EMRE KONGAR

BEN MÜSTEŞARKEN

3. BASIM

Remzi Kitabevi

EMRE KONGAR

BEN MÜSTEŞARKEN

3. Basım

Remzi Kitabevi

BEN MÜSTEŞARKEN / Emre Kongar

Birinci Basım: Haziran, 1996
İkinci Basım: Haziran, 1996
Üçüncü Basım: Ağustos, 1996

Kapak fotoğrafı: Ara Güler

Kapak düzeni: Ömer Erduran

ISBN 975-14-0529-7

Remzi Kitabevi A.Ş., Selvili Mescit S.3
Cağaloğlu, İstanbul, 1996
Tel.: 522 0583 - 511 6916, Faks: 522 9055

Bu kitabı gençlere, sanatçı ve edebiyatçılara
ve devlet memurlarına adıyorum.

GENÇLERE:
Bizim yaptığımız hataları yinelemesinler diye.

SANATÇI VE EDEBİYATÇILARA:
Kısır bir ortamda, estetik değerlerin kıvılcımını
başarıyla sürdürdükleri için.

DEVLET MEMURLARINA:
Tüm olanaksızlıklara karşın, yaşama ve görev
yapma mucizesini gösterebildikleri için.

İÇİNDEKİLER

1 Giriş 11

2 Kapımda bekletildiğini söyleyen milletvekili intikamını iki yıl sonra Plan ve Bütçe Komisyonu'nda alıyor 17

3 Politikaya nasıl girdim? 22

4 Müsteşarlık koltuğundan önce Ahmet Altan ile Neşe Düzel'in Star'daki Kırmızı Koltuğu'na oturuyorum 31

5 Parti Kurultayında hem Shakespeare'den dizeler okumak, hem de çarpıcı olmak! 38

6 "Özal'a kültürel by-pass" 43

7 Necdet Seçkinöz'ün inceliği ve müşteşarlar yemeğinde çıkan kavga 52

8 Sekreterim nasıl krupiye oldu? 56

9 Dört bakan, dört farklı kişilik 60

10 Yaşamımın en uzun ve en kalabalık alkışları ile en büyük "yuha"sı 77

11 Plaka ve sakal sorunu ve Erbakan 86

12 Süleyman Demirel ile el ele 92

13 "Terfi ettirin" dediğim çocukların maaşını nasıl kestiler! Bürokrasideki "emperyalistler arası denge" kuralı 103

14 Atamalara ilişkin bir yalan haber ve çaresizliğim 109

15 Zeliha ve Semiha Berksoy ile Ataol Behramoğlu ve Metin Belgin, sekreteryanın ve şoförlerin yetersizliğini nasıl ortaya çıkardı? 116

16 Devlet Tiyatrolarındaki cadı kazanına rağmen demokrasiye geçiş: Yücel Erten'in katkısı 122

17 Aydınların iflah olmaz eleştiri hastalığı ve Enis Batur sendromu 136

18 Süher Pekinel, Refik Erduran, Erdinç Bakla ve Yerköy Kütüphanesinin taşkömürü 142

19 İstanbul'a kazandırılan bir sahne ve saldırılar 151

20 Tatlı dertlerim belediye başkanları ve Kızılcasoğütlü Yunus Damar örneği 167

21 On altı meslek kuruluşunun önüne yem olarak nasıl gitmişim! 172

22 Bürokrasiyi Abidin Dino'nun ayağına götürmek olanaklı mı? Şakir Eczacıbaşı ile bir kitap projesi 178

23 Milletvekilleri: Bugünkü prototip mutlaka değişmeli! 182

24 Şair Nevzat Çelik'in çıldırtan pasaportu 192
25 5 Nisan kararları felaketi ve Atatürk Kültür Merkezi'nin onarım mucizesi 197
26 Oktay Akbal ve Şükran Kurdakul gecelerinde İlhan Selçuk'tan Devlet-SHP ilişkisi ve benim İlhan Selçuk değerlendirmem 213
27 Şile'de bombalı bir festival: Canımı zor kurtarıyorum 221
28 Erdal İnönü ile Kıbrıs'ta bilardo: Bazı kişisel gözlemler 227
29 Meclis'ten nasıl çıkarıldım? 241
30 Necmettin Cevheri'den ve İsmet Attila'dan iki şaşırtıcı destek 247
31 Bir anıt projesinin yol açtığı laiklik tartışması 253
32 Ayasofya konusunda genç bir muhabirin azizliği ve kopan fırtına: Bir medya terörü örneği 264
33 Cihat Burak'ın oyulan resmi ve Mehmet Özel'in teftişe verilen Leonardo da Vinci'si ile Michalengelo'su 274
34 İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın başına gelenler: Efes'te iptal edilen Jose Carreras konseri ve izin verilen deve güreşi 278
35 Operada muhteşem trio: Rengim Gökmen, Yekta Kara, Selmin Günöz ve bir vasiyet 288
36 Yaşar Kemal Epopesi toplantısı ve iki değişik vali, iki zıt yaklaşım 295
37 Dağılan Sovyetler Birliği'nde kültür ve sanat bunalımı. Rusya yine de hâlâ büyük devlet 302
38 Acar gazeteci Özgen Acar'ın zaferi: Karun hazineleri Türkiye'ye geri geliyor ve cevaplanamayan bir soru: Kazanacağımız davadan niçin feragat ettik? 310
39 Sultan Süleyman'ın İkinci Zigetvar Seferi: Bir diplomasi ve inşaat başarısı 317
40 Hıncal Uluç'u isyan ettiren iftira: Ankara Tenis Kulübü olayı 330
41 Altınay Sernikli casuslara karşı: Milli Kütüphane'de bir silah tüccarı 337
42 Türkiye Bilimler Akademisi, TÜBA: Erdal İnönü'nün bir ürünü ve gerçekleşmeyen bir rüya: TESAK, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Araştırma Kurumu 341
43 Onur Öymen'in Almanya'daki başarıları ve kendini bir Türk sosyal demokrata, bir Alman faşistinden daha yakın hisseden Alman Eyalet Başbakanı 349
44 Rahmi Saltuk konserinden sonra müsteşar olarak Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa aykırı davranmakla suçlanıyorum 355

45 Tansu Çiller ve Murat Karayalçın ile bir toplantı 368
46 Memleketimden suç manzaraları: Memur yargılama kurulundaki dosyalar 372
47 Aydın, şair ve sempatik laz: Yaşar Miraç, beş yüz bin lirama nasıl el koydu! 376
48 Bürokrasi, bürokratlar ve istisnalara bir örnek: Hem kara, hem kadı, hem oğlu, ama kendisi kadın 381
49 Ankara'nın Eczacıbaşısı: Mehmet Başman ve ünlülerin iç içe ilişkiler yumağı 393
50 Emin Çölaşan, Yaşar Kekeva, Richard Barkley ve Orhan Pamuk'un ortak noktası ile Ecevit'in zarafeti 398
51 Polonya'ya tiyatro çıkartması: Nurhan Karadağ'ın ve Ayla ile Beklan Algan'ın başarısı 406
52 Doğa ve arkeoloji yağmasına karşı savaşan şövalyeler: Oktay Ekinci, Metin Sözen, Numan Tuna ve koruma kurullarındaki arkadaşlar 412
53 Darphane konusunda layık olmadığım bir rol ve hak etmediğim bir saldırı: Yine basında saptırma. Ama kaynak kim? 423
54 Nâzım Hikmet günlerinde Mustafa Şerif Onaran'ın hatırına başıma gelenler ve Rüştü Asyalı'nın kurtarıcılığı 432
55 Koltuk değneğiyle ayakta duran Yeşilçam ve Sinema Yasası 444
56 Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'ndan Akbulut fıkraları: Bu Akbulut başka Akbulut 452
57 Kütüphanelere alınan kitaplar ve Hasan Pulur sendromu: Gazetecinin hükümetten çıkar sağlama korkusu 460
58 Indiana ormanlarında Prof. İlhan Başgöz ile sabah jimnastiği ve Henry Glassie olayı 470
59 Karşımda intihara kalkışan belediye başkanı 476
60 Müsteşarlıktan katmerli ayrılış ve mutlu son 479
61 Devlet nasıl ve nerede kurtulur: Meclis ve siyasal partiler 492
62 Bürokrasi için bazı somut öneriler 499
63 Liderliğin on altın kuralı 507
64 Yankılar 513

GİRİŞ

Sevgili okuyucular, işte size eğlenceli olsun diye yazılmış bir kitap. Dört yıl boyunca, Ankara'da bürokrasi ve politika çevrelerinde başımdan geçen ilginç olayları anlatıyorum.

Sevgili **Doğan Hızlan**'ın çok doğru bir gözlemle belirttiği gibi, "Türkiye'de anı yazma alışkanlığı yok". Böylece, siyasette ve bürokraside yaşananlar, tam anlamıyla kamuoyuna mal olmuyor. Sonuç olarak da, "eski tas eski hamam, sadece tellaklar değişiyor".

Ben, bütün yaşamım boyunca, insanların, ister önemli, ister önemsiz görevlerde bulunsunlar, mutlaka anı yazmalarını savundum. Böylece, Türkiye'nin "belleksiz bir toplum" olmaktan kurtulacağını düşündüm. Kişisel anı ve değerlendirmeler, resmi arşivlerin ve basının yanında, bir toplumun en önemli "beyin nöronlarından" biridir.

Bu kitap, alışılagelmiş bir anı kitabı değil. Bir defa kronolojik değil. Her bölümde mutlaka bir olay ya da bir konu aktardım. Genel olarak bir zaman kavramını akılda tuttum. Ama esas olarak, kamuoyuna ilginç gelebilecek olaylar ve konular üzerinde durdum.

Bu anılar, Bakanlığın yaptığı işlerin bir envanteri de değil. Böyle bir envanter, yapılan işlerin çokluğundan ve güzelliğinden dolayı, müthiş bir övünme ve birlikte çalıştığım bakanlara muazzam bir övgü olurdu. Çünkü Kültür Bakanlığı, bence kabinenin en başarılı bakanlığıydı. Bir bölümü medyaya yansıyan, bir bölümü duyulmayan yüzlerce güzel iş yapıldı. Ama bu kitapta, ben, sadece "ilgi çekici olma" ölçüsünü kullandığım için, ancak ya içinde çelişki taşıyan olayları ya da olağanüstü nitelikte olanları okuyucuya aktardım. Hedefim, "örnek olaylar" aracılığı ile, okuyucunun dikkatini çekmekti.

Çok özel bir-iki olay dışında, isimleri de gizlemedim. Tam tersine, bazı olaylara ya da davranışlara kişisel isim bile taktım: "**Hasan Pulur** Sendromu", "**Enis Batur** Sendromu" gibi. Böylece, hem kendimi denetleme yolunu açık tuttum, belleğim beni yanıltıyorsa, ya da bir olayı eksik veya yanlış aktardıysam, ilgililere düzeltme olanağı tanıdım; hem de okuyucuya ilginç gelebilecek bir sunuş yapmaya çalıştım.

Aslında, isimler çok olmakla birlikte, bu kitap, "kişilere" yönelik değil. Tam tersine, "bürokrasi", "siyaset", "aydın ve sanatçı davranışı" ol-

mak üzere, üç sistemi eleştirmeyi amaçlayan bir yapıt. Ama bütün örnekler olumsuz değil. Bazen olumsuz örneklerle birlikte, insanların büyük başarılarının da ön plana çıktığını göreceksiniz. Tekrar edeyim: Amacım, kişileri ne eleştirmek, ne de övmek. Kişiler, bu anlattığım dünyada sadece bazı örnekleri simgeleyen olayların kahramanları.

Ayrıca, sevgili okuyucularım, benim gözlemlerimin, kitapta adı geçen kişilerin yaşamlarının çok sınırlı bir bölümünü yansıttığını da unutmasınlar. Benim çok olumlu izlenim aldığım bir yönetici, örneğin çok kötü bir aile babası, ya da çok kötü deneyim yaşadığım bir iş takipçisi, çok yetenekli bir sanatçı olabilir.

Görevim Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı olduğu için, pek doğal olarak, kitabın kahramanları arasında, sanat, kültür ve bilim çevreleri de var. Böylece belki de ilk defa, Türkiye'de, kültür ve sanat ile siyaset ve bürokrasi üçgenini kurmaya çalıştım. Ama derin çözümlemeler ve sıkıcı yorumlarla değil. Salt olaylarla. Sadece kısa sonuçlar ve bazen de "kıssadan hisse"lerle. Kolay okunabilirliği ve eğlenceli olmayı, kitabın esas özelliği yapmaya çalıştım. Yine de okuyucu, eğlenirken, isterse bol bol düşünme fırsatı da bulacak. Çünkü malzeme çok.

Basın da, ister istemez, bu üç sistemle bağlantılı olduğu ölçüde, anıların, olumsuz eleştirilerin ve olumlu değerlendirmelerin kapsamı içine girdi. Aleyhimde çıkan yazıları da, kimi zaman tam metin, kimi zaman da özet olarak okuyucunun dikkatine sundum ki, olayların her yönü iyiçe anlaşılsın.

Kitabın sonunda, çok kısa iki bölüm halinde, "Devlet Nasıl Kurtulur?" sorusuna bulmaya çalıştığım yanıtları özetledim. En son olarak da, yine eğlenceli bulacağınızı tahmin ettiğim, "Liderliğin On Altın Kuralı" ile kitabı bitirdim.

Sevgili okuyucularım, 1983 yılının 15 Şubat tarihinde Üniversite'den ayrılmak zorunda kaldığımda, "Artık Türkiye ve insanlar hakkında her şeyi biliyorum" yanılgısı içindeydim. Öyle ya, Toplumbilim Profesörüydüm ve Hacettepe'nin kuruluşunda **İhsan Doğramacı** ile birlikte çalışarak, hem bürokrasi, hem de insan ilişkileri konusunda pek çok şey öğrenmiştim. Türkiye hakkında iki kitabım ödül almıştı. Genç yaşımda üniversitede kurucu Yüksek Okul Müdürü olmuştum. Daha ne kalıyordu ki geriye?

Hürriyet'te işe başlayınca, gerek özel teşebbüste, patron müessesesinde çalışmanın, gerekse bir basın kuruluşunun hem de Türkiye'nin o

dönemde en çok satan gazetesi olan bir basın kuruluşunun mensubu olmanın, insana daha pek çok şey öğrettiğini fark ettim. O zaman, "Galiba ben Üniversite'den ayrıldığımda, pek de o kadar fazla şey bilmiyormuşum" dedim.

Sonra, kendi şirketimi kurdum. KAMAR Kamuoyu Araştırma Anonim Şirketi'nin patronu artık bendim. Bizzat, "özel teşebbüsün kendisi" olmuştum. Şirket kurmanın, yönetmenin ve o şirketi yaşatmanın zorlukları, bana, **Hürriyet**'te geçirdiğim dört yıldan sonra bile, "Ben de ne kadar az şey biliyormuşum **Hürriyet**'ten ayrıldığımda" dedirtti. Dört yıl da bu şirket deneyimini yaşadım.

Süre önemli. Çünkü dört yıl üniversitede bir doktora çalışması için gerekli olan zamandır. Ne rastlantı ki, Müsteşarlıkta da yaklaşık dört yıl geçirdim. Devletin en tepesinde yaşadığım bu süreden sonra, şu anda, simgesel olarak dört doktora yapmış gibi hissediyorum kendimi: Biri sosyoloji, biri basın ve özel teşebbüs yöneticiliği, biri patronluk, biri de bürokratlık. Türkiye'de her biri dörder yıl olmak üzere, bu denli farklı ve zengin bir deneyimi başka kim yaşamıştır bilmiyorum. Fakat artık bir şeyi çok iyi biliyorum: Bu kadar deneyimden sonra karar verdim ki, "Türkiye hakkında da, insanlar hakkında da öğreneceğim daha çok şey var".

Sakın bu yargımı bir "fantezi" ya da bir alçakgönüllülük olarak düşünmeyin. Yürekten bu eksikliğime inanıyorum.

Eğer yeterli bilgim ve becerim olsaydı, adayları doğrudan parti genel merkezlerinin belirlediği bir ortamda, böyle yirmi kadar kitap ve "dört uzmanlık" sahibi biri sıfatıyla, üstelik de dört yıl Ankara'da Müsteşar olarak hizmet ettikten sonra, 1995 seçimlerinde bütün partilerin yeni simaları ve bürokratları kapıştığı bir dönemde, milletvekili seçilememe başarısızlığına uğramayı gerçekleştirebilir miydim?

Belki de, "politika"yı bilmiyorum. Ya da "biliyorum" ama "beceremiyorum" veya Türkiye'deki biçimiyle "becermek içimden gelmiyor". Her ne ise, bende bir eksiklik, hem de önemli bir eksiklik olduğu muhakkak. Sanıyorum, sevgili okuyucular, bu kitabı ve özellikle sonundaki "Liderliğin On Altın Kuralı"nı okurken, bendeki eksiklikleri de açık seçik görecekler. Çünkü kendimi, bu kitapta da, bütün yaşamım boyunca olduğu gibi, kimseden gizlemedim.

Müsteşarlık görevini, şimdiye dek yaptığım bütün işler gibi çok ciddiye aldım. Kendi kişisel yaşamım açısından belki de gerektiğinden fazla. Çünkü bu göreve 50 yaşında gelmiştim. İnsan doğduğunda, yaşadığı

bir yıl (ortalama ömür 65 yıl ise) ömrünün 65'te biridir. Ama 50 yaşından sonra yaşadığı bir yıl, ömrünün 15'te biri olur birdenbire. Yani ben, neredeyse kalan ömrümün üçte birini, kendi yaşamımı erteleme pahasına, Müsteşarlıkta geçirdim.

Bu görevi çok ciddiye aldım ama, kendime çizdiğim yaşam biçimi olan "bilimadamlığı"açısından hiç önemsemedim. Çünkü her türlü bilimsel çalışmayı, kişisel ve ailesel yaşamımla birlikte, tam anlamıyla dondurmuştum. Bu çerçeveden bakıldığında, son dört yılımı "kayıp" sayıyorum.

İşte tam bu noktada, elinizdeki kitap devreye giriyor ve beni biraz da olsa teselli ediyor. Daha ilk göreve geldiğimde, böyle bir kitap yazmaya kararlıydım. Doğrusu en başta, "bilimsel" çözümlemelerle dolu, adı belki de "Türkiye'nin Bürokrasi ve Politika Sorunları" gibi sıkıcı, kendisi de zor okunan bir kitap projesi vardı aklımda.

Fakat sonradan, Müsteşar olarak yaşadığım traji-komik olaylar, projemi tümüyle değiştirmeme yol açtı. "Analiz" ağırlıklı bilimsel kitap, eğlenceli olaylar ağırlıklı bir anılar demetine dönüştü.

ATV'de **Ali Kırca**'nın sunduğu bir Siyaset Meydanı programında, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı **Melih Gökçek**'in "Sanatın içine tükürme" konusunu tartışırken, izleyicilere, "Müsteşarlık, bakanlık gibi makamları fazla önemsemeyin, bunların hepsi geçicidir. Zaten müsteşar dediğiniz nedir ki, üstte politikacılar, aşağıda bürokratlar olarak, iki değirmen taşı arasında ezilen bir darı tanesidir" demiştim de, çok kişi, "Yahu devletin müsteşarlığı bu kadar hafife alınır mı?" diye beni eleştirmişti. Çok üstüme geldiklerinde de, "Ben 'darı tanesi' benzetmesini genel olarak kullanmıştım. Kendimi öğütülen bir darı tanesi gibi değil, zaman zaman değirmen taşlarını aşındıran bir çelik bilye gibi görüyorum" diye savunma yapmıştım.

Şimdi, yaşadıklarımın bir bölümünü bütün açıklığıyla yazdım. Göreceğiniz gibi, kimi zaman bir darı tanesi, kimi zaman bir çelik bilye oluyor insan. Ama ben, Müsteşarlık serüvenim boyunca, başta kendime olmak kaydıyla, çevreye eleştirisel baktığım için, bu kitap galiba daha çok "darı tanesi" esprisini yansıtacak.

Ayrıca, kendime yönelik "övünmek" ya da "savunmak" gibi bir amacım yok. Tam tersine esas amaç, kendim de dahil, "eleştiri"!

Aslında, Türkiye'de ünlü bürokrat yazarlar ya da yazar bürokratlar var. Hem de hepsi benden çok daha değerli. Hemen aklıma gelenler

arasında, yıllarca İETT'de çalışan **Orhan Hançerlioğlu**, Darphane Müdürlüğü yapmış olan **Cemal Süreya** ve Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü yapmış olan **Erhan Bener** var. Üstelik **Erhan Bener**, anılarını muhteşem bir kitap halinde iki cilt olarak yayınladı.

İşte okumaya hazırlandığınız bu kitap, sanıyorum, benim dört yılımın tek "egoistliği". Yazmayı sevmemin ana nedeni, "paylaşmak" arzusu ve duygusu galiba. Bilimadamı olma çabamın ardında da aynı dürtünün olduğunu zannediyorum. "Gerçeği aramak, bulmak, paylaşmak ve tartışmak". Bakalım, bu yapıt, ne gibi tartışmalara yol açacak ve başıma daha neler gelecek?

Her kitabın üretimi, yazarı pek çok kişiye borçlu kılar. Bu kitap konusunda da galiba en büyük teşekkürü Prof.Dr. **Erdal İnönü**'ye borçluyum. O olmasaydı, bu deneyimi yaşamayacak ve tabii bu kitabı da yazamayacaktım.

İkinci büyük teşekkürü eşime borçluyum. Dört yıl boyunca bir "dul" gibi, İstanbul'da hem (benden kat kat fazla) para kazanarak, hem üç yetişme çağında çocuğun ve tüm evin bütün sorumluluklarını yüklenerek aileyi götürdü. Hem de bana hiç sorun yansıtmadan, maddi ve manevi destek verdi. Ayrıca, ne diploma törenlerine gidebildiğim, ne en önemli sınavlarında ve başarı ya da başarısızlıklarında yanlarında bulunabildiğim ikiz kızlarımın ve oğlumun anlayışına da mutlaka teşekkür etmeliyim.

Üçüncü olarak, kitabın bazı bölümlerini okuyarak, çok değerli katkılarda bulunan **Korel Göyınen**'e, **Özgen Acar**'a ve **Şakir Eczacıbaşı**'na teşekkür etmek istiyorum.

Dördüncü olarak, değerli yardımcım **Zülâl Kalkandelen**'e teşekkür borcum var. Sadece tüm kitabı bilgisayarda temize çekmekte yardımcı olmakla kalmadı, zaman zaman uyarılarıyla, yazdıklarımın eksiklerini ve yanlışlarını da düzeltti.

Son teşekkürü de, bu kitabın içinde öykülerini anlattığım insanlara borçluyum. Onlar da, aynen benim gibi, "işlerini yapmaya çalışıyorlardı". Kaderlerimiz, yaşamlarımızın bir anında bizi buluşturdu. Sonunda bu kitap oluştu. Hepsini, ama **istisnasız hepsini** sevgiyle kucaklıyorum.

Emre Kongar
Ankara, Nisan 1996

KAPIMDA BEKLETİLDİĞİNİ SÖYLEYEN MİLLETVEKİLİ, İNTİKAMINI İKİ YIL SONRA PLAN VE BÜTÇE KOMİSYONUNDA ALIYOR

Görevimin özellikle ilk günlerinde, ilke olarak, bana her ulaşmaya çalışana, tüm kanalları açık tutuyordum. Bu ilkeyi, tüm görev sürem boyunca uyguladım ama, ilk başta, işleri ve sorunları öğrenebilmek için, çok titizlikle, her arayanı mutlaka dinliyordum.

Bu durum pek doğal olarak, üzerimde inanılmaz bir "görüşme -konuşma" baskısı yaratmıştı.

Oysa, bir yandan hem yönetim birimleriyle "brifing" toplantıları yapmak, hem de ivedi sorunların yanında kangren olmuş bazı konuları da ilke kararları alarak çözmek gerekiyordu. İlgili yasa ve yönetmelikleri okumak ve öğrenmek, sorunlara ilişkin dosyaları incelemek ise, başlı başına "tam zamanlı" bir işti.

Kısacası, inanılmaz bir iş yükü ve zamansızlık içindeydim.

Bu sıkıntıyı düzenli, randevulu, öncelikleri belli bir çalışma günü sistemi ile aşmaya çalışırken, en büyük engeli her düzeydeki politikacılar oluşturuyordu.

Bir başka bölümde de anlatacağım gibi, bunlara karşı bazı önlemler almıştım ama bazen denetimim dışında traji-komik olaylar da yaşanıyordu.

Habersiz, Randevusuz Kapıya Dayananlar

Yine bir gün, taa Birleşik Amerika'dan yaklaşık iki hafta önce randevu almış bir grupla toplantıdaydık.

Konu, A.B.D.'deki Türk Cemiyetleri ve bunların oluşturdukları Konfederasyon'un etkinlikleri idi. Uzun dönemli strateji kararları gerektiren ve kısa vadeli isteklerinin karşılanmasını da kapsayan bir toplantı.

Sekreterim toplantının tam orta yerinde içeri girdi. Elindeki kâğıtta bir Anadolu kentimizin Milletvekilinin, Vali ve Belediye Başkanı ile birlikte habersiz, randevusuz, aniden kapıma dayandığı yazılıydı.

Çok önemli ve randevusu çok önceden alınmış, A.B.D.'den gelen

bir grupla toplantıda olduğumu, bir-iki dakika beklemelerini rica ettiğimi bildirmelerini söyledim.

Toplantı çok kritik bir noktadaydı. Almanya'da, başka ülkelerin lobici örgütleriyle rekabet içinde bir etkinlik planlanıyor ve buna Kültür Bakanlığının nasıl katkıda bulunabileceği tartışılıyordu. Uluslararası bir faaliyette, bir kulisin ayrıntılarını yakalamaya ve müdahale etmeye çalışıyordum. Bu nedenle bir-iki dakika herhalde üç-beş, belki de beş-on dakika olmuştu.

Ama eminim, bekleme süreleri on dakikayı aşmamıştı ki, kapı yeniden açıldı. Sekreterim bu kez yüksek sesle: "Efendim, Sayın Milletvekili 'Biz başka partideniz diye mi Müsteşar bizi bekletiyor' diye soruyor" dedi.

Son derece canım sıkılmıştı. Milletvekilinin partisinin farkında bile değildim. Üstelik politikacı alışkanlığı ile komşusunun kabul gününe gidercesine habersiz kapıma dayandığı yetmiyormuş gibi, şimdi bir de beni partizanlıkla suçluyordu.

"Gelsinler bakalım" dedim.

İçimden de, "Adam herhalde çok sıkıntıda! Yoksa böyle münasebetsizlikler yapmazdı. Aman **Emre** kendine hâkim ol. Nezaketsizlik etme. Konuyu öğren, ivedi bir karar oluştur. Durumu kurtar!" diye kendi kendime telkinde bulunuyordum.

Ama çok gerilmiştim.

Kapı açıldı. Uzunca boylu bir Milletvekili, yanında Vali ve Belediye Başkanı ile içeri girdi.

Ben toplantıyı, odamın oturma grubu koltuklarının bulunduğu köşede yapıyordum.

Ayağa kalktım, kendilerine doğru yürüdüm. "Buyrun efendim" diyerek ellerini sıktım. Dördümüz de odanın ortasında ayakta idik.

Bekliyorum ki bana sorunlarını anlatacaklar, ben de çözüm oluşturacağım.

Oysa, Milletvekili ilk söz olarak, "Hocam bizi çok beklettiniz" dedi.

İşte o anda dizginlenemez bir öfke kabardı içimde.

Kendimi Nasıl Savundum?

Ben çok öfkelendiğim zaman bağırmam. Tam tersine normalden de düşük (çünkü çok kontrollü) bir sesle konuşurum.

İşte öyle terbiyeli ama kontrollü olduğu için, herhalde rahatsız edici bir tonla kendisine, "Sayın Milletvekilim" dedim. "Siz bu devletin en önemli örgütünün, Parlamentosunun temsilcisisiniz. Yanınıza devletin bir ildeki en büyük temsilcisi olan Valiyi ve Belediye Başkanını da almışsınız ve yine Devletin en büyük memuru olan Müsteşarın kapısına randevusuz-habersiz, sanki komşu Zehra Hanım'ın kabul gününe gider gibi dayanmışsınız. Ben de burada herhalde dedikodu yapıp, çay içmiyorum. Devletin işini yapıyorum!" dedim.

Sonra Valiye dönerek, "Siz bu devletin en yüksek memurları, habersiz-randevusuz Müsteşarın kapısına dayanırsanız, halk ne yapsın, Müsteşar ne yapsın, nasıl çalışsın?" diye serzenişte bulundum.

Gerçekten çok sinirlenmiştim. Biraz daha uzatsalar çok kötü şeyler olabilirdi. Bu ihtimali ortadan kaldırmak için "Sizin için ne yapabilirim?" dedim.

Milletvekili "Özel konuşmak istiyoruz" dedi.

Anlaşılan o kalabalığın yanında konuşmak istememişti.

Artık diyemedim ki, "Hem habersiz geliyorsunuz, hem toplantımın ortasında odaya dalıyorsunuz, hem de odamdakilere güvenmiyorsunuz. Devletin ne özel işi olacak ki?"

Söyleyemediğim bu sözler yerine, "Peki buyrun" dedim ve toplantı yapmakta olduğum insanlara nezaketsizlik etme pahasına, Türkiye'nin en üst düzey üç yöneticisini arkadaki küçük çalışma odama aldım.

İllerindeki bir festivale para yardımı istiyorlarmış meğerse!

"Para kalmadı. Sayın Bakanla görüşün!" dedim.

Sorunu Çözdüm Ama Bağışlanmadım!

Her zamanki gibi doğru söylüyordum! İlgili harcama kalemindeki para çoktan bitmişti. Bu nedenle, sonradan Maliyece serbest bırakılacak miktara ilişkin öncelikleri Bakan belirliyordu. Ayrıca bu tavrım, Bakanlığın tüm olumlu işlerini ve sorun çözme başarılarını, hakları olduğu için, bakanlara mal etme ilkeme de uygundu.

Bu gerçeği pek algılayamayan, benim kızgınlıkla kendilerini terslediğimi düşünen Milletvekili, Vali ve Belediye Başkanı, hakkımda (herhalde) hiç de olumlu olmayan bir izlenimle odamdan ayrıldılar.

Oysa ben, arkalarından, bütün olanakları zorlayıp bir miktarını sonradan gelen fonlarla ilgili harcama kaleminden, bir miktarını da

başka yerden aktararak, o il'e iki ayrı kaynaktan para yolladım. Çünkü yaptıkları festival, gerçekten bir kültür etkinliği idi ve önem taşıyordu. Daha sonra, festivale o sırada A.P.K. (Araştırma, Planlama, Koordinasyon) Kurulu Başkanı olan, **Şakir Çelik** gitti. (Sonradan Müsteşar Yardımcısı oldu.)

O Milletvekili, A.P.K. Kurulu Başkanına, "Yahu senin Müsteşar bizi çok kötü azarladı, hem de kovdu" demiş.

Olayı bir de benden dinleyen **Şakir Çelik** çok güldü ve "Parayı yolladığınızı söyleseydiniz bari" dedi.

"Söylemeye gerek mi var? Onlar bilmiyorlar mı Bakanlığın para yardımı yaptığını. Maksat 'muhabbet' olsun diye konuşmuş herhalde" dedim. "Şimdi Allah bilir beni bir de partizanlıkla suçluyordur."

Sonradan, gelen Milletvekili, Vali ve Belediye Başkanı hakkında bilgi topladım. Bana söylenenlere göre her üçü de iyi insanlarmış. "İyi" diye nitelenen Milletvekili, Vali ve Belediye Başkanı böyle yaparsa, varın siz kötülerin, yani hem bürokratik terbiyesi, hem de aile terbiyesi iyice eksik olanların neler yapabileceğini tahmin edin!

Aslında itiraf etmeliyim ki, olay, "acemilik dönemime" rastlamıştı. Yıllar süren Müsteşarlık görevimde, hiçbir milletvekilinin, koşullar ne olursa olsun, "bir dakika bile" bekletilmemesi gerektiğini, artık iyice öğrenmiştim. Bu konuya, milletvekilleri ile ilgili bölümde yeniden döneceğim.

İki Yıl Sonra, Bütçe Komisyonunda Alınan İntikam

Aslında bu öykü, yukardaki noktada bitmişti. Ya da bitmeliydi.

Ama isten inanın, ister inanmayın, olay, yaklaşık iki yıl sonra yeniden canlandı. Söz konusu milletvekili, çok sonraları Plan ve Bütçe Komisyonu üyeliğine seçilmiş. Ben, farkında bile değilim.

Bizim Bakanlığın bütçesi görüşülürken, bu milletvekili söz aldı ve oldukça terbiyeli bir üslupla, "Sayın hocam alınmasın ama" biçiminde bir girişle, "Bizi kapısında bir saat kırk beş dakika bekletti, üstelik istediğimiz parayı da vermedi. Sonradan sağ olsun, sorunu Sayın Bakanımız çözdü" diyerek, beni hem Bakana, hem Komisyona şikâyet etti.

Öyle sanıyorum ki, söylediklerine pek inanan olmadı. Çünkü hiçbir milletvekili, hiçbir müsteşarın kapısında bir saat kırk beş dakika beklemez.

Her neyse, ben, olayın doğrusunu açıklayan bir notu Bakana verdim.

Bakan, oylamadan önce son konuşmacı olarak, tüm eleştirilere verdiği yanıtlarda ve yaptığı savunmalarda, bana yöneltilen ve doğru olmayan bu suçlamaya karşılık vermedi. Üstelik, o sıradaki Bakan, beni Müsteşarlığa davet eden ve atamamı yapan Bakandı.

Böylece ben, söz hakkımın, yani savunma hakkımın olmadığı bir yasama meclisi ortamında, haksız ve gerçek olmayan bir suçlama ile başbaşa kaldım.

Aslında, bu olay ilk değildi. İlerde anlatacağım gibi, makam arabası konusundaki bir yalan habere dayalı olarak, benzer bir duruma, Meclis Genel Kurulu'nda da düşmüştüm. Ama herhalde, Komisyon daha küçük ve ilişkiler daha yüz yüze olduğundan, bir de iki yıl önceki bir hesap sorulduğundan, son olaydan, ilkine göre daha çok etkilenmiştim.

Bu noktaya nasıl gelmiştim? Bu alışamadığım çevrede, bu insanlarla ne işim vardı? Kişiliğimin ve yarım yüzyılı aşkın bir sürede geliştirdiğim kimliğimin sürekli yıprandığı bu ortamda, ne yapıyor ya da ne yapmaya çalışıyordum?

Belki de bu olayları, en başından, politikaya girişimden itibaren anımsamak gerekiyordu.

POLİTİKAYA NASIL GİRDİM?

Politikanın cilveleri çok.

En büyük cilvelerinden birini de bana yaptı.

Üniversite dışında kaldığım için kaybolduğunu düşündüğüm yaşamımın bir aşamasında, milletvekili olmak için yola çıktım ve kendimi 15 yıl önce küçümsemiş ve aşmış olduğum Müsteşarlık makamında buldum.

"Ne var bunda?" demeyin.

Önce kendi yaşamımda 15 yıl kadar geriye düştüm.

Ayrıca unutmayalım ki, "müsteşar" bir "memur"dur.

En yüksek dereceli memurdur, ama memurdur.

Milletvekili ise politikacıdır, seçilmiştir, dokunulmazlığı vardır.

İkisi çok ayrı niteliktedir.

Ben, 12 Eylül'de askerler ve **Doğramacı** tarafından sakalımı kesmeye zorlandığımda üniversiteden istifa ettikten sonra, yeniden devlet memuriyetine dönmeyi (hocalık hariç) hiç düşünmemiştim.

Zaten hiç "memur zihniyeti" taşımamıştım ki, 1983'te üniversiteden istifaya zorlanınca, bir daha "devlete dönmeyi" düşüneyim!

Üniversite hocalığını, bütün çocukluğum ve gençliğim boyunca bir yaşam biçimi olarak düşlemiş ve ona kavuşunca da gerçekten tüm yaşamımın anlamını üniversitede bulmuştum.

Okumak, araştırmak, yeni şeyler üretmek, bunları yazmak, tartışmak ve doğrulukları saptananları öğrencilere aktarmak!

Gençlere yeni ufuklar açabilmek... Gerçeğe ulaşma konusunda tartışmak...

İnsan sevgisini, hoşgörüyü, güzele, iyiye ve doğruya ulaşma yöntemlerini hem sürekli araştırmak ve öğrenmek, hem de öğretmek...

Bu amacıma üniversitede kavuşmuştum.

Bu nedenle de 1970'li yılların sonunda, üniversite hocası olarak en üst düzeyde politikaya katılma olanağını bulduğumda, milletvekilliğini dahi küçümsemiş ve belki de ona bağlı olarak kendiliğinden gelecek bakanlığı bile hiç düşünmemiştim.

Üniversiteden Sonra Hürriyet ve KAMAR

Aslında sakalımı kesmeye zorlandığımda, gazete sayfalarında ucuz kahramanlık taslayarak, **Hürriyet** gazetesinin birinci sayfasında, "Sakal insanın kişiliğidir. Asla kesmem" diye beyanat verip böbürlendikten sonra, 24 saat içinde sakalını kesenlerin aksine, "Ben üniversiteyi o denli seviyorum ki, hocalığımı sürdürmek için, değil sakalımı, kolumu bile keserim" demiştim.

Ama olaylar beklemediğim biçimde gelişti.

Sakalımı kesmemi isteyenler, bunu bir "devlet buyruğu" haline getirme sürecini bile engellediler.

Yani, hem resmi bir yazı ile bu isteklerini bana tebliğ etmeyi reddettiler, hem de Danıştaya başvurma hakkımı kullandırmayacaklarını, direnirsem, bir daha devlet memuriyetine alınmamak üzere, üniversiteden azledeceklerini söylediler.

Ayrıca, "sakal operasyonu" giderek "Üniversite Hocası Kıyımı Operasyonu"nun bir parçası haline dönüşmüş ve üniversite özgürlüğü ile özerkliği, tümüyle rafa kaldırılmıştı.

Böylece, bana istifa etmekten başka yol bırakmadılar.

1983 yılının 15 Şubat'ında Rektörlük binasının kapısından üç kez döndükten sonra, nihayet istifa dilekçemi verebildim.

İşsiz ve parasızdım.

Daha önemlisi, hazırlıksızdım.

Oysa, önce yıllık iznimi alıp, İstanbul'a gidip iş arayabilir ve sonra istifa edebilirdim.

Ama olaylar o denli hızlı gelişti ve ben istifa etmemekte o denli kararlıydım ki, istifam benim için bile sürpriz olmuştu.

Sıkıyönetim, 1402 sayılı yasaya eklenen bir madde ile üniversite hocalarını gerekçesiz olarak görevden almaya başladığı için, görevden alma ve istifa haberlerine kısıtlama getirmişti: Basın bu haberleri ancak fotoğrafsız ve yorumsuz verebiliyordu.

Benim istifa haberim de, bütün gazetelerde görünür yerlerde, ama çok kısa olarak yer almıştı.

İstifa haberim gazetelerde çıktıktan sonra Ankara'da, evimde, telefonun başına oturdum.

Ama telefon etmek için değil, telefonun çalmasını beklemek için!

Öyle ya, çok yetenekli(!), çok ünlü(!) bir yazar ve hoca idim. Elbette bana bir iş teklif eden çıkacaktı(!)

42 yaşındaydım. Ülkenin koşullarını çok iyi biliyordum. Güya deneyimliydim. Ama bütün bunlara karşın kendimle ilgili konularda ne kadar safmışım!

Sanki bütün özel teşebbüs beni kapmak için sıra bekliyordu(!)

Telefon çok uzun süre hiç çalmadı.

Ama sonunda, yine de bir mucize gerçekleşti.

Bir gün telefonum çaldı. **Hürriyet** gazetesinin o zamanki yöneticisi **Arda Gedik**, bir "iş konusunda", **Erol Simavi** adına benimle görüşmek istiyordu.

Neyse lafı fazla uzatmayayım, İstanbul'a göç ettim ve **Hürriyet**'te en üst düzeyde danışman olarak çalışmaya başladım.

Dört yıl boyunca yaşamımı sabah 7:30'dan akşam 10'lara 11'lere kadar **Hürriyet**'te geçirdim.

Arda Gedik, rahmetli **Çetin Emeç**, **Seçkin Türesay** ve ben, çılgınlar gibi çalışıyorduk. Gazetenin satışı 1 milyona vuruyordu zaman zaman.

İkinci en çok satan gazete o sıralarda 300.000 dolayında idi.

Bu arada, Türkiye'de kamuoyu yoklamaları moda olmuştu.

Ben de bu konuyu Türkiye'de ilk uygulayan bilimadamlarından biri olarak, **Hürriyet** için seçim yoklamaları yapmaya başladım.

1983 seçimlerinde ANAP'ın yüzde 40 küsur oy alarak iktidar olacağını saptadım.

Fakat o zamanki askeri yönetim, ANAP'ın kazanmasını istemediği için, sonuçları yayınlamamızı yasakladı.

Ben de sonuçları yazdığım bir belgeyi noterden tasdik ettirip sakladım.

Sonraları bilimsel toplantılarda onu, "ölçümlerimizin" bilimselliği konusunda bir kanıt olarak kullandım.

1987'ye gelindiğinde kamuoyu yoklamaları artık önemli bir araştırma sektörü olmuştu.

Ben de **Hürriyet**'ten ayrılıp, **KAMAR** Kamuoyu Araştırmaları A.Ş. adında bir şirket kurdum.

Araştırma sonuçlarımı yine **Hürriyet** gazetesi yayımlıyordu. (Sonradan o dönemdeki araştırmaların sonuçlarını topluca *21. Yüzyılda Dünya, Türkiye ve Kamuoyu* adlı bir kitapta topladım.)

Politikaya Giriş ve Saflığım

Üniversite dışında olduğum için mutlu değildim.

Geri dönmenin yollarını arıyordum ama pek umut gözükmüyordu. YÖK, başında **İhsan Doğramacı** ile, üniversiteler üzerindeki egemenliğini olanca gücüyle sürdürüyordu.

Bu arada 1991 seçimleri geldi.

DYP müthiş bir vitrin düzenlemesi yapıyordu.

Her gün aralarında Prof. **Tansu Çiller** gibi ünlülerin ve siyasetçilerin bulunduğu kişiler, DYP'ye geçtiklerini ilan ediyorlardı.

DYP böylece "köylülerin" partisi imajından kurtulup, kentlileşiyor ve iktidara oynuyordu.

Bir sabah eski dostum, Bakırköy Belediye Başkanı SHP'li **Yıldırım Aktuna**'nın da DYP'ye geçtiğini okudum gazetelerden.

Çok şaşırmış ve üzülmüştüm.

SHP ise, üzerine ölü toprağı serpilmiş gibi sessizdi.

O Pazar günü ben de SHP'ye katılmaya karar verdim.

Amacım, sosyal demokrat ideallerin ve seviyeli politikanın, **İnönü**'nün Genel başkanlığındaki SHP içindeki imajının gelişmesine yardımcı olmaktı.

Deniz Baykal ve **Hikmet Çetin** gibi eski dostlarımı arayıp kararımı bildirdim ve tepkilerini sordum. Hepsi pek memnun olduklarını ve hemen **Erdal İnönü** ile konuşmamı söylediler.

Derhal **İnönü**'yü aradım: "Pazartesi günü Ankara'ya gelin, partiye giriş töreninizi yapalım" dedi.

Pazartesi günü, gerçekten de benim partiye üyeliğimi ilan için görkemli bir basın toplantısı düzenledi.

Kendisi de o gün İstanbul'dan gelmişti.Toplantıda "Esenboğa'dan şehre gelirken, '**İnönü** geliyor' biçiminde afişler gördüm. Asıl **Emre Kongar** geliyor" deme zarafetini gösterecek kadar beni ve partisine katılışımı onurlandırdı.

Aslında, en üst düzeyde hep politikanın içinde olmakla birlikte, bilimadamı olarak partiler karşısında tarafsızlığımı sürekli korumuştum.

Ama ne yazık ki, bu toplum bana bir üniversite hocalığını çok görmüştü.

Sekiz yıldır üniversitenin dışındaydım. Fakat yine de siyasal partiler karşısında bağımsızlığımı korumuştum.

Bu nedenle SHP üyeliği, beni biraz tedirgin etmişti.

"Ne yapalım" diyordum kendi kendime, "Türkiye'de politikanın seviyesini yükseltmek, ancak bir partide çalışmakla olur. Madem üniversitede değilim, hiç olmazsa siyasetteki düzeyin kalitesine biraz katkıda bulunayım!"

Aynen üniversiteden istifa ettiğim sıradaki saflık içinde, partinin ve parti üyelerinin beni "sevinçle bağırlarına basacaklarını" sanıyordum.

Aslında gerçekten de **Erdal İnönü**, hem kişi hem de parti Genel Başkanı olarak, beni tam anlamıyla bağrına bastı.

Ama daha o sabah, parti genel merkezinde en üst düzey parti yetkililerinden biri, **İnönü**'nün benim hakkımda yapacağı yukarı kattaki basın toplantısını duyunca, benim odanın bir köşesinde oturduğumu fark etmeden, "Yahu şimdi bu **Emre Kongar** da nereden çıktı?" diyordu.

Bir politikacının en büyük rakibinin, karşı partilerdeki değil, kendi partisindeki politikacılar olduğunu sonradan öğrenecektim.

Aslında mantık çok basitti: Karşı partilerdeki politikacıların oy deposu farklı idi. Oysa aynı partideki politikacıların hedefi, o partiyi destekleyen aynı seçmenler ve aynı delegelerdi. Eh, parlamentodaki sandalye sayısı da sınırlı olduğu için, aynı partideki aday sayısı ne denli kaliteli ve ne denli çok olursa, birey olarak bir politikacının seçilme şansı o denli düşüyordu.

Bu nedenle de, sıradan politikacılar için, en büyük rakip, kendisine en yakın olan, yani aynı partiden ve aynı seçim bölgesinden seçime giren öteki adaylardı.

Sanıyorum, pek çok kişiyi politikadan nefret ettiren, politikayı ve politikacıyı gerçekten çirkinleştiren süreç de bu idi: "En yakın arkadaşın en büyük rakibindi."

Pek doğal olarak, kendine güvenen, kaliteli ve güçlü kişiliği olan insanlar, bu rekabeti, parti adına bir kuvvet ve bir dayanışma olarak görüyordu.

Fakat, kendine güvenmeyen, zayıf politikacılar en iğrenç çirkeflerini, en yakınlarında olan arkadaşlarını yıpratmak ve yok etmek için kullanıyorlardı.

Askeri yönetimler, kaliteli ve deneyimli insanları korkutarak veya yasaklayarak politika dışına ittikçe, bu yalan-dolan ve ayak oyunu yaklaşımı, son yıllarda Türkiye'deki siyasetin en önemli özelliği ve dolayısıyla en büyük handikapı olmuştu.

Çünkü, delege düzeyinde başlayan bu "dostunu arkadan hançerleme" süreci, politikacının bir genel davranış biçimi olarak, bu yollarla hasbelkader bakanlık koltuğuna kadar yükselmiş olanlar tarafından bile aynı yoğunlukta, hatta daha yoğun olarak kullanılan bir yöntem niteliği kazanmıştı.

Evet, işte ben saf saf kişiliğimi, imajımı ve birikimimi "her ne görev verilirse yapmak üzere", böyle nitelik taşıyan bir politik ortam içindeki sosyal demokrat bir partiye, SHP'ye ipotek ediyordum.

Nasıl Milletvekili Adayı Oldum?

SHP'ye katılmam **Erdal İnönü** dışında, parti yöneticileri arasında pek kimseyi memnun etmemişti ama, basında çok olumlu yankılar oldu.

Sevgili **Necati Doğru**, o enfes gazeteciliği ile hemen bana **Milliyet**'te önemli bir yer ayırdı: "SHP Bir Aysbergtir" başlığı ile partinin milyarlar verse elde edemeyeceği bir mülakat yayınlandı.

Nokta'da **Ahmet Altan**, **Cumhuriyet**'te **Kemal Gökhan Gürses** ve **Necdet Şen**, hiçbir zaman unutmayacağım destekler verdiler.

Derken, adayların belirlenmesi süreci başladı.

Ben, kamuoyu araştırmaları yaptığım için, SHP'nin İstanbul'da durumunun hiç iyi olmadığını ve hiçbir bölgede (o seçimde İstanbul'da yedi seçim bölgesi vardı) kontenjanı kazanamayacağını ölçmüştüm.

Özal'ın her seçim öncesi partisi ve kendisi lehine değiştirmiş olduğu seçim sistemine göre, 4 ve 5 milletvekili çıkaran bölgelerde en yüksek oyu alan, yani birinci olan partiye bir de "kontenjan"dan milletvekilliği veriliyordu.

Yani bir kontenjan adayının kazanması için, partisinin o bölgede birinci parti olması gerekiyordu.

İşte SHP, İstanbul'daki hiçbir seçim bölgesinde birinci parti gözükmüyordu benim ölçümlerime göre.

Partiye girişimin yapıldığı tören günü **Erdal İnönü**, doğum yerimi sordu. "İstanbul" dedim.

Anladım ki, beni kontenjandan aday göstermeye niyetli ve yer arıyor.

Milletvekili adayları parti tarafından açıklandığında, ben de İstanbul yedinci bölgeden kontenjan adayı yapılmıştım.

Aslında insanın kazanamayacağını bile bile bir seçim kampanyası yürütmesi ilginç bir deney.

Ben burada, her zamanki görev anlayışım ile sanki yüzde yüz kazanma şansım varmış gibi çalıştım.

Arkadaşlarımı da mutlaka kazanacaklarmış gibi motive ettim.

Aslında parti, 1989 yerel seçimlerinde belediye başkanlıklarını kazandığından beri sürekli puan kaybediyordu.

Örneğin, hep Türkiye geneli üzerinde üç-beş puan ilerde olan İstanbul, 1991 seçimlerinde ilk kez, Türkiye genelinin üç-beş puan altında gözüküyordu.

Kontenjan milletvekilliklerinde garanti olan yerlerin sayısı çok azdı.

Mersin'de eski Genel Başkan, Gaziantep'te Genel Sekreter, Hatay'da bir başka eski ve önde gelen bir üst düzey yöneticisi, Ankara Çankaya'da da **Mümtaz Soysal** kontenjanı almışlardı.

Zaten güvenceli kontenjanlar ancak dört tane idi ve kanımca hepsi zorunlu olarak "Parti Büyüklerine" verilmişti.

Yani bana bir haksızlık ve adaletsizlik yapıldığı kanısında değildim.

Değildim ama aday gösterildiğim yerde kazanma şansımın olmadığını da biliyordum.

Çöp Yığınları Ortasında Başlayan Kampanya!

Seçim kampanyası için sokağa çıktığımız gün, Küçükçekmece Belediyesi'nin temizlik işçilerinin de grevi başlamıştı.

Küçükçekmece Belediye Başkanı **Ertuğrul Tığlay**, SHP'den Başkan seçilmiş fakat sonra çeşitli yolsuzluk iddiaları nedeniyle partiden ihraç edilecekken istifa etmiş bir politikacı idi.

Parti Genel Sekreteri dostum **Hikmet Çetin**, bana önce **Tığlay**'ı görmemi söylediği için, kontenjan adaylığım ilan edildiğinde, kendisini ziyaret etmiştim.

Sonradan da bu ziyaretimin çok polemik konusu yapıldığını duydum.

Zaten **Tığlay**'dan ne maddi ne de manevi bir destek görebildim.

Tam tersine Belediye Başkanı olarak, önleyebileceği bir grevi, tam seçim kampanyası sırasında başlatmıştı.

Durum son derece traji-komikti. Ben, tüm adaylar ve ilçe yöneticileri ile birlikte esnafı gezip 1991 seçimlerinin ana teması olan özgürlük,

demokrasi ve anayasa nutukları atıyorum, esnaf bana dönüp "Bu çöp yığınları ne olacak?" diyor.

Bir süre sonra **Hürriyet** gazetesine "Demokrasi ve Anayasa mücadelemiz çöp yığınları ile boğulmak isteniyor" diye bir beyanat verip, olayın ciddiyetine partinin, yerel yöneticilerin ve kamuoyunun dikkatini çekmek istedim ama, tabii hiçbir işe yaramadı.

Seçmen, esas olarak "Biz SHP'ye 1989 belediye seçimlerinde güvendik. Oy verdik, siz bizi aldattınız. Bakın SHP'li Başkanın çöp yığınlarına" diyordu.

Biz, Başkanın artık SHP'li olmadığını, seçmene anlatamıyorduk. Zaten anlatsak da anlamı yoktu, çünkü seçmen 1989'da SHP'ye verdiği oyun hesabını soruyordu.

Ben her şeye rağmen, her sabah 9.30'da İlçe Merkezi'ne gidiyor ve gece yarılarına kadar köy köy, mahalle mahalle, kahve kahve dolaşıyordum.

Aslında itiraf etmeliyim ki, kazanamayacağımı bildiğim için, ne kadar çok insanla sohbet etsem, ne kadar çok insana dünya ve toplum hakkındaki görüşlerimi anlatsam, kendimi o denli kazançlı sayıyordum.

Adeta, üniversite dışında kaldığım tüm yılların hıncını çıkarıyordum Küçükçekmece, Büyükçekmece, Çatalca, Silivri bölgesinde.

Tansu Çiller'e Yedinci Bölgeyi Ben Önerdim

Bölge, hem kırsal özelliklere, hem de gecekondu niteliklerine sahipti.

İstanbul'da her yerde ve her zaman zayıf olan DYP, bu bölgede çok güçlü idi.

Ben, kamuoyu yoklamalarıyla durumu iyice belirlemiştim.

O zamanlar, üniversiteden dostum, sevdiğim ve güvendiğim arkadaşım **Tansu Çiller** de, o sırada DYP'den politikaya giriyordu.

Adaylık bölgesi söz konusu olduğunda, bir ara daha güvenceli mi diye Antalya üzerinde düşündüğünü anımsıyorum.

Ben sevdiğim ve güvendiğim bir akademisyen arkadaşıma yardımcı olabilmek için, kendisine DYP için yedinci bölge güvencesini verdim. (Sonra bu olayı Star televizyonunun ünlü Kırmızı Koltuk programında açıklamıştım.)

Sonuç olarak SHP, 7. bölgede, bırakınız birinci parti olmayı, barajı bile aşamadı.

ANAP birinci parti olmuş ve kontenjandan milletvekilliğini kazanmıştı.

DYP iki milletvekili çıkarmıştı: **Tansu Çiller** ve **Coşkun Kırca.**

SHP'nin barajı bile aşamamasının nedeni DSP'nin başarısı idi.

Ecevit'in partisi, SHP'den daha fazla oy almış ve barajı aşarak, bir milletvekilliği kazanmıştı: Ankara Üniversitesi Maliye Profesörü **Nami Çağan**, 7. bölgeden Parlamentoya girmişti.

SHP ile DSP oyları, birlikte, tüm milletvekillerini silip süpürebilecekken, bölünen sosyal demokratlar, SHP'yi baraja takmış, DSP'ye ise tek bir sandalye vermişlerdi.

İşin hoş tarafı 7. bölgede SHP'yi yok eden **Bülent Ecevit**'in adayı olarak Meclise giren **Nami Çağan**, sonradan DSP'den istifa ederek SHP'ye geçmişti. (Daha sonra, yeniden DSP'ye döndü. 1995 seçimlerinde, yine DSP milletvekili oldu.)

MÜSTEŞARLIK KOLTUĞUNDAN ÖNCE AHMET ALTAN İLE NEŞE DÜZEL'İN STAR'DAKİ KIRMIZI KOLTUĞUNA OTURUYORUM

Müsteşarlık görevi, benim için hiçbir zaman halkın kullandığı biçimiyle, "yüksek makam" anlamında "koltuk" olmadı.

"Koltuğunu kaybetmek" ya da "koltuğunu korumak" gibi deyimlerde kullanılan "makam" anlamında değil ama, belki "sandalye" anlamında düşündüm müsteşarlığı: "İşkence sandalyesi" ya da "elektrikli sandalye".

"Niçin?" derseniz, yanıtı açık: Bir yandan bütçedeki yetersiz paralar, öte yandan aşırı merkeziyetçi ve çok kısıtlayıcı yasa ve yönetmelikler, (personelin yeteneksizliğini ve yetersizliğini bir yana bıraksanız bile) tepenizdeki siyasal kısıtlama ve sınırlamalarla birlikte, aklı başında bir müsteşarı ancak mutsuz eder.

Yapabildikleriniz, yapmak isteyip de yapamadıklarınız yanında "devede kulak" kalır.

Gereksinmelerin ivediliğini ve ciddiyetini fark edip de onları karşılayamamak, bir yönetici için en büyük işkencedir.

Hele hele yapısal sorunları görüp, onların acı sonuçlarını yaşarken, bu sorunları aşacak yasal ve idari reformları yapamamak, o siyasal güçten yoksun olmak... Belki de işkencelerin en büyüğü.

Her ne ise, ben bölüm başlığının kavramsal kafiyesi uğruna, müsteşarlığı da "koltuk" olarak tanımladım ama, benim için **Ahmet Altan** ile **Neşe Düzel**'in 1991 yılında yaptıkları "Kırmızı Koltuk" programındaki "koltuğa" oturmak ve daha önemlisi, o "koltuğu doldurmak", müsteşarlıktan daha ilginç bir deneyimdi.

Ahmet Altan'ın Önerisi

Ahmet Altan, ünlü bir yazar ve gazeteci olan **Çetin Altan**'ın büyük oğlu, yine bir gazetede köşe yazarlığı da yapmakta olan öğretim üyesi **Mehmet Altan**'ın ağabeyidir.

Kendisi de, ünlü bir roman yazarı ve gazetecidir. (Bence çok da başarılı bir edebiyatçı olma ve tarihe bir "roman yazarı" olarak damgasını vurma yolundadır.)

Ben üniversiteden istifa ettikten sonra **Hürriyet**'te uzun süre birlikte çalıştık.

Aramızda ciddi bir sevgi, saygı ve güven ortamı oluşmuştu: Çeşitli olay ve sorunlar karşısında sınanmış, sağlam bir birikime dayalı bir bağ.

Sonradan **Ahmet**, yine **Hürriyet**'ten çok iyi tanıdığım **Neşe Düzel** ile birlikte, o zamanlar adı **Star** olan televizyon kanalında, **Kırmızı Koltuk** adlı bir program yapmaya başlamıştı.

Program gerçekten çok başarılı idi.

Ahmet bir yandan, **Neşe** öbür yandan, konuk ettikleri ünlüleri sorguluyorlar ve izleyici, tanıdığı pek çok kişinin hem gerçek düşüncelerini, hem de bilmediği yönlerini öğreniyordu.

Programın akışı sırasında, konuğun gerçek düşüncelerini açığa çıkarmak için, **Ahmet** de **Neşe** de kimi zaman oldukça ters sorular da sormak durumunda kalıyorlardı.

Bu durum aslında programın yapısının bir gereği idi. Fakat kimi konukların tutarsızlıkları ve bazen de iyi konuşamamaları, onları mazlum bir kurban, **Ahmet**'le **Neşe**'yi de birer saldırgan konumuna sokuyordu.

Bir süre sonra kamuoyu, programı, konuk olan ünlü ile, **Ahmet** ve **Neşe** arasında yapılan bir "maç" havasında izlemeye başlamıştı.

Ahmet'le **Neşe** de, gerçekten kimi zaman konuğu acımasızca parça parça ediyorlardı ama bu onların becerisinden çok, konukların tutarsızlık ve beceriksizliklerinden kaynaklanıyordu.

İşte, ben 1991 Genel Seçimlerinde SHP'nin İstanbul yedinci bölgedeki kontenjan adayı olarak seçimi kaybettikten kısa bir süre sonra, **Ahmet Altan, Kırmızı Koltuğa** konuk olmamı önerdi.

Çağrıyı yaparken de, "Gel de hem şu siyasetin anatomisini yapalım, hem de SHP'yi bir güzel irdeleyelim" dedi.

Önce tereddütsüz kabul ettiğim bu öneriyi, bir kez daha düşündükten sonra, bazı kaygılarım oluştu.

Star televizyonu, seçim öncesi ANAP yanlısı ve SHP karşıtı bir tutumu, kimi zaman çok aşırı ölçülere varan bir biçimde sergilemişti.

Şimdi bu programda da **Ahmet**'le **Neşe**, bana ve SHP'ye aşırı biçimde saldırırlarsa, çok tatsız bir durum ortaya çıkacaktı.

Aslında ben, SHP'yi acımasızca eleştirmek için çok iyi bir adaydım: Bir bilimadamı olarak kazanamayacağım bir yerden milletvekili adayı

yapılmış ve sonunda da seçimi kaybetmiştim. Düş kırıklığı ve öfke dolu olmalıydım.

Bilmiyorum bu durum benim davet edilmemde rol oynadı mı?

Bu anlayış içinde **Ahmet**'i tekrar aradım ve bu tereddütlerimi ifade ettim. Hatta konuşmanın bir yerinde, "Programdan sonra bir de arkadaşlığımız bozulursa çok üzülürüm. Çünkü ben, dobra dobra ve açık konuşmaya niyetliyim" dedim.

Aklımda olan, bana sataşma ve saldırı olursa, aynıyla karşılık vermekti.

Ahmet, bu kaygılarımı "Ben de zaten açık ve dobra olmanı istiyorum. Ayrıca program sansürsüz yayınlanacak. Benim anlaşmam böyle" diyerek yanıt verdi.

Artık yapılacak bir şey kalmamıştı. "Peki" dedim.

Bir Anda Nasıl Medya Kahramanı Oldum?

Hiç kuşkusuz televizyon çok etkili bir iletişim aracı. Bir insanı, bir anda rezil de edebiliyor, vezir de!

Ahmet, programdan önce, soracağı soruların genel hatları hakkında bilgi verdi.

Program başladı.

Ben ne denli sinirlenirsem sinirleneyim, son derece kontrollü olmaya kararlıydım. Sürekli çok sakin, çok nazik, terbiyeli ve gülümseyen bir havada götürecektim programı.

Nitekim öyle de yaptım.

İlk dakikalar geçtikten sonra, **Ahmet** (belki de elinde olmadan) müstehzi, küçümseyen ve dolayısıyla saldırgan bir havaya büründü.

Örneğin, ben bir kamuoyu yoklamacısı olarak seçimi kazanamayacağımı bile bile adaylığı kabul ettiğimi söylediğimde, "Yani kaybetmek için mi seçime girdiniz?" dedi.

Ben de olanca soğukkanlılığımla, "Hayır, düşüncelerimi anlatmak, demokrasi propagandası yapmak için" yanıtını verdim.

"SHP nasıl bir partidir?" sorusunu yanıtlarken, **Ahmet** dayanamadı, SHP için küçümseyici bir eda ile, "particik" dedi.

Ona da hiç sinirlenmeden, "Henüz partileşme sürecini tamamlayamamış bir örgütlenme. Zaten öbür partiler de öyle. 12 Eylül'den sonra Türkiye'de henüz tam bir partileşme süreci tamamlanamadı" dedim.

Benim açıklamalarımı uzun bulduklarında, ya da beğenmediklerinde, sözümü kesip bambaşka bir konuya geçerek soru sorduklarında, sabırla soruyu dinledim, sonra da "Ben saygılı insanım. Sözüm kesilse de, sabırla dinlerim, ama sıra bana gelince söyleyeceğimi söylerim, şimdi dönelim kaldığım yere" diyerek, kısa ve çarpıcı bir biçimde düşüncelerimi aktardım.

En sonunda olayın en gergin anında, **Ahmet**'in kamuoyu yoklamalarıyla ilgili bir sorusuna yanıt verirken, taraflı araştırma yapan şirketler olduğunu söyleyince, tekrar sözümü kesti "Böyle şirketler var mı?" diye sordu.

Ben de, "İşte bu kanal taraflı olarak, bir şirketin sonuçlarını sürekli yayınladı ve ANAP'ı çok şişirilmiş gösterdi" dedim.

Bunun üzerine **Ahmet**, "Peki bu program da mı taraflı?" dedi, ben de "Bakalım yayınlanacak mı?" diye yanıt verdim.

Ahmet, "Yayınlanırsa yani bu kanal tarafsız mı olacak?" diye beni sıkıştırınca da, "Hayır, yayınlanırsa, taraflı bir kanalda tarafsız bir program olur, taraflı bir kanal bir programla aklanmaz!" dedim.

Süre doldu. Program bitti.

Bu arada burada anlatmadığım bir "Sosyal Demokrasi" tartışması da yapmıştık. Ben, seçimleri SHP kaybetmiş görünse de, DYP'nin kullandığı "karakollar şeffaf olacak" ve benzeri sloganlar düşünüldüğünde, 1991 seçimlerinin asıl galibinin, Sosyal Demokrat "İdeoloji" olduğunu söylemiştim.

Çekimi Perşembe günü yapmıştık yanılmıyorsam.

Yayın zamanı Pazar akşamıydı.

Acaba program yayınlanacak mıydı?

Konuşmamda DYP'ye ve **Süleyman Demirel**'e de göndermeler vardı.

Star, o sırada ANAP'tan DYP'ye doğru bir dönüş yapıyordu.

Belki o sayede yayınlanabilirdi.

Ahmet'in anlattığına göre, Star'ın sahipleri kanallarına saldırı olduğu gerekçesiyle önce programı yayınlamama kararı almışlar.

Ahmet, bunun üzerine istifa etmiş. Bu arada evini satılığa çıkarmış.

Sonunda, programın kesintisiz olarak yayınlanma kararı alınmış.

Gerçekten de kesintisiz yayınlandı.

Ve kıyamet koptu!

Telefonlar, telgraflar, mektuplar, inanılmaz bir tebrik sağanağı!

İnsanlar, hiç tanımadığım insanlar, yolda çevirip boynuma sarılıyorlar.

Ben de bu tepkiye şaşırdım.

Sanıyorum, seçimlerde SHP'nin yüzde 21 oy alarak üçüncü parti olması ve Star'ın SHP karşıtı bir tutum izlemiş bulunması, özellikle SHP'lilerde ve kamuoyunun bazı kesimlerinde önemli bir birikim yaratmış.

Benim tutumum, işte bu biriken öfke selinin bir "başarı" duygusuna dönüşmesine yol açmış!

Derken, **Milliyet** gazetesinin başyazarı **Altan Öymen**, salt bu program üzerine bir makale yayınladı.

"Ekranda Bir Sürpriz" adlı başyazısında beni överek, "taraflı" damgası yemiş bir kanalda ve konukları zorlayan bir programda bile çok olumlu mesajlar verilebileceğini anlatıyordu.

Şöyle diyordu **Altan Öymen**, 30 Ekim 1991 tarihli makalesinde:

"Star 1'in ne kadar tartışmalı bir televizyon olduğu malum. Hem yapısı açısından, hem de seçimlerden önceki yayınlarının yanlılığı açısından. Hele İstanbul Belediye Başkanı **Sözen**'le ilgili bir yayını vardı ki, bunların üstüne tuz-biber ekmişti.

Fakat iki gece önce orada, sürpriz denebilecek bir yayın izledik. **"Kırmızı Koltuk"** söyleşisi olarak. Aynı **"Kırmızı Koltuk"**, **Sözen**'e karşı polemik malzemesi olarak kullanılmıştı. **Sözen**'in oraya çağrılıp da, soruları kasıtlı bularak yarıda bıraktığı ve yayınlanmaması konusunda Star 1'cilerle anlaşmaya vardığı söyleşi, aylar boyunca kasada saklandıktan sonra, centilmenlik kurallarına aykırı bir şekilde yayınlanmıştı. **Sözen**'in **"hoşgörüsüzlüğü"**ne bir örnek oluşturduğu iddiasıyla..

Ama iddia geri tepmişti.

Bu defa o koltuğa, bir başka SHP'li – yeni – politikacı oturdu. Ve o pozisyonunu, hem partisini savunmak, hem de Star 1'i eleştirmek için öyle ustalıkla kullandı ki, dinleyenlere – en azından bize – **"Bravo"** dedirtti.

Profesör **Emre Kongar**... İstanbul'un Çatalca-Çekmece seçim çevresinden kontenjan adayıydı. Öteki SHP'lilerle birlikte o da kaybetmişti. **"Kırmızı Koltuk"**çular – **Ahmet Altan**'la **Neşe Düzel** – onu da, sorularıyla **"çapraz ateş"** altına almak için çağırmışlardı. Bu normaldi. (**Sözen**'e sordukları sorular da bizce normaldi. Anormal olan, o programın **"Yayınlanmayacak"** anlaşmasından sonra yayınlanması ve yayınlanırken yapılan polemikte, **Sözen** hakkında yakışıksız sözler söylenmesiydi.) **Emre Kongar** da

biliyordu ki, karşısındakiler onu sıkıştırmak, hatta biraz da kızdırmak isteyeceklerdir. Batı televizyonlarındaki benzeri yayınlarda olduğu gibi...

Fakat **Kongar**, ne kızdı, ne de sözünü kesen sorular karşısında bocaladı. Büyük bir soğukkanlılık içinde, söylemek istediği her şeyi söyledi.

O arada Star 1'in seçim öncesinde başlayıp bazı yorumlarında hâlâ sürdürdüğü yanlı politikasının örneklerini de verdi. Kendisine sorulan sorulardan fırsatlar çıkararak... (Örnek: **"Kırmızı Koltuk"**çular seçimlerden önceki kamuoyu anketlerini soruyorlardı. **"Bu anketler hakkında ne düşünüyorsunuz?"** diye.. **Kongar, "İsabetli olanları da vardı. Yanlı olanları da"** diyor, araya hemen bir **"Mesela"** sokarak, "Mesela Star 1'de yayınlanan bir anket vardı. ANAP'ı yüzde 31'le 'Birinci parti' gösteriyordu. **Bu, yanlı bir anketti. Kamuoyunu ANAP lehine etkilemeyi hedefliyordu"** diyordu.)

Bunları, hiç sinirlenmeden, gülerek, araya espriler sokarak anlatıyordu. Bir de tezi vardı: **"Bu seçimleri kazanan, aslında sosyal demokrasidir"** diyordu.

'Nasıl oluyor o?' diye sorulunca da, gerekçe gösteriyordu:

'Gayet basit: Seçimi kazanan birinci partinin vaatlerine bakın. Hepsi sosyal demokrat politikaların hedefleridir. Demirel bunları bizden daha iyi kullanmıştır, ayrı. Ama işin esası şudur: DYP, kendini 'sosyal demokrat'laştırmak zorunda hissetmiştir. Çünkü şunu görmüştür: Türk halkının özlemleri, sosyal demokrasinin hedefleriyle özdeştir.'

Sözen de dahil, SHP'li belediye başkanlarını savunmayı da ihmal etmedi **Kongar**. Onların başarısız görünmelerinin baş nedeninin ANAP iktidarının tutumu olduğunu belirtti. 26 Mart 1989 seçiminden önce iktidarın verdiği **'eli kolu bağlı belediye başkanı'** ilanlarını hatırlattı. Dedi ki: **"O ilanlarla hedeflerini kendileri ilan etmişlerdi zaten. 'ANAP'lı olmayan belediye başkanlarını seçerseniz, onları çalıştırmayız' demişlerdi."**

Özetle: Star 1'in son **"Kırmızı Koltuk"** programında şu görüldü: Bir televizyonun yayın politikası ne kadar yanlı olursa olsun, oraya **'Söyleyeceklerinin aynen yayınlanması'** şartıyla çıkan usta bir politikacı, o yanlılığın etkisini sıfıra indirdiği gibi, kendisi ve partisi lehine büyük puan toplayabilir.

Bu arada, şunu da kabul etmeli ki, Star 1 de puan kazanmıştır. **Kongar**'ı davet edip söylediklerini **"kelimesi kelimesine"** yayınlamaya razı olarak, bundan sonraki yayınlarında **"yanlılık"**tan kurtulmak isteyebileceği umudunu uyandırmıştır. Tabii, bu alanda yapması gereken daha pek çok şey vardır. Haber yayınlarında ve yorumlarında eski tutumlarında ısrar eden elemanları, hâlâ az değildir.

Ama **"Kırmızı Koltuk"**un **Kongar**'lı yayını, SHP'nin de Star 1'in de bundan sonraki tutumlarına ışık tutabilecek bir örnektir. Bu örnekte SHP, sözcülük görevlerine getirmek için, Star 1, ekrana çıkarmak için **Kongar** gibilerine ihtiyaçları olduğunu görmüş olmalıdırlar."

Evet, işte ben de günün modasına uygun bir "medya kahramanı" olmuştum!

Binlerce sayfa, düzineden fazla kitap kimin umurunda? Bir televizyon programı hepsini aşmıştı!

Kader!

PARTİ KURULTAYINDA HEM SHAKESPEARE'DEN DİZELER OKUMAK HEM DE ÇARPICI OLMAK!

Siyasette seviye!

Politikaya soyunmamın bir nedeni, kişisel olarak üniversitede kaybettiğim kürsüyü parlamentoya ve ülkeye taşımak idiyse, öteki nedeni de toplumsal olarak seviyeyi yükseltmek arzusu idi.

"Seviye" ile hem dürüstlüğü, hem de kültürü kastediyorum.

Milletvekili seçilemediğim için, ne kişisel hedefimi gerçekleştirebildim, ne de toplumsal amacımı.

Ama adaylık dönemimdeki çalışmalarım sırasında bir ay boyunca elde ettiğim her iki konudaki tatmini de, SHP'nin Küçük Kurultayı'ndaki konuşmamla bir ölçüde de olsa sürdürdüm ve böylece noktaladım. (Tabii sadece kendi gözümde.)

Kırmızı Koltuk macerasından çok kısa bir süre sonra, henüz DYP-SHP koalisyon hükümeti kurulmamışken, SHP, "Küçük Kurultayını" toplama kararı aldı.

Parti merkez organları, il başkanları ve her ilden bir temsilci ile toplanıyordu "Küçük Kurultay".

Bu kurultayda sayıları yaklaşık iki yüz kişiyi bulan "en üst düzey" parti yöneticileri bir araya geliyordu.

Resmi gündem "seçim sonuçlarının değerlendirilmesi" olarak açıklanmıştı ama, esas beklenti, kurulacak bir koalisyon hükümetine katılıp katılmama konusundaki eğilimin belirlenmesiydi.

İstanbul Delegesi Oluyorum

O sıralarda Parti'nin İstanbul İl Başkanı sevgili **Bozkurt Nuhoğlu** idi.

Bir gün telefonum çaldı ve **Nuhoğlu** İstanbul İl Örgütü'nün Küçük Kurultay'a delege olarak beni yollamak niyetinde olduğunu söyledi.

"Ben il düzeyinde politikadan anlamam" dedim ilk tepki olarak. (Nitekim daha sonra, aynı gerekçe ile Genel Merkezin İstanbul İl Başkanlığı önerisini de reddedecektim.)

Bunun üzerine **Bozkurt Nuhoğlu**, bu görevin il düzeyinde politika ile ilgisi bulunmadığını, sadece, genel çözümlemelerin partinin en üst düzeyinde tartışılması sorumluluğunu yüklediğini vurguladı ve beni delege seçiminin yapılacağı il kongresine çağırdı.

İl kongrelerinde hizipler ve kişiler arasında çok tatsız sürtüşmeler yaşandığını bildiğim için, üstelik de bir seçimde aday gösterileceğimden dolayı, bu çekişmelerin odak noktası olacağım kaygısı ile, doğrusu çekindim.

Nuhoğlu'na, kongreye katılma konusunda bağışlanmamı ama seçilirsem, delegeliği kabul edebileceğimi bildirdim.

Nuhoğlu, tutumumu büyük bir anlayışla karşıladı.

Zaten sanıyorum, benim il delegeliğim de o sıralarda İstanbul'da aktif politika yapan **Duygu Büke** ile onun ortak fikri idi.

Bozkurt Nuhoğlu, son derece dürüst, namuslu, çalışkan, sevecen, romantik bir devrimciydi.

Bu özellikleriyle, partiyi İstanbul'da ayakta tutmaya çalışıyordu.

Benim katılmadığım il kongresinde, ilçe başkanlarının ortak önergesiyle ve oybirliği ile "Küçük Kurultay" için İstanbul delegesi seçilmişim.

Konuşmama Shakespeare'den Dizelerle Başlıyorum

Bozkurt Nuhoğlu'ndan aldığım izlenim, Küçük Kurultay'da bir konuşma yapmamın beklendiği yönünde olduğu için derhal hazırlanmaya başladım.

Bir tane yarım saatlik, bir tane 15 dakikalık, bir tane de 3 dakikalık konuşma hazırladım.

Daha doğrusu aynı konuşmayı önce yazdım. Sonra kısalttım. Daha sonra da iyice özetledim.

Çünkü konuşma fırsatı verilirse kaç dakikalık bir hakkım olacağını bilmiyordum.

Aslında çok basit bir mantığa oturtmuştum mesajlarımı.

1) SHP 1991 seçimlerine ölü girmiştir.

2) Bunun nedenleri, parti içi hizip çatışmaları, belediyelerdeki başarısızlıklarımız, **Ecevit**'in soldan aldığı büyük oy ve SHP'nin buna karşı önlem alamaması ve Kürt kökenli vatandaşların egemen olduğu parti ile ittifak edilmesine rağmen, bunun gerekçelerinin seçmene anlatılamamış olmasıydı.

3) Oysa SHP, çok değerli beyinlerin içinde bulunduğu çok birikimli bir partidir. Bu nedenle mutlaka toparlanacaktır.

Bunlar 1991 seçimlerine ilişkin yargılarımdı.

İlerdeki koalisyon hükümetine katılıp katılmama konusunda ise, ancak Başkan sorarsa, bir başka soruyla yanıt vermek üzere çarpıcı bir senaryo hazırlamıştım.

Küçük Kurultay 9 Kasım 1991 tarihinde Ankara'da TÜRK-İŞ salonlarında başladı.

Usul tartışmalarıyla konuşmacılara 10 dakika hak tanınması karara bağlandı.

Parti tüzüğünün bir sayfası ve o sayfanın bir satırı, numara çekilerek seçildi. O satırın başladığı harfin ilinin il başkanı ya da delegesi ilk konuşmayı yapacak, ondan sonra da alfabetik sıra izlenecekti.

İstanbul'a beşinci ya da altıncı olarak sıra geldi.

İl başkanını aradılar. **Bozkurt Nuhoğlu**, yerini bana vermek için dışarı çıkmıştı. Bulunamadı.

Toplantıya başkanlık eden o zamanki Genel Başkan **Erdal İnönü**, bunun üzerine il delegesi olarak beni kürsüye çağırdı.

Kürsüye çıktım.

Bir süre salonun tam sessizliğe bürünmesini bekledim ve sonra son derece yavaş bir tempo ile fakat yüksek bir sesle, **Shakespeare**'in **Jül Sezar** adlı oyunundan, **Antonius**'un ünlü cenaze nutkunun (o alandaki herkesin ezbere bildiği) dizelerini hafif değiştirerek: "Ben buraya SHP'yi gömmeye değil, övmeye geldim" dedim.

Salondan hiçbir tepki gelmedi.

Sadece başkanlık divanından bir kişi "kıh" diye güldü.

Ben gayet soğukkanlı bir biçimde cümlemi yineledim. Gayet tane tane, "Ben, buraya SHP'yi gömmeye değil, övmeye geldim!"

Hemen arkasından, hiç durmadan ekledim:

"Biliyorsunuz, bu sözleri **Antonius, Sezar** öldürüldükten sonra, ünlü cenaze nutkunda 'Ben buraya **Sezar**'ı övmeye değil, gömmeye geldim' biçiminde söyler ve tam tersine övmeye başlar, sonunda da bir ayaklanma başlatır. Ben burada bu sözü tersine çevirdim, ve 'SHP'yi gömmeye değil, övmeye geldim' biçiminde söyledim" dedim ve sesimi iyice yükselterek, "Çünkü bu seçimlere SHP'nin cesedi girdi ama bu partinin cesedi bile beş milyon oy aldı. Kimse bu partiyi tarihin karanlıklarına gömemez. Çünkü, bu parti en değerli beyinlerin ve çok değerli

siyasal birikimlerin partisidir, ölüsü bile beş milyon oy ediyor" diye devam ettim ve sustum.

Sonuç tahmin ettiğim gibi büyük bir alkış oldu.

Ondan sonra da, "Niçin seçimlere bu partinin ölüsü girdi, onu da 4 K formülü ile açıklayayım" dedim.

Parti içi hizip çatışmalarını bitmez tükenmez kurultayların K'sı, belediyelerdeki başarısızlıklarımızı kanalizasyonun K'sı, soldaki bölünmeyi ve DSP'ye karşı başarısız propagandayı **Bülent Ecevit**'e, seçim sonrası bir partilinin yolladığı kınanın K'sı ve HEP ile ittifakı da Kürtlerin K'sı ile simgeleyerek 4 K formülünü ortaya attım.

Konuşmamı Başkanın uyarısı üzerine bitirdim.

Fakat kürsüden inmekte biraz yavaş davrandım.

Nitekim, ben ağırdan alırken Başkan **Erdal İnönü** beklediğim soruyu sordu: "Kurulacak bir koalisyona katılma konusunda ne düşünüyorsunuz?"

O sırada bu konu çok tartışmalıydı.

Bir grup kesinlikle kurulacak hükümette görev alınmamasını ve muhalefette kalınmasını savunuyordu.

İnönü'nün sorusuna, tam kürsüden inmekteyken, geri dönüp mikrofona gelerek bir başka soru ile yanıt verdim: "Değerli arkadaşlar, siyasal partiler niye kurulur? Siz neden SHP'yi kurdunuz?"

Ve bekledim.

Soru iyice anlaşıldıktan sonra, "Pek tabii olarak iktidara gelmek için Sayın Başkan" dedim ve kürsüden inip yerime geçtim.

Salonun dışına da hoparlörlerle verilen konuşmam, bazı kişilerce çok beğenilmiş, genellikle tasvip görmüş, son yanıt-sorum ise, koalisyona katılmamayı savunan hizbe mensup bazı kişilerce pek beğenilmemişti.

Ertesi gün manşetlerde 4 K formülü yer almıştı.

Kimse **Shakespeare** dizelerinden söz etmiyordu.

Bir süre sonra **Cumhuriyet**'te, **"Emre Hoca ve Antonius"** diye Ankara Havası köşesinde bir yazı çıktı.

16 Kasım 1991 tarihli **Cumhuriyet**'teki yazı şöyleydi:

"1980 darbesi sonrası kurulan YÖK düzeninin doğradığı Prof. **Emre Kongar**, son aylarda siyasetin yıldızı oldu.

Seçim öncesi "Bu parti iyidir" diyerek SHP'ye üye olan Emre Hoca, İstanbul'da 7'nci bölgeden kontenjan adayı gösterildi. 7'nci bölgede SHP ba-

rajı bile aşamadı ve **Kongar**'ın deyişi ile burada 'SHP'nin özgürlük ve demokrasi savaşı, belediyenin çöpü ve kanalizasyonu içinde boğuldu gitti'.

İstanbul SHP örgütü, bir kadirşinaslık yaparak seçim yenilgisinin sonuçlarının tartışıldığı küçük kurultaya **Emre Hoca**'yı oybirliği ile temsilci gönderdi. Hoca burada yaptığı konuşma ile seçim yenilgisinin analizini ünlü 4K formülü ile yaptı. 1.K: Sürekli kurultaylar ve bundan dolayı partinin hem güven kaybetmesi, hem de dışa dönük çalışma yapamaması. 2.K: Belediyelerin başarısızlığını simgeleyen kanalizasyon çukurları, doğalgaz kazıları, çöp sorunları. 3.K: DSP'yi simgeleyen, kına. 4.K: Kürtçe.

Emre Kongar küçük kurultayda, 'Şu anda parti ne işlerle uğraşıyorsa, seçim öncesi de onlarla uğraşıyordu. Asıl başarısızlık işte burada' diyordu. Biz **Kongar Hoca**'nın konuşmasındaki, 'Ben buraya SHP'yi gömmeye değil, övmeye geldim' cümlesine takıldık.

Bu cümle, **Brütüs** ve arkadaşları tarafından hançerlenerek öldürülen **Jül Sezar**'ın cenazesi başında **Antonius**'un yaptığı konuşmadan alınmış. **Antonius**, ünlü cenaze nutkunda, 'Ben **Sezar**'ı gömmeye geldim, övmeye değil' der ve devam eder: 'İnsanların fenalıkları arkalarından yaşar, iyilikler çok zaman kemikleriyle beraber gömülür'. Bilindiği gibi bu nutuk çok etkili olur ve halk **Brütüs**'e karşı ayaklanır. **Sezar**'ın intikamı alınır. Biz de **Emre Hoca**'yı arayıp SHP'nin nasıl canlandırılacağını sorduk. 'Ben **Antonius**'un nutkunu, SHP'yi gömmeye değil, övmeye geldim, derken bilerek tersine çevirmiştim. Nutkun devamını da tersine çevirerek çareyi buluruz: Partilerin fenalıklarını kemikleriyle birlikte seçim öncesine gömelim, iyiliklerini yaşatalım'.

'Pekiyi, bunu nasıl yapacaksınız' diye sorduğumuzda, 'Sosyal demokrasiyi hem ideolojik, hem uygulamada geliştirerek' diye yanıtladı.

Bakalım demokrasinin yeniden inşa edildiği şu günlerde kültür ve bilimadamı **Emre Kongar** akla gelecek mi?"

Böylece "aklımca" yaptığım "seviye" savaşı, küçük ölçüde bile olsa, basına da yansımış oldu.

Bu arada, son olarak şunu da eklemeliyim: İlk cümlede "Ben buraya SHP'yi gömmeye değil, övmeye geldim" dediğimde, mesajı hemen algılayıp gülen, Başkanlık Divanı üyesi, Küçük Kurultay'ın Başkanı **Erdal İnönü** idi.

Bu bölümü kendimi eleştirerek bitireyim:

Seçilemeyen adayların böyle "seviye" ve benzeri konulardaki tatmin arayışlarına halk dilinde "züğürt tesellisi" diyorlar galiba!

"ÖZAL'A KÜLTÜREL BY-PASS"

Aslında bu başlık, sevgili **Yalçın Doğan**'ın **Milliyet** gazetesindeki 17 Nisan 1992 tarihli makalesinin başlığı.

O nedenle de tırnak içine aldım.

Bu bölümün asıl başlığı belki de, "Müsteşarlığa nasıl atandım" olmalıydı.

Her ne ise, oldukça uzun ve ilginç bir öyküsü var atanmamın. Sanıyorum, "kıssa"dan pek çok "hisse" çıkarılması olanaklı.

Seçim Günü İnönü İle Yemek

20 Ekim 1991 Pazar günü, eşim ve oğlumla oylarımızı kullanıp eve döndük.

İlk defa bir aday olarak seçim sonuçlarını bekliyordum. Her ne kadar kazanamayacağımı biliyor idiysem de, insanın duyguları her zaman aklının emrine girmiyor: Kesin sonuçlar alınana dek, zayıf da olsa bir beklenti oluşuyor insanda !

Öğleyin saat 11.30 dolayında telefon çaldı. Açtım, **Erdal İnönü**. Birlikte öğlen yemeği yememizi öneriyor.

Sevinç ve **Erdal İnönü** ile, o seçim günü bizde harika bir yemek yedik.

Birlikte olduğumuzda hemen hemen her zaman yaptığımız gibi, siyasetin en az konuşulduğu, ama bol bol kültür ve sanat sohbeti edilen bir toplantı oldu.

Masayı bizle paylaşan ikiz kızlarımın **Erdal İnönü**'nün arkasından söylediği şu sözler, sanıyorum uyumlu ve sevgi dolu bir baba-kız ilişkisi düşünüldüğünde, Erdal Bey için büyük bir iltifat niteliği taşıyordu:

"Yahu babacığım, aynen senin gibi konuşan ve düşünen bir kişiymiş **Erdal İnönü** de!"

İşte o güzel sohbet sırasında (ki henüz seçim sonuçları hakkında pek doğal olarak hiçbir bilgimiz yoktu), muhtemel bir SHP iktidarının önünde sosyal demokrat ideolojiyi bekleyen sorunlara da şöyle bir değinip geçmiş, ama artık, kuramsal sözlerin en iyi kadrolarla uygulamaya aktarılma zamanının geldiği konusunda fikir birliğine varmıştık.

Sevinç ve **Erdal İnönü**, yemekten sonra seçim sonuçlarını Genel Merkezde izlemek üzere Ankara'ya uçtular.

Hükümet Kuruluyor

Daha önce öyküsünü anlattığım Küçük Kurultay'dan sonra, DYP-SHP koalisyon hükümetinin kurulması için temaslar başladı.

SHP kanadı, müzakerelere, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı TÜSES'in hazırlamış olduğu raporlarla katılıyordu.

TÜSES'in başkanı ve SHP MYK üyesi **Korel Göymen**, bu çalışmalarda önemli bir rol oynuyordu.

Korel de İstanbul Kadıköy'den kontenjan adayı olmuş ve seçilememişti.

Korel Göymen, son derece çalışkan bir akademisyen ve birikimli bir politikacı idi.

Erdal İnönü'nün öncülüğü ve desteği ile kurulan TÜSES Vakfının başkanı olmuştu. TÜSES, kısa zamanda gerek araştırma gerek yayın açısından, adeta tek başına bir üniversite gibi üretim yapmıştı. Ayrıca, sendika yöneticilerine ve gençlere yönelik seminer ve konferanslar düzenleyerek, Sosyal Demokrat ideolojinin yayılmasında önemli işlevler gerçekleştirmişti.

İşte iki parti arasındaki temaslarda TÜSES'in bu rapor ve yayınları kullanılıyordu.

Sonunda, genellikle TÜSES'in raporları doğrultusunda, koalisyon protokolu hazırlandı ve hükümet ilan edildi.

Bu arada sürekli konuşmakta olduğumuz **Korel**, kendisinin muhtemelen Turizm Bakanlığında "bir göreve" atanacağını, benim de Kültür Bakanlığında "bir görev" için düşünüldüğümü söylemişti.

Nitekim kabinenin ilan edildiği gece, gece yarısı Kültür Bakanı, evinde, müsteşarlığa benim getirileceğimi söylemiş. (Ben bunu çok sonradan, orada bulunan üç ayrı kişiden, birbirlerinden habersiz olarak, ayrı ayrı dinledim.)

Bu arada gazetelerde de, muhtemel bürokrasi kadroları üzerine haberler yayımlanırken, benim de Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı için adım geçiyordu.

Ben, İstanbul'da kurmuş ve başına geçmiş olduğum KAMAR Kamuoyu Araştırma Şirketi'nden ayrılmakla meşguldüm.

Kısa bir sürede 1991 yılı sonu itibarıyla, hem hisselerimi devrettim, hem de yönetimden ayrıldım.

Çünkü, ben bürokraside bir göreve gelmesem de, artık DYP-SHP hükümeti kurulmuştu ve "benim çevrem" iktidar ortağı olmuştu. Ken-

di dostlarımın ve arkadaşlarımın iktidarda olduğu bir dönemde ticari faaliyet yapmayı uygun bulmamıştım. Ne de olsa, "nüfuz ticareti" karışacaktı işin içine.

Araştırma yapmak ve bilgi üretmek de, satış ilkesi üzerine dayalı olduğu için, esas olarak bir ticaretti.

Üstelik ben, ticareti ne yapabiliyordum, ne de sevebildim.

Sonunda kamu ile ticari ilişki kurmak durumunda kalacaktım. Bu da benim yarım yüzyıllık geçmişime dayalı olarak, ister istemez "nüfuz ticareti" kokusu taşıyacaktı. Oysa ben, "tüccar" değil, bilimadamı idim.

İşte bütün bu nedenlerle, "KAMAR"dan ayrıldım.

Bütün bu değişme ve gelişmeler sırasında Kültür Bakanlığı'ndan bir görevle ilgili herhangi bir öneri gelmedi.

Ben de o sırada Turizm Müsteşarı olduğu için TÜSES'teki müdürlük görevinden ayrılan **Korel Göymen**'in yerine TÜSES'in Müdürlük görevini üstlendim. (**Korel**, hem başkan, hem "Müdür" idi. Ben de, hem Genel Sekreter, hem de "Müdür" oldum.)

SHP'deki Gelişmeler

Şubat ayının başında SHP'nin Olağan Kurultayı toplandı.

Ben, o sırada jüri üyesi bulunduğum **Abdi İpekçi Barış ve Dostluk Ödülü** törenleri için Atina'da idim.

Gıyabımda Parti Meclisine aday gösterilmişim.

500'ün üzerinde oy alan birkaç kişiden biri olarak da seçilmişim.

O günlerde **Korel**, Kültür Bakanının beni aradığını ve görüşmek istediğini haber verdi.

"Koskoca Bakan, beni arıyorsa nasıl olursa bulur. Aracıya ne gerek var!" dedim.

Parti Meclisinin ilk toplantısı için Ankara'ya gittiğimde, partinin üst düzey yönetim organı olan MYK'ya seçilmeyi ve belki de eğitim ya da propagandadan sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı olmayı bekliyordum. Çünkü, aldığım izlenim bu yöndeydi. Doğrusu ben de, "madem ki politikaya girdim, aday da oldum, artık Parti'de siyaset yapabilirim" diye düşünüyordum.

Hükümet kurulalı çok zaman geçtiği için, bürokratik bir görev alma konusunu tamamen kapatmıştım.

Parti Meclisi toplantısında MYK seçimi yapılacaktı.

Petrol-İş'in eski başkanı, sevgili dostum **Cevdet Selvi**, Genel Sekreter olmuştu.

Selvi, deneyimli bir sendikacıydı. Sosyal demokrat bir partinin genel sekreterliğine bir sendikacının seçilmesi, kamuoyunda oldukça iyi karşılanmıştı. Benim de Petrol-İş zamanından eğitim seminerleri dolayısıyla tanıdığım, sevecen, dürüst, çalışkan bir kişiliği vardı.

Selvi, seçim öncesi, elinde MYK'ya aday olarak önerileceklerin listesini bana gösterdiğinde şaşırdım:

Üçüncü sırada benim adım vardı ve üzeri çizilmişti.

"Hayrola?" dedim.

"Sizi Kültür Bakanlığına veriyoruz. Onun için isminizi sildik" dedi.

"Aman yapmayın" dedim. "Sayın Bakanın böyle bir niyeti olsaydı, şimdiye kadar bir öneride bulunurdu. Zaten ben de bu konuyu çoktan kapattım. Sizinle birlikte çalışırız diye düşünüyordum!" "Yok" dedi. "Biz **Fikri Bey**'le konuştuk. Sizi istiyor! Hem Genel Başkan da böyle uygun gördü!"

Öyle anlaşılıyordu ki, benim durumum, **Erdal İnönü**, **Fikri Sağlar** ve **Cevdet Selvi** arasında konuşulmuş ve hakkımdaki karar çoktan oluşturulmuştu. Ama hükümet kurulalı çok zaman geçmiş ve Kültür Bakanından hiç ses çıkmamıştı.

Selvi çok eski dostum olduğu için, samimiyetine güvenerek, "Siz beni galiba açıkta bırakarak tasfiye etmek istiyorsunuz. Şimdi 'Müsteşar olacak' diye MYK'ya seçmeyeceksiniz. Sonra da görev teklif edilmeyecek herhalde!" dedim.

"Yok, yok" dedi **Selvi** güvenle. "Karar kesin. Hem karar aldık: Zaman uygulama zamanıdır. Bütün ağır topları hükümette kullanıyoruz."

Aslında böyle bir genel kararın alındığını biliyordum. (Ama bu karar sonradan, hemen hemen hiçbir işe yaramadı. Çünkü ne parti, ne hükümet, ne de "ağır toplar" düzeyinde bir eşgüdüm gerçekleşebildi. Her "ağır top", kendi kişisel kaderi ve sorunları ile başbaşa kaldı.)

Selvi'nin beni de "ağır top" sayması ise, herhalde kendi zarafetinden ve benimle olan eski dostluğundan kaynaklanıyordu.

Artık bana yapacak fazla bir şey kalmamıştı.

"Peki, ne yapalım öyleyse" dedim ve o kopasıca boynumu büktüm.

Seçimlere geçildiğinde **Baykal** grubundaki **Uluç Gürkan**, **Algan Hacaloğlu** ve **İsmail Cem** gibi arkadaşlarım, niçin MYK'ya aday olmadığımı sorarak, istersem bana destek vereceklerini söylediler.

Yalan söylemeyi hiçbir zaman beceremediğim için, onlara durumu anlattım.

Aslında gönlümde partinin üst kademelerinde ve en önemlisi, ülke düzeyinde genel politika yapmak yatıyordu. Kendimi bir bakanlığa ve bürokrasinin katı kurallarına hapsetmek istemiyordum.

Ama öte yanda kendi referans grubumun bağlayıcı kararı vardı.

Aslında o kararı aşacak güce sahiptim. Politika ise, esas olarak bir "güçler dengesi" idi.

Ben bu gerçeği çok iyi bildiğim halde, gücümü kullanarak bana güvenen dostlarımın kararını aşmak, onları düş kırıklığına uğratmak ve gözlerindeki "güvenilirliğimi" sarsmak istemedim.

Tüm yaşamım boyunca, başkalarının ve özellikle bana güvenenlerin ortak çıkarlarını ve benim hakkımdaki yargılarını, kendi kişisel çıkarlarımın üzerinde tutmuştum. Belki de "hocalık" mesleğinin bende yarattığı bir "sapma" idi bu. Ama ben böyleydim: Toplumun ortak çıkarlarını ve bilimin gereklerini her zaman ön planda tutmuştum.

Gene öyle yaptım.

Üstelik, Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı çok da iyi yapabileceğim ve çok hizmet verebileceğim bir görevdi.

Özal Kararnameyi Bir Ay Tutuyor: By-Pass Olayı

MYK seçiminin yapıldığı Parti Meclisi toplantısından sonra Bakanla görüştük. Hükümet kurulalı çok olduğu ve Müsteşarlık görevi, bana üç aydan fazla zaman geçtikten sonra önerildiği için, konuşmanın bir yerinde Bakana, "Eğer bu görevi bana, gerçekten istemeyerek, Parti'nin baskısıyla öneriyorsanız, çok teşekkür ederim ama kabul edemem. Şimdi çıkalım, ben basına, bana görev teklif ettiğinizi ama kabul etmediğimi bildireyim, bu konu kapansın!" dedim. Bunun üzerine **Fikri Sağlar**, gerçekten benimle çalışmak istediğini belirtti. Ben de görevi kabul ettim ve İstanbul'a geri döndüm.

Yine uzun zaman ses çıkmadı. Sonunda, yaklaşık bir ay sonra, Bakan kararnamemi Başbakanlığa yolladı ve benim hemen göreve başlamamı istedi.

Ben, kararnamem Cumhurbaşkanınca imzalanmadan göreve başlamamın uygun olmayacağını belirterek, beklemeyi önerdim.

Ankara'ya göç etmiş ve Müsteşarlık odasına yerleşmiştim.

Fakat gerek Bakanlık içinde, gerekse Bakanlık dışında hiçbir temas yapmıyor, sadece raporları ve belgeleri okuyarak hazırlanıyordum.

Bu arada tebriğe gelenleri kabul etmiyor ve makam arabamı da kullanmıyordum.

Bir spekülasyona yol açmasın diye, odamdan bile çıkmıyordum.

Fakat **Özal**, kararnameyi bir türlü imzalamıyordu.

Sonunda dayanamadık, birinci derece bir memur kadrosuna atamam yapıldı ve kabinenin kuruluşundan yaklaşık beş ay sonra Müsteşarlığa 10 Nisan tarihinde vekaleten başladım.

Sevgili **Yalçın Doğan**, 17 Nisan 1992'de **Milliyet**'teki köşesinde şu satırlarla durumu kamuoyuna aktardı:

"Hükümet istediği atamayı yapamıyor. 199 kararname aylardır Çankaya'da bekliyor. O zaman bakanlar **'pratik çözümlere'** yöneliyor. Son örneği Kültür Bakanlığı'nda yaşanıyor. Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı'na **Prof. Dr. Emre Kongar**'ın atanmasına ilişkin kararname bir ayı aşkın süredir **Özal** tarafından bekletiliyor.

Kongar'ın bilgisi, yetkin kişiliği, sosyal demokrat kimliği, onlarca makale ve bilime katkı niteliğindeki kitapları bilinmeyen değil. Anlaşılan **Özal**, Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı için, şimdiye dek pek görmediği böyle bir kişilikten rahatsızlık duyuyor. Çünkü, çevresinde **'kültür adına' Kemal Sunal** filmleri, **Bülent Ersoy** şarkıları, Red Kit kitapları (!) geçerli!..

Özal, **Kongar**'ın kararnamesini imzalamayınca, Kültür Bakanlığı'nda **'bir by-pass gerçekleşiyor' Kongar**, üçlü kararnameye tabi olmaksızın, bakan imzasıyla **'yüksek dereceli memur olarak atanıyor'**.

Bakanlık örgütüne birinci derecede memur olarak atanan **Emre Kongar**, daha sonra yine bakanın imzasıyla **'Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı'na vekaleten göreve başlıyor'**. Yani, hafif bir **'kültürel by-pass!..'** Özal'ı ister istemez devreden çıkaran ve **Kongar**'ın fiilen müsteşarlığa vekalet etmesini sağlayan bir işlem! "

Kararname Nasıl İmzalanmış!

20 Nisan tarihinde **Özal** kararnamemi imzaladı.

Bu haberi, 20 Nisan tarihli **Hürriyet** gazetesinde **Ertuğrul Özkök**, günlük yazı yazdığı köşede, çerçeve içinde "Kongar Kültür Bakanlığı Müsteşarı" başlığı ile vermişti. Bu konuda üç ilginç noktaya işaret et-

mek istiyorum. Birincisi, **Ertuğrul**, o gün **Özal**'ın Kürtçe televizyona izin verilmesi konusundaki önerisini tartışan bir makale yazmıştı. Benim haberim, bu makalenin içinde ayrı bir çerçeveye oturtulmuştu ve **Özal**'ın başka kararnameleri de imzaladığını bildiriyordu. İkinci ilginç nokta, benim kararnamemin imzalanış tarihi de, **Özkök**'ün yazısının tarihi de 20 Nisan idi. Oysa yazı bir gün önce yazıldığına göre, **Özal** herhalde kararnameyi imzalayacağını, **Özkök**'e daha önceden haber vermişti. Nitekim, haber "**Özal** 119 kararname imzaladı" başlığı ile, 21 Nisan tarihli gazetelerde yer almıştı. Ayrıca, **Özal**'ın benim kararnameme "özel muamele" yapmadığı, beklettiği tüm kararnamelerle birlikte imzaladığı anlaşılıyordu. Üçüncü ilginç nokta ise, **Ertuğrul Özkök**'ün bıyıklı resmi. Bu satırları yazarken, **Ertuğrul**'un yazısının çıktığı gazete kupürüne bakınca çok şaşırdım: Bıyıklı bir **Ertuğrul**. Oysa Hacettepe'deki dostluk yıllarımızda, hep bıyıklıydı. Sonra, bıyıksız döneminde pek görüşmemiştik. Buna karşın, son dönemdeki bıyıksız fotoğrafa öyle alışmışım ki, asıl hali olan bıyıklı fotoğrafı yadırgadım. Bu noktayı, bir dost ile ilgili "kişisel bir ayrıntı" olarak kaydediyorum.

Rahmetli **Özal**'ın kararnamemi imzalamasını üç ayrı ağızdan dinledim.

Dünya küçük! Benim ilişkilerim yaygın! (Tüm görev dönemim boyunca, bu ilişkiler kanalıyla bana, gerek Bakanlık içi, gerek Bakanlık dışı inanılmaz dedikodu akardı. Ben, bunları ciddiye almazdım. Ama bu dedikodulara ilişkin bir kitap yazsam, inanın bu elinizdekinden kat kat heyecanlı olurdu.)

Ayrıca, Türkiye'de yapılan hiçbir iş ya da söylenen hiçbir söz gizli kalmıyor. (Üç kâğıtçılara, dedikoduculara ve yalan üzerine politika inşa edenlere özenle duyurulur!)

Eski Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürü, Bern Büyükelçisi iken PKK'nın saldırısına uğrayan, bu sıralarda Güney Kore'de görev yapmakta olan **Kaya Toperi**, çok renkli bir kişiliğe sahiptir.

Özal'ın basın sözcüsü iken, özellikle benim kararname ile ilgilenmiş.

"İlgilenmiş" diyorum, çünkü kendisini tanımazdım.

Hiçbir yerde de karşılaşmamıştık.

Kararname Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde beklerken, dostlardan, **Kaya Toperi**'nin sağda solda "İmzalayacak, mutlaka imzalayacak!" dediğini duyuyordum.

Sonradan **Toperi**, bu tutumunu bana, "Size iyilik etmek için değil, imzalaması kendi lehine olduğu için istiyordum" biçiminde açıklamıştı.

Bu arada pek çok kişi, **"Özal'a** söyleyelim mi senin için?" diye destek öneriyordu. Ben de onlara, "Yahu bir müsteşar kararnamesi için, Cumhurbaşkanından iltimas istemek devlete yakışır mı, sakın ha!" diye yanıt veriyordum.

Toperi'nin dediğine göre, birkaç kez **Özal'a** "Kültür Bakanlığı Müsteşarının kararnamesi bekliyor" diye hatırlatmış. O da, "Sen hep solcuları koruyorsun" diye yarı şaka, yarı ciddi eleştirel bir cevapla bekletmiş.

Kararnamemin imzalanmasının hemen ardından **Bilgin Yazıcıoğlu** aradı. **Bilgin Yazıcıoğlu**, eşimin tanıdığı idi.

Bana telefonda sitem ediyordu: "Niçin araya **Kaya Toperi**'yi koydun. Bana söyleseydin ben imzalatırdım!"

Ona da **Kaya Toperi**'yi hiç tanımadığımı, araya da adam koymanın devlet anlayışımla bağdaşmadığını söyledim.

Anlaşılan Toperi, benim kararnameme iyice sahip çıkmış, **Bilgin Yazıcıoğlu** da bundan etkilenerek bana sitem etmişti.

Yazıcıoğlu, Özal'ın avukatı idi. Gazeteler aleyhine açtığı ve kazandığı davalar dolayısıyla ünlü olmuştu.

Bana anlattığına göre, benim kararname beklerken, konu açılınca, eşimi methederek **Özal**'ı olumlu etkilemiş.

Öte yandan, **Özal,** "Peki getirin bakalım, şunu imzalayayım" dediğinde sevgili dostum, Özal'ın doktorlarından **Yahya Laleli** de yanında imiş.

Yahya, "Düzen Laboratuarları"nın kurucusu ve yöneticisi, pırıl pırıl bir insan. Benim **Şişli Terakki Lisesi**'nden sınıf arkadaşım. Ayrıca, **Hacettepe**'den meslektaşım.

Konu açılınca, kendi deyimi ile, "gerekli olan müdahaleyi" yapmış.

Efendi insandır. Başka bir yorumda bulunmadı.

Bütün bu olaylardan sonra, **Kaya Toperi** ile Almanya Büyükelçisinin bir resepsiyonunda karşılaştık ve tanıştık.

Bilgin Yazıcıoğlu, ona da sitem etmiş, "Ben varken, **Emre Kongar**'a sen nasıl sahip çıkarsın?" diye.

Biz güle oynaya bu olayları birbirimize anlatıp şakalaşırken, yanımızda **Cumhuriyet**'in bir muhabiri de bizi dinliyormuş.

Bir de bu konuda gazeteye geçtik. 30 Nisan 1992 tarihli **Cumhuriyet**'te "Atamaları Ben Hallettim" başlıklı bir yazıda, kararnamemi kimin imzalattığı konusunda tartışma çıktığı yazıyordu.

Bu bölümde anlattığım "kıssa"nın "hissesi"ni, en üst düzey devlet atamalarının, tayinlerinin bile, çok bekletilmesinin ve kimi zaman dedikodu ve kişisel ilişkilere bağlı olarak yapılmakta olmasının, devlet ciddiyetine büyük zararlar verdiğini söyleyerek belirtmeliyim.

NECDET SEÇKİNÖZ'ÜN İNCELİĞİ VE MÜSTEŞARLAR YEMEĞİNDE ÇIKAN KAVGA

Müsteşarlık kararnamem köşke yollanmış ama henüz imzalanmamış! Bakan, kararname yollandığında, "**Emre Kongar,** Müsteşarlık görevine başladı" diye açıklama yaptırtmış, oysa daha beklemedeyiz!

Dönemin ünlü deyimi ile **by-pass**'ı da, yani "yan yolları" da henüz uygun görmediğim için, günler geçiyor, sinirlerimiz geriliyor.

Başbakanlık Müsteşarı Necdet Seçkinöz'ün Yemek Daveti

Tam bu sıralar bir sabah, Başbakanlık Müsteşarı **Necdet Seçkinöz**'ün telefonla aradığını haber verdiler.

Saat 08.05.

Ankaralılar bilir. Bu saatte, odacılar ile kapıcılar bile henüz göreve gelmez.

Ben muntazam 8.00'da odamdayım.

Demek **Necdet Seçkinöz** de erkencilerden!

Peki, benim o saatte makamımda bulunduğumu nereden biliyor? (Devlet istihbaratı için çocukça bir soru.)

Bu soruyu çok sonraları kendisine de sordum.

"Ben, sabah gelince hemen o günkü arama notlarını sekreterime veririm. Demek ki onlar da hemen sizi aramışlar" diye yanıt verdi.

Her neyse! **Seçkinöz,** beni "geleneksel müsteşarlar yemeği"ne davet ediyor!

"Çok teşekkür ederim ama, odamdan bile dışarı çıkamıyorum, çünkü kararnamem henüz imzalanmadı."

"Olsun" dedi **Seçkinöz,** "Siz de benim özel davetlim olarak gelirsiniz!"

Ben, spekülasyonlara yol açacağı gerekçesi ile yine direndim. **Seçkinöz** ısrar etti! Konu bir sonuca bağlanamadı.

Yan Yol İle Tayin ve Sonrası

Özal, kararnamemi Çankaya'da tutuyor ve imzalayacağına ilişkin de hiçbir ipucu vermiyordu.

Tam tersine, "Görüşleri bize terstir ve 1991 seçimlerinde aday olmuştur!" gibi bir yorumu ulaşmıştı bana.

Kaya Toperi'nin olumlu beklenti belirten konuşmaları ise, üzerinden çok zaman geçtiği için, artık önemini kaybetmişti.

Bu durumda artık göreve başlamak için bir "yan yol" bulmak gerekiyordu.

10 Nisan tarihinde karar verdik ve bir başka bölümde anlattığım biçimde uyguladık.

Olayı gizli tutmuştuk.

O gece, Bakanın imzaladığı vekalet görevinden sonra, beyaz üzerine kırmızı rakamlı 0014 plakalı resmi makam otomobiline ilk kez binmiş ve **Necdet Seçkinöz**'ün davetine gitmiştim. (Bu konuda bir yanlış ihbarın, ya da bir yanlış izlenimin başıma açtığı işi bir başka bölümde, "Plaka ve Sakal Sorunu ve Erbakan" başlığı altında anlatıyorum.)

Sabahtan tayin operasyonuna başladığımızda da, **Seçkinöz**'ü arayarak durumu anlatmış ve gece yemeğe katılabileceğimi bildirmiştim.

Arif Yüksel'in Anayasa Yorumu Kavga Çıkarıyor

Yemek çok güzel başladı.

Orman Bakanlığı Müsteşarı, babamın Pertevniyal Lisesi'nden öğrencisi imiş. Tatlı tatlı anılarını anlattı.

Derken, söz kaçınılmaz olarak benim Müsteşarlık kararnamemin Özal tarafından bekletilmesine geldi. Ben, **Seçkinöz** dışında kimseye, o gün vekâleten Müsteşarlık görevine başladığımı söylememiştim.

Adalet Bakanlığı Müsteşarı **Arif Yüksel, Özal**'ın yakın arkadaşı olarak henüz görevini sürdürüyordu.

Yüksel, sonradan, 1995 sonunda **Tansu Çiller**'in Başbakanlık Müsteşarı **Ali Naci Tuncer** seçimlere girmek için istifa edince, **Mesut Yılmaz** kabinesi kurulana kadar, Başbakanlık Müsteşar Vekilliği yaptı.

Hemen söze karışarak, "Tabii, Cumhurbaşkanının Anayasanın 104. maddesine göre denetim hakkı var" dedi.

O sıralarda (1992 Nisan), henüz DYP-SHP koalisyonu ile Cumhurbaşkanı **Özal** arasındaki "kararname krizi" aşılmış değildi.

Süleyman Demirel ve **Erdal İnönü**, hükümet kararnamelerinin **Özal** tarafından gereksiz bir biçimde uzun süre Çankaya'da bekletilmesinden şikâyetçiydiler.

Arif Yüksel, Özal'ın yakın çalışma arkadaşı olarak, belki de bu genel eleştiri havasına karşı çıkma alışkanlığının etkisiyle, fazla sert bir tavırla konuşmaya giriverdi.

Söz konusu olan benim kişiliğimdi.

Anayasanın 104'üncü maddesi "devletin güvenliği" ölçüsünü de belirterek, Cumhurbaşkanının denetim hakkından söz eden bir madde olduğu için, belki ben de fazla alıngan davranarak, **Arif Yüksel**'e "Yani benim Müsteşar olarak atanmam, devletin güvenliğini sarsıcı bir nitelik mi taşıyor?" sorusunu yöneltince, ortalık iyice gerginleşti.

İlhan Kesici, o zaman DPT Müsteşarı idi ve hemen karşımda oturuyordu.

Eşim ile birlikte Devlet Planlama Teşkilatında birlikte çalışmış olduklarından, aramızda eski bir tanışıklık ve bir sempati vardı.

Tartışmaya o da katıldı.

Sevgili **Korel Göymen** de, tüm ağırbaşlılığına ve ilkeliliğine karşın, belki de bunlardan dolayı sessiz kalamadı tabii. Turizm Müsteşarı olarak o da müdahale etti.

Rahmetli **Uğur Mumcu**'nun yazılarında adalete müdahale etmekle sık sık eleştirdiği **Arif Yüksel**'in tarafını tutan pek kimse yoktu. Zaten müsteşarların hemen hemen hepsi yeni yönetim zamanında atandıkları için, **Uğur**'un da verdiği bilgiler çerçevesinde **Yüksel**'e pek bir sempati beslemiyorlardı herhalde.

Bu kez kendini yalnız hisseden **Arif Yüksel**, haklı bir tepki ile, "Biz buraya yemek yemek için mi davet edildik, yoksa eleştirilmek ve saldırıya uğramak için mi?" diye karşı saldırıya geçti.

Doğrusu benim yüzümden böyle bir tartışmanın çıkmasına çok canım sıkılmıştı.

Üstelik ev sahipliğini yapan **Seçkinöz** de zor durumda kalmıştı. Aslında belki politik olarak memnun olmuştu ama, insan olarak sanıyorum o da tedirgindi.

Bir süre sonra, artık iyice sertleşen konuşmalara müdahale ettim ve gösterdiğim hassasiyetten dolayı, **Arif Yüksel**'den özür diledim. Böylece, iyice alevlenmiş olan tartışmaları tatlıya bağladım.

Yemek bitmeden önce **Arif Yüksel** beni bir kenara çekerek, kararnamenin imzalanması için **Özal**'a telkinde bulunacağını söyledi. Ben de kendisine teşekkür ettim ve zahmet etmemesini rica ettim. Ama sa-

nıyorum, gerçekten de **Yüksel**, doğru olduğuna inandığı girişimlerde bulundu.

Daha sonra bu yemekler sürdü. Ben bazılarına katıldım, bazılarına katılamadım.

İlkinden sonra, eşli hale getirilen bu yemekler, gerçekten gerek yeni ilişkilerin kurulmasına, gerekse hükümet işlerinin daha uyumlu ve hızlı gitmesine büyük katkılarda bulundu.

Bu arada, belki de ilk yemekteki müsteşarlardan biri, o yemekte nasıl bir yan yol ile müsteşarlık görevine başladığımdan hiç söz etmediğim için, benim yasal atamamın yapılmasından önce 0014 plakalı makam arabasına bindiğim gibi yanlış bir bilgiyi **Fehmi Koru**'ya aktarmış.

Öyküsünü bir başka bölümde anlattığım bu "ihbar", yani "iftira" da o yemeğin "diş kirası" oldu bana.

SEKRETERİM NASIL KRUPİYE OLDU?

Müsteşarlık görevime başladığımda, makam çok uzun bir süre boş kalmıştı. Bu nedenle de, ne sekreter vardı, ne de araç gereç! Kamunun sınırlı olanaklarıyla iş yapmaya çalışan Bakanlık mensupları, müsteşarlık makamının tüm kaynaklarını zaman içinde paylaşmışlardı.

İlk olarak sekreteryayı düzenlemekle işe başladım. Başladım ama, sonunu getirmek ne mümkün?

İki lafı bir araya getirecek, biraz temsil yeteneği olan asgari koşullarda sekreter arıyorum: Yok, yok, yok.

Verilen paraya kimse gelmiyor.

"Verilen para" o sırada (1992 Nisan ayı) 1 milyon lira dolayında. Çünkü, eski iktidar eldeki bütün kadroları tıka basa doldurduğu için, sekreteri ancak "geçici işçi" statüsünde, o da yasaları ve harcama kalemlerini zorlayarak alabileceğim. "Geçici işçiye" de verebileceğimiz para sadece o kadar.

Bakanlığın son derece gayretli ve yetenekli bir Personel Dairesi Başkanı var: **Özdemir Basmacıoğlu.**

Gerçek bir sosyal demokrat. Bana yardımcı olmak için çırpınıyor. Ağzından düşürmediği laf: "Ben, Bakanım için ve sizin için her şeyi yaparım!"

Nihayet Mükemmel Bir Sekreter Bulunuyor

Dışardan adam olmayınca, bütün olanakları seferber edip, içerden birini aramaya başladım. Sürekli olarak Personel Dairesi Başkanını sıkıştırıyorum.

Basmacıoğlu, geçici olarak birini bulmuş ama, hem tek kişi olduğu için, benim o sıralarda sabah 8–gece 1 olan tempoma ayak uyduramıyor, hem de zaten bulunduğu yerden "geçici olarak" alınmış, bir an evvel yerine dönmekten başka bir şey düşünmüyor. Üstelik, nitelikleri de işe çok uygun değil.

Ben sıkıştırdıkça, **Basmacıoğlu**, "Size herkesi veremem ki, doğru dürüst birini arıyorum" diyor. Ve günler geçiyor!

Sonunda göreve başladığımın ikinci haftasında filan, **Basmacıoğlu** sevinçle geldi: "Buldum" dedi. "Birini buldum!"

Ben de iyice bunalmışım. Bir yandan inanılmaz bir ziyaretçi akını. Öte yandan tam bir telefon sağanağı. Bırakınız Bakanlık birimlerinden

tanıtıcı "brifing" almayı, nefes bile alacak halim yok. Müsteşar Yardımcıları ile bile zor görüşüyorum. Hiçbir şeye de egemen olamıyorum: Yüzlerce dosya birikmiş. Her biri ayrı bir konu ve ayrı bir sorun. Bir an önce de imzalanmaları gerek. Oysa ben, günlük işler bir yana, pek çok "reformcu" projeyi hayata geçirme hayali ve telaşı içindeyim.

Özet olarak, tam bir karabasan yaşıyorum. (Bu satırları ilk işe başladığım sıralarda, "Yahu kırk defa aradık, bir defa tenezzül edip geri aramadın" diye bana sitem eden bazı dostlarıma ithaf ediyorum. O sırada sekreterliğimi yapan hanım, doğru dürüst telefonlara bile yetişemiyor ve isim bile alamıyor.)

İşte bu durumda, **Basmacıoğlu**'nun haberi tam bir müjde idi. "Kimdir, nedir, nitelikleri nasıldır" diye sormadan, "Hemen başlasın" dedim.

Ertesi gün bir kız geldi: Görünüşü beklentilere uygun gibi. Uzun sarı saçlı, gözlüklü, efendi görünüşlü bir genç.

Derhal ilk soruyu soruyorum: Yabancı dil biliyor mu? Evet! Kanada'da doğmuş. Ana dili İngilizce!

Mükemmel!

Tahsili terbiyesi de uygun çıkıyor konuşmanın geri kalan kısmında! Ailesi ve aldığı eğitim son derece seviyeli.

Gerisi, işin gereklerine uygun olarak benim yapacağım eğitime bağlı.

"Derhal başla yavrucuğum" diyorum.

Aslında birlikte çalıştığım tüm insanlara sevgi ve saygı ile yaklaşıyorum. Müsteşar yardımcılarından, sekreterlerime, odacılarıma ve şoförlerime kadar herkes benim için, en az kendim kadar değerli insanlar ve eğitilebilir kişilikler: Hocalıktan geldiğim için, "eğitilebilirlik" ve "saygın kişilik" bana göre, herkes için geçerli ve en önemli iki esas öge!

Hoş Aksaklıklar

Kızcağız son derece iyi niyetli. Sabahın köründe geliyor ve gece yarılarına kadar kalıyor.

İş yükümüz o denli ağır ki, eğitim için sadece sabahları ve gece yarıları birkaç dakika ayırabiliyorum.

Birinci ilke ulaşılabilir olmam. Her başvurandan mutlaka haberdar olmam gerek.

İkinci ilke, saygılı ve ilgili olmak.

Üçüncü ilke, zamanımın kullanılmasındaki öncelikleri doğru düzenlemek.

Toplantıların, Bakanlık içi temasların ve dışardan gelenlerin belirlenecek önceliklere göre düzenlenmesini sekreterim yapacak.

Müsteşar yardımcıları ve genel müdürler başta olmak kaydıyla, bütün birim amirleri istedikleri an içeri girebilmeliler! Bu gruptan kimse kapıda "makama kabul edilmek" için beklememeli!

Bir süre sonra, iyi kötü bir düzen kuruluyor.

Fakat özellikle telefonla arayanların kayıtlarında ya da anında bana aktarılmasında ilginç olaylar oluyor.

Sekreterim yurt dışında yetiştiği için, isimleri, ne denli ünlü olurlarsa olsunlar, tanımıyor. Örneğin, ünlü grafik sanatçımız **Mengü Ertel** için, "Mengü Hanım arıyor" diyor!

Ya da isimleri ve soyadları birbirine karıştırıyor, **Metin Ilgaz** yerine **Metin Deniz** diyor, ya da tersini söylüyor. Ben de telefonu aldıktan sonra gerçeği kavrıyorum ve bir sürü gariplik yaşanıyor.

Ama bunlar çok önemli değil. Hepsi zamanla aşılacak şeyler.

Zaten Bakanlığın sekreter kalitesi son derece düşük.

Şöyle bir örnek anlatırsam, okuyucu herhalde benim sekreterimin yanlışlarını niçin önemsemediğimi daha iyi görür:

Değerli sanatçı **Mehmet Ege, Bozkurt Kuruç**'un yerine Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğüne atanacaktı. Fakat kararnamesi Cumhurbaşkanı **Özal** tarafından uzun süre imzalanmayınca, adaylıktan çekilmişti.

Daha sonra bir süre, Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürü oldu.

İşte, sekreteri yukarda bahsettiğim türden birkaç hatayı üst üste yapınca, çağırmış ve Bakanlık üst düzey yöneticilerinin adlarını öğretmek üzere bir konuşma yapmış.

"Kızım" demiş, "Müsteşarımız kim?"

Cevap harika: "Emre Hanım!"

Sevgili **Mehmet Ege,** birkaç ay dayanabildiği, kargaşa ortamındaki Genel Müdürlüğü sırasında bu olayı utana sıkıla bana aktarırken, "İşte" demişti, "Nasıl bir insan malzemesi ile çalıştığımı anlayın. Daha Müsteşarı bile tanımıyor personelim!"

Mehmet Ege, gerçekten üstün nitelikli bir kişi idi. Babası, saygın bir devlet adamı olan **İskender Cenap Ege**'dir. Kendisi de ciddi, çalışkan, ilkeli ve çok değerli bir arkadaştı. Onunla yönetici olarak uzun süre çalışamamış olmaktan dolayı çok üzgünüm.

Her ne ise, söylemek istediğim, "öğretilebilir konuları" kendi sekreteryamda fazla önemsemediğimdi.

Özlük Hakları Trajedisi

Bir süre sonra, çok duyarlı ve çok nitelikli bir genç olan sekreterimle tam birbirimize alışmıştık ki, inanılmaz bir gerçeği öğrendim: Kızcağız Bakanlığa girdiğinden beri tam beş aydır tek kuruş ücret almamıştı.

Olayı derhal tahkik ettim. Tam bir trajedi.

Bizden önceki yönetim, "tercüman" olarak yirmiyi aşkın kişiyi sınav açıp işe almış. Fakat tercümanlık için gerekli olan ÖSYM sınav belgesini istememiş. Oysa bu belge olmadan, Maliye Bakanlığı atamaları onaylamıyor. Bu yüzden de, birlikte girdiği arkadaşlarıyla beraber, benim sekreterime de hiçbir ödeme yapılamıyor.

Hemen her türlü olanağı seferber ettim ve nihayet bir ödeme yapılabildi.

Şimdi sıkı durun: Beş ay için iki buçuk milyon verilebildi bu çocuklara. Yani aylık 500.000 (yazı ile beş yüz bin) lira.

Parasını aldıktan kısa bir süre sonra, gene bir gece yarısı, tam çıkmadan önce sekreterim, günlük değerlendirmeyi bitirdikten sonra, ayrılmak istediğini belirtti.

"Nereye gideceksin, iş buldun mu?" dedim.

"Evet" dedi. "Sheraton Oteli'nin kumarhanesinde krupiyelik yapacağım".

"Peki" dedim. "Sana uygun bir iş mi?"

"Ne yapayım" dedi. "Paraya ihtiyacım var ve başlangıç aylığı 5 milyon, bahşişler hariç!"

Evet, işte trajedi burada.

Bilmem yoruma gerek var mı?

İyi niyetli, çalışkan ve gerçek bir hanımefendi olan bu genç insan, inşallah şu anda mutludur, çünkü yanımdan ayrıldıktan sonra kendisinden bir daha haber alamadım.

Onun ayrılışından sonra, Bakanlığın basın bürosundan bir başka genci bulduk. Siyasal Bilgiler Basın Yayın Yüksek Okulu mezunu olan bu genç çocuk, çok çalışkan ve çok yetenekli çıktı: **Zülâl Kalkandelen** sayesinde, sekreterya hizmetleri konusunda rahata erdim.

DÖRT BAKAN, DÖRT FARKLI KİŞİLİK

Bir felsefe ve psikoloji hocası olan babam, "Oğlum" derdi, "Bir insanı dinlerken, söylediği sözleri neden söylediğini ya da ona bakarken, yaptığı şeyi neden yaptığını anlamaya çalış".

Babam, benim hocam da oldu. Psikoloji dersinde öğrendiğim en önemli ilkelerden biri, "iç gözlem yapmayan, dış gözlem de yapamaz" idi. Örneğin, hiç âşık olmamış biri, âşık olan birinin bunalımlarını ve duygularını anlayamaz. Aslında bizim atasözlerimizden biri, psikolojinin bu genel ilkesini ne güzel özetler: "Tok, açın halinden anlamaz".

Babamın, kişiliğimin üzerindeki derin izlerini, *"Yaşamın Anlamı"* adlı deneme kitabımda anlatmıştım.

Sonradan Amerika'daki lisans üstü eğitimim sırasında, hem zorunlu psikoloji ve psikopatoloji derslerini büyük bir ilgiyle izledim, hem de seçmeli derslerimi olanaklı olduğu ölçüde bu alanlardan alarak, insan davranışı konusundaki bilgimi derinleştirmeye çalıştım.

Çok değerli bir psikoloji profesörümüz vardı, Dr. **Gordon**. Önemli birkaç kitabın da yazarıydı. Bir gün derse elinde on tane problemli aile listesi ile geldi. Kiminde alkolik baba, anneyi dövüyor. Kiminde işsiz baba, aynı zamanda uyuşturucu bağımlısı. Kiminde anne-baba ayrılmış, çocuk yetimhanede büyümüş. Önce bize ailelerin öykülerini okudu. Ondan sonra da, ödev olarak bu ailelerde büyüyen çocuklarda ne gibi psikopatolojik göstergelerin oluşacağını sordu. Yani biz, bu ailelerde büyüyen çocukların davranışsal ve ruhsal bozukluklarını tahmin edecektik.

Bütün sınıf iyi bir çalışma ile çeşitli tahminler ürettik. Paranoyadan şizofreniye kadar, çok çeşitli teşhisler koyduk. Sonunda Profesör **Gordon**, sürprizi patlattı: Bu aileler, **Eleanor Roosevelt** gibi, **Helen Keller** gibi, dünya çapında başarılı ve ünlü on kişinin aileleriydi. Sonra da bize, "Bir insanı anlamak için, ailesine, geçmişine ve ilişkilerine bakın. Ama asıl, kendisine bakmayı asla unutmayın" dedi.

Müsteşarlık görevine başladığımda, başarılı olabilmek için bir yandan günlerce, haftalarca yasa, yönetmelik, bütçe rakamı, işlem dosyası okurken, öte yandan, başta Bakan olmak üzere, Müsteşar Yardımcıları ve birim amirleri gibi yakın çalışma arkadaşlarımı "tanımaya", daha doğrusu "anlamaya" çalıştım.

Her sorun karşısında, kendi hatalarımı aradım. Bir yandan da, çevremdekilerin tutum ve davranışlarını anlamaya çaba sarfettim. Günde yaklaşık on sekiz saatimi Bakanlıkta geçirdiğim ve yaklaşık dört yıl boyunca başka hiçbir şeyle (ailem dahil) meşgul olmadığım için, insanları tanıma uğraşımı bir "hobi", bir "zevkli çaba" haline getirmeye çalıştım. Böylece, hem insanları çok sevdiğim için, yeni insan tanımanın, üstelik de derinliğine tanımanın keyfini tadıyordum, hem de insanları daha iyi anladıkça, işlerim daha hızlı ve daha verimli yürüyordu.

Tabii, bu arada bürokraside, "derinliğine tanıdığım" her yeni insanın veya bürokrasi içinde yeniden gözlemlediğim eski dostlarımın hepsinin, bana mutluluk ve neşe getirdiğini söylemem olanaksız. Kimi zaman, beni büyük bir takdire götüren bu çabalarım, kimi zaman da, keşfettiğim kişilik karşısında, büyük düş kırıklıklarına yol açıyordu.

Bu arada herkesin sık sık sorduğu bir soruyu burada açıkça yanıtlamak isterim: "İnsanları derinliğine tanıdığınız zaman, gördüğünüz çirkinlikler sizi onlardan soğutmuyor mu?" derler bana çoğu zaman.

Yanıtım açık ve net: "Hayır. Çünkü ben, bütün çirkinlik, eksiklik ve zaaflarını bilerek seviyorum insanları. Bir tek insana ve hatta bir grup insana karşı saygımı kaybedebilirim. Ama bu genel insan sevgimi etkilemez. O sevgiyi yitirdiğim an, zaten yaşamamın da anlamı kalmaz." (Bu konudaki hayat felsefemi merak edenler, *Yaşamın Anlamı* adlı deneme kitabıma bakabilirler. O kitapta, yaşamın bence iki anlamı olduğunu savunuyorum: Sevgi ve üretim.)

İşte sevgili okuyucularım, beraber çalıştığım tüm insanlarla birlikte, bakanları da bu gözle değerlendirdim. Yakın çalıştığım dört bakanın dördü de çok farklı kişilerdi.

Bakan Kimdir? Ne Yapar? Tutum ve Davranışlarının Gerisindeki Temel Belirleyiciler Nelerdir?

Bir bakan, her şeyden önce bir politikacıdır. Politikacının gücü ise, birinci olarak halktan aldığı destekten, ikinci olarak da (kimi zaman birinciye bağlı olarak, kimi zaman da bağlı olmaksızın) parti örgütünden ve lider kadrolarından sağladığı dayanışmadan kaynaklanır.

Dikkat ederseniz, halkla olan ilişkiye "destek", parti içi ilişkiye ise "dayanışma" dedim. Çünkü halkın desteği, genel anlamda politikacı ile arasındaki bir dayanışmayı gösterirse de, bu, halktan ayrı bir kategori

oluşturan "delegeler" dışında, "bire bir" bir çıkar ve ittifak ilişkisi değildir. Oysa parti içi ilişkilerde, hemen hemen doğrudan bir "bire bir" karşılıklı çıkar ve dolayısıyla bir "ittifak" ve "dayanışma" söz konusudur: "Sen beni destekle, ben de seni destekleyeyim" anlayışı egemendir parti içi ilişkilere.

Bu çerçevede, bir politikacı bakan olduğu zaman, geleceği açısından bu "desteği" ve "dayanışmayı" pekiştirme şansı çok artar. Zaten bakan olana dek, bu iki ilişki açısından belli eşikleri geçmiştir. Hem halktan, hem de partiden belli bir güç almıştır. İşte bakanlık, bu "gücünü" maksimize etmek için bir politikacının eline geçen en büyük fırsattır.

Bir bakan, iki hedefe aynı anda yönelir: Bir yandan ülkeye hizmet edecek, öte yandan ilişkilerini güçlendirecektir.

Akıllı bakanlar, ülkeye hizmet ile ilişkilerini güçlendirmeyi aynı anda ve aynı eylemler aracılığı ile becerenlerdir. Bu "akıllılıktan", "idealistliğe" doğru sapanlar ise, ülkeye hizmet ederken ya da ülkeye hizmet etmek uğruna kendi ilişkilerini ihmal ederler. Bir de bu "akıllılıktan", "kurnazlığa" ve "oportünistliğe" doğru bir sapma olabilir. Bunlar da, kendi ilişkilerini güçlendirmeyi, ülkeye hizmetin önüne geçirenlerdir.

Bu genel ilkeler, yönetim tutumlarında da farklılıklar yaratır. Akıllı ve idealist bakanlar, liyakate dayalı iyi bir kadro kurar ve iş yapmaktaki başarılarını bu kadroya yön ve destek vermekle sağlar. Kurnaz ve fırsatçı bakanlar ise, kadrolarını liyakate göre değil de ilişkilerine göre oluşturduklarından, pek çok iş ya yapılamaz, ya da bakan, bir yöneticinin yakalanabileceği en büyük kısırdöngüye kapılır ve bir şube müdürü gibi bizzat iş yapmaya başlar.

Buraya dek yazdıklarım genel ilkeler. Bir de her insanın kişiliğini belirleyen özel durumlar var: Eğitimi, ailesi, iş deneyimi, siyasetten önce ne yaptığı, siyasal kariyeri sırasındaki sapmaları ya da çizgisi ve bütün bunların hem nedeni, hem de sonucu olan karakteri.

Şimdi derin psikolojik tahlillere girmek istemiyorum. Her ne kadar birlikte çalıştığım bütün bakanlar hakkında oldukça ayrıntılı ve derinliğine çözümlemeler yaptıysam da, bunların çok ilgi çekeceğini sanmıyorum. Hepsine, "aile terbiyesi" ve "bürokrasi terbiyesi" açısından dikkatle baktım. Her birini, içinde yetiştikleri aileleri, anne, baba, kardeşleri ve eşleri ile ilişkileri açısından, o güne dek aldıkları eğitim ve yaptıkları işler yönünden, bürokratlara karşı davranışlarını gözlemleyerek, basının önünde nasıl davrandıklarını, basın yokken neler dediklerini

değerlendirerek, delegelere davranışlarını ve öteki politikacılara karşı tutumlarını izleyerek ve en önemlisi, bunalım anlarındaki tepkilerine bakarak anlamaya çalıştım. Ne kadar dürüst ve tutarlı ya da ne denli fırsatçı olduklarını, zaman içinde müşahade ettim.

Fakat burada, sadece genel nitelik ve özelliklerinin çarpıcı yönlerine işaret etmekle yetineceğim. Bunun da en önemli nedeni, bakanın siyasal kimliği kadar, kişilik özelliklerinin de, Bakanlık bürokrasisinin işleyişinde belirleyici olması. Yoksa belki de, kişisel nitelikleri üzerindeki yargılarımı, sevgili okuyucularımla hiç paylaşmazdım.

Burada sevgili okuyucularım için, son bir not daha koymak istiyorum. Ben, pek çok insanın yaptığı gibi, yeni tanıştığım kişilere kuşku ve güvensizlik ile bakmam. Onların yaptığı her beğendiğim davranış ile, ilk başta doğal olarak sıfır olan notlarını, sonradan yükseltmem. Tam tersine, her yeni tanıştığım insana, her konuda tam not olarak, on üzerinden "on" veririm. Benim için, her yeni insan, özellikle her genç insan, dürüstlük, çalışkanlık, akıllılık, ilkelilik, kültürlülük ve en önemlisi, güvenilirlik açısından, en az benim kadar, belki de benden daha değerli, on üzerinden on puanlık kişidir.

Ben, ilişkimiz geliştikçe, gördüğüm her kötü özellik ya da davranış ile not kırarım. Böylece kimi kişiler, hep on puanda kalır. Kimileri ise, bazen sıfıra kadar iner. Bir başka deyişle, bir "hocalık deyimi" ile, "ben, insanlara not vermem. Onlar, kendi notlarını kendileri kırarlar."

Taban Tabana Zıt İki Kişilik: Fikri Sağlar ve Timurçin Savaş

Fikri Sağlar, genç, atılgan (ve hatta düşmanlarına karşı saldırgan), çok çabuk karar veren, fakat aynı ölçüde çok sık karar değiştiren, çevresine karşı fazla güven ve sevgi göstermeyen bir kişilik sergiliyordu.

Hemen onun ardından Bakan olan **Timurçin Savaş**, genç, olgun, sakin, çeşitli ihtimalleri hesaplayarak karar veren ama verdiği karardan kolay dönmeyen, çevresine karşı sevgiyle ve güvenle davranan bir kişilik gösterdi.

Yalnız burada çok önemli bir faktörden söz etmek gerekli: **Fikri Sağlar**, Kültür Bakanlığını ANAP'tan devir almıştı. Dolayısıyla, hem kadro oluşturmak, hem de yeni politikalar üretmek bakımından tüm Bakanlığın altını üstüne getirmiş ve bir anlamda "kurucu bakanlık"

yapmıştı. Bu nedenle de, iki defa gensoru yemiş, bir kez de bütçesi reddedilmişti. Şimdi buradaki soru şu: Acaba gençliği, deneyimsizliği ve hırçınlığı mı bu sonuçları doğurmuştu, yoksa bu sonuçlarla karşılaştıkça daha mı kararsızlaşmış ve hırçınlaşmıştı? Aslında doğru yanıt, çevresel ögelerle kişilik özelliklerinin bir karşılıklı etkileşimle birbirlerini belirlediğidir.

Öte yandan **Timurçin Savaş**, kadroları belirlenmiş, projeleri işleyen bir Bakanlığın başına geldi. Bu açıdan gerek muhalefetle olan ilişkilerini gerginleştirecek bir oluşum içinde değildi, gerekse Bakanlık kadroları açısından hiçbir sıkıntı yaşamadı. Bir anlamda ağırbaşlı soğukkanlılığı, **Fikri Sağlar** ve arkadaşlarının sürekli eleştirileri dışında, ciddi bir tehditle karşılaşmadı.

Ayrıca **Fikri Sağlar**, kadroları kuran ve projeleri başlatan kişi olarak, Bakanlık şansını, kişisel ilişkileri, yani siyasi geleceği açısından da en iyi kullanabilen politikacı oldu. Ondan sonra gelen bakanlardan hiçbiri, atama açısından, ciddi bir kadrolaşma veya ilişkilerini geliştirme şansına sahip değildi. Hepsi, "buldukları" bürokratlarla çalışmak zorunda kaldı ve bütün kadrolar dolu olduğu için, hiçbiri bir-iki yönetici ve birkaç geçici işçi dışında önemli yeni tayinler yapamadı.

Fikri Sağlar ile **Timurçin Savaş** arasında bir de ideolojik fark vardı. **Savaş, Atatürk**'e toz kondurmayan, tam bir Kemalist tutum içindeydi. Her sohbetinde, mutlaka Adana ve yöresinden bir Milli Mücadele anısı aktarırdı.

Aslında **Fikri Sağlar**'dan **Timurçin Savaş**'a geçiş, özellikle **Sağlar** açısından çok sancılı oldu. Devir aldığı Bakanlığı bir düzeye getirene dek çok uğraşmış ve bunun hem ödülünü almış, hem de bedelini ödemişti. Sanıyorum, Bakanlıktan ayrılmayı bir türlü içine sindiremedi.

Üstelik **Karayalçın** Genel Başkan olduktan sonra, beklenen kabine değişikliğini bir türlü gerçekleştiremediği için, **Sağlar**, yaklaşık on ay "gidiyor muyum, kalıyor muyum?" ikilemini yaşadı. Sonunda da, bir birim amirleri toplantısında, "Artık Kültür Bakanlığında kalacağım belli oldu. Gideceğim için sevinenler üzülsün, üzülenler sevinsin" dedikten çok kısa bir süre sonra da gitti. Aslında, protokol açısından daha üst sıradaki bir Devlet Bakanlığına atanmıştı ama, gönlünde hep Kültür Bakanlığı yatıyordu. Nitekim, sonunda geri de döndü. Fakat döndükten sonra da, kendi kurduğu ve benim üç ayrı bakan süresince koruduğum kadroyu bozdu. Sanıyorum, "yokluğunu hissettirmeyen" ve

aslında bu tutumu ile yine kendi başarısını vurgulayan arkadaşlarına, "yokluğunu hissettirmedikleri" için buruktu.

Fikri Sağlar'ın yerine kimin bakan olacağı son dakikaya kadar belli olmadı. **Ercan Karakaş**'ın adı ortada dolaştı ama, sonradan kendi anlattığına göre, ona (belki de kabul etmesin diye) Turizm Bakanlığı teklif edilmiş, o da, "Olursa Kültür olur. Ben ancak orada katkıda bulunabilirim" diye kabineye girmeyi reddetmiş. **Fikri Sağlar**, aynı zamanda Genel Sekreter de olduğu için, yerine gelecek kişiyi belirleme şansı büyük ölçüde vardı. Son dakikada, **Timurçin Savaş** adı ağırlık kazandı ve hiçbirimizin pek tanımadığı **Savaş** Bakan oldu.

Timurçin Savaş'ın Bakan olması, özellikle **Sağlar**'ın atamış olduğu Bakan Danışmanları arasında büyük tepkiye yol açtı. Eczacılık eğitimi almış olması, bu arkadaşlar tarafından "kültürsüzlükle" suçlanmasına yol açıyordu. Oysa **Fikri Sağlar** da işletme eğitimi almıştı ve toplantılarda kimi zaman "Memurin Muhakemat Kanunu" diyeceğine tam ters anlama gelen "Memurin Meni Muhakematı Kanunu" diyecek kadar kültürlüydü. İki bakanın eğitimleri ve kültürleri arasında, danışman arkadaşların isyan edeceği düzeyde belirgin bir fark yoktu. Üstelik, **Savaş**'ın İstanbul'da eğitim gördüğü sırada yaşadığı ortam, ona, beklenmedik katkılarda bulunmuştu. Türk ve dünya edebiyatı konusundaki bilgileri şaşırtıcıydı. Sanıyorum, danışmanların işlevleri ve konumları doğrudan bakana dayalı olduğundan, **Sağlar** gidince, sayıları toplam elliye varan arkadaşların bir bölümü, kendilerini biraz sahipsiz hissettikleri için tedirgin oldular.

Bakanlık danışmanları, aslında çok farklı nitelikteki insanlardan oluşuyordu. Kimileri, genel müdürlük ve müsteşar yardımcılığı gibi görevlerden alınarak danışman yapılan "kızaktaki" arkadaşlardı. Kimileri, eski dönemden kalmıştı. Bazıları, Bakan tarafından, siyasal ilişkilerinden dolayı göreve getirilmişti. Bir de, kendi alanlarında çok saygın uzmanlardan oluşan bir grup vardı. Bunların içinde, çok değerli bilim insanları da bulunuyordu.

İşte bu arkadaşların birkaç tanesi, tüm varlıklarını, artık yeni gelen bakanları ve onlara yardımcı olduğum için beni, özellikle basında eleştirmeye adadılar. Etkili de oldular. Sistemli, tutarlı, her fırsatı değerlendiren, üstelik de Bakanlıkta çalışan, akıllı ve tahsilli, hem de Bakan Danışmanı insanlar! Basın zaten çok dikkatli değildi ama, dikkatli olsa da zaman zaman atlaması kaçınılmazdı.

Nitekim, hakkımdaki iddiaları bana sordukları zaman birtakım açık ve objektif iftiraları yalanlayarak önledim. Ama bir bölümü, sorulmadan doğrudan yayınlandığı için, kimi zaman çok komik durumlar oldu. Örneğin, kendisine sürekli destek vermiş olduğum bir danışman arkadaşın yalanı ile, eşimi de Amerika'ya götürdüğüm iddiasını yayımlayan gazetenin bir muhabiri, haberin çıktığı aynı gün, Yalova'da bir seminerde, eşime soru sormak gafletinde bulununca tam şenlik olmuştu. (Buna bir başka yerde daha değiniyorum.)

Timurçin Savaş, Fikri Sağlar'dan sonra en çok kalan Bakan oldu. Sakin ve efendi kişiliğinin altında, Plan ve Bütçe Komisyonu üyeliği yapmış olmasından gelen büyük bir bütçe deneyimi vardı. Para işlerimizde ve Parlamento ile olan ilişkilerimizde çok yararlı oldu. Telif Hakları Yasası, onun zamanında Genel Kurul'a indi. Güneydoğu sanatçı çıkartmasını, hem proje olarak **Savaş** oluşturdu, hem de parasını buldu.

Timurçin Savaş, İstanbul'daki eğitimi sırasında, **Harun Karadeniz** ile aynı evde kalmış. Zamanında gidip **Demirtaş Ceyhun**'u filan ziyaret ederlermiş. Sonradan bir gece, Ankara'da bir yemekte, **Demirtaş** ile bu eski anılar oldukça ayrıntılı ve keyifli bir biçimde yeniden yaşanmıştı. **Savaş**, Tarih Vakfı'nın **Fikri Sağlar** zamanında başlattığı *İstanbul Ansiklopedisi* bitince, yerine *Sendikacılık Ansiklopedisi* projesinin konulmasına tam destek verdi. Sanıyorum, en akıllı taraflarından biri, **Fikri Sağlar**'ın başlattığı projelerin hepsini sürdürmesi ve onların üzerine kendi önerilerini de getirmesi olmuştu. Böylece, Bakanlığın performansı hiç düşmemiş, hatta belki de artmış oldu (Bazı danışman arkadaşlar bunu hazmetmeseler de durum böyleydi.)

Ben, Kültür Bakanlığının en önemli işlevlerinden birinin, Türkiye'deki "Demokrasi Kültürü"nü geliştirmek olduğuna inanıyorum. Bu nedenle de göreve başlar başlamaz, bir "Demokrasi Dizisi"ni yayına sokmuştum. **Fikri Sağlar** göreve geldiğinde, **Mehmet Altan**'ın ürettiği "kendini tanımaktan ve açıklamaktan korkmayan bir toplum yaratmak" sloganını, politikasının ana ekseni yapmış olduğundan, bu konuda kendisi ile ciddi bir sorun yaşamadım.

Orhan Koloğlu'nun *Milli Mücadelede Türk Basını*, **Selahattin Ertürk**'ün *Diktacı Tutum ve Demokrasi*, **Oğuz Onaran** ve arkadaşlarının *Türk Sinemasında Demokrasi*, **Alpay Kabacalı**'nın *Türk Basınında Demokrasi*, **Belkıs Temren**'in *Tasavvufta ve Bektaşilikte Demokrasi* konulu kitapları, hep bu diziden çıkardığımız yayınlardı.

Ayrıca, değerli araştırıcı **Mete Tunçay**'a, *Türkiye'de Çok Partili Demokrasinin Elli Yılı* konulu bir çalışma yaptırıyorduk. İşte değerli bilimadamı **Alpaslan Işıklı**'nın *Sendikacılık Hareketinde Demokrasinin Gelişmesi* konulu muhteşem kitabını da bu diziden yayınlamıştık. Demokrasi kültürünün geliştirilmesi çerçevesinde, sendikaların bu kültürü benimsemesi de çok önemli olduğu için, sendikalara yönelik projeler geliştirmiştik. **Fikri Sağlar** zamanında Konfederasyonlara ve büyük sendikalara yazı yazıp, kendilerine kütüphane kurmak istediğimizi bildirmiştik. *Sendikacılık Ansiklopedisi* de, bu bağlamda atılmış çok önemli bir adımdı. Projeyi **Timurçin Savaş** zamanında geliştirmiştik. İşin başlaması ise, **Ercan Karakaş**'ın Bakanlığına rastladı. Fakat ne yazık ki, Tarih Vakfı'nın işin başlaması dolayısıyla düzenlediği güzel sempozyuma, ne Bakan ne de ben katılabildik. Çünkü o sırada, Orta Asya Türk Devletleri ile oluşturduğumuz TÜRKSOY'un toplantısı için Aşkaabat'ta idik. Türkiye'nin yeniden "Dönem Başkanı" olacağı bu toplantının önceliği, ikimizin de İstanbul'da düzenlenen bu önemli ve güzel açılış tartışmalarına katılmamıza izin vermemişti.

Ercan Karakaş ve İsmail Cem

Hikmet Çetin, CHP-SHP birleşmesinin geçici Genel Başkanı olunca, yeniden kabine değişti. Böylece üç yılda üçüncü değişiklik gerçekleşmiş oldu.

Kültür Bakanlığına **Ercan Karakaş** atandı. **Ercan Karakaş**, Almanya'da yetişmiş bir mühendis idi. Sosyal Demokrasi üzerine kitapları olan bir yazar-politikacı kimliği ile Kültür Bakanlığı için çok iyi bir tercihti. Son derece ilkeli, olaylara kişisel değil, ilkesel bazda yaklaşan bir politikacıydı. Nitekim, yine bir ilke sorunundan dolayı, demokratik ve özgürlükçü tutumuna aykırı olduğunu düşündüğü bir kararnameyi imzalamamak için istifa etti.

Belki tek kusuru, kişilere insanca bir sıcaklık yerine, ilkesel bir serinkanlılık ile yaklaşması, bu yaklaşımın ise çevresi ile arasına bir mesafe koyması idi. Böylece, en önemli avantajı olan ilkelilik, bir politikacı olarak ihtiyaç duyduğu sıcak ilişkiyi önlediği için, bir eksikliğe dönüşüyordu.

Ben, **Karakaş**'ın istifasına karşıydım ama, biliyordum ki iyi bir politikacı, bunalım anlarında kendi vicdanının sesinden başka kimseyi dinlemez. O yüzden, bir ilke istifasının eşiğinde olan **Karakaş**'a sadece tav-

rımı belirttim, etkilemeye çalışmadım. Zaten etkilemeye çalışmak da boşuna bir çaba olacaktı.

Karakaş'ın istifasından sonra, son derece olumlu bir sürpriz ile karşılaştık. Yeni Kültür Bakanı **İsmail Cem** oldu. **Cem**, bir yıldızdı. Tam bir İstanbul beyefendisi, aynı zamanda son derece etkin ve yetkin bir yönetici. Türkiye'nin en önde gelen aydınlarından ve yazarlarından biri, aynı zamanda son derece çalışkan ve ilkeli bir politikacı. **Cem**, hayatta gördüğüm yöneticilerin en iyilerinden biri, belki de birincisiydi. Sanıyorum, TRT Genel Müdürlüğündeki deneyimi ve daha sonra yaşadıkları, zaten çok iyi yetişmiş olan bu müstesna insanı iyice olgunlaştırmış ve mükemmelleştirmişti.

Karakaş da, **Cem** de Bakanlıkta ancak birkaç ay kalabildiler. Fakat ikisi de hem güzel ve verimli projeler devraldıkları için, hem de aynen **Timurçin Savaş** gibi, devir aldıkları projeleri yürütürken, bir yandan da kendi kişiliklerinin damgasını vurdukları yeni atılımlar yaptıklarından, Kültür Bakanlığının performansı azalmadan devam etti. Fakat basın, **Sağlar**'dan sonra gelen Kültür Bakanlarına, **Cem** hariç, çok olumlu yaklaşmadı.

Ercan Karakaş, mühendis olduğu için, kültür merkezleri inşaat projelerine büyük bir dikkatle eğildi. Bakanlık, 1991'den beri çeşitli etki ve baskılarla Türkiye'nin pek çok yerinde kültür merkezi inşaatına başlamış, ama ödenek yetersizliğinden dolayı, bunların çok az kısmını ele gelir bir düzeye eriştirebilmişti. Proje sayısı, 1995'te 100'ü aşmıştı ama bütçeden 300 milyar, Toplu Konut İdaresi'nden de 300 milyar olmak üzere, tüm ödenek 600 milyar kadardı. Yani proje başına yılda ortalama 5-6 milyar. Bozdur bozdur harca!

Karakaş, bunları bir genel plan dahilinde değerlendirerek, büyük masraflı görkemli merkezler yerine, düşük maliyetli, prefabrik binalar yapmak veya eski ve tarihi yapıların restorasyonu yoluyla ucuza mal edebilecek kültür evleri inşa etmek üzere yeni bir yaklaşım geliştirdi. Aslında, "prefabrik kültürevleri" projesini **Fikri Sağlar** başlatmıştı. Biri İzmir Buca'da, biri de Ankara Mamak'ta iki de güzel örnek inşa edilmişti. Bunlar içinde bir sergi salonu, bir kütüphane olan, idare odaları ile birlikte 400-600 metrekare arasında, tek katlı, küçük, şirin, işlevsel ve ucuz mekânlardı. **Karakaş**, şimdi bu projeleri daha ağırlıklı olarak ortaya çıkarıyor ve ayrıca "kültür merkezi fonksiyonu verilecek tarihi yapılar" restorasyonunu genelleştiriyordu.

Karakaş, yasama faaliyetleri konusunda da, öteki faaliyetlerine göre nispeten geride olan Bakanlık açısından çok verimli çalışmalar yaptı. **Timurçin Savaş** zamanında Meclis Genel Kurulu'na inen Telif Hakları tasarısının yasalaşması, onun zamanında oldu. Ayrıca, bütünüyle kendi kişisel çabaları ile, vergi yasasına bir madde ekleterek, şirketlerin kültür ve sanat yatırımlarının tümünün vergi matrahından düşürülmesini sağladı. Fakat, bu başarıyı bir türlü kamuoyuna yeterince duyuramadık. Oysa bu, çok önemli bir adımdı. Diyelim ki, bir büyük firma bir kültür merkezi inşa edip, ona kendi adını koyup, Bakanlığa tahsis etse, hem yönetime ortak olabiliyor, hem de bunun tüm inşaat masraflarını gider yazabiliyor ve vergisinden düşebiliyordu. Ayrıca kültür ve sanat hizmetlerinin işletmeleri bakımından da aynı bağışıklık getirilmişti.

Bir fuar açılışında bu gelişmeyi kendisine anlattığım **Sakıp Sabancı**, gönüllü olarak bizim propagandamızı da yaptı ama yine de kamuoyu, kültür ve sanata fazla hassas olmadığı için bu önemli gelişmeyi yeterince duyurarak, bina ve malzeme olarak ürünlerini toplayamadık. Oysa, bizim Bakanlık olarak yaptığımız basın duyurularından sonra, **Sakıp Sabancı**, birkaç kez beyanat vererek, bütün özel teşebbüsü bu bağışıklıktan yararlanmaya ve kültür ve sanat yatırımları yapmaya çağırmıştı.

Ercan Karakaş'ın istifasından sonra, Bakanlığa 15 gün **İrfan Gürpınar** vekalet etti. **Gürpınar**, o sırada Turizm Bakanı idi. Aramızda son derece saygılı, sevgili ve güvenli bir ilişki oldu. Zaten **Gürpınar**, son derece kibar, uzmanlığa saygılı bir politikacı idi. Bende bıraktığı izlenim, çok olumlu idi. Vekil Bakan olarak asla yapılamayacak istekler öne sürmedi. Birkaç projeyi izlemenin dışında, Bakanlığa herhangi bir müdahalede de bulunmadı.

İsmail Cem, benim birlikte çalıştığım bakanlar arasında, daha önce devlet deneyimi olan tek kişi idi. Ötekiler, "devleti" ilk kez Kültür Bakanlığında tanımışlardı. Sanıyorum, devletin kurallarına en çok isyan eden, onları bozmak pahasına zorlayan Bakan **Sağlar**'dı. **Savaş** ve özellikle **Karakaş**, kurallara çok saygılıydılar. **Cem** ise, zaten devleti ve bürokrasiyi çok iyi bildiği için, hem kurallara saygılı, hem de kısıtlayıcı hükümlerden rahatsız olmadan verimliliğini sürdüren bir tutumda idi.

Her bakan değiştiğinde, ilgili birimler yeni gelen bakana "brifing" verirler. Yapılmış olan işler, sürdürülen projeler, personel ve para durumları ve sorunları, bu "brifinglerde" bakanlara anlatılırdı. Artık sık

bakan değiştirmeye başladığımızdan, ben, birimleri "brifingler" konusunda her an istim üzerinde tutuyordum.

Bu arada, bakanlar sık sık değişmeye başlayınca, Kültür Bakanlığının genel politikaları konusunda 7 maddelik bir kısa metin hazırlamıştım. Her yeni bakana bunu veriyor ve genel politika sürekliliğini de böylece sağlamaya çalışıyordum. Bu 7 madde şunlardı:

1) Toplumda "Demokrasi Kültürü"nün geliştirilmesi, kültürel yaşamda özerkliğin, özgünlüğün ve özgürlüğün, demokratik ilkeler olarak yaygınlaştırılması.

2) Ulusal kültürümüzün evrensel boyutlara kavuşturulması.

3) Çoğulcu demokrasiye koşut bir kültür politikasının, kültürel yaşamın her alanında yaygınlaştırılması (yayınlar, kütüphaneler, müzeler, tiyatrolar, opera ve bale, senfoniler, korolar ve benzeri alanlar)

4) Uluslararası platformda Türkiye'nin bir kültür devleti olarak tanıtımı, kültürel değerlerimize ve arkeolojik mirasımıza tüm dünyada sahip çıkılması.

5) Kültür Bakanlığının tüm faaliyetlerinin toplumla bütünleşmesi. Bu bağlamda sivil toplum örgütleri olan vakıflar, dernekler, sendikalar ve benzeri kuruluşlarla tam bir işbirliği. Kütüphane, müze gibi yerlerin tüm halka ve özellikle gençlere cazip hale getirilmesi.

6) Yasama faaliyetleri açısından, sanatçıların ve kültür insanlarının hem yaratıcılıklarının, hem de sosyal güvenliklerinin güvenceye alınması. Sanat ve kültür kurumlarının, özerk ve demokratik bir yapıya kavuşturulması (Fikrî mülkiyet hakları-Sinema Yasası-Devlet Tiyatroları Yasası)

7) Mali ve ekonomik olarak, Kültür Bakanlığı bütçesinin, genel bütçe içinde yüzde yarım olan yerinin, yüzde 1'e yükseltilmesi.

Bu metnin son maddesi, okuyucuya fazla mütevazı gelmesin. Yüzde 1'lik bütçe, şu andaki oranın ikiye katlanması demek. Ama bakalım bunu yapmak, hangi siyasal iktidara nasip olacak?

Cem geldiğinde, "brifingler" için, "Biraz kalsın. Siz bana bütçeyi ve personel durumunu hemen getirin" demişti. Sonra da her sorun önüne geldiğinde, o konuda derinleşmeyi tercih etmişti. Bu ona, kısıtlı zamanda çok iş yapma fırsatı sağladı. **Cem**, devleti iyi tanıdığı için, nereye bakacağını biliyordu.

Örneğin, elinde hazır bulduğu iki projeye derhal, önemli katkılarda bulunarak, onları hem çok geliştirdi, hem de kendi damgasını vurdu.

Bunlardan biri, "kültürevleri projesi idi. "Arsa bizden, inşaat sizden" sloganı ile, büyük kuruluşlara başvurduk. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın değerli Başkanı **Tuncay Artun**, konuya çok olumlu yaklaştı ve İstanbul'da tespit ettiğimiz bir arsa üzerinde çok güzel bir kültürevi projesinin protokolü **Cem** ile **Artun** arasında hemen imzalandı.

İkinci proje, Doğu ve Güneydoğu bölgelerimize yollanan sanat ve kültür etkinlikleri idi. Bunu da "Bin Sanatçı ile Doğu'ya" sloganı altında çok daha gelişmiş bir programa dönüştürdü.

İsmail Cem'in işleri izlemek için başvurduğu yöntem de ilginçti. Bütün temaslarını, üzerinde durduğu projeleri, yapılacak işleri hiç yanından ayırmadığı, "diz üstü bilgisayar"ına işliyordu. Her sabah buluştuğumuzda ve her akşam ayrılırken, bu bilgisayar aracılığı ile, bir muhasebe yapıyorduk. Toplantılarda da, hem soru sormak, hem de önemli gördüğü bilgileri kaydetmek için, makinesini sürekli önünde tutuyordu.

Cem'in yapmak istediği ve uygulamaya koyduğu bir başka olay, tayin olduktan sonra kendilerini batı illerinde "geçici görevlendirten" sanatçılardan dolayı hemen hemen tümüyle boşalmış ve bu nedenle de işlevlerini yitirmiş olan Sivas, Diyarbakır, Urfa gibi illerdeki koroları yeniden hayata geçirmek idi. Fakat her bir "koro sanatçısı", siyasal baskı ile kendisini batıda "görevlendirttiği" için, bu, "siyaseten" çok tehlikeli bir operasyondu. Üstelik, önümüzde bir de "Birleşme Kurultayı" vardı. **Cem**, karşılaşacağı siyasal baskıları ve kurultayı hiç düşünmeden, doğru bulduğu bu operasyona başladı. Adı geçen illerin valileri ve parti örgütleri çok memnundu ama Ankara'da kıyamet koptu. "Geçici görevlendirmeleri" iptal edilen ve asıl görev yeri olan il'e geri yollanan sanatçıların her biri için bir sürü milletvekili ve politikacı Bakanın ve benim odalarımızı adeta işgal etti. **Cem** gerilemedi. "Sınav açıldığında ve tayininiz yapıldığında, o kentte çalışacağınızı bilmiyor muydunuz?" diyordu. Sonuç olarak, yasal mazereti olanlar hariç, sanatçı oldukları için hepimizden çok maaş alan bu arkadaşların, görev yerlerine dönmeleri talimatı verildi. Ne yazık ki, tam bu arada, Kurultay yapıldı. **Deniz Baykal**, Genel Başkan ve Başbakan Yardımcısı oldu. **Cem**, kabine dışı bırakıldı. **Fikri Sağlar**, yeniden Bakanlığa geldi ve operasyon iptal edildi.

Cem'in özellikle üzerinde durduğu uzun vadeli bir proje, iki bin yılında Avrupa'nın bir büyük başkentinde Osmanlı'nın yedi yüzüncü ku-

ruluş yıldönümünü görkemli biçimde kutlamaktı. Sergiler, konserler, konferanslar gibi çeşitli faaliyetler ile desteklenecek ve hem Osmanlı'yı, hem de çağdaş Türkiye'yi dünyaya tanıtacak bir proje geliştiriyorduk.

Cem, değerli bilim insanı Prof. **Günsel Renda**'nın büyük katkılarıyla Cenevre'de gerçekleştirdiğimiz "Türk Sanatları Kongresi"nin açılışında bu projeyi açıkladı. Aynı anda ben, Kars'ta "Bin Sanatçı ile Doğu'ya" kampanyasını **Sertap Erener** konseri ile başlatmıştım. Böylece, simgesel olarak Kültür Bakanlığı aynı gün, bir kolu Anadolu'nun serhat şehri Kars'ta, bir kolu Batı'nın uygarlık merkezi Cenevre'de müthiş bir ulusal ve uluslararası performans sergiliyordu. Dilerim, bu Osmanlı'nın kuruluşunun yediyüzüncü yılı projesi hayata geçirilir.

Çok Bakanla Çalışmanın Getirdiği Sorunlar

Her bakan değişikliği, bürokraside tedirginlik yaratır. Hükümet değişiklikleri ise bürokrasiyi felç eder. Çünkü pek çok konuda anında ve risk taşıyan kararlar almak gerekmektedir iş yapmak için. Oysa bir bürokrat, arkasında siyasal güvence görmezse, asla kendini riske atmaz. Çünkü sonra, ona bunun bedelini çok ağır ödetirler.

Bizim bakan değişiklikleri, aynı siyasal yapı içinde olduğu için, hükümet değişikliği kadar vahim sonuçlar doğurmadı. Ayrıca ben, gelen bakanların da büyük anlayışı ile, **Fikri Sağlar**'ın kurduğu kadroların sürekliliğini sağladım. Pek çok arkadaşımdan "pek de memnun olmadığım" halde, değişikliğe bir başlarsak, işin içine liyakat dışındaki öğelerin karışıp, durumu daha kontrol edilemez hale getireceği ve verimi çok düşüreceği korkusu ile herkese sahip çıktım.

Bakanlar çok sık değiştiği için, bir süre sonra Kültür Bakanlığı bürokrasisinin devamlılığının simgesi halinde görülmeye başladım. **Fikri Sağlar** zamanında zaten uçları görülmeye başlamış olan ve Bakanlıktaki bazı arkadaşlarca yönlendirilen yıpratma kampanyası, bu nedenle iyice yoğunlaştı.

Bir sabah **Hürriyet** gazetesini açtığımda, sevgili **Doğan Hızlan**'ın aşağıdaki yazısını okuyunca, "Eyvah" dedim. "İşte şimdi hapı yuttum." **Doğan** da insanoğlunun çiğ süt emmişliğini bildiği için, **Bülent**'i de beni de kastederek, "belki de hedef yapıyorum" demiş ve başıma gelecekleri adeta önceden haber vermişti.

Doğan, Türkiye'nin en kulağı delik insanı olarak, zaten Kültür Ba-

kanlığında olup bitenlerin çok iyi farkındaydı. Belki de yazıyı onun için yazmıştı. (Bu konuyu kendisi ile hiç konuşmadığım için, gerçeği hiçbir zaman öğrenemedim.) Yazı, "Üç bakan değişti, o dimdik ayakta" başlığını taşıyordu. Zaten bu başlık bile beni "hedef" yapmaya yeterdi. Şöyle diyordu 25 Haziran 1995'te **Hürriyet**'te yayımlanan yazı:

"Üç Kültür Bakanı değişti, Kültür Bakanlığı Müsteşarı **Prof. Dr. Emre Kongar** görevi başında. Bu süreklilik, devlet adına sevindirici, gönendirici.

Ben, Kültür Bakanlığı'nda işlerin aksamadan yürüyeceğine, kararlaştırılan projelerden vazgeçilmeyeceğine inanıyorum. Sinema, tiyatro, konser salonlarının yapılacağına, kitap fuarlarında yazarlarımızın başka dillere aktarılmış kitaplarının görüneceğine inanıyorum.

Çünkü devlet devam ediyor, çünkü gelen gidenin projelerini askıya almakla övünmüyor. Çünkü gelen gideni aratmıyor. **Prof. Dr. Emre Kongar, Hasan Bülent Kahraman** ve **Gülşen Karakadıoğlu; Fikri Sağlar, Timurçin Savaş** ve **Ercan Karakaş** dönemlerinde görevlerini, ilkeli aydının sorumluluğunda başarıyla yürüttüler. Şimdi de yürüteceklerine inanıyorum.

Ben bu yazıyı **Emre Kongar**'ı savunmak için yazmıyorum, onun niteliklerini, kitaplarını, aydınlığını yeniden yazarak çok bilineni tekrarlamaktan kaçınırım.

Hasan Bülent Kahraman'a da bir paye vermiş olmuyorum. Yazılarına, eleştirilerine yeni bir değer katmıyorum.

Aksine ikisini de gündeme getirdiğim için belki de hedef yapıyorum, eleştiri mıknatısını onların üzerine yöneltmenin suçluluğunu duyacağım, belki de bu yazıdan sonra. Asıl anlatmak istediğim, devletin değişmezliği, güvenilirliği. En taze, en yakın örnek oldukları için onların adını andım.

İtalya'da hükümet krizleri, politik ve gündelik yaşamın sıradan bir parçasıdır, bakanlar değişir, ama devletin çarkının ritmi değişmez. Bürokratlar, hiçbir şey olmamış gibi o çarkı döndürürler. Bakanın değiştiğini hissetmezsiniz bile. Çünkü devlet bürokratına bu güveni vermiştir.

Devleti ayakta tutan, yasaları geçerli kılan onlardır.

Korkak sayılabilirler mi? Kim korkmaz ceberrut devletten?

Çoğumuz, işimizin takıldığı yerde, bürokrasiyi ve bürokratları giyotinin altına gönderiveririz. Gücümüz onlara yeter ancak. Bürokrasi, eski deyimiyle kırtasiyecilik, bir ölçüde çok gereklidir.

Ne yazık ki bizde bakan değişir değişmez onun alt kadrosu, bürokratlar tamamen değiştiğinden bütün her şey, sil baştandır. Devlet değişmezliği-

nin, süreklilik ilkesinin olmadığı bir ortamda bürokratları suçlamanın bir anlamı yoktur. Böylece devleti biz kendimiz zaafa uğratıyoruz.

Üç bakan ve aynı müsteşar, aynı danışman, sürekliliğin sevindiren belgesidir.

Diğer bakanlıklardaki bürokratik gelişmeleri bilmiyorum, izlemedim. Dileğim onların da bu istikrar anlayışını benimsemeleridir. Hiç kuşkusuz ben, **Kongar**'ı da, **Kahraman**'ı da, **Karakadıoğlu**'nu da bürokrat familyası içinde değerlendirmiyorum, devlet adabını bildiklerini de söylemek zorundayım. Bu özellikleri onları bürokratlara yaklaştırsa da...

İlkeli olmak önemli, son zamanlarda sık konuştuğum **Ercan Karakaş** da böyle biriydi. Türk kültürüne yatırımın önemini, gereğini anlatmak için çalışıyordu. Temel düşüncelere sahipti.

Bakanlar kendilerinin politik, diğerlerinin ise teknik birer kişi oldukları gerçeğini benimserlerse, çağcıl bir kimlik kazanırlar.

Hükümetle devleti ayırmasını bilmeyen politikacılardan hoşlanmıyorum."

Aslında **Doğan Hızlan**, büyük birikimi, derin kültürü ve keskin zekâsı ile, hem bürokrasiyi, hem benim ve arkadaşlarımın durumunu çok iyi özetlemişti. Bu yazı, benim bütün kitap boyunca okuyuculara aktarmaya çalıştığım çelişki ve gerçekleri mükemmel bir biçimde özetliyordu.

Keşke, Müsteşarlıktaki sürekliliğim için yazılan yazıların hepsi bunun gibi olsaydı. Bazı saldırı örneklerini, bu kitabın Atatürk Kültür Merkezi'nin onarımı ile ilgili bölümünde aktardım. Ama en yaralayıcı olanlarından biri, Tempo dergisinde, hem de milletvekili adayı olmak üzere istifa ettikten sonra, yani en zayıf anımda yayınlandı. Bakın, **Tempo**'nun 27.11.1995 tarihli sayısında yayımlanın o yazı beni nasıl değerlendiriyor:

"Hocaefendi'nin Yatırımları

Emre Kongar hocamızın maaşallahı var! Habire Kültür Bakanı değişiyor, o değişmiyor. **Fikri Sağlar, Timurçin Savaş, İrfan Gürpınar, Ercan Karakaş, İsmail Cem** ve yine **Fikri Sağlar**'la çalıştı. Hocamızın sırrı, söylenenlere bakılırsa yalnızca bir cümlede yatıyormuş: 'Vallahi sayın bakanım, öyle güzel bir noktaya temas ettiniz ki' diyormuş her bakanın konuşmasından sonra.

Ve kendisine başvuran herkese mutlaka 'evet' diyor, asla 'hayır' demiyormuş. Şimdiye kadar yerine getirdiği sözlerin sayısı bir elin parmaklarını geçmeyen Hocamız bakanlık koltuğuna oturmaya kararlı gibi görünüyor. Kitap Fuarı sokaklarında rastladıklarına 'CHP'den adaylığımı koydum, bana oy verin' dediğine göre tahminimiz yanlış olmasa gerek."

Yazıyı okuyunca, eski dostum, Tempo'nun yöneticisi **Lütfü Tınç**'ı arayıp bir açıklama yolladım ama belki bilerek, belki bilmeyerek iki hafta sonra, kısaltarak koydular. Zaten benim savunmamı yayınlasa ne olacak, yayımlamasa ne olacak, bir defa o olumsuz değerlendirme kamuoyunun dikkatine sunulduktan sonra.

Yolladığım açıklama şöyle idi:

"1) Hakkımda, derginizin geçen sayısında, 'Hocaefendinin Yatırımları' başlığı ile yayımladığınız yazıda, dört Bakanla çalışmış olmam, ilkelerimden ve kişiliğimden ödün vermiş olmamın bir sonucu gibi gösteriliyor.

Oysa, birlikte çalıştığım bütün bakanlar, beni oraya getiren siyasal görüşün mensuplarıydılar ve aramızda en ufak bir ilke ya da görüş ayrılığı yoktu. Ayrıca, benim atamamı yapan Bakan (Sn. **Sağlar**) ayrıldıktan sonra gelen bakanlara, kendilerine yardımcı olmak için, Müsteşarlıktan derhal ayrılmaya hazır olduğumu bildirdim ve onların istekleri üzerine görevimi sürdürdüm. Bu husus, kendilerinden kolaylıkla tahkik edilebilir (Sn. **Savaş**, Sn. **Karakaş** ve Sn. **Cem**). Üstelik, siyasal iktidarın niteliği değişip bir başka yapı ile kurulan hükümetin Sn. Bakanı gelince, derhal makamı boşalttım.

Hayatımda hiçbir makam ya da çıkar için, kişiliğimden ödün vermedim. Hiçbir makamın, insan haysiyetinden üstün olmadığına inanıyorum.

2) Yöneticilik dönemimde, en önemli ilkem, 'Yapamayacağım sözü vermemek' biçiminde özetlenebilir. Bu yüzden, pek çok arkadaşım ve politikacı tarafından, belki de 'yeterince esnek olmamakla' suçlandım. Ama dürüstlüğü ve şeffaflığı, her şeyin üstünde tuttuğum için, bu tavrımdan ödün vermedim. 'Durumu idare etmedim'. Buna karşılık, verdiğim bütün sözleri yerine getirmeye çalıştım. Şu anda, söz verip de yapamadığım herhangi bir iş hatırlamıyorum. Böyle bir olay, on yedi bin kişilik bir Bakanlıkta olabilir aslında, ama ben hatırlamıyorum. Hatırlatılırsa zevkle ve onurla hesap vermeye hazırım."

Sevgili okuyucularım, şu anda, gerek bürokrasinin, gerekse siyasetin tüm yetki, sorumluluk, olumsuz sıkıntı ve (seçimle ilgili olarak) olumlu beklentilerinden arınmış bir noktadayım. Büyük bir hazla ve zevkle yeniden, "yazmanın", o sihirli eylemin paha biçilmez tadını içime sindiriyorum.

Bir yandan, "Yahu benim ne işim vardı oralarda?" diyorum, bir yandan da hem "ben olmasaydım olamayacak bir-iki tane küçücük projenin" hazzını, hem de bu deneyimden bir kitap üretebilmenin ve bunları siz sevgili okuyucularımla paylaşmanın keyfini tadıyorum.

Birlikte çalıştığım bakanlara gelince: Hepsinden bir şeyler öğrendim. Ama az ama çok. Hepsiyle çalışmış olmaktan bir şeyler kazandım. Her deneyim, insanı biraz daha insan yapıyor. Üstelik acı deneyimleri, kişiyi eğiterek insanlığa daha çok yaklaştırıyor. **Fikri Sağlar, Timurçin Savaş, Ercan Karakaş, İrfan Gürpınar, İsmail Cem** ve hatta birlikte çalışmamış bile olsak, **Köksal Toptan**. Onların beni nasıl gördüklerini bilmiyorum. Ama ben, onların hepsini, "farklı ölçülerde de olsa, kendilerinden bir şeyler öğrenilecek" insanlar olarak görüyorum. Kiminden olumlu ağırlıklı, kiminden olumsuz ağırlıklı!

YAŞAMIMIN EN UZUN VE EN KALABALIK ALKIŞLARI İLE EN BÜYÜK "YUHA"SI

Alkışı herkes sever.

Özellikle sanatçılar ve politikacılar.

Çünkü, alkış onlar için bir "gıda" dır.

Yani, yaşamlarını sürdürebilmek için gereksinme duyarlar alkışa.

Sanatçı, beğenildiğini hissetmek, politikacı da, yeniden seçilebilmenin işaretini alabilmek için alkışı kovalar.

Her insan sevilmek ister.

Alkış, bir sevginin, beğeninin, saygının ifadesidir.

"Yuha" ya da "yuh" ise, alkışın tam tersi.

Bir "ceza"dır.

Sanatçı ya da politikacı, kimi zaman "yuhalanmak"tan kurtulamaz.

Son Yılların En Uzun Alkışını Alıyorum

Bin iki yüz kişinin, sizi, hiç durmadan, şiddetini düşürmeden, sürekli olarak, on beş-yirmi dakika alkışladığını düşünebiliyor musunuz?

Bu gerçekten inanılmaz bir tablo.

Sanıyorum, hemen hemen hiçbir politikacıya ya da sanatçıya kolay kolay da nasip olmaz! Ben bu alkışı aldım.

Daha doğrusu, yaptığım bir iş aldı.

Baştan anlatmalıyım.

İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası (İDSO), kuruluşunun yirminci yılı dolayısıyla 25 Aralık 1992 tarihindeki konserde bir de plaket töreni düzenlemişti.

Bu konserde yirmi yıl boyunca hizmeti geçmiş olanlara teşekkür edilecekti.

Orkestranın kuruluşunda büyük hizmeti geçmiş olan Güzel Sanatlar Genel Müdürü **Mehmet Özel**'in plaketini de, törenin sonunda ben verecektim.

Önce İstanbul Filarmoni Derneği adına, orkestranın kurucularından ve eski müdürlerinden, TRT Yüksek Kurulu üyesi, **Semra Özal**'ın dayısı **Mükerrem Berk**, uzun bir konuşma yaptı.

Bana da göndermelerde bulunduğu konuşmasında, orkestranın sorunlarını anlattı ve çözümler istedi.

Daha sonra plaket törenine geçildi.

Sıra Güzel Sanatlar Genel Müdürü **Mehmet Özel**'e geldiğinde beni çağırdılar.

Mikrofonu elime aldım. Salonun tamamen susmasını bekledim. Tam sessizlik olunca da, "Değerli müzikseverler, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra oluşan yeni dünya dengeleri çerçevesinde, Türkiye'nin de yeri, yeniden tartışılır hale gelmiştir" dedim.

Dedim ve sustum.

Salon, o sus-pus olmuş salon, bu giriş üzerine birden karıştı. Mırıltılar ve fısıltılar başladı.

İstediğim "şaşırtıcı" etki olmuştu.

Herkes, "eski bir sosyoloji profesörü" olan Müsteşarın, "eline mikrofonu geçirince", uzun ve sıkıcı bir toplumbilimsel nutuk atacağını sanmıştı.

Sıra şimdi, ikinci şaşırtmacada idi.

"İşte bu yeni dengeler çerçevesinde herkes, Türkiye'nin demokratik tek İslam ülkesi olduğunu söylüyor, ama kimse, Türkiye'nin çok sesli müziği Avrupa düzeyinde geliştirmiş olan tek İslam ülkesi olduğunu belirtmiyor. Ben, burada bu şerefli yerimizi hatırlıyor ve bunu borçlu olduğumuz siz dinleyicilerin desteğine teşekkür ediyorum" dedim ve yine sustum.

Uzun ve ukalaca bir nutuk beklentisi yaratmış, oysa konuşmayı son derece kısa kesmiştim. Hem de akıllarına pek gelmeyen, bir "çok sesli tek İslam ülkesi olma" gerçeğini hatırlatarak.

Üstelik, bunu kendilerine borçlu olduğumuzun bilincini de vurguladım. Yani, onur onlarındı.

Müthiş bir alkış patladı.

Yüz Kişiyle El Sıkışıyorum

Aslında asıl sürprizimi sona saklamıştım.

Ellerimle insanları susturdum ve dedim ki:

"Şimdi bir şey yapacağım. Bunu yapmak için sizden izin istemiyorum. Ama destek rica ediyorum ve davranışımı sizin kararınıza bırakıyorum. Konzertmeisterden başlayarak, tüm orkestra üyelerinin elini

sıkmak istiyorum. Ama bir şartla: Ben el sıktığım sürece, alkışlarınız, hep ilk andaki gibi coşkulu ve yürekten olacak.

"Ben, ancak ve sadece sizin alkışlarınızın şiddeti ilk andaki yüksekliği ile sürerse, el sıkmaya devam edeceğim. Şiddetin azaldığı anda, orkestranın neresinde olursam olayım, kutlama törenini durduracağım.

"Çünkü, bu orkestrayı sizin adınıza kutluyorum. Çünkü, bu orkestrayı yaşatan sizsiniz!"

Gerçekten olağanüstü şiddette bir alkış başladı.

Konzertmeisterden başladım el sıkmaya.

İzleyici, tümüyle benimle özdeşleşmiş, bütünleşmişti.

Her el sıkışımda alkış daha da yükselerek sürüyordu.

Yüz kişilik orkestranın elini sıkmayı bitirip, yaklaşık on beş dakika sonra mikrofona döndüm.

Alkışlar azalmamış, artmıştı.

Ağlayanlar, hıçkıranlar, olayı muazzam bir kitle gösterisine dönüştürmüşlerdi.

İDSO'ya şanına layık bir kutlama yaptı sadık izleyicisi.

Ben sadece, doğru zamanda, doğru yerde, doğru teşhisi koyan bir katalizör, bir aracı idim.

Ne mutlu bana ki, sanata ve sanatçıya gösterilen bu muhteşem desteği açığa çıkartabilen bir yöneticilik yapmıştım.

İDSO'nun konserleri televizyonda naklen yayınlandı.

Naklen yayın sırasında, ara olunca da bir gün önceki konser ile ilgili haberler, çekimler ya da o konsere ilişkin yorumlar ekrana getirilirdi.

Ertesi gün TRT'nin canlı konser yayınında, ara olunca da geceki tören banttan verildi.

Programı, Orkestra Müdürü **Özer Sezgin** sunuyordu.

Mükerrem Berk'in konuşması tümüyle, plaket töreni bütün ayrıntısıyla verildi.

Benim plaket verdiğim bölüm ise, tamamıyla sansür edildi.

TV izleyicisi, İDSO'ya, İstanbullu konserseverlerin gösterdiği muazzam tezahürattan haberdar olamadı.

Özer Sezgin sonradan, "Kameraman çekemedi, ben de sizinle yemekte olduğum için, montajına bakamadım" dedi.

Sevgili **Erol Erdinç**, İDSO'nun şefi olarak, alkış bölümünün, televizyondan verilmemesine çok üzülmüştü.

Bu üzüntüsünü, aylar sonra 20 Kasım 1993'te Cumhurbaşkanlığı

Senfoni Orkestrasında enfes bir yönetim gösterirken, bir kez daha dile getirdi.

Konserin birinci bölümünde, **Beethoven**'in Coriolan Üvertürü ve **Haendel**'in Sol Minör Org Konçertosu vardı.

Ara olduğunda, sevgili dostum, CSO'nun Müdürü **Hasan Hüseyin Akbulut**'un odasında kahve içerken, **Erol Erdinç**, İstanbul'daki alkış olayını herkese bir kez daha anlattı ve "Sevgili Müsteşarım, azalan değil, artan bir tezahürat yaratmış, bir alkış kreşendosu yönetmişti. Ben de, bu konserin ikinci bölümündeki **Ravel**'in Bolero'sunu, çok klasik bir kreşendo olarak kendisine ithaf ediyorum" dedi.

Gerçekten de, nefis bir **Ravel** Bolero yönetiminden sonraki alkışta ve dinmeyen alkışlara bis ile yanıt verdikten sonra, selam sırasında, bana ithafını elleriyle iki kez simgeledi.

Yaşamımın en güzel ödüllerinden biriydi, **Erol Erdinç**'in bana verdiği.

Elli Bin Kişi Tarafından Alkışlanıyorum

Ankara Hipodromu, Kültür Bakanlığı'nın denetimine verilmiş ve yeni bir biçimde düzenlenme kararı alınmıştı.

Biz de bir yandan tribünlerin altını yeniden inşa edip, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'nü buraya taşırken, öte yandan ortadaki boş, geniş alanda konserler düzenlemeye başlamıştık.

Bu konserlerden biri de, 1993-1994 sezonu Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın açılış konseri idi.

Ertesi gün 17.30'da Hipodrom'da konser tekrarlandı.

Carl Orff'un **Carmina Burana** adlı yapıtı seslendiriliyordu.

Orkestrayı **Gürer Aykal** yönetiyordu.

Bakan, o sabah Almanya'ya hareket ettiği için, ev sahibi bendim!

Aslında, konseri organize eden, eski öğrencim **Hakan Erdoğan**, Bakanın ve **Gürer Aykal**'ın helikopterle alana ineceği, **Michael Jackson** ya da **Madonna** türü bir başlangıç şovu planlamıştı.

Bakan olmayınca, bu şov da kalmıştı pek doğal olarak.

Konserden hemen önce **Gürer Aykal**, benim bir sunuş konuşması yapmamı istedi.

Ben, konser dinlemeyi bekleyen büyük kalabalığa bir konuşma yapmayı doğru bulmadığımı söyledim.

Ayrıca, "zaten kim takar Müsteşarı" dedim.

Gürer bunun üzerine, "Sen, Müsteşar olarak değil, **Emre Kongar** olarak konuşmalısın" dedi. "Mutlaka bir şeyler söylemelisin" diye de ısrar etti.

Anladım ki, doğrudan konsere girmek istemiyor. Bir "sunuş"un gerekliliğine inanıyor.

"Peki" dedim. "Sen beni anons et, kısa bir konuşma yapayım!"

Derhal, hızla düşünmeye başladım.

Bu koskoca ve düzensiz insan kalabalığına ne söylenirse anlamlı olur?

Yanıt çok açıktı: Buraya gelenlere, katıldıkları olay hakkında, kendileri hakkında, ne düşündüğümü söylemeli ve çarpıcı mesajları vermeliydim.

Üç uzun tümce söyledim ve konuşmayı bu üç cümle ile bitirdim.

Mesajlarım herhalde yerini bulmuştu ki, halk, her cümlenin sonunda uzun uzun alkışladı.

Yani, yaklaşık 2-3 dakika süren bir kısa konuşma süresince, sözlerim üç kez alkışlarla kesildi.

"Böyle görkemli bir konser öncesi konuşma yapmanın yanlış olduğunu düşünüyorum, ama izleyicilerin oluşturduğu bu muhteşem kalabalığı gören şef ve orkestra, mutlaka sizlere teşekkür etmem için konuşmam konusunda beni zorladılar!" diye söze başladım ve ilk cümle ile elli bin kişinin alkışını aldım.

İkinci olarak, "Uluslararası üne sahip değerli şefimiz **Gürer Aykal,** yine uluslararası değerdeki Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestramızı yönetecek ve sizlere **Carl Orff**'un **Carmina Burana**'sını sunacaklar, her ikisi ile de uluslararası düzeyde gurur duyuyoruz ve övünüyoruz" dedim.

Bir alkış daha!

Üçüncü olarak, "Türkiye, çok sesli müziği geliştirmiş olan tek İslam ülkesidir, bunu **Atatürk**'ün kurduğu Cumhuriyet'e, onun demokratik çok sesliliğine ve laikliğine borçludur, ama en büyük desteği siz izleyicilerden almıştır, bu nedenle de hepinize ve Atatürk'e minnet ve şükran borçluyuz" dedim.

Bu kez, gerçekten elli bin kişinin alkışı görkemli bir nitelik kazandı.

Aslında, birinci alkış kendilerine, ikinci alkış şefe ve orkestraya, üçüncü alkış ise **Atatürk**'e, laikliğe, demokrasiye ve onları yaşatan kendilerine idi.

Ben de, bunları dile getirebilmenin keyfini yaşadım, bir hipodrom dolusu insanın alkışı ile!

O anı, sonradan 30 Ekim 1993 Cumartesi günkü **Cumhuriyet** gazetesinde **Abdülkadir Paksoy**, "Laik Şarkılar" adlı makalesinde şöyle anlatıyordu.

"Konser başlamadan, Kültür Bakanlığı adına kısa bir teşekkür konuşması yapan Kültür Bakanlığı Müsteşarı Sayın **Emre Kongar**'ın, "çok sesli müziğe sahip çıkan tek İslam ülkesi" oluşumuzu, "laiklik ve **Atatürk**'ü vurgulayan sözlerini binlerce Ankaralıyla birlikte alkışlarken, başımı biraz yana çevirip, ışıklar içindeki Ankara Kalesi'ne şöyle bir baktım:

Göge atılırken taş kesilmiş çift başlı bir Hitit kartalı gibi selamlıyordu, Rasattepe'den Hipodrom'daki konseri gülümseyerek izleyen Gazi Paşa'yı."

Yirmi Bin Kişiden "YUHA"

Evet. Yaşam zor.

Politika ve bürokrasi, kişileri, içinde bulunduğu grup ve savunduğu düşüncelerle ilgili bir biçimde, kişiliğinden bağımsız olarak da değerlendiriyor!

Bu değerlendirme, her zaman, biraz önce anlattığım gibi olumlu, yani alkış biçiminde gözükmüyor.

Kitleler, alkışladıkları gibi, yuhalıyorlar da.

Alkış bekleyen, yuhaya da hazır olmalı.

Ben de yaşamımın "en kalabalık sınıfına" yaklaşık 1.5 saat (yani iki ders saati), eğitim yapma keyfini yaşadıktan sonra, elimde olmayan ve benim de yanıldığım bir konuda, müthiş bir "yuha" aldım.

Olayı Müsteşarlığımdan önce, milletvekili adaylığım sırasında yaşadım.

Kendimle "dalga geçmek", hayattaki esas yaklaşımım olduğu için, alkışları anlattığım bölümü yuha ile bitirmek istedim. Yoksa, bu serüvenin yeri kronolojik olarak burası değil!

20 Ekim 1991 seçimleri öncesi, son cuma günü.

Benim aday olduğum İstanbul 7'nci bölgede, yani Küçükçekmece, Büyükçekmece, Çatalca, Silivri bölgesinde, Avcılar meydanında büyük bir miting düzenlenecekti.

Mitingde Genel Başkan **Erdal İnönü**'nün de konuşacağı bildirildi.

Gerçekten de o gün **Erdal İnönü,** İstanbul'un çeşitli yerlerindeki mitinglerde konuşacak ve son konuşmayı da Avcılar'da yapacaktı.

Programda, Üsküdar, Kartal, Kadıköy, Bayrampaşa gibi İstanbul'un birbirine çok uzak miting alanları vardı.

Parti, son anda, programa bir de Sabah Mersin mitingi eklemişti.

Aslında, SHP'de **Erdal İnönü**'nün programını hazırlayanlar (kim olduklarını hiç bilmedim, hâlâ da bilmiyorum), o denli beceriksizlerdi ki, pek çok yerdeki mitingde, ilan edildiği halde konuşamamıştı.

Bu nedenle, halkta bir güvensizlik doğmuştu.

Nitekim, Avcılar mitingi öncesinde de, DSP'liler ve SHP'nin daha solundaki solcu gruplar, **İnönü**'nün bu toplantıya da gelmeyeceği konusunda yoğun bir propaganda yapıyorlardı.

Bir partinin genel başkanı, seçim propagandasında kullanılan en büyük kozdur.

O nedenle de her örgüt, kendisini çağırır ve konuşturmak ister.

Ben, bu tür işleri doğrudan parti örgütüne bıraktığım (ve şimdi anladığım biçimde çok önemli bir yanlış yaptığım) için, **İnönü**'nün programı ile de hiç ilgilenmemiştim.

Ama, o gün madem ki parti ilan etmişti, hiç kuşkusuz **Erdal İnönü,** Avcılar'a gelecekti.

Miting 18'de başladı.

Meydan hıncahınç dolmuştu.

Önce öteki adaylar konuştu.

En sonda **Erdal İnönü** konuşacak, ondan önceki konuşmayı da ben yapacaktım.

Saat 20 gibi ben konuşmaya başladım.

Erdal İnönü'nün otobüsü ile sürekli temas kuruluyor ve bana haber getirenler, saat 21'e doğru meydana geleceğini söylüyorlardı.

Ben, mikrofon elimde kürsü haline getirilmiş bir kamyon üzerinde, tam anlamıyla coşmuştum.

Anayasa, özgürlükler, demokrasi, gelir dağılımı, politika, seçmen sorumluluğu gibi tüm yaşamımı adadığım konularda, somut örneklerle bir konuşma yapıyordum.

Yıllarca işçilere verdiğim derslerden öğrendiklerimi ve bir aylık tüm kampanya sırasında edindiğim izlenimleri de kullanıyordum.

Halk da coşmuştu.

Konuşmayı, soru-yanıt biçiminde, her zaman kullandığım yöntemle sürdürdüğüm için, yirmi bin kişi ile diyalog kurmuş olmanın sarhoşluğunu yaşıyordum.

Nasıl yaşamayayım ki?

Yirmi yıllık hocalık yaşamımda, üniversitede, yüz yüze temas ettiğim öğrenci sayısı, en iyi hesapla bile 12-15 bin kişi arasındaydı.

Bir üniversite hocasının rüyasını yaşıyordum: Bir gecede, tüm yaşamınca hitap edebileceğinden daha çok insana "ders vermek"!

Meydana o denli egemen olmuştum ki, SHP mitingini sabote etmek için en stratejik noktalara, ellerindeki megafonlarla mevzilenmiş bulunan, bizim solumuzdaki solcular ve DSP'liler bile diyaloğa (benim koşullarımla) katılmışlardı.

Arada bir, yanımdaki öteki milletvekili adayı arkadaşım otobüsten bilgi veriyor, ben de "Sayın **İnönü**, şu kadar dakika sonra meydana girecek" diye, konuşmanın arasında anons yapıyordum.

Sonunda SHP'nin seçim otobüsü gözüktü.

Ben heyecanla, "İşte, Sayın **Erdal İnönü,** bütün aksine iddialara karşın geldiler. Otobüse yol açın!" dedim.

Ve...

Ve otobüsün hoparlöründen, Genel Sekreter **Hikmet Çetin**'in sesi yükseldi! "Sizlere Sayın Genel Başkanımız **Erdal İnönü**'nün sevgi ve selamlarını getirdim!"

Ondan sonrasını gerçekten bir kez daha ne hatırlamak, ne de yaşamak istiyorum!

Tüm meydan koskoca bir "YUH" sesiyle inledi!

Parti yöneticileri ağlayarak, "Hocam, seçimi kaybettik!" diye bağırmaya başladılar.

Mikrofondan anons yapan aday olarak, yalancı durumuna ben düşmüştüm.

Mersin'e giden uçak pervaneli imiş.

Yol çok uzun sürmüş.

Erdal İnönü, Ankara'ya bir televizyon çekimi için dönmek zorundaymış. Mersin'e gidiş-dönüş (ki programda önceden yokmuş. Son anda Mersinli adayların zoruyla programa alınmış. Yani, sonradan Kültür Bakanı olan **Fikri Sağlar** ve arkadaşları, İstanbul programını bozmuşlar) uzun sürünce, Avcılar'a gelememiş ve kabak benim başıma patlamış. Megafonlu gruplar, doğrudan bana saldırmaya başladılar.

Meydan, **Hikmet Çetin**'in konuşması sürerken, hızla boşaldı.

Hocalık yaşamımın "en görkemli dersi", siyasal yaşamımın "en muhteşem fiyaskosu" haline dönüştü.

Evet, politika ve bürokrasi. Alkışlanmak da var, yuhalanmak da.

Kısadan hisse: Adam olan, alkışları üzerine almaz. Çünkü onlar, ya içinde bulunduğu gruba, ya da savunulan genel çözümlere ilişkindir.

Ama, "yuha"lardan ders alır. Çünkü onlar, mutlaka "kişisel bir yanlışlığı" da vurgular: En azından, yanlış insanlarla, yanlış yerde bulunma ya da yanlış şeyler söyleme veya yanlış davranma gibi.

PLAKA VE SAKAL SORUNU VE ERBAKAN

Müsteşarlık kararnamemin hazırlanıp yollandığı gün, Bakanın göreve başladığını ilan etmesi, kamuoyunun dikkatini üzerime çekmişti. "**Özal** ne yapacak?" sorusu herkesi ilgilendiriyordu.

Bir başka ilgi odağı da, benim ne yapacağım konusunda ortaya çıkmıştı. "Acaba yasal durumu zorlayarak atanmam imzalanmadığı halde müsteşar gibi davranacak mıydım?"

Bu konuda son derece kararlıydım. Bırakın "müsteşar gibi davranmayı", müsteşarlık makamının hiçbir olanağından bile yararlanmıyordum. (Zaten sonradan ayrılana kadar da, "süzme kahvemin" parasını bile kendi cebimden ödedim.)

Zaman Gazetesinde Bir İftira

Tüm Müsteşarlık görevim sırasında, basında hakkımda tümüyle yalan olan birçok haber yayımlandı. Bunların önemli olanlarının öykülerini, ilgili bölümlerde aktardım.

Birincisi, **Zaman** gazetesinde **"Taha Kıvanç"** takma adı ile yazan **Fehmi Koru**'nun sütununda çıktı.

14 Nisan tarihli **Zaman**'da, "Kulis" başlıklı sütununda **Taha Kıvanç,** "Baba bana makam al, yaşa baba yaşa" başlığı ile yazdığı yazının bir yerinde:

"Cumhurbaşkanı **Özal**, kararnamesini imzalamadı, ama SHP adayı **Emre Kongar** Kültür Bakanı Müsteşarı gibi davranıyor. Cumartesi günü, 0016 numaralı makam arabasına kurulmuş geçerken gördüm kendisini... SHP'lileri kararnamenin çıkmaması pek ırgalamıyor" diyordu.

Yazıda iki önemli yanlış vardı. Birincisi, benim makam arabamın plakası 0016 değil, 0014 idi. İkincisi ise, bahsettiği Cumartesi günü benim arabada görülmem olanaklı değildi. Çünkü o gün arabaya hiç binmemiştim.

Yani, **Fehmi Koru**'nun beni o gün 0016 palakalı arabanın içinde görmesi mümkün değildi.

Öyle sanıyorum ki, bir başka bölümde anlattığım "müsteşarlar yemeği"ndekilerden biri, "Ataması çıkmadığı halde, makam arabasını kullanıyor" diye yanlış bir ihbarda bulunmuştu.

Yemek gecesi, uyguladığımız "yan yol" ile gerçekleştirdiğimiz atamayı kimseye anlatmak gereğini duymamış, ama vekaleten de göreve başladığım için, 0014 numaralı plakayı taktırarak makam arabama binmiştim.

Benim vekaleten göreve başladığımdan habersiz biri de, bir açığını yakaladığını zannederek, durumu **Fehmi Koru**'ya bildirmişti.

Fehmi Koru da, kaynağına güvenerek, bunu sütununda kullanmıştı herhalde.

Nitekim, plaka numarasının yanlış yazılmış olması da, bu varsayımımı destekliyordu. **Fehmi Koru**, gerçekten dediği gibi "kendisi görmüş" olsa, plaka numarasını niçin yanlış yazsındı.

Haber Yalanlanıyor Ama İftira Gensoruda Devam Ediyor

Hemen **Fehmi Koru**'yu aradım. Durumu anlattım.

Fehmi Koru, Amerika'da eğitim görmüş, uygar görünüşlü ve benim de tanıdığım bir yazardı.

"Ama ben gözlerimle gördüm" diye ısrar etti.

Belki de, kimse ona ihbarda filan bulunmamıştı da, kendisi 0016 plakalı başka bir arabada, benzer bir kişiyi gerçekten görerek, ben zannetmişti.

Kendisine, söylediği gün arabama hiç binmediğimi, zaten plakamın numarasının da 0014 olduğunu, bir gün önce ilk kez bindiğimde ise, vekaleten atanmamın gerçekleşmiş olduğunu anlattım.

Eksik olmasın, **Fehmi Koru**, yine **Taha Kıvanç** adı ile yazdığı "Kulis" sütununda bu açıklamama yer verdi.

Ben, olaya artık kapanmış gözü ile bakıyordum.

Ne kadar yanılmışım.

1992 bahar ayları, muhalefetin Bakan aleyhine hazırladığı gensoru önergelerine karşı savunma yapmakla geçti.

Bilindiği gibi "gensoru", bir bakana güvensizlik belirtir ve kabul edilirse, bakan düşer.

Ben Müsteşarlığa başladığımda, yani Mayıs 1992 başlarında, gerek basında, gerek Meclis'te, Bakana karşı ciddi bir kampanya sürdürülüyordu. Nitekim 1992 Kültür Bakanlığı bütçesi de oylama sırasında bir Meclis manevrası sonunda reddedilmiş, işin en sonunda tüm bütçe ile bir kez daha oylanarak uygulamaya sokulabilmişti.

Zamanımızın çok önemli bir bölümünü, art arda verilen iki ayrı gensoru önergesine karşı hazırlanarak harcamıştık.

Ben, bir yandan Bakanın ve Bakanlığın ilişkilerini yumuşatmaya ve düzeltmeye çalışıyor, öte yandan teknik olarak hazırlıkları tamamlıyordum.

Sonunda sabahlara kadar, konuşma metinleri üzerinde tartışarak uykusuz geçirilmiş gecelerin ödülünü aldık ve her iki gensoru önergesi de (aslında bizim hazırlıklarımızdan ve başarımızdan tamamen bağımsız olarak, sadece "meclis aritmetiği", hükümete desteğin devam etmesine olanak sağladığı için) reddedildi. (Sonradan, Bakanla birlikte, gazeteleri ziyaret ederek de, bu aleyhteki kampanyayı dengelemeye çalışmıştık.)

İşte bu gensorulardan birincisinde, muhalefet milletvekilleri beni de unutmamışlardı.

Refah Partisi adına konuşan **Melih Gökçek**, **Fehmi Koru**'nun yazısına dayanarak benim, atanmadan, makam arabama bindiğimi öne sürdü.

Ben, Genel Kurula girme hakkım olmadığı için, kuliste oturmuş, iddiaları dinliyor ve birim amirleriyle birlikte cevapları organize ediyordum.

Bu iddiayı duyunca, derhal Bakana durumu açıklayan, bu arada, gazetede bile bunun yalanlandığını belirten bir not yolladım.

Bakan, yanıtında bu noktaya hiç değinmedi. Böylece zabıtlara, atanmadan makam olanaklarını kullanmış bir Müsteşar olarak geçtim.

YÖK'ün Kuruluşundan On Yıl Sonra, Sakal Sorunu Nasıl Yeniden Gündeme Geldi?

Mecliste Genel Kurul konuşmaları, kapalı devre televizyonla kulislere verilir.

Ben de bir ekran karşısına oturmuş, konuşmacıları hem seyrediyor, hem de gerekli notları hazırlıyordum.

Bir ara kulaklarıma inanamadım. Yine **Melih Gökçek**, Bakanlıktaki sakallı bürokratlardan söz ediyor ve bunları eleştiriyordu.

O sırada, Hacettepe Üniversitesinden çok eski ve çok sevgili arkadaşım, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğüne atanmış olan **Engin Özgen**, sorunlu zamanlarda hep yaptığı gibi sakalını kesmiş olduğu için,

biz üç kişiydik. Opera ve Bale Genel Müdürü ünlü orkestra şefi, sevgili dostum, değerli sanatçı, sadece yüzü değil, ruhu da güzel insan ve yetenekli yönetici **Rengim Gökmen**, bir zamanlar Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü için adı geçen ve Genel Müdür Yardımcısı olarak atanmış olan, İçişleri Bakanı **İsmet Sezgin**'in damadı, ünlü tiyatrocu **Tamer Levent** ve ben.

Birdenbire beynime bir darbe yemiş gibi oldum.

On yıl önceki askeri yönetimin anlayışı, o yönetimi tasfiye etmiş olmakla övünen Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, yüce Meclisin bir üyesi tarafından, "yeniden" dile getiriliyordu.

Gerçekten hem toplumsal ve siyasal, hem de kişisel olarak çok üzüldüm.

Kişisel hesaplar uğruna çok önemli bir "özgürlük simgesi" yeniden, hem de TBMM'de zedeleniyordu.

Üstelik, işin bir de parti mantığı açısından "iç tutarsızlık" yönü vardı.

Eleştiriyi yapan **Melih Gökçek**, Refah Partisi milletvekili idi.

Refah Partisi ise, herkesin bildiği gibi, başörtüsü konusunda "görüntü özgürlüğünü" savunan bir siyasal örgüt idi.

Yapılacak hiçbir şey yoktu.

Ancak "siyasal" bir yanıt verilebilirdi.

Bakan, konuşmasında bu konuda da herhangi bir yorum yapmadı.

Erbakan İle Bir Uçak Yolculuğu

Birinci gensoru önergesi reddedildikten sonra, ikinci gensoru önergesinden önce, bir gün Ankara-İstanbul uçağında Refah Partisi'nin lideri **Necmettin Erbakan** ile yan yana düştük.

Birbirimizi iyi tanıyorduk.

Erbakan Hoca ile aramızda hep bir karşılıklı saygı ortamını korumuş ve diyaloğu açık tutmuştuk.

Ben, bilinen nezaket cümlelerinden sonra, hemen konuya girdim, örtünme ve görünüş özgürlüğünü savunan Refah Partisi'nin bir üyesinin, Parlamentoda sakal konusunda bana yönelttiği eleştiriyi çok yadırgadığımı belirttim. Ayrıca, askeri dönemin sözcüsü gibi davranılmasının, aynı çelişkiyi daha da büyüttüğünü vurguladım.

Erbakan Hoca, cin gibi zekidir. Olayı hemen yakaladı ve "Sen merak etme aziz kardeşim, ben kendisiyle konuşurum" dedi.

Gerçekten de, benim sakal konusu bir daha gündeme gelmedi.

İkinci gensoru önergesini veren Refah Partisi, sakalımla uğraşmaktan vazgeçmişti.

Erbakan'ın İnönü'ye Yolladığı Mesaj

Uçaktaki bu raslantıyı Erbakan Hoca da değerlendirdi. Benimle **Erdal İnönü**'ye bir mesaj yolladı.

Birinci gensoru reddedildikten sonra, oturum bittiğinde, Grup Başkanvekili olan sınıf arkadaşım, değerli politikacı **Aydın Güven Gürkan** ile, Genel Kuruldan çıkarken karşılaşmıştık.

Erdal İnönü ile birlikte kulise açılan kapıdan geldiler.

Aydın, "Hadi gel, benim odamda bir çay içelim. Hem konuşur dertleşiriz" dedi.

Ben henüz cevap vermemiştim ki **Erdal İnönü**, "Çayla olmaz. Sayın **Kongar**'la birlikte bir yemek yiyelim" dedi.

Önce yukarı **Erdal İnönü**'nün odasına çıktık. Genel Başkan olarak orada Bakanla görüştü ve gensorunun reddedilmesinden dolayı kendisini tebrik etti. Daha sonra, **Aydın Güven Gürkan, Erdal İnönü** ve ben yemeğe gittik.

Çok hoş bir yemek ve sohbet oldu.

Sanılanın aksine çok az siyaset, bol bol bilim ve edebiyat konuştuk.

Erdal İnönü, daha çok sosyal psikoloji konusundaki son gelişmeler ve yayınlar hakkında bilgi aldı. (Sonradan **İnönü**'nün anılarını okurken, o geceki ilgisinin, geçici bir heves olmadığını anladım.)

Siyaset sosyolojisi konusunda derinliğine gözlemler yaptık.

Aydın da, bir ekonomi profesörü olarak ilginç yorumlarda bulundu.

Gensoru haberini veren gazeteler, ertesi gün bu yemeğe de atıf yapmışlardı.

Sanıyorum, **Erbakan** da, **Erdal İnönü** ile olan yakınlığımı bilmese bile gazete haberinden esinlenerek, o uçak yolculuğunda bana, "Bak muhterem kardeşim" dedi. "Ben, **Erdal Bey**'i çok sever ve sayarım. Fakat O, **Süleyman Demirel**'in peşine takılmış, sosyal demokrasinin tüm ilkelerini zedeleyen bir biçimde hükümetin içinde yer alıyor. Batıcı ve taklitçi zihniyetten size fayda yok. Söyleyin Sayın **Erdal İnönü**'ye, kendi menfaati için bu suni koalisyonu bozsun. Birlikte yeni bir hükümet oluşturulmasını konuşalım!"

O sırada SHP ile Refah Partisi'nin sandalye sayısı, yeni bir hükümet oluşturmaya yeterli değildi.

Sanıyorum **Erbakan**, yeni bir büyük koalisyonu oluşturmanın ya da en azından mevcut koalisyonu bozmanın yollarını arıyordu.

Hemen ertesi gün **Erdal İnönü**'ye, **Necmettin Erbakan**'ın mesajını aktardım.

Güldü ve "Kendi açısından haklı, ama şu sırada yeni bir hükümet pek mümkün gözükmüyor" dedi.

SÜLEYMAN DEMİREL İLE EL ELE

Bu başlık aslında bir fotoğraf! 5 Mart 1993 tarihinde, Karadeniz Kültürel İşbirliği Anlaşması'nın, ilgili bakanlar tarafından imza edilmesi töreni çıkışında, İstanbul Hilton Convention Center'da çekilmiş ve 6 Mart 1993 tarihli gazetelerde çeşitli alt başlıklarla yayımlanmış bir fotoğraf.

İnsanın yazar olarak tarihsel çerçeve içine yerleştirerek değerlendirme yaptığı bir politikacı ile, müsteşar-başbakan ya da müsteşar -cumhurbaşkanı ilişkisi içinde karşılaşması ilginç oluyor.

Süleyman Demirel ile ilk yüz yüze karşılaşmamızda, ben bağımsız bir yazar ve araştırmacı, o ise yasaklardan yeni kurtulmuş, ve geleceği belli olmayan bir partinin, geleceği belli olmayan bir lideri idi.

İstanbul'da Yeşilköy'de Çınar Otel'de, yaklaşık bir saatlik bir konuşma geçmişti aramızda.

Demirel, askeri darbe sonrası, oy oranı %10'a düşmüş olan partisini güçlendirmenin ve yeniden oluşturacağı bir **Demirel** imajının arayışı içindeydi.

Kendisine "düşürülmüş" bir politikacının kurtarılmasına yardımcı olmuş bir aydın snobizmi içinde değil, normal bir vatandaşın hali hazırda Başbakan olan bir politikacıya göstermesi gereken saygı ile yaklaşmıştım. O da bana sıcak bir sevgi ve saygı göstermişti. Sonradan da bu konuşmada bana nasıl hitap etmiş ve nasıl davranmışsa, başbakan -müsteşar ve cumhurbaşkanı-müsteşar ilişkilerinde de aynı yakınlığı ve sevgiyi-saygıyı sürdürdü.

Aslında **Demirel**'e gösterdiğim saygı, esas olarak kendisine yapılan muameleyi benimsememiş olmamdan kaynaklanıyordu. Ama haksızlığa uğramamış olsa bile, ona yine aynı saygıyı gösteririrdim. Çünkü "düşmüş" ya da "ayrılmış" olanlar, iktidarda bulundukları zamana göre, saygıyı ve sevgiyi daha fazla hak eder gibi davranıyorlar.

Yalnız, **Demirel**'in de bu konuda dikkatli olduğunu teslim etmem gerek. Bana ilk karşılaşmamızda "Hocam" diye hitap etmişti. Başbakanken de, Cumhurbaşkanı iken de, herkesin yanında ve her zaman "Hocam" dedi.

Sanıyorum "karşılıklılık ilkesi", her olgun insanı etkilediği gibi, **Demirel**'in bana karşı davranışlarını da, benim ona karşı davranışlarımı da etkilemişti.

İçinde Bulundukları Duruma ve Gruba Göre Seviyesizleşenler

Yukardaki belirlemem okuyucuyu şaşırtabilir. "Ne var bunda?" diyenler, "Çok doğal!" diye tepki verenler olabilir.

Oysa durum hiç de öyle değil.

Özellikle politikacılar, çevrelerine hava yapmak uğruna, zaman zaman ne denli seviyesizleşiyorlar bir bilseniz.

Sırf yanındakilere hava atmak için, hayatımda hiç karşılaşmadığım kişilerin, yüz yüze ya da telefonda ne kadar kabalaştığını bir duysanız!

En sık görülen davranış da şu : "Hoca, nasılsın?"

Adam sanki kırk yıllık dost!

Küçümser bir eda ile, "Hoca!"

Arkadan da, "sen" kabalığını vurgulayan "Nasılsın!"

Tabii, hemen ardından da, "Bizim şu tayin işi ne oldu?" sorusu.

Sanki böyle kabalaşıp, benle (olmayan) samimiyetini, ya da bana (olmayan) üstünlüğünü vurgulayınca, seçmeninin ya da yanındakilerin gözünde büyüyecek! Dil ne zaman "ast-üst" ilişkisini belirler? Karşınızdaki size "sen" diyorsa, siz ise ona "siz" diye hitap ediyorsanız, o sizden "üstündür" toplumsal hiyerarşide. Ben tanımadığım insanlara "sen" diyecek kadar kabalaşamadığım için, kimi zaman bu hitap biçimi "üstünlük" vurgulamasına dönüşüyordu.

İşin hoş tarafı, bu "kabalığın", ya da "yüksekten atma"nın genellikle "başkalarının yanında" olması!

Teke tek ilişkilerde, bu kişilerin çoğunlukla "normal", sizli-bizli konuşan, hatta "rica ederim" demeyi dahi bilen kişiler olduğunu sonradan keşfedince çok şaşırırdım.

İşte **Süleyman Demirel,** hiçbir zaman, hiçbir konumda ve hiç kimsenin yanında, bu "ucuzluklara" sapmadı.

Tam tersine, çoğunlukla çevresini, hatta kimi zaman beni bile şaşırtan bir saygı-sevgi gösterdi bana. "Hoca" ile "Hocam" arasındaki tek harflik fark, **Demirel**'in insanlığı ile bazı politikacıların kabalığı arasındaki seviye farkını vurgulayan bir nüans olarak, Türkçe'nin inceliklerinden biriydi.

İlk Toplumsal Temas

Süleyman Demirel ile ilk kişisel karşılaşmamız yüz yüze değil, toplumsaldı.

1980 askeri darbesi ile siyasal hakları yasaklanan politikacıların, bu haklarının yeniden verilip verilmemesi konusu, çok yanlış bir kararla referanduma götürülmüştü.

"Çok yanlış bir kararla" diyorum, çünkü "siyasal yasak" demokraside olmaz.

Demokrasilerde "siyasal ceza", aday olan kişiye bir daha oy vermemektir.

Askerlerin demokrasiye aykırı olarak 1980 döneminin politikacılarına koyduğu yasağı, **Turgut Özal** yönetimindeki ANAP, Meclis'te kaldırabileceği halde, halkoyuna sunmaya karar vermişti.

Üstelik Anavatan Partisi, iktidar partisi olarak, çarşaf çarşaf gazete ilanları vererek "Demokrasilerde siyasal yasak olmaz diyenlere inanmayın, demokrasilerde mukaddes olan çoğunluğun oyudur. Siz siyasal yasakların kalmasını isterseniz, bu gayet demokratik olur" anlamına gelen mesajlar veriyordu. Yani bu mantığa göre, çoğunluktakiler azınlıkta kalanları öldürme kararı da alsalar, bu karar çoğunlukla alındığı için demokratik olacaktı!

Ben, var gücümle bu saçmalığa karşı yazı, konferans ve benzeri yöntemlerle mücadele ediyordum.

Bu arada TÜRK-İŞ de "demokrasi adına" bir kampanya başlatarak, siyasal yasakların kaldırılması için çalışma yapmaya başlamıştı.

Sanıyorum bu eylemin temelinde, aslında TÜRK-İŞ başta olmak kaydıyla, tüm işçi hareketinin askeri yönetimden çok zarar görmesi kadar, o günkü TÜRK-İŞ yönetiminin **Süleyman Demirel**'e yakın kişilerden oluşması gerçeği de vardı.

Her ne ise, ben TÜRK-İŞ ile birlikte demir asa-demir çarık, tüm Türkiye'yi dolaşıyor ve her yerde "demokrasi konferansları" veriyordum.

Yaşamımın en mutlu dersleri, (üniversiteden de uzak kaldığım için) bu süre içindeki halk konferanslarıdır.

İşte **Demirel** ile ilk karşılaşmamız böyle olmuştu.

(Aslında bu anlamda **Demirel** ile ilk karşılaşmamız, kendisini toplumsal ve siyasal olarak değerlendirdiğim *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* adlı kitabımın yayımlandığı 1976 yılıdır. Ama ben daha "sıcak" bir nitelik taşıdığı için, 1987 yılındaki kampanyayı vurguladım.)

İstanbul Sheraton'da Tarihsel Bir Toplantı

Bir gün, o zamanlar ortağı ve yöneticisi olduğum KAMAR, Kamuoyu Araştırmaları A.Ş.'de çalışırken telefonum çaldı: Eski Devlet Bakanı **Ekrem Ceyhun**.

Ekrem Ceyhun, Devlet Planlama Teşkilatı'nda, eşim **Bilgi**'nin birlikte çalıştığı ve çok sevdiği bir politikacı-bürokrat idi.

Ben de kendisini çok severdim. Dürüst (ne yazık ki günümüzde artık dürüstlük de bir erdem sayılır hale geldi), çalışkan, namazında niyazında, ama dini politikaya alet etmeyen, kafası elektronik beyin gibi çalışan bir kişiydi.

Beni, Türkiye'de demokrasinin ve DYP'nin konumunun tartışılacağı bir açık oturuma davet ediyordu. **Süleyman Demirel** de bu toplantıya katılacak ve bir konuşma yapacaktı.

Öteki konuşmacılar, **Güneri Civaoğlu, Can Kıraç** ve **İlter Turan** idi.

Hiç duraksamadan kabul ettim.

Toplantı başladığında, salon eski AP'nin, yeni DYP'nin ileri gelenleriyle tıklım tıklım dolmuştu.

Ben, "hem nalına, hem mıhına" bir konuşma hazırlamıştım.

Hazır demokrasi havarisi kesilmiş olan bu partiye, biraz demokrasi dersi vermeye ama bunu dozunda tutarak, insanları kızdırmadan eğitmeye ve konuşmamı da **Süleyman Demirel** üzerinde odaklaştırarak, daha etkili ve çarpıcı olmaya niyetliydim.

Güneri, "İşim var" diyerek, ilk önce konuşmak istedi.

Ben, hiç itiraz etmedim. Kendisine ve söyleyeceklerinin dinlenecek derecede önemli ve çarpıcı olduğuna güvenen konuşmacıların rahatlığı içinde, ne zaman sıra verirlerse, o zaman konuşacağımı söyledim.

Can Kıraç, (yanlış hatırlamıyorsam) ikinci sırayı aldı.

Süleyman Demirel, gelmekte gecikti.

Gecikme uzayınca, onu beklemeden başlama kararı aldılar.

Böylece **Güneri Civaoğlu, Süleyman Demirel** yokken konuştu.

Demirel, Güneri'nin konuşması bitince içeri giri.

Konuşma sırası kendisine gelen **Can Kıraç**, "**Güneri**, işim var diye ilk sırayı aldı ama, bu yüzden **Demirel**'i kaçırdı. İşte kader böyledir" diye söze başladı.

Sıra bana geldiğinde önce, **Demirel**'in "Sokaklar yürümekle aşınmaz" sözünün, bir "demokrasi vecizesi" olduğunu söyledim.

Tabii müthiş bir alkış aldım.

Alkış sırasında elimi kaldırarak, "Beni bu kadar alkışlamayın, çünkü birazdan eleştirel konuşacağım, o zaman da yuh çekersiniz!" diyerek alkışları durdurdum.

Yine **Demirel**'in terörist katilleri kastederek, "Bana, milliyetçiler cinayet işliyor dedirtemezsiniz" sözünü eleştirdiğimde ise, garip bir şey oldu: Yine bir alkış patlaması ile karşılaştım.

Öyle anlaşılıyordu ki, izleyici, panelistleri alkışlamaya ve "kazanmaya" kararlıydı.

O gün hayli çarpıcı "demokratik" mesajlar verdim DYP'lilere.

Toplantı da, benim konuşmam da, çok başarılıydı.

Güneri, çok güzel bir tarihçe ile başlatmıştı paneli. **Can Kıraç**, kendi deneyimlerinden örneklerle süslediği güzel bir konuşma yapmıştı. **İlter** ise, enfes bir demokrasi dersi vermişti dinleyenlere.

Sonradan, Müsteşarlığım sırasında bir iş için beni arayan DYP'li Devlet Bakanı **Nafiz Kurt**, telefonda, daha "alo" der demez hemen, "Neydi ama o Sheraton toplantısı, ne güzel konuşmuştunuz" diyerek, o toplantıyı kimsenin unutmadığını vurgulamıştı.

Konuşmacıları büyük bir dikkatle ve not alarak dinleyen **Süleyman Demirel**, hepimizden sonra kürsüye geldi ve bence çok önemli bir konuşma yaptı.

Konuşmasının bir yerinde söylediği şu cümle tüm mesajının ana fikrini özetliyor ve **Süleyman Demirel**'deki "yenileşmeyi" vurguluyordu: "Biz, şimdiye kadar politikayı sadece şalvarlı, poturlu ve kasketlilere dayanarak yapabiliriz sanıyorduk. Aydınların desteği olmadan politika yapılamayacağını yeni öğrendik."

Sanıyorum **Demirel**'deki bu "dönüşüm", çok büyük ölçüde, 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra siyasal hakları yasaklandığında, başta **Cumhuriyet** gazetesi olmak kaydıyla, Türkiye aydınının demokrasi ile birlikte kendisine de sahip çıkmış olmasıydı.

Ben de, pek çok faaliyetimin yanında bir ara, **Hürriyet**'in çıkardığı **Hürgün** gazetesindeki köşemde de, **Ecevit**'in ve **Demirel**'in yasaklılığını çok açık eleştiren yazılar yazmıştım. (Sonra bu yazılarımı *12 Eylül Kültürü* adı ile basılan kitabımda topladım.)

Başbakan ve Müsteşar Olarak İlk Resmi Karşılaşma

Seçim öncesi **Demirel** ile son karşılaşmamız, **Tansu Çiller**'in Yeniköy'deki yalısında verdiği akşam yemeğinde oldu.

O sırada, DYP 1991 genel seçimleri öncesi "vitrin düzenleme" operasyonu başlatmıştı.

Pek çok bilimadamı ve politikacı DYP saflarına katılıyordu.

Bu çerçevede İstanbul'da sık sık yemekler yapılıyordu.

Demirel ve arkadaşlarıyla hoş bir sohbet akşamını da, Siyasal Bilgiler Fakültesinden ticaret hukuku hocam olan **Sait Kemal Mimaroğlu**'nun evinde geçirdiğimizi hatırlıyorum.

Bu geceleri özellikle seviyor ve onlara heyecanla katılıyordum, çünkü aklımca, bol bol DP-AP-DYP çizgisinin, "demokrasi açışından yaptığı hataları" anlatıyor ve tartışıyordum.

Böylece hem demokrasiye, hem de Türkiye'ye hizmet ettiğime inanıyordum.

En çok vurguladığım nokta da, demokrasinin bir "çoğunluk diktatörlüğü" olmadığı, "azınlıkta kalanların haklarının mukaddes nitelik taşıdığı" ve sağ iktidarların Türkiye'de "temel hak ve özgürlükleri ve bu arada muhalefet hakkını" yeterince özümsemediği idi.

İşte **Tansu Çiller**'in evindeki yemek de böyle bir toplantı idi.

Daha henüz adaylar belirlenmemişti.

O yemekte aynı masada oturduğum **Nuh Kuşçulu**, benim de DYP'ye katılmayı düşünüp düşünmediğimi sordu.

Siyasete girmeyi şimdilik düşünmediğimi, girersem de bunun muhtemelen bir başka partiden olacağını söyledim.

Çok zarif karşıladı yanıtımı. Ama yine de, SHP ile DYP arasındaki farkı çok iyi anlayamadığını söyleyerek bir süre ısrar etti.

Aslında o geceki yemek çok ilginç olmuştu.

Çok yorgun ve aç olduğum için, henüz daha yemeğe geçilmeden ayakta içki içerken, tam **Leyla Alaton** ile konuştuğum sırada düşüp bayılmışım.

Gözlerimi açtığımda, izbandut gibi bir korumanın kollarında arabaya taşınıyordum.

Ev sahibimiz **Özer Çiller**'in sıcak ilgisi ve hatta fiziksel yardımıyla hastaneye gittik.

Tansiyonum düşmüş!

Tuzlu ayran içirip, yatmamı söylediler.

Ben, tabii hemen yemeğe geri döndüm.

Sağlığımda da, yaka paça kucakta taşınırken bel diskimin kayması dışında, bir hasar olmadı.

Sadece ertesi gün gazetelerde, kucakta taşınırken çıkan fotoğrafımı gören akraba-ı taallukat çok telaşlandı. Ben de, bütün günümü telefon başında dostlarımı, akrabalarımı ve sevenlerimi yatıştırmakla geçirdim.

İşte bu yemekten yaklaşık 9-10 ay sonra, Müsteşar olarak, **Milliyet**'in Ankara tesislerinin açılışında **Süleyman Demirel** ile ilk kez karşılaştık.

O Başbakandı. Ben, Kültür Bakanlığı Müsteşarı.

Demirel salona girdiğinde, ben çoktan gelmiştim.

Yanında 10-15 kadar bakan ve partili vardı.

Kocaman salonun bir köşesine oturdu.

Kendisi tam köşede oturuyor, yanındakiler de sağa ve sola doğru V harfi biçiminde bir açılım oluşturuyordu. V harfinin ortası boştu. Yani tepe noktasında Başbakanın oturduğu, üçgen biçiminde bir boşluk ortaya çıkmıştı.

Ben, başının iyice tenhalaşmasını bekledim. Sonra, elimdeki içkiyi bırakıp, V harfinin sevgili dostum **Erman Yerdelen**'in oturduğu ucundan **Demirel**'e doğru yaklaştım.

Erman, o dünya şekeri tavrıyla derhal ayağa kalktı ve öpüştük.

Böylece **Demirel**, benim gelmekte olduğumu gördü.

Erman'ın bulunduğu köşeden yaklaşmaktaki amacım, **Demirel**'in önceden dikkatini çekmek ve kendisine ulaşmadan, bana nasıl davranacağı konusunda karar vermesi için ona vakit bırakmaktı. Böylece hem bir "emrivaki" yapmamış, müsteşar-başbakan mesafesini (bir devlet adamına yakışır saygı çerçevesinde) korumuş olacak, hem de göstereceği davranış, bir "kararı" yansıtacağı için, bundan sonraki tavrımı ona göre belirleyecektim.

Erman Yerdelen ile iki-üç cümle konuştuk.

Demirel, karar vermek için iyice zamana sahip olmuştu.

Gayet nazik bir biçimde kendisine yaklaştım.

Doğrusu oturduğu yerden elini uzatıp, "Nasılsın Hocam?" demesini bekliyordum.

Koltuğunun hizasına geldiğimde, aniden, kendisinden beklenmeyen bir çeviklikle ayağa kalktı.

Tabii, orada oturan herkes de, bakanlar dahil ayakta!

Ayağa kalkmakla da kalmadı.

Büyük bir samimiyetle boynuma sarıldı. Beni kucakladı ve herkesin duyacağı yükseklikteki bir sesle, "Bizimle çalışmayı kabul ettiğiniz için teşekkür ederim sevgili hocam!" dedi.

Süleyman Demirel'i tanıyanlar bilirler: Hiçbir şeyi nedensiz yapmaz.

Öyle sanıyorum ki, bana gösterdiği sevgi ve saygı 1980 darbesi sonrasında geliştirdiği yeni imajına ve politikasına uygun olarak, "aydınlara saygı" programının bir parçasıydı.

Bir Fotoğrafın Öyküsü

Bir insan bir başkasının-niye elini tutarak yürür?

İlk yanıt, "sevgi ve saygısını göstermek için".

Ama söz konusu insan, bir bakan, bir başbakan ya da bir cumhurbaşkanı olunca, yanıt biraz değişik: "Yanında yürümesini sağlamak için."

Çünkü, bakan ve daha üstü politikacıların yanında yürümek, iki grup insandan dolayı zordur: Korumalar ve yağcılar, sizin (müsteşar bile olsanız), protokol gereği, bir devlet büyüğüne karşı görevinizi yerine getirmenize, yani ev sahibi olarak onun yanında yürümenize izin vermezler.

Bırakın Başbakanı, ben kendi Müsteşarı olduğum Bakanlığın Bakanının yanında bile pek yürüyemezdim.

Özellikle yağcılığı ve tembelliği dillere destan olan, üstelik de şişman bir arkadaşı, pek çok kez "Ayağımın üstünde gezinme" diye azarlamak zorunda kalmış ve sonunda pes ederek, o kişi çevrede ise, Bakandan uzak durmaya başlamış olduğumu hatırlıyorum. Çünkü şişman da olduğu için, sadece itiş kakışa neden olmakla kalmıyor, Bakana yaranma heyecanı içinde ayağıma bastığında gerçekten canımı da acıtıyordu.

İşte Başbakan **Süleyman Demirel**'in "Karadeniz Kültürel İşbirliği Bakanlar Toplantısı"ndan sonra, benim elimi tutarak iki kat merdiven çıkması ve uzun bir koridor geçmesi, hem "zorunluluktan, hem de (muhtemelen) sevgi ve saygıdan" kaynaklanıyordu.

Elimden tutmasa, yanında yürümem olanaksızdı.

Ama protokol açısından ev sahibi Bakandı. Benim Başbakanın yanında olmamın gereği yoktu.

Aslında niyetim de yoktu.

Demirel, konuşmasını bitirdikten sonra, U biçimindeki masada oturanların ellerini tek tek sıkarak kapıya gidiyordu.

Ben de, Türkiye delegasyonu başkanı olarak en uçta idim.

Aslında Bakanlar toplantısından önce, bütün delegasyonlar benim başkanlığımda toplanarak, iki gün boyunca, imzalanacak metni tartışmışlardı. Bu arada Romenler ve Gürcüler sık sık müdahalede bulunuyor,

Beyaz Ruslar ile Rusya Federasyonu ise, bize büyük destek veriyordu. Zaman zaman sabırlı bir müzakereci, zaman zaman ise, "Bu tartışmaların yapılmasına izin vermiyorum" diyen, otoriter bir başkanlık ile "deveye hendek atlatmış" ve bir ortak metin üzerinde anlaşma sağlamıştım.

Bu arada en büyük yardımcılarım, Dışişleri Bakanlığından gelen hariciyecilerimiz ve her zamanki gibi sevgili **Mithat Sirmen** olmuştu.

Bakanı toplantı için karşıladığımda da, sıkı sıkı bu noktayı anlatmış, "Aman sakın metni müzakereye açmayın! Hepsi tam mutabakat belirtti" demiştim.

Buna rağmen Bakan, toplantının sadece protokoler bir imza töreni olmasını da dikkate almayarak, tam imza öncesi, öteki ülkelerin bakanlarına "Bu metin hakkında söyleyecek bir şeyiniz var mı?" diyerek, metni tartışmaya açmıştı. Allahtan, hariciyecilerimizi yerlerinden hoplatan bu soru, kazasız belasız atlatılmış ve imza töreni tamamlanmıştı.

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile birlikte kurduğumuz TÜRKSOY örgütünü, Karadeniz'de dengelemek için, bu anlaşmayı çok önemsiyorduk. Çünkü Türkiye'nin, yeni bağımsızlığına kavuşmuş olan bu devletlerle kültürel ilişkileri yoğunlaştırması, açıkça dile getirmeseler de, Rusları bir ölçüde tedirgin etmişti. (Bu vesile ile, Bakanlıkça, değerli bilim insanı **Büşra Ersanlı Behar'a**, bu ülkelerde araştırma yaptırdığımızı ve sonuçları yayımladığımızı belirtmeliyim. İlgilenenler, *Bağımsızlığın İlk Yılları* adlı bu kitabı, Bakanlıktan edinebilirler.)

Nitekim, Başbakan da hem Karadeniz Ekonomik İşbirliği Anlaşması'na paralel olduğu, hem de TÜRKSOY'u dengeleyeceği için, toplantıya aynı önemi vermiş, imza töreninde konuşma yapmaya gelmişti.

Demirel, kapıdan çıkmadan önce, salonda en son benim elimi sıktı.

"Kutlarım, konuşmanız çok iyiydi" gibi bir cümle söyledim. Konuşma, gerçekten çok iyi hazırlanmıştı.

Belki yukarda anlattığım hamallığım kendisine aktarılmış olduğu için, belki de başka nedenlerle, önce iki eliyle ellerimi avuçlarına aldı. Sonra da sol eliyle sağ elimi tutup yürümeye başladı.

Gazetecilere gün doğmuştu.

Ertesi gün (6 Mart 1993) **Hürriyet**'te "Kültüre de El Attı" başlığı ile, ikimizi el ele gösteren koca bir fotoğraf yayımlandı.

Sanıyorum **Demirel**'in "aydınlarla buluşması" programı sürüyordu.

İşin ilginç yanı, **Cumhuriyet** gazetesinde yayımlanan fotoğraf ve altındaki yorumdu.

Cumhuriyet gazetesi, bu kez ortada **Demirel**, solunda ben, sağında Bakan, üçlü bir fotoğrafımızı basmış ve altına da, "Baba müsteşarın elini tutar, bakan öylece bakar" diye yazmıştı.

Sanıyorum basındaki çocuklar, o günlerde biraz eleştirel baktıkları Bakana bir muziplik olarak bunu yapmışlardı ama (kimin yaptığını hâlâ bilmediğim) bu şaka, böyle şeylere çok önem veren Bakanla ilişkilerimizi hayli zedelemişti.

Nazmiye Hanım'ın Dikkati

POP-SAV, her yıl popüler müzik sanatçıları için bir gece düzenler.

Rahmetli **Turgut Özal**, bu gecelere katılarak, **Semra Özal** ile birlikte sanatçılara eşlik etmesiyle pek çok magazin gazetesinin baş sayfasında yer almıştı.

1993 yılı şöleni, Kültür Bakanlığına bağlı Yedikule Zindanları'nda yapılacaktı.

Yukarda anlattığım olaydan sonra, **Özal** vefat etmiş, **Demirel** Cumhurbaşkanı seçilmişti.

Şölenin yapılacağı sırada, ben de, AKM ve tiyatro ile ilgili bazı sorunlar için İstanbul'da idim.

Müsteşar Yardımcım **Şakir Çelik**, telefonla beni, yeni başlamış birim tiyatro uygulamasına tahsis ettiğimiz geçici merkez olarak kullanılan barakada buldu ve Bakanın, "Müsteşarın durumu müsaitse, Cumhurbaşkanına ev sahipliği yapsın" dediğini iletti.

Derhal tahkik ettim.

Nazmiye Hanım da geliyordu.

Ben de eşimi aldım. Yedikule Zindanları'na gittik.

Demirel ve eşi, her zamanki gibi tam zamanında geldi.

POP-SAV, şükran plaketi vermek üzere bizi sahneye davet etti.

Vali **Kozakçıoğlu**, ben ve karı koca **Demireller** sahneye çıktık.

Plaketler dağıtıldıktan sonra, hep birlikte şarkı söylenmeye başlandı. Yani **Özallar**'ın sahnesi tekrarlandı.

Ben, sahnedeki kalabalığın bir adım gerisine çekilerek, televizyon kameralarından ve fotoğraf makinelerinden kurtuldum.

Kozakçıoğlu da öyle yaptı.

Demireller ise, sanatçılarla el ele, kol kola sahnede kaldılar ama şarkı söylemediler.

Asıl anlatacağım başka bir şey.

Eşim **Bilgi, Nazmiye Demirel**'in yanında oturuyordu.

İkisi de birbirlerini hayatlarında ilk kez görüyordu. Ben de **Nazmiye Hanım**'la ilk kez ya da (belki) ikinci kez karşılaşıyordum.

Nazmiye Hanım, ilk hoş-beş sırasında hemen **Bilgi**'ye dönüyor ve soruyor. "Siz İstanbul'da, eşiniz Ankara'da, çoluk çocuk, size zor olmuyor mu?"

Oysa **Nazmiye Demirel**'in, ailemin İstanbul'da yaşadığını bilmesi, pek olası değildi.

Burada iki ihtimal var: Ya bizim gıyabımızda daha önce, örneğin benim atandığım sıralarda, **Süleyman Bey** ile benim durumumu konuşmuş, veya o gece benim ev sahipliğini yapacağımı öğrenince, sorunlarımız ve durumumuz hakkında özel olarak bilgilenmiş.

Her iki olasılık da, kamuoyunun tanıdığı sessiz, sakin, ev kadını **Nazmiye Demirel**'in ardında, kocasıyla sorunları ve insanları konuşan, dikkatli ve ince bir **Nazmiye Demirel**'in olduğunu gösteriyor.

Bilimsel Değerlendirme Başka Zaman Başka Yerde!

Burada, Başbakan olarak **Demirel**'in, sevgili **Necdet Seçkinöz**'ün başkanlığında ciddi bir bürokrasi takımı kurmuş olduğunu da belirtmek isterim.

Önce Başbakanlık Müsteşarı, sonra da Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri olan **Necdet Seçkinöz**, sakin, beyefendi, bürokrasiyi çok iyi bilen ve çok iş çıkaran bir teknisyendi.

Sanıyorum **Demirel**'in bürokratik etkinliğinde, **Seçkinöz** ve arkadaşlarının bir hayli katkısı olmuştur.

Bu bölümde ben, esas itibarıyla insan olarak gözlemlediğim **Demirel**'i anlattım. Çünkü **Demirel**'in değerlendirmesini, hem toplumsal, hem de "bilimsel" (her ne demekse!) açıdan *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* adlı kitabımda yapmıştım, 1980 sonrası için yeniden de yapacağım.

Burada şu kadar söylemek istiyorum: "Makamını hazmetmiş" olmak, insana "birey olarak saygılı ve sevgili davranmak", **Süleyman Demirel**'in kişilik özellikleri gibi görünüyor.

En azından, yakın ve uzak çevremdeki bazı politikacılara, kendisinden biraz nezaket ve terbiye dersi almalarını şiddetle tavsiye ederim!

"TERFİ ETTİRİN" DEDİĞİM ÇOCUKLARIN MAAŞINI NASIL KESTİLER! BÜROKRASİDEKİ "EMPERYALİSTLER ARASI DENGE" KURALI

"Devlet Bürokrasisi"nin en büyük zaafı, yani güçsüzlüğü, yöneticilerin ve memurların, sadece kendi sınırlı alanlarında kalmaları, o alanların dışına taşan iş, proje ya da sorumlulukları görmezden gelmeleridir.

Çünkü anlamlı iş ve projelerin pek çoğu, tek bir dairenin ya da genel müdürlüğün sorumluluk alanlarını aşar.

Aslında bu, "kendi alanları"nın dışına taşmamak ya da belki daha doğru bir deyişle "taşamamak", bürokrasinin mantığı gereğidir.

Sorumlu, bilinçli, vicdanlı, çalışkan bir memurun ya da bir yöneticinin, kendi alanı dışında da iş ya da proje takip etmeye kalkması, gerçek bir çılgınlık, insanı hakikaten "çileden çıkartan" bir uğraştır.

Çünkü bürokrasinin ilk kuralı, "kendi alanını korumaktır".

Bu "kendi alanını korumak", esas itibarıyla iki anlam taşır. Birinci olarak, "etki alanını, yani denetlediğin alanın sınırlarını korumak, asla daralttırmamak, olanaklı ise genişletmek", her bürokratın asli işlevidir.

İkinci olarak, "etki alanında, senden ve bağlı olduğun amirlerinden başka kimse söz sahibi olamaz". Hatta, amirlerinin de müdahale hakkını ne denli sınırlar ve kısıtlarsan, o denli "güçlü" olursun.

Bu durum, pek doğal olarak iki sonuç doğurur: Birinci olarak, gücünü arttırmak için başka alanlara yayılmak, ikinci olarak da senin alanına doğru olan yayılma eğilimlerini engellemek!

Böylece, bürokrasinin farklı birimleri arasında (değişik bakanlıklarda, ya da aynı bakanlığın farklı birimleri arasında) bir "Emperyalistler arası denge" oluşur.

Bürokraside Esas Olan Eşgüdümsüzlüktür

Bu durumda bürokraside esas olan ilke "eşgüdümsüzlük" olmaktadır.

Herkes, herkesin "sadece kendi sorumluluk alanında" kalmasını denetler. Gerisi ile ilgilenmez! Çünkü ilgilendirtmezler.

Bir başka deyişle, "Emperyalistler arası denge"nin esas ilkesi "eşgüdümsüzlük"tür.

Böylece birden çok birimi ilgilendiren işlerde, o birimlerin sorumlusu olan kişinin, bizzat koşuşturması gerekir. Çünkü kimse, "başkasının işi" için kılını kıpırdatmaz.

Koşuşturan kişi genellikle, ya genel müdür, ya müsteşar yardımcısı, ya da bizzat müsteşardır.

Ben, zamanımın çok önemli bir bölümünü, Maliye Bakanlığı, Sayıştay, Başbakanlık gibi "Bakanlık dışı" kurumlarda, Bakanlığın işlerini izlemekle harcıyordum.

"Bakanlık dışı" eşgüdüm, "Bakanlık içi" eşgüdümden daha da zor.

İstediğinizin yapılması, karşınızdakinin kafasındaki önceliklere bağlı.

Ben çoğu zaman, "eski dostlukları" kullanarak işlerimi yürütürdüm.

Burada bu vesile ile, Başbakanlık Müsteşarları sevgili **Necdet Seçkinöz**'ü ve sonradan Müsteşar olan sevgili **Yücel Edil**'i hayırla anmalıyım.

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı eski dost, olumlu insan **Necati Özfırat** (ve ondan önce **İlhan Kesici**), sıkıştıkça başvurduğum ve beni geri çevirmeyen kişilerdi.

Maliye Müsteşarı **Kemal Kabataş** ile Bayındırlık Müsteşarı **Altay Birand** da, gerek bürokratik, gerekse kişisel desteklerini hiç eksik etmediler.

Gümrük Müsteşarı **Yener Dinçmen** ise, benim için daima bir "Hızır Aleyhisselam" olacak: En sıkışık olduğumuz sıralarda, gümrüklerdeki işlerimizi çözen ve pek çok beceriksizlik skandalını önleyen bir dost!

İçişleri Bakanlığı Müsteşarı **Fahri Öztürk**, Sayıştay Başkanı **Vecdi Gönül**, Dışişleri Müsteşarı **Özdem Sanberk**, sonradan **Onur Öymen**, Turizm Müsteşarı **Korel Göymen**, Toplu Konut İdaresi Başkanı **Yiğit Gülöksüz** ve daha pek çok üstün nitelikli, insanlıkları bürokrasinin dar kalıplarını aşan arkadaşlar, kendilerine Müsteşarlığım sırasında çok şey borçlu olduğum dostlardır.

Ama, bütün çabalara ve "sıcak ilişkilere" rağmen, ne kadro sorununu çözebiliyorsunuz, ne de belli kalemlerdeki harcama sorunlarını.

Sadece günlük işlerdeki aksamaları bir derece önlüyor iyi ilişkiler! Bir de kimi zaman, uzun vadeli yatırımların yaşama geçirilmesinde biraz yardımcı oluyor.

Genellikle bürokrasinin yazılı olan ve olmayan kuralları, bütün işlerin önündeki en önemli engeli oluşturuyor.

"Dış eşgüdüm", bir müsteşarın en önemli ve gerekli işlevlerinden biri.

"İç eşgüdüm" ise, ilk ve en önemli görevi.

Hangi düzeyde? Mantıksal olarak, müsteşar yardımcıları, hadi bilemediniz genel müdürler düzeyinde!

Yani siz, projeleri ve işleri, yardımcılarınız aracılığı ile izleyeceksiniz. Her müsteşar yardımcısı da, ya kendisine bağlı birimler arasındaki eşgüdümü sağlayacak, ya da öteki müsteşar yardımcıları ile işbirliği yapacak.

Kimi ivedi ya da önemli durumlarda ise, doğrudan genel müdürler düzeyinde eşgüdüm ya da müdahale gerekebiliyor. O zaman ilgili müsteşar yardımcılarıyla birlikte, genel müdürleri de çağırıyorsunuz!

Daha doğrusu böyle olması gerekiyor. Oysa bizim Bakanlıkta, işler hiç yürümediği için (yani ben, yürüme hızından memnun olmadığım için), kimi zaman şube müdürü düzeyine kadar inmek zorunda kalıyorum.

Günlük Yaşamın Acı Gerçekleri: Çözülemeyen Kapı Sorunu

İnsan, para ve malzeme olarak, kaynak o denli sınırlı ve kısıtlı ki, hemen hemen her aşamada sorun çıkıyor.

Müsteşarlığa başlar başlamaz, kendi sekreteryamı oluşturma ile birlikte, "kapı" sorununu da ele aldım.

"Kapı sorunu" deyip geçmeyin.

Bakanlığın üç girişi var. Biri "protokol girişi" ya da "ana giriş", ötekiler yan girişler.

Hiçbirisini denetleyemiyoruz.

Özellikle "ana giriş", tam bir "yol geçen hanı" kapısı gibi.

Tabii, Bakanlık da her tarafı açık olan bir Nasreddin Hoca Türbesi'ne dönmüş!

Bir yandan güvenlik sorunu, öte yandan Bakana, bana ve öteki arkadaşlara gelen ziyaretçilerin yönlendirilmesi, kapılarda ciddi bir "personel reformu" gerektiriyor.

Bu satırları okuyanların şu anda güldüğünü görür gibi oluyorum: "Kapıcılar için personel reformu!"

Evet, ne yazık ki böyle.

Kapıya kaliteli eleman koymazsanız, milletvekillerinden, sade vatandaşa kadar herkes şikâyet ediyor ve gerçekten de işler karmakarışık oluyor.

İçeri bırakılmaması gerekenler bırakılıyor, bırakılması gerekenler bırakılmıyor.

"Haberli gelmesi gerekenler" habersiz, "habersiz gelebilecekler" ise, bin türlü onay denetimi ile içeri alınıyor.

Bu kez, bırakınız işlerin aksamasını ve ilişkilerin bozulmasını, "kapı sorunu" özel olarak zamanınızı çalmaya başlıyor.

Neyse, sonunda üç kapıyı da denetime aldık!

Ana protokol girişi, en önemli kapı olarak, tam üç ayımızı aldı.

Üç ay uğraştım ama sonunda düzeni kurabildim. (Ben, hoca olduğum için, iş izlemekten yılmam. Nasıl olsa, her yıl öğrencileri bir üst sınıfa geçirip, yeni gelenlere "sil baştan" yeniden eğitime başlamaya alışık olduğumdan, gelmiş geçmiş müsteşarların "en takipçisi" idim.)

Sabah 8 gece 22 arası, bir erkek, bir kadın iki memur, bir hizmetli ve bir de resmi üniformalı polis, günlük vardiya usulü ile görevi sürdürmeye başladı. Yani bir grup, bir tam gün görev yapıp, ertesi gün dinleniyordu.

Bu düzeni kurana dek, tahmin edilebilecek tüm sorunlar yaşandı: Kaliteli personel "kapı görevini" küçümsüyor, "kalitesiz" olanı ise, işini beceremiyordu.

Neyse, sonunda düzeni kurduk.

Dış İlişkilerdeki Aksamayı, Kapı Personeli İle Giderme Çabam

Rus Kültür Bakan Yardımcısının ziyareti sırasında ilginç bir aksaklık yaşadık.

Tatyana Hasimovna Şerefova Nikitina (ki çok güzel ve zarif, sanatçı bir hanımdı) ve arkadaşları, Bakanın odasından çıkıp, uzun süre koridorda benimle konuşarak oyalandıkları halde, aşağı indiğimizde arabalar hazır değildi.

Oysa, bu işleri genellikle "saat gibi" halletmeye alışıktık.

Özellikle yabancı konuklara karşı, "örgütlenme gücümüz" ile gerçekten gurur duyulacak bir düzen oluşturmuştuk.

Sevgili dostum, Dış İlişkiler Genel Müdürü **Mithat Sırmen**, gerek gazeteciliğinden gelen deneyim birikimi, gerekse SHP'de **Erdal İnönü**'nün dış ilişkiler danışmanı olarak kazandığı tecrübe ile "temsil ve ağırlama" konusunda müthiş etkin ve yetkin bir düzen kurmuştu. (**Fikri Sağlar**'ın 1995 sonunda yeniden Bakan oluşundan sonra, ne yazık ki, **Mithat Sırmen** de yönetim ile ters düşerek, istifa etmişti. Sonradan, tam hükümet değişikliği sırasında yanlış anlaşılır diye, istifasını yine geri aldı.)

Fakat, **Mithat**'ın bütün etkin yönetimine karşın, o gün yine "personel eksikliği" kendini göstermiş, Bakanın odası ile ana kapı ve otomobiller arasındaki eşgüdüm aksadığı için, biz protokol kapısının dışında bir-iki dakika araba beklemek zorunda kalmıştık! (Sonradan Moskova'da bana tahsis edilen Çayka limuzinin şoförü bizi Cumartesi günü saat 12.00 olduğunda sokak ortasında "araba bozuldu" diye bırakıverince, Ankara'daki bu "aksama" olayını anımsayıp çok gülmüştüm.)

Olaya çok canım sıkılmıştı. Çünkü, arabaların kapı önünde hazır bekliyor olması gerekirken, tam bir keşmekeş yaşanmış, biz dış kapının önüne çıktıktan sonra, insanlar bağrışıp çağrışarak koşuşmaya ve otomobilleri hazırlamaya başlamışlardı.

Hemen **Mithat'la** konuştum. Bu aksamayı bir daha yaşamamak için ne yapabilirdik?

"Adamım yok koşuşturacak" dedi.

"Peki" dedim. "Sana biri kız, biri erkek iki kişi versem sorun çözülür mü?"

"Evet, onları protokol şubesinde görevlendiririm, bu işleri yaparlar" dedi.

O sırada kapıyı denetim altına almak için, eli yüzü düzgün, oldukça "aklı başında" genç çocukları göreve getirmiştim.

Bunlardan en gözümün tuttuğu bir delikanlı ile, bir genç kızı **Mithat Sirmen**'e önerdim. Derhal kabul etti.

Şimdi iş, onların yerine iki kişiyi, yeniden kapıdaki müracaat görevi için bulmaya kalıyordu. Neyse arkadaşlar onları da buldular.

Ben de **Mithat'a** bu çocukları hemen kendi Genel Müdürlüğünün ilgili şubesinde işe başlatmasını söyledim.

Terfi Bir Yana, Maaşlar Nasıl Kesildi?

Aslında, **Mithat'a** verdiğim çocuklar çok sevindiler.

Çünkü bu, onlar için bir anlamda "terfi" idi. Kapıdaki müracaat memurluğundan, Dış İlişkiler Genel Müdürlüğündeki protokol memurluğuna geçiyorlardı.

Fakat, günler geçiyor, ben her girip çıktığımda, gün aşırı yine bu çocukları kapıda görüyordum.

Mithat'a sordum nihayet. Niye hâlâ işe başlamadılar diye!

Mithat Sirmen, bu çocukların geçici işçi statüsünde olduklarını, bu nedenle Döner Sermaye İşletmeleri Müdürlüğünden maaş aldıklarını, muamelerinin bu yüzden geciktiğini söyledi.

Bu açıklama hiç aklıma yatmadı ama (çünkü bu durumda hiçbir bürokratik işlem olmadan, çocukların 24 saat içinde derhal Dış İlişkilerde göreve başlamaları gerekirdi), "Peki" dedim ve her ihtimale karşı da Döner Sermaye Merkez Müdürü gerçek bir beyefendi olan **Sabri Ertürk**'e, yer değişikliği konusunda tekrar talimat verdim.

Son durum şuydu: Kapıdaki müracaat görevlilerinin sorumlusu olan İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanı, geçecekleri yerin başı, yani Dış ilişkiler Genel Müdürü ve nihayet maaşlarını aldıkları yerin sorumlusu olan Döner Sermaye Müdürü, durumu biliyorlardı. Çünkü, hepsi ile bizzat konuşup talimat vermiştim.

Hatta talimat verirken, onaylarını da almıştım. Hepsi, kararımın çok yerinde olduğunu söylemişti.

Ama çocuklar hâlâ kapıdaydı.

Önce "yerlerine adam bulamadık" dediler.

Sonra "işlemler devam ediyor" dediler.

En sonunda bir sabah kapıdan girdiğimde, yeni görevine başlaması gereken delikanlı utana sıkıla, "Bu ay maaş alamadık" dedi.

Bu kez gerçekten tepem attı.

Derhal bütün sorumlulukları odama çağırttım.

İnanılmaz bir "eşgüdümsüzlük" manzarası ile karşılaştım.

Benim bütün çabalarıma karşın, İdari ve Mali İşler Dairesi, çocukların yerleri değişeceği için, "başka yerden maaş alacaklar" diye o ayın bordrosuna koymamış. Dış İlişkiler de henüz göreve başlamadıkları için, olayı dikkate almamış ve kendi kadrosuna dahil etmemiş. Döner Sermaye ise, kendisine her iki birim de para ödenmesi gerektiğini bildirmediği için, doğrudan doğruya işlem yapma gereği duymamış ve "geçici işçi" statüsünde çalışan iki çocuğun puantajlarını yapmamış. Böylece "geçmiş ay" paraları ödenememiş. Yani benim deyimimle, bürokrasinin "Emperyalistler arası denge" kuralı, bir başka deyişle "eşgüdümsüzlük ilkesi" işlemiş.

Üstelik de, olayla ilgili tüm "birim amirleri" ile konuşmuş ve onaylarını almış olmama rağmen!

Bilmem "bürokrasiden şikâyet etme" konusunda, yukardaki öyküye eklemem gereken başka bir nokta var mı?

ATAMALARA İLİŞKİN BİR YALAN HABER VE ÇARESİZLİĞİM

Müsteşarlık dönemim boyunca, hakkımda yedi-sekiz ana konuda yalan haber çıktı. Gerek gerçekler ile haberlerin çelişkisi, gerekse bazı olaylarda gerçekleri açıklamakta karşılaştığım büyük güçlükler, bunların bazılarını ilginç anılar haline getirdi.

Sanıyorum, dört yıla yakın bir süre Müsteşarlık yaptığım düşünülürse, neredeyse "yılda iki" olan bu oran, çok da kötü sayılmaz(!)

"Yalan haber" derken, doğrudan objektif gerçekleri saptıran haberleri kastediyorum. Yoksa, beni suçlayan ya da eleştiren yazıları değil. Örneğin, ilerde anlatacağım İstanbul AKM olayındaki saldırı ve suçlamaları, "yalan haber" kavramı içine sokmadım.

Bunların bir bölümü, tek bir gün, tek bir gazetede çıkan, tek bir haberdi. Bir bölümü ise, Ayasofya ve Darphane konuları gibi, aylarca süren bir zaman dilimine yayılmış ve tam bir "ömür törpüsü" niteliğine dönüşmüştü. Tüm okuyucularımın, ama özellikle basın mensubu okuyucularımın, bu bölümlerdeki çelişkileri ve başıma gelenleri, ilgiyle okuyacaklarını sanıyorum.

Bunlardan sadece ilginç olanların üzerinde durdum. Örneğin, müze giriş fiyatlarını ayarlarken, turizmcilerin bir gazetede, "Müsteşar **Emre Kongar**, müze giriş fiyatlarını arttırıyor, topladığı para ile, porno filmlere destek verecek" biçiminde, akla da, mantığa da, Bakanlık işleyişine de uygun olmayan bir haber yayımlatmış olmalarını, burada sadece belirtip geçiyorum. Daha bunun gibi, hiç "anmaya bile değmeyecek" ufak tefek "olayları" dışarda bıraktım.

İlk yalan haberin öyküsünü, "Plaka ve Sakal Sorunu ve Erbakan" bölümünde anlatmıştım.

Atamalar Konusundaki Akıl Almaz Haber

İkinci olay, çok daha ciddi idi.

Bakan, 1992 yılında, üst düzey bürokratlar arasında bir düzenleme planlıyordu.

Bu planlamanın bir parçası da, özellikle Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde kurulmuş bulunan Kültür Müşavirliklerine yapılacak atamalardı.

Bu makamlar, ayda yaklaşık beş bin dolar maaşlı bir dış görev olarak ödül gibi de algılanabilirdi, mahrumiyet bölgesine yollanma olarak ceza gibi de.

Nitekim atamalar, Bakanın, müşavirlikleri her iki anlamda da gördüğünü ortaya koyuyordu.

Buralara atanması düşünülenler, Bakan tarafından, önce geçici olarak görevlendirildi.

Görevlendirme yazılarını, doğal olarak, ben tebliğ etmiştim.

Türkiye gazetesi bu haberi 28.9.1992 tarihinde şöyle verdi:

"ÜST BÜROKRATLAR 'TURAN' YOLCUSU"

"Cevdet Türkeroğlu Tacikistan'da, Mehmet Özel Azerbeycan'da, Bozkurt Kuruç Kırgızistan'da, Altan Akat Özbekistan'da, Mevlüt Koçak da Türkmenistan'da Kültür Müşavirliklerinin kurulmasıyla ilgili ön hazırlıkları yapmak üzere 27'şer günlüğüne görevlendirildiler.

Kültür Bakanlığı'nın beş üst düzey yöneticisinin yeni Türk Cumhuriyetlerinde Kültür Müşavirlikleri kurulmasıyla ilgili ön hazırlık yapmaları için görevlendirildikleri bildirildi.

Müsteşar Yardımcısı **Cevdet Türkeroğlu,** Güzel Sanatlar Genel Müdürü **Mehmet Özel,** Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürü **Altan Akat,** Devlet Tiyatroları Genel Müdürü **Bozkurt Kuruç** ve Güzel Sanatlar Genel Müdür Yardımcısı **Mevlüt Koçak,** 27'şer günlük yurt dışı görevleriyle Ankara'dan uzaklaştırılmak istendiler. Müsteşar **Emre Kongar'ın** imzasıyla gönderilen yazılarda, ilgili kişilerden **"Yeni kurulan Türk Cumhuriyetleri'nde Bakanlar Kurulu'nca kurulmasına karar verilen Kültür Müşavirliklerinin ön hazırlık çalışmalarını"** yapmaları isteniyor.

GÖREV YERLERİ

Fikri Sağlar'ın görevden ilk aldığı bürokratlardan olan ve halen iç savaşın devam ettiği **Tacikistan'a** gönderilmek istenen **Cevdet Türkeroğlu,** Bölge İdare Mahkemesi'nin verdiği yürütmeyi durdurma kararı üzerine görevine iade edilmişti. Aynı şekilde görevine iade edilen Devlet Tiyatroları Genel Müdürü Prof. **Bozkurt Kuruç** Kırgızistan'ın başşehri **Duşanbe'de,** 19 yıldır Güzel Sanatlar Genel Müdürü olarak görev yapan **Mehmet Özel** de Azerbaycan'ın başşehri **Bakü'de** görevlendirildi.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürü **Altan Akat'ın** Özbekistan'ın başşehri **Taşkent'te,** Güzel Sanatlar Genel Müdür Yardımcısı **Mevlüt Koçak'ın** da **Türkmenistan'da** görevlendirildiği bildirildi.

TEAMÜLE AYKIRI UYGULAMA

Bugüne kadar bu tür görevlere Bakan müşaviri, uzman veya daire başkanlarının gönderildiğine dikkat çeken yetkililer, sözkonusu uygulamanın teamüllere aykırı olduğunu, Kültür Müşavirliklerinin kurulmasıyla ilgili ön hazırlık yapmak gibi bir görevle yurt dışına gönderilen bürokratların ödenek dahi alamayacaklarını söylediler."

Derken birkaç gün sonra, aynı haber, okurken gözlerime inanamadığım, tüm sorumluluğu bana fatura eden, saptırılmış bir biçimde 2 Ekim'de yeniden yayımlandı.

Başlık, "**Sağlar** Genelgeye Takıldı" idi ama metin, atamaları benim, üstelik Bakanın yokluğundan yararlanarak yaptığımı, hem de bundan Bakanın haberi olmadığını söylüyordu.

Üstelik, Bakanın ağzından beni suçlayıcı bir ifadeye de yer verilmişti.

Haber, **Nezih Demirtepe** imzasını taşıyordu ve bana yönelik bölümü tümüyle yalandı.

Bakanın bir de resmi basılmış ve altına şöyle yazılmıştı:

"Kültür Bakanı **Fikri Sağlar**, Müsteşarı tarafından bazı üst seviye yöneticilerinin, **Demirel'in** genelgesine rağmen geçici görevle yurtdışına göndermek istemesi konusunda bilgisi olmadığını söyledi."

Tüm metin ise başlıkla çelişen bir biçimde şöyle idi:

"SAĞLAR, GENELGEYE TAKILDI"

"Kültür Bakanlığı Müsteşarı Prof. Dr. Emre Kongar'ın, bazı üst seviye görevlilerini geçici görevle yurtdışına gönderme teşebbüsü, Demirel'in 9 Eylül tarihli 'Yurtdışına çıkış ve tasarruf' genelgesine takıldı. Ankara Bölge İdare Mahkemesi'ne başvuran Prof. Kuruç'un geçici görevle yurtdışına gidişi de durduruldu.

Tacikistan'a gönderilmek istenen Bakanlık Müsteşar Yardımcısı Cevdet Türkeroğlu da, bakanlığın Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Genel Müdürlüğü'ne yazı yazarak, can güvenliğinin olup olmadığını sordu. Birleşik Devletler Topluluğu, bakanlığın yurtdışına göndereceği 5 yöneticiye de vize vermedi.

Kültür Bakanı **Fikri Sağlar'ın** yurtdışında olmasından istifade ettiği öne sürülen Müsteşar Prof. Dr. **Emre Kongar'ın**, başta kendi yardımcısı olmak üzere 3 genel müdürle bir genel müdür yardımcısını geçici görevle yurtdışına gönderme teşebbüsü, Başbakan **Süleyman Demirel'in** 9 Eylül 1992 tarihli genelgesine takıldı.

Teamüllere aykırı olarak kendi müsteşar yardımcısı **Cevdet Türkeroğlu**'nu Tacikistan'a göndermek isteyen Bakanlık Müsteşarı Prof. **Kongar**'ın karşısına, Başbakan **Süleyman Demirel** imzalı **'Yurtdışına Çıkışlar ve Tasarruf'** konusundaki genelge çıktı. Genelgede şu hususlar yer alıyor:

GENELGEDE NE DİYOR?

'Başbakanlıkça, 6 Şubat 1992 günü yayımladığımız genelge ile, özellikle yurtdışı görevlendirmelerinde azami tasarruf yapılmasına riayet edilmesi istenmişti. Bu husus, 14 Şubat 1992 günlü yazımızda bazı bakanlıkların yurtdışına üst seviye görevlisi gönderdikleri tespit edilmiştir. Konunun bir kere daha hatırlatılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bakanlıklar, yurtdışına özellikle geçici görevle kimseyi göndermeyecektir.'

MAHKEME KARARI

Müsteşar **Emre Kongar**'ın, Kırgızistan'a göndermek istediği Devlet Tiyatroları Genel Müdürü Prof. **Bozkurt Kuruç**'un, Ankara İdare Mahkemesi'ne başvurarak görevlendirmenin durdurulmasını istediği ve mahkemenin de bu isteği yerinde bulduğu öğrenildi.

Müsteşar **Kongar**'ın, gizlice yurtdışında görevlendirdiği öne sürülen Kültür ve Tabiat Varlıkları'nı Koruma Genel Müdürü **Altan Akat**'ın da bu göreve gitmemek için bir ay süreyle rapor aldığı bildirildi.

BAKÜ'YE GEÇİCİ GÖREV

Yine Prof. **Kongar**'ın genel müdür yardımcılarından **Mevlüt Koçak**'ı Birleşik Devletler Topluluğu'na göndermek istediği, Güzel Sanatlar Genel Müdürü **Mehmet Özel**'in Bakü'ye geçici görevle gittiği de belirtildi.

Bu arada yurtdışından Ankara'ya dönen Kültür Bakanı **Fikri Sağlar**'ın öne sürülen iddialar üzerine Prof. **Kongar**'dan bilgi aldığı öğrenildi."

Derhal basın danışmanımız **Muzaffer Yazıcı**'ya, Bakanla konuşmasını ve haberi tekzip etmesini söyledim.

Üstelik haberi yazan muhabirin adı da yayımlanmış olduğu için, Bakan adına beni suçlayıcı yalanın tekzibinin çok daha kolay olacağına işaret ettim. Adı sanı yazılı olan bir muhabirin, Bakan adına nasıl yalan haber yazabilme cesaretini gösterebildiğini, doğrusu anlayamamıştım.

Muzaffer, Bakanla konuştuğunu, Bakanın olayı çok önemsemediğini, ama gazeteye düzeltme yollayacağını söyledi.

İşe Yaramayan Bir Düzeltme

Ben bu arada, **Türkiye** gazetesinin Genel Yayın Koordinatörü **Kenan Akın**'ı arayıp ateş püskürmüştüm.

Yıllarca **Hürriyet**'te çalıştığım için, **Kenan Akın**'a haberin başlığı ile içeriği arasındaki çelişkiyi nasıl olup da görmediğini sordum.

Kenan Akın, eşi **Türkan Akın**'ın **Babıali** diye bir dergi çıkardığı, uygar kişilikli, deneyimli bir gazeteci idi.

Üstelik, aramızda karşılıklı saygı ve güvene dayalı bir ilişki de vardı.

Benim tepkimden etkilendiğini ve gerçekten üzüldüğünü sanıyorum.

"Ben o haberi gördüm ve İstanbul nüshalarında düzelttim" dedi.

Ben de, derhal Ankara baskılarında da düzeltmesini rica ettim.

Bu arada, bu yalan haberi kimin yazdırdığını bulmaya çalışıyordum.

Bir ipucu, görevlendirilen genel müdürlerden birini işaret ediyor, bir başka ipucu ise Bakanın çevresine doğru gidiyordu.

Bu izlenimlerin hangisinin gerçeğe daha yakın olduğunu hâlâ bilmiyorum.

Zaten bir süre sonra "Çirkinliklerle uğraşan insanın, kendi de çirkinleşir. Ben, zamanımı ayak oyunlarıyla mı geçireceğim! Yapan Allahından bulsun" dedim ve işin ucunu bıraktım.

14.10.1994 tarihinde **Türkiye** gazetesinde "Müşavirliklere tecrübeli personeller gönderildi" başlığıyla şu açıklama çıktı:

"Türk Cumhuriyetlerinde açılacak Kültür Müşavirlikleri için görevlendirilen personelin, Başbakanlıkça uygun görüldüğü bildirildi.

Kültür Bakanlığı, bazı gazetelerde, Kültür Bakanlığı'nın Ortaasya Türk Cumhuriyetleri'nde açacağı Kültür Müşavirlikleri için görevlendirdiği personelin, tasarruf genelgesine takıldığı yolundaki haberler üzerine bir açıklama yaptı.

Kültür Müşavirliklerine tayin edilen personelin tecrübeli bakanlık yetkililerinden seçildiği belirtilerek, '**Konu, kanuni prosedür çerçevesinde Başbakanlığa sunulmuş, Başbakanlığın 10 Eylül 1992 tarih ve 8207, 8208, 8209, 8210 ve 8211 sayılı yazıları ile uygun görülmüştür. Bu kararın alınmasından sonra görevlendirilen personelin pasaport, vize ve gerekli dövizleri hazırlanmıştır**' denildi.

Açıklamada, Kültür Bakanlığı tarafından görevlendirilen personele, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun vize vermediği iddiasının da gerçek olma-

dığı belirtilerek, vize işlemlerinin tamamlandığı ve tayin edilen personelin bir bölümünün de görevlerine başladığı bildirildi."

Bu açıklamada, yalanlanan haberdeki gerçeğe uygun olmayan iddiaların hiçbiri düzeltilmemiş, sadece işin "kanuni prosedüre uygun" olduğu söylenmişti. Böylece, fatura benim üzerimde kalmış oluyordu.

Oysa Bakanlıkça, **Türkiye** gazetesine yollanan açıklama şöyle idi:

"Türkiye Gazetesi Yazı İşleri Müdürlüğüne,

Gazetenizin 2 Ekim 1992 tarihli sayısında 'Sağlar Genelgeye Takıldı' başlığıyla yayımlanan haber gerçekleri yansıtmamaktadır. Haber hazırlanırken konuyla ilgili olarak Kültür Bakanlığından bilgi istenmemiş, çeşitli iddiaları öne süren kaynakların verdiği önyargıya dayalı bilgiler esas alındığı için, haber çarpıtılarak suçlamalara dönüştürülmüştür.

Kültür Bakanlığı, Ortaasya Türk Cumhuriyetleri'nde açacağı Kültür Müşavirlikleri ve Kasım ayı içerisinde gerçekleştirilecek olan 'Türk Haftaları' için hazırlık çalışmaları yapmak üzere, bu konuda deneyimli Bakanlık yetkililerini söz konusu ülkelere göndermeyi kararlaştırmıştı.

Gazetenizde yayınlanan haberde:

a- Kültür Bakanlığı'nın bu tasarrufunun Sayın Başbakanın tasarruf genelgesine takıldığı öne sürülmüştür. Bu iddia tümüyle gerçek dışıdır. Bakanlığın konuyla ilgili talebi Başbakanlığın 10.9.1992 tarih ve 8207, 8208, 8209, 8210 ve 8211 sayılı yazılarıyla uygun görülmüştür. Bu kararın alınmasından sonra, görevlendirilen personelin pasaport, vize ve gerekli dövizleri hazırlanmıştır.

b- Kültür Bakanlığınca görevlendirilen personele, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun vize vermediği iddiası da doğru değildir. Vize işlemleri tamamlanmış, görevlendirilen personelin bir bölümü görevlerine başlamışlardır.

c- Personel görevlendirilmesi ve diğer uygulamalar konusunda, Bakanlığımızın politikası doğrultusunda, Sayın Bakan tarafından oluşturulan karar, Başbakanlıkça onaylandıktan sonra, Sayın Müsteşar tarafından ilgililere tebliğ edilerek tümüyle devlet hiyerarşisi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Kültür Bakanlığı, bağımsızlığını kazanan Ortaasya Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilere son derece önem vermektedir. Bakanlığımızın bu yaklaşımının herkes tarafından paylaşıldığına inanıyoruz.

Bu bağlamda, kültürel ilişkileri en kısa zamanda ve sağlıklı biçimde geliştirmek için sürdürülen yoğun çabalar ve girişimlere, çeşitli gerekçelerle

karşı çıkılmasını ve Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini hararetle savunanlarla, Bakanlığımızın bu konudaki görevlendirmelerini eleştirenlerin aynı kesimler olmasını, kamuoyunun takdirine sunuyoruz. Ayrıca bu olay, Bakanlığımızı eleştirmeyi alışkanlık haline getiren kesimin çelişkilerinin ortaya çıkması için de bir vesile olmaktadır.

Yukarıdaki düzeltme yazısının 5680 sayılı Basın Kanunu'nun değişik 19. maddesi uyarınca, gazetenizin ilk yayımlanacak sayısında aynı sayfada, aynı büyüklük ve puntolarla yayımlanması konusunda gereğini rica ederim.

Saygılarımla
Muzaffer Yazıcı
Basın ve Halkla İlişkiler Müşaviri"

Bu açıklamanın c maddesi, tayinleri benim yapmadığımı, yapılan atamalar Başbakanlıkça onaylandıktan sonra sadece ilgililere tebliğ ettiğimi belirtiyordu. Durum, gerçekten de böyleydi.

Ama gazete, haberin yalnız başlığının düzeltilmesi niteliğindeki a maddesini almış, asıl metinde bana yöneltilen suçlamaların düzeltilmesine yer vermemişti.

Böylece kamuoyunun gözünde, "sürgün" niteliğinde sunulan atamaların sorumlusu olarak kaldım.

İşin hoş tarafı, **Kenan Akın**'ı her gördüğümde bu olayı hatırlattım. O da her seferinde, "Yahu biz o haberi düzeltmiştik ama bir kez daha bakayım!..." dedi ve hiçbir sonuç çıkmadı.

Sonradan **Kenan Akın,** TGRT'ye ve oradan da **Günaydın** gazetesine geçti. Benim iş de unutuldu.

Basına karşı dava açmama gibi bir ilkem olduğu için, ben de ipin ucunu bıraktım.

Bu anı bölümüyle de, olayı tarihe havale ediyorum: Hiç olmazsa, "örnek olay" olarak kayıtlara geçsin!

Üçüncü yalan haber, **Timurçin Savaş** ile Türk Haftası dolayısıyla, A.B.D.'ye gittiğimizde, eşimi de birlikte götürdüğüme ilişkin, **Akşam** gazetesinde çıktı. Bir başka yerde de değindiğim gibi, bu haberi hemen tekzip ettik. Olay kapandı.

Öteki yalan haber olaylarını, yeri geldikçe başka bölümlerde aktardım. Sanıyorum, ilgiyle ve ibretle okuyacaksınız.

ZELİHA VE SEMİHA BERKSOY İLE ATAOL BEHRAMOĞLU VE METİN BELGİN, SEKRETERYANIN VE ŞOFÖRLERİN YETERSİZLİĞİNİ NASIL ORTAYA ÇIKARDI?

Bir Müsteşarın eli ayağı sekreteryasıdır. Sekreterya konusundaki garipliklerin bir bölümünü "krupye olan sekreterim" bölümünde anlatmıştım. Oradaki olaylara bakış, madalyonun bir yüzünü yansıtıyordu.

Şimdi bir de öteki yüzüne bakalım.

THY Genel Müdürü Diye, TKİ Genel Müdür Yardımcısı İle Nasıl Uzun Uzun Konuştum

Ünlü tiyatro oyuncusu **Zeliha Berksoy,** benim çok eski ve çok saydığım bir arkadaşımdır.

Zeliha, Müsteşarlık dönemimde, Bakırköy Belediye Tiyatrosu Genel Sanat Yönetmenliğini sürdürüyordu.

Bakırköy Belediye Tiyatrosu, İstanbul Şehir Tiyatrosu'ndan sonra, İstanbul'daki ikinci ödenekli tiyatro idi.

Zeliha'nın eski kocası SHP'li Belediye Başkanı **Yıldırım Aktuna** (sonradan DYP'ye geçip milletvekili seçildi ve bakan oldu), İstanbul'un ikinci ödenekli tiyatrosunu kurarak, kente büyük bir sanat hizmeti yapmıştı.

İşin esasını ve dedikodu kısmını hiç bilmiyorum ama bu eylemde **Zeliha Berksoy**'un katkısını görmemek olanaksızdı.

Zeliha'nın annesi **Semiha Berksoy** da, ünlü bir opera sanatçısı idi.

Aynı zamanda bir tiyatro sanatçısı da olan **Semiha Berksoy,** resim de yapıyordu.

Cumhurbaşkanı **Fahri Korutürk**'ün değerli eşi **Emel Korutürk,** bir toplantıda **Semiha Berksoy**'un resimlerinden oluşan bir sergiyi New York'ta açma fikrini ortaya atar.

Bizim Güzel Sanatlar Genel Müdürü **Mehmet Özel** de, bu konuşma sırasında oradadır ve destek sözü vermiştir.

Aradan geçen zaman içinde, **Emel Korutürk**'ün düşüncesi uygulama aşamasına gelir.

Serginin A.B.D.'ye yollanması için harekete geçilir.

Zeliha, annesinin işlerini izlemektedir.

Mehmet Özel, sadece **Semiha Hanım**'ın yol parasını ödeyebileceklerini, tabloların New York'a gitmesi için tahsisatı olmadığını söyler.

Zeliha, bana geldiğinde, tabloların A.B.D.'ye yollanması için ne yapılabileceğini sordu.

Daha önce **Zeliha Berksoy** ve arkadaşlarının projelerine yardım için, Bakırköy Belediyesine bir miktar para yardımı yapmıştık.

O olayda benim ne denli canla başla uğraştığımı bildiği için, **Zeliha**, eski dostluğumuzun yanında, benim, görevim gereği de yardım edeceğime inanıyordu.

Fakat dönem, elimizde beş kuruşun bile kalmadığı ünlü tasarruf tedbirlerinin uygulandığı en sıkışık günlerdi.

Düşüne düşüne, tabloların Türk Hava Yolları tarafından indirimli ya da ücretsiz olarak nakledilmesi dışında bir çözüm yolu bulamadım.

Bunu **Zeliha**'ya da söyledim ve hemen THY Genel Müdürünü aradım.

O sıralarda THY Genel Müdürü **Tezcan Yaramancı**, özelleştirme operasyonu için Kamu Ortaklığı İdaresi'nin başına geçmişti. Yerine **Yusuf Bolayırlı** vekalet ediyordu.

Sekreteryaya "THY Genel Müdür Vekilini bağlayın" dedim.

Bir süre sonra sekreterya, "Efendim, THY Genel Müdür Yardımcısı **İhsan Şirin**" diyerek, bağlantıyı kurdu.

Ben de herhalde **"Bolayırlı** yok, bir yardımcısını bağladılar" diye düşünerek telefonu aldım ve hemen konuya girerek, yaklaşık on dakika, **Semiha Berksoy** kimdir, **Zeliha Berksoy** kimdir, proje nedir, ben niçin Genel Müdürü aradım ve Türk Hava Yollarından ne bekliyorum diye "en ikna edici sesimle" konuştum.

Konuşmam bitince, karşıda uzunca bir sessizlik oldu ve muhatabım çok beyefendi bir sesle, "Sizi herhalde yanlış bağladılar. Burası Türkiye Kömür İşletmeleri, ben Genel Müdür Yardımcısı **İhsan Şirin**" dedi.

O anda başımdan aşağı kaynar sular döküldü.

Yapılan yanlışlığa ve onun arkasındaki "yetersizlik" görüntüsüne mi üzülsem, yoksa çok ilgisiz bir konuyu uzun uzun anlatarak, bir yöneticinin zamanını aldığıma mı kızsam, şaşırdım.

Neyse bu kez de uzun uzun özür dileyip telefonu kapattım.

Bu yanlış bağlantıyı nasıl yaptığını sorduğum sekreterim ise, çok ilginç bir öykü anlattı:

Bizim telefon defterindeki THY numaraları sürekli meşgul çıkmış. Onun üzerine, PTT'nin bilinmeyen numaralarına, başka numara var mı diye sormuşlar. Oradan verilen numarayı arayıp THY Genel Müdürünü istemişler. Santralın bağladığı kişiyi de benimle görüştürmüşler.

Sanıyorum bizim arkadaşlar, uzun isim söylemek yerine, sadece harflerle "THY" dediler. Gerek 118 bilinmeyen numaralar, gerekse sonradan TKİ santralı, bunu TKİ anladı.

Aslında biri benim sekreterim olmak kaydıyla, en azından üç ayrı kişinin birden yanılgısı ile ortaya çıkan bir yanlışlık.

İşte varın siz tahmin edin, böyle sorunlarla birlikte bürokraside ivedi ve etkin iş yapmanın zorluklarını.

Antalya Yerine Kütahya'ya Nasıl Gittim

Ataol Behramoğlu, hem iyi şairdir, hem de altın yürekli bir insan.

Yetenekli bir sanatçı ve iyi bir kültür adamı olmasının yanında, son derece yumuşak, sevecen bir kişiliği vardır.

Ataol'un son yazdığı, **Metin Belgin**'in sahneye koyduğu ve çok başarılı olduğunu duyduğum *Lozan* adlı oyunu, Antalya Devlet Tiyatrosu tarafından oynanıyordu.

Bu oyunun gala temsiline gitmeyi çok istiyordum.

Böylece hem gece Ataol'un oyununu görmüş olacak, hem de ertesi gün Bakanlığın Antalya'daki birçok sorununa, bu arada yeni kurulan orkestra, yeni açılan kütüphane ve belediyenin yaptırmakta olduğu ama Bakanlığa devralmak istediğimiz kültür merkezi gibi konulara eğilebilecektim.

Galanın tarihi, uçak tarifesi ile uyuşmadığı için karayolu ile gidecektim.

Sabahın köründen geceyarılarına kadar çalıştığım için, çift makam şoförü kullanıyordum: Bir gün biri, ertesi gün biri görev yapıyordu.

Antalya yolu uzun olduğu için, her iki şoförle birlikte gitmeye karar verdim.

Yolu hesapladık. Tam gala zamanından yarım saat önce tiyatroda olacak biçimde bir öğlen vakti, Ankara'dan yola çıktık.

Afyon'a vardığımızda İkbal tesislerinde bir mola verdik. (Vermez olaymışım!)

Şoförlere bir çay içme ve nefes alma olanağı tanıdım.

Tekrar yola koyulduk.

Bu arada Ankara'dan çıkarken de, yolda da, Ankara-Antalya yolunu bilip bilmediklerini bir-iki kez sordum. Her ikisi de bildiklerini söylediler.

Onun üzerine yolla hiç ilgilenmedim.

Akşam saat 19.00 dolayında Antalya İl Kültür Müdürü **Musa Seyirci**, otomobil telefonundan aradı ve Antalya'ya girmek üzere olmamız gerektiğini söyleyerek, nerede olduğumuzu sordu.

Ben de şoförlere sordum. "Kütahya'dayız" yanıtı aldım ve otomatik olarak telefona "Kütahya'dayız" cevabını aktardım.

Müdür, kısa bir sessizlikten sonra, "Sayın Müsteşarım, Kütahya'da ne yapıyorsunuz?" diye sorunca, aniden ben de olmamamız gereken bir kentte bulunduğumuzu fark ettim.

Bizim iki şoför, Afyon'dan çıkarken, sola Antalya yoluna sapacaklarına düz gitmişler ve biz kendimizi Kütahya'da bulmuşuz! Çift şoförle yolda kaybolan Müsteşar!

Çift şoförle yanlış yola gittiğimize mi yanayım, **Ataol**'un oyununu göremediğime mi?

Antalya'ya vardığımızda saat gecenin 10'u olmuştu. Oyun bitmiş, Valinin de katıldığı kokteyl başlamıştı.

Antalya Valisi, Mülkiye'den sınıf arkadaşım **Saim Çotur** idi.

Altın kalpli, yetenekli ve becerikli bir yöneticiydi **Saim**.

Olayı duymuş. Gülmekten katılıyordu.

Kıssadan hisse: Her bürokrasi, en yeteneksiz elemanı kadar etkindir.

Ya da daha şiirsel bir deyişle, her bürokrasi zincirinin etkinliği ve gücü, en kötü memurunun oluşturduğu baklanın zayıflığı ile sınırlıdır.

Düz Yolda 10 km İle Giderken Önündekine Çarpan Şoför

Bir şoför, düz yolda dur-kalk biçimde yoğun bir trafikte 10-20 km hızla giderken, önündeki arabaya çarpar mı?

Benim şoförüm çarptı!

Bakın nasıl:

Önce hemen belirteyim ki, çarpan, benim her zamanki şoförlerim değildi.

İki şoförden biri izinli, biri de hasta iken, bir sabah hiç tanımadığım bir şoför yollamış İdari Mali İşler Daire Başkanlığı.

Arabaya binmek üzere evden çıktım, hiç tanımadığım biri.

Neyse, arabaya bindim. Binmemle birlikte şoför konuşmaya başladı ve ilk olarak kendisinin Mamak'dan SHP delegesi olduğunu söyledi.

Bu arada trafiğe çıkmışız. Tam Milli Savunma Bakanlığının karşısında, öndeki arabaya çarpıyordu.

"Aman evladım, önüne dikkat et!" diye uyardım kendisini.

Hiçbir şey olmamış gibi sözüne devam eden şoför, "Herkese kadro verildi, bana hâlâ kadro vermediler" diye yakındı.

Oysa, Maliye Bakanlığı hiç atama izni vermiyor, kimseyi tayin edemiyoruz.

Kendi kendime bir "ya sabır" çektim. "Evladım" dedim, "Sen kadroya geçmek için, parti delegeliğini öne süreceğine, iyi bir şoför ol ve iyi çalış, öylece tayinin daha çabuk çıkar."

Ama daha sözlerimi tamamlayamadan, "Aman" diye bağırdım. Çünkü bu kez de tam Yargıtay binasının önünde, Atatürk Bulvarına dönmek üzere iken, yine önümüzdeki arabaya çarpıyor!

Neyse, ben bağırınca onu da kurtardı.

Baktım ki şoförlükten filan anladığı yok, korkudan, şaşırır da başımız belaya girer diye sustum.

Sessizce Atatürk Bulvarında dur-kalk ilerlemeye başladık.

Sıhhiye'yi geçtik, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne geldik. Artık Bakanlığa erişmek üzereyiz.

Tam Kız Enstitüsü'nün önünde "küüt" diye öndeki arabaya bindirdi.

Mavi ışıldak kırıldı, tampon eğrildi, milyonu aşan zarar!

Parti delegesi diye, şoför alınırsa böyle olur tabii.

Derhal şoförlükten almaları talimatını verdim.

Bir de niçin böyle yetersiz kişilere şoförlük yaptırdıklarını sordum.

Güya çok heyecanlanmış da, onun için kaza yapmış!

Neyse, Ankara Atatürk Kültür Merkezi Alanı içinde, trafiğe çıkmadan görev yaptırmaya başlamışlar.

Şoföre mi kızayım, onu "partili" diye işe alan, ve kendisi de "partili" olduğu için bulunduğu mevkiye getirilmiş olan amirine mi, şaşırdım!

Kıssadan hisse : Şoför olarak, ehliyetine değil de, parti kimliğine bakılarak adam alınırsa, düz yolda, 10 km hızla giderken bile kaza olur!

Sekreterlerim, Odacılarım ve Şoförlerim Benim Evlatlarımdı

Aslında "kıssadan hisse"ler, bölümün bitişini simgeler. Ama ben, bu bölümü böyle bitiremedim.

Çünkü, bu bölüm de, öteki bölümler gibi "ilginç" ve "aykırı", dolayısıyla da "öğretici" olaylarla dolu.

Ama okuyucuda yanlış bir izlenim doğmasın: Ben yakın çalışma arkadaşlarımdan esas olarak çok memnundum.

Dört sekreter, iki odacı ve iki şoför olarak, sekiz kişilik kadrom, bir anlamda benim evlatlarımdı.

Sadece duygusal anlamda değil, benim tüm resmi ve özel işlerimin yapılması bakımından da, bu çocuklar benim için bir aile gibiydi.

Sabahın köründen gece yarılarına kadar çalıştığım için, ailem de İstanbul'da olduğundan, bütün faaliyetlerimi sekreterya düzenliyordu: Özel yaşamım olmadığı için, zaten yaptıkları her iş, resmi nitelikli idi.

Bugün sayıları, giren çıkan şoför, odacı ve sekreterlerle birlikte, bir düzineye ulaşan bu insanları, dostlukla ve minnetle anıyorum. Onlar olmasaydı, ben Ankara'da yaşayamaz ve görev yapamazdım.

DEVLET TİYATROLARINDAKİ CADI KAZANINA RAĞMEN DEMOKRASİYE GEÇİŞ: YÜCEL ERTEN'İN KATKISI

Devlet Tiyatrolarında altı yüz elli kadar sanatçı, hemen hemen aynı sayıda sanat uygulatıcısı (dramaturg, sahne amiri vb.) ve iki yüze yakın idari personel çalışır.

Halkın Devlet Tiyatroları adına izlediği tüm güzellikleri, bu grup üretir.

Sanatçı grubu, hem küçüktür, hem de küçük yaştan beri Konservatuardan birlikte geldiklerinden, herkes birbirini tanır. Bir aile gibidir.

Bu nedenle de, dedikodusu çok boldur.

İşte bu grup, bir yandan benim de 1977'de içine katıldığım bir özerklik ve özgürlük mücadelesi yürütürken, öte yandan, "Kim yönetecek?", "Genel Müdür kim olacak?" kulislerinin sıcaklığını sürekli yaşar!

Benim Müsteşarlık dönemimde, Genel Müdür **Bozkurt Kuruç** görevden alındı, **Yücel Erten** Genel Müdür atandı. Daha sonra **Erten** de istifa etti: Demokrasi ve özerklik uğruna.

Yücel Erten, birikimi, kimliği ve varlığı ile Türkiye tiyatrosunda bir olaydır.

Devlet Tiyatroları ile olan ilginç serüveni (nasıl dışlandığı, dışlandığı dönemde neler yaptığı, sonradan nasıl genel müdür olduğu, genel müdürlükten ayrılışı) belki benim anılarımdan daha renkli ve ilginç bir yazı dizisi oluşturur.

Ben burada, **"Yücel Erten bir olaydır"** derken, sadece onun **Bozkurt Kuruç**'un yerine nasıl genel müdür olduğunu ve sonra da bu görevden nasıl ayrıldığını kastetmiyorum: Aynı zamanda sanatçı kimliğine de işaret etmek istiyorum. Bir yabancı sözcük, belki niyetimi daha iyi anlatabilir: "**Yücel Erten** bir fenomendir" demek istiyorum.

Yıllar önce, Devlet Tiyatrosunda sahneye koyduğu, **Brecht**'in *Arturo Ui'nin Önlenebilir Tırmanışı*'nı, ya da sonradan Metropol Sineması olan Ankara Sanat Evi'nde yarattığı **Aristofanes**'in *Barış*'ını hâlâ unutamamışımdır.

Bu arada 1992 yılında ilginç de bir rastlantı oldu: Hem Türkmenistan Tiyatrosunun, hem de **Yücel Erten**'in sahneye koyduğu *Deli Dumrul* oyununu hemen hemen aynı zamanlarda art arda gördük.

İşte o zaman **Erten**'in yönetimi gerçekten bir pırıltı halinde insanın dikkatini çekiyordu. Onun *Deli Dumrul*'unun izleyiciye aktardığı inanılmaz görsel şölen yanında, Türkmenlerinki sönük diyaloglardan oluşan bir "metin okuma egzersizi" gibi kalmıştı.

Evet sözün kısası, kendisi, salt varlığı ile bir "olay", bir "fenomen" olan **Yücel Erten**, Devlet Tiyatrolarının tarihsel bir dönüşümüne öncülük ederek de, ayrı bir "olay"la daha, tarihe geçti.

Bozkurt Kuruç ve Devlet Tiyatroları

Müsteşarlığa başlar başlamaz, önüme bir Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü sorunu geldi.

Bakan, o sıradaki Genel Müdür **Bozkurt Kuruç** ile çalışmak istemediğini söylemiş.

Fakat Genel Müdür, görevden ayrılmamak üzere direnmiş.

Ben önce, olayı barış yoluyla çözebilir miyim diye baktım.

O güne dek olup bitenler, aradaki güven ortamını tümüyle yok etmiş. Bakan, "Bir yerde karşıma çıkarsa ağır hakaret ederim" diyor. **Kuruç** da, "Merak etmesin, karşısına çıkmam" yanıtını veriyor.

Bir başka deyişle, iki insanın birlikte çalışması bütünüyle olanaksızlaşmış.

Bakanın eşi, Devlet Tiyatrosu sanatçısı. Ayrıca ünlü oyuncu **Ayten Gökçer**, Bakanın eşinin halası. Böylece, eski genel müdür **Cüneyt Gökçer** de Bakanın akrabası oluyor. Bütün bu ilişkilerin anlamı şu: Bakan, bizzat Devlet Tiyatroları kulislerinin içinde yaşıyor. Bu nedenle de ilişkiler iyice keskinleşmiş.

Kuruç'un eşi, Hacettepe'de İngilizce hocası. Ben, Hacettepe Üniversitesi'nde öğretim üyesi iken, arkadaşımdı.

Bu nedenle, **Kuruç** ile bir aşinalığımız vardı.

Kendisi ile birçok defa konuşarak, olayı barışçı bir yöntemle çözmek istedim.

Bakan, kendi anlattığına göre, ilk göreve başladığında, kendisi ile bir dış görev konusunda anlaşmış. Hatta **Kuruç**, bir arkadaşının daha aynı ülkeye tayinini istemiş. Bakan ona da evet demiş. Fakat sonradan **Kuruç**, fikir değiştirmiş ve anlaşmayı (centilmen anlaşmasını) bozmuş: "Genel Müdürlükten hiçbir biçimde gitmem" demiş.

Kuruç, bu olayı, en azından Bakan ile anlaştığını ve bir de görevi kabul ettiğini reddediyor.

Üstelik, "Ben sizinle herkesten iyi çalışırım. Demokratikleşmeyi Devlet Tiyatrolarına en iyi ben getiririm" diyor.

Buna karşılık Bakan, **Bozkurt Kuruç**'un adını bile duymak istemiyor.

Bu arada **Mehmet Ege**'nin Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü kararnamesi, Cumhurbaşkanlığına yollanmış. Fakat dönemin Cumhurbaşkanı olan **Özal,** mesleki niteliklerini yeterli bulmadığı gerekçesi ile **Ege**'nin kararnamesini, dolayısıyla **Bozkurt Kuruç**'un görevden alınmasını onaylamıyor.

Biraz araştırma yapınca, **Kuruç**'un **Özal**'a güvendiğini öğrendim. Rahmetli **Özal, Kuruç**'a "dayan" demiş.

Zaten o sırada bir yandan bütçemiz reddedilmiş, öte yandan iki tane gensoru geçirmişiz, herkes, "Bakan ne zaman gidecek?" diye bekliyor!

Kuruç da, zaman kazanmaya çalışıyor.

Tam bu sıralarda, Bakan hakkında, kişiliğini ve ailesini hedef alan, çok çirkin ve imzasız bir mektup ortada dolaştı.

Bu da ilişkileri daha gerginleştirdi.

Devlet Tiyatrosu sanatçıları ve İstanbul'daki tiyatrocular da, bu "çıkmaz" durumdan sıkılmaya başlamışlardı.

Olaylar bir çıkmazda göründüğü sırada **Mehmet Ege,** bir panel toplantısında bana, Cumhurbaşkanı karşı çıktığı için adaylığını geri çekmeyi düşündüğünü söyledi. Böylelikle, Cumhurbaşkanının kabul edebileceği bir başka adaya yol vererek, atama bunalımının çözümüne katkıda bulunmak istiyordu.

Mehmet Ege, ciddi ve güvenilir bir insan.

"Size yakışan hareketi yapacağınızdan ve en doğru kararı vereceğinizden hiç kuşkum yok" dedim.

Ergin Orbey'den Haksız Bir Saldırı

Mehmet Ege ile aramızdaki bu konuşma, SES-DER adı ile, çoğunluğu tiyatroda çalışan seslendirme sanatçılarının düzenlediği bir panelde geçiyordu.

Panelin esas amacı, telif hakları yasası ile birlikte, seslendirme sanatçılarının da haklarını savunmak, bu yönde kamuoyu oluşturmak idi.

Ben, o panelde açış konuşması yapmak üzere çağrıldığım zaman, çok ciddi ve çok haksız bir suçlama ile karşı karşıya idim. Bu nedenle Devlet Tiyatrosunun özerkliğini savunan çok net ve çok sert bir konuşma yaptım.

Çünkü eski tanışım **Ergin Orbey**, bana hiç hak etmediğim bir saldırıda bulunmuştu.

Olay kısaca şöyleydi: Müsteşarlığımın ilk günlerinde, Bakan, "Bizim sanatçılarımızın çeşitli etkinliklerini ancak gazetelerden okuyup öğreniyoruz. Bir genelge yayımlayın da, Tiyatro, Opera Bale ve Güzel Sanatlara bağlı orkestra ve koro sanatçılarının Bakanlık dışında yaptıkları etkinliklerini Bakanlığa haber vermelerini isteyin" dedi.

Ben de o güne kadar niçin böyle bir genelgenin yayımlanmamış olduğunu ya da neden Bakanın kendisinin böyle bir genelge imzalamadığını hiç düşünmeden, "Madem Bakan söyledi, o halde yapılmalıdır" anlayışı içinde saf saf, derhal, sanatçıların etkinliklerini Bakanlığa bildirmelerini isteyen bir genelge yayımladım... Ve kıyamet koptu.

Genelgeyi, Devlet Opera ve Balesi, Senfoni Orkestraları, Korolar ve Devlet Tiyatroları olarak Bakanlığın tüm sanatçı kuruluşlarına yollamıştım. **Bozkurt Kuruç**, bir üst yazı yazmış ve genelgeyi, bütün tiyatro sanatçılarına tek tek tebliğ etmiş.

Devlet Tiyatroları sanatçıları da, "Vay, bu müsteşar bizim özerkliğimize saldırıyor" diye ayaklanmışlar.

Aslında sorun doğrudan "ekmek" ile ilgili. Sanmışlar ki, seslendirme ve benzeri işlerde ek para kazanan sanatçıların ilave gelirlerine yasak getiriyoruz.

Daha da ilginci **Ergin Orbey**, bir açık oturumda genelgeyi elinde sallayarak, "Bu genelgeyi bir siyasetçi olarak Bakan yollasa kabul edebilirdim, ama bir bilimadamı olan Müsteşar yolluyor. Bunu hiç kabul edemem" demiş.

Oysa ben, bütün yaşamım boyunca bırakın yalnız tiyatroyu, tüm sanat kurumlarının özerkliğini savunmuş bir insandım.

Ergin Orbey, Ahmet Taner Kışlalı'nın 1978-1979 yılındaki Kültür Bakanlığı sırasında, Devlet Tiyatroları Genel Müdürü olarak bu tutumumu en iyi bilen insanlardan biriydi.

Beni, bu biçimde teşhir etmek istemesinin altında "cadı kazanının" fokurtularını duymamak olanaklı değildi.

İşte ben, SES-DER'in düzenlediği ve esas olarak seslendirme sanatçılarının haklarının konuşulduğu paneldeki açış konuşmasında, ünlü üç "Ö" ilkesini vurgulamış ve her türlü spekülasyonu önleyici bir tavır almıştım.

Yıllardır tüm sanat kurumları ve bu arada Devlet Tiyatroları için de, **özerk, özgür** ve **özgün** bir yapı amaçladığımı, **özerk** ve **özgür** olan kurumların mutlaka **özgün** sanatı da gerçekleştireceklerine inandığımı belirtmiştim.

Aslında oldukça dikkatli hazırladığım ve bir tarihsel belge niteliği taşıyan konuşmamı, TOBAV (Tiyatro, Opera ve Bale Çalışanları Vakfı) çıkardığı bültende, tam metin yayımlayacaktı.

Fakat nedense daha sonra, TOBAV Başkanı (sonradan Devlet Tiyatroları Genel Müdürü olan) **Tamer Levent**, bir türlü bunu gerçekleştiremedi.

Yücel Erten'in Genel Müdür Oluşu

Mehmet Ege, genel müdür adaylığından çekildikten sonra, **Bozkurt Kuruç**'u görevden alan kararnamenin tamamlanması için, bir başka aday için atama kararnamesinin hazırlanması gerekiyordu.

İşte bu aşamada, hem Devlet Tiyatrolarının, hem de İstanbul'daki bazı tiyatro çevrelerinin adayı olarak **Yücel Erten** ortaya çıktı.

Arkasındaki destek, sayısal olarak ne kadardı bilmiyorum ama, "aktif" sanatçıların önemli bir bölümü, onun genel müdürlüğünü istiyordu.

İstanbul'daki özel tiyatrolar çevresinden de, değerli tiyatro adamımız, sevgili dostum **Yılmaz Onay, Yücel Erten** için açık desteğini ilan etmişti.

Bu arada ben, **Bozkurt Kuruç** ile üst üste birkaç konuşma yaparak, "uzlaşma" zemini aramış ve başarısız kalmıştım.

Son konuşmamızda, önümüzde 18 Haziran 1992 ara yerel seçimleri olduğunu, SHP-DYP koalisyonu bu seçimlerde güçlenirse, **Özal**'ın Çankaya'dan kendisine verdiği desteğin siyasal kuvvetinin azalacağını, bu nedenle de sadece bir kararname olayına bağlı olan kendi durumunun da zayıflayacağını söylemiştim. Fakat **Kuruç**, gayet ısrarlı bir biçimde, genel müdürlük savaşını gerekirse hukuksal olarak da sürdüreceğini belirtmiş ve Bakan ile uzlaşmaya hiç yanaşmamıştı.

Bu arada Bakan, Devlet Tiyatrolarındaki tüm personel işlemlerini ve izne bağlı ödemeleri durdurduğu için, işler tam bir çıkmazda idi.

Sonunda bir grup tiyatro sanatçısı, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü sorununu konuşmak üzere Cumhurbaşkanlığına çıkmışlar, ve **Özal** ile konuyu genel ilkeler çerçevesinde tartışmışlardı.

Sevgili dostum **Kaya Toperi**'nin bildirdiğine göre, **Özal,** bu konuşma sonrasında sanatçılardan üç aday ismi istemiş ve onlardan birinin genel müdürlük kararnamesini imzalayacağını söylemişti.

Bu arada **Yücel Erten,** kısaca "Son padişah olmak istiyorum" sloganı ile özetlenebilecek bir kampanya başlatmıştı: "Ben Devlet Tiyatroları Genel Müdürü olursam, yukardan atanan ve çok yetkili olan bir nevi diktatörlük düzenini sona erdireceğim ve genel müdürün de seçimle geleceği, demokratik ve özerk bir Devlet Tiyatroları yapısı kurarak görevimi bırakacağım" diyordu.

Ben bu olayı, başta Bakan olmak üzere, tüm ilgili kişilerin en az zararla atlatmasına, ve yine başta Bakanlık ve Devlet Tiyatroları olarak, tüm kurumların en az yıpranarak krizi çözmesine yardımcı olacak bir tutum ve davranış içinde izliyordum.

Erten'in Genel Müdür olması, o zamanın ve o koşulların en optimum çözümü olarak gözüküyordu. Üstelik **Erten,** tiyatro izleyicisi olarak hayranlık duyduğum bir tiyatro adamı idi. İşte bütün bu nedenlerle, ben de ağırlığımı **Erten**'den yana koymuştum.

Nitekim olaylar da benim istediğim ve beklediğim biçimde gelişti.

Bakan, **Erten**'in kararnamesini, (**Erten**'in Genel Müdürlüğü hakkında belli kuşkuları olduğunu herkesin içinde dile getirmesine karşın) Köşke yolladı.

Özal, Kaya Toperi'nin bana anlattığına göre, "Yahu bu isim bana bildirilen üç kişiden biri değil galiba" demesine karşın, **Toperi**'nin güvence vermesi ile **Kuruç**'u görevden alan, **Erten**'i göreve getiren kararnameyi imzaladı.

Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü krizi, böylece, öteki krizlere yol açmak üzere sona erdi.

Yücel Erten'in Uygulamaları ve Yeni Kriz

Erten ve arkadaşları, belli bir görüşle, belli bir uygulama programı ile göreve geldiler.

Arkadaşları derken, **İzzet Ararat**'ı, **Rüştü Asyalı**'yı, **Berrin Ötenel**'i ve **Şakir Gürzumar**'ı kastediyorum.

Ararat, Genel Müdür Yardımcısı, **Gürzumar** ise Ankara Müdürü olarak, fiilen de **Erten**'in yardımcılığını üstlendiler.

Hiç kuşkusuz, repertuarın belirlenmesi ile sanat ve personel politikalarının yeniden düzenlenmesi, Genel Müdürlüğün en önemli işleri arasındaydı.

Erten ve arkadaşları, personel müdürünü görevden alarak işe başladılar.

Bu zat, Bakanın tiyatro sanatçısı olan eşinin yakın bir akrabası idi. Genel Müdürlük ile Bakanlık arasındaki ilk sıkıntı (hiçbir düzeyde açıkça dile getirilmese bile) böylece, daha işin başında ortaya çıktı.

Sonra olaylar tam anlamıyla çığrından çıktı.

Bir yandan Bakan, Devlet Tiyatrolarının işlerine her düzeyde müdahale ediyor, öte yandan, **Erten** ve arkadaşları, kendilerine kısmi özerklik tanıyan yasalarının hükümlerine dayanarak bağımsız bir tavır sergiliyorlardı. Sonuçta, Bakanlık ile Genel Müdürlük, adeta bir partinin iki düşman hizbi gibi birbirlerine girmişti.

Bütün bu kördövüşü içinde, Devlet Tiyatrolarından sorumlu olan değerli Müsteşar Yardımcım **Gülşen Karakadıoğlu**, tam anlamıyla "iki cami arasında bînamaz" kalmıştı: Bir yanda çok sevdiği ve yardım etmek istediği Bakan, öte yanda (kendisi de Devlet Tiyatrolarından geldiği için) mesleki değerleri, yani Devlet Tiyatrolarının bağımsızlığı ve özerkliği.

Nitekim, **Karakadıoğlu**'nun, önceleri etkin ve yetkin bir Müsteşar Yardımcılığı sergilemesinden kaynaklanan ve sonraları tiyatro yüzünden daha da keskinleşen gerginlik, sonunda patlak verdi ve Bakan, **Karakadıoğlu'nu** Müsteşar Yardımcılığından alan ve Alma Ata'ya atayan kararnameyi, Başbakanlığa yolladı. (Bu olay da ayrıca, kendi içinde bir başka kriz yarattı. Zaten Müsteşarlığım sırasında, vaktimin çoğu, kendi yarattığımız ya da ürettiğimiz krizlerin çözümüne gidiyordu. En sonunda **Karakadıoğlu** direndi ve Bakan, kararnameyi geri çekti.)

Daha sonra, isteklerinin yapılmadığını gören Bakan, Devlet Tiyatrolarının hem personel hareketlerini yeniden durdurdu, hem de çeşitli iddiaları tahkik etmek üzere müfettişleri görevlendirdi.

Böylece Devlet Tiyatroları, bir kez daha fiilen ve hukuken kilitlendi.

Bütün bu kargaşalık yetmiyormuş gibi, görevden alınan Genel Müdür **Bozkurt Kuruç** da, Danıştay'da Bakanlık aleyhine açtığı davayı kazanmıştı. Böylece, belli bir süre içinde göreve iadesi zorunluluğu doğmuştu.

Yücel Erten'in Bulduğu Çözüm, Yeni Bir Dönem Açıyor

Bakan, kendi atadığı Genel Müdür ile çatışmış. Bu nedenle faaliyetler yeniden kilitlenmiş.

Eski Genel Müdür göreve iade edilecek.

Devlet Tiyatroları yeniden zorda.

Görevdeki Genel Müdür Bakanla çatıştığı için, bırakınız "son padişah olmayı", "padişahlığı" bile tartışmalı. Yani, "demokratikleşme reformu" vaadi ile göreve gelmiş, bırakınız reform yapmayı, yönetim erki bile elinden alınmış.

Ayrıca, Danıştay kararı ile, belli bir tarihte mutlaka görevden alınacak ve yerine eski Genel Müdür atanacak.

Bakan, Danıştay kararını uyguladıktan sonra, eski Genel Müdürü derhal, yeniden görevden almakta kararlı. Ama, eski Genel Müdürü görevden aldıktan sonra yerine yeniden **Erten**'i değil, bu kez **Tamer Levent**'i Genel Müdür atayacağı dedikoduları (hem de Bakanın çevresinden) yayılıyor.

Yücel Erten de tam bu kaosun ortasında. Hem yetenekli ve nitelikli bir Genel Müdür olacak, hem de Devlet Tiyatrolarının özerkliğini savunan bir "ilke adamı".

Sonuna kadar dirense ve beklese, hem Bakan, hem kendisi yıpranacak. Kamuoyu önünde açığa çıkacak olan kavga sonunda, "Sosyal Demokrat" bir yönetimin ilkesizliği ve beceriksizliği gözler önüne serilecek.

Direnmese, istifa etse, ya da boyun eğse, o güne dek savunduğu tüm ilkeleri, yani kendi kendisini inkâr etmiş olacak!

Hani Türkçe'de bir söz vardır: "İki ucu kakalı değnek" derler, tam o hesap.

İşte bu kargaşada **Erten**, sadece mükemmel bir tiyatro yönetmeni değil, aynı zamanda birinci sınıf bir "idareci" olduğunu da kanıtlayan dâhice çözümü buluyor.

Derhal bir "referandum" ve bir "seçim" takvimi ilan ediyor.

Önce bir referandum yapılarak, sanatçıların Devlet Tiyatroları Genel Müdürünün seçimle gelmesini isteyip istemedikleri belirlenecek. Seçimle gelmesi isteniyorsa da derhal seçimlere gidilerek, yeni genel müdürün seçimi yapılacak.

Çok aceleye getirilmiş de olsa, gerçek bir devrim bu.

Çünkü, o güne kadar, sadece Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasının yöneticileri seçimle belirleniyor. Seçim uygulayan başka bir kurum yok.

Erten'in kararı, beni de 1977'ye geri götürüyor: **Ecevit** iktidarı öncesi, **Işıl Poyraz**'ın evinde, tiyatro sanatçılarıyla özerklik modeli için **Vecdi Sayar** ile birlikte sabahlara kadar yaptığımız toplantıları hatırlıyorum.

O toplantıların meyveleri bugün toplanıyor diye, ben de heyecanlanıyorum.

Aslında seçim bir taşla (iki değil), çok kuş vuruyor: Hem bir yönetim devrimi yapıyor, hem mevcut genel müdürlerin, hem de Bakanın sorunlarını çözüyor.

Tam **Kuruç**'un göreve iadesi arifesinde, Devlet Tiyatrosu sanatçıları, yeni genel müdürlerini seçiyor! Böylece genel müdürlük sorunu, hukuken olmasa bile fiilen çözülüyor. Ayrıca, görevden alınması dedikoduları ayyuka çıkan **Erten**'in durumu da, böylece sonuca bağlanıyor.

Referandum sonucu, sanatçılar, genel müdürün seçimle başa gelmesini istediklerini belirttiler.

Yücel Erten bu sonuç üzerine önce seçim kararı aldı. Sonra da görevini tamamladığı ve seçimlerin tarafsızlığını güvenceye almak istediği gerekçeleri ile, seçim yapılması şartına da bağlı olarak istifa etti.

Bakan, **Tamer Levent**'i Genel Müdür Vekilliğine atadı ve **Levent**, seçimi organize etti.

Bakan önce, en çok oy alan üç adaydan birini atayacağını söylüyordu. Sonra, en çok oy alan adayı genel müdür yapmayı kabul ve ilan etti.

Son dakikada seçim, sadece sanatçılar arasında yapılmaktan çıkarıldı ve tüm (idari ve teknik dahil) personele teşmil edildi.

Kulislerde "Politikacının fendi, sanatçıyı yendi" denilmeye ve basına kadar yansıyan sert tartışmalar yapılmaya başlandı.

Değerli yazar, sevgili dostum **Zeynep Oral**, tam 1994 yerel seçimleri öncesi, "Durdurun Bu Seçimleri" başlığı ile **Milliyet**'te, Bakana hitaben, seçime idari personelin de katılmasının yanlışlığını vurgulayan bir yazı yayımladı.

13 Şubat 1994'te **Milliyet** gazetesinde yayımlanan bu yazısında **Zeynep**, tüm öyküyü ve tartışmaları şöyle özetliyordu:

"DURDURUN BU SEÇİMLERİ"

"Hayır, hayır yerel seçimlerden değil, Devlet Tiyatroları'ndaki seçimden söz ediyorum: Yarın, 14 Şubat Pazartesi. Devlet Tiyatroları'nda seçim var: Genel Müdür seçimi. Ve bu seçimle ilgili olarak, birçok sanatçıyı, tiyatro yaşamımızla ilgilenenleri ve beni müthiş tedirgin eden yanlışlar var.

Kısaca yarınki seçime nasıl gelindiğini özetliyorum:

Devlet Tiyatroları'nı 15 Ekim 1992'de Genel Müdürlüğe atanan **Yücel Erten** yönetiyor. (Kanımca hem sanatsal açıdan hem yeni atılımlar açısından başarıyla verilmiş bir buçuk yıllık sınav)

Devlet Tiyatroları, Kültür Bakanlığı'na bağlı. Son birkaç aydır Kültür Bakanı **Fikri Sağlar**'la, Genel Müdür **Yücel Erten** arasında anlaşmazlıklar, diyalog ve ilişki kopukluğu... (Ayrıntılara girmiyorum)

Yücel Erten, kurumun demokratikleşmesi "yeniden yapılanma" ve, "katılımcılık" doğrultusunda bir adım daha atıyor: 31 Ocak 1994'te yurt çapında Devlet Tiyatroları'na bağlı tüm sanatçılar arasında bir referandum gerçekleşiyor.

Sonuç: Sanatçılar, Genel Müdür'ün ve illerdeki Sanat Yönetmenlerinin kendi seçimleriyle belirlenip atanmasını istiyorlar.

Referandum sonuçlarını bir yazıyla bakana ileten **Yücel Erten**, seçimle gelecek yeni Genel Müdüre yer açmak için istifasını da sunuyor...

Fikri Sağlar, zaten demokratikleşmeden yana: Gelişmeleri olumlu karşılıyor. İstifayı kabul edip, Genel Müdürlüğe vekaleten **Tamer Levent**'i atıyor.

8 Şubat Salı günü **Tamer Levent** imzalı duyuru Devlet Tiyatroları'na asılır: Özetle, Genel Müdür adayları 11 Şubat Cuma akşamına dek dilekçeyle başvuracak: 14 Şubat Pazartesi yapılacak seçimde tüm personel (yalnız sanatçılar değil, tüm personel!) oy kullanacak: en çok oy alan üç adaydan birini, Kültür Bakanı seçip atayacak...

İşte yanlışlar, rahatsızlıklar burda başlıyor:

Bu ne acele, bu ne sürat! Daha seçimin yolu yordamı konuşulmadan, tartışılmadan adaylar Cuma akşamı beşte belirlenecek, pazartesi seçim olacak! Adaylar planlarını programlarını açıklamadan! Konuşma, tartışma, dinleme, anlama hakkı olmadan! Daha büyük bir yanlış: Yalnız sanatçılar değil, tüm personel katılacak seçime dediniz mi, tüm devlet dairelerine egemen olan politik kaygılar olayın hâkimi olur. Düşünsenize tüm personel içinde sanatçıların oranı üçte bir! Üstelik referandum yalnız sanatçılar arasında yapılmışken, şimdi bu manipülasyon niye! Burası devlet dairesi değil bir sanat kurumu!

Bir başka yanlış: En çok oy alan üç kişiden birini, Bakan seçip atayacak ne demek? Bu, son anda yapılan bir değişiklik. Amaç, daha demokrat, özerk bir yapılanmaysa, amaç katılımcı bir yönetimse ve aylardır gelişmeler bu doğrultuda sürdürülmüşse, şimdi bu değişiklik niye!

Kültür Bakanı defalarca belirttiği gibi bu amaçlara inanıyorsa, elbet ki en çok oy alanı seçer. Yok amaç bu değil, her ne pahasına olursa olsun **Yücel Erten**'i devre dışı bırakmaksa, o zaman en çok oy alan üç kişiden birini seçer. Bu da Kültür Bakanı'nın hakkı. Ama o zaman da neden bunca zahmet, referandumlar, seçimler falan diye sorular gelir akla...

Üç gündür Devlet Tiyatroları sanatçıları iki ayrı imza kampanyası sürdürüyor: Biri, bu son sürat aceleye ve tüm personelin seçime katılmasına karşı olanlar tarafından başlatıldı: Seçimin ertelenmesini ve yalnız sanatçıların oy vermesini istiyorlar. İkinci kampanya ise, Bakanın, en çok oy alanı atamasını isteyen kampanya...

Hamlet olsa "Kokuşmuş bir şeyler var şu Danimarka Krallığında" derdi... **Shakespeare**'le boy ölçüşemem... Ancak şunu diyebilirim:

Kültür Bakanı, Sayın **Fikri Sağlar**, lütfen yarınki seçimi durdurun."

Bakan, **Zeynep**'i dinlemedi. Tüm personelin seçime katılmasına karşı çıkanları, demokrasi açısından "çifte standartlı" olmakla suçladı, ve seçimleri ertelemedi.

Seçimler, tüm personelin katılımıyla yapıldı.

Seçimi, **Tamer Levent** kazandı. Bakan, **Levent**'i, görevine iade edip, tekrar görevden aldığı **Bozkurt Kuruç**'un yerine Genel Müdür Vekili olarak atadı.

Tamer Levent, sevgili dostum, deneyimli politikacı **İsmet Sezgin**'in damadı. Değerli televizyon yapımcısı ve sunucusu **Seynan Levent**'in eşi. Tiyatro konusundaki yazılarından oluşan bir kitabı yeni yayımlanmış. Sıcak, yumuşak ve biraz derbeder bir kişiliği var. Kısa bir süre sonra, üçlü kararname ile asil de oldu.

Ve Devlet Tiyatrolarındaki "cadı kazanı", "yeniden yapılanmış" olarak, tüm dinamizmi ile kaynamayı sürdürdü.

Bozkurt Kuruç Yeniden Göreve Dönüyor

Bir süre sonra, **Bozkurt Kuruç** yeniden İdare Mahkemesi kararı aldı. Karar bu kez kesindi ve mutlaka uygulanması gerekiyordu. Tam o

sırada da, kabine değişikliği olmuştu. İlginç bir rastlantı. İdare Mahkemesi kararını uygulamanın son günü, **Fikri Sağlar**'ın ayrıldığı ve **Timurçin Savaş**'ın işe başladığı gündü.

Sağlar, konuyu kendisine hatırlatınca, "Yeni bakan imzalasın" diyerek, **Kuruç**'un göreve başlama yazısını imzalamadan ayrıldı. Böylece **Timurçin Savaş**'ın attığı ilk imza, **Kuruç**'u göreve iade eden, dolayısıyla **Tamer Levent**'i görevden alan yazı oldu.

Timurçin Savaş, önce bir iki kez, **Kuruç**'u Ankara dışında görevlendirip yerine **Levent'e** vekalet verdiyse de, sonra baktı ki işin bu biçimde yürümesi olanaklı değil, kesin yargı kararını uygulayarak, **Kuruç**'u göreve fiilen iade etti. **Tamer Levent**, bu duruma bir hayli duygusal ve pek de beklenmedik bir tepki gösterdi. Gerek basında, gerekse kulislerde yeni Bakanı sert biçimde eleştirmeye başladı. Bunun üzerine kendisi ile konuşup, yapılacak bir şey olmadığını anlatarak, biraz sakinleştirmeye çalıştım. **Levent**, TOBAV adı ile kurulmuş olan Tiyatro ve Opera Sanatçıları Vakfı'nın da Genel Başkanı idi. **Yücel Erten**'in zamanında, yurt dışındaki uluslararası kuruluşlarda Türkiye'yi temsil etmesi için kendisine çok yardımcı olmuştum. Şimdi yine o çevrelerde etkili ve verimli olabilmesi için kendisine tam destek verdik. Gerçekten de uluslararası platformda, Ankara'da çok önemli etkinlikler düzenleyerek büyük başarı gösterdi.

Bu arada **Bozkurt Kuruç** da görevine devam ediyordu. Sanatçılar, yeni bir seçim için imza topladılar. Bu kez yalnız sanatçıların katılacağı bir genel müdür seçimi istiyorlardı. **Kuruç**, yargı kararlarıyla göreve dönmüş bir Genel Müdür olarak, seçim kararına sıcak bakmadı.

Ben, bütün bu kargaşalık içinde, Devlet Tiyatroları'nı özerk ve demokratik bir yapıya kavuşturacak olan yasa çalışmalarını sürdürüyordum.

Sonunda hem **Bozkurt Kuruç** ve takımının, hem de yıllarca bu yasa çalışmalarına katılmış olan ve aralarında **Ayten Gökçer, İzzet Ararat** gibi arkadaşların bulunduğu "iletişim komitesinin" katıldığı bir toplantıda hepsinin onayını alıp, tasarıyı Başbakanlığa yolladık.

Bu arada **Timurçin Savaş**, yapacak başka bir şey olmadığı için büyük bir iyi niyetle, bir barış ortamı sağlamak için, eski ve yeni bütün genel müdürleri bir akşam yemeğinde topladı. **Gülşen Karakadıoğlu** ve o sırada Bakan Danışmanları Koordinatörü olarak görev yapan değerli

bürokrat **Yener Güngör** ile benim de katıldığım yemekte ve yemek sonrasında, ne yazık ki, Bakanın arzuladığı bir barış ve huzur ortamı pek oluşamadı. Bana kalırsa, yeni yasa çıkmadan sorunların çözülmesi çok zor. Ayrıca, yeni yasa çıktıktan sonra da, onun uygulamasının başka sorunlar yaratacağını kestirmek için kâhin olmaya gerek yok.

İşin ilginç yanı, **Fikri Sağlar** yeniden Bakan olunca, **Bozkurt Kuruç**'u yine Genel Müdür buldu. Üstelik, bu durumu da kabullenmek zorunda kaldı.

Ben, bütün bu yönetim olayları yaşanırken, aralıksız yürüttüğüm yasa çalışmalarına ek olarak, Bakanlığın tiyatroya ve tiyatro sanatçılarına karşı ilgisini ve saygısını göstermek için, aynı zamanda çekişme ve tartışmalarla yıpranmış olan kuruma biraz da moral olsun diye, Genel Müdüre danışıp, onun da onayını alarak, yeni bir uygulama başlattım. Ama sonra arkası pek gelmedi. Bu uygulama, başarılı tiyatro sanatçılarına "takdirname" verme yöntemiydi.

Tiyatro alanında, Türkiye'de birçok ödül vardır. Ben de senelerdir, Sanat Kurumu ya da Tiyatro ve Televizyon Yazarları Derneği gibi kuruluşlarda, tiyatro ödülü veren jürilerde hizmet etmiştim. Bu kez, kurumsal olmasa da, Bakanlık olarak "takdirname" yetkimizi bu amaçla kullanıp, sanatçılara biraz moral vermek istedim.

İlk uygulamayı, **Arnold Wesker**'in *Annie Wobler* adlı oyunundaki sanatçılarla başlattım. Değerli yönetmen **Vacide Öksüzcü**, nefis bir yönetimle oyunu sahneye koymuştu. Nitelikli sanatçı **Özlem Ersönmez** ise, enfes bir oyunculuk sergiliyordu bu sahne şöleninde. Basında da çok olumlu eleştiriler çıkmış, **Ersönmez** ve **Öksüzcü** ile röportajlar yayımlanmıştı. Bunun üzerine, oyunun tüm çalışanlarına, kostüm, dekor, ışık ve benzeri bütün alanlar dahil, birer takdirname verdim.

Fakat bu uygulamayı da ilk kez başlattığım için, fazla bir sorun olmasın, çocuklar, rekabet dolayısıyla zarara uğramasınlar diye, bunun için ayrıca bir tören yapılmasını istemedim. Niyetim, takdirname uygulamasını yaygınlaştırarak sürdürmekti. Ama bürokratik ömrüm vefa etmedi. Dilerim, benden sonra gelen yöneticiler, bu uygulamayı sürdürürler. Böylece, sürekli itilip kakılan sanatçılarımız için, bir ödüllendirme yolu daha açılmış olur.

Tiyatro konusunu bitirirken, bundan sonra Kültür Bakanlığını yönetecek olan iktidarların, Devlet Tiyatrosu, Devlet Opera ve Balesi ve

Devlet Senfoni Orkestraları yasa tasarılarını kanunlaştırarak, bizim yarım bıraktığımız işi tamamlamalarının gerekli olduğunu belirtmek isterim.

Bu yasaların, birbirleriyle çok iyi geçinmeseler de, uluslararası düzeyde üretim yapan bu sanat insanlarına karşı, toplumumuzun bir borcu olduğuna inanıyorum.

AYDINLARIN İFLAH OLMAZ ELEŞTİRİ HASTALIĞI VE ENİS BATUR SENDROMU

Türkiye, kişi başına düşen ulusal geliri, ileri endüstri ülkelerine göre daha düşük olan bir ülkedir.

Türkiye'nin aydını da, ileri endüstri ülkelerine göre daha düşük düzeydedir.

Aydınları, bir toplumun öteki üyelerinden ayıran niteliklerin hemen hepsi, Türkiye'de, ileri endüstri ülkelerine göre daha geridir!

Belki bu özellikleri şöyle özetlemek olanaklı:

Eğitimi daha kötüdür.

Bildiği ya da bildiğini sandığı konuları yeterince bilmez.

Dünyayı ve ülkesini yeterince izlemez.

Yeterince kendine güveni yoktur.

Yeterince bağımsız değildir.

Saldırganlığı yeterlidir hatta kimi zaman yeterinden de fazladır ama, onu yerli yerinde ve hedefine uygun olarak kullanmasını bilmez.

Üretim verimliliği her alanda düşüktür.

Ayrıca tembeldir.

Devlet karşısındaki konumunu bir türlü belirleyemez. Ya fazla uyumlu ve köle ya da tümüyle inkârcı ve isyankâr davranır. Daha kötüsü, zaman içinde bu iki uç arasında çok sık gidip gelir ve bunu "değiştiği" ve "geliştiği" gerekçesiyle açıklar.

Güvenilmezdir. "Döneklik" ile "değişme ve gelişme"yi birbirine karıştırır.

Halkını sevmez. Birbirini hiç sevmez. (Bu konudaki ayrıntılı düşüncelerimi merak edenler, *12 Eylül Kültürü* adlı kitabımdaki "Aydın Aydının Kurdudur" adlı bölüme bakabilirler.)

Eleştiri, övgü ve ittifakları, duygusal ve çıkarcıdır. Yarattığı olumsuz etkilerin tümünü, abartılı bir biçimde büyüterek ve çoğaltarak temsil eder!

Enis Batur ve Ben

Önce iğneyi kendime batırayım: Ben de "aydın" olduğunu düşünen (belki de vehmeden) bir kişiyim. Dolayısıyla yukarda saydığım eksik ve

yanlışların hepsi, kimi zaman az, kimi zaman çok, ama mutlaka hepsi, bende de var.

Evet şimdi gelelim **"Enis Batur Sendromu"**na.

"Enis Batur Sendromu"nu anlatabilmek için, **Enis**'i tanımlamalıyım önce.

Enis, tipik bir "Türkiye aydını" değil.

Bir defa, tembel değil.

Tanı tersine çalışkan. Hem de olağanüstü.

Bildiğini de yarım yamalak bilmiyor. Tam biliyor. Ya da "bilmediğini biliyor!" Üstelik, "değişen ve gelişen" bir kimliği var ama bunu "döneklik" sıfatını hak edecek bir siyasal platforma hiçbir zaman taşımıyor. Zaten kişisel planda bir "evrimleşme" yaşıyor, "hidayete erme" değil.

Enis Batur'u, Ankara'da 70'li yılların sonunda, **Ertuğrul Özkök** ve **Hasan Bülent Kahraman** aracılığıyla tanıyorum.

Pırıl pırıl bir genç. Verimli, üretken ve "isyankâr".

Gençlere duyduğum hayranlık ve onlara beslediğim umut, **Enis**'de somutlaşıyor.

Bir de dergi çıkarıyor arkadaşlarıyla. **YAZI**. (Bende tam koleksiyonu var. İlerde inceleme yapacak edebiyat tarihçilerinin kullanımına sunmaya hazırım!)

Bu dergi için benden de yazı istemesiyle dostluğumuz pekişiyor. En önem verdiğim yazılarımdan birini onun dergisinde yayımlıyorum.

Yayın Danışma Kurulları

Kültür Bakanlığı Müsteşarlığına atandığımda, Bakanlığın yayın politikası henüz belirlenmemiş.

Yeni yayınlara karar verilememiş.

Yönetmeliğe göre çalışması gereken "yayın kurulları" bile henüz oluşturulmamış.

Derhal kolları sıvıyorum.

Yönetmeliğe göre, Kültür Eserleri, Sanat Eserleri, Çocuk Kitapları, Klasik Eserler ve Bilim Tarihi Eserleri olarak beş ayrı konuda "Yayın Danışma Kurulu" oluşturuyorum.

Bu kurullarda, **Ali Bulaç, İsmet Özel, Murat Belge, Atilla Özkırımlı** gibi solun ve sağın ünlü şair ve yazarları, dengeli bir biçimde yer alıyor.

Pek doğal olarak, hem birikimli, hem de çalışkan olduğu için, **Enis** de bunların içinde.

Önce kendisine telefon ediyorum. İznini alıyorum. "Tabii, sana yardımcı olmaktan zevk duyarım" diyor.

Fakat, "Yayın Danışma Kurulları"nın hiçbir toplantısına katılmıyor.

Durumu bana bildirdiklerinde, tekrar telefonla arıyorum. Zor çıkıyor telefonlara. Çünkü bir adeti var: Kendisi, işi olunca insanları (ve beni) arıyor, insanlar onu arayınca ise, telefona çıkmıyor genellikle.

Her ne ise, telefonda, İstanbul'dan Ankara'ya otobüsle gelmek istemediğini, çünkü bir günlük toplantı için 2-3 gün harcamak zorunda kalacağını ve otobüs yolculuğunun çok yorucu olduğunu söylüyor.

Aynı tür bir eleştiri, sevgili **Ahmet Oktay** ve başka "Yayın Danışma Kurulu" üyelerinden de geliyor.

Gerçekten de, Başbakanlığın "tasarruf genelgesi" var: Uçak bileti ödenmesini çok özel koşullara bağlamış.

Neyse, gene ortalara düşüyorum. "Yayın Danışma Kurulları" üyeleri için uçak bileti kullanılması onayı alıyorum Bakandan.

Bunu da bütün kurul üyelerine hemen bildirtiyorum.

Artık sorun çözüldü sanırsınız değil mi?

Hayır. **Enis**, yine hiçbir toplantıya katılmıyor!

"Enis Batur Sendromu"

Günün birinde her sabah önüme gelen, gazete ve dergilerdeki Bakanlıkla ilgili yorum ve haberleri içeren basın dosyasında, **Enis Batur** imzalı bir yazıya rastlıyorum.

10 Ekim 1993 tarihli **Aydınlık** gazetesinde "Mektupçu **Osman Nuri**'yi Anımsayış" başlıklı bir yazı yazmış.

Osman Nuri Ergin, gerçekten tarihimizin önemli bir incelemeci-yazarı. Maarif ve belediyecilik üzerine çok değerli yapıtları var.

Enis, onu, **İbnülemin** ve **Köprülü** ile aynı kefede değerlendiriyor. (Bence biraz abartıyor ama temelde haklı.)

Buraya kadar gayet iyi.

Bakın yazı nasıl bitiyor:

"Sarı Tebessüm'e (Bakanlığın destek verdiği pek çok filmden biri. Açıklama notu benim E.K.) yarım milyarlık katkıda bulunan Kültür Bakanlığının, bir o kadar da **Osman Nuri Ergin**'in eserlerinin dolaşıma yeniden girmesi için harcaması, mor bir tebessüm mü gerektirir?"

Şimdi, "Güzel bir öneri, ne var bunda?" demeyin, çünkü **Enis**, Bakanlığın Yayın Danışma Kurullarından birinin bir toplantısına katılsa ve bu öneriyi orada yapsa, derhal uygulamaya geçilecek.

Ama sevgili dostum, üyesi olduğu "Kültür Eserleri Yayın Danışma Kurulu"na katılmıyor. Bir anlamda bir aydının toplumsal sorumluluğunu en kısa ve en kolay yoldan yerine getirmiyor, ama gazete sütunlarında, üstelik de Bakanlığa **"vurarak"**, önerisini yapıyor!

İşte **"Enis Batur Sendromu"** bu: "Bakanlık etkinliklerine katılma ve katkıda bulunma ama onu her fırsatta eleştir!"

Enis'e haksızlık etmemek için, burada, onunla birlikte, bir alçak teröristin bombası ile toprağa verdiğimiz, sevgili **Onat Kutlar**'ın bir projesinde, çok verimli bir çalışma gerçekleştirdiğimizi de vurgulamak isterim.

Onat Kutlar, *Simurg* adlı bir proje geliştirmişti. *Simurg*, tanrıyı Kaf dağının ardında arayan ve oraya gittiklerinde, aynada kendilerini gören otuz kuştur.

İşte **Onat**, Türkiye'yi kuran bilim ve sanat insanlarını kapsayan bir televizyon dizisi projesi yapmıştı. Biz, Kültür Bakanlığı olarak, buna destek verdik. Fakat çok kapsamlı ve dolayısıyla çok pahalı bir yapım olduğu için, **Onat**, Yapı Kredi Bankasından da yardım almıştı. **Burhan Karaçam** ve sevgili **Ömer Kayalıoğlu**, sanatsever yöneticiler olarak, Bankanın bu tür projelere destek vermesine inanıyorlardı.

Enis Batur, Yapı Kredi adına, ben de Kültür Bakanlığı adına, **Onat**'a yardım ediyorduk. Nitekim, ilk on beş kişinin çekimi, büyük bir hızla bitirildi. Aralarında **Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Necil Kâzım Akses, Lütfi Ö. Akad** ve **Prof. Macit Gökberk** gibi ünlülerin olduğu bu proje, **Onat**'ı parçalayan bomba ile birlikte yarım kaldı. Şimdi onu tamamlamak, **Enis Batur** ile benim, **Onat**'a karşı görevimiz diye düşünüyorum.

Türkiye'de Asıl "Aydın Sendromu"

Bu bölümü, Türkiye'de aydınlar ile Kültür Bakanlığı ilişkilerinin bir başka yönüne değinmek için yazdım.

Bu ilişkide (aydınlar-Bakanlık ilişkisinde), genellikle sorunlu, sorumlu ve haksız olan Bakanlıktır.

Nitekim, benim anılarım da, bürokrasinin ve siyasal mekanizmaların eleştirisini yapmaya yönelik.

Ama bir de madalyonun öbür yüzü var: Peki aydınların Bakanlığa karşı tutumu ne?

Esas olarak eleştirel. Bu "eleştirellik" de genelde çok haklı. Hâlâ yazarların hapse atıldığı, tüm Bakanlık fonlarının devlet bütçesinin ancak binde 5.5'i olduğu bir düzende zaten aksi beklenemez.

Ama, yüz yüze, bire-bir ilişkilerde aydınların tavrı ne?

Büyük bir üzüntüyle söyleyeyim ki, çok haksız, çok adaletsiz ve çok çıkarcı.

Genel olarak Bakanlığın destek ve yardımları konusunda yaşanan trajedi şöyle:

Bir sanat ya da kültür etkinliği için destek isteniyor. Bakanlık veriyor.

Daha çok isteniyor. O da veriliyor.

Sonunda "Yalnız bana ver, başkalarına verme. Çünkü ben, benzerlerim (rakiplerim) arasında en iyiyim. Ben, yardımı ve desteği hak ediyorum, onlar hak etmiyor!" noktasına geliniyor.

Kimseyi ve hiçbir kuruluşu tatmin etmek olanaklı değil.

Aslında, gereksinmeyi karşılayacak mevzuat ve fon yok. Ama bütün olanaksızlıklara rağmen gerçekleştirilen pek çok küçük çaplı mucize de var. (Bu anılar bir savunma ya da propaganda olmadığı için, bu "küçük çaplı mucizeler"in envanterine girmiyorum. Zaten olup bitenler tüm kamuoyunun gözleri önünde cereyan ediyor. Gören görür, görmek istemeyenlere ise söyleyecek bir şey yok.)

Ne yazık ki, Bakanlığın en çok eleştiri ve saldırı aldığı noktalar, bu "desteklediği" etkinliklerde ortaya çıkıyor.

Bu durumu çok iyi yansıtan bir örnek anlatayım:

O sıralarda, aynı zamanda bir sivil toplum örgütünün başkanı da olan bir yazarın, tüm isteklerini (uygun olduğu için) yapmıştık. Yayımladığı ansiklopediyi kütüphanelere almış, uyardığı tayinler ve önerdiği işler konusunda başarılı projeler gerçekleştirmiştik.

Yani, o kişinin hem kişisel, hem de örgütsel olarak hemen hemen tüm istekleri (sadece olumlu ve uygun olduğu için değil, şansımız da yaver gittiği için), yerine getirilmişti.

Aynı kişi, Devlet Konuk Evi'nde (eski Ankara Palas'ta) benim ev sahibi olduğum bir kokteylde bana (bütün bu olumlu sonuçlardan sonra), "Sen de orada (müsteşarlıkta) oturup ne yapıyorsun ki, gelene ağam, gidene paşam demekten başka" diye sitem etmişti. Bu haksız sal-

dırı üzerine gözlerimin önü kıpkızıl kesilmiş ve nerede olduğumu unutarak, "Artık bu denli bencillik de fazla, ben bu kadar haksızlığı hak etmedim" diye bar bar bağırıp, küçük çaplı bir skandala yol açmıştım.

Türkiye'deki "Aydın Sendromu", "iste, daha çok iste, aldığınla yetinme ve her zaman acımasızca saldır!" diye özetlenebilir.

Keşke aydınlarımız "bencillikten" biraz kurtulsa! Biraz "toplumsal üretimde sorumluluk" alsa!

İlk adım olarak, "Aydın Sendromundan, **Enis Batur** Sendromuna" geçişi öneriyorum.

Kişisel çıkarlardan arınıp, üretimimizi de arttırırsak, aydınlar olarak her alanda sözümüz daha çok dinlenir sanıyorum.

Aslında, haksızlık etmemek için belki, "aydınlarına bu denli duyarsız ve haksız davranan devlet ve hükümete, aydınların bu tepkisi de doğal" diye düşünmek pek de yanlış sayılmaz. Sayılmaz ama, devlet ve hükümet de aydınlardan bağımsız değil ki.

Aydınlar da ağırlıklarını hem "bireysel", hem de "örgütlü" olarak koysunlar siyasete diye düşünüyorum. Devleti ve hükümeti, sadece bir baskı grubu olarak değil, birikimlerini ve yeteneklerini devlet ve hükümet içinde olumlu yönlerde seferber ederek de, etkilesinler istiyorum.

Bilmem haksız mıyım?

SÜHER PEKİNEL, REFİK ERDURAN, ERDİNÇ BAKLA VE YERKÖY KÜTÜPHANESİNİN TAŞKÖMÜRÜ

"Ben Müsteşarken", "Nasılsın?" diyenlere, kendi kendimle alay etme geleneğime uygun olarak, kimi zaman yarı şaka, yarı ciddi bir biçimde, "Çöken bir bürokraside, göçen bir Müsteşar nasıl olursa öyleyim" diyordum.

Böylece bir yandan merkezi bürokrasinin çökmekte olduğunu söylüyor, öte yandan İstanbul'dan Ankara'ya göç ettiğimi hatırlatıyordum. Ayrıca, "göçen" sözcüğü ile, hem yer değiştirmek anlamındaki "göç etmeyi", hem de çökmek, yok olmak anlamındaki "göçük" kavramını çağrıştırmak istiyordum. Böylece Müsteşar ve Müsteşarlık, "göç eden" ve "göçük haline gelen" kavramlarında birleşiyordu. Yani işlevlerinin göçmekte olduğunu çağrıştıran bir eleştiri mesajı veriyordum. Bu mesajımın yarısı kendimi, yarısı da içinde bulunduğum sistemi eleştirmeye yönelikti.

Acaba haklı mı idim?

Gerçekten "merkezi bürokrasi çökmüş mü idi?"

Gerçekten müsteşar, yok olma anlamında "göçüyor mu idi?"

Şu örneklere bir bakın. Sonra yargınızı verirsiniz! Bu arada unutmayın ki, toplumsal gerçekler, ak ve kara gibi keskin çizgilerle ayrılmazlar. Toplumsal ve siyasal yaşamda genellikle gri tonlar egemendir.

Süher Pekinel'in Piyanosu, Ancak Bizim Yazımızla İthal Edilebildi

Güher-Süher Pekinel kardeşleri tanımayan var mıdır?

Bu sihirli parmakların sahibi ikiz kız kardeşler, tüm dünya müzik âlemindeki gurur kaynağımız piyanistlerimiz.

İşte bir akşam 19.30'da, bir toplantıdan odama döndüğümde, "arayanlar listesinde" **Süher Pekinel**'in adını gördüm.

Kendilerini tanıyanlar bilirler, son derece zarif, etkileyici bir görünüşe sahiptir **Güher-Süher Pekineller.**

Yurt dışında yaşadıkları için de, Türkçeleri hafif kırık döküktür. Fakat zarif kimlikleri ile bu kırık döküklük birleşince, çok daha hoş bir iz-

lenim alır insan: Gerçek sanatın ve zerafetin çizgi dışı güzelliği ve etkileyiciliği.

İşte derhal aradığım **Süher Pekinel**, o saatte rahatsız ettiği için özür diliyor, ama piyanosunun gümrükte takıldığını, ertesi gün saat 11'e kadar çekilmesi gerektiğini, bazı formalitelerden dolayı, bu işlemin yapılamadığını söylüyor, ve benden yardım istiyor.

Hiç merak etmemesini, bizim elimizde bir olanak varsa, derhal sorunu çözeceğimizi söyledim.

Müsteşarlık makamında çektiğim ızdırapları, birçok değerli sanatçı ve yazarın bazı sorunlarının çözümüne yardımcı olduğum oranda hafiflettiğim için, **Süher Hanım**'ın işine de dört elle sarıldım.

Bizim Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğümüz, Bakanlığın en durmuş oturmuş birimlerinden biridir. Başta **Mehmet Özel, İhsan Yüceözsoy** (sonradan Sinema Genel Müdürü yaptık), **Yaşar Doruk, Recep Yapar, Tunç Tanışık** gibi arkadaşlar, hepsi kendi başına birer değer olan insanlardır.

Hemen **Recep Yapar**'ı buldum evinden. Konuyu anlattım, ilgilenmesini rica ettim.

Arkadaşlar, gece yarısı bile yataklarından tarafımdan uyandırılıp talimat aldıkları ve bu bilindiği için, **Yapar**, hiç yadırgamadı.

"Bir inceleyeyim, size bilgi arzederim" dedi.

Gece 9.30'da falan telefon etti.

Sorunu çözmüştü.

Ertesi sabah ilk iş, İstanbul gümrüğüne faksla talimat gitti.

Saat 11'de **Süher Pekinel**, piyanosuna kavuştu.

Allah selamet versin, sanatçı ve yazarlarımız, hep son dakikada, ivedi ve süreli olarak beni ararlar. Belki de beni rahatsız etmemek için, son dakikaya kadar başka çözüm yollarını aradıklarından, hep "acildir" sorunları.

Keşke bana ulaşan bütün sorunları, **Pekinel**'inki gibi çözebilseydim.

Saat 20.00'deki Temsilin, Saat 17.00'de Gümrükten Çekilen Dekorları

İzmir kentimiz, kültür ve sanat etkinlikleri açısından, nedense oldukça geride kalmıştır.

Olanaklar açısından da, kaynakları çok sınırlıdır bu kentimizin.

Örneğin, İzmir Devlet Senfoni Orkestramızın konser salonu başka, prova salonu başka, idare merkezi ise başka binadadır ve bunların hepsi kiradır.

Opera ve Bale, İzmir Milli Kütüphanesi Vakfı'nın, Milli Kütüphane binası yanında, kütüphaneye gelir getirsin diye yaptığı, eski Elhamra Sineması'nda temsillerini verir.

Bale çalışmaları, bu sinemanın sonradan fuaye olarak eklenmiş olan bölümünde ve bu bölüm, boya atelyelerine bitişik olduğu için, zehirli kokular arasında yapılır.

İşte İzmir Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğüne getirdiğimiz değerli soprano **Selmin Günöz**, bütün bu olanaksızlıklar içinde harikalar yaratan bir sanatçı-yönetici idi.

Bir yandan *Macbeth*, *My Fair Lady* gibi müzikallerde başroller oynuyor, öte yandan, kadro, kira, izin ve benzeri sorunları çözmeye çalışıyordu.

Zamanının önemli bir bölümünü de, olanakları genişletmeye harcıyordu: Yeni arsalar, yeni mekânlar, yeni salonlar peşinde müthiş bir enerji harcıyordu. (İzmir ve **Günöz** konusuna, Opera ve Bale ile ilgili bölümde yeniden döneceğim.)

Bir gün saat 16.30'da, **Günöz**'ün aradığını, çok önemli ve ivedi olduğunu söylediler. Ben de, Bakanlık dışında bir toplantıdaydım. Sekreterlerim, beni bulup haberi ilettiklerinde, hemen kendisi ile konuştum ve şaşkınlıktan donup kaldım:

Bulgaristan Devlet Operası, İzmir Devlet Operasının çağrılısı olarak, İzmir'e temsiller vermek üzere gelir.

Gelir fakat dekor ve kostümleri gümrükte takılı kalır. **Selmin Günöz** ve arkadaşları, bütün çabalarına karşın, saat 20.00'de başlayacak temsile dört saat kala hâlâ gümrük sorununu çözememişlerdir.

Derhal, zamanın Gümrük Müsteşarı sevgili dostum **Yener Dinçmen**'i aradım.

Eksik olmasın, hemen müdahale etti.

Dekorlar saat 17.00'de gümrükten çekildi. Saat 20.00'de perde, ucu ucuna açılabildi.

Bu arada, sorunun, Bulgarların gerekli işlemler konusundaki ihmallerinden kaynaklandığını da belirtmeliyim.

Fakat konunun dehşetini düşünebiliyor musunuz? Devletin iki müsteşarı, zamana karşı yarışarak, bir temsilin perdesini ancak açtırabiliyorlar!

Ya birisi işinin başında olmasa? O anda erişilemeyecek bir konumda olsa?

Refik Erduran'a İmza Tasdiki

Refik Erduran, bence sadece gerçek bir tiyatro ve kültür adamı değil, aynı zamanda Türkiye'nin en zeki insanlarından biridir.

Zekâsını, sadece günlük fıkralarındaki esprilerde ve "aykırı noktaları" yakalamaktaki başarısında değil, kalıcı tiyatro yapıtlarındaki kurgularda da (ve pek doğal olarak repliklerde ama esas olarak kurgularda) görürsünüz.

Sakal ve özgürlük sorunu dolayısıyla üniversiteden istifa edip, İstanbul'a gelerek **Hürriyet**'te çalışmaya başlayana kadar, **Refik** ile pek bir dostluğumuz yoktu.

İstanbul'a dönüşümün sağladığı (üniversitedeki kürsümü kaybetmeme ve bu yüzden yaşamımın kararmasına karşılık) pek çok kazancımdan biri, **Refik Erduran**'ın dostluğudur.

Refik, zekâsını toplumsal ilişkilerinde, çevresine yararlı olmak için de kullanır.

Alçakgönüllüdür. Paylaşıcıdır: Takım oyununu sever. Örgütçüdür.

Pek doğal olarak bu özellikleri sonunda, kendisi de üretken, verimli ve başarılı olur.

Kültür Bakanlığı Müsteşarlığını kabul etmem konusunda, bana en büyük baskıyı yapanlardan biri de **Refik** idi.

Nitekim göreve başladıktan sonra da en büyük desteklerden birini, özellikle proje üretme ve iş yapma konusunda, ondan gördüm.

Televizyon dizileri için senaryo yarışması, tiyatro oyunu metni yazımı için bir seminer çalışması gibi yaratıcı projeler, hep ondan gelmiş önerilerdi.

Refik, bizden önce de Kültür Bakanlığı ile pek çok ilişkisi olan bir aydındı.

Zaten **Zülfü Livaneli** dahil, pek çok aydın, üretici olduğu ölçüde, şu ya da bu dönemde, Kültür Bakanlığı ile işbirliği yapmış, pek de siyasal eğilimine bakılmadan Bakanlıktan maddi ya da manevi destek almıştı.

İşte **Refik Erduran** da, Bakanlık ile hem ITI (Uluslararası Tiyatro Enstitüsü) Başkanı, hem Tiyatro Yazarları Derneği yönetim kurulu üyesi olarak, sahip olduğu ilişkiler dolayısıyla, hem de kendi işleri için, oldukça sık görüştüğümüz bir arkadaşımdı.

Bu konuşmalardan birinde, bir gecenin oldukça geç bir saatinde, benden inanılmaz bir istekte bulundu: Bir banka şubesinden, bizle ilgili işlerden biri olup olmadığını hatırlamadığım konuda bir para çekmesi gerekiyormuş. Fakat şube, imzasını tanımadığı için, parayı vermiyormuş. Ankara'da olduğu için, tanıdık filan da bulamamış. Ertesi sabah erkenden de parayı alması gerekiyormuş. Bankadan, herhangi bir resmi yazı ile imza tasdiki olmadan ödeme yapmayacaklarını söylemişler.

Özetle, **Refik Erduran**, benim Müsteşar olarak, imzasını tasdik etmemi istiyordu.

Kahkahalar arasında hemen bir belge hazırlatıp, **Refik**'in imzasını onayladım.

Ertesi sabah parasını aldı. İşi görüldü.

Şimdi kıssadan hisse nerede?

Türkiye'nin en çok eleştirilen merkezi bürokrasisinin, Türkiye'nin en ileri ve en verimli çalışan kesimi olan bankacılık sektöründen daha ileri olduğu, ve o sektörün katılığından doğan sorunu, kendi elastikiyeti ile çözdüğünde mi?

Yoksa bir "bürokratik kâbusun", yalnız merkezi hükümeti değil, tüm resmi ve özel muameleleri egemenliğine almış bulunduğu ve bunun devlet memurlarını çok aşan bir ortak toplumsal davranış biçimi olduğunda mı?

Devletin müsteşarlarının, sorun çözmek için zaman zaman muhtarlık ya da noterlik işlevi bile yapmak zorunda kaldığında mı?

Halkımızın başı sıkıştığı zaman, bakana ya da müsteşara başvurmasının, çok haklı bir davranış olduğunda mı?

Aslında, bu "hisse"lere daha pek çoğu eklenebilir.

Ben sadece, okuyucunun dikkatini, bir toplumda "bürokrasi kâbusu" varsa, bundan hiçbir kurumun kaçınamayacağı noktasına çekmek isterim.

Erdinç Bakla'nın Öğrencilerinin İtalya Vizesi

Erdinç Bakla çok saygın ve değerli bir seramik sanatçımızdır.

Ayrıca Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde öğretim üyesidir.

Benim, İstanbul'da iken tanıştığım değerli bir dostumdur.

Bir gün, "ivedi" olarak beni aradığını ve konunun çok önemli olduğunu söylediler.

Yine bermutat çok sıkışık bir gün.

Yine "ivedi" ve "önemli" mesajı olduğunu söyleyen değerli bir kişi.

Tabii hemen ilgilendim.

Prof. **Erdinç Bakla**, 10-12 kadar öğrencisine, İtalya'da bir üniversitede bir sanat uygulaması bursu bulmuş. Her şey de ayarlanmış. Fakat İtalya vizesi almakta bir darboğaz oluşmuş. Hareket günü gelmiş. Hâlâ İtalya vizesi alınamamış. Sonunda öğrenciler, Ankara'ya İtalya Sefaretine gelmişler. Telefonla konuştuğumuz anda Sefarettelermiş. Sefaret, vizeyi İzmir ve İstanbul'daki konsolosluklarının verdiğini, bu nedenle kendilerinin işi olmadığını söylüyormuş. Oysa artık tekrar İstanbul'a dönecek vakit kalmamış. Acaba ben vizeleri alabilir miymişim?

Sevgili **Erdinç Bakla**'ya, Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı makamının, yabancı devlet vizelerini de takip etmeye başlamasının uygunsuzluğunu münasip bir dille hatırlattım. Fakat tesadüfen, İtalya Büyükelçisini çok iyi tanıdığım için, böyle bir işe bir defaya mahsus olmak üzere aracılık edeceğimi ve bunu da kendisinin saygın kişiliği ve bunalmış bir yöneticiye yardım adına yapacağımı söyledim.

İtalya Büyükelçisini arayıp rica ettim.

Büyükelçi, gerçekten, vize işlerinin İstanbul ve İzmir konsolosluklarından yapıldığını, fakat benim ricam üzerine işi halledeceğini söyledi.

İki gün sonra, bir yemekte Büyükelçi **Luigi Fontana Giusti** ile karşılaştık.

Kendisine şaka yollu, bürokrasinin sadece bizim Bakanlıkta engelleme oluşturduğunu sandığımı, ama aynı katı kuralların, bürokrasiyi İtalya Sefaretinin de bir hastalığı yapmış olmasından dolayı çok şaşırdığımı söyledim.

Fontana Giusti, büyük bir incelikle, sorunun, İstanbul'daki seyahat acentasının bir yanlışlığından kaynaklandığını, ama ben aracılık ettiğim için, onların yanlışını, kendi kurallarını aşarak telafi ettiklerini anlattı.

Daha sonra yolladığı bir mektup ile de durumu yeniden yazılı olarak açıkladı.

Mektupta, yanlışlığa yol açan seyahat acentasının da uyarıldığını belirtiyordu.

Bu olay, "bürokrasi hastalığının", yalnız Türkiye'ye özgü olmadığını göstermesi bakımından ilginç.

Bir başka ilginçliği de, bana "bir bilim ve kültür adamı **Emre Kongar**" olarak inanan ve güvenen dostların, başları sıkıştığı zaman, işim olsun olmasın, son çare olarak başvurdukları.

Ben de, hem "devletin etkinliğini ve yetkinliğini" vatandaşlara kanıtlamak, hem de düş kırıklığına uğratmamak için, bırakın yetki ve sorumluluk alanımda ortaya çıkan sorunları, benle hiç ilgisi olmayan işleri bile, tüm gücümle çözmeye çalıştım.

Bana başvurup da, derdine deva bulamamış olanlardan, bu vesile ile özür dilemek de isterim: İnansınlar ki, elimden gelen her şeyi yaptığım halde, başaramadığım için sorunlarını çözememişimdir.

Yerköy Kütüphanesinin Kömürü İçin Gelen Heyet

Müsteşarlığımın ilk günleri.

Odam, tebrike gelenler ve iş takipçileriyle dolup taşıyor.

Ben, kimseyi pek tanımıyorum. Olanaklı olduğu ölçüde, içeri girenlerin kimliklerini ve hangi nedenle geldiklerini, önceden belirlemeye ve getirecekleri soruna önceden hazırlanmaya çalışıyorum.

Fakat bizim hemen hemen tüm ziyaretçilerin (ve özellikle politikacıların) bir huyu var: Kimliklerini ve hangi konuda görüşmek istediklerini söylemek ağırlarına gidiyor. Herkes "önemli". Herkesin konusu ise "özel".

Sekreterlere de kesin talimat vermişim: Çok nazik olacaklar. Fakat "nezaket" içinde ziyaretçilerin konusunu öğrenmek, her zaman olanaklı olmuyor.

Böylece odam, bir ziyaretçi kargaşasına sahne oluyor sürekli.

Yine bir gün, beş kişilik "önemli kişilerden" oluşan bir heyetin, pek tabii yine habersiz ve randevusuz geldiğini bildirdiler. Konuları: "Özel".

Zorunlu olarak bir araya sıkıştırdık.

Gelenler, gerçekten bulundukları mevki ve konumları açısından "önemli" kişilerdi. İktidar partisinin en önemli yerlerindeydiler.

İsteklerini duyduğumda ise, gerçekten şaşırdım: Yerköy'deki kütüphanenin, önümüzdeki kış ısınma sorunu olmaması için, yeterli miktarda kömür parasının gönderilmesini istiyorlardı.

Düşünün: Beş önemli politikacı, bir ilçedeki kütüphanenin yakacak parası için, Müsteşara gelip ricacı oluyorlar.

Olayı tahkik edince, iyice hayrete düştüm.

Gerçekten, toplam ödenek az olduğu için, kütüphanelere yollanan yakacak parası genellikle yeterli olmuyordu. Bu nedenle de "yeterli" yakacak ödeneğinin sağlanması, ancak "özel ilgi" ile olanaklı kılınabiliyordu.

Genel Olarak Bürokrasi Çökmüş, Merkezi Bürokrasi İse Tümüyle Göçmüştür: İkisi de, Ancak Özverili Yöneticiler Sayesinde Ayakta Duruyor

Bu bölümde çeşitli düzeylerde, birbiriyle ilgisiz, ama tümü merkezi bürokrasinin işlemediğini gösteren örnekler verdim. Aslında bu örnekler tam tersine, "merkezi bürokrasinin etkinliği" adına da yorumlanabilir.

Çünkü bu örnekleri, değişik bir yaklaşımla hep başarılı işlerden seçtim. Bir başka deyişle, bu bölüm benim, fon ve insan yetersizliğinden dolayı yapamadığım değil, tam tersine, kişisel girişkenliğimi kullanarak çözdüğüm sorunlardan oluşuyor. Sadece son olayı, "Nelerle uğraşıyoruz Allahım!" mesajını güçlendirmek için, biraz farklı bir nitelik taşımasına karşın ekledim.

Okuyucuya şunu söylemek istiyorum: Tüm yapı, öylesine yozlaşmış ve "bürokrasiye boğulmuş" ki, etkin bir yönetici imgesine sahipseniz ve bu imajı korumak istiyorsanız, kendi işinizin dışındaki tüm saçmalıklarla da uğraşmak zorunda kalıyorsunuz. (Bir başka örnek için, **"Nevzat Çelik**'in Çıldırtan Pasaportu" adlı bölüme bakınız.)

Bütün bu örneklerin ardında ise esas olarak, yetersiz mevzuat, eskimiş yasa ve yönetmelikler, kıt para ve yetersiz personel var.

İşte hepsi yetersiz olan mevzuat, para, personel ve davranışların bütününe, biz "bürokrasi" diyoruz. "Bürokrasiyi" kendi örgütünüzde aşsanız bile (ki bu da olanaklı değil), çevre "bürokrasilerde" boğuluyorsunuz.

Her bir ögesi ayrı ayrı yetersiz olan bir bürokrasinin, toplam olarak etkin olması olanaklı mı?

Tabii ki hayır.

Vatandaşın, sürekli olarak bakana ya da müsteşara başvurmasının nedeni, kimi zaman "özel muamele" arama arzusu ise, kimi zaman da saçma ya da eskimiş kuralları aşma zorunluluğu. Pek doğal olarak, çoğu zaman onların müdahalesi de sorunu çözemiyor.

Buradaki terslik şu: Hiçbir sistem, birey olarak insanların erdemlerine ve özverilerine dayalı olarak uzun süre varlığını sürdüremez.

Tam tersine her sistem, ortalama insana, zaafları ve eksikleri olan insana rağmen yaşayacak biçimde düzenlenmişse, zaman içinde kalıcı ve verimli olabilir.

Türkiye'de bürokrasi, hemen hemen bütünüyle akıl dışı ve çağ dışı sınırlama ve kısıtlamalarla doludur.

Ayrıca bunun tepesinde siyasal iktidar, siyasal tercihler, ve eğitiminin ne olduğu hakkında hiçbir güvence bulunmayan bir politikacı veya bir politikacılar grubu vardır.

Bu durumda, akılcı çizgide, "yapılması gereken" doğrultuda iş üretmek (yani kişisel çıkarlara ya da özel menfaatlere dayanmayan, siyasal değil ama, "kamu yararına" uygun olan iş üretmek), üstelik de verimli olmak, bütünüyle bazı insanların olağanüstü özverisine bağlı oluyor. Çünkü "iş üretmek", zaten başlı başına bir zorluk. Bir işi üretirken "verimli" olmak ise, hemen hemen olanaksız.

Peki çözüm?

Çözüm, devletin, mevzuat, personel, para ve davranış biçimi olarak "küçültülmesinde" ve "etkinleştirilmesinde". Ayrıca da politikanın, siyasal partilerin ve politikacının düzeltilmesinde.

Bu "küçültme" ve "etkinleştirme" nasıl olmalı, hangi ilkelere dayanmalı, politika, siyasal partiler ve politikacı nasıl olmalı konularındaki önerilerimi, en son bölümde anlatacağım.

İSTANBUL'A KAZANDIRILAN BİR SAHNE VE SALDIRILAR

Müsteşarlık dönemimde olumlu işler yapmak için insanüstü bir gayret gösterdim. Çünkü orada bulunmamın "olumlu iş yapmaktan" başka hiçbir gerekçesi yoktu benim için.

Her gece yorgunluktan yatağa baygın düşerken, "Ben Müsteşar olmasa idim, bugün yapılmış olan hangi iş gerçekleştirilememiş olurdu" diye düşünürdüm.

Yanıtım çoğunlukla olumlu olmazdı.

Bu olumsuz yanıt, iş yapamadığımdan değil, yaptığım pek çok işin, kim müsteşar olursa olsun, nasıl olsa yapılabileceğinden kaynaklanırdı. Ben, belki biraz daha çok işi, daha hızlı ve daha doğru yapıyordum ama, "olağan işler" beni tatmin etmiyordu.

Bu anılar, bir "hesaplaşma", bir "hınç alma", "bir övünme" ya da hatta bir "envanter" değil. Sadece "ilginç" ve "öğretici" öyküler. Eskilerin deyimi ile "kıssalardan (kısasdan) hisseler" çıkarılması için anlatılan anekdotlar. Bu nedenle, ilginç bir olay olmadıkça, ne özel bir başarı, ne de özel bir başarısızlık öyküsü anlatıyorum.

İşte İstanbul'a "yeni bir sahne kazandırmak" ve onun basındaki yansımaları da, son derece ilginç bir olaydı. Bu nedenle anılarımda yer alıyor.

Olayın kamuoyuna yansıması, çok kapsamlı oldu. Çünkü, bir yandan uzun yıllardır hep sahneleri azalan İstanbul'a ilk kez yeni bir tiyatro sahnesi kazandırıyorduk, öte yandan Devlet Tiyatroları içinde "Birim Tiyatro" uygulaması başlıyordu.

Üstelik bu iki olay, sevgili genç dostum, yetenekli ve uçuk yönetmen **Müge Gürman**'ın çok tartışmalı bir **Shakespeare** yorumunu içeren (ikiye bölünmüş, yani biri palyaço, biri eşcinsel kılıklı iki ayrı aktör tarafından oynanan) Hamlet sergilemesi ile birleştirilmişti.

Dönem, Bakan ile Devlet Tiyatroları Genel Müdürü **Erten**'in arasının iyice açıldığı ve hatta Bakanın, **Erten**'i, **Bozkurt Kuruç**'un Danıştay kararını bile uygulamadan önce görevden alacağı dedikodularının çok yoğunlaştığı günlerdi.

İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'nin İnanılmaz Öyküsü

Bakanlığın tüm açılış törenleri, Bakanın özel takvimine göre ayarlandığından, Bakan ise o aralar çok meşgul olduğundan, "birim tiyatro sahnesi" denilen AKM'deki yeni salonun açılış tarihi de birkaç kez ertelendikten sonra, 6 Ocak 1994 olarak belirlenmişti.

İstanbul'daki Atatürk Kültür Merkezi'nin dekor depolarındaki bir mekanın, tiyatro sahnesine dönüştürülmesi, **Yücel Erten**'in Genel Müdür atanır atanmaz, bana getirdiği bir projeydi.

Bir gün, her zamanki sakin ve denetimli, ama kendine özgü vurguları olan sesiyle, benden bir milyar istemiş ve benim "Bütçe kabul edileli aylar olmuş. Uygulama çoktan başlamış. Bu miktar parayı, bu vakitten sonra asla açıktan denkleştiremem" itirazlarım arasında, ısrarla AKM'deki otoparkın altındaki depoyu, bir sahne haline getirme planını anlatmıştı.

İlk konuşmada, Devlet Tiyatrolarının hiç parası olmadığını, ama Bakanlığın sağlayacağı bir milyar ile, buradaki dönüştürme işleminin tamamlanabileceğini söyleyen **Erten**, zaman geçtikçe üç milyara kadar çıktı.

Neyse, belki işi başından almak gerek.

Erten, bana projeyi anlattıktan kısa süre sonra, İstanbul'a AKM'ye, sözü edilen yere bakmaya ve binanın genel sorunlarını belirlemeye gittim.

1970'teki ünlü yangından sonra, 1977'deki açılışın üzerinden 15 yılı aşkın bir zaman geçtiği halde, bina, hiçbir ciddi onarım görmemişti.

Aslında İstanbul'daki sorunlarımız ve işlerimiz çok fazla idi. Fakat benim ailem İstanbul'da olduğundan, sanki oradaki işleri bahane edip, çok sık bu kente gidiyormuşum izlenimini vermemek için, belki de İstanbul'daki bazı işleri ihmal bile ediyordum.

İşte sonunda, İstanbul AKM'yi enine boyuna tartışmak için, bütün birim sorumlularının katıldığı geniş çaplı bir toplantı düzenlemiştim.

Atatürk Kültür Merkezi, eşi dünyada görülmemiş bir hilkat garibesi idi.

Dünyada kendi binası olmayan nadir operalardan biri olan İstanbul Operası, bu binada temsillerini veriyordu.

Aynı binada Devlet Tiyatroları da sahneyi kullanıyordu.

İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası haftada iki konser veriyordu.

Ayrıca, Türk Sanat Müziği Topluluğu ve Bakanlığa bağlı öteki sanat toplulukları da binayı, hem idari olarak, hem de gösteri için kullanıyorlardı.

Yukarda bir de sergi salonu vardı.

Ayrıca repo geceleri ve gündüzleri sahneler, çeşitli etkinlikler için, dışardaki örgüt ve düzenlemelere tahsis ediliyordu.

Binanın yönetim birimleri için, odalar tamamen yetersizdi.

Binanın müdürlüğü, Devlet Tiyatroları Müdürlüğü, Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü, Senfoni Orkestrası Müdürlüğü, öteki müdürlükler, bütünüyle yetersiz bir yerleşme sergiledikleri gibi, sahne etkinlikleri için gerekli olan soyunma odaları ve benzeri zorunlu yerleri de işgal ettiklerinden, tüm işlevler, eksik ve yetersiz kalıyordu. Bu durumun yol açtığı kaosu ise, ya ilgili birim, ya yönetim, ya da ikisi birden çok ağır biçimde ödüyorlardı.

Örneğin, sanatçılar koridorlarda soyunup giyiniyor, dekorların kurulması ve sökülmesi çok vakit aldığı için temsil saatleri aksıyor, idari personel küçücük odalarda üst üste oturuyor, özet olarak, özellikle sanat olaylarında ve yönetimde son derece düşük bir verim, çok büyük bir israf ortaya çıkıyordu.

Bütün bu olumsuzluklar içinde görev yapan tüm arkadaşlarımızı, ama özellikle Müdür **Gülser Orhan** ile Opera Müdürü **Yekta Kara**'yı burada hayırla anmak isterim. Bu iki insan, o yetersiz ortamda mucizeler yaratıyorlardı.

Ayrıca Tiyatro Müdürü olarak önce **Sema Çeyrekbaşı**, sonra **Murat Karasu** ve Senfoni Müdürü olarak önce **Özer Sezgin**, sonra **Türkmen Güner**, gerçekten olağanüstü görev anlayışı ile çalışan insanlardı.

Binanın sorunları o noktaya ulaşmıştı ki, insanların can güvenliği bile sağlanamaz olmuştu.

Örneğin, bir gün dekor kurulurken, tepeden düşen bir demir parçası **Yekta Kara**'nın alnını sıyırmış ve **Yekta** birkaç milim ile ölümden dönmüştü.

Bir başka gün, Müsteşar tam güvenlik toplantısı yaparken, binada yangın çıkmıştı.

Her Felaketten Bir Nimet Doğar: Dekor Piyano Şakası

İşte bütün bu sorunlarla nasıl boğuşacağımızı belirlemek üzere düzenlediğim toplantı, bir başka felakete tanıklık etmeme yol açtı.

Toplantıya tam başlamıştım ki, burnuma bir yanık kokusu geldi.

Derhal harekete geçtik.

Bu arada, doğrudan İstanbul İtfaiyesine bağlı olan alarm da işlevini yerine getirmişti.

İstanbul İtfaiyesinin öğretim üyesi olan Müdürü Dr. **Abdurrahman Kılıç** ile ben, anında olay yerinde buluştuk.

Yangın, oda tiyatrosunda çıkmış ve İtfaiyenin anında müdahalesi ile bastırılmıştı.

Uzun inceleme ve araştırmalardan sonra, yangının spotların aşırı ısıttığı perdeden çıktığı saptandı.

Bir başka gayri resmi rivayete göre ise, bir sigara izmariti yangına neden olmuştu.

Ben, tabii resmi görüşe inandım.

Sıra geldi onarıma.

AKM Müdürü **Gülser Orhan,** (haklı olarak) onarımı kendisinin yapması gerektiğini, bunun için de Ankara'ya Bakanlığa, Kültür Merkezleri Daire Başkanlığına yazı yazıp, ödenek ve izin isteyeceğini, para ve izin gelince onarıma başlayabileceğini söylüyordu.

Yani yaklaşık 6 aylık bir süreden söz ediyordu.

Bu arada Devlet Tiyatrolarının İstanbul Müdürü **Raik Alnıaçık,** izin verdiğim takdirde, hiç ilave para istemeden, kendi olanaklarıyla ve kendi adamlarıyla, salonu bir hafta-on gün içinde temizleyip onaracaklarını söyledi.

Gülser Orhan, "Ben bu durumda hiçbir sorumluluk kabul etmem" diyordu.

Raik Alnıaçık ile iyice konuşup, bu işi kendi olanakları ile yapabileceğine kanaat getirince, tüm sorumluluğu yüklenerek onarım iznini Devlet Tiyatroları İstanbul Müdürlüğüne verdim.

Gerçekten de **Raik Alnıaçık** ve arkadaşları, inanılmaz bir sürede onarımı başardılar. Söz verdikleri tarihte yeniden açılışı yaptılar.

Bu arada biz, DPT'ye yangını bildirip, onarım için ek ödenek istemiştik.

Yangında bir de dekor piyano yanmıştı.

Yangın hasarı tesbit edilirken, bu dekor piyano ile birlikte, Planlamadan yaklaşık 1.5 milyarlık bütçe dışı bir ek ödenek aldık. Bunun üzerine arkadaşlar, "dekor piyano yerine sanki gerçek piyano yanmış gibi para aldık" diye bir espri ürettiler.

Onarım, **Alnıaçık** ve arkadaşları tarafından, bütün masraflar Devlet Tiyatrolarınca ödendiği için bedavaya yapılmıştı.

Böylece **Yücel Erten**'in depodan tiyatro sahnesi kazanma hayali gerçekleşme aşamasına ulaştı.

Derhal bir milyarı bu işe tahsis ettim.

Gülser Orhan, Yücel Erten ve arkadaşları kolları sıvadılar.

İş ilerledikçe para yetmedi.

Kültür Merkezlerinden sorumlu Müsteşar Yardımcım **Şakir Çelik**, her para gereksinmesi çıktıkça, ek kaynak buldu.

Gülser Orhan'la **Yücel Erten** ve İstanbul'daki birim tiyatro sorumluları, **Nesrin Kazankaya, Müge Gürman** ile İstanbul Devlet Tiyatrosu Müdürü **Sema Çeyrekbaşı**, tüm ilişkilerini seferber ettiler.

Bedava çalışan mimarlar, kâr almadan çalışan müteahhitler buldular.

Gerçek bir mucize, tam bir takım çalışması ile ortaya çıktı.

Açılış Gecesi

Yücel Erten ve arkadaşları, açılış gecesi benim de mutlaka bir konuşma yapmamı istediler.

Ben ilke olarak, Genel Müdürün ve Bakanın konuşacağı bir yerde konuşma yapmazdım.

Fakat o gece, araları açık olan Bakan ile Genel Müdürü belki biraz yakınlaştırırım diye, konuşmayı kabul ettim.

İlk olarak **Erten** konuştu. Arkadan ben sahneye çıktım.

Önce çok kısa olarak piyano şakasını anlattım.

Sonra bizim Bakanlıkça o zamana kadar yapılan konuşmalarda hiç adet olmayan bir şeyi yapıp, sahnenin açılışında emeği geçenlere, tek tek adlarını belirterek teşekkür ettim.

Ve sahneden indim.

Benden hemen sonra Bakan konuştu.

Her ikimiz de çok alkışlanmıştık.

Gerçekten de sürekli sahne kapanan bir kentte yeni bir sahnenin açılışı, kültürümüz ve tiyatromuz adına çok önemli bir başarı idi.

Bakan yerine oturduktan sonra ben, yeniden çok küçük bir konuşma yaparak, "İşte bu başarıyı sağlayan Bakan bu, Genel Müdür de bu!" diyerek, ikisinin arasındaki buzları biraz olsun eritmeye çalıştım.

Daha sonra **Müge Gürman**'ın ilginç bir *Hamlet* yorumunu izledik.

Bilgesu Erenus'un Saldırısı

Şimdi, özetini yukarda verdiğim açılış olayını, bir de Bilgesu Erenus'un kaleminden 7 Şubat 1994 tarihli **Özgür Gündem** gazetesinde izleyelim:

"DEKOR PİYANO"

"**Halide** oyunumu yazarken araştırmacı yanım, Ankara ve İstanbul'dan tanıdığım, Prof. Dr. **Emre Kongar**'la da buluşturmuştu beni **Hürriyet** Gazetesi'ne danışmanlık yapıyordu o zamanlar. **Halide**'nin, **Halide Edip Adıvar** olduğunu anlayınca, **'Bırak şu çirkin kadını'** dedi, **'Başka birini bulamadın mı yazacak?'** Eylül'ün üniversitelerden uzaklaştırdığı sosyolog **Kongar**'dan tarihsel, sosyal açıklamalar beklerken, itirazının yalnızca **Adıvar**'ın fiziğiyle ilgili olduğunu hayretle anladım. Oysa, manda beklentisi bir yana **Halide**'yi olağanüstü güzel buluyordum ben, çevresine, yetiştirme tarzına başkaldırmış, köle İstanbul'dan Anadolu'ya geçmeyi seçen bir yazar; sosyalist **Serteller**'in, **Dervişler**'in, **Boranlar**'ın habercisi bir kadın... **Kongar**'la diyaloğumuz hemen orda ve nezaket çerçevesinde kopuverdi. Kendisinin gün gelip, Eylül Kültürü'ne müsteşar atandığını duyduğumda, yadırgamamıştım doğrusu, münasiptir.

Emre Kongar'la bir daha yüz yüze gelmedik ama mesleğim gereği, onu, birkaç kez sahnelerde izlemek zorunda kaldım.

Geçtiğimiz yıl **Şükran Kurdakul**'un ellinci sanat yılında, **Kurdakul**'a AKM'de devlet soruşturması parodisi uygularken, hiç mi hiç sıkılmıyordu. Bakanlığının ortağı olduğu hükümet, bilim ve sanatı DGM'lerde yargılarken o, sahnede şirinlik peşindeydi hâlâ. İsteyen, örgütçü-ozan **Şükran Kurdakul**'un, hiç de hak etmediği bu devlet töreninin ayrıntılarını, **Yeni İnsan Dergisi**'nin eski sayılarında bulabilir.

KATAKULLİ

Kongar, devletin yirmi dördüncü tiyatrosu '**Birim**'in açılışı dolayısıyla, şu an gene sahnede. Yanlış mı duyuyorum diye düşünmekten kendimi alamıyorum. Sahneleri pek çok seven müsteşar, şirinliğinden gene son derece emin bir tarzda, kendi bütçesini nasıl katakulliye getirdiğini anlatıyor. Efendim, Oda Tiyatrosu geçen yıl, yangın tehlikesi atlattığında müsteşar bey de AKM'de bulunuyorlarmış. Kokuyu hassas burunlarıyla almakta gecikmemişler, **'Yangın mı ne?'** demeğe kalmadan, aşağı katta, sayın itfaiye müdürü ile burun buruna gelmesinler mi? Meğersem, sayın itfaiyeci de **Ionesco** oyunlarındaki rastlantılara taş çıkartırcasına, hortumlarıyla birlikte o ara Taksim'deki bir geziye çıkmışlarmış!..

Oda Tiyatrosu yangını, sayın müsteşarın burnu ve itfaiye müdürünün hortumu sayesinde ucuz atlatılmış ama asıl katakulli bundan sonra başlıyor. Sanat aşkıyla yanıp tutuşan cin fikirli müsteşar, bir de ne görsün? Ucuz atlatılan yangında hasar gören, yalnızca ve yalnızca ucuz bir piyano değil mi? Piyano bile denmez ona, dekor çünkü. Kültürün müsteşarı, gerçek piyanoların ne denli pahalı olduğunu iyi bildiğinden, dekor piyanonun külahını, marka piyanoya takarak, elde edilen parayı, Birim Tiyatro'nun onarımına aktarıp, bu işi sıfır maliyetle kapatıvermiş.

Yanlış duymuyorum, hayır. Yanlış duymadığım alkışlanan müsteşarla, alkışlayanların yüzlerindeki mutluluktan belli. Vay anasına, Kültür'de ne bürokratlar var, nasıl da şıpın işi tahsisat yaratıyorlar. Kendi bütçesi önünde eli kolu bağlı bu şımarık zaferden, **Kongar**'ın en ufak bir kuşkusu yok. Dekor Piyano'yu, Birim Tiyatro'nun tanıtım dergisinde de yazarak, çekinmeden belgeleyebiliyor. Bana ise, şaşırmayı ve anlatmayı sürdürmek düşüyor.

HAPPY BIRTHDAY TO YOU

Memur zihniyeti ve merkezileşmeyi reddederek, yaratıcılığı savunma iddiasındaki Birim Tiyatro'nun açılışında, sıra Müsteşar'ın bakanına gelmişti. Absurd tiyatro örneği rastlantılar sürüyor, lütfen dikkat! Meğer üç Ö ilkeli **Özgür, Özerk, Özgün Birim**'in açılışı, tam da Kültür Bakanı Sağlar'ın doğum günü ile çakışıvermez mi? Bu çakışmayı hayata geçirebilmek için teknik, mali güçlüklerin yanı sıra, üç Ö'lü yönetici ve sanatçıların, **Hamlet**'i genel provasız sahneye almalarına şaşmamak gerek. Yer darlığından dolayı, tek cümleyle değineceğim tangur, tungur bir sahnede, bağır, çağır bitmemiş bir **Hamlet** idi bize izletilen, **Shakespeare**'in de kulakları çınlamıştır, eminim. Oyun ve oyuncular yerine, **Kongar-Sağlar Show**'u ve izleyici anlatmayı yeğliyorum, çok daha öğretici.

Birim Tiyatro'nun tribünleri adamakıllı doluydu o akşam. Kapıdan dönenleri saymazsak, kıyıdan köşeden kafalarını uzatarak, ayakta izlemeye razı olanlar bile var. Açılışın daha ilk dakikalarında, tribünlerdeki bu adamakıllı kalabalığın, adam ya da kadın olabilirler ama, akıllı olup olmadıklarından kuşkuya düşüyorum.

Herkes olandan bitenden, en çok da birbirlerinden, en çok da kendilerinden öylesine hoşnut ki sürekli kıkırdaşıp, alkışlıyorlar. Doğum gününü sahnede kutlayan **Sağlar**, şirinlikte müsteşarıyla yarışmak niyetinde sanki.

Kongar konuşmasına başlarken müsteşarların pek bir işe yaramadığını söylemişti. 'Oysa' diyor Kültür'e bakan **'Müsteşarların işe yaradıklarını az önce gördük, devlet sırlarını ele veriyorlar!'** Sayın **Sağlar** bu sözleriyle, şu

malum dekor piyano meselesindeki katakulliye atıfta bulunuyorlar ve ziyadesiyle alkışlanıyorlar gene, işgüzar gülücükler eşliğinde. Fonda **Doğulu'nun Roma**'yı tehdit eden '**Yakarım**' ezgisi yer almakta ama, ne yazık, çok insan duyabiliyor. **Kongar**, bakanının ardından, konuşmaya hiç niyeti yokken, ilkesini yeniden bozup, yeniden ortalara fırlıyor; sanırım şu anda, hazır bulunanların huzurunda, Bakanı'yla, Genel Müdürü'nün arasını bulma çabasından, hemen yanı başında duran **Erten**'i bir bulup bir kaybediyor. Birim'den ders çıkarmanın **Sağlar** yönünü, Kültür Bakanı'na gecikmiş bir doğum günü armağanı olarak burada kapatıyor, B'ı ise sürdürüyorum.

TELEFON VE KIZLAR

Eylül Kültürü'nün müsteşarıyla son olarak, bir hafta önce **Toktamış Ateş**'in **Cumhuriyet**'teki **Arayış** sütununda karşılaştım. İnsanın **Ateş gibi dostu olursa, düşmana gerek kalmıyor,** bilerek ya da bilmeyerek, kendinin ve dostunun bütün foyasını faş'etmiş.

Gençlerimizin davul zurnayla Güney Doğu'ya savaşa yollanmasından dehşetli keyif aldığını unutamadığımız **Toktamış Ateş** bu Arayış'ından da anlaşıldığı üzere, arada bir **Kongar**'la da kafa bulup, mest oluyor. Kendi deyişiyle, Cumartesi akşam üstü çalan telefonla **Emre**'nin sesini duyar duymaz '**kimbilir ne kadar güzel şeyler söyleyecek**' beklentisi içinde, koltuğa yayılıvermiş. **Emre Kongar** '**Ulan**' diyor, '**Alo**' yerine. Okuyucu boş yere telaşlanmasın, bu '**Ulan**' sözcüğü, biri '**Devlet**'te, biri **Cumhuriyet**'teki iki Prof.'un aralarındaki samimiyetin sütunlara yansıması olarak yorumlanacak, o nedenle altı çizilmiş bulunmakta. **Ulan**'ın ardı sıra duyulan ses ise, **Ateş**'in beklentisinden çok farklı; yayıldığı koltukta hemen toparlanmış olmalı. Çünkü, çok zeki, çok esprili **Emre, 'sen bugünkü yazında entellerle dalga geçerken benim portremi mi çizdin'** sorusuyla, öfke içinde çıkışmakta ona. Aman ha, eyvah, bu işin şakası yok. **'Dostluğuna doyum olmaz Emre'nin ama, düşmanlığı düşman başına'. Toktamış Ateş,** bu durum karşısında hemen zekâsını kullanıp, yazısındaki keçi sakallı, İpek Fularlı'nın sayın dostuyla bir ilişkisi bulunmadığını kanıtlamak için, İktisat Fakültesi'ndeki güzel kızların bilakis B'ın telefonunu edinebilmek için uğruna yanıp tutuştuklarını söylemiş.

Böylece Emre'nin düşmanlığını o saat yeniden dostluğa çevirivermiş. **Artık 'Ulanoğlu Ulan'** bile diyebilirler rahatlıkla, beni ilgilendirmiyor.

YAKIN

Bitirirken vurgulamak isterim; Birim Tiyatro uygulamasına ve hele yaratılan mekâna hiç itirazım yok. Kazançtır ve günün birinde, düzeysizlik,

kurnazlık ve hesap teşhirinden öte amaçlarla kullanılacaktır, buna içtenlikle inanıyorum. Devlet'in Anadolu Sahnelerinden İstanbul'a destek telgrafları yollayan yönetici ve sanatçılara ise, şimdilik kaydıyla bir öneride bulunacağım. Reklamlardaki gibi, Birim'lendirilmek istiyorlarsa eğer; yükte hafif, pahada ağır dekorlarını yaksınlar hemen.

Politikası **'Kravat sözcüğü Hırvattan geldiği için'** boynuna taktığı ipek fularla sınırlı müsteşarlarına güvenebilirler. İşe yaramıyorum saplantısındaki Prof. Dr. **Emre Kongar**, henüz iktidardayken, Birim konusunda onlara da bürokratik bir kıyak geçecektir mutlaka.

Son sözü **Levent-Doğulu** diliyle aktaracak olursak bu yozlukta daha iyi kavranacaktır: **'Yakın, gerekirse Roma'yı da yakın, yeter ki Birim'siz olmasın sanat.'** "

Yazıyı okurken, önyargılı bir yaklaşımın insanı ne denli yanıltabileceğini bir kez daha anlıyorum ve üzülüyorum.

Bilgesu Erenus'un yazısındaki kin ve nefretin nedenlerini bilmiyorum. Belki nesnel, belki de öznel nedenleri vardır. Mutlaka kendince de haklıdır.

Çok üzüldüğüm bir nokta, bazı gerçekleri ya yanlış anımsıyor, ya da yanlış aktarıyor okuyucuya!

Ama dediğim gibi, bu kitapta amacım, övünmek ya da savunmak veya saldırmak değil. İlginç olayları anlatmak. Bu nedenle sevgili Bilgesu Erenus'un yazısını aynen aktardım. Okuyucu benim bazı kişilere ne denli "sevimsiz" gözüktüğümü anlasın istedim.

Dekor piyano olayında söyledikleri, bütünüyle benim yüzümden olmuştu. Çünkü şakayı ben bizzat aktarmıştım bürokrasinin olanaksızlıklarını vurgulamak için. Bu kadar olumsuz yorumlanacağını hiç düşünmemiştim doğrusu.

"Halide" Olayının Gerçek Öyküsü

Yazısının başında anlattığı **"Halide"** olayı ise, hiç ama hiç, onun anlattığı gibi olmamıştı.

Muhtemelen, benden önce ve sonra da, aynı konuda çok kişi ile konuştuğu için, tepkileri birbirine karıştırıyor.

Ben ise, **Halide** konusunu sadece iki kişi ile konuştuğum için, çok net hatırlıyorum.

Bilgesu Erenus'u ve eşi avukat **Müştak Erenus**'u Ankara'dan tanırdım.

Erenus, bir tiyatro yazarı olarak, benim için önemli ve saygın bir insandı.

Galalarda karşılaşmışlığımızın dışında bir ilişkimiz de yoktu.

Sakal sorunundan dolayı üniversiteden istifaya zorlandıktan sonra, İstanbul'da **Hürriyet**'te çalışırken, bir gün benimle konuşmaya gelmişti.

Halide Edip Adıvar'ı inceleyen bir oyun yazmakta olduğunu ve bu konuda benim de düşüncelerimi öğrenmek istediğini söyledi.

Ben de, tek kişilik bir oyun için konunun mükemmel olduğunu **Halide Edip**'in Kurtuluş Savaşı sırasında çok yararlı işler yaptığını, fakat gerek Amerikan mandası yanlısı olması, gerekse sonradan **Mustafa Kemal Atatürk** ile arasının iyice açılmasından dolayı, belki de **Bilgesu Erenus**'un dünya görüşü açısından sorunlar doğurabileceği uyarısında bulundum.

Erenus'un söylediği gibi, "Bırak şu çirkin kadını" demem olanaklı değil, çünkü bugün bile **Halide Edip**'in güzelliği ya da çirkinliği hakkında bir fikrim yok.

Ayrıca, **Erenus**'un unuttuğu, fakat **Halide**'yi oynayan **Gülriz Sururi**'nin iyi hatırladığı bir başka olay daha var.

O günlerde **Gülriz Sururi**'nin "Kıldan İnce Kılıçtan Keskince" adlı anı kitabını okuyordum.

Yazarın duyarlılığı karşısında çok etkilenmiştim. Çok yetenekli bir oyuncu olduğunu düşündüğüm **Gülriz Sururi**'nin keyifle keşfettiğim yazar duyarlılığı için derhal kendisini aramış ve uzun telefon diyalogları ile oluşan sıcak bir dostluğun temellerini atmıştım.

Bu arada **Sururi**'nin yeni bir oyun aramakta olduğunu öğrenmiştim.

Bilgesu Erenus'a da bu bilgiyi aktarmış ve daha sonra da hemen **Gülriz Sururi**'yi arayıp, bu rolün kendisi için biçilmiş kaftan olduğunu söylemiştim.

Nitekim, Erenus'un yukardaki makalesi yayımlandıktan sonra, **Gülriz Sururi** ile karşılaştığımızda bu bilgileri yeniden kontrol ettim.

Sevgili **Gülriz**, "Aaa, tabii, bana **Bilgesu Erenus**'un böyle bir çalışması olduğunu ve rolün bana çok uygun olduğunu ilk siz söylemiştiniz, **Bilgesu Erenus** bunu nasıl unutur?" dedi.

İşin acıklı tarafı bir türlü fırsat bulup **Halide**'ye gidememiş olmamdı.

Oysa, **Gülriz Sururi**'nin oyunu, o sırada İstanbul'un en çok tartışılan sanat olaylarından biri olmuştu.

Toktamış Ateş'in Yazısı

Bilgesu Erenus'un sözünü ettiği yazıya gelince, bu yazıda **Toktamış Ateş**, gerçekten yanlış anlaşılabilecek bir ifade kullanmıştı ama, o yazıyı yanlış anlamak için, ancak "kötü niyetli" olmak gerekiyordu.

Toktamış Ateş (bizim aramızdaki ismiyle **Tokta**) bir makalesinde insanları giyim kuşamlarıyla yargılar gibi bir izlenim vermişti.

Ben, hem kendisinin asla böyle hatalar yapmayacağını bildiğim, hem de kendisini çok sevdiğim için, arayıp uyarmıştım.

Tokta da, bunu esprili ve biraz da laubali bir eda ile sütununda yazmış ve kendi kendini düzeltmişti.

İşte **Bilgesu Erenus**, o yazıya gönderme yapıyordu.

Toktamış, Erenus'un gönderme yaptığı "İğneyi Kendimize" başlıklı ve 1.2.1994 tarihli yazısında şöyle diyordu:

"Cumartesi akşamüstü telefon çaldı. Açtım. **Emre Kongar**. Sevgili dostum benim. Emre'yle konuşmak çok zevkli bir şeydir. Hep över karşısındaki insanı, mest eder. (Tabii siz de onu övmek zorunda kalırsınız, o başka.)

Çok zekidir, esprilidir. Zaten Kültür Bakanlığı'na müsteşar olmasının bile keyfini kaçırmadığını düşünürseniz, ne kadar neşe ve sevinç dolu bir insan olduğunu anlarsınız...

Telefon elimde, yayıldım koltuğa. 'Bakalım gene ne güzel şeyler söyleyecek sevgili Emre' diye beklemeye başladım. Ama bu kez işin rengi değişikti. 'Ulan' dedi, 'Sen bugünkü yazında entellerle dalga geçerken benim portremi mi çizdin?'

'Eyvah' dedim içimden, 'Bu kez baltayı taşın sertine vurdum.' Öyle ya 'keçi sakalı, fuları, (nevzuhur) piposu..' Hoşgeldin **Emre Kongar**. Oysa ki ben bu yazıyı yazarken aklıma Emre hiç gelmemişti. Bambaşka tipler vardı kafamda. Zaten deli miyim? Aklıma Emre gelse yazar mıydım onları? Dostluğuna doyum olmaz Emre'nin. Ama düşmanlığı... Düşman başına. Dünyanın en huysuz adamı olur. Dilinden, kaleminden zehir akar. Nasıl kıvıracağımı ve nasıl bir kulp takacağımı düşünürken yaylım ateşe devam etti. 'Hem sen biliyor musun' dedi, 'Kravat sözcüğü Hırvat'tan gelir, Bosna'da soykırım yapan Hırvatlardan gelen bir kravatı takmaktansa, ipek fularımı yeğlerim.'

'Vallahi haklısın Emreciğim' diye kaptım lafı. Zaten kızların o ipek fularlara bayıldığını ve benim öğrencilerim arasındaki en güzel kızların telefonunu almak için nasıl mücadele verdiklerini anlatmaya başladım: Bayıldı

tabii. İçi gitti. 'Deme yahu' dedi. 'Şimdiye kadar nerelerdeydi bunlar?' diye hayıflandı, yazıklandı. Vartayı atlatmanın keyfi içinde sürdürdüm konuşmamı. 'Hem' dedim, 'Senin sakalın keçi sakalı değil, İhsan Doğramacı'ya inat sakalı. Seni enteller arasına sokabileceğimi nasıl düşünürsün?' O da keyiflendi. Biraz dedikodu yaptık, ona buna çamur attık. Ancak telefonu kapatırken 'Benim telefonumu isteyen güzel kızlara, numarayı 'ver' mi, 'verme' mi dedi, orasını tam anlayamadım. Herhalde, bu yazıyı okuduğu zaman gene arar, söyler..."

Görüldüğü gibi, yazı gerçekten istismara, yani kötüye kullanmaya açık bir yazı idi. Fakat **Ateş**, çok samimi ve sevecen bir insan olduğu için, bana zarar vereceğini hiç düşünmeden, "değişik üsluplu" bir yazı yazmıştı. Sık yazı yazan insanların zaman zaman böyle değişik denemeler yapmaları, aslında hoş oluyor.

Ben, yazıyı okur okumaz "Eyvah, şimdi mutlaka bunu kötüye kullananlar çıkacak!" dedim. Ama aklıma, özgürlükçü ve demokrat bir kültür politikasının karşısında yer almış olan "muhafazakâr" siyasetçiler ve yazarlar geldi ilk olarak. Ne yalan söyleyeyim, **Erenus** ve onun kampındaki arkadaşlar asla aklıma gelmemişti.

Erenus'un saldırısı, hiç kuşkusuz kendi kararıdır ve kendi düşünce ve kişilik düzeyini yansıtır.

Nitekim **Toktamış Ateş**, 19 Şubat 1994 tarihli "Aydın Sorumluluğu ve Eleştiri" adlı yazısıyla, **Cumhuriyet** gazetesinde şu satırlarla gerekli açıklamayı yaptı:

"Gerçekten, kolayına 'aydın' olunmuyor. Zira 'gerçeğini' ileten insan, kimi zaman 'fincancı katırlarını da ürkütebiliyor.' Örneğin geçenlerde bir hanım yazarımız, günlük bir gazetede değerli dostum **Emre Kongar**'a çatıyor.

'Sana ne, Emre onun yanıtını verir' diyeceksiniz. Pek öyle değil. Bu hanım yazarımız işin içine beni de sokmuş. Askere giden gençlerimizle ilgili duyurularıma da bir 'dokundurma' yaptıktan sonra (kimileri ne kadar içerliyor bu konuya, ne tükenmeyen bir nefret bu), yine bir süre önce Emre ile ilgili yazdığım bir yazıdaki şakaları gündeme getiriyor. Ayıp yahu, çocuk bile anlar onların şaka olduğunu. Bizim Ayşegül bile, bir insanın resmi bir telefonda, 'alo' yerine 'ulan' demeyeceğini bilir. Laf işte. Maksat çamur atmak..."

Burçay Anger'in Yazısı ve Attila İlhan

O gece ile ilgili ikinci bir olumsuz değerlendirme, Kültür Bakanlığının eski müze müdürlerinden **Burçay Anger** tarafından **Aydınlık** gazetesinde yayımlandı.

"Sayılamayan Sayınlar" başlıklı yazıda 23 Ocak 1994'te **Burçay Anger** şöyle diyordu:

"Fermanla verilen, fermanla gider. Ancak bizde olan, bizimle kalır...

Ben hâlâ Birim tiyatronun açılışındayım sayın okurlar. Bu açılışa, hemen hemen kırk yılda bir gelen pek çok tiyatro sanatçısı da katıldı. Çoğu emekli, bazısı da işsiz. Çünkü çalışan tiyatrocular o saatte kendi oyunlarındalar. Bu rağbetin sebebi, açılışta Sayın Kültür Bakanı ve onun Sayın Müsteşarı Sayın **Emre Kongar** ve Devlet Tiyatroları Sayın Genel Müdürü **Yücel Erten**'in de orda bulunması. Açılıştan önce bu üç yetkili hayli uzun konuşmalarla BİRİM tiyatronun nasıl var edildiğini anlattılar. Ceketler ilikli, kravatlar boyunları sıkmakta.

Fakat gecenin "sayıncılık" şampiyonu Sayın müsteşar Sosyolog Emre Kongar'dı. Orada olan olmayan, genç yaşlı demeden hemen herkesten, her on sözcüğün birisi sayın olan cümlelerle bahsetti. O eski deponun nasıl tiyatroya dönüştürüldüğünü anlattı. Oysa dönüşme filan da yok ortada, oturma yerleri yapılmış, spotlar asılmış bir depoydu orası hâlâ.

Bu yüzden de akustik olmadığından, konuşulanların tamamını pek anlayamadım. Ancak çok vurgulu söylendiğinden "sayın"ları işittim.

Yücel Erten'in burayı tiyatro yapma önerisini şöyle naklediyor: 'Sayın Genel Müdür bana geldi, Sayın Müsteşarım dedi... Ben para yok dedim Sayın Genel Müdüre, o ara Sayın Bakanım da yurt dışında... Sayın Genel müdür 'fakat Sayın Müsteşarım lütfen' dedi. Ben de bir düşüneyim, sonra Sayın bakana arz ederiz dedim, Sayın Genel Müdüre..'

O sıra ben de az kalsın kendimi tutamayıp 'Sayın Müsteşar, keşke Emel Sayın'a da bir danışsaydınız Sayın Erten ile, Sayın bakandan önce, seçmen sayım günü sayılmadan önce' diye seslenecektim, durduğum yerden.

Ah şu sayın sosyal demokratların şu bürokrasi hastalıkları yedi bitirdi kendilerini, hâlâ farkında değiller işin. İlahi sayın Hocam, bu yaştan sonra sayın genel müdürün sana, sayın müsteşarım dese ne oluuur, demese ne olur. Siz bir bilimadamısınız, maşallah yutong tuğlası gibi kitaplarınız var, tezleriniz var.

Artık, kendinizden yirmi yaş genç bir politikacıya, sayın bakanım deseniz ne oluuur, sadece bakan bey deseniz ne olur? Sayın olmuşsunuz zaten

olacağınız kadar. Sayın müsteşarlık, yazar **Emre Kongar**'ın önüne geçebilir mi hiç?

Konuşmanın sonunda da 'sayın'ların kimler olduğunu işaret etmek istedi, 'İşte sayın Bakanım' diye önde oturan Bakanı gösterdi, sonra 'Sayın Genel Müdür..' diye sağ kolunu yana açtı. **Yücel**, sakin sakin onun arkasında duruyordu, şaşırdı bir an, gecikti öne çıkmaya. Emre Hoca baktı ki sağ kolu boşlukta, bu kez 'Sayın Genel Müdürüm..' deyip sol kolunu açtı yana doğru. Ama Yücel de o sıra sağa fırlamış oldu, hocanın kolu gene boşlukta.

'Nerde bu?' diye hafif mırıltının arkasından, üçüncü 'Sayın Genel Müdür...' çağrısında, **Yücel** onun elini sıkı sıkı tutarak kendi göğsüne yapıştırdı.

Ben de pfhhh diye gülüp önümdeki bayanın ensesini ferahlattım.

Hoca zaten şirin adam, **Yücel** de çok iyi aktördür, pek hoş oldu. Bol bol alkışlandılar. Perde arkasında yanlarına yanaşıp **Fikri Sağlar**'a 'GO dergisini hiç okudunuz mu? Gençliğe dayatılan Amerikancı kültüre karşı ne yapmayı düşünüyorsunuz?' diye soracaktım, ama çevresini saran 'sayın'cılardan bize fırsat mı kalır?"

Yazıyı okur okumaz aklıma **Attila İlhan** geldi.

Attila İlhan, mükemmel bir şair ve çok önemli bir romancı olmasının yanında, son derece keskin kalemli bir polemikçi ve fıkracıdır da.

Günlük fıkra yazdığı dönemlerde, gerçekten çok etkili yazılar yayımlardı köşesinde.

Benim çok yararlandığım (*Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*'nı baştan sona okuyup, değerli eleştirilerde de bulunmuştu) ve Ankara'da iken sık sık buluştuğum bir dostum olduğu için, birçok konudaki düşüncesini bilirdim.

Attila İlhan, bürokrasinin katılığını, iş yapmazlığını ve irrasyonelliğini vurgulamak, daha doğrusu, katı, iş yapmayan ve irrasyonel olan kesimlerini eleştirmek için "sayınlar bürokrasisi" diye bir terim oluşturmuştu.

Attila İlhan'ın "sayınlar bürokrasisi" ile söylemek istediği, "sayın" sözcüğünün arkasına saklanıp, kişilik eksikliklerini ve iş yapma yeteneksizliklerini protokol davranışları ile gizleyen boş ve kimi zaman da üç kâğıtçı memurlar ve yöneticilerdi.

Oysa ben, **Attila İlhan**'ın tam tersine bir amaçla kullanıyordum "sayın" sözcüğünü.

Önce hemen belirteyim ki, Müsteşarlık dönemimde gerçekten en çok kullandığım sözcük "sayın" idi. "Sayın Bakan", "Sayın Genel Mü-

dür", "Sayın Daire Başkanı" veya beni ziyarete gelmiş olan insanın soyadı ile "Sayın".

Bunun en önemli nedeni, herkese "saygılı" ve "eşit" davranmak ve bunu da açıkça "göstermek" idi. Yani Bakana nasıl hitap ediyorsam, şube müdürüne de öyle hitap ediyordum.

Böylece çevremde, insanların birbirlerine saygılı olmasını sağlamaya çalışıyordum.

Bir de, bürokrasinin "iş" ve "mesafe" kavramını tüm arkadaşlarımda yerleştirmeye çalışıyordum "sayın" sözcüğü ile.

Bir anlamda "sayın" sözcüğü, Bakanlıktaki ilişkilerimizin resmi ilişkiler olduğunu ve sadece iş yaşamına özgü nitelik taşıdığını vurguluyordu.

Böylece, bir yandan saygı, sevgi, eşitlik, adalet ve resmiyet tek bir kelime ile karşılanırken, öte yandan özellikle iş ilişkisini sulandırmak isteyen, laubaliliğe ve kaytarmacılığa yönelen yapışkan kişilere karşı da bir emniyet supabı oluyordu "sayın" sözcüğü.

Ayrıca bir yararı da, Müsteşar olarak kimi zaman istemeye istemeye yaptığım uyarı ve eleştiriler sırasında, karşımdakinin kimliğini, hem "gayri şahsi" bir niteliğe büründürerek, hem de sayın kelimesi ile "saygın" bir kişi olduğunu vurgulayarak, insanların haysiyetlerini korumak oluyordu.

İşte **Burçay Anger**, gerçekten dikkatli bir gözlemci olarak bu noktayı çok iyi yakalamıştı. Yalnız bir noktayı herhalde gözden kaçırmıştı: "Sayın" kelimesini kullanmak, kullananı küçültmez, yüceltir. Belki bunu bir genel ilkeye bağlamak daha da doğru: Başkalarına saygı göstermek, saygılı davranmak ve saygılı konuşmak, insanı küçülten değil, yücelten bir davranıştır.

Ben bu anlayış içinde, (aynen evimde ve eskiden üniversitede yaptığım gibi) odama giren herkes, ama herkes için ayağa kalktım ve el sıktım. (Sadece her an zaten içerde yaşayan özel kalem mensuplarım hariç!)

İşte **Anger**, davranışımı iyi yakalamış ama bunu tam ters bir biçimde yorumlamış.

Hiç kuşkusuz bu da bütünüyle onun hakkı.

Bu arada bir de abartma yaparak, **Yücel Erten** ile aramızda geçen diyaloğa birkaç tane daha "Sayın Bakan" veya "Sayın Genel Müdür" eklemiş. Ama olsun! Öz, aynen onun anlattığı gibi.

Gerek sonradan aramızda sıcak bir diyalog gelişen **Anger**'de normal sınırlarda kalan, gerekse eski dost olduğumuzu sandığım ama bu yazıdan sonra hiç karşılaşma fırsatı bulamadığım **Erenus**'da aşırılığı ile şaşırtıcı düzeye ulaşan eleştirilerin, benim yaptığım işten çok daha temel ve siyasal nedenleri olduğunu düşünüyorum. Ama bu anılardaki temel amacım, bürokrasiyi ve siyaseti makro düzeyde irdelemek ve eleştirmek olduğu için, solun kendi içindeki hesaplaşmalara girmek istemiyorum.

Bu öyküde kısadan hisse bir: Ne denli iyi ve doğru iş yaparsan yap, iş yapan eleştirilir.

Kısadan hisse iki: Seni eleştirmeyi kafaya koyanlar, yaptığın işten, ya da kişiliğinden çok, daha başka şeylere bakarlar. Çünkü onlar, kendi takıntılarının tutsağıdırlar.

Kısadan hisse üç: İlk iki ilke, seni "kusursuz" ve "eleştirilmez" insanlar mertebesine yükseltmez ve ayrıca iş yapmama gerekçesi olarak da kullanılmaz.

TATLI DERTLERİM BELEDİYE BAŞKANLARI VE KIZILCASÖĞÜTLÜ YUNUS DAMAR ÖRNEĞİ

Belediye başkanları, Türkiye'nin en renkli kişileridir.

Sempatiktirler. Başarılıdırlar. Toplumu çok iyi yansıtırlar. Ben de, bütün bu nedenlerden dolayı, onları çok severim.

Ama Müsteşarlık görevim sırasında, belediye başkanlarından çektiğimi, milletvekillerinden bile çekmedim.

Zamanlı zamansız gelirler.

Özel kalemde mutlaka olay çıkarırlar.

Elimde olup olmadığına bakmaksızın her şeyi isterler.

İsteklerini söylemeden önce uzun uzun, kendilerinin, ne denli önemli kişi olduklarını, partideki vazgeçilmez yerlerini, yaptıkları işlerin başarısını ve halkın kendilerini ne kadar çok sevdiğini anlatırlar.

Üç dakikada halledilecek işler, yarım saate uzar.

Ne kapıda bekleyenler umurlarındadır, ne sizin işleriniz. Varsa yoksa kendileri...

Egosantrik (kendi egosu etrafında dönen) kişilikleri, doğrudan halk tarafından seçilmiş olmaktan ve yine kaderlerini doğrudan halk tarafından değerlendirilmeye bağlamış bulunmalarından kaynaklanıyordu sanıyorum.

1994, 27 Mart seçimlerine dek, bütün belediye başkanları, isteklerinin ardına bir de, "Önümüzde seçim var biliyorsunuz!" ifadesini ekleyerek, üzerimdeki baskıyı artırdıklarını sanıyorlardı.

Olumsuz Örnekler: Yağmacı Başkanlar

Belediye başkanları (ki sayıları iki bin dolayındadır), çok becerikli ve yetenekli insanlardır.

Kapıdan kovsanız (ki ben zaten hiçbirini dışlamayıp, hepsi ile belli bir zaman disiplini içinde görüşmeye çalışıyordum) bacadan girerler.

Bakanlığa, genellikle randevusuz, bazen de herhangi bir randevu alıp gelirler. İçeri girdikten sonra da, Bakan, müsteşar, müsteşar yardımcısı, genel müdür, genel müdür yardımcısı, hatta daire başkanı olarak, bütün kademeleri aynı iş için ziyaret ederler. Yani, aynı iş için

(herkesin yarım saatini alsalar), neredeyse toplam bir iş gününe el koymuş olurlar.

Her ne ise, ben belediye başkanlarını dinlemekten çok hoşlanırdım.

Çünkü onlar, kendi eksenleri üzerinde hareket eden küçük dünyalarının merkezi olarak, bana toplumun rengârenk bir kesitini yansıtırlardı.

Bu nedenle de, en kötü ve münasebetsiz zamanda gelenler dahil, hepsiyle görüşmeye çalışırdım.

Doğrudan kapıma dayananlara uygun bir randevu önerilirdi. Önerilirdi ama ne fayda, "İki saat sonra otobüsle beldeme dönüyorum. Müsteşarla hemen görüşmeliyim" lafı hemen hemen artık benim de, sekreterlerimin de ezberlediği bir "zorlama mazereti" olmuştu.

O zaman, çar naçar araya sıkıştırırdık başkanları.

İşte bütün bu hayhuy içinde beni sıkıştıran belediye başkanı, bir de "toprak yağması"na ilişkin talepte bulunursa, o zaman tepemin tası atıyordu.

"Tepenin tası atınca ne yapıyordun?" derseniz, yanıtım sizi düş kırıklığına uğratabilir: Nutuk atmaya başlıyordum.

Karşımdaki başkana, tarih, doğa, toprak rantının mafya ile ilişkisi, kara para, hak, hukuk, adalet, ortak değerler ve ortak zenginlik konularında, canından bezinceye ve pes edinceye kadar nutuk atıyordum.

Taa ki, başkan "Peki peki Sayın Müsteşarım, talebimi geri aldım!" diyene kadar.

Ama itiraf etmeliyim ki, adım zaten "korumacı"ya çıkmış olduğu için, bana tarih ve doğa yağması konusunda pek talep gelmiyordu.

Olumlu Örnekler: Festivalci Başkanlar

Kültür Bakanlığını, öteki bakanlıklardan ayıran en önemli özellik, özel ve tüzel kişilere "doğrudan para desteği" yapabilmesidir.

"Kültür ve sanat hizmetlerini destekleme ve özendirme giderleri", "Yurt sathında yapılacak çeşitli kültürel faaliyetlere iştirak" ile "Türk kültür varlıklarını koruma ve tanıtma giderleri" adlı kalemler, doğrudan yapılabilecek yardımların bulunduğu yerlerdi.

Ben, 1994 yılında, bunlara bir de 10 milyar gibi küçük bir rakam da olsa, "İstanbul yılı giderleri" kalemi ekletmiştim.

Aslında Parlamentoda Bakan için verilen iki gensorunun da açığa

vurduğu, Kültür Bakanlığı üzerindeki büyük kavga, işte bu "doğrudan ödeme olanakları" yüzünden çıkıyordu.

Bakanlığın bu harcama kalemlerini bilen küçüklü büyüklü belediye başkanları, başımıza üşüşmüşler, habire "kültür festivali yapacağız" diye para istiyorlardı.

Oysa, sadece İstanbul, Ankara ve İzmir Müzik Festivallerinin gereksinmeleri, bu kalemlerdeki tüm paralarımızı eritecek düzeydeydi.

Bir ara o denli bunaldım ki, bütün ilkelerimi bozarak, basına, "Türkiye'de o kadar çok festival var ki, Bakanlığın tümünü satışa çıkarsam, talepleri yine karşılayamam" diye bir beyanat verdim.

Tabii bu beyanat hiçbir işe yaramadı.

Belediye başkanları, "faaliyet yapma" ve "başarılı olma" adına, adeta "seçim yatırımı" gibi, "kültür şenliği" projesi öneriyorlardı.

İşin hoş tarafı, örneğin bu festivallerden en ünlüsünü Dikili'de yapan değerli ve başarılı Belediye Başkanımız **Osman Özgüven** bile seçimi kaybetti.

Anlaşılan SHP'li başkanlar, kültür festivali yaparken, partinin ülke çapındaki yıpranması, pek çok belediyenin altını oymuştu.

Şaka bir yana, Dikili ve Salihli örneklerinde olduğu gibi, Türkiye yüzeyinde pek çok belediye başkanı canını dişine takmış, halkının kültür ve sanat düzeyini yükseltmeye çalışıyordu.

Kızılcasöğüt Belediye Başkanı Yunus Damar

İşte burada sözünü etmek istediğim **Yunus Damar** da bunlardan biriydi.

Eski bir Türkçe öğretmeniydi **Yunus Damar.**

1955 Uşak Banaz doğumlu öğretmen **Yunus**, 1989'da Banaz'ın Kızılcasöğüt kasabasına belediye başkanı olur.

Beldesine pek çok hizmet yapan **Yunus Damar**, 1993 yılında bir de kültür ve sanat festivali düzenlemek ister.

İster ama parası yoktur.

Kültür Bakanlığının, bu konularda destek verdiğini ama, **"Emre Hoca"**nın çok cimri olduğunu duymuştur.

Bir gün yolumu merdivende keser! Bir randevu alır.

Randevuda karşımda buram buram kültür ve sanat heyecanı kokan bir genç belediye başkanı görünce, doğrusu ben de heyecanlandım.

Elimizdeki olanaklara göre 50-60 milyon gibi mütevazı bir yardım yaptırdım.

Yalnız, parasını şenlikten önce ödettim ki, biraz banka faizinden de yararlansın.

Yunus Damar, mükemmel bir şenlik yaptı.

Fotoğraf ve batik sergileri, çocuklarla çamur heykel çalışması, çocuklarla resim çalışması, iki çocuk tiyatrosu, iki konser, bizim sevgili **Meryem Koray**'ın yönettiği bir kadın forumu, **Muzaffer İzgü, Hidayet Karakuş** ve **Hüseyin Yurttaş**'ın katıldığı bir laiklik paneli ve **Uğur Mumcu** parkı açılış kokteyli, bu şenliğin ana etkinlikleriydi.

Gözleri parlıyordu **Yunus Damar**'ın şenliğe ilişkin bilgi verirken.

Neredeyse iki günde bir beni arar olmuştu.

Şenlik sonrası yolladığı uzun rapordan çok kısa bir alıntı, genel havasını çok iyi yansıtacak:

"Uşak kenti ve çevresinde uzun yıllardır sözü edilen, ama bir türlü yaşam pratiğindeki yerini alamayan bu etkinliklerin düzenlenmesiyle, Kızılcasöğüt Belediyesi haklı bir saygınlık kazanmıştır. Gene etkinlikler sayesinde, yöre halkının somut katkıları, işbirlikleri sağlanmış, ortaya bir iş çıkarmanın gururu yaşanmıştır. Belediye, bu sayede bir park, portatif tribün ve modüler bir sahne kazanmıştır. Ayrıca, çevre ilişkilerinin iyi olduğu bir kez daha ortaya çıkmış, pekişmiştir. (Şeker Fabrikası Misafirhanesinin ücretsiz kullanımı, İzmir Büyükşehir Belediyesi araç-şoför katkısı, Ankara Keçiören Belediyesi folklor ekibinin, Karşıyaka Belediyesi Türk Halk Müziği Korosunun ve Bornova Belediyesi bando takımının ücretsiz olarak gelmesi v.b.)

Böylesi etkinlikleri ancak büyük kentlere gidip, büyük paralar harcayarak yaşayabilen insanlarımız, hemen yanıbaşlarında, üstelik ücretsiz olarak izleyebilmişlerdir. Çocuklar, kendileri için yapılan çalışmalarla yeteneklerini görmüşler, bu konularda ileride daha ciddi uğraş verebilecekleri bir birikim kazanmışlardır. Gençler, gerek konserler, gerekse söyleşi ve panellerle bilgi-görgülerini arttırmışlardır. Etkinliklerde yer alan 'En iyi Üzüm ve Bağbozumu Güzeli Yarışmaları' ile yöre insanımız, kaliteye, güzelliğe, yöneltilmiş, parasal armağanlarla desteklenmiş, onore edilmiştir. Yetiştirdikleri ürünleri satarak para kazanmaları da ayrı bir kazanç olmuştur. Genç kızlarımıza toplum karşısına çıkma cesareti verilmiş, bu yıl 11 kızımız katılmış, gelecek yıllarda daha fazla olacağı kanısını oluşturmuştur. Özellikle, yerel basın-radyo ve televizyonlarına uzun süreli bir malzeme çıkmış, insanlar daha önce hiç yaşamadıkları böyle bir olayla mutlu olmuşlardır. Be-

lediye araçlarının yetmediği noktalarda çevredeki araçlardan yararlanılmış, onlara da bir kazanç kapısı açılmıştır."

Heyecanını tüm çevresine yayabilmek gibi bir yetenek sahibiydi **Yunus Damar.**

Türkçe öğretmenliğinden gelen bir edebiyatseverliği, hatta bir sanatçı heyecanı vardı. Özellikle tiyatroya âşıktı.

Bir süre sonra, bu genç adam beni, kişiliği ile de ilgilendirmeye başladı. Belediye Başkanı olarak yapıp ettiklerini izlemeye koyuldum. Oldukça başarılı bir hizmet çizgisi izliyordu.

Bu bölümü de acıklı bir sonla noktalayalım: **Yunus Damar**, 27 Mart 1994 seçimlerini kaybetti. Hem de sadece 19 oy farkı ile!

Kıssadan hisse 1: Tek bir belediye başkanı, ne denli başarılı olursa olsun, partisinin ülke genelindeki yıpranmasının faturasını ödemek zorunda kalıyor.

Kıssadan hisse 2: Yalnız kültür-sanat etkinlikleriyle, siyasal başarı elde edilmiyor.

ON ALTI MESLEK KURULUŞUNUN ÖNÜNE YEM OLARAK NASIL GİTMİŞİM!

Hiç kuşkusuz bir bakanlığın en önemli etkinliği, yasama faaliyetlerine ilişkin yaptığı hazırlıklardır.

Aslında, bir hükümetin gücü ve başarısı, yasama alanında yaptığı düzenlemelerle ortaya çıkar.

Kültür Bakanlığı olarak pek çok kritik yasa tasarısına eğilmiştik.

Bunlardan Sinema Yasası, ilk sonuçlandırdığımız önemli yasa tasarısı idi. Bunun ayrıntılı öyküsünü bir başka bölümde anlattım.

Telif Hakları Yasası

Kısaca "Telif Hakları" yasası dediğimiz "5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası" ise, üzerinde en uzun ve en ayrıntılı çalışma yapılan tasarı idi.

Konuyla bütün yabancı ülkeler ve özellikle A.B.D. çok yakından ilgileniyordu.

Korsanlığın önlenmesi o denli önemli bir konu idi ki, A.B.D., bilgisayar ve kitap konusunda önlem alınmadığı takdirde, Türkiye aleyhine ticari ve ekonomik yaptırımları devreye sokmayı düşünüyordu.

Yasanın hazırlık döneminde, **Cevdet Kocaman** ile dört bakanlık danışmanı yoğun çalışma yapmışlardı.

Çalışmaları **Cevdet Kocaman** koordine ediyordu, ama tam gün bakanlıkta çalışan bir hukukçu danışman ile yine bakanlık danışmanı olan üç hukukçu öğretim üyesi, yasanın ortaya çıkmasında büyük katkılarda bulunmuşlardı.

Cevdet Kocaman, hem hukuk, hem akademi mezunu, pırıl pırıl, dürüst, çalışkan, iyi niyetli, şeffaf bir arkadaştı.

Sadece bakanlık danışmanlarının genel koordinasyonunu değil, aynı zamanda yasama hazırlıklarının eşgüdümünü de yapıyordu.

Bir yandan, bazıları hiçbir işe yaramayan danışmanları denetlemeye ve hepsinden verim almaya çalışıyor, öte yandan var gücüyle yasa tasarılarının hazırlanmasına katkıda bulunuyordu.

Danışmanlar Arası Oyunlar

Bu arada danışmanlar arası ilişkiler açısından çok ilginç bir örnek aktarayım:

Bir gün A.B.D. sefaretinden yüksek dereceli bir memur (çok önceden randevu alarak) geldi ve Telif Hakları Yasamızın hazırlanmasına katkıda bulunmak üzere, yasa taslağı üzerinde çalışan bakanlık danışmanlarından **Anıl Çeçen**'i A.B.D.'ye davet ettiklerini söyledi.

Böyle bir davete karşı çıkıp çıkmadığımı öğrenmek istiyor ve karşı çıkmıyorsam, izin vermemi rica ediyordu.

Ben, bir sakınca görmediğimi, ama çağrıdan hiç haberim olmadığını söyledim.

Görevli, tarih bildirerek, davet mektubunun kopyasını da verdi.

İşte şimdi inanılmaz gerçeğe hazır olun sevgili okuyucular:

Mektup, yasa üzerinde çalışan ve o sırada bir icrai göreve de vekalet etmekte olan öteki bakan danışmanına verilmiş. O da daveti "sümeninin altında unutmuş!"

Evet, bu küçük örnek bile "danışmanlar arası ilişkiler" hakkında bir fikir verebilir sanıyorum.

Her neyse, Bakanlık, Düşünce ve Sanat Eserleri Yasası üzerinde oldukça yoğun, hem teknik, hem de demokratik açıdan başarılı bir çalışma yapmış gözüküyordu.

Bakanlığa Karşı Tutum Alanlar

Bakan, genel olarak demokratik kitle örgütleri ile çalışmak taraftarı olduğundan, bu konuda da geniş bir danışma süreci yaşanmıştı.

Yalnız, yasanın 42. maddesine göre, sanatçı yani yaratıcı haklarını aramak üzere kurulmuş **GESAM, SESAM, İLESAM** gibi örgütler, yasa tasarısına karşı kesin tavır koymuşlardı.

Bu örgütler askeri dönemde, sanat ve düşünce yaşamını zapt-ı rapta almak için kurulmuşlardı.

Eser sahibinin haklarını aramak, korsanlığı önlemek gibi görevleri vardı ve Kültür Bakanlığı ile yakın işbirliği içinde çalışıyorlardı.

Fakat ne yazık ki, bunların bir bölümü, alanlarındaki tüm sanatçılara ve düşünce adamlarına açık bir tavır sergilemedikleri gibi, uzun süredir genel kurullarını bile yapmamışlardı.

Bu nitelikleri ile "tabanına açık, demokratik hak arama kuruluşları" olmaktan çok, kapalı, ideolojik nitelikli, özel çıkar örgütlerine dönmüşlerdi.

Bunun sonunda da plastik sanatlar, müzik ve sinema alanlarında **P.S.D., POPSAV, SODER** gibi başka mesleki dernekler ve örgütlenmeler ortaya çıkmıştı.

İşte, yeni taslakta biz, askeri dönemde kurulan tekellerin yanında başka kuruluşların da hak arama kurumu olarak örgütlenmelerine izin veriyorduk.

Yalnız **Anıl Çeçen**, ısrarla, bu meslek örgütlerinin yasa ile kaldırılıp yerlerine sanatçı ve bilimadamlarının zorunlu olarak üye olacakları "odalar" kurulmasını savunuyordu.

Ben de, bütün sanat ve edebiyat alanlarının "aşağıdan-yukarıya" örgütlenmesinden yana olduğum için, önce bu modele sıcak bakmıştım.

Fakat sonradan, değerli hukukçu Prof.Dr. **Yahya Zabunoğlu**, modelin otoriter ve bağlayıcı özelliğine işaret edince, hemen tutumumu değiştirdim. Gerçekten de "zorunlu üyelik" artık zamanımızda (hele hele sanatçı ve edebiyatçılar için), kabul edilebilir bir nitelik taşımıyordu.

Önemli Bir Hata

İşte, duruma ben el koymadan önce, 42. maddenin öngördüğü meslek kuruluşlarının kaldırılacağına ve yerlerine odaların kurulacağına ilişkin, çoktan vazgeçilen bir metin, ya "görüş almak üzere" bu kuruluşlara geçilmiş, ya da bilinçli olarak sızdırılmış.

Hâlâ bu inanılmaz hatayı kimin yaptığını bilmiyorum. Bütün araştırma ve ısrarlarıma rağmen, bana getirilen bilgiler "dedikodu" düzeyini bir türlü aşamadı.

Onun için şu anda kimseyi sorumlu tutmuyorum.

Ama yapılan çok büyük bir hata değilse, tam anlamıyla bir sabotajdı.

Çünkü, ne ben, ne de Bakan bu konudaki maddeye onay vermiştik.

Siyasal otoritenin ve onun bürokrasideki temsilcisinin onaylamadığı bir metni ise (tasarı bile olsa), onlardan habersiz, kimsenin "Bakanlık görüşü" olarak, üstelik de bakanlık dışı örgütlere sunmaya hakkı yoktu.

Sonunda benim müdahalemle hazırlanan yeni 42. madde, **GESAM, MESAM, SESAM, İLESAM** gibi kurumların yanında, yeni örgütlerin

de kurulabileceği hükmünü getirerek tam bir demokratik yapıyı ortaya çıkardı.

Fakat zaten Bakanlığa karşı bir kampanya açmış olan bu örgütler, fırsatı ganimet bilip, basında ve kamuoyunda "Bakanlık bizi kapatıyor" propagandasını başlattılar.

GESAM Başkanının mektubu okunurken **T.B.M.M.**'de olup bitenleri bir başka bölümde anlattım.

Buraya kadar danışmanlardan kaynaklanan bir sorunsalı aktarıyordum: Bakanın ve Müsteşarın onaylamadığı bir taslağın dışarı sızdırılması.

Basın Danışmanlığının İhmali

Bu noktadan sonra basın danışmanlığı sorunu devreye giriyor.

Basın Müşaviri de (bütün öteki danışmanlardan farklı olarak, sicil bakımından bana bağlı olmasına rağmen), kendisini sadece Bakana karşı sorumlu sayan, eskiden tanıdığım, genç bir arkadaştı. Basın danışmanlığını "Bakanlık" adına değil, "Bakan" adına yaptığı için, inanılmaz sıkıntılara ve karışıklıklara yol açıyordu.

Bakanlığın ilgili genel müdürleri, müsteşar yardımcıları ve bizzat Müsteşar olarak ben, Bakanın açıklamalarını gazetelerden okuyup öğreniyorduk.

Göreve ilk başladığım günlerde konuyu derhal Bakanla görüştüm. Bakan, bundan sonra bütün açıklamaların yayımlanmadan önce bana gösterilmesi talimatını verdi. Fakat bu talimat da bir sonuç vermedi. Ciddi olarak, ABD seyahati ile ilgili bir açıklamayı önceden görüp düzelttiğimi hatırlıyorum. Ondan sonra yine eskisi gibi, Bakanın açıklamaları bizden habersiz yayımlanmaya devam etti.

Bakanlık ile basın danışmanlığı arasındaki kopukluk, ister danışmanın yetersizlik ve yeteneksizliğinden kaynaklansın, isterse Bakanın tutumundan, ortada bir gerçek vardı: Bürokrasi, Bakanın "talimat" niteliğindeki bazı görüşlerini, ancak gazetelerden öğreniyordu. Daha sonra bakanlar değişince, **Tuba Çameli** adlı hem akıllı, hem çalışkan bir basın danışmanı geldi. Bütün bu sorunlar da bitti.

Kurbanlık Koyun Gibi Gittiğim Toplantı

Bakanın açıklamalarından zamanında haberdar olmamanın faturasını, en ağır biçimde ben ödedim.

Bakın nasıl:

Bakan, 20 Ağustos 1992'de meslek örgütleri ile bir toplantı düzenlemişti.

Bu toplantıda Telif Hakları Yasası (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu) tasarısı tartışılacaktı.

O sabah, **Sağlar**'ın özel kaleminden, toplantıya Bakanın katılamayacağı, benim gitmemi istediği mesajını verdiler.

Toplantı her ne kadar Telif Hakları Yasası'nın tümü ile ilgili idiyse de, tartışmaların **MESAM, GESAM** gibi kuruluşlarca "hak arama örgütleri"ni düzenleyen 42. madde üzerinde odaklaştırılacağı önceden belliydi.

Gerçekten de öyle oldu. Müsteşar Yardımcılarından **Gülşen Karakadıoğlu** ile Danışmanlar Koordinatörü **Cevdet Kocaman**'ın da katıldığı toplantıda, **MESAM, GESAM, İLESAM** temsilcileri yasa tasarısının 42. maddesine karşı olduklarından, tümü üzerinde görüş bildirmeyeceklerini söylediler.

Bunun üzerine ben, Bakanlığın, bu kuruluşlara karşı önyargılı olmadığını, onları ortadan kaldırmak gibi bir niyetimizin bulunmadığını, amacımızın sadece sanatçı, edebiyatçı ve tüm eser sahiplerinin haklarını aramak üzere, birden çok kuruluşun ortaya çıkmasına olanak tanımak olduğunu belirttim.

Böylece, tüm eser sahiplerinin haklarının çok daha iyi korunabileceğini, **MESAM, GESAM** ve **İLESAM**'ın da faaliyetlerine devam edeceklerini söyledim.

Bu sözlerim üzerine, bu kuruluşların temsilcileri ayağa kalkıp, "Siz önyargılı değiliz diyorsunuz ama bakın Bakanlık bugün yaptığı bir açıklamada bize neler diyor, bize nasıl hakaret ediyor?" diye ellerindeki bir metni bana uzattılar.

İşte o an, başımdan aşağı kaynar sular döküldü.

Bakanlık, Bakanın emriyle, benim toplantı yapmakta olduğum kuruluşlar aleyhine, bir gün önce sert bir bildiri yayımlamış ve ben Müsteşar olarak bundan haberdar değilim!

Üstelik, bildiride "Bugüne değin Kültür Bakanlığından bir biçimde çıkar sağlayan ve bunu kaybetme korkusu içine giren dernek yöneticileri, Kültür Bakanlığını şov malzemesi yapmak istemektedirler" gibi, "Böylesine demokratik bir platformda görüşlerini açıklama olanağı varken, spekülasyonlara başvurulmasının nedeni, bu açıklamalara imza

atan dernek yöneticilerinin sanat ya da sanatçıdan çok bireysel çıkarlarını düşünmelerinin de bir göstergesidir" gibi, oldukça suçlayıcı ifadeler vardı.

Aslında, Bakanlığın basın bildirisi yayımlamasına yol açan olay daha önce, Bakanlık adına olduğu iddia edilen (ama kanıtlanamayan) yukarda anlattığım yanlış bilgi sızıntısına bu kuruluşların verdiği yanıt idi.

Öyle anlaşılıyordu ki, bu suçlanan kuruluşların temsilcileri, toplantıya tam bir öfke içinde, hesaplaşma amacıyla gelmişlerdi.

Bendeniz de, bildiriden habersiz, son anda mazereti çıkmış olan Bakanın yerine toplantıya başkanlık ediyor ve saf saf onları Bakanlığın iyi niyetine ve demokratikliğine inandırmaya çalışıyordum.

Her ne ise, sonunda, samimiyet ve iyi niyet galip geldi. (Ben her zaman kötü niyetli bir "çok bilmiş" olmaktansa, samimi ve iyi niyetli bir "saf" olmayı tercih ederim.) Bakanlığın bütünüyle demokratik bir yapıdan yana olduğu ve bu demokratik yapının da, bütün ilgili meslek kuruluşları ile birlikte demokratik bir süreç içinde belirleneceği konusunda katılanları ikna edebildim.

Bu arada meslek kuruluşları konusunun gerekirse ek bir kanun ile bile ayrıca düzenlenebileceğini belirttim.

Bu toplantıya Reklamcılar Derneği, Edebiyatçılar Derneği, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Şehir Plancıları Odası, Seslendirme Sanatçıları Derneği, MÜYAP, POPSAV, MESAM, GESAM, İLESAM, Mimarlar Odası, Serbest Mimarlar Derneği, İç Mimarlar Odası, Karikatürcüler Derneği, Plastik Sanatlar Derneği, Yazılım Sanayicileri Derneği katılmıştı.

Bu kuruluşların taslak üzerindeki görüşlerini yazılı olarak da bildirmelerini istedim.

Sonradan gelen görüşleri Sevgili **Kocaman** ve arkadaşları yasaya eklediler. Fakat **Cevdet Kocaman**, Danimarka'ya Kültür Müşaviri olarak atanınca, öneriler doğrultusunda yapılan ekleme ve çıkarmalar, yasada bazı sorunlar yarattı.

Telif Hakları Yasası'nı ayrı bir bölümde ele alacağım.

BÜROKRASİYİ ABİDİN DİNO'NUN AYAĞINA GÖTÜRMEK OLANAKLI MI: ŞAKİR ECZACIBAŞI İLE BİR KİTAP PROJESİ

Abidin Dino, artık gerçek bir efsane insan!

Aslında yaşarken de efsaneleşmişti. **Nâzım Hikmet**'in ünlü "Sen mutluluğun resmini yapabilir misin **Abidin**?" dizesi/sorusu, onun "parolası" haline gelmişti.

Bir gün arkadaşlar (**Onat Kutlar** ve başka birkaç kişi daha) telefon ettiler ve **Abidin**'in İstanbul'a geldiğini söylediler.

Bir süre Bebek Oteli'nde kalacakmış.

Hemen aradım. Kısa bir hoşbeşden sonra ertesi gün için randevulaştık.

Bebek Oteli'ndeki Buluşma

Belirlemiş olduğumuz saatte, bir sabah vakti Bebek Oteli'ne gittim.

Abidin Dino, Güzin Dino ve **İlhan Selçuk**, aydınlık bir günde, kendi aydınlık yüzlerinin de güzelliğini, boğazın ve güneşin pırıltılarına katarak, bembeyaz örtülü bir masada oturuyorlardı.

O gün öğlene kadar sohbet ettik.

Konular doğal olarak, **Dino**'ların Paris'deki yaşamı ve Kültür Bakanlığının faaliyetleri üzerinde odaklaşmıştı.

Abidin, inanılmaz bir enerjiyle sanki on sekiz yaşında imişcesine sürekli kafasındaki projeleri anlatıyor, Paris'deki ve Türkiye'deki sanat yaşamı açısından Kültür Bakanlığının yapabileceklerini sıralıyordu.

Gerek dinamizmine, gerekse önerilerinin gerçekçiliğine ve yol göstericiliğine hayranlık duymamak elde değildi.

Öğlen olduğunda ben, bir yerdeki açılış konuşmamı yapmak üzere ayrılmak zorunda olduğumu hatırlatarak izin istedim.

Sohbetin tadı, hepimizin damağında kalmıştı.

En kısa zamanda yeniden buluşmak üzere sözleştik.

Abidin ile **Güzin**, bir süre Büyükada'ya gidecekler, sonra yine İstanbul'a döneceklerdi.

Dönüş tarihlerini aklıma yazdım ve **İlhan Selçuk**'la birlikte Bebek Oteli'nden ayrıldık.

Abidin Dino'ya Bir Jest Yapmaya Çalışıyorum

Ankara'ya dönünce, plastik sanatlara bakan arkadaşlara, **Abidin Dino**'nun resimlerinin koleksiyonumuzda olup olmadığını sordum.

"Galiba bir tane var" dediler. Oysa, örneğin **Arslan Gündaş**'ın yedi, **Cemal Bingöl**'ün on dokuz resmi vardı Kültür Bakanlığının koleksiyonunda.

"Resmi göreyim" dedim, o anda bulamadılar. Onun üzerine resim alımları bütçesinin durumunu sordum. Tabii felaket. Zaten az para ayrılmış. O yıl yapılan alımlarla da, elimizde hemen hemen hiç para kalmamış.

Neyse, zar zor bir miktar para denkleştirdiler ve ben, bir-iki resim almak üzere **Abidin Dino** ile temasa geçtim.

Adadan dönmüşlerdi. Yeniköy'de bir yakınlarının evinde kalıyorlardı.

Telefonda kendisinden resim almak istediğimi söyledim ve Türkiye'de resmi olup olmadığını sordum. "**Metin Deniz**' in atölyesinde birkaç tane var. Orada buluşup bakalım" dedi.

Ben zaten Ankara'dan gideceğim için, "Ben sizi evden alayım" dedim. "Yok, yok" dedi. "Atölyede buluşalım".

Onun üzerine "İzin verin de" dedim. "Bürokrasi sizin ayağınıza gelsin. Ben sizi evden alırım. Birlikte gideriz!"

Abidin Dino, sadece görünüş olarak değil, ruhen de çok zarif bir insandı. Kendisine yapmak istediğim jesti anladı ve "Peki" dedi.

Tablolar Konusunda Tersine Pazarlık

Abidin Dino ile Yeniköy'de kaldığı evde buluştuk. Birlikte Cihangir'e **Metin Deniz**'in atölyesine gittik.

Abidin, resimleri çıkarıp önümüze dizdi.

Başladık bakmaya.

Ben, iki resmi çok beğenmiştim.

Kullanabileceğim para da aklımda olduğu için, iki tablo almayı "makul" bir teklif olarak düşünüyordum.

Kendisine, aklımdaki parayı ve bu paraya iki resim almayı düşündüğümü söyledim.

Bir an duraksadı ve "Olmaz" dedi. "Bu fiyat benim resimlerim için çok."

İşte bir sanatçının dürüstlüğü ve güzelliği.

Ben ısrar ettim. O direndi.

Sonunda üç resim üzerinde anlaştık. Yani **Abidin Dino**'nun dediği oldu.

Aslında benim beğendiğim iki resim bir "üçleme"nin parçaları imiş. O üçlemeyi **Abidin** de çok seviyormuş. Üçüncü resmi de görünce gerçekten çok beğendim.

Böylece, **Dino** ile "tersine bir pazarlık" yaptık. Ve Kültür Bakanlığı **Abidin Dino**'nun çok güzel üç resmine sahip oldu.

Koca ressam, kısa bir süre sonra da bu dünyadan göçüp gidince, ne denli anlamlı ve doğru bir iş yaptığımı bir kez daha anladım.

Abidin Dino ve Şakir Eczacıbaşı İle Bir Türkiye Kitabı

Plastik sanatlardaki arkadaşlarla konuşmuş, **Moskova**'ya götürdüğümüz bir karma sergiye, **Dino**'nun da bir tablosunu koydurmuştum.

Birlikte açtığımız sergiyi dolaşırken, Rus Kültür Bakan Yardımcısı **Rodionov Valentin Alexeevich** de bu resmi çok beğenmişti.

Abidin Dino ile dostluğumuz, sonradan bir başka çok olumlu ürüne yol açtı. Bakın nasıl!

Şakir Eczacıbaşı ve arkadaşları, her cumartesi öğlenleri buluşup bir "rakı sohbeti" yaparlarmış. Yer, her seferinde, o gün ev sahipliği yapacak kişinin tercihine göre değişirmiş.

Kimi zaman başka dostlar da "misafir" olarak katılırmış onlara.

Bir İstanbul'a gittiğimde **Şakir Eczacıbaşı** ile iş konuşurken, ertesi gün **Abidin Dino**'nun da katılacağı bu yemeği anlattı ve beni de davet etti.

Bir Cumartesi, yine güneşli, aydınlık bir Boğaz günü Beykoz'da, Kamil'in Yeri'nde enfes bir yemek yedik.

Masada ünlü karikatürcümüz **Ferruh Doğan**'ı ve **Metin Deniz**'i de hatırlıyorum.

Abidin'in neşesi son derece yerindeydi. O günlerde basında, özellikle dergilerde, esas olarak olumsuz anlam taşıyan bir "dinozor" benzetmesi başlamıştı. Her alanda yaşlanmış, ama aynı zamanda birikimi ile konusuna egemen olan insanlara yarı şaka, yarı ciddi "dinozor" sıfatı yakıştırılıyordu. Böylece, "hem nalına, hem mıhına" ünlülere sataşılıyordu.

Masada soyadına atıf yapılarak, "En büyük dinozor **Abidin**" sloganını hep birlikte üretmiştik.

O yemekte Türkiye'nin dışardaki imajı ve tanıtım sorunları da konuşuldu. Benim aklımda hep, Türkiye'yi tanıtan bir sanat kitabı yayımlama projesi vardı.

Abidin Dino, Paris'teki sorunları anlatırken, aklımdaki bu projeyi gündeme getirdim.

"Bugün Türkiye'nin en güzel görsel birikimi nerede ? Eczacıbaşı'nın takvimlerinde! Neden onlardan bir seçki ile bir fotoğraf ağırlıklı tanıtım kitabı yapmıyoruz?" dedim.

Gerçekten de Eczacıbaşı ilaç firması, **Şakir Eczacıbaşı**'nın fotoğraf sanatına merakından (ve çok iyi bir fotoğrafçı olmasından da) kaynaklanan bir yaklaşımla her yıl, "evler", "insanlar", "yalılar" ve benzeri konularda odaklaşan nefis fotoğraflarla bezenmiş takvimler yayımlardı.

O malzemeden yapılacak bir seçim, müthiş kaliteli bir Türkiye kitabı oluşturabilirdi.

Abidin de çok heyecanlandı. Her türlü katkıyı yapacağını, hatta bir tanıtım yazısı yazacağını da belirtti.

Yaşam trajedilerle dolu.

O güzel günde oluşturulan, o güzel projenin sonucu olarak çıkan enfes kitap, şu anda önümde. Ama içinde **Abidin**'in yazısı yok. Çünkü bozulan sağlığı, ona, oluşumuna katkıda bulunduğu bu projeye katılma olanağı vermedi.

Bana da çok değerli heykeltraş **Metin Yurdanur**'un atölyesine gidip, yaptırdığımız **Abidin Dino** heykelinin önünde hüzünlenmek kaldı.

Türkçesini *Türkiye: Bir Portre* adıyla yayımladığımız kitabın metnini bir başka değerli kültür adamı, **Ferit Edg**ü yazdı. İngilizceye **Talat Halman**'ın o nefis dili ile çevrilen kitap, *Turkey: A Portrait* adıyla çıktı. On sekiz ünlü fotoğrafçının yapıtlarıyla Türkiye'yi anlatan eserin oluşumunda, böylece **Abidin Dino** da "adsız kahraman" olarak yer aldı.

MİLLETVEKİLLERİ: BUGÜNKÜ PROTOTİP MUTLAKA DEĞİŞMELİ!

Yaklaşık 20 yıl boyunca sürdürdüğüm öğretim üyeliği süresince, bütün öğrencilerime daima politikaya ve politikacıya saygı duygusunu aşılamaya çalıştım. Onlara (bütün kalbimle inanarak) şöye diyordum: "Kendisine saygı duyan insan, kendi seçtiği yöneticisine de saygı duyar. Beğenmiyorsanız değiştirin. Ama aşağılamayın, küçük görmeyin."

Ayrıca, sürekli olarak öğrencilerime, beğenmedikleri bir milletvekilinin kritik bir oylamada bir kez parmak kaldırmasının, ülkenin yaşamında, on üniversite hocasının on yıl boyunca eğitim vermesinden daha etkili olabileceğini söylüyordum.

Bu satırları yazdığım şu anda da, aynı görüşteyim.

Nitekim, sırf bu inançlarım doğrultusunda parlamentoya da aday olmuştum.

Ama ülkemizin insan malzemesi belli. Parlamentonun kompozisyonu da, ancak bu malzemeyi yansıtıyor. Üstelik aynen de değil. Biraz daha olumsuz bir görüntü ile.

Çünkü siyaset, özellikle 12 Eylül'den sonra, hem pek çok kaliteli insana yasaklanmış (üniversite, sendikalar v.b.), hem de askeri müdahaleler siyaseti tehlikeli hale sokmuş!

Günümüzde politikacı prototipi, kendi özel çıkarlarını her şeyin önünde tutan, bir gün söylediğinin tam tersini, ertesi gün ifade edebilen, toplumsal ittifaklar ve tutarlı ilkeler yerine, ayak oyunlarını, yalan dolanı, başarı için olağan yöntemler sayan bir kimlikle ortaya çıkmıştır.

Bakın, kendisi de bir süre milletvekilliği yapmış olan ünlü yazar **Çetin Altan**, milletvekillerimizi, "Bizdeki Parlamenter Portresi" başlıklı yazısında, 5 Mayıs 1994 tarihli **Milliyet**'te nasıl anlatıyor:

"Bizdeki milletvekili prototipi, dünya parlamentolarındaki '**saylav**' tipolojisine hiç benzemez.

Birbirinin modeli olan kalın bıyıkları, önü açık ceketleri, hafif sarkık göbekleri ve yürüyüşlerine de yansıyan tıknaz vücutlarıyla en büyük dertleri, seçim bölgelerinde herkese '**lidere çok yakın oldukları**' izlenimini vermektir.

Buna karşılık lidere de, seçim bölgelerinde '**çok nüfuzlu bir kişi oldukları**' izlenimini vermek isterler.

Bunun da yolu, Ankara'ya gelen seçmenlerine bakanlar düzeyindeki forslarını kanıtlamaktan geçer.

Her tavırları, her konuşmaları böyle bir imajı pekiştirme üstüne ayarlanmıştır.

Seçmenlerinin yanında hemen telefonu çevirip bakanla görüşme gösterilerine giriştiklerinde, kazara önemsenmez ve bakana ulaşamazlarsa, işte o zaman binerler küplere.

Bunun dışında ne dünya olayları umurlarının tekidir, ne de hukuka ters düşen anayasa maddeleri...

Bir yanlarıyla sevimlidirler de. Aynı kafadaki arkadaşlarıyla gazinolarda rakı içmeye, bu arada **çok bilmiş bir eda ile** kulis dedikoduları yapmaya ve garsonlardan gördükleri itibarı onlarla paylaşmaya bayılırlar.

Böyle gecelerde sevecen, kendilerine açılan bireysel sorunları çözme vaadinde cömert ve hatta bazen nüktedandırlar da...

Kimseye göstermeden çapkınlık etme ve birkaç kooperatiften birkaç ev kapma derdinde olsalar da, siyasal konuşmalarında daima **milli ahlak-milli gelenek ve göreneklerden yanadırlar.**

Disko gençliğine, flörte, Batı tipi bireysel özgürlüklerin kullanımına, 1 Mayıs gösterilerine, solculuğa ve insan hakları açısından Türk tutumunun eleştirilmesine tepeden tırnağa karşıdırlar, hem de nasıl karşı...

Bu kategoriden olan kişi ve hareketler polis baskısına uğrar da, sille tokat bir cop salvosundan geçerse, bunu çok doğal karşılar ve çevrelerine '**iyi olmuş keratalara**' diye mırıltılı yayınlar yaparlar... Onlar için demokrasi sadece kendilerinin seçim nutkuyla, seçim zaferi arasındaki parantezden ibarettir.

Ve bu parantezi bozacak bir çarpıklık olursa, ancak o zaman karşı çıkarlar böyle bir anti-demokratiklige...

Keyfe gelip Meclis'te **çiğköfte** partileri düzenledikleri zaman da, **çiğköfte hamurunu Meclis tavanlarında şaplatıp patlatmayı kendi ayrıcalıklı özgürlüklerinin bir parçası sayarlar.**

Siyasetçi olmalarına siyasetçidirler. Ama liderin gözüne girmeye çalışma, bunu da liderlerine karşı olanlara sövüp saymayla kanıtlama ötesinde, yeni görüş ve düşünceler üretmekten tümden yoksun olarak...

Biraz daha üst düzey olanları ise bir bakanlık beklemeyle geçirirler günlerini... Çok kırıldıklarında da hemen parti değiştirmeye kalkarak..."

Çetin Altan, hem Türkiye'yi çok iyi tanıyan bir yazar, hem de kendisi bizzat milletvekilliği yapmış bir düşünce adamı olarak, oldukça çarpıcı gözlemlerde bulunmuş.

Yine bir başka ünlü sanatçı ve yazar, kendisi de politikaya İstanbul Belediye Başkan adayı olarak girmiş olan **Zülfü Livaneli**, 8 Mart 1995 tarihli **Milliyet**'te, politikacıyı bakın nasıl tanımlıyor:

"Türkiye her dalda uluslararası kadrolar oluşturabilecek birikime ve güce sahip. Mühendislerimiz, doktorlarımız, gazetecilerimiz, sanatçılarımız, bankacılarımız, yazarlarımız, diplomatlarımız arasından dünya düzeyinde kadrolar çıkarabirsiniz.

Çok parlak beyinler var Türkiye'de.

Ne yazık ki bu parlak kişiliklerden politikaya yansıyanı bir elin iki parmağını geçmeyecek kadar az.

Diğer meslekler gibi, dünya düzeyinde bir politikacılar kadrosu kurmamız çok güç.

Partilerin iç mekanizmaları ve Meclis'in yapısı buna izin vermiyor.

Politika zaten halka ve aydınlara kapatılmış, sadece bu işi meslek edinmiş bir kaç bin kişi arasında geçen bir 'Ankara tavla'sının adı.

MEDYA İNFAZLARI

Bu oyuna satranç bile diyemiyorum, çünkü o kadar incelmiş ve zekâ gerektiren bir oyun değil.

Daha çok, bağırtı çağırtılarla, sövmelerle, yargısız medya infazlarıyla, komplolarla ve dedikodularla sürüp gidiyor.

Türkiye'nin klasik politikacı tipi, günün yirmi dört saatinde parti merkezlerinde ve otel lobilerinde dolaşıp siyasi dedikodular üreten, dünyaya kapalı, Anadolu ilişkileri kuvvetli, babacan, zaman zaman aşırı öfkelenip duygularını açığa vuran, romanla, şiirle, dünyada neler olup bittiğiyle, müzikle fazla ilgilenmeyen, ancak bir davete gittiği zaman kendisine uzatılan mikrofona söyleyebileceği 'Yemen türküsü' ya da gençlik meyhanelerinden kalma bir iki alaturka şarkı mırıldanan, ama yüreğinin derinliklerinde sanatla, kültürle uğraşmayı 'abesle iştigal' sayan, yabancı dil bilmeyen, herhangi bir konudaki uluslararası terminolojiye yabancı, meclise girdiği ya da bakan olduğu zaman omuzlarını geriye atarak ağır ağır konuşan, kendisinden sürekli 'biz' diye söz eden, rastladığı insanlara büyük bir lütuf yapıyormuş gibi 'Nasılsın bakalım?' diye soran ve cevabını beklemeden yoluna devam eden, elini sıktığı insanların yüzüne bakmayan, devlet ihaleleri, şartnameler gibi konulardan iyi anlayan kişilerden oluşur. Bu kişiler sürek-

li bir erkek dünyasında yaşarlar. Akşam yemekleri bile erkek grupları halinde yenir.

Politika dünyasına arada bir giren kadınlar garip, şaşılası, karşısında nasıl davranılacağı bilinmeyen yaratıklardır."

Aslında bu iki değerli yazarın saptamalarından da öte, **daha vahim bir sosyolojik ve yapısal dönüşüm yaşanıyor bugün Türkiye'de: Siyasetin makro düzeydeki, ülke çapında menfaat dağıtma işlevi, kişisel çıkar tahsisine dönüşmüş. Bu durum ise, pek çok kişiyi siyasetin dışında tutuyor.**

Bilindiği gibi, ülke düzeyinde kimin cebine ne para girecek, yani milli gelir nasıl dağıtılacak, doğrudan siyasetin verdiği kararlara göre belirleniyor.

Memur maaş katsayısı, tarımdaki taban fiyatlar, faiz oranlarının belirlenmesi, kredi tahsisleri, sübvansiyonlar ve vergi bağışıklıkları, bu menfaat dağıtımının en dolaysız yolları. Grev ve toplu sözleşme hakkı ya da bu hakkın üzerindeki kısıtlama ve sınırlamalar, emeğin gelirden alacağı payı belirleyen biraz daha dolaylı mekanizmalar.

Kişisel Çıkarlar Nasıl Ön Plana Çıkıyor?

İşte Türkiye'deki bu "makro paylaşım" (yani ülke düzeyindeki bölüşüm), uygun olan ya da olmayan adamı "işe sokma", haklı ya da haksız "kredi temin etme", yasal ya da yasa dışı "inşaat izni verme" gibi "mikro paylaşım"a (yani kişisel çıkar sağlamaya) dönüşmüş.

Bu kişisel çıkar sağlamanın yolu parti örgütü. Temsilcileri de delegeler, il ve ilçe başkanları, belediye başkanları, milletvekilleri ve bakanlar.

Pek doğal olarak mekanizma, "Sen bana çıkar sağla, ben sana oy vereyim" biçiminde işliyor. Böylece, "delege saltanatı" denen ve partileri, Türkiye'nin genel kamuoyundan koparıp, birkaç bin kişiye mahkûm eden bir "karşılıklı kişisel çıkar ilişkisi" doğuyor.

Bu sistem, bütün partiler için böyle. Hiçbir parti bundan korunmuş değil. Hiçbir parti hükümete geldiğinde liyakat ve ehliyeti, ötekine göre daha fazla savunamıyor. Her partideki partizanlık öteki ile hemen hemen hemen aynı.

Burada tek belirleyici iktidarın süresi.

Yeni iktidara gelen parti, kişisel çıkarlar açısından daha açgözlü, daha saldırgan, yani daha partizan oluyor. Zamanla (iş yapabilmek için), liyakat ve ehliyete biraz daha önem vermeye başlıyor.

Türkiye'deki iktidarların çok sık değiştiği düşünülürse, bürokrasinin niye çökmüş olduğu çok iyi anlaşılır. Her yeni gelen "kendi adamlarını" (liyakate bakmaksızın), bürokrasiye doldurunca, devlet mi kalır?

Politikacı ve Bürokrasi

İşte, politikacı ile bürokrasi arasındaki çelişki ve çatışma da, tam bu noktada ortaya çıkıyor.

Politikacı, genellikle kendi çevresinin, delegesinin ve seçmeninin kişisel çıkarlarını savunuyor. Bürokrasi ise, genellikle yasaları, yönetmelikleri, iyi ve adil bir kamu yönetimini, iş yapmayı ve verimli olmayı. (Bu iki ilke uzlaşmaz değil. Nitekim ben elimden geldiğince bunları uzlaştırmaya çalıştım. Aslında, bürokrasi de yozlaşmış ve politize olmuş durumda. Ben burada, bürokrasiyi biraz da "olması gereken" biçimde ele aldım. Yoksa, kariyerlerini politize olmaya bağlayan üst ve alt düzey pek çok bürokrat, sistemin tümüyle yozlaşmasına yol açıyor. Bu konuya "Bürokratlar" bölümünde ayrıca değineceğim.)

Milletvekilleriyle görüşmeyen, onları horlayan ve küçümseyen bürokratları hepimiz duyarız. Şu anda yönetimde bulunan ve milletvekilleriyle görüşmemekle ün yapmış değerli yöneticilerimiz de var.

Ben Müsteşarlığa başlarken bu konuda çok özel bir karar vermiştim: Milletvekillerine oldukları gibi değil, olmaları gerektiği gibi davranacaktım.

Bunu şöyle açıklayayım: Devlet protokolunda milletvekilleri, müsteşarların önünde gelir.

İşte ben de onlara benden daha bilgili, benden daha çalışkan, benden daha vatansever, özet olarak benden daha değerli insanlar gibi çok saygılı davranmaya kararlıydım.

Böylece iki amacım vardı. Birinci amaç (hiç kuşkunuz olmasın), kendi sinirlerimi ve kişiliğimi korumaktı. Onlara saygılı davranırsam, bana da aynı saygıyı göstereceklerini ve herhangi bir sorun çıkmayacağını umuyordum.

İkinci olarak da (hocalığımdan kalan bir alışkanlıkla), bu davranışımla, milletvekilliğine çok da uygun olmayan istek ve tavırlar görürsem, onları da önleyeceğimi sanıyordum.

Aslında, her iki amacım da kısmen gerçekleşti, kısmen gerçekleşmedi. İlerde olumlu ve olumsuz örnekleri göreceksiniz.

Milletvekillerine, genellikle "Buyrun Sayın Milletvekilim, emredin" diye hitap ediyordum.

Bu hitabı, özellikle "emredin" sözcüğünü hazmederek, "Estağfurullah" diye yanıt verene, aynı saygıyı sürdürüyor, hazmedemeyip, "emirlerini" sıralayanlar olursa da, onlara karşı derhal gereken mesafeyi koyuyor ve kendi üslubum içinde hem ilişkiyi "serinletiyor", hem de bir fırsatını bulup küçük bir "hitabet nezaketi" dersi veriyordum.

Milletvekilleriyle bu çerçevede oluşturduğum ilişkilerimde biri genel, biri de özel iki olayı mutlaka anlatmalıyım.

Çin Büyükelçisini Korkutan Milletvekili

Önce çok ilginç ve itici olan özel olayı aktarayım.

Göreve başladığım ilk haftalarda idi. Müthiş bir ziyaretçi akını ile bunalmıştım.

Sabahın 8'inde geldiğim makam odamın kapısında bulduğum iş takipçilerinden, gece 12'yi geçe çıkarken bile kurtulamıyordum.

Olanaklı olduğu ölçüde herkesi dinleyip, olayları kavramaya ve bu işi de düzenli, kısa, ama herkesi kapsayacak bir randevu düzeni ile gerçekleştirmeye çalışıyordum.

Bir gün öğleden sonra, Çin Büyükelçisine randevu vermiştim. Taa bir hafta önce! Bakanın, yanındaki heyetle birlikte Çin Halk Cumhuriyeti'ne yapacağı seyahati kesinleştirecek ve ayrıntıları görüşecektik.

Büyükelçi tam vaktinde geldi ve hemen içeri alındı. Çok cana yakın, tatlı bir insandı.

Konuşmamın orta yerinde bir telefon bağlandı. Arayan, dostum olan bir milletvekili idi. Konunun önemli olduğunu söyleyip ısrar edince, sekreterler Büyükelçinin içerde olmasına rağmen bağlamışlardı.

Büyükelçiden izin alıp tam konuşmaya başlamıştım ki, birdenbire odamın kapısı açıldı ve içeri biri önde, üçü arkada dört kişi girdi.

Ben şaşkınlıkla ayağa kalktım. Sağ elimde telefon, kalakaldım.

Ben ayağa kalkınca, Büyükelçi de ayağa fırladı.

Bu dört zat, gayet doğal bir biçimde odamın ortasına doğru yürüdü.

O anda, telefondaki arkadaşım başlangıçtaki nezaket cümlelerini söylerken, bana "Nasılsın?" dedi.

Ben de gayet yüksek ve sinirli bir sesle:

"Nasıl olayım! Çin Büyükelçisi ile bir görüşme yaparken, birdenbire kapım açıldı ve tanımadığım dört adam içeri girdi. Burası Devletin Müsteşarlık makamı mı, yoksa **Nasreddin Hoca'nın Türbesi** mi anlamadım! Bu şartlar altında nasıl iyi olabilirim?" dedim.

Arkadaşım (ki kendisi de çok ünlü bir milletvekilidir), durumdaki sıkıntıyı kavrayıp derhal özür dileyerek, telefonu kapadı.

Gelenlere döndüm: "Buyrun, kimsiniz, ne istiyorsunuz, içeri nasıl girdiniz?" dedim.

Neyse, lafı uzatmayayım. Öndeki zat, batı illerimizden birinin bir milletvekili imiş. Arkadakiler de üç seçmeni.

Sayın milletvekili, sekreteri dinlemeyip, kapıyı açıp, içeri girmiş.

Şu anda hatırlamadığım, hiç de önemli olmayan bir istekleri vardı.

Telefondaki yorumum üzerine herhalde tutumumdaki protestoyu hissettiler ama hiç bozuntuya vermediler.

Ben de bütün irademi kullanarak sinirlerime ve nezaketime hâkim oldum ve krizi atlattık.

Krizi atlattık ama, Büyükelçiye durumu bir türlü izah edemedim. Adamcağız ısrarla acil bir durum varsa konuşmayı erteleyebileceğimizi söyleyip durdu.

Sonradan olayı anlattığım bir-iki politikacı arkadaşım, "Milletvekilinin canını al, ama seçmeninin yanında fiyakasını bozma" diye öğüt verdiler. Ben de zaten aynen öyle yaptığım için krizi atlatabilmiştim.

Ama hâlâ bu laubaliliği ve kabalığı hatırladıkça tüylerim diken diken olur.

Telefonda Hava Basanlar!

İkinci aktarmak istediğim olay, daha doğrusu olaylar, genel nitelikli. Milletvekillerinin telefonları ile ilgili.

Daha önce belirttiğim, saygı ilkesine uygun olarak, beni arayan her parlamenterin telefonunu iki elim kanda olsa anında bağlatıyordum.

Aslında, Devlet protokolünde benim üstümde olan herkes için aynı uygulamayı yaptırıyordum.

Arayanların bir bölümü isteklerini söyleyip telefonu kapatıyordu. Fakat bir süre sonra, son derece tatsız bir başka uygulamanın başladığını fark ettim:

"Sayın Müsteşarım, şu anda arkadaşlar yanımda, size yolluyorum, lütfen bir dinleyiverin!"

Bu açıkça seçmen heyetlerini başlarından savmak için buldukları bir yöntemdi.

Bu arada devletin bir Müsteşarının programı alt-üst olmuş, ya da yollayacakları heyet bu kez Müsteşar kapısında saatlerce bekleyecekmiş, ne gam!

Hem seçmenin işi Müsteşara havale edilerek çözülmüş oluyor, hem de başlarındaki kalabalıktan kurtulmuş bulunuyorlardı.

Bir taşla iki kuş!

Bu durum bir süre sonra, benim günlük düzenim açısından başa çıkılamaz bir niteliğe bürünmüştü.

Bunun üzerine yeni bir uygulama başlattım:

"Hiçbir milletvekilinin telefonunu anında bağlamayın, ama hiçbir milletvekilinin telefonunu aynı gün cevapsız bırakmayın!"

Sonuç inanılmaz oldu.

Bir defa, bütün "havale edilmiş" gereksiz heyetlerden kurtuldum. (Tabii doğrudan beni ziyaret etmek isteyenler hariç.) Ama daha önemlisi, o ana kadar hiç aklıma gelmeyen bir biçimde, nezaketsiz ve hatta kabalık sınırına varan bazı ısrarlardan da kurtulmuş oldum.

Bakın neden?

Pek çok milletvekili, telefonlarına hemen çıktığımda, kimi zaman, bir türlü anlamadığım gereksiz ısrarlarda bulunuyor, kimi zaman da, benim "olmaz" dememe karşılık, anlamsız yanıtlar veriyor ve "Sağolun, yardımcı olacağınızı biliyordum" gibi sözler söylüyordu. Bir de "Alo" der demez, durup dururken kabalaşanlar vardı. Daha hayatımda hiç karşılaşmadığım bir milletvekili, bana "sen" diye hitap etmişti de, çok şaşırmıştım.

Meğerse, bütün bunların benimle hiç ilgisi yokmuş. Sayın milletvekilleri, bu beni şaşırtan anlamsızlıkları, telefonda benimle konuşurken, yanlarındaki seçmenlerine hava olsun diye yaparlarmış.

Nitekim, telefonlara derhal cevap vermek yerine üç-dört saatlik bir ara koyunca bütün bunlar da sona erdi.

Biz aradığımızda, beni aramalarına sebep olan kişi ya da heyet yanlarından ayrılmış olduğu için, konuşma "normal" koşullar içinde cereyan ediyor ve gariplikler olmuyordu.

Hatta bazı milletvekilleri, "Yahu hocam sizi niye aramıştım, unuttum!" bile demeye başladılar. Böylece, zaten bazı konuların çok önemsiz olduğu ortaya çıktı. Aslında, telefonda konuştuğu insan yerine, yanındakilere mesaj verenler çoktur.

Milletvekili Dostlarım

Yalnız milletvekillerinin tümüne de haksızlık etmek istemem.

Bir kez hemen belirtmeliyim ki, bu bir "sistem sorunu".

Bu delege sistemi böyle gittiği sürece, hiçbir milletvekili kendini bundan kurtaramaz.

Çünkü, milletvekilinin geleceği, doğrudan delegelerin elinde. Delegeye kapısı ya da kalbi kapalı politikacı bugünkü sistem içinde yaşayamaz.

İkinci olarak da, bu baskılara rağmen, efendiliğini hiç bozmayan, ya gelerek, ya telefonla, ya da yazıyla isteklerini nezaket içinde ileten pek çok milletvekili vardı.

Önceden geleceğini haber verenlere, yani randevu isteyenlere gerçekten büyük saygı gösteriyor, en azından (işlerini yapamasam bile), kendilerini manen tatmin etmeye çalışıyordum. Hem genel olarak insan sevgim, hem de devlet anlayışım, zaten bunu gerektiriyordu.

Bu arada, özellikle Meclis müzakerelerinde, Bütçe Komisyonunda ve Genel Kurulda ve tüm Müsteşarlık görevim sırasında, bana büyük destek veren milletvekili arkadaşlarımı da şükranla anmak isterim.

Örneğin, **Ercan Karakaş, Algan Hacaloğlu, Aydın Güven Gürkan, Emin Kul, Melike Hasefe, Uğur Aksöz, Halil İbrahim Çelik, Yıldırım Avcı, İlyas Aktaş, Sait Kemal Mimaroğlu, İbrahim Gürsoy, Yasin Hatipoğlu, Hüsamettin Özkan, Cem Kozlu, Halil Çulhaoğlu, Sinan Yerlikaya, İbrahim Tez** ve daha pek çokları, en azından benim açımdan, sevgi ve saygı ile andığım arkadaşlardır.

Anılarda olumsuz örneklerin öne çıkması, "aykırı davranışların" ilgi çekmesinden olsa gerek.

Yoksa, milletvekilleri ile ilgili bölümü kapatırken, genel olarak çoğunun hem aile terbiyesi, hem de bürokratik terbiye açısından (en azından genellikle bana karşı), çok saygılı davrandıklarını da belirtmeliyim.

Yalnız, son bölümlerde sistemin genel eleştirisinde de belirteceğim

gibi, milletvekillerini mutlaka ve mutlaka delegelerin kişisel tutsağı olmaktan çıkarmak gerek.

Ayrıca, milletvekilliği prototipini, fırsatçı, tutarsız, çıkarcı bir kimlikten, ilkeli, tutarlı, kişisel çıkarlarını düşünmeyen, iyi yetişmiş, güvenilir bir kimliğe dönüştürmek zorundayız.

Bu konuya ilerde değineceğim!

ŞAİR NEVZAT ÇELİK'İN ÇILDIRTAN PASAPORTU

Kültür Bakanlığı, konumu itibarıyla en talihsiz bakanlıklardan biri. Tüm sanatçı ve edebiyatçılar kendilerine muhatap olarak Kültür Bakanlığını gördüklerinden, bütün sorunlarının sorumluluğunu (kimi zaman haklı olarak) bu Bakanlığa yüklerler. Daha da kötüsü, kimi zaman da çözümlerin hepsini ondan beklerler.

Bu çözümsüz sorunların bir bölümü toplumsal yapıdan kaynaklanıyor. Bir bölümünün ise Kültür Bakanlığı ile ilgisi yok.

Örneğin Türkiye'de kitap okunmuyor. Ben de bir yazarım. Benim kitaplarım da okunmuyor.

Ama, Türkiye'de kitap satılmıyor diye Kültür Bakanlığı'nı suçlarsanız (ki suçlayan çok), bu ancak Bakanlığın "talihsizliğini" vurgulayan bir espri olarak kalır.

Ya da bir sanatçının devletle olan (diyelim kiracılık, vergi mükellefliği gibi) bazı sorunlarının ne kaynağı, ne de çözüm yeridir Kültür Bakanlığı. Ama, hasta olup tedavi parası bulamayandan, pasaport alamayana kadar hemen herkes Kültür Bakanlığı'nın kapısına dayanır.

Bir açıdan bu tutum doğrudur da. Çünkü Kültür Bakanlığı, devletin ve hükümetin sanatçıya ve edebiyatçıya en yakın olan organıdır. Devletle işi olan veya ünlü olduğu, ya da gerçekten haklı olduğu için işinin yapılmasını isteyen sanatçı ve edebiyatçı, devletin ya da hükümetin temsilcisi olarak Kültür Bakanlığı'na başvurur.

İşte ben, bu anlayışla kapıma gelen her insanı dinleyip, her derde deva olmaya çalışıyordum.

Bir Baloda Başlayan Öykü

Genç ve yetenekli şairlerimizden **Nevzat Çelik**'in pasaportu olayı, bunların en tipiklerinden biri. Üstelik, sadece "lüzumsuz işler" açısından değil, "üzerimize vazife olmayan" bir işi çözmek için canımızı dişimize takmış çalışırken, aldığımız olumsuz tepki açısından da "tipik".

Olay, ilk kez 14 Mayıs 1992 gecesi Çağdaş Gazeteciler Cemiyeti'nin

balosunda bana aktarıldı. Değerli gazeteci, sevgili dost **Mustafa Ekmekçi**, Çağdaş Gazeteciler Derneği Başkanı idi. Onun çağrılısı olarak katılmıştım geceye.

Balonun organizatörlüğünü yapanlardan biri, gazeteci dostum sevgili **Hasan Uysal** idi.

Bir ara yanıma yaklaşıp, "Hocam, şair **Nevzat Çelik**, Danimarka'daki önemli bir uluslararası toplantıya davet edilmiş. Pasaport alamadığı için gidemiyormuş. Hükümetin imajı açısından çok olumsuz sonuç verecek bir uluslararası kuruluşun protesto olayına yol açabilir. Aman müdahale edin" dedi.

Bir an düşündüm. Sorun doğrudan doğruya İçişleri Bakanlığı'nı ilgilendiriyordu. (Sonra bunun da doğru olmadığı ortaya çıktı ya!)

Ben böyle bir sorunun çözümüne soyunursam, sonuç (hiç de benim elimde olmayan nedenlerden dolayı) olumsuz olursa, durup dururken, hem Bakanlığı, hem de kendimi yıpratmış olmaz mıydım?

Tereddütüm bir an sürdü: Hayır olmazdım. Bu sorun madem ki bana yansıtılmıştı, bırakın bu hükümetin Müsteşarı olmayı, sade bir vatandaş olarak bile bir şairin seyahat özgürlüğü için uğraşmak, bir vicdan göreviydi.

Üstelik **Nevzat Çelik**, çok sevdiğim ve değer verdiğim bir şairdi.

Derhal bir karton üzerine (cebimde özel basılmış not kartları taşıyordum) durumu açıklayan bir not hazırladım.

Şimdi sorun notun sevgili dostum, dönemin İçişleri Bakanı **İsmet Sezgin**'e iletilmesine kalmıştı. Gecenin bu saatinde bürokrasi çarkını nasıl işletebilecektim?

Birdenbire gözüm bizim masada oturan **Sezgin**'in küçük kızı **Ayşe**'ye takıldı.

Sezgin'in kızları, **Seynan** ve **Ayşe**, benim yaşamımda istisnai yerlere sahip insanlardır.

Kendisine bu gece babasına önemli bir not iletip iletemeyeceğini sordum.

"Zevkle" dedi.

Derhal üzerine not yazılı kartonu kendisine verdim. Hiç kuşkum yoktu ki, **İsmet Sezgin** işin gereğini zaman yitirmeden ve en uygun biçimde yapacaktı.

Yanılmamışım.

İşler Karışıyor!

Ertesi sabah Sezgin'den haber geldi:

Son derece şaşırtıcı bir bilgi veriyordu İçişleri Müsteşarı eski dostum, değerli bürokrat **Fahri Öztürk**.

Nevzat Çelik'in pasaportu üzerinde hiçbir tahdit yoktu.

Derhal **Çelik**'i arattım ve haberi ilettim.

"Herhalde" diyordum kendi kendime, "Bir yanlışlık olmuş".

Derken, **Çelik**'ten bir haber daha geldi: Pasaportunu yine alamıyormuş.

"Allah, Allah, acep ne iştir, öğrenin şunu bakayım" dedim **Zülâl**'e.

Bir süre sonra taze bilgi geldi. Meğerse, herkes için geçerli olan "askerliğini yapmamış olanlara konulan pasaport tahdidi" imiş, **Nevzat Çelik**'in önündeki engel.

Başladım kara kara düşünmeye.

Konu bir yasa sorunu.

Acaba **Nevzat Ayaz**'ı aramaya değer mi? Daha doğrusu, dönemin Milli Savunma Bakanı **Nevzat Ayaz**'ın gücü bu konuda çözüm üretmeye yeter mi?

Ayaz, çok sevip saydığım, değerli bir devlet adamıydı. Kendisini yerine getirilemeyecek ve devlet anlayışına pek de uymayan bir istek ile (bu istek özgürlükler ve Türkiye'nin imajı adına bile olsa), rahatsız etmek istemezdim.

Konuyu iyi bilmediğim için, birkaç arkadaşa danıştım ve **Nevzat Ayaz**'ın bir şey yapabilme olanağı bulunduğu izlenimini edindim.

Tam o sıralarda, değerli gazeteci (**YANKI** dergisinin çıkışında birlikte gazetecilik yapmış olduğum) **Hıncal Uluç, Sabah** gazetesinde bu "askerlik tahdidine" karşı bir kampanya başlatmıştı. **Nevzat Ayaz** da buraya bir açıklama yollamış ve yasanın ilgili maddesini değiştirerek, soruna bir çözüm getireceğini vaadetmişti.

Bir yandan ağır günlük işlerle boğuşuyor, öte yandan da arap saçına dönmüş pasaport işiyle uğraşıyordum.

Bir yandan da, kendime kızmaya başlamıştım, çünkü iş olağan ve normal bir "bürokratik iş" olmaktan çıkmış, beni de, ilişkilerimi de zorlayan garip bir noktaya gelmişti.

Fakat artık yarı yoldan dönmek olmazdı.

Nasıl Çileden Çıktım!

Yine bu işlerin ortasında tam **Nevzat Ayaz**'ı arama kararı vermiş olduğum, fakat henüz arama fırsatı bulamadığım bir sırada, **Nevzat Çelik**'in geldiğini bildirdiler.

Ben de kalabalık bir toplantının tam ortasındaydım.

İşte Türkler'in "görüşme" ve "randevu" anlayışı:

Milletvekilinden kurtuluyorsun, şairine çatıyorsun!

Neyse, zaten iki kelime ile durumu izah edebileceğimi düşünerek, "Gelsin" dedim.

Çelik içeri girince de, kendisine çok kısa olarak (zaten çok iyi bilmekte olduğu) sorunu aktardım, kendisinin özel bir durumu olmadığını, genel bir yasaya takıldığını, ama bunu bile aşmaya çalışacağımı, birazdan **Nevzat Ayaz**'ı arayacağımı, elimden geleni yaptığımı ve yapacağımı anlattım.

Nevzat Çelik, bunun üzerine bana ne dese beğenirsiniz:

"Vermeyecekseniz açıkça söyleyin de, ben de boşuna uğraşmayayım!"

Birden, nadiren olduğu gibi, gözümün önü kıpkızıl kesildi.

Kendimi tutamayıp, ayağa kalktım ve "Veremiyorum kardeşim, veremiyorum, veremiyorum! Sizin pasaportunuzu vermek benim elimde değil ki. Veremiyorum işte. Bu yüzden veremiyorum!" dedim.

Nevzat Çelik, birdenbire bu tepkime çok şaşırdı. Herhalde böyle bir şey beklemiyordu.

Bir süre sonra kendime hâkim olup, "Bak kardeşim" dedim. "Burası, İçişleri ya da Milli Savunma Bakanlığı değil, Kültür Bakanlığı. Ben sorumlu bir makam olarak değil, sizin sorununuza inanan sade bir vatandaş olarak işinizle uğraşıyorum. Suçlayacak adam arıyorsanız, lütfen beni başkalarıyla karıştırmayın!"

Neyse, bir süre sonra o da yaptığını anladı. Özür diledi. Teşekkür ederek odadan ayrıldı.

Doğrusu, pırıl pırıl genç bir şairin bu denli anlayışsız bir suçlamaya yönelmesi ve bizzat kendisine yardım için çırpınan birini sorumlu tutması, beni hem çok üzmüş, hem de düş kırıklığına uğratmıştı.

Ama sonra düşündüm: "Devlet" denen çark, bu çocuğu genç yaşında hapse atmıştı. (Hangi suçtan yargılandığını, hüküm giyip giymediğini, haklı mı haksız mı olduğunu bilmiyordum. Hâlâ da bilmiyorum.) Ben de onun gözünde büyük bir olasılıkla bu çarkın bir temsilcisiydim.

O nedenle kendisine yapılan tüm kötü muamele ve haksızlıklardan beni de sorumlu tutuyordu.

Bu durum, doğrudan doğruya bana yapılan kişisel bir haksızlıktı. Ama bulunduğum makam söz konusu olduğunda, acaba bu denli "masum" mu idim? Müsteşar olarak, devletin, benim yetki ve sorumluluk alanımın tamamen dışındaki konularda yanlış ya da haksız yaptığı işlem ve eylemlerden ne ölçüde soyutlanabilirdim?

Nevzat Ayaz'ın Katkısı

Ve tabii, Milli Savunma Bakanı **Nevzat Ayaz**'ı aradım.

Ayaz Bakanlığı dışında Savunma Sanayii toplantısında imiş. Biz ısrar edince, toplantıdan çıkarak benimle konuştu.

Son derece uygar bir insan olarak, "Biz zaten yasa tasarısı da verdik. Ben sorunu şimdi çözerim" dedi.

Emniyet Genel Müdürü ile bizzat konuştu, talimat verdi ve sorun gerçekten çözüldü.

Bir "yeni doğmuş" Bakan, bir "yeni doğmuş" şaire pasaport verdirdi. ("Nevzad" yeni doğmuş çocuk demektir.)

Nevzat Çelik pasaportunu alıp yurt dışına çıktı. Bana bir teşekkür bile etmedi. Herhalde görevimi (o da gecikmeli olarak) yaptığımı düşünmüş olmalı.

Hasan Uysal gazetelerde beni iğneleyen yazılarını sürdürdü. O da, hiç kuşkusuz, görevini yapıyordu.

Ben **Nevzat Ayaz**'a, **İsmet Sezgin**'e ve Emniyet Genel Müdürü'ne çok teşekkür ettim. Ve ayrıca, **Nevzat Çelik** gibi bir genç sanatçının sorununu çözebilmiş olmanın da tatminini yaşadım.(*)

---

* Bu öykünün "yankısı" ve farklı bir yorum için, kitabın sonundaki bölümde **Mehmed Kemal**'in ve **Nevzat Çelik**'in metinlerine bakınız.

5 NİSAN KARARLARI FELAKETİ VE ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ'NİN ONARIM MUCİZESİ

Sevgili okuyucularım, çok güzel bir atasözümüz var: "Ateş düştüğü yeri yakar" demiş büyüklerimiz. İşte aslında tüm toplumun bildiği, duyduğu, hatta tanık olduğu öyle toplumsal olaylar vardır ki, özel olarak çok daha şiddetli ve hatta dehşetli sonuçlar verir, ama bunları sadece "özel" olarak o olaylardan etkilenenler yaşar.

Türkiye'nin siyasal ve ekonomik tarihine "5 Nisan Kararları" olarak geçen 1994 yılının "istikrar tedbirleri", bürokrasi açısından böyle çok özel ve çok vahim sonuçlar doğuran bir toplumsal olaydı.

Düşünün, yeni yılın bütçesini almışsınız. İşler planlanmış. Hazırlıklar yapılmış. Birdenbire, tüm atamalarınız ve harcamalarınız durduruluyor.

O sırada belki çok kimsenin gözünden kaçmıştır ama, ben, özel olarak Müsteşarlıktaki sorunlarımı dile getirdiği için çok dikkat ettim ve hemen not ettim, Cumhurbaşkanı **Süleyman Demirel** bir beyanat verdi: "Devleti durdurarak istikrar tedbiri olmaz" biçiminde bir uyarıda bulundu hükümete.

5 Nisan tedbirleri, aslında tüm bakanlıkların bütçesini, harcama açısından, Başbakanlık Müsteşarlığının iznine bağlıyordu. Böylece, bir koalisyon hükümetinde, Başbakanın partisinin denetiminde olmayan bakanlıkların tümü, doğrudan Başbakana bağlandığından, belki koalisyonun temel felsefesi bile zedelenmiş oluyordu.

Enflasyon beklentisi çok yüksek olduğu için, bu tedbirlere çok önem veriliyordu. Nitekim o yıl enflasyon Cumhuriyet tarihinin en yüksek rakamına ulaştı ve yüzde 130 gibi bir rekor kırdı. Bu nedenle, kimse işin ne mali, ne de siyasal tarafına baktı. Tam bir "tasarruf tedbirleri" uygulaması yapıldı.

Bizim 1994 yılında pek çok yaşamsal önem taşıyan projemiz vardı. Bunların en önemlilerinden biri, belki de birincisi İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'nin onarımı idi. 5 Nisan kararları, bu onarımı da durdurmuştu.

Atatürk Kültür Merkezi'nin Onarım Zorluğu ve Zorunluluğu

Atatürk Kültür Merkezi, değerli mimar rahmetli **Hayati Tabanlıoğlu**'nun yapıtı olarak yıllarca süren bir inşaat döneminden sonra, 1969 Nisan ayında açılmış ve 1970 yılı Kasım ayında bir yangın geçirerek yeniden yedi yıl boyunca onarılmıştı. İkinci açılışı, 1977 yılının Kasım ayında yapılmıştı ve o günden bu yana aralıksız hizmet veriyordu.

Bu "aralıksız" sözüne dikkati çekmek isterim: Yılda 365 gün, gece ve gündüz, hiç durmaksızın, hiç bakıma ve onarıma alınmaksızın gerçekleşen bir çalışma.

Binada faaliyet hiç durmuyor ama, bütünüyle bir çökme halinde. Çatı akıyor, su boruları patlıyor, elektrik arızası "ahval-i adiye" halini almış. Güvenlik sistemi "Allah'a emanet".

Türkiye'de iş yapmazsanız, eleştiri de almazsınız. Örneğin, benim görev dönemimde, bina onarılmadığı için bir felaket geçirseydi, kimse beni suçlamazdı. "Ne yapalım, eski binada sistemler eskimiş!" denir, iş "kaderin cilvesi" diye kapatılırdı. Nitekim, bir başka bölümde anlattığım gibi, tam bu sorunlarla ilgili bir toplantı yaptığım sırada, Oda Tiyatrosu'nda yangın çıkmıştı da, itfaiye zor söndürmüştü.

Onarım zorunluluğu ortaya çıkınca, niçin 15-16 yıldır onarım yapılamamamış diye baktım. Yanıt çok açıktı: Bina o denli doluydu ki, onarım için kapatma kararı alındığında, sanat kurumlarının programları çoktan ilan edilmiş olduğu için, ortalık toz dumana boğuluyor, kimse de bu "program" iptalinin sorumluluğunu yüklenmek istemediği için, bir türlü onarım yapılamıyordu. Çünkü Bakanlığın sanat kurumlarına ek olarak, İstanbul Festivali de burada yapıldığından, program iptali konusu, opera, bale, tiyatro, senfoni, Klasik Türk Musikisi gibi Bakanlığın faaliyet alanlarının çok dışına taşıyor, tüm İstanbul'u ve İstanbulluları tedirgin edecek boyutlara ulaşıyordu.

Tüm sanat kurumlarının ve İstanbul Müzik Festivali'nin programı bir yıl önceden yapıldığından, bütçe tekniğine ve harcama usullerine göre programlanan bir onarım hep geride kalıyordu.

Bu durumda yapılacak şey açıktı: Kararlı bir planlama ile onarım işine bir yıl önceden girişmek ve bunu hemen ilan ederek, bir yıl sonraki programları ona göre düzenlemek.

Biz de öyle yaptık.

Yaptık ama bakın ne umulmadık zorluklarla karşılaştık.

Önce, 1993 yılı Mart ve Mayıs aylarında iki kez, 1994 yılı Nisan ayında, Merkez'i kapayacağımızı ilan ettik. Derhal İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı ve kendi sanat kurumlarımızla eşgüdüm toplantıları yaparak, bir yıl sonrasının programlarını ve gösteri mekânlarını saptadık. Zaten kapatma kararını da AKM'deki tüm sanat kurumlarının ve binanın yöneticileriyle yaptığımız bir toplantıda aldığımız için, bu konuda pek bir güçlükle karşılaşmadık.

Sıra geldi bütçeye ödenek koydurmaya.

Bir hesaplama yaptırdım. Kabaca 150 milyar gerekiyor tüm sorunları çözmek için. Devlet Planlama'ya yüz yirmi milyar dolayında bir öneri götürdük. Çünkü bir yıl önce böyle bir harcama kalemi yoktu. Bir yıl önce olmayan kalemlere ise, ne Maliye, ne de DPT sıcak bakıyordu. Türkiye'nin bütçe tekniğindeki en önemli sakıncalardan biri buydu. Daha önce konmuş olan kalemleri sürdürmek kolay, yeni harcama kalemi koydurmak ise, çok ama çok zordu.

Başbakanlık Müsteşarından DPT Müsteşarına kadar bütün ilişkilerimi seferber ettim ama, kimseden somut bir söz alamadım. Sonunda arkadaşlar, 40 milyarlık bir onarım ödeneği alabildiler DPT'den. 100 milyar nerede, 40 milyar nerede? Neyse, "buna da şükür" dedik ve kolları sıvadık. Bir yandan, "nasıl olsa artık bütçeye İstanbul AKM için onarım kalemini soktuk. Bu yıl yapamadıklarımızı bir dahaki yıl yaparız" diye seviniyor, öte yandan, ilk 40 milyar ile yapılacak en ivedi onarımları belirlemeye çalışıyorduk. (Nitekim ertesi yıl, 1995 için 50 milyarlık onarım ödeneği daha kondu. Fakat onarımda "kritik eşik" 1994'te aşıldığı için, bu ihale, ilgili Müsteşar Yardımcım ile, ihale komisyonu ve Bakan arasındaki rutin ilişkilerle götürüldü. Ben, işin hızlandırılması dışında, fazla müdahale etmedim.)

5 Nisan Kararları ve İhale Sorunları

Maliye Bakanlığı, her yılın bütçesinin harcama iznini Şubat ortalarında, yüzde 20-30 oranlarında serbest bırakır. Yani Meclisin verdiği bütçe, hemen ve tamamı üzerinden kullanılamaz.

Maliyenin bu serbest bırakma tarihi, yavaş yavaş Şubat sonuna, hatta Mart ayına bile kayıyordu kimi zaman. Üstelik de, serbest bırakılan oranlar üçte bir, beşte bir gibi bölümler olarak.

Bu durumun somut sonucu şu oluyordu. Örneğin AKM'nin onarımı için serbestlik almadan ihaleye çıkamıyorduk. Serbestlik Mart'a doğru geldiğinde ise, serbest bırakılan miktar, onarıma yetmeyeceği için, ödeneğin tümünün kullanılma iznini istemek gerekiyordu. Bu izni de DPT'den almak, aslanın ağzından ekmek kapmak kadar zordu

Süreç aslında beş ayrı basamak işlemden sonra ihaleye çıkmaya izin veriyordu.

1) Bayındırlık ve İskân Bakanlığından onarım ihalesi izni,
2) Maliye Bakanlığından yeterli ödeneğin serbest bırakılması izni,
3) Devlet Planlama Teşkilatından onay,
4) Başbakanlık Ekonomik ve Mali İşler Başkanlığından izin,
5) Bakanlığın ihale onayı.

Her bir yazışma bir-iki ay alıyordu. Bu arada Maliye ve DPT, biraz da tasarrufu teşvik etmek için, bilhassa geç cevap veriyordu.

İhale gerçekleştirildikten sonra ise, uygulamaya geçebilmek için, Maliye Bakanlığının onayı ve Sayıştayın da vizesi gerekiyordu.

İşte 5 Nisan 1994 kararları, böyle bir ortamın içine bomba gibi düştü. Ekonomik önlemlerin ilan edildiği basın toplantısından sonra aradığım sevgili dostum DPT Müsteşarı **Necati Özfırat**, yarı şaka yollu "Sen bu yıl onarımı unut" diyordu. Ama gerçekten, sonradan çok yardımcı oldu. Burada kendisini saygı ve minnetle anıyorum.

Tüm Bakanlık seferber olduk. Sonunda onarım yapılacak tüm kalemleri, telefonda DPT Müsteşar Yardımcısı ile bizzat tek tek irdeleyerek izni koparabildik. DPT Müsteşar Yardımcısı **Yavuz Arınsoy**'u, kültüre ve sanata bütün yakınlığına karşın, çok zor ikna edebilmiştim. Önüne onarım listesini almış, her bir işin gerekli olup olmadığını soruyordu. Sanıyorum hem kültüre yakınlığı, hem de AKM gibi tüm İstanbul'u ilgilendiren bir binadaki vahim durum, bize, biraz anlayışla davranmasına yol açmıştı.

Nihayet, tüm bürokratik engelleri aşarak, ihale aşamasına geldik. İhale esas olarak, elektrik ve elektronik ağırlıklı idi. Çünkü esas sorunlar, Büyük Salon'un döner sahnesinden, sahne mekaniğinden ve elektronikten kaynaklanıyordu.

Görenler bilir, sahne arkası tam bir fabrika gibidir. Sahne, her bir parçası ayrı hareket edebilen sekiz on tonluk asansörlerden oluşur. Böylece her parçayı oyun sırasında ayrı kullanabilme olanağı vardır. İş-

te bu asansörlerin çelik ibrişimlerden oluşan halatları da büyük tehlike arzediyordu. Tüm komuta sistemi, elektronik olarak artık iflas etmişti.

İşte böyle bir "özel nitelikli onarım işi" idi AKM'deki ihale. Bu nedenle, müteahhitin özel bilgi ve beceri sahibi olması gerekiyordu. Arkadaşlardan rica ettim, tüm elektrik ve elektronik firmaları ile bu arada, binanın ilk tesisatını yapanlarla temas kurdular ve ihaleye katılmaya davet ettiler.

Birinci ihale sonunda, ihaleyi kazanan bizim klasik kültür merkezleri inşaatını yapan bir inşaat müteahhiti oldu. Bu işi yapabilmesi hiç de olanaklı gözükmüyordu. O dönemin Bakanı **Fikri Sağlar**, ihaleyi iptal etti. Gerek ihale onayı, gerekse ihalenin kabulü ya da iptali, doğrudan bakan onayına bağlı idi. Ben, sadece işlerin yürümesine yardımcı olmaya çalışıyordum.

AKM'yi çok önemsediğim için, aslında işleri titizlikle izliyordum. Örneğin, şartnameye bir "bilim kurulu" şartı koydurmuştum. Üniversiteden ilgili hocalardan oluşan beş kişilik bir kurul, tüm ihale işlemlerini izleyecekti. Korkum, tüm İstanbul'un gözbebeği ve o sıralarda tek kültür merkezi olan AKM'nin küçük çıkarlar uğruna ziyan edilmesiydi.

Birinci ihalenin iptali ile, Temmuz başına gelmiştik. Bina, Mayıs ayından beri kapalıydı. İnşaatın başlamamış olması, hepimizi kaygılandırıyordu.

İkinci ihale, birinci ihalesi iptal edilen firmanın İdare Mahkemesine başvurması sonucu, daha başlangıç aşamasında Mahkemece iptal edildi. Uzunca bir süre bununla uğraştık. Sonunda, zaten Bakanlık ile pek çok ihale işi olduğu anlaşılan firma, İdare Mahkemesine başvurusunu geri aldı.

Yeniden ihaleye çıkıldı. Yine bir klasik inşaat firması ihaleyi kazandı. Arkadaşlar, bu firmanın, asla bu karmaşık elektrik ve elektronik işini yapamayacağını söylüyorlardı. Bu ihaleyi de, o dönemin Bakanı **Timurçin Savaş** iptal etti. Ayrıca indirimler, **Fikri Sağlar**'ın iptal ettiği birinci ihalede yüzde 18, ikinci ihalede ise yüzde 27 gibi, gerçekçi sınırların çok üzerinde idi. Bilmeyenler için belirteyim, ihale bedelleri zaten Bayındırlık Bakanlığı'nın birim fiyatları üzerinde belirlenir. Bu fiyatların çok altında öneri yapanlar, ya işi hakkıyla yapamama ya da yetersiz malzeme kullanma gibi sorunlarla karşı karşıya kalırlar. Kimi zaman işin tasfiyesini bile isteyen müteahhitler olmuştur.

İşte bütün bu sorunları bildiğimiz için, hepimiz çok dikkatli olduk.

Sonunda baktık ki, işi ehline vermekte zorluk çekiyoruz, ihaleyi "çağrı" usulü yapmaya karar verdik. Müsteşar Yardımcıları ile yaptığım bir toplantıda, Türkiye'de bu işi yapabilecek ciddi ve büyük firmaları belirledik. Bakan da bu listeye bir-iki ekleme yaptı ve ihaleye onları çağırdık. Böylece kim kazanırsa kazansın, işin yapılamayacağından kuşkumuz olmayacaktı. (Kitabın sonunda ihaleler konusunda da bir önerim olacak.)

Üçüncü ihale sonuçlandığında, biz, **Timurçin Savaş** ile birlikte, Frankfurt Kitap Fuarı için Almanya'da idik. İlgili Müsteşar Yardımcım **Şakir Çelik** telefon etti "Net kazandı" dedi. Hemen vize için Maliye'ye yollamasını söyledik. Zaten zaman çok geçtiği için, hepimiz huzursuzduk. Onarımın bir an önce başlamasını istiyorduk. Akşama tekrar telefon etti **Çelik** ve bu kez, "Yanlışlık olmuş, Simko kazanmış" dedi. Bakan, "kim kazanırsa kazansın, fark etmez, bir an önce vize için Maliye'ye yollayın" dedi. **Şakir Çelik**'e elini çabuk tutmasını söyledim. Bir işi bitirmiş olmanın keyfi ile Frankfurt Kitap Fuarı etkinliklerini sürdürdük.

Gelin görün ki, hiç hesapta olmayan bir aksilik çıktı bu kez. Net, Maliye nezdinde sonuçlara itiraz etmiş ve Maliye ihaleyi iptal etmişti. Bakan da, ben de ateş püskürüyorduk. Çünkü, **Şakir Çelik**'in ifadesine göre, bizim ihale komisyonu, Maliye Bakanlığı'na sorarak ihale sonucunu ilan etmişti. Yani hangi usule göre değerlendirme yapılacağı, Maliyeden görüş sorularak karara bağlanmıştı. Şimdi ise, bizim arkadaşlara göre, Maliye, kendi verdiği sözlü görüşe aykırı bir karar üretmişti.

Maliye'nin yazılı kararı Bakanlığa ulaşmadan, Bakan **Timurçin Savaş** ve ben, hemen kolları sıvadık. Bakan, Maliye Bakanını aradı. Ben de, Müsteşar sevgili dostum, nitelikli bürokrat **Kemal Kabataş**'ı aradım. Kısaca, sürenin çok önemli olduğunu, eğer Maliye ihaleyi iptal edecek ise, evrak üzerinden inceleme yaparak, kimin kazanması gerektiğini bildirmesini rica ettik. İhaleyi kimin kazandığının bizce önemli olmadığını, hepsinin yeterli olduğunu düşündüğümüzü, ama bir an önce onarımın başlamasının hayati önem taşıdığını anlattık.

Maalesef "mevzuat hazretleri", Maliye Bakanının ve Müsteşarın bütün iyi niyetine ve bize yardım etmek istemelerine karşın, buna izin vermedi. Böylece fiilen üçüncü, hukuken dördüncü ihale de iptal edilmiş oldu.

Sevgili okuyucular, devletin ihale işleri gerçekten çok karışıktır. Üstelik bana sorarsanız, ihaleleri kimin kazanacağını, ihaleyi yapan değil, yani Bakanlık değil, ihaleye girenler belirler. Genellikle ihalelere giren-

lerin aralarında şu ya da bu biçimde bir anlaşma olduğu zaman, ihaleyi verenin sonucu onaylamaktan başka bir rolü olmaz. Yine de bazen, çok çeşitli yollarla, "ihaleyi verenin de" sonucu etkileme çabası ve şansı ortaya çıkabilir.

Buradaki sorun, "kamu yararının" mı, yoksa ihaleyi verenlerin ya da alanların "yararlarının" mı söz konusu olduğudur. Ben, bu işlerin çok karmaşık ve şaibe getirebilecek işler olduğunu düşündüğümden, bütün Müsteşarlığım boyunca hep, olanaklı olduğu ölçüde yasallık ve kurallara uygunluk denetimi dışında, biraz uzak durdum. Zaten ihaleleri, ilgili komisyonlar yaptığı ve doğrudan doğruya bakanlar onayladığı ya da iptal ettiği için, bu işlerdeki rolüm, hukuken de, fiilen de hemen hemen sıfıra yakındı. Bu durum, benim tercihimle de çakıştığı için, sonuç olarak neredeyse tümüyle ihalelerin dışında kalıyordum. Görevdeki Bakana ve ilgili teknik arkadaşlara güvenerek, onların kararlarını, yasalar ve yönetmelikler çerçevesinde uyguluyordum. Bu ilkemin tek istisnası, İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'nin onarımı idi. Merkezi kapatma kararındaki sorumluluğum ve işin kültür yaşamımız içindeki önemi yüzünden, başka hiçbir ihalede olmadığı kadar bu işle ilgilendim. Hizmet dönemimdeki en önemli projelerden biri de böylece gerçekleşti. Evet, şimdi öyküye devam edelim. Sanıyorum, okuyucu açısından bu kitabın en ilginç ve en heyecanlı bölümlerinden biri bu AKM'nin onarımı.

Son ihaleye de yıldırım hızıyla çıktık. "Yıldırım hızıyla çıktık" dediğime bakmayın, her ihalenin belli bir ilan ve bekleme süresi var. Tüm süreç yaklaşık bir ay sürüyor. Kimi zaman bunu da aşıyor. Çünkü Maliye izninden sonra, bir de Sayıştay vizesi var. Yani aslında devlet, yolsuzluk yapılmaması için tüm önlemleri almış ama yine de yapan yapıyor. Üstelik büyük bir de zaman kaybı oluyor. Son ihaleyi yaparken, önceki ihaleye çağırdıklarımızı çağırdık. Sonucun hemen onaylanacağına ilişkin Maliye'den söz de aldık. İhale, bu kez Net'in üzerinde kaldı. Sayıştay vizesi de alınınca iş başladı. Ama biz, 1994 Kasım ayını bulmuştuk.

Hemen ihaleyi kazanan firma yetkilileri, Atatürk Kültür Merkezi (AKM) sorumluları ve ilgili sanat kurumu temsilcileri ile bir toplantı düzenledim. Tüm personeli, onarım işinde seferber ettim. Çünkü bizim teknik elemanlar olmadan, hiçbir firmanın, defalarca üstünkörü palyatif tedbirlerle ellenmiş su, elektrik ve elektronik sistemlerinin içinden çıkması olanaklı değildi.

Sonunda gerçekten, başta **Gülser Orhan** olmak üzere, hem bizim personelin, hem de sürekli enselerinde boza pişirdiğim müteahhit firmanın insanüstü çabası ile, 17 Ocak'ta Oda Tiyatrosu'nu, 10 Şubat'ta Konser Salonu'nu, 25 Mart'ta ise Büyük Salon'u hizmete açtık.

Bu arada, müteahhitlerin şartnamede "ayak bağı" olarak gördükleri için karşı çıktıkları "bilim kurulu", hem etkin, hem de hızlı bir danışmanlık ve denetim ile, işin hakkıyla ve zamanında yapılması konusunda büyük katkılarda bulunmuştu. Bu hocaları saygıyla anıyorum.

Şimdi diyeceksiniz ki, anlattığın ihale zorlukları dışında, bu işin ilginçliği ya da heyecanı nerede?

Basındaki İnanılmaz Saldırılar

İstanbul gibi bir kentin tek kültür merkezi niteliğindeki AKM'nin uzun süre kapalı kalması, herkesi tedirgin ediyordu. Cemal Reşit Rey Salonu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin denetiminde idi. Seçimleri kazanan Refah Partili Belediye Başkanı, bu salondaki kokteyllerde içki içilmesini yasaklamıştı. Şimdi ortada inanılmaz bir dedikodu dolaşıyordu, "Refahlı Belediye Başkanı, CRR Salonuna el koydu, **Emre Kongar** da AKM'yi kapattı. Böylece İstanbul'un kültür yaşamı, Refah Partisi'nin görüşüne teslim edildi".

Önce bu dedikoduya inanmak istemedim. Öyle ya, bütün olanaksızlıklara ve hatta 5 Nisan kararlarına karşın, adeta bir mucize gerçekleştirmiş, 15 yıldır kimsenin cesaret edemediği bir işi başarmışız. Bunun için İstanbul halkının da, sanat ve kültür çevrelerinin de, teşekkür etmeseler bile, en azından olumsuz bir tavır sergilememeleri gerekir diye düşünüyordum.

Ne yazık ki, olayların basına yansıması, gerçeklere göre değil, ilişkilere ve yazarların niyetlerine göre oluyor çoğu zaman.

Bütün bu onarım ihalesi işleri sırasında, AKM Müdürü **Gülser Orhan**, olağanüstü bir çaba ve başarı göstermişti. **Gülser Orhan'ı**, Bakanlığı döneminde **Fikri Sağlar** göreve getirmişti. Ben, kendisini daha önce hiç tanımazdım. Ama genel ilkelerim çerçevesinde, göreve atandıktan sonra kendisine her türlü desteği verdim. Zaten çalıştığım bütün arkadaşların atamalarını daha önce **Fikri Sağlar** yapmış olduğu için, **Gülser Orhan** olayı da, benim için gayet normaldi.

İşte bu işler arasında, **Orhan**'ın isteği ile iki hanım yetkiliyi AKM'den başka kurumlara aktarmıştık. Özlük haklarına hiç dokunmadan, yine

İstanbul içinde, meslekleriyle ilgili başka iki göreve yollanan bu iki hanım, bunu bir onur meselesi yapmışlar ve **Gülser Orhan** ile atamalarından sorumlu tuttukları bana karşı bir "ölüm-kalım savaşı" başlatmışlardı.

Hanımlardan birinin siyasal eğilimi sağda, ötekinin solda idi. Ayrıca, birinin eşi de basın sektöründe çalışıyordu. Dolayısıyla, "Bir grup AKM çalışanları" adı ile sağa sola ve köşe yazarlarına çektikleri fakslar, siyasal olarak da, basın olarak da hem sağ, hem sol çevrelerde etkili oluyordu.

Ben, iş yapmaktan, dedikodu ile uğraşmaya fırsat bulamadığımdan, asla bu oluşumun farkında değildim. Önce 4 Aralık 1994'te **Hürriyet**'te **Ayşe Arman**'ın yazısı çıktı. Yazı aynen şöyle diyordu:

"ATATÜRK OPERAYI SEVMEZ MİYDİ?"

"Kültür Bakanlığı Müsteşarı **Emre Kongar**'ın, satışa yeni çıkan "Atatürk Üzerine" adlı kitabını okurken, derin düşüncelere dalıp şu satırları yazmaktan kendini alamayan okuyucuma teşekkür ediyorum. (AKM çalışanlarından olduğu, dahası, diğer iki müdür yardımcısı gibi sürülmek istemediği için adını açıklamamış. Hak vermiyor da değilim).

Şimdi gelelim yolladığı faksa:

'Atatürk Kültür Merkezi 10 aydan bu yana kapalı. Aylarca 'binada onarım var' diye kamuoyuna yalan söylendi... Bay Kongar'la her türlü iddiaya gireriz ki, bu onarım için koca Kültür Sarayı'nın temsillere kapatılması gerekmemektedir! Zaten, basın olaya el atınca, **'onarım hikayesi'nin yalan olduğu anlaşıldı. Bu sefer de Kongar, bir ara binada yangın çıktığını söyledi. Bu da koca bir yalandı. Bay Kongar elmalarla armutları karıştırıyordu. Çünkü dedikleri gibi yangın çıkmış, söndürülmüş ve temsiller 4 ay daha sürmüştü. Bina 1 Nisan 1994'te kapatılmıştı...'**

Emre Kongar'ın "Atatürk Üzerine", kitabını okurken eksik gördüğü bir notu da eklemeyi ihmal etmemiş:

'AKM, 8 aydır opera eserlerine kapalı. Neden? Yoksa, Atatürk operayı sevmez miydi? Aksine, yetenekli gençleri Avrupa'ya müzik eğitimine gönderen O'dur. Cumhuriyet'in müzik politikasına uygun ilk opera yazılırken (Ahmet Adnan Saygun) konusu ve librettosu üzerinde Atatürk durmamış mıdır? Aynı şekilde Münir Hayri Egeli'nin "Feridun" adlı operasının konusunu Atatürk yine titizlikle izlememiş midir? "Özsoy", ya da diğer adıyla "Feridun" adlı bu opera, 1934 Haziran'ında Mustafa Kemal ve O'nun onur konuğu İran Şahı Rıza Pehlevi'nin önlerinde sahnelenmemiş midir?'

Faksını, **'Tanrı Emre Kongar'ın yanlış icraatlarından dolayı Bakan Savaş'ı korusun!'** diye bitirmiş...

Şimdi bunları niye mi aktarıyorum sizlere?

Cuma günkü yazımda, 4 Aralık Pazar günü, Taksim Meydanı'nda AKM'nin önünde çağdaş yaşamı destekleyenler bir arada olacak. Kültür sanatı sevenler, aydınlar, aydınlanmadan yana olan herkes katılmalı. Bu bir vazife demiştim.

Ve işte bugün günlerden pazar. Unutmayın, saat tam 12.00'de.

Hava soğuk da olsa..."

Ayşe Arman'ın yazısına hemen bir cevap yazdım. Kendisi ile de konuşarak açıklamayı yolladım.

Derken günlerden bir gün, ilk yazıdan dört ay sonra, 12 Nisan 1995 tarihli **Günaydın** gazetesinde **Ergun Kaftancı**'nın şu yazısını okuyunca, beynimden vurulmuşa döndüm:

"AKM, KONGAR VE ÖTESİ"

"Oooo, hoşgeldiniz efendim. Ne kadar isabetli bir atama oldu bu kez! Siz hepimizin velinimetisiniz sayın bakanım!..

Yukarıdaki satırları, Ankara'dan bir okurum yazıyor ve şöyle devam ediyor:

–Bu sözleri duyduğumuzda, yer yarılsa da içine girsek diye dua ettik...

Mektubu yazan okurumun bu duası kabul olmuyor, yer yarılmıyor, mektup da sürüyor:

–Kültür Bakanlığı Müsteşarı **Emre Kongar**, demek ki **Ercan Karakaş**'tan sonra atanacak yeni bakana da, **Ercan Karakaş**'a, **Timurçin Savaş**'a ve hepsinden önce **Fikri Sağlar**'a söylediği benzer sözleri tekrarlayacak. Böylece, bu dalkavukluk örneğinden utanç duyan insanlar olarak biz, içine girmek istediğimiz yerin yarılmasını boşuna bekleyeceğiz.

İyi bildiniz sayın okurum, boşuna bekleyeceksiniz!

Ankaralı okurum, Kültür Bakanlığı Müsteşarı **Emre Kongar** ile ilgili olarak şunları da yazıyor:

–İstanbul'daki Atatürk Kültür Merkezi'ni tam bir yıl kapalı tutan, orada görevli teknik ve kültüre vakıf elemanları AKM'den uzaklaştıran **Emre Kongar**, mesleği kütüphanecilik olan müdire **Gülser Orhan** hanımla kütüphanecilik oynuyor.

Ne demekse bu?

Hâlâ mı oynuyor diye soracağım ama yanlış anlaşılmasından korkuyor ve vazgeçiyorum.

Hatırlıyorum, AKM büyük onarım var teraneleriyle kapatılmıştı.

İstanbul'un iftihar ettiği merkezde ne yapıldı, neresi onarıldı, kaç lira harcandı, kimse bilmiyor.

Pardon, sanat dünyası bilmiyor. Bilen galiba sadece, bakan tayinini fevkalade atama olarak niteleyerek, geleni de gideni de etekleyen **Emre Kongar**.

Şimdi şunu diliyorum. Sayın **Kongar** iki satır yazıp, AKM'yi kapattığını, onarımı kendisinin yaptırdığını, inşaat işlerini iyi bildiğini, ihaleyi dilediği firmaya verebilmek için 4 kez yenilediğini, teknik elemanları AKM'den uzaklaştırmadığını, bakan **Karakaş**'ı pohpohlayarak karşılamadığını, AKM Müdiresini, protokol görevlisi gibi yanında taşımadığını bildirirse, **Satır Arası**'nda herkes okur ve doğruyu öğrenir.

Ne dersiniz **Emre** bey, konuğum olacak mısınız?"

Kaftancı'nın yazısında dikkatimi çeken iki husus oldu. Birincisi, esas saldırının Ankara'dan yapıldığı ve hedefin AKM onarımı değil, doğrudan benim şahsım ve daha da önemlisi, **Fikri Sağlar**'dan sonra gelen bakanlarla çalışmam olduğu anlaşılıyordu. İkinci husus ise, yazıyı yazanın Bakanlığı iyi bildiği ve beni "dalkavuklukla" suçladığına göre, bütün öteki bakanlarla birlikte, Bakanlıkta varlığını ve görevini sürdürdüğü idi.

Kaftancı'nın yazısındaki "dalkavukluk", "pohpohlamak", "eteklemek" sözcükleriyle yapılan saldırıları hiç ciddiye almadım. Kimin ne olduğunu kamuoyu da bilir. Tarih de yazar. Benim geçmişim de, geleceğim de, bugünüm de şeffaf. Bu iddiaları ancak kişilik zaafı olanlar yapar ve de üstüne alır diye düşünüyorum. Ben, bir siyasal görüşün atadığı Müsteşar olarak, aynı siyasal görüşün atadığı bakanlarla pek doğal olarak çalışacaktım.

Üstelik, her yeni gelen bakana (samimiyetle, çok yorulduğum için) istifamı vermiş, onların isteği üzerine göreve devam etmiştim. Ama üzüldüğüm nokta, tamamen kişisel kaygılarla yapılan bu saldırıların AKM onarımı ile ilişkilendirilerek basında yer almasıydı.

Daha da vahim bir sonuç, **Ayşe Arman**' ın yazısı ile irtibatlandırılınca, saldırının dört ay sonra tekrarlandığı ve boyutlandırıldığı görülüyordu.

Tek Sığınak "Gerçekler"

Bu saldırılar karşısında ne yaptım? Önce çok ama çok üzüldüm. Müsteşarlık görevini kabul ettiğime de, AKM'de onarım işine giriştiğime de, kendime de lanet ettim. Elli yaşından sonra kalan birkaç sağlıklı yılımı böyle sorunlarla yitirdiğim için, bir kez daha pişman oldum. Üstelik, bu duyguları, dört ay ara ile iki kez yaşadım.

Sonra kendimi topladım tabii. AKM'nin onarımı, bence "ben olmazsam olmayabilecek" işlerden, yani övündüğüm ve Müsteşarlıkta yaptığım fedakârlıkların karşılığı olarak gördüğüm üç-beş işten biri idi.

Ayşe Arman, ben kendisini aradıktan ve yazılı yanıt yolladıktan sonra aşağıdaki yazı ile durumu özetledi. Gösterdiği duyarlılık için, burada kendisine bir kez daha teşekkür ederim.

"EMRE KONGAR KIRGIN"

"Biz 15 yıldır **kimsenin cesaret edemediği** bir işe giriştik...

Deli gömleği giydirilmiş bir binayı, göçmekte, çökmekte olan **AKM**'yi yenilemeye kalktık.

İstanbul'da yaşayan bir organizma bu sözünü ettiğim. Temizlenmeyen, onarıma alınmamış, kimsenin dokunmadığı opera binası, yaşayan bir organizma olma özelliğini çoktan yitirmişti... Biz her şeyi göğüsledik ve kapatma kararı aldık. Bu kararı da tam bir yıl önce, 93 yılında ilan ettik.

Ki, biz bir yıl önce sözünü ettiğim onarım için meclisten 150 milyar para istedik. Ve **120 milyar paranın çıkmasını sağladık.** Projeler yapıldı, hazırlıklar tamamlandı. Ama bu sefer de, **5 Nisan Kararları** gündeme geldi. Bütün harcamalar durduruldu. Ancak **38 milyarı kurtarabildik.**

AKM'de büyük onarım gerekiyor.

Pencere pervazlarına kadar tamire ihtiyaç var... İçerde nereyi tutsanız elinizde kalıyor.

Bahsi geçen 120 milyarı alabilmiş olsaydık, 6 ay içinde onarım bitirilmiş olacaktı... **Ama Türkiye gerçekleri var ve biz ayda yaşamıyoruz.**

Problem hiç bitmedi ki! Düşünebiliyor musunuz, o binada dans eden balerinlerin ayakları burkuluyor. Çünkü **Devlet Senfoni Orkestrası**'nın kullandığı sac panolar parkenin aşağıya çökmesine sebep oluyor. Dolayısıyla dansçılar zor durumda kalıyor. Bu sac panoların neden kullanıldığına gelince, bir banka **"bedava"** vermiş de ondan!

Pazar günkü çağrı metnine gelince...

Bu metni kaleme alanlar, **AKM** onarımıyla, **Cemal Reşit Rey** yönetimini aynı kaba koydukları için **sapla samanı birbirine karıştırmışlardır.** Bu

büyük bir haksızlıktır. Sanatçılarda pek alışık olmadığımız bir duyarsızlıktır... **Ben de kırgın olduğumu belirtmek isterim.'**

Emre Kongar, bunları bir solukta anlattı. Belli ki, gerçekten kırılmış. Haklı olabilir kendince ama o **'sahnede ayağı burkulan balerinler'**, operacılar uzun süredir oyunlarını sergileyecek bir yer bulamıyorlar. Bir parkenin onarılması bu kadar mı uzun sürmeli? Devlet, bu onarımı kısa bir sürede halletmekten aciz mi? Türkiye gerçekleri **'sanat'** söz konusu olduğunda bu kadar acımasız olabiliyorsa buna tepki göstermek gerekmiyor mu?

Elbette Cemal Reşit Rey'deki sorunla AKM'deki mesele aynı şey değil. Ama bir de sonuca bakalım. **Bu kentte kültür ve sanat faaliyetleri ağır bir darbe yemiş durumda.** Yıllardır **'kültür adamı'** olarak tanınan Emre Kongar'ın da bu konuda daha duyarlı davranmasını beklemek, istemek sanatçıların hakkı değil mi? Üstelik Refah Partisi'nin doğrudan kültüre ve sanata saldırdığı bir dönemde... Emre Kongar, kendisi hakkındaki duyarsızlığa sınırlenebiliyorsa, sanatçıların da onun sorumlu olduğu, duyarsız ya da Türkiye gerçeklerine sığınan, bir uygulamaya sınırlenme hakları var demektir. En azından acizane ben böyle düşünüyorum, efendim! **Tanrı, hepimizi (Emre Kongar hariç değil) kültür ve sanat düşmanlarından korusun!"**

Ayşe Arman' ın yazısından dört ay sonra yazısı çıkan **Ergun Kaftancı'**yı aradığımda ise, telefonda son derece anlayışlı ve saygılı bir kişi ile karşılaşınca biraz şaşırdım. Çünkü yazısında, bütün o saldırgan sıfatları bana yakıştırırken, iddiaları çok benimsemiş gözüküyordu. Ona aşağıdaki açıklamayı yollattım.

. "**Günaydın** gazetesinin 12 Nisan 1995 tarihli sayısında, Satırbaşı adlı köşenizde, **'AKM, Kongar ve ötesi'** başlığıyla yayımlanan yazınızda, İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'nin onarımı ile ilgili olarak istemiş olduğunuz bilgiler aşağıda verilmektedir.

Bildiğiniz üzere, AKM uzun bir inşaat dönemi geçirdikten sonra, opera binası olarak 12.4.1969 tarihinde hizmete açılmış, 27.11.1970 tarihinde çıkan bir yangın sonucu kısmen yanmış, 7 yıl süren onarım çalışmalarından sonra da 1977 yılı Kasım ayında Atatürk Kültür Merkezi adı ile İstanbullu sanatseverlerin hizmetine sunulmuştur.

Açıldığı tarihten itibaren, haftanın 7 günü tüm salonlarında değişik sanat etkinlikleri gerçekleştirilmiştir.

Takdir edersiniz ki, sürekli hizmet veren binada ve sistemlerde yılların getirmiş olduğu eskimeler, bazı malzemelerin ekonomik ömrünü doldur-

ması, birtakım kazaların meydana gelmesine neden olmuş, binada can ve mal güvenliğini tehdit edici boyutlara ulaşmıştır.

Bu nedenle, binanın elektrik, güvenlik, ses ve sahne mekaniği ile diğer onarımlarının gerçekleştirilmesi için, 1992 yılı sonunda çalışmalara başlanarak, 1994 Mali Yılı başlarında ihale aşamasına gelinmiş, fakat 5 Nisan tasarruf tedbirleri nedeniyle bu çalışmalara ara verilmek zorunda kalınmıştır.

Başbakanlık ile yapılan temaslar sonunda, onarım için özel izin alınmış ve tehlikeli boyutlarda olan elektrik ve güvenlik sistemlerinin onarılması amacıyla ihale yapılarak, 17.11.1994 tarihinde işe başlanmıştır.

Bu arada, onarımdan tam bir yıl önce, binadaki faaliyetlerin durdurulacağı kamuoyuna bildirilmiştir.

Onarım için yapılan birinci ihale, 2886 sayılı kanun gereğince rekabetin yeterince sağlanmadığı gerekçesi ile, 8.7.1994 tarihinde, zamanın Kültür Bakanı **Fikri Sağlar** tarafından, ikinci ihale 11.8.1994 tarihinde, zamanın Kültür Bakanı **Timurçin Savaş** tarafından iptal edilmiş, üçüncü ihalenin vizesi Maliye Bakanlığı tarafından 14.10.1994 tarihli yazı ile teklif mektupları yeterince açık olmadığı gerekçesi ile reddedilmiştir. Sonunda dördüncü kez yapılan ihale, 24.10.1994 tarihinde Sayın **Timurçin Savaş** tarafından onaylanmış ve işe başlanmıştır.

Görüldüğü gibi, ihale iptal ve onayları, sizin öne sürdüğünüz gibi Müsteşar **Emre Kongar** tarafından yapılmamıştır. Zaten bu konudaki yasal yetki de sayın bakanlarındır.

Binanın tüm salonlarında aynı zamanda başlayan onarım, gece gündüz devam eden titiz bir çalışmayla sürdürülmüş ve 17 Ocak 1995 tarihinde Oda Tiyatrosu, 10 Şubat 1995 tarihinde Konser Salonu, 25 Mart 1995 tarihinde ise Büyük Salon hizmete açılmıştır.

Bakanlığımızın AKM'nin onarımı için Başbakanlıktan izin alabildiği 38 milyarlık ödenek çerçevesinde yapılan işler şöyledir:

Oda Tiyatrosu'nun arızalı olan elektrik kumanda panosu ve enerji hatları değiştirilerek yeni ses sistemi yapıldı.

Konser Salonu'nun, salon tavan aydınlatma armatürleri ve enerji kabloları yenilendi.

Büyük Salon'un mevcut 240 kanallı ışık kumanda masası, 768 kanallı galaksi tipine çevrildi.

Ayrıca, ses mikserinin arızalı olan kanalları değiştirildi. Sahne çeşitli tipte teknolojik yeniliklerle donatıldı, 50 adet yeni projektör alındı ve montajı yapıldı.

Tüm sahne podyumlarının ve makaralı el vinçlerinin motor redektör gruplarının bakım ve onarımı yapıldı. 58 adet sofito borusunun ve çelik

yangın perdesinin halatları değiştirildi. Ahşap olan sahne zemini yenilenerek, özel bir boya ile boyandı. Salon, tavan aydınlatma armatürlerinin kablo ve duyuları değiştirildi. Sahne gerisindeki galerilerin tüm armatürlerinin bakım ve onarımı yapıldı.

Asansörlerin çelik halatları değiştirilerek, motorları yenilendi. Salon ve fuayelerin boya ve badanası yapıldı. Binanın su boruları değiştirildi.

Sanat Galerisi'ne yeni sabit resim panoları yapıldı.

Sinema salonu'na ise, yeni ışık ve dimmer kumanda sistemi yapıldı. Ayrıca, yerleşik ses düzeni yapılarak fuaye aydınlatması ve dekorasyonu yenilendi.

Tüm bu onarım çalışmaları ve yeniliklerin sonunda, Atatürk Kültür Merkezi yeni bir çehre ile İstanbullu sanatseverlerin hizmetine sunulmuştur.

İstanbul'da kültürel ve sanatsal etkinliklerin merkezi konumunda olan AKM'nin onarımı ile ilgili olarak göstermiş olduğunuz duyarlılığa teşekkür ederim."

Bu açıklamaya karşılık, Sayın **Kaftancı** 21 Nisan'da konuya çok kısaca şöyle değindi ve bir daha da olaydan söz etmedi:

"Kültür Bakanlığı Müsteşarı **Emre Kongar** hocamdan da geniş bir açıklama aldım. **AKM, Kongar ve ötesi** başlıklı yazımla ilgili bilgiler yollamış. İlk fırsatta yayımlayacağım. Sezar'ın hakkını Sezar'a teslim etmek, bence zaaf değil, fazilettir."

Saldırının Kaynağı ve Basından Destek: Bozuk Malzeme Sergisi Açıyoruz

Ayşe Arman'ın ve **Ergun Kaftancı**'nın yazısından sonra küçük bir araştırma, bu saldırıların nereden kaynaklandığı konusunu açıkça ortaya koydu. Bu bölümü dikkatle okuyanlar, zaten bu kaynakları (çünkü biri Ankara, biri İstanbul olmak üzere iki kaynak vardı) derhal algılamışlardır.

Basın da bir süre sonra bu kaynakları ve onların "kötü niyetle" "olayı saptırdığını" yakaladı. Zaman zaman, bazı sızmalar olsa da, ciddi basında bir daha bu tür iftira ve karalamalara pek yer verilmedi.

Bütün bu oluşumlar sırasında, onarım sürerken dehşet verici gerçeklerle karşılaştık. Örneğin, birbirine sarılı çelik ibrişimlerden oluşan sahne asansörlerinin halatlarında uluslararası standartlara göre, bir

metrede on tel kopunca değişiklik gerekirken, yirmi-otuz, hatta yüz telin koptuğu halatlar çıkarıldı. AKM, gerçekten büyük bir felaketin eşiğinden dönmüştü. Düşünün; temsil sırasında tonlarca yük taşıyan halat kopuyor ve sahne çöküyor!

Onarımı çok yakından izlerken, bu malzemeleri görünce, Müdür **Gülser Orhan**'dan bu malzemelerle AKM'nin girişinde bir sergi yapmasını istedim.

Timurçin Savaş ile birlikte bir basın toplantısında bu sergiyi basınımızın değerli mensuplarına gezdirdik. Belki çok fazla yansıması olmadı ama, insanlar hiç olmazsa atlatılan felaketin büyüklüğünü algıladılar sanırım.

Bu arada, basının bazı ciddi kalemleri, olayı oldukça objektif bir biçimde kamuoyuna yansıttılar. **Hürriyet**'te değerli yazar **Yalçın Pekşen**, "Onarımsız Onarım" başlıklı yazı ile, benim burada anlattığım öykünün özetini verdi. **Milliyet**'te **Şule Çizmeci**, onarım gerekliliğini belirten bir yazı yazdı. **Yeni Asya**'da **Selahattin Tercan**, basın toplantımızı ve benim basına sitemimi "Onarım için bir Van uçak kazasının benzerini mi yaşasaydık" sorumu çok iyi aktardı.

Kıssadan hisse: "Her şeye rağmen, iyilik yap denize at, balık bilmezse Halik bilir". Sevgili okuyucularım, kendi kendime bir "züğürt tesellisi" daha buluyorum bu olayda: Olayın gerçek niteliği ile basına yansıyışı arasında bu denli taban tabana zıt bir süreç yaşamasaydım, bu kitapta okuyucularıma "ilginç" diye ne anlatacaktım ki?

OKTAY AKBAL VE ŞÜKRAN KURDAKUL GECELERİNDE İLHAN SELÇUK'TAN DEVLET-SHP İLİŞKİSİ VE BENİM İLHAN SELÇUK DEĞERLENDİRMEM

Bizim gençliğimizde "Edebiyat Matineleri" modaydı.

Adı üstünde: Matine. Edebiyatsever gençler, gündüzleri, genellikle öğleden sonraları, toplanırlar ya şiir dinlerler, ya da tartışırlardı.

Kimi zaman ikisi birden yapılırdı.

Okullarda da bu matineler çok yaygındı.

Bir dönem bu matinelerde en popüler isim **Attila İlhan**'dı.

Zamanla bu gelenek de, yozlaşan toplumsal ve kültürel yaşamla birlikte yok oldu.

Şükran Kurdakul'un 50'nci Edebiyat Yılı

Zafer Diper'in yönettiği Bizim Tiyatro, değerli edebiyat adamımız **Şükran Kurdakul** için bir gece düzenlediğinde, aklıma bu "edebiyat matineleri" gelmişti.

Gerek **Şükran Kurdakul**, gerekse Bizim Tiyatro'nun yöneticisi **Zafer Diper**, gecenin açış konuşmasını benim yapmamı istiyorlardı.

Ben ise Müsteşar olurken, Bakanın "Artık konferans ve konuşma faaliyetlerinizi durdursunuz herhalde" isteğine uygun olarak, bu tür talepleri ilke olarak geri çeviriyordum.

Aslında Müsteşar olduktan sonra, konuşma ve konferans yoluyla topluma mesaj vermek, nerede ise bir "memuriyet görevi" niteliği kazandığı için, Bakanın bu isteğinden çok, günlük bürokratik işlerimin yoğunluğu, bu tür faaliyetlere katılmamı engelliyordu.

Yine de Bakanlık etkinliklerinin ya da ülkedeki kültür faaliyetlerinin önemli bir bölümünde, kimi zaman da bizzat Bakanın isteği ile, açılış konuşması yapmak durumunda kalıyordum.

Şükran Kurdakul, hem PEN kulübünün başkanı olarak çok önemsediğim, hem de eski bir dostum olarak çok sevdiğim bir kişi idi. Tanıyanlar bilir: **Şükran Kurdakul**, fevkalade yumuşak, iyi niyetli, mükemmel bir insandır. Onu sevmemek olanaklı değildir.

Zafer Diper ise, Şişli Terakki Lisesi'nden arkadaşımdı. Ağabeyi **Osman Diper** ile de sınıf arkadaşı idik. **Zafer**, bizden birkaç sınıf küçüktü

ama, her ikimiz de sonradan **Memet Fuat** 'ın eşi olan **İzgen Öksüzcü**'den "edebiyat zevkini" tatmış öğrenciler olarak pek çok ortak özelliğe sahiptik. Zaten okuldan sonra geçen zaman, o yıllardaki "sınıf farkından" doğan uzaklığı ortadan kaldırıyor.

İşte bu iki dostumun ısrarlarıyla, **Şükran Kurdakul**'un 50'nci edebiyat yılı dolayısıyla düzenlenen gecenin açış konuşmasını yapmayı kabul ettim.

Genellikle olduğu gibi, yine dersimi iyi çalışarak gittim İstanbul Atatürk Kültür Merkezine.

Kurdakul'un bütün kitaplarını inceleyerek, hangi şiiri ya da kitabı kime ithaf ettiğini çıkarmış ve bu arada 1943 yılında İzmir'de yayımladığı "Tomurcuk" isimli ilk şiir kitabını da bulmuştum.

Konuşmamın başında, **Şükran**'ın bu topluma, şair, yazar, edebiyat incelemecisi ve politikacı olarak yaptığı katkıları anlattım.

Daha sonra kendisini sahneye çağırdık ve ben "Şimdi devlet olarak seni sorguluyorum: Söyle bakalım şu şiirlerini ve kitaplarını ithaf ettiğin kişiler kimlerdi?" diye, yaşamında çektiği zorluklara simgesel gönderme yapan bir "sorgulama mizanseni" içinde, **Ali Özarslan** ile başlayıp **Mustafa Şerif** ile süren ve "Çalışmamın görünmez emekçisi **Selma Kurdakul**'a" diye biten dokuz değişik kişinin kimliğini sordum.

(**Şükran**'ın şiirlerini ve kitaplarını ithaf ettiği kişiler şöyle: **Ali Özarslan, Yusuf Mardin, Cahit Özkanlı, Raif Yurdakul, Halim Yağcıoğlu**, Bir Askerin Ruhuna, N.K.'la, **Mustafa Şerif** Kardeşime, Çalışmamın Görünmez Emekçisi **Selma Kurdakul**'a)

Şükran Kurdakul önce, "Ben çok daha ciddi ve zorlu devlet sorgulamaları atlattım ve hiç konuşmadım. Ama senin sorularına gönüllü olarak cevap veriyorum" diyerek, benim yapmak istediğim simgesel göndermenin verdiği pası mükemmel bir biçimde kullandı. Daha sonra da sorduğum isimleri, yaşamındaki önemlerini de vurgulayarak izleyicilere tanıttı.

Yalnız N.K. rumuzunu açıklamadı.

Özellikle eşini anlattığı bölüm ise çok alkış aldı.

Konuşmamın sonunda 1943'teki *Tomurcuk* adlı şiir kitabının ilk baskısını da izleyicilere ve kendisine gösterdim. Gazetelerde, bu baskıyı kendisine verdiğime ilişkin haberler çıktı ama bunlar doğru değildi. Çünkü kitabı Milli Kütüphane'den getirtmiştim ve oraya iade etmek zorundaydım. Nitekim iade ettim de.

Hoş bir sunuş, ilgi çekici bir konuşma olmuştu.

Benden sonra, **İlhan Selçuk**, konuşmasında, "Burada devlet kavramı geçti. Acaba **Emre Kongar** kardeşimiz devleti ne denli temsil ediyor?" sorusunu sorarak, hem benim yapmak istediğim çağrışımları vurguladı, hem de kaygılarımı giderici, çok zekice esprilerle, benim konuşmama açıklık kazandırdı.

Kısaca vurguladığı mesaj, benim özgür bilimadamı kişiliğimin "ceberrut devletle" uzak-yakın bir ilişkisi olmadığı idi.

Oktay Akbal 70 Yaşında

Şükran Kurdakul'un 50'nci edebiyat yılı gecesi 26 Nisan 1993 Pazartesi günü idi.

Ondan üç gün sonra, 29 Nisan'da aynı yerde, Türkiye Yazarlar Sendikası, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile birlikte "**Oktay Akbal** 70 Yaşında" adıyla bir gece düzenledi.

Bu gecenin de ilk konuşmacısı bendim.

İlhan Selçuk da konuşmacılar arasındaydı.

Açış konuşmasını o zamanki Büyükşehir Belediye Başkanı Prof. Dr. **Nurettin Sözen** yaptı. Devlet Bakanı **Erman Şahin** ve Kültür Bakanı **Fikri Sağlar** da, birer protokol konuşması yaptılar.

Ben, "Kültür Bakanlığı Müsteşarı" olarak değil, kültür ve bilimadamı Prof. Dr. **Emre Kongar** olarak çağrılıydım.

Konuşmamı üç ana bölümde planlamıştım.

Birinci bölümde, Kültür Bakanı **Fikri Sağlar**'ı, Devlet Bakanı **Erman Şahin**'i, eski Belediye Başkanı ve Milli Eğitim Bakanı **Necdet Uğur**'u ve **Nurettin Sözen**'i selamlayarak, "devletin" geceye gösterdiği ilgiyi ve saygıyı belirttim. Bunun **Oktay Akbal**'ın kişiliğinde, "devletin" ilk kez kültür ve sanata yeniden eğilmesinin bir göstergesi olduğunu vurguladım.

Bu arada özellikle Müsteşar olarak değil, özgür bir bilimadamı ve düşünür olarak konuştuğumu, makamların geçici olduğunu, zaten Müsteşarlık görevimden de çok memnun olmadığımı söyledim.

Bu girişi ikinci bölümle bağdaştırmayı ve **Oktay Akbal**'ı hapse atan anlayışla karşılaştırmayı planlamıştım.

Nitekim, öyle de yaptım.

İkinci bölümde, **Oktay Akbal**'ın 1982 Anayasası taslağının onayla-

nacağı kampanyada, taslak, işçi haklarına yeterince yer vermediği için, bu Anayasaya "hayır oyu" vereceğini açıklayan yazısından bölümler okudum.

Sonra da, bu kampanyada, askeri yönetimin sadece "evet" oyunun savunulmasına izin verdiğini, **Oktay Akbal**'ın bu yazısından dolayı yargılanıp hapse mahkûm edildiğini ve cezasını çektiğini anımsattım.

Böylece **Oktay Akbal**'ın kişisel yaşamına gönderme yaparak, o gece orada bulunan bakanların simgelediği tavrı vurguladım ve toplumun nereden nereye geldiğini hatırlatmaya çalıştım.

Üçüncü bölümde ise, onun edebiyatçı kişiliği üzerinde yoğunlaşarak, enfes bir hikâyesinden, bir sokaktaki iki sinema salonunu, ve çocuk gözü ile bu salonlar arasında dondurma satışına dayalı bir "promosyon savaşını", nasıl gördüğüne ilişkin pasajlar okudum ve bunları **Fellini**'nin *Amarcord*'u ile kıyaslayarak, nostaljik yaklaşımına dikkati çektim.

İlhan Selçuk'tan Siyaset Dersi

Benden sonra kürsüye gelen **İlhan Selçuk**, o derin birikimi ve keskin zekâsı ile benim "Devlet bu gece burada" mesajımı ele alarak, SHP-Devlet ilişkilerini bir güzel irdeledi.

Yüzde 21 oy alarak koalisyon ortağı olan bir partinin, DYP ile birlikte yürüttüğü hükümet görevinin zorluklarına değindi.

Daha sonra kabinede üçte bir oranında sandalyeye sahip olan SHP'nin "iktidar"a ne denli ortak sayılabileceği sorusunu sordu.

Bu arada, "merkezi hükümet" ile, "yerel yönetimler" arasındaki "iktidar" ilişkisini de çok güzel çözümledi.

Esas olarak verdiği mesaj, "devlet"in, "hükümet"ten çok daha geniş bir varlık olduğu, belediyelerin ise asla devlet sayılamayacağı idi. Ayrıca, hükümetin "küçük ortağı" olarak SHP'nin de, "devlet"e egemen olamadığını vurguladı.

Bütün bunları da, tam bir zarafetle yaptı.

Böylece hem SHP'nin özgürlükçü ve demokrat yaklaşımının erdemlerini, hem de o günkü devlet yapısı içinde böyle bir yaklaşımın önündeki zorlukları, hatta imkânsızlıkları çok iyi belirtti.

İlhan Selçuk, gerek sahip olduğu mantık yapısı, gerekse kavram ve terimlerdeki açık seçiklik ile çok iyi bir konuşmacıdır da.

O gece bu iyi konuşmacılığının en parlak örneklerinden birini verdi.

Gerek **Şükran Kurdakul**, gerekse **Oktay Akbal** geceleri görüntü bandı ile kaydedildi.

Gelecek kuşaklar açısından o iki gecede yapılan konuşmalar, sanıyorum, yalnızca edebiyat tarihimizin değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasal tarihimizin de en ilginç belgeleri arasında yer alacak.

Unutmayalım ki, toplumlar uzun vadede politikacılarından çok, sanatçı, edebiyatçı ve bilimadamlarının üretimleriyle değer kazanıyor.

Politikacılar ise, bu üretimlerin belirlediği eğilimlere uygun davranabildikleri ölçüde başarılı ve olumlu, onlara ters eylem yaptıkları oranda ise, başarısız ve olumsuz olarak tarihe geçiyorlar.

"Babıâli'nin Onur Penceresi" ve "Karizmatik Bir Lider"Olarak İlhan Selçuk

Bu gecelerden yaklaşık iki-buçuk yıl sonra, bir "**İlhan Selçuk**" gecesinde de, ben onu değerlendirme fırsatına kavuştum: **İlhan Selçuk**, 14. TÜYAP İstanbul Kitap Fuarı'nın "Onur Yazarı" seçilmişti. TÜYAP'ın Yönetim Kurulu Başkanı **Bülent Ünal** ve Genel Koordinatörü **Deniz Kavukçuoğlu**, İstanbul Kitap Fuarlarında bir "Onur Yazarı" uygulaması başlatmışlardı. Önceki yıllarda, **Yaşar Kemal**, **Adalet Ağaoğlu** gibi isimler, onur yazarı seçilmişlerdi. TÜYAP, onur yazarı seçilen edebiyatçı için, hem bir kitap yayımlıyor, hem de onu çeşitli yönleriyle değerlendiren toplantılar düzenliyordu.

İlhan Selçuk, 1995 yılında, TÜYAP'ın "Onur Yazarı" olmayı, ancak bu değerlendirme toplantılarının, Demokrasi, **Atatürk** ve Aydınlanmacılık üzerinde odaklaştırılması koşuluyla kabul etmişti. Bu nedenle, 1995 yılı Kasım ayı, İstanbul'da bir demokrasi, aydınlanmacılık ve **Atatürk** şöleni olarak geçti.

İlhan Selçuk gecesinde, benim de bir konuşma yapmam istenmişti. O sırada, Müsteşarlık görevinden istifa etmiş, 1995 seçimlerine katılmak için adaylık sürecini başlatmıştım.

Konuşmamı, Türkiye'nin değişme bunalımı ve bu bunalımın en önemli ögesi olan değer yozlaşması üzerinde odaklaştırarak, **İlhan Selçuk**'un bu yozlaşma dönemindeki rolü üzerinde durmaya karar verdim. Ünlü düşünür **Max Weber**, toplumların değerleri ile, toplumsal organizasyonlarının farklı hızlarda değiştiğine işaret eder. **Weber**'e göre, toplumsal ilişkiler ve örgütlenmeler daha hızlı, kültürel değerler ise

daha yavaş değişir. Toplumsal değişme dönemlerinde, bu iki alan arasındaki değişme hızı farkı, bir kriz yaratır. Bu krizin kapatılması için, "sıçramalar" yapmak gerekebilir. Bu dönemlerde, liderlere güven azalır. Toplumsal normlar ve ahlak bozulur.

Kişiler, neye ve kime inanacaklarını şaşırır. İşte, tam bu noktada ortaya çıkan bir lider, yeni değerlerin savunucusu olarak topluma ışık tutar. **Weber,** bu liderlere "karizmatik lider" diyor. Bir anlamda, toplum bu lider artık ne derse ona inanır. Onu izler. Böylece, yeniden oluşturulan değerler sistemi ile toplumsal örgütler arasındaki ahenk de kurulur.

Ben, **İlhan Selçuk**'u, işte bu genel çözümleme çerçevesinde ele almaya karar vermiştim. Çünkü bir köşe yazarı olarak, her gün, yılmadan, usanmadan, bilimi, demokrasiyi, sosyalizmi, **Atatürk**'ü savunan yazılar yazıyordu yıllardır. Ayrıca, en önemli özelliklerinden biri, Kurtuluş Savaşı'nın Anadolu'ya özgün niteliği ile, sosyalizmin evrensel niteliği arasında bir köprü görevi yapması ve Atatürkçülük ile sosyalizmi, demokrasi içinde bütünleştirmesiydi.

7 Kasım 1995 gecesi konuşmamda, felsefe açısından aydınlanmacı, siyaset açısından demokrat, ideoloji açısından Atatürkçü, edebiyat açısından denemeci ve kimlik açısından da namus, haysiyet ve dürüstlük timsali **İlhan Selçuk**'u, geleceği aydınlatan "karizmatik bir lider" olarak anlattım. Benden sonraki konuşmacılar da, çok güzel şeyler söylediler. Pek çok ünlü yazar ve düşünür, geceye mektup ve bildiri ile katılmıştı.

Ertesi gün, sevgili **Yalçın Pekşen, Hürriyet**'te "Bir Günün Hikâyesi" köşesinde, bu bölümde tırnak içinde koyduğum ara başlık ile, "Babıâli'nin Onur 'Penceresi' "adıyla, gecenin öyküsünü şöyle anlatıyordu:

"**İlhan Selçuk**'u anlatabilmek kolay iş değil. Günlerdir hem hakkında yazılanları okuyorum, hem de kendim bir yazı yazmaya çabalıyorum, olmuyor. Yazdıklarım bilgisayarımın **'çöp'** kutusunda duruyor. Allah'tan bu kutu hiç dolmuyor. Ben dahil herkes **'körün fili tanımlaması gibi' İlhan** Ağabey'in bir yanını açıklayabiliyor. Herkes eksik bir tanımlama yapabiliyor.

Dediğim gibi 22 yıl aynı gazetede birlikte çalıştığım İlhan Ağabey'i anlatmak için epey deneme yaptım, başarılı olamadım.

Bu durumda en iyisi **Emre Kongar**'ın önceki akşam Atatürk Kültür Merkezi'nde **İlhan Selçuk**'a **'onur yazarı'** ödülü verilirken yaptığı tanımla-

mayı aktarmak. İyi bir sosyolog ve iyi bir okur-yazar olan **Emre** Hoca – onun da bazı eksiklikleri olmakla birlikte – **Selçuk**'u en iyi anlatan kişi:

İlhan Selçuk, felsefi açıdan aydınlanmacıdır. Yani inançların karşısında aklın ışığını izleyen insandır. Buna karşın İlhan Selçuk'un yüzü de çok aydınlıktır. Selçuk'un yüzünü görünce insanın içi açılır, aydınlanır. Selçuk, siyaset olarak demokrattır. Hem de öyle demokrattır ki, bu uğurda hapse girmeyi bile göze alır. İlhan Selçuk, ideoloji olarak Atatürkçüdür, ama heykel Atatürkçüsü değildir. Hayatta en hakiki mürşit ilimse, Atatürk de aşılabilir. Selçuk böylesi bir Atatürkçüdür. Son olarak, Selçuk bir denemecidir. Onun günlük yazıları, Bacon ya da Montaigne'in başlattığı bir tür olarak deneme tadındadır. Her konuyu aklının ışığında, bilimin yol göstericiliğinde dener, sınar, ondan sonra kararını verir.'

Ali Sirmen de aynı törende **İlhan Selçuk**'a layık görülen ' **onur yazarlığı**' sıfatına değinerek şunları ekledi:

'Türkiye bir değerler erozyonu yaşıyor. İsimler eriyor, gidiyor. Bu arada sıfatlar da kirleniyor. Sıfat erozyonunun alıp başını gittiği bu ortamda, İlhan Selçuk için onurlu demek bir anlam ifade etmiyor. İlksan skandalına bulaşıp giden bir gazete sahibinin ardından da 'Aç kaldı, ama onurunu satmadı' diye yazıldı. O günden sonra, onur sıfatı kirlendi. Tüm bu kirlilik içinde bir tek İlhan Selçuk kirlenmedi. Onun için sıfat olarak kirlenmiş, onurlu, demokrat, haysiyetli, dürüst gibi sıfatları kullanmaya gerek yok. Tüm bu sıfatlar için bir İlhan Selçuk demek yeter.'

Gerçekten öyle; **'onur ve yazar'** sıfatları **İlhan** Ağabey'e fazla bir şey katmıyor, ama **İlhan Selçuk** adı onur ve yazar sözcüklerinee çok şey katıyor. Yazılarını yazdığı **'Pencere'** Babıâli'nin onur penceresidir.

Benim anlayamadığım: **İlhan** Ağabey aynı zamanda aşırı mütevazıdır. Kendisi hakkında onca övgünün sarfedildiği ortamda 3 saat nasıl dayanabildi?"

Selçuk'un **Cumhuriyet**'teki köşesinin adı "Pencere" olduğu için, pek çok kişi onu anlatırken, bu kavramı mecazi anlamda da kullanıyordu

Pekşen, benim konuşmamdaki "karizmatik lider kavramını" ve kişisel namus, haysiyet anlayışını dışarda bırakmıştı. Benim konuşmamda da eksiklik olduğunu söylemesi ise, herhalde **İlhan Selçuk**'un sosyalistliğini yeterince vurgulamamış olmamdandı.

Gerçekten de, **Selçuk**'un sosyalistliğini, "demokrattı ama demokrasiyi hem içinden, hem de dışından eleştirmekten geri kalmazdı" diye-

rek anlatmış, belki de, sosyalistliği üzerinde yeterince duramamıştım. Ama son konuşmayı yapan **İlhan Selçuk**, zaten "sosyalizmi" yeterince anlatarak, benim bu vurgu eksikliğimi telafi etmişti.

Daha sonra birkaç açık oturum ve panelde daha **Atatürk** ve aydınlanmacılık ve demokrasi sorunları tartışıldı. Ben, bunların da bir bölümünde görev aldım ve yine **İlhan Selçuk**'a ve onun yazılarına atıf yaparak konuları işledim.

Kıssadan hisse: Bir ülkenin yazgısını, hiç kuşkusuz kısa dönemde politikacılar belirliyor. Ama uzun dönemdeki kaderini etkileyenler, yazarlar, sanatçılar ve düşünürlerdir. Politikacılar, yazar ve düşünürlere kulak verdikleri ölçüde, ülkenin gelecek günleri daha aydınlık olacaktır.

ŞİLE'DE BOMBALI BİR FESTİVAL: CANIMI ZOR KURTARIYORUM

Güya İstanbullu'yum. Hayatımda Şile'ye ilk kez, Müsteşar olduktan sonra gittim. Nuri İyem' den resim almaya.

Bizim **Bülent Tanla,** Piar va Gallup araştırma şirketlerinin sahibi olmanın yanı sıra **Nuri İyem**'in de kızı ile evlidir.

Ben, Şile'ye ilk kez işte **Bülent Tanla**'nın arabasıyla, **Nuri İyem**'in atelyesine gitmiş ve güzel bir resmini satın almıştım. (**Tanla,** sonradan, 1995 seçimlerinde, DSP'den İstanbul milletvekili oldu.)

Nuri İyem, bu güzel beldede hem ev, hem atelye sahibi olarak, bir anlamda Şileli bile sayılabilir. Oysa, sadece yazlarını bu güzel sahil kasabasında geçirmektedir.

Bu şirin sahil kasabasının yetenekli ve becerikli bir de Belediye Başkanı vardı: **İhsan Çayıroğlu.**

"Yurt sathında yapılacak çeşitli kültürel faaliyetlere iştirak" giderleri çerçevesinde, **Çayıroğlu**'nun Şile bezi Festivali için, Şile Belediyesi'ne de yardım yapmıştık.

Başkan **Çayıroğlu,** pek çok parti değiştirmiş, halk tarafından sevilen, becerikli bir politikacı idi.

Beldesinin ünlü "Şile bezi" imajını da kullanarak, festivalini kamuoyuna kabul ettirmişti.

Başkan, festivalin açılışında Bakanın veya benim mutlaka bulunmamız konusunda çok ısrar etti.

Bakanın işi vardı.

Ben gittim.

İstanbul Valisinin İnceliği

Şile, İstanbul'dan iki-üç saat uzaklıktadır. 29 Temmuz günü, Ankara'dan uçakla Yeşilköy'e geldim. Otomobil ile hemen yola koyuldum.

Şile'ye girdiğimizde bir türlü ne Belediye Başkanını bulabildik, ne de tören yerini.

Sadece Köy İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı **Mustafa Çiloğlu**'nun, törene katılmak üzere Ankara'dan geldiğini öğrendik.

Sonunda Valinin helikopter ile gelmiş olduğunu ve Belediye Başkanının da onu karşılamak üzere helikopter pistine gittiğini saptayabildik.

Zaten avuç içi kadar yerde etrafta polis kaynadığı halde, devletin müsteşarı belediye başkanını bulamıyordu.

Öyle sanıyorum ki, bu benim beceriksizliğimden çok, merkezi hizmetlerin ve bu arada pek doğal olarak, güvenlik hizmetlerinin aksamasından ve belediyelerin derme çatma yapısından kaynaklanıyordu.

Her ne ise, sonunda Valiyi ve Belediye Başkanını bulduk. Kalabalık bir grup halinde ana caddeden festivalin açılışının yapılacağı yere doğru yürüyorlardı.

Aralarında Vali, Bakan ve onların korumalarının da bulunduğu grubun içinde, protokole uygun doğru yeri alabilmem fiziksel olarak olanaksızdı.

Bakan ile Vali ve Başkanın, önce korumaları, sonra da resmi tabirle "yakınları", benim gibi "korumasız" ve "çevre" tarafından tanınmayan bir Müsteşarın, bu "resmi erkan" ile birlikte yürümesini engelliyordu.

Kalabalık ile ilk karşılaştığımızda yüz yüze geldiğimiz için, hepsi ile el sıkışmıştım.

Kalabalık yürümeye devam edince, ben (itişip kalkışmaktan nefret ettiğim için) doğal olarak geride kaldım.

Birdenbire İstanbul Valisi **Hayri Kozakçıoğlu**'nun davudi sesi ortalığa egemen oldu:

"Sayın Müsteşarım nerede?"

Herkes durdu.

Ben yürümeye devam edip Valiye yetiştim.

Kozakçıoğlu, o andan itibaren koluma girdi ve beni tören yerindeki koltuklara kadar yanından ayırmadı.

Kadınlara Yönelik Konuşmalar ve Nefis Bir Defile

Belediye Başkanı **Çayıroğlu**, çok ünlü mankenlerin yer aldığı, Şile bezinden yapılma elbiselerin tanıtıldığı, profesyonelce düzenlenmiş bir defile hazırlamıştı.

Festivalin açılışını yaptıktan sonra, sırası ile Valiyi, beni ve **Çiloğlu**'nu kürsüye davet etti.

Aslında, bu protokol sırası hatalı idi. Çünkü vali, bulunduğu ilde, devletin temsilcisi olarak müsteşardan önce gelir. Konuşmalar ise, en önde gelenin en son konuşacağı düzende yapılır.

Her ne ise, **Kozakçıoğlu,** zarif kişiliği ile sırayı hiç dert etmeden kürsüye gitti. Çok güzel bir konuşma yaptı.

Konuşmasının esası, el emeği, göz nuru ve kadınların sanata ve kültürümüze katkısı idi.

Şile, turizm, kültür, Şile bezi, kadın, el emeği, göz nuru kavramlarını oradakilerin anlayacağı biçimde bütünleştirmişti.

Çok da alkış aldı.

Kozakçıoğlu'nun iyi bir yönetici olduğu kadar, iyi de bir hatip olduğunu ilk kez orada gördüm. (Sonradan o da, DYP'den İstanbul milletvekili olarak Meclis'e girdi.)

Ben konuşmamı esas olarak, "kadın" teması üzerine oturttum ve Şile bezinin kendi yaşamımdaki yerini (gençliğimde Kapalıçarşı'dan nasıl Şile bezi alıp gömlek diktirdiğimi v.s.) anlattım.

Bakan **Çiloğlu,** uzun ve hizmete dönük, siyasal bir konuşma yaptı.

Sonunda defile başladı. Gerçekten çok hoş mankenler, çok güzel giysiler sunuyordu.

Tören 19.00'dan biraz geç başlamıştı.

Konuşmalar da yapılınca, Vali defilenin ortasında ayrılmak zorunda kaldı.

Daha önce 20.00 dolayında ayrılmak zorunda olduğunu söylemiş, benim karayolunun uzunluğundan yakınmam üzerine de, "Sizi de helikopterle götürelim" demişti.

Ben de olayın sonuna kadar kalmak zorunda olduğumdan, davetine teşekkür etmiş ve kabul etmemiştim.

Ezilerek Ölme Tehlikesi Atlatıyorum

Bu nedenle **Kozakçıoğlu**'nun önceden kalkacağını biliyordum.

Ayrılmak isteyince, ben de bana gösterdiği yakınlığa karşılık, kendisi ile birlikte, helikoptere kadar gideceği arabaya bindirmek üzere tören alanından ayrıldım.

Valiyi yolcu ettim.

Ortası boş ve bir kenarı podyum olan bir dikdörtgen biçimindeki tören alanına döndüm.

Yerime oturmak için dikdörtgenin bir köşesinden alanın içine girdim ve aniden oturacağım yerin dik açılı kenarındaki tribünlerden halkın üzerime hücum ettiğini gördüm.

Gece kâbusları hariç, daha önce böyle bir korku yaşadığımı anımsamıyorum.

Kalabalık, üstelik hiç ses çıkarmadan, koşarak hızla üzerime geliyordu.

Koşmaya başladıkları yer tribün olduğu için, üzerime kapaklanıyorlarmış duygusuna kapıldım.

Üstelik hiç ses çıkarmadıkları için, toplumsal bir hareket değil, bir görüntü yanılsaması yaşadığımı sandım bir an!

Fakat sonra, fiziksel temas başlayınca ayıldım.

Olay son derece ilginçti. Bakan ve korumalarının önünden doğru koşan bir tribün dolusu kalabalık ve olayı sorgu dolu bakışlarıyla izleyen Bakan, korumalar ve onların arkasındaki hareketsiz, ikinci bir tribün dolusu başka bir kalabalık.

Bakanın korumaları, hemen Bakanı ve beni zorla kalabalığın arasından alıp, bir muhallebici dükkânına doğru sürüklediler.

Bu arada, o koşan kalabalığın oturduğu tribünlerin arkasından üniformalı bir polisin, "Kaçın, bomba var!" dediğini öğrendik.

Kalabalığın, sessiz ama koşarak üzerime gelmesinin ve sadece dikdörtgen alanın bir kenarının bunu yapmasının nedeni anlaşılıyordu. Polisin uyarısını yalnız bir grup insan duymuş ve onlar da can korkusu ile sessizce kaçmaya başlamıştı.

Çiloğlu'nun Cesur Tutumu

Korumalar bizi kapalı bir alana götürürlerken, **Çiloğlu** ne olduğunu ve ne yapacağımızı öğrenmeye çalışıyordu.

Derhal korumalara döndüm, "Hemen kaymakamı bulup buraya gelmesini söyleyin. Bize bilgi versin" dedim.

Çok kısa bir süre sonra, biz daha muhallebiciye girmeden, kaymakam yetişti.

Bir bomba ihbarı olduğunu, tahkikata başladıklarını söyledi.

Çiloğlu'nun eşi de bizimle birlikteydi. O da muhallebiciye sokulmuştu.

Kaymakamdan gerekli bilgileri aldıktan sonra, ne yapacağımızı konuştuk.

Çiloğlu, "Bu sırada biz halkın içinde ve yanında olmalıyız" diyerek, dışarı çıkmak istedi.

Korumaların izin vermemesine karşın, ben de kendisine katılınca, adeta zorla sokağa çıktık.

İlk iş olarak, panikten durdurulmuş olan defilenin devam edip etmemesini tartıştık ve kamunun güvenliği açısından bunu uygun görmedik.

Ama, defile dışı etkinliklerin aynen sürmesinin, yani iki resim sergisi açılışının yapılmasının doğru olacağına karar verdik.

Bu arada, defile dolayısıyla aşırı dinci grupların birkaç gündür belediyeyi tehdit etmekte oldukları ve bomba ihbarını da olayı sabote etmek için, bunların yaptıkları haberi geldi.

Bunun üzerine insanlar da cesaretlendi. **Çiloğlu** ile benim arkamdaki kalabalık büyüdü.

Sergilerin açılacağı binaya gittik ki, kapı duvar.

Uzun bir süre kapıyı açmaya uğraştık. Sonunda arka kapıdan girenler ön kapıyı da açarak bizi içeri aldılar.

Hiç aksatmadan sergi açılışlarının tümünü yaptık. Kurdeleleri kestik. Sanatçıları kutladık.

Çiloğlu, kanımca gerçek bir devlet adamı ve gerçek bir lider gibi davranmıştı bu olayda.

Bu sırada, tribünlerin altında bir kesekâğıdı içinde demirden tamirci aletleri bulunduğu ve bunun bomba sanıldığı haberi geldi.

Herkes iyice rahatlamıştı.

Derken **Çiloğlu** ve eşi ile birlikte, Şile bezi almak üzere bir dükkâna girdik.

Ben, **Çiloğlu**'na kendime aldığımın aynısından bir gömleklik kumaş armağan etmek istedim.

O sırada, eşi ve kendisi dikilmiş bluz ve gömlek almışlar.

Tabii onların faturası daha şişkin olunca, ben Bakana gömleklik kumaş armağan edemedim. Bakan bana benim kendime almış olduğum kumaşı armağan etti: Yani hesabı o ödedi.

Bu arada ilginç bir nokta olarak belirtmeliyim ki, kumaşın eni çok dardı: Üç buçuk metreden ancak kısa kollu bir gömlek çıktı. Üstelik de, kumaşın maliyetinin iki misli dikiş fiyatına.

Gecenin ilerleyen saatlerinde sakinleşen ortamda, Bakanı ve eşini Şile'de gecelemek üzere bırakıp İstanbul'a dönerken, yolda DYP eski İstanbul İl Başkanı **Muhsin Divan**'ı gördüm.

Divan, bir terörist saldırısına uğramış ve silahı ile kendisini koruyarak saldırıdan yaralı kurtulmuş, benim sevdiğim bir insandı.

Kendisi ile bomba konusunda şakalaştık.

Ben, artık iyice, olayın festivali sabote etmek isteyenlerin bir sahte ihbarı olduğuna inanmış olarak yola koyuldum.

Dört Ay Sonra Çiloğlu: "Bomba Gerçekti"

Olaydan dört ay sonra. Devlet Tiyatrolarında bir gala gecesi.

Protokoldan gelen tek kişi Köy İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı **Mustafa Çiloğlu** ve eşi.

Yan yana oturuyoruz temsil boyunca ve dertleşiyoruz.

Laf Şile Festivali'ne geliyor. Ben "O yanlış ihbarı yapan resmi üniformalı polis tesbit edilebildi mi?" diye soruyorum.

Çiloğlu'nun yanıtı şaşırtıcı: "Aman hocam, bomba ihbarı gerçekmiş. Az kalsın hepimiz ölüyormuşuz!"

"Ama" diyorum, "Hani haber gelmişti, kesekâğıdının içinde tamir anahtarları varmış diye!"

"Yok" diyor, "Onu halkı yatıştırmak için söylemişler. İhbarı yapan polis bizim **Muhsin**'in koruması imiş. Bomba uzmanı olan bu polis, hepimizin hayatını kurtarmış."

Evet, gerçek nerede?

Galiba tek gerçek benim şu satırları yazdığım sırada, o korkuyu bir kez daha yaşamak istemediğim ve de hâlâ canlı olduğum!

Bu arada, Bakanlığa boğuk sesli birinin yaptığı bomba ihbarını, Ankara Emniyet Müdürü (sonradan Erzincan Valisi) **Mehmet Canseven**'in ilgisini, Bakanlığı kapatmamı ve yaşadığımız "bomba stresli" başka bir günü anımsıyorum.

O kez bomba gerçekten yoktu.

Çünkü, araştırmayı ben yaptırttım.

Bomba bulunmadı.

Patlama olmadı.

Keşke zamanım olsa da Şile olayının gerçeğini tahkik edebilsem!

Acaba bu satırları okuyanlar, olayın gerçeğinin aydınlanmasında yardımcı olurlar mı?

ERDAL İNÖNÜ İLE KIBRIS'TA BİLARDO: BAZI KİŞİSEL GÖZLEMLER

Dikkatli bir okuyucu, bu anıların pek çok yerinde **Erdal İnönü**'ye rastladığını fark etmiştir. Bu bölümde, biraz kişisel ve ailesel anılardan söz edeceğim. Böylece sevgili okuyucularım, sıradışı bir politikacının kişiliği hakkında bazı ipuçları yakalayabilir.

Sanıyorum ki, benim 1991 seçimleri öncesi, SHP'ye katılmama gerçekten sevinen tek politikacı, (SHP içinde ve dışında) **Erdal İnönü**'dür.

SHP içinde ve dışında diye özellikle belirttim. Çünkü SHP dışında hiçbir politikacı, bu partiye ünlü biri katıldı diye zaten sevinmez.

SHP içinden de kimsenin sevinmediğini şimdi iyice anlamış ve öğrenmiş bulunuyorum: Çünkü milletvekili adaylarına bir kişi daha katılmış, yani sabit sandalye sayısı için yarışan partililere bir rakip, hem de güçlü bir rakip daha eklenmiştir. Bu yargımın, sakın SHP'ye özgü olduğu sanılmasın. Durum bütün partiler için aynıdır. Ben SHP'ye katıldığım için, oradaki tepkileri yazıyorum sadece.

Sanıyorum, Türkiye'deki siyasetin günümüzdeki tıkanmışlığının en önemli nedenlerinden biri (belki genel başkan hariç), hiç kimsenin "parti yararını" düşünmemesi, siyaseti bütünüyle "kişisel çıkar" uğruna yapmasıdır. Siyasetin zaten tabiatında olan bu kişisel çıkar eğilimi, 12 Eylül'ün partileri kapatmasının ardından, son yıllarda, Türkiye'de iyice egemen olmuş gözüküyor.

Aslında, partiler, doğru dürüst bir programı olan, liderlik hiyerarşisi iyice durmuş oturmuş bir yapıya sahip olsa, "kişisel çıkar"ın ön plana çıkması, çok fazla bir şey ifade etmeyebilir. Çünkü belli bir "parti yapısı" içinde "kendisine çalışan" kişiler, sonuç itibarıyla, partiye de yararlı olabilir.

Ama 12 Eylül'ün partileri yasaklaması sonucu, yeni kurulan partilerle birlikte, SHP'de de herkes tarafından bilinen, kabul edilen ve uyulan bir program, durmuş oturmuş bir hiyerarşik yapı bulunmadığından, bireysel çıkarlar, hem bu yapıdan dolayı ön plana çıkıyor, hem de ön plana çıkan bireysel çıkarlar bu yapıyı iyice zayıflatıyordu.

Yine de o dönemdeki tüm parti yöneticilerini ve milletvekili adaylarını toptan mahkûm etmek, hem doğru değil, hem de haklı değil.

Partiye katılışıma sevgili **Birgen Keleş**'in ve Mülkiye'den sınıf arkadaşım **Aydın Güven Gürkan**'ın da memnun olduklarını sanıyorum.

Ama sevinenler "istisna" idi.

Öyle zannediyorum ki, benim partiye katılışıma, **Erdal İnönü**'nün sevinmesinin altında, başka bir neden daha yatıyordu: Bilimadamı olmaya çalışan birinin, kişisel amaçları dışında, bir "toplumsal ve siyasal özveri" adına siyasete girmesi, ona, kendi yaptığını yapan başka kişilerin de bulunduğunu işaret ederek, bir nevi "rahatlama" ve "haklılık" duygusu da vermiş olabilirdi. Aslında ben, ne onun kadar önemli, ne de onun kadar değerli idim. Ama yine de, bilim öğrencisi olduğum için, aramızda küçük de olsa bir koşutluk hissetmiş olabilirdi.

Erdal İnönü, "kendi kendine yeterli" bir kişiliğe sahipti. Bu nedenle, yukardaki yargımı, "öyle zannediyorum ki..." diye bir olasılık üzerine dayadım. "Kendi kendine yeterlik" duygusu, ancak çok güçlü bir "özgüvene" dayalı olarak, insan karakterinin belirleyici ögelerinden biri olabilir. **Erdal Bey**, iki farklı özelliği kişiliğinde birleştirmişti. Bu iki farklı ama birbirini tam anlamıyla bütünleyen özellik, ona büyük bir rahatlık, "kendi kendine yeterlik" ve "özgüven" vermişti.

Birinci özelliği, bir "Cumhurbaşkanı çocuğu" olarak büyümüş olmasıydı. Bu özellik, ona iki ayrı nitelik kazandırmıştı. Bir yandan "doymuşluk", yani "tatmin", öte yandan, "yakışıksız" davranışta bulunmamak, yani "toplumsal uyum".

Türkiye gibi bir ülkede, "Cumhurbaşkanının oğlu" olarak büyümek, istemese de, kullanmasa da, genç bir insan olarak, çeşitli olanakları elinin altında hissetmek, hiç kuşkusuz, onda bir "doymuşluk" duygusu yaratmıştı. Bu duygu, ailesi tarafından üzerine konulan, "Cumhurbaşkanının oğluna yakışan biçimde davranmak" baskısı ile birleşince, ortaya "tok gözlülük" ve "tok sözlülük" gibi bir davranış biçimi çıkmıştı. Böylece, bir yandan Cumhurbaşkanlığının olanakları, öte yandan aile baskısı, onu adeta, bir "örnek vatandaş" kimliği ile büyütmüştü.

Burada, "Cumhurbaşkanı çocuğu" olarak büyümenin, bir başka boyutuna da işaret etmem gerek: On iki yaşında Cumhurbaşkanı çocuğu olan **Erdal Bey**, yirmi dört yaşında da "muhalefet liderinin oğlu" olarak yaşamını sürdürüyor.

Yine Türkiye gibi bir ülkede, o dönemleri (**İsmet Paşa**'ya çocukları ile ilgili olarak yöneltilen suçlamalar, kafasına atılan taşlar ve benzeri

olaylar) bizzat yaşamamış ya da okumamış olanlar için bile, tahmin edilebilir güçlükleri birlikte getiriyordu "muhalefet liderinin oğlu olmak".

Aslında bu dönem, bir başka gerçeği daha öğretiyordu **Erdal İnönü**'ye: Devlet makamlarının geçiciliği. Yani şan, şöhret, kudret ve benzeri duyguların "boşluğu" ve "geçiciliği", **Erdal İnönü**'nün, istese de, istemese de, "aile deneyimi" ile öğrendiği kavramlardı. Unutmamak gerekir ki, Cumhurbaşkanının oğlu olarak yaşadığı "makamdan ayrılma" olayını, daha önce Atatürk'ün Başbakanı olan ve sonradan ayrılan babası ile bir kez daha yaşamıştı ve 1960'tan sonra, bu defa bir erişkin olarak, yine yaşayacaktı.

Erdal İnönü'nün ikinci özelliği, bir "Fizik Profesörü" olmasıydı. "Bilimadamı" olmaya çalışmak, insanda müthiş bir "gerçeği arama" ya da "gerçeğe uygun davranma" duygusu yaratır. Çünkü bilimde, ancak çevrenizdeki toplumsal ya da doğal gerçeğe ulaştığınız, onu bulduğunuz anda başarılı olursunuz. "Gerçekçilik", "dürüstlük" gibi kavramlar, bir bilimadamının ayrılmaz yaşam ilkeleri haline geliyor bir süre sonra. Çünkü "bilim", yalan, dolan, ayak oyununu kaldırmıyor. Tam bu noktada, doğal bilimlerle, toplumsal bilimler arasındaki fark da ortaya çıkıyor. Doğal bilimler, toplumsal bilimlerden daha fazla kesinlik taşıyor. Bu nedenle de doğal bilimciler, çevrelerine (yani doğaya), toplumsal bilimcilerin çevrelerini (yani toplumu) denetleyebildiklerinden daha fazla egemen olabiliyor. Yine doğal bilimciler, keşfettikleri doğa yasalarının daha kesin olmasından dolayı, kendilerine ve bulgularına daha fazla güveniyor ve çevrelerini daha iyi yönlendirebiliyor. Uçak, televizyon, bilgisayar, organ nakli, hep doğal bilimlerin bulgularının, uygulama ürünleri.

İşte **Erdal İnönü**'nün fizik profesörü olması, ona, bütün bu doğalbilimcilerin özelliklerini kazandırmıştı. Bu kimliği, çocukluğunda Cumhurbaşkanının, gençliğinde de "ana muhalefet lideri"nin oğlu olması gerçeği ile çakışınca, ortaya bizim sevgili **Yavuz Gökmen**'in hayran olduğu kişilik çıkmış. (**Yavuz**, coşkun duygulara sahip olan bir insandır ama öyle kolay kolay kimseye hayran olmaz. Bildiğim kadarıyla, bir **Özal**'a, bir de **İnönü**'ye hayranlık duyar.)

Ben, **Erdal İnönü**'yü çok farklı ve çeşitli ortamlarda gözleme fırsatı buldum. Parti Genel Başkanı, Başbakan Yardımcısı, Dışişleri Bakanı, aile dostu, felsefe meraklısı bir aydın, dağda yürüyüş (trekking) merak-

lısı bir sporcu kimlikleri, hemen aklıma gelenlerden. Bilirsiniz, bir atasözü, insanların, en iyi seyahatte ve meyhanede tanınabileceğini söyler. Ben, bu iki konumda da kendisi ile bulundum. (Tabii, "meyhane" sözcüğü, lafın gelişi. Birlikte pek çok kez yemek yediğimizi ve içki içtiğimizi belirtmek istiyorum.)

Bütün bu yaşam parçası içinde, çeşitli kimliklerini ayrı ayrı gözlemlerken, tek bir özelliğinin hiç değişmediğini gördüm: *Hiçbir zaman hiçbir koşul altında, hiç kimseye rol yapmazdı ve bütün ilişkilerinde her zaman gerçekçi idi.*

Sevgili okuyucularım, siz şimdi, belki bu özelliklerin, yani rol yapmamanın ve gerçekçiliğin hiç de önemli olmadığını düşünüyorsunuzdur. Siz, onu gelin de bana sorun. Ankara'da geçirdiğim dört yıl boyunca, bazı çok üst düzey politikacılarımızın, tek bir gazetecinin yanında bile nasıl sahte davranışlar ve yalan sözlerle rol yaptığını, ne kadar sık gözlemlediğimi bir bilseniz. Kendisine ve çevresine güvenmeyen yöneticilerin, hem kendilerini, hem de çevrelerini nasıl bir karabasana mahkûm ettiklerini, bir görseniz. Hayal aleminde yaşayan politikacıların, hem kendilerine, hem de partilerine ya da bulundukları makamlara nasıl zarar verdiklerini, bir tahmin edebilseniz.

Erdal İnönü, eşi **Sevinç İnönü** ile birlikte, yakın çevresini çok titizlikle seçerdi. Bir **Yiğit Gülöksüz**, bir **Korel Göymen**, bir **Uğur Büke**, bir **Tosun Terzioğlu**, bir **Süha Umar**, bir **Şule Bucak**, bu çevrenin "gediklileriydi". Her biri ayrı bir değer olan bu pırlanta gibi insanlar, yalnız dürüst ve çalışkan birer vatandaş olarak değil, gelmiş oldukları bürokratik makamlarda da, her türlü kişisel çıkar ve kaygının ötesine geçerek, bu topluma çok başarılı hizmetlerde bulundular.

Sanıyorum ki, her biri isteseydi, mutlaka milletvekili ve birkaç kez bakan olurdu. Ama içlerinde politikaya girenler, seçim kaybetme pahasına, ilkelerinden ödün vermediler. Belki seçilemediler ama, bir küçük ve onurlu dost grubunun temel direkleri halinde, bence yaşamlarının en büyük ödüllerinden birini kazanmış oldular.

Bu bölümde, **İnönü** ile geçirdiğimiz yılbaşı tatillerini ve özelliği dolayısıyla, tek bir bayram gezmesini anlatacağım. Sanıyorum, sevgili okuyucularım, bu "yılda bir **İnönü** resmi" versin diye seçtiğim yılbaşı tatillerindeki **İnönü**'nün, çevresi ile olan ilişkilerinde, kişiliği hakkında da yeterli ipuçları bulacaklar.

1992 Yılbaşı Tatili

Sık sık, kısa aralıklarla yenen yemekler ve telefon konuşmaları dışında, **Erdal** ve **Sevinç İnönü** ile en keyifli anılarımız, ortak tatillerde oluşmuştur.

İnönüler'le birlikte geçirdiğimiz ilk yılbaşı tatili 1992 yılına rastlar. **Erdal İnönü** Başbakan Yardımcısı, **Korel Göymen** Turizm Bakanlığı Müsteşarı, **Abdülkadir Ateş** Turizm Bakanı, **Uğur Büke**, **Erdal İnönü**'nün Özel Kalem Müdürü, **Güneş Gürseler** Başbakanlık Başdanışmanı, **Yiğit Gülöksüz**'ün Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Kararnamesi Köşk'te **Özal** tarafından bekletiliyor, ama her an imza haberi gelebilir.

Bekâr olan **Ateş** hariç, hepimiz eşlerimizle birlikteyiz.

Ben, KAMAR'daki hisselerimi devretmişim, TÜSES'in genel sekreteri olarak, vakıf müdürlüğüne başlıyorum.

Hep birlikte Abant'a gittik.

Gölün öteki tarafında halk arasında "**İnönü** Köşkü" diye anılan 12-13 odalı küçük bir otelde kalıyorduk.

Sevinç Hanım ile öteki hanımlar, nefis bir "yılbaşı partisi" hazırladı.

Balonlar, herkesin yanında getirdiği küçük armağanlarla yapılan piyango çekilişi, **Sevinç Hanım**'ın şampanyaları, gerçekten hoş bir ortam oluşturdu.

İşte benim "geleneksel yılbaşı nutuklarım" da böyle başladı!

Genel istek üzerine, 1991 yılını uğurlayan konuşmayı benim yapmam kararlaştırıldı.

Ben de "yılbaşı" kavramından hareketle, zamanın ve uzayın sonsuzluğunu ve insanoğlunun bu iki sonsuzluk karşısında, "sıfır" olma bilincini aşmak için yaptıkları (ki takvim kavramı bunlardan biridir) üzerine bir nutuk attım.

Fizik profesörü olarak **Erdal Bey**'in, insan ömrünü zamanın sonsuzluğuna, dünyayı ise, uzayın sonsuzluğuna bölünce "sıfır"a uluştığımızı söylememden hoşlandığını ve benim konuşmamdan sonra, bu konuda bazı yorumlar yaptığını hatırlıyorum.

Gecenin asıl tatlı olayı, kravat takıp takmama konusunda yaşandı.

Ben, şiddetle spor giyimden yanaydım.

Oysa başta eşim **Bilgi**, özellikle hanımların çoğunlukta oldukları bir grup, resmi kıyafeti savunuyor ve gerekçe olarak da, yılbaşı partisinin resmi bir nitelik taşıdığını söylüyorlardı.

Ben önceden **Erdal Bey** ile konuşup, spor giyim konusunda kendisini ikna etmiştim.

Otelin tümünü biz kapattığımız için, etrafa karşı da bir "protokol" sorumluluğumuz yoktu.

Arkadaşlar (**Yiğit, Güneş**), akşamleyin kravatlarını takmış, pür resmiyet, parti için **Erdal Bey**'i beklemeye başladılar.

Derken **Erdal İnönü**, şık kazağı ve spor kıyafeti ile merdivenin başında gözüktü.

Bizim arkadaşlar da, (belki sıkıldıkları, belki de **İnönü** ile uyum içinde olmak istedikleri için) derhal kravatları çıkardılar.

Tam o sırada, eski Yugoslavya'da Sırp ve Hırvatlar, Müslümanları öldürmeye başlamışlardı.

Erdal İnönü, bu olaya atıfla, "Biliyorsunuz kravat Hırvat'tan gelir. Onların yaptıklarını protesto da etmiş oluyoruz böylece" diye, gecenin aktüalitesi ile dünya olayları arasında ilişki kurarak, bir de espri yapmıştı.

Gecenin oyunu ise, "yirmi sual" idi.

Bir takım, ünlü bir isim tutuyor, öteki takım ise, yanıtı sadece "evet" ya da "hayır" olan sorularla onu bulmaya çalışıyordu.

Lapa lapa yağan karın altında, göl çevresindeki yürüyüşler, tatilin en güzel yanlarıydı.

Herkesin sandığının aksine, hemen hemen hiç politika konuşulmayan ve "siyasal dedikodu" yapılmayan tatillerdi bunlar.

Politikaya, sadece makro düzeyde çözümleme yaparak değiniyorduk.

Erdal Bey'in en mükemmel yanı, "tarihsel ve bilimsel genel doğrulardan" sapan ve orijinal olma sevdasıyla yapılan dedikodulara fazla kulak asmamasıydı.

Doğrusu bu konuda kendisiyle tam bir fikir birliği içindeydim. "Egzantrik değerlendirme ve dedikoduların", genellikle bunu üretenin çıkarları ve yararları için kullanıldığı görüşündeyim.

Bu tatilde, **Erdal Bey**'in yeni kurulan DYP-SHP ortak hükümetinin kadrolaşma ve genel politika sorunları ile dolu olduğu anlaşılıyordu. Ama yine de tedirgin bir hali yoktu. En azından, ortak sohbetlerde, sorun belirtmekten çok, umut dile getiriyordu. Zaten ben, **Erdal İnönü**'nün umudunu ve iyimserliğini kaybettiğini hiç görmedim.

1993 Yılında Yine Abant

Ertesi yıl yine Abant'ta buluştuk. Hemen hemen aynı kişiler vardı.

Galiba sadece **Güneşler** yoktu. Onların yerine **Fikret Ünlü** ve eşi ile TÜBİTAK Başkanı Prof.Dr. **Tosun Terzioğlu** ve eşi **Nuran** gelmişlerdi. Çevreci Büyükelçi **Süha Umar** ve eşi **Tülin** de yine bizle birlikteydi.

Yine kar.

Yine kar altında yürüyüşler.

Sanıyorum birbirimizle etkileşimden hoşlandığımız için, bu uzun yürüyüşlerin bazı bölümleri, ikili sohbete dönüşürdü. İşte lapa lapa yağan karın altında yürürken, **Erdal İnönü** *ile sohbetlerde en çok dikkatimi çeken nokta, olayları ve insanları itip kakan, zorlayan bir mantıktan çok, onlara doğru teşhis koymaya ve derleyip toplamaya yönelik bir düşünce sistematiği kullanması olurdu.*

Ve tabii "yeni yıl nutku" yine benden.

Bu kez, "grup dinamiği", "grup dayanışması" ve "sosyal demokrasinin güzelliği" konusunda bir nutuk attım.

Geçen yılki konuşmam gibi, bunu da 3-5 dakika ile sınırlı tutmaya özen göstermiştim.

"Yirmi sual" oyununda ise, bu kez artık bütün zor isimler tüketilmiş olduğu için, "doğrudan bilgi denetimine" başlamıştık.

Ben, tarihteki ünlü atları soruyordum.

Bir bölümünü bildik. Bir bölümünü ise, ansiklopedilerden öğrendik.

İnönü, içimizde genel kültürü en geniş bir-iki kişiden biriydi. Tiyatro, edebiyat, tarih, felsefe, sanat ve siyaset konularında bilmediği yok gibiydi.

Ben ki, genel kültürümle çok övünürüm, **İnönü** de neredeyse benim bildiğim hemen hemen her şeyi ve pek doğal olarak benim bilmediğim pek çok şeyi de biliyordu.

Üstelik, hiç de övünmeden, bilgiyi gerçekten özümlemiş olanların bağırtısız tavrı, bir bilge kişi sadeliği içinde, bilgi yarışındaki yerinin çok önde olduğunu herkese hissettiriyordu.

Bu arada bir bölümünü benim de sonradan öğrendiğim ünlü at isimlerini okuyucuya da aktarayım: **Don Kişot**'un atı: **Rosinante. Hazreti Muhammed**'in atı: **Burak. Hazreti Ali**'nin atı: **Düldül. Büyük İskender**'in atı: **Butskefalus. Caligula**'nın senatör yaptığı at: **İncitatu.**

Aslında liste daha uzun ama, bu kadarı bir fikir vermek için yeter sanırım.

Bu arada **Hz.Muhammed**'in atının ismini **Erdal İnönü**'nün söylediğini, **Caligula**' nın atının ismini ise, hiçbirimizin bilemediğini, sonradan **Mustafa Ekmekçi**'nin bir okurunun mektubundan öğrendiğimizi de bir dip not olarak eklemeliyim.

TÜBİTAK Başkanı **Tosun Terzioğlu** da müthiş kültürlü bir matematik profesörüydü. Galiba bu müsbet bilimcilerin meraklıları çok kültürlü oluyor.

Emile Zola'nın savunduğu, casuslukla suçlanan Fransız subayı **Dreyfüs**'ü tuttuğumda, karşı takımda olan **Tosun**, 18'inci soruda bilmişti.

Geçen yılbaşından bu yana ben de Kültür Bakanlığı Müsteşarlığına atanmıştım ama, gerek **Erdal** ve **Sevinç İnönü** ile, gerek öteki dostlarla ilişkilerimizde hiçbir değişiklik olmamıştı.

Sadece ben onlara karşı biraz daha saygılı olmaya çalışıyordum. "Aile dostluğu" bir yana, ne de olsa "Müsteşar-Başbakan Yardımcısı" ilişkisi kurulmuştu ister istemez!

Ayrıca, Bolu ve Abant ile ilgili Bakanlığın önündeki pek çok sorunu da yanımda taşımak ve onların çözümü ile uğraşmak zorunda kalmıştım, resmi görevim dolayısıyla.

Bu yılbaşının en unutulmaz anısı ise, **Sevinç İnönü, Duygu Büke, Nuran Terzioğlu**, benim eşim ve öteki hanımlar tarafından yapılan "alternatif kardan adam" idi.

Tahmin edeceğiniz gibi, "kardan adam"ın alternatifi, "kardan kadın" olmuştu. Göğüsleri iki kırmızı balon olan, harika şapkalı, eli şemsiyeli bir "kardan kadın".

Gazeteciler müthiş bir çaba sarfettiler ama **Erdal İnönü** ile kardan kadının yan yana resmini çekemediler!

Erdal İnönü'nün İsmet Paşa'ya İlişkin Tavrı

Ailece, pek çok değişik durum ve konumlarda birlikte olduk **İnönüler**' le.

Bu birlikteliklerin önemli bir bölümü, bilimsel ya da tarihsel toplantılardı.

Gerek özel birlikteliklerimizde (kimi zaman konuyu bilhassa açarak), gerek genel "anma töreni" ve benzeri toplantılarda, **Erdal İnönü**'nün, özellikle babası **İsmet İnönü** hakkındaki tutum ve davranışına yakından baktım.

Aslında bütün büyük adamların çocuklarında iki türlü sapma söz konusudur. Ya büyük bir hayranlık ve onun gölgesinde ezilme veya büyük bir reddiye, yani yine onun gölgesinde ezilme!

Erdal Bey, babası **İsmet Paşa** hakkında onu bir-iki kez görmüş politikacıların bile sık sık yaptığı gibi her vesile ile uzun uzun anı anlatmazdı. Gerekli gereksiz babasını anma gibi bir huyu da yoktu. Oysa bulunduğu konum ve konuşma biçimi, "Bizim peder derdi ki....." veya "Böyle durumlarda **İsmet Paşa** şöyle yapardı" biçiminde yorumlara çok uygundu.

Böyle yapmazdı. Babasına ya da babasının düşünce ya da eylemlerine sığındığına yani, kendi konumuyla ilgili olarak **İsmet Paşa**'ya atıf yaptığına hiç tanık olmadım.

Öte yandan, konu açıldığında ya da gerektiğinde büyük bir rahatlıkla babasından, annesinden, aile ilişkilerinden ve kendi izlenimlerinden söz ediyordu. Bu arada zaman zaman, babasının yaptıklarını ve söylediklerini örnek alarak, bazı sorunlarının çözümüne kolaylıkla ulaştığını gözlemledim. (Nitekim, sonradan en azından bir örneği, *Anılar ve Düşünceler* kitabında, bizzat kendisi de yazdı.)

Bir başka deyişle, **Erdal İnönü**'nün, **İsmet İnönü**'ye karşı tavrı, ne bir eziklik, ne de bir aşırı hayranlıktı. Tutum ve davranışları, sağlıklı, güvenli bir baba-oğul ilişkisinin doğal bir ürünü gibi geldi bana.

1994 Yılbaşı Kıbrıs'ta

1994 yılının başında **Erdal İnönü,** artık SHP Genel Başkanı değildi.

Bu yılbaşını Kıbrıs'ta geçirmeye karar vermiştik.

Yine **Göymenler, Gülöksüzler, Bükeler, Terzioğlular, Ateş** ve **İnönüler** birlikteydik.

Erdal Bey de anılarını yazmaya başlamıştı. Bana bir bölümünü okuma fırsatı verdiği müsveddeler çok hoştu.

Gündüzleri Kıbrıs'ın tarihsel mekânlarını geziyor, geceleri de yemekten sonra bilardo oynuyorduk. Kıbrıs'ın hem tüm dünyayı biçimlendirmiş olan Akdeniz uygarlıklarına ilişkin ören yerleri, hem de Osmanlı döneminin izleri, hepimizi çok etkiliyordu. Gündüz gezilerindeki izlenimleri, gece bilardo masası etrafında yine tartışıyorduk.

Aslında ben bilardo bilmem. Ama oteldeki bilardo, çok topla oynanan cinsten olduğu için nispeten kolaydı.

Genellikle iki takım olarak dört kişi oynuyorduk.

Hiçbirimizin usta olduğu öne sürülemezdi.

Korel, Yiğit, Ateş, Uğur ve ben beş kişi olduğumuz için, birimiz genellikle dışarda kalıyorduk.

Bir gece **Erdal Bey**'i de oynamaya ikna ettik.

Ben, **İnönü** ile birlikte oldum. **Uğur** ile de **Yiğit** bir takım oldular.

Aslında **Erdal İnönü,** bilardo masası olan bir evde büyümüştü. Bu nedenle, hepimizden daha iyi oynaması gerekiyordu.

Uzun ve çekişmeli bir maçtan sonra, biz kazandık. Üstelik de galibiyet vuruşunu **Erdal Bey** yaptı. Ne de olsa, anılarında yazdığı gibi, **İsmet Paşa**'yla bilardo oynamış olarak, onun öğrencisi sayılırdı!

O geceki kadar eğlendiğimizi gerçekten hatırlamıyorum.

Bir yandan pek de usta olmayan bizler, öte yandan kaçan fırsatlar, takımların birbirlerine takılmaları ile birlikte müthiş keyifliydi.

O yılbaşı gecesi, konuşmamda, insanların toplumsal ilişkilerdeki verimlilikleri, toplumsal görevleri konusundaki bilinçleri ve tarihsel görevini yerine getirmiş olma anlayışının, insanın olgunluğuna katkısı konularını vurguladım.

Tatil sırasında da, çok genel değerlendirmelerin dışında, hemen hemen hiç siyaset konuşmadık.

Yalnız, artık hanımların da yerel düzeyde ve en aşağıdan başlayarak siyasete girmelerinin gerekliliği konusunda, yarı şaka, yarı ciddi konuşmalar yaptığımızı hatırlıyorum. 1994 yerel seçimlerinde **Sevinç Hanım**'ın Beşiktaş, **Bilgi**'nin ise, Şişli Belediye Meclislerine aday olmalarının temelinde, belki de o yılbaşı tatilinde oluşan "genel yargı" yatıyordu.

Aramızdaki şakalaşmalara yol açan bir başka konu da, hem **Korel Göymen**'in, hem de **Yiğit Gülöksüz**'ün Ankara Belediye Başkanlığı için aday olma niyetiydi. Bu iki eski ve sevgili dost arasındaki tatlı rekabetin, nasıl bir karşılıklı saygı ve güven ortamında ele alındığını görmek, beni, politikacıların arasındaki çekişmenin, bazen ne kadar seviyeli olabileceğini göstermesi bakımından çok mutlu etmişti. Genel başkanlıktan ayrılmış olan **Erdal İnönü**'nün, çok daha rahatlamış olması gerekirken, tutum ve davranışlarında hiçbir değişiklik gözükmüyordu.

Bence bu durum, rahatlamamış olmasından değil, kişiliği güçlü olduğu için, rahatlamış da olsa, gergin de olsa, davranışlarının farklı olmamasından kaynaklanıyordu.

Sanıyorum, bütün, gerçek "büyük" adamlarda bu, ortak bir özellik: Tutum ve davranışları, işgal ettikleri mevkiye ya da sahip oldukları makama göre değişmiyor. (Tüm bakanlar, başbakanlar, milletvekilleri, dikkat: Bir gün düşeceğinizi asla unutmayın ve insanlığınızı, makamınızın kasıntılı görüntüsü uğruna feda etmeyin.)

Ayrılmasının gerekçeleri olarak, "görevini tamamlamış olmak" ve "gençlere yer açmak" gibi iki toplumsal neden söylüyordu. Ayrıca ben, tamamen doymuş ve biraz da kısır çekişmelerden bıkmış olduğu izlenimi almıştım.

Bu arada çok da hoş bir yorum yaptı, birisiyle yaptığı konuşmadan bahsederken: "Tabii, benim genel başkanlığı bırakmamın altında büyük hesaplar aradığı için, bir türlü kendisini ikna edemedim" dedi.

Böylece "doyma", "bıkma", "mevcut insan malzemesiyle ancak bu kadar yapabilme", "gençlere yer açma", "görevini tamamlamış olma" gibi, doğal düşünce ve duyguların geçerliliği, **Erdal İnönü**'nün yaşamında, kendi ağzından da vurgulanmış oluyordu.

Aslında onun bu yorumu, beni, Kalkan'da geçirdiğimiz, SHP Genel Başkanlığından ayrılma kararından bir-iki gün önceki son bayram tatiline geri götürmüştü.

Genel Başkanlıktan Ayrılmadan Önceki Tatil

İlginç bir tatildi 1993 yılı Kurban Bayramı.

Belki de, ilk kez bir tatilde bu denli yoğun politika konuşmuştuk **Erdal Bey** ile.

Ben uzun uzun, hükümet ile parti arasındaki ilişkileri, hükümetin icraatı ile partinin ideolojik programı arasında farklılıklar olması gerektiğini, partinin, hükümetin ve hükümetin SHP kanadının çok daha ilerisindeki hedefleri, sosyal demokrat bir program çerçevesinde savunması gerektiğini savunmuştum.

Toplumun önündeki somut hedefleri, hükümet uygulamalarından bağımsız ve daha ileride olarak işaret etmek yoluyla, partinin, iktidar yıpranmasından korunabileceğine işaret etmiştim.

Erdal İnönü her zamanki gibi büyük bir sabırla ve kimi zaman da onaylayarak dinlemişti beni.

Yanıt olarak da, yeni oluşturulacak olan genel başkan yardımcılıklarının, bu işlevlerin yerine getirilmesinde kullanılabileceğini söylemişti.

Fakat, o tatilde belki de genel yıpranmadan kaynaklanan bir huzursuzluk vardı hepimizde.

Sanıyorum **Erdal İnönü**, genel başkanlıktan ayrılmaya ya karar vermişti, ya da o tatilde karar verdi. Çünkü, Ankara'ya döner dönmez, Genel Merkeze gidip bir basın toplantısı ile, gelecek kurultayda aday olmayacağını açıkladı.

Erdal İnönü, *siyasetten "bir şey kazanan" değil, siyasete girene kadar oluşturduğu kimliği ile siyasete "bir şeyler katan" bir kişiydi.*

Bir gece, eşlerimizle birlikte yemek yerken, Yeniköy'de deniz üstündeki bir lokantada, bu yargımı kendisine aktardığımda, "Siz de öylesiniz ama!" demişti.

Belki de birbirimizi onun için çok sevip saydık: "Çevremizden birşeyler kazanmayı değil, ona bir şeyler katmayı" amaçladığımız ve bu sürece, karşılıklı olarak birbirimizi de dahil ettiğimiz için!

1995 ve 1996 Yılbaşıları: Antalya ve İzmir

1995 yılını, hemen hemen aynı grupla, Antalya'da karşıladık. Çevrenin güzelliği, doğadaki uzun gezi ve yürüyüşler, hepimizi neşelendirmişti. Tatilin güzelliğini büyük ölçüde, eşiyle birlikte gönüllü evsahipliği yapan **Giray Ercenk**'e borçluyduk. **Giray Ercenk**, Antalya Rehberler Derneği'nin Başkanıydı ve derin bir arkeoloji bilgisinin yanında, geniş bir mitoloji kültürü vardı. Otobüsle yaptığımız grup gezilerinde, mitolojinin her türlü çağrışıma açık labirentlerinde yaptığımız karşılıklı espriler, neşemize neşe katmıştı.

O yılbaşı konuşmasını, grubumuzdaki insanlar üzerinde odaklaştırmıştım. Aramızda olan insanların, bireysel, toplumsal ve siyasal niteliklerini vurgulamış, böylece bir anlamda bir muhasebe, bir değerlendirme yapmaya çalışmıştım.

Önceki konuşmalarım, 3-5 dakika uzunluğunda olduğu için, 31 Aralık 1994 gecesi de, 12'ye çeyrek kala konuşmaya başlamış, fakat tek tek insanlar üzerinde durduğum için, zamanında bitirememiştim. Tam saat 12'de de daha hakkında konuşacağım kişiler bitmediği için, konuşmayı kesmemiştim. **Erdal İnönü**'yü de en sona bıraktığımdan, arkadaşlar, herhalde ona saygısızlık olmasın diye (belki biraz da kendileri hakkında ne diyeceğimi merak ettiklerinden) müdahale etmemişlerdi. Konuşma bitip de yeni yıl için kadeh kaldırdığımızda, 1995'e gireli 20 dakika olmuştu.

Bu hatamdan dolayı çok sıkılmıştım. Arkadaşlar da eksik olmasınlar, bunu o kadar çok söyleyip bana takıldılar ki, 1996 yılbaşında konuşma yapmamaya karar verdim o gece.

Nitekim 1995, 24 Aralık seçimlerinde, SHP ile birleşen CHP'nin uğradığı büyük hezimetin ardından, 1996 yılbaşı için İzmir Balçova'da toplandığımızda, bu kararımı uyguladım. Geçen yılbaşı, yalnız erkekler üzerinde değerlendirme yapmıştım. Hanımlar hakkında konuşmayı da ertesi yıla bıraktığımı belirtmiştim. Fakat zamanı iyi kullanamamdan gelen sıkıntıdan dolayı, 1996'da konuşma yapmamaya karar verince, başta **Sevinç Hanım** ve eşim **Bilgi** olmak kaydıyla, çok eleştiri aldım. Anti-feminist olmakla suçlandım. **Erdal İnönü** de bu yorumlara katılınca, 1996'nın ilk dakikalarında, yani yeni yıla zamanında girdikten sonra, "umumi arzu üzerine" (bu, kendi kendimle alay etmek için kullandığım bir deyimdi) çok genel olarak, eşlerimizi öven bir-iki cümle söylemekle yetindim.

Seçim yenilgisi ve seçim öncesi hepimizin yaşadığı sıkıntılar, yine de birlikteliğimizin ürettiği neşe ve mutluluğu pek gölgelememişti. **Fikret Ünlü**, partinin kendisine "Karaman'da birinci sıradasın, git çalışmaya başla" dediğini ve CHP'nin tek milletvekili çıkarabileceği Karaman'da çalışırken, birdenbire ikinci sıraya düşürüldüğünü haber aldığını anlatıyordu. Kendisine yapılan bu "ayak oyunu" üzerine, o da DSP'ye geçmiş ve CHP milletvekili adayı olarak başladığı kampanyayı, DSP adayı olarak tamamlayıp, bileğinin gücüyle seçilmeyi başarmıştı.

Bu arada, arkadaşların bir bölümü, listeler ilan edilip, benim İstanbul'da seçilemeyecek bir yere konduğum anlaşıldıktan sonra, adaylıktan çekilmemiş olmamı eleştiriyorlardı. Ben de onlara, bu kitabın son bölümlerine doğru çok kısaca değindiğim adaylık öykümü anlatırken açıkladığım gerekçelerimi söyleyerek karşılık veriyordum.

Bütün bu etkileşimler sırasında, **Erdal İnönü**'nün tutum ve davranışları ilginçti. Kendisi ile sürekli kurultay kavgası yapmış olan **Deniz Baykal** aleyhine ağzından tek bir laf çıkmadığı gibi, seçim öncesi, desteğini CHP'ye vermiş olmayı da, son derece doğal ve normal bir davranış olarak görüyordu. Bu seçimlerde adaylığını koymayacağını açıklayan bir "Eski Genel Başkan" sıfatıyla, insanlar, kendisinden daha eleştirel bir tavır beklediklerinden, bu tutumu, çok kişiyi şaşırtmıştı.

Oysa ben hiç şaşırmadım. Kendi içinde tutarlı ve kendisiyle barışık

olan bir kişi niteliğiyle **Erdal Bey**, yine "kendisine yakışanı" yapıyordu. Aynen o geceye kadar, her zaman yaptığı gibi.

Seçimlere girse, mutlaka parti onu seçilecek bir yerden aday gösterecekti. Böylece o da, normal süreler itibarıyla **Demirel**'den sonraki Cumhurbaşkanını seçecek bu Meclis'in bir üyesi olacak ve devletin en yüksek makamına seçilebilme ihtimalini koruyacaktı. Bu konuyu kendisi ile hiç konuşmadığım için, ne düşündüğünü bilmiyorum. Ama neden aday olmadığını biliyorum. Genel Başkanlık görevini tamamladığını düşündüğü için, sade milletvekilliğinin onun için mantıken bir anlamı kalmamıştı. Ancak çok ısrar edilirse, belki kararını bir kez daha (o da partiye ve topluma karşı sorumluluk duygusu içinde) gözden geçirebilirdi. Ama öyle bir ısrar, **Deniz Baykal** ve arkadaşlarından vaki olmadı. Zaten olsa da, **Erdal Bey**, kararını değiştirir miydi, onu da bilmiyorum.

Bu birlikteliklerde, **Şerif Mardin**'in "Erdalizm" adını taktığı esprilere de bol bol tanık olma fırsatı buluyorduk pek doğal olarak. Sanıyorum, **İnönü**'nün espri gücü, basit, yalın gerçekleri, belki de kimsenin görmek istemediği veya görüp de söyleyemediği bir açıklık ve sadelikte ifade etmesinde yatıyordu. Bir başka deyişle, belli bir durumdaki gerginliği ya da çelişkiyi, başka insanlar ya göremedikleri, ya da görüp de bilinçli olarak seslendiremedikleri bir anda, çok kısa va çarpıcı bir biçimde söyleyiveriyordu. *Bu, onun hem zekâsından, hem kendine güveninden, hem de kısa ve net ifade gücünden kaynaklanıyordu.*

Bu bölümü bitirirken, anılarıma ilişkin bu kitapta, **Demirel**, **İnönü** gibi liderlerin, toplumsal ve siyasal rollerinden çok, kişilik özellikleri üzerinde durduğumu belirtmeliyim. Toplumsal ve siyasal değerlendirmeleri, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* adlı kitabıma **Özal** dönemini eklediğimde yapacağım.

MECLİS'TEN NASIL ÇIKARILDIM?

Bütçe müzakereleri, bürokratların ve özellikle müsteşarların Meclis çalışmalarına katıldığı bir süreçtir.

Önce Plan ve Bütçe Komisyonunda başlar tartışmalar.

Sonra da genel kurulda devam eder.

Biz Bakanlık olarak, bütçeye çok iyi hazırlanmıştık.

1992 yılı Bakanlık bütçesinin reddedilmesinden sonra, 1993 bütçesinde bir sorun çıkmasın diye bütün birimleri tam bir seferberliğe sokmuştum.

Bir yandan Bakanın konuşmasını yazıyor, öte yandan 1992 yılının envanterini ve 1993 yılının proje dökümünü yapıyorduk.

Sabahlara kadar süren çalışmalar, hepimizi germiş ve yormuştu.

Sonunda, Plan ve Bütçe Komisyonunda çalışmalar başladı.

Kültür Bakanlığı Müsteşarı olarak, ilk kez Meclise katılıyordum.

Aslında, daha önce yaptığım bir iki ziyaret dışında, pek bir Meclis deneyimim de yoktu.

Milletvekillerinin ve özellikle Meclis yöneticilerinin, milletvekili olmayanlara, hele hele bürokratlara karşı çok hassas olduklarını bildiğim için, son derece dikkatliydim.

Sanıyorum ki milletvekilleri, zaman zaman kendi isteklerine pek de duyarlı olmayan veya siyasal açıdan kızdıkları bürokratları burada sigaya çekiyorlardı.

Bürokratların söz hakkı bulunmadığı için, bir haksızlık durumunda savunma olanağı da yoktu. Bürokratlara bir sataşma olursa, ilgili bakan isterse savunurdu. Oysa geçirdiğimiz gensorular sırasında Bakan, benimle ilgili iftira ve iddialara hiç yanıt vermemişti. Müzakerelerin başında Bakana savunma hakkım olmadığını hatırlatıp, bir kriz durumunda beni yalnız bırakmamasını rica ettim. "Merak etmeyin" dedi. "Öyle bir şeye izin vermem zaten!"

Komisyon Müzakereleri

Komisyon müzakerelerinde, esas olarak ek ödenek sağlamaya çalışıyorduk.

Bakan bir yandan, ben bir yandan tüm ilişkilerimizi kullanarak,

acaba birkaç milyar daha bir yerlerden bulabilir miyiz diye, koşuşturup duruyorduk.

DYP'li **İlyas Aktaş** Komisyon Başkanı, SHP'li **Mehmet Dönen** de başkan yardımcısıydı.

Biz, birkaç yüz milyarlık ek ödenek önergesi hazırlatmıştık.

Fakat, gerek Başkan, gerek Başkan Yardımcısı, Başbakanın enflasyonla mücadelede çok kararlı olduğunu ve ek ödenek önergelerini oylamaya koymayacaklarını söylediler.

Bu sırada kendi illerine yatırım isteyen milletvekilleri ile de konuşuyor ve onların da desteği ile ödeneğimizi arttırmaya çalışıyorduk.

Müzakereler oldukça seviyeli ve sakin geçiyordu.

Söz alan milletvekilleri, kültür politikamız üzerine gerçekten önemli ve güzel şeyler söylüyorlardı.

Bu arada **Algan Hacaloğlu** çok güzel ve kapsamlı bir konuşma yaptı. Sözlerine başlarken de, Bakanı beni müsteşar olarak atadığı için kutladı.

Böylece komisyonda hava iyice yumuşamıştı.

Bir ara rahmetli **Adnan Kahveci** beni bir köşeye çekerek, Pamukkale'deki kurtarma operasyonu çerçevesinde, kamulaştırılacak moteller için 700 milyarlık ek ödenek istemenin gerekli olduğunu söyledi.

700 milyar bizim bütçenin nerede ise üçte biri idi. Böyle bir artış olanaksızdı.

Kahveci çok sevdiğim bir arkadaştı. **Özal** adına tüm sanatçı-edebiyatçı ve bilimadamlarıyla ilişkileri sürdürürken, benimle de ahbap olmuştu.

Nitekim, Bütçe Komisyonundaki müzakereler sırasında da konuyu bana açarken, "Eski dostluğumuza güvenerek sana söylüyorum" demişti.

Fakat ortada garip bir durum vardı. Karşılanamayacak bir miktar uğruna bir muhalefet milletvekili, bizim Bakanlığı hükümete karşı desteklemeyi öneriyordu.

Bakan Pamukkale projesini, döneminin en önemli başarılarından biri olarak gördüğü halde (ki bu görüşünde hem önem, hem de başarı açısından haklı idi), gerçekçi olmayan bu öneriyi dikkate almadı.

Rahmetli **Adnan**'la sonra bir daha bu konuyu konuşma fırsatı da bulamadık. O nedenle gerçek niyetini (ki belki de her şeye rağmen iyi niyetliydi) öğrenmek nasip olmadı.

Sonunda kavga dövüş 40 milyar dolayında bir ek ödenek daha sağlayarak, 1993 yılı bütçesini Komisyonda bağladık.

Genel Kurul Tartışmaları

Artık sıra Meclis genel kurulundaki çalışmalara gelmişti.

Komisyondaki havaya bakarak bu yıl herhangi bir sorun beklemiyorduk.

Ayrıca, geçen yıl bütçenin reddedilmesi ve onu izleyen iki ayrı gensoru tartışması Bakanı zayıflatacağına, tam tersine güçlendirmişti.

Bunları da dikkate alan muhalefet partileri herhalde bu yıl daha ılımlı ve olumlu bir tutum izlerler diye düşünüyorduk.

Gerçekten de öyle oldu. Konuşan parti sözcüleri, yine içerikli ve seviyeli bir tutum sergilediler.

Pek doğal olarak, bütün bu tartışmalar sırasında her yıl olduğu gibi Devlet Opera ve Balesi ile Devlet Tiyatrolarının ödeneklerinin sıfırlanması ve bu paraların Diyanet İşleri Başkanlığına aktarılması önerileri de yapıldı ama kabul edilmedi.

Bütün bu tartışmaları biz Bakan ile birlikte kürsünün sağ tarafındaki "komisyon" bölümünün en ön sırasından izliyorduk. Ben kürsüye göre çapraz duran sıranın en arkasında yani Başkana en yakın yerde oturuyordum.

Genel Kurul salonuna doğru benim yanımda Bakan, onun yanında Bütçe Komisyonu üyesi ve Başkanı oturuyordu.

Kabine üyelerinin oturduğu sıraların tam simetriği idi "komisyon" sıraları. Arkamızda da müsteşar yardımcılarından başlayarak, tüm birim amirleri sıralanmıştı.

Konuşmalar sırasında arkadaşlar hemen cevap notlarını hazırlıyor, ilgili müsteşar yardımcısına veriyor, onlar gördükten sonra notlar bana geliyor, ben de gerekli ekleme ve çıkarmaları yaptıktan sonra (ama genellikle aynen) Bakana aktarıyordum.

Gruplar adına konuşmalar çok iyi ve ılımlı idi. Zaten hükümet adına yapılan konuşmalarda, büyük ölçüde biz yardımcı olmuştuk.

Kişisel konuşmalar da bittikten sonra sıra oylamaya geldi. Fakat, oylamadan önce milletvekillerinin Bakandan soracakları kişisel sorulara olanak veriliyordu.

Usule göre, milletvekili Bakana doğrudan hitap edemiyor, "Sayın Başkan, aracılığınızla (ya da eski deyimle "delâletinizle") Sayın Bakana şu soruyu sormak istiyorum" diyor ve sorusunu soruyordu.

Bakan, soruların tümü bittikten sonra, istediklerine sözlü yanıt veriyor, istediklerini de yazılı cevaplıyordu.

Melike Hasefe'nin Sorusu

Üç milletvekilinden sonra soru sorma sırası ANAP milletvekili **Melike Hasefe**'ye gelmişti.

Melike Hanım, gayet zarif, kırılgan, hanımefendi bir milletvekili idi. Sesi de son derece zarif ama zor duyulur nitelikte idi.

Sözlü sorular, milletvekillerinin sıralarından, yani doğrudan Genel Kurul salonundan soruluyordu. Bu nedenle mikrofondan yararlanmak olanağı yoktu.

Melike Hasefe'nin sesini Başkan duyamadı. Bunun üzerine en yakın olan mikrofona geldi. Bu da bizim oturduğumuz sıranın mikrofonu idi.

Hasefe konuşmaya başlayınca, mikrofon sıranın genel kurul tarafındaki ucunda olduğu için, hepimiz yüzümüzü o tarafa döndürdük.

Böylece, Bakan ile ben yan yana değil, önlü arkalı oturuyor gibi olduk. Yani ben, Bakanın arkasını görüyordum. O beni hiç görmüyordu.

Hasefe bir mektup okumaya başladı. Güzel Sanat Eseri Sahipleri Meslek Birliği Başkanı **Dinçer Erimez** yazmıştı.

Bakanlıkça hazırlanan yeni Düşünce ve Sanat Eserleri Yasası, yani kısaca "Telif Hakları Yasası" denen yasanın 42'nci maddesindeki meslek birlikleri için "çoğulculuk" esası getiriyordu. Yani, sanatçı haklarının korunmasında **GESAM**, **SESAM**, **İLESAM** gibi kuruluşların yanında başka gönüllü kuruluşlar da telif haklarının korunmasında faaliyet gösterebilecekti.

İşte **Erimez**, mektubunda Bakanlığın bu madde ile meslek birliklerini yok etmeye çalıştığını iddia ediyordu.

Bu aslında bir başka bölümde anlattığım gibi, bir danışmanımızın hatasından kaynaklanan bir izlenim idi.

Biz, meslek birliklerini yok edici değil, tam tersine çoğaltıcı ve güçlendirici bir düzenleme yapmıştık.

Derhal Bakanın kulağına eğilip, "Oooo, biliyorsunuz biz bunu çoktaaan değiştirdik. Onlar hâlâ geride" dedim.

"Çoktaaan" derken elimi de bilinçsizce salladım.

Oturduğum yerden Bakanın kulağına, arkadan eğildiğim için, sağ elim öne çıkmıştı.

Ayrıca, Hasefe bizim sıranın mikrofonundan konuştuğu için herkes ona bakarken, bizi de görüyordu.

Böylece bu hareketimi, (sonradan bir trafik kazasında vefat eden) Başkan **Yılmaz Hocaoğlu** da görmüştü.

Hocaoğlu, Meclis'in en renkli simalarından biri idi. Müdahaleci tutumu, genellikle milletvekilleri ile sürtüşmelere yol açardı ama, ortalığı da renklendirirdi.

En son, **Mesut Yılmaz**'ın parti genel başkanı seçildiği ANAP kongresini yönetmek için, bir günlüğüne Meclis Başkanvekilliğinden istifa etmiş, kongre başkanlığı yaptıktan sonra, yeniden Meclis Başkanvekili seçilmişti.

Hasefe mektubu okuyup, sorusunu sorduktan sonra Başkan "Bir dakika" dedi. "Sayın milletvekili konuşurken, Müsteşar el hareketleri ile müdahale etti. Kendisini istirahate davet ediyorum."

Benim başımdan aşağı kaynar sular döküldü. Hemen göz teması ve ses teması kuracak kadar yakın olduğum Başkana "Sayın Bakana bilgi arzettim" dedim.

Başkan ısrarlıydı. "Sayın milletvekili konuşurken, el hareketleri ile olumsuz tezahüratta bulunan bürokrat, müzakerelere devam edemez" dedi.

Baktım iş uzayacak ve çok hırpalanacağım, Bakana "Beni koruyun" dedim ve en yakın kapıdan derhal salonu terk ettim.

ANAP Kulisinde Teselli

Sonra olup bitenler gerçekten traji-komik nitelik taşıyor.

Çıktığım kapı ANAP kulisine açılıyormuş.

Çıkar çıkmaz, ANAP milletvekili eski dostum, Denizciler Sendikası Genel Başkanı, dünya şekeri, görmüş geçirmiş sendikacı **Emin Kul** ile karşılaştım.

"Aman Hocam ne oldu?" dedi. "Siz öyle çirkin el hareketleri yapar mısınız?"

Hemen beni bir koltuğa oturttu, bir sade kahve söyledi. Ve gerçekten bir kardeş, bir ağabey sevecenliği ile beni manen sardı, sarmaladı.

Tepkisinden, benim ne yaptığımı görmediğini, Başkanın sözlerini de bir hayli tartışmalı el hareketleri gibi yorumladığını hissettim. Olayı bir kez de ona anlattım ve "Hayatta en son yapabileceğim şey, bir hanıma saygısızlıktır. Hele hele bir milletvekili hanıma asla!" dedim.

Neyse sonradan **Melike Hasefe** de dışarı çıkınca, hemen yanına gidip elini öptüm ve yanlış anlaşılmadan dolayı özür diledim.

Zaten zarif bir insan olan **Melike Hasefe,** "Ben hiçbir şey görmedim. Zaten Sayın **Kongar** dostumdur" diyerek, bana destek verdi.

Bu arada ben dışarı çıktıktan sonra, Bakan söz aldı ve Başkana, "Müsteşarıma yaptığınız davranıştan dolayı sizi kınıyorum" dedi.

Başkan da onun sözünü kesti.

Bu kez SHP Grup Başkanvekili **Aydın Güven Gürkan,** "Söz hakkı olmayan bir Müsteşarı dışarı çıkardınız" demeye çalıştı.

Abuzer Tanrıverdi ve **Kamer Genç** de tartışmaya katıldılar.

Fakat Başkan hepsini susturdu.

Olay büyüyordu.

Geçen yıl bütçemiz reddedilmişti. Ayrıca iki gensoru geçirmiştik.

Gerçekten hayatımda bu kadar utandığımı, sıkıldığımı hatırlamıyorum.

Bir dikkatsizlik sonucu, hiç istemediğim, tam tersine son derece özenle kaçındığım bir duruma düşmüş, üstelik yeni bir siyasal bunalımın da eşiğine getirmiştim bütçe görüşmelerini.

Neyse, sonunda herkes (pek doğal olarak) benim gördüğüm tehlikeyi fark ettiği için, protestoları durdurdu.

Sorular bitti. Oylama yapıldı. Bütçemiz kabul edildi.

Ama tabii, benim için olay hiç de o gün bitmedi.

Ertesi gün tüm gazetelerin baş sayfalarında afişe ediliyordum.

Allah kimseyi (üstelik de kendi hatası ile), böyle durumlara, yani savunma olanağının, söz hakkının bulunmadığı durumlara düşürmesin!

Nitekim, **Aydın Güven Gürkan** söz alabilseymiş, "O Müsteşar da devletin bir temsilcisi. Hiç olmazsa Bakanı aracılığı ile savunmasını alın" diyecekmiş.

Evet, kıssadan hisse: Parlamenter olmayanlar, Parlamento içinde ayaklarını denk atsınlar, ellerine ve dillerine sahip olsunlar.

NECMETTİN CEVHERİ'DEN VE İSMET ATTİLA'DAN İKİ ŞAŞIRTICI DESTEK

Koalisyon hükümetlerinde, bakanın mensup olduğu partinin dışındaki partilerin milletvekilleri ve bakanları ile ilişkiler çok hassastır.

Ben, ilke olarak, ister belediye başkanı olsun, ister milletvekili, ister bakan, herkese makamının gerektirdiği saygıyı gösterirdim. Hiçbir parti ayrımı gözetmeksizin.

Zaten ilk zamanlarda kimin hangi partiden olduğunu bilmezdim de.

Bu çerçevede, bakanın mensup olduğu partinin dışındaki partilerin milletvekilleri, belediye başkanları ve bakanları da, bana karşı (bir-iki aşırı örnek hariç) daima saygılı idiler.

Hükümet içindeki ve bizim Bakanlığın sorumluluk alanındaki sorunlar üzerindeki ilişkiler daha da hassastı.

Ben genellikle, hangi bakanlık olursa olsun, tam bir işbirliği anlayışı ile davranıyordum.

Fakat bazen, yasalarla bize verilen görevlere aykırı, yani ilke ve yasa açısından yapamayacağımız isteklerle de karşılaşıyordum.

İşte o zaman, tüm nezaketim ile konuyu derhal kesip atıyordum ki, siyasal baskı birikmesin, tatsızlıklar büyümesin.

Bu tavrım, özellikle tarihin ve doğanın korunması konusunda, beni "ödün vermeyen ve sert" bir yönetici imajına büründürmüştü. Oysa ödün vermediğim doğruydu ama hep etkileşim ve diyalog kanallarını açık tuttuğum için, "sert" imajını da hak etmemiştim.

Cevheri'nin İnanılmaz Desteği

Özellikle koruma kurullarımızın tarihi ve doğayı korumakla yükümlü oluşu, bakanlıklararası eşgüdümde baraj, yol, santral ve benzeri kamu projeleri açısından bizi çok zorluyordu.

Aslında Türkiye'de "koruma bilinci" gelişmediği için, tüm özel ve tüzel kişiler gibi, öteki bakanlıklar ve bakanlık mensupları da bize saldırıyordu.

Anladığım kadar, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Bayındırlık ve Çevre Bakanlıkları, Başbakana, projelerini, bizim koruma kurullarının engellediğini söylüyorlardı.

Herhalde bu birikimlerin sonunda, Başbakanlıkta, **Necmettin Cevheri**'nin başkanlığında, ilgili müsteşarların katılacağı eşgüdüm toplantıları düzenlendi.

İlk toplantıya, yanıma ilgili müsteşar yardımcımı ve A.P.K. Kurulu (Araştırma, Planlama ve Koordinasyon) Başkanımı alarak gittim.

Toplantı, eski Başbakanlık binasında, kabinenin toplandığı salonda yapılıyordu.

Necmettin Cevheri, hem **Tansu Çiller**'in Genel Başkanlığı sırasında ona destek verdiği, hem Devlet Bakanı olduğu, hem de bütün bunların üzerinde deneyimli ve zarif bir devlet adamı olduğu için, benim gözümde önemli ve güçlü bir yere sahipti.

Toplantı öncesinde stratejimi kesin tespit etmiştim: Bakanlığımızın görevlerini çok açık ve net ortaya koyacak, yerine getiremeyeceğim talepler olursa, bunların yasalara aykırı olduğunu hemen vurgulayacaktım.

Nitekim **Cevheri**, toplantıyı açış konuşmasında, bu eşgüdümü Başbakanın talimatı üzerine yaptığını, baraj ve santral projelerindeki gecikmelerden Başbakanın rahatsız olduğunu, tek tek her yatırımı proje bazında irdeleyeceğimizi ve darboğazlar var ise, birlikte karar oluşturarak aşacağımızı belirtti.

Bu konuşmadan sonra, projelere geçildiğinde, Çevre Bakanlığının Müsteşarı söz aldı. Uzun bir konuşma yaptı, kendi Bakanlığının ne denli etkin ve verimli olduğunu, bütün kararları anında nasıl aldıklarını uzun uzun övünerek anlattı ve bütün sorunların Kültür Bakanlığına bağlı Koruma Kurullarından kaynaklandığını öne sürdü.

Çok canım sıkılmıştı. Hele Müsteşarın uzun uzun Bakanlığını övmesi, bizden yakınması, bana, arkadaşlarını şikâyet eden bir ilkokul çocuğunu hatırlatmıştı.

Müsteşarın bu tavrını, o anda eleştirmeyi uygun bulmadım. İkinci toplantıda, "Sayın Müsteşar bir ilkokul çocuğu heyecanı ile konuşuyor" diyerek, ilk toplantıdaki izlenimimi dile getirdim.

O sırada ise hemen söz alarak (ki zaten **Cevheri**, cevap hakkı için bana dönmüştü) uzun bir konuşma yaptım.

Çok hazırlıklı olduğum için, son derece sert bir biçimde, arkadaşlarımızın yasalarla kendilerine verilmiş görevleri yaptıklarını, yasaların ise parlamentonun yetkisinde olduğunu, yani bizim Bakanlığın ve Koruma Kurullarının, devlet adına ve parlamentonun çıkardığı yasalara uygun biçimde davrandıklarını belirttim.

Ayrıca yapılan işin, doğanın ve tarihin korunması olduğunu, yani hem ulusal değerlerimizi geliştirdiğimizi, hem de uluslararası ilke ve standartlara uygun davrandığımızı, bu açıdan çok "milliyetçi" bir uygulama yaptığımızı, buna karşın baraj, santral, yol yapımı gibi projelerin, "milli menfaatler" adına kurullarımıza saldırı için gerekçe yapıldığını açıkladım.

Konuşmam bitince derin bir sessizlik oldu.

Herkes gözünü **Cevheri**'ye dikti. Nasıl bir tepki vereceği bekleniyordu.

Amaç, projelerin eşgüdümü olduğu için, benim konuşmam bu amaca aykırı olarak algılanabilirdi.

Ben ise her şeyi göze almıştım. Bakanlığımı da, arkadaşlarımı da sonuna kadar savunacaktım.

Cevheri, şöyle bir tebessüm etti ve "Hoca anlaşılan çok dolmuş. Ben de Turizm Bakanlığı yaptım. Söylediği şeyler çok doğru" dedi.

Hem çok şaşırmış, hem de çok rahatlamıştım. Demek hâlâ devlette gerçek "Devlet Adamı" niteliğini koruyan kişiler vardı.

Cevheri'nin bu konuşmasından sonra, toplantı rahatladı. Sorunlar tek tek ele alındı ve bu arada çok ilginç bir nokta ortaya çıktı: Hiçbir konu bizim kurullarda takılmamıştı. Sadece Trakya'da iki doğalgaz santralı konusunda bir yanlış yazışma yapılmıştı. O yüzden bir gecikme söz konusu olabilirdi.

Ben, derhal duruma müdahale ettim.

Haftaya yapılan ikinci toplantıya yazışmalar usulüne uygun hale getirilmiş ve sorun çözülmüş olarak katıldım.

Böylece, hem kurulları korumuş, hem de " sorun çözen Müsteşar" olmuştum.

Cevheri'nin bu desteği, sonraları da hep sürdü. Tüm insanların **doğa ve tarih yağmasına** yöneldiği bir ortamda, **Cevheri**'nin tutumu, benim için siyasal ve idari anlamda çok değerliydi. Kendisini saygıyla ve hayırla anıyorum.

İsmet Attila'nın Meslek Dayanışması

İnsanların çok kimliği ve çok rolü var toplumda. Mezun olunan okul, doğum yeri ve geldiği kent, oturduğu mahalle, mesleği, partisi ve benzeri özellikler, toplumdaki ideolojik ve politik zıtlaşmaları yumuşatan, insanlararası ilişkileri başka çerçevelerde sıcaklaştıran ögeler.

Maliye Bakanı **İsmet Attila** da Sosyal Hizmetler Akademisi mezunu ve Afyon milletvekili idi.

Ben, Türkiye'de Sosyal Hizmetler konusunda, Hacettepe Üniversitesi'nde Sosyal Çalışma adlı bir bölüm kurarak eğitim yapmış olduğum için, Sosyal Hizmetler alanındaki ilişkilerim yoğundu. Bu nedenle **İsmet Attila** ile ilk andan beri anlayışlı bir dostluk kurmuştuk.

Tansu Çiller'in DYP Genel Başkanlığını kazanmasından sonra kurduğu yeni kabinede **İsmet Attila** Maliye Bakanı olunca, bir meslektaşın, bir tanıdığın bu göreve gelmesine sevinmiştim.

Gri saçlı, yakışıklı, uygar görünüşlü bir politikacı idi.

Görünüşü olumlu olmakla birlikte, bizim bütün bütçe ve harcama sorunlarımız, hep Maliye'den kaynaklandığı için, Bakanlık olarak kendisine özel bir sempati beslediğimiz de söylenemezdi.

1994 bütçesinin hazırlanması sırasında da her zamanki sorunlarımızı yaşıyorduk.

Bütçe Temmuz ayında hazırlanmaya başlanır. Bakanlık mensupları ile Devlet Planlama Uzmanları yatırımlar konusunda, Maliye uzmanları da cari harcamalar alanında bir araya gelip müzakere ederler.

Bakanlık uzmanları ne denli ısrarlı olurlarsa olsunlar, Başbakanın o yıl için belirlediği tavanı kimse aşamadığından, müzakereler bizim açımızdan pek bir işe yaramaz. Genel rakam aynı kalmak kaydıyla, ancak harcama kalemleri arasında aktarma yapılabilir bu müzakerelerde.

Yalnız, her konuda olduğu gibi, bu konuda da işin bir kaçamak noktası vardı. (Ben Müsteşarlıkta iş yapmak için, hep mevzuatın açıklarından ve konuların püf noktalarından yararlandığım için, her bakanlıktaki "hassas" noktaları çok iyi öğrenmiştim.) Tavan aynı kalmak kaydıyla, personel harcamalarından, başka carilere (yani maaş ödemesi dışında kalan tüketim harcamalarına) ya da transferlere (yani bakanlık dışındaki kuruluşlarda kullanılabilecek paralara) fon aktarıldığı zaman, ilgili bakanlığın tavanı fiilen yükselmiş oluyordu.

Çünkü personel giderlerinden yıl içinde kısıntı olanaklı değildi. Bütçeye konan rakam da, o yıl ödenecek maaşları karşılayacak bir miktar oluyordu. O miktardan başka kalemlere aktarma yapıldığında, maaşlar bütçede düşük gözüküyor, fakat yıl içinde zorunlu olarak gerekli miktara yükseltiliyordu.

Maliye, bu operasyonu hiç yapmıyordu. Sadece çok küçük rakamlarla oynamak, özel olarak Maliye Bakanının talimatıyla gerçekleştirilebiliyordu.

Bizim bütçemiz, zaten genel bütçenin yüzde yarımı, yani binde beşi idi. Yüzde bir bile değildi. Bu nedenle bütçemizdeki herhangi bir oynama, genel dengeleri hemen hemen hiç etkilemiyordu.

Bu arada üzüntüyle belirtmeliyim ki, sosyal demokratların iktidar döneminde, 1992'de binde 7 olan Kültür Bakanlığı bütçesi, 1995'te binde 5'e kadar düşmüştü.

Binde 2 gibi gözüken bu azalma sizi aldatmasın. Bu aslında bütçenin kendi içinde, 7'de 2, yani yüzde 28 gibi bir azalma ifade ediyordu. Bu nedenle de, 1995'te **Ercan Karakaş** ile birlikte bütçemizin yüzde 1 oranına yükseltilmesi için genel bir kampanya başlatmıştık.

İşte bütün bu manzara karşısında ben hiç yılmıyor, her yıl DPT ve Maliye uzmanları ile proje bazında çok sıkı pazarlık yaptırıyordum.

Bununla da yetinmiyor, Müsteşar ve kimi zaman Bakan düzeyinde girişimlerde bulunuyordum. [Ne denli başarılı (!) olduğum, dört yıl içinde bütçemizin yüzde 28 gerilemesinden belli değil mi!]

Bir gün öğleyin bir toplantıya giderken, birden bizim Bakanlığın özel kaleminden aradılar ve Bakanın, beni, Maliye Bakanının odasında beklediğini söylediler.

Toplantı yerine, apar topar Maliye'ye gittim.

Baktım, bizim Bakan, Bakanlıktan **Şakir Çelik**, **İsmet Attila** ve Maliye Bakanlığı Müsteşarı **Kemal Kabataş** oturuyorlar.

Toplantıya başlamak üzere beni bekledikleri anlaşılıyordu.

Bizim Bakan, "Bütçeyi bir kez daha gözden geçirelim dedik" dedi.

Ben o anda tam hazırlıksız, fakat genelde çok hazırlıklı olduğum için, çok şaşırdım ama hiç tereddüt etmeden, derhal, en rahat kullanabileceğimiz Bakanlık dışı kuruluşlara yardım kalemleri olan transfer harcamalarına ek ödenek istemeye ve bunların gerekçelerini sıralamaya başladım.

Maliye Bakanı **İsmet Attila**, her seferinde doğrudan beni muhatap alarak sorular soruyor, ikna olursa da Müsteşara talimat veriyordu.

Doğrusu hayli şaşırmıştım. Bütçe müzakerelerinde bu usül ile hiç para almamıştık.

Aslında **İsmet Attila**'nın amcası **Osman Attila**, ünlü bir edebiyat adamı, bir şair idi ve biz onun için bir kitap da basmıştık. Bu nedenle bize sempatisi olduğunu sanıyordum ama, bu gerçek, bizzat benim müzakerelere davet edilmemi ve pazarlığı yürütmemi açıklamıyordu.

O toplantıda, 100 milyar dolayında doğrudan harcanabilir bir fon yükselişi sağladım. Ben, fırsatı yakalamış, aslanlar gibi dövüşüyordum. Üstelik de bu tür müzakerelerin hiçbir sonuç vermediğini bildiğim için, umutsuz bir psikolojide idim. Fakat ilk fon artışını alınca, baktım iş ciddi, derhal öbür harcama kalemlerini ele aldım. Çünkü ilk fon artışı, tavana hiç dokunmadan, personel giderlerinden aktarma yapılarak sağlanmıştı. Böylece iş gerçekten ciddileşmişti

Her neyse, sonunda pazarlık bitti. Ben, müthiş bir mutluluk içinde kapıdan çıkarken, **İsmet Attila** da azıcık geri kaldı ve kulağıma "Bunu sizin için yaptım" dedi.

Kulaklarıma inanamadım.

Ardından bir süre daha geçti.

Bir gün bir vesile ile, yine **İsmet Attila** ile telefonla konuşmamız gerekti. İşimizi konuştuktan sonra "Biliyorsunuz" dedi, "Biz aynı meslekteniz" (Sosyal Hizmetleri kastediyordu) "Bu nedenle sırf sizin için özel bir istisna yaptım."

Daha sonraları sevgili **İsmet Attila** ile ilişkilerimiz hep çok iyi gelişti.

Tabii Maliyeci olduğu için, bu iyilik uzun dönemde pek bir şey ifade etmedi ve fazla verim vermedi. Yukarda anlattığım mucize bir daha gerçekleşmedi.

Sonradan ben, Indiana Üniversitesi'ndeki bir sergi dolayısıyla gittiğim A.B.D.'den ona, **İlhan Başgöz**'ün üniversitedeki bölümünün ürettiği "Kendi Seslerinden Türk Şairleri" adlı bir plak getirdim. Bu şairlerin arasında, amcası **Osman Attila** da vardı. Çok sevindi.

İlişkimiz, benim görev dönemimin sonuna kadar hep saygı ve sevgi dolu sürdü.

Bize, bütçemizin yüzde 1'e çıkarılması kampanyamızda da, elinden geldiğince destek verdiğini biliyorum.

Müsteşarlık dönemim boyunca, bir bölümü yapamadığım işlerden dolayı, bir bölümü de haksız ve olanaksız isteklere karşı çıktığım için, çok dost yitirdim.

Ama kimi iş yapmaktaki uyumumuzla, kimi de rastlantılarla bazı yeni dostlar da kazandım.

Necmettin Cevheri ve **İsmet Attila,** bu ilişkiler sırasında kazandığım iki dost oldu. İki güzel sürpriz idi onlar benim için.

BİR ANIT PROJESİNİN YOL AÇTIĞI LAİKLİK TARTIŞMASI

Devletin en üst memur makamında oturmak, benim yaşam çizgimde çok önemsediğim bir olay değildi. Kendimi her zaman bir bilim öğrencisi olarak gördüm. Öyle olmaya çalıştım. Hâlâ da kendimi bilimadamı (her ne demekse) olarak eğitmeye ve yetiştirmeye çalışıyorum.

Fakat böyle bir makamda oturmanın çok önemli bazı sorumlulukları ve pek doğal olarak yetkileri de vardı. Bunları, kendi yaşam çizgimden çok daha fazla önemsedim. Tüm yaşamım boyunca, toplumsal görev ve rollerimi kişisel yaşam ve tercihlerimin önüne (yanlış olarak) geçirdiğim için de, kimi zaman, **Emre Kongar** olarak üzerinde durmayacağım pek çok olaya büyük bir titizlikle eğilip sonuç almaya çalıştım.

Müsteşarlık, hele hele Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı, ilginç bir görevdi. Bazen attığınız bir adım, hiç beklemediğiniz ya da hiç öngörmediğiniz tepkilere yol açıyor, şaşırtıcı sonuçlar doğuruyordu. İşte bu bölümde anlatacağım öykü de böyle sevgili okuyucularım.

Laiklik Anıtı'nın Öyküsü ve Beklenmedik Bir Tepki

Bakanlık olarak her yıl bütçeye, tarihe mal olmuş ünlü kişilerin heykellerini dikmek için ödenek koyuyor ve yıl içinde de bunları gerçekleştiriyorduk. Beşiktaş'taki Vişnezade Parkı'na diktiğimiz **Melih Cevdet Anday** anıtı, Bakırköy sahil şeridindeki **Yaşar Kemal** heykeli, Yıldız Sarayı'ndaki **Itri** anıtı şu anda aklıma hemen gelenlerden. Zigetvar'a diktiğimiz **Kanuni Sultan Süleyman** anıtının öyküsünü ise, bir başka bölümde aktardım.

Ayrıca, Türkiye'nin çeşitli yerlerine, hem tarihle ilgili anıtlar dikiyor, hem de şehitlikleri onarıyorduk. Bütün bu işleri de, Güzel Sanatlar Genel Müdürü **Mehmet Özel** yapıyordu. Ayrıca Ankara Adliye Sarayı, Yargıtay Binası, Anayasa Mahkemesi, Milli Güvenlik Kurulu Binası gibi yerlere de özgün **Atatürk** Anıtları dikmiştik.

Uğur Mumcu'nun öldürülmesi üzerine de, bir "Laiklik Anıtı" dikilmesi projesi gündeme gelmişti. Anıt, Ankara'da Anayasa Mahkemesi'nin karşısındaki parka dikilecekti.

Mehmet Özel, anıtı Mimar Sinan Üniversitesi'ne yaptırmanın uygun olacağını düşünmüştü. Değerli sanatçı **Hüseyin Gezer**, bir proje oluşturmuş ve Bakanlığa sunmuştu. Projenin bir ögesi de, anıtın kaidesine "demokrasi şehidi" ya da "laiklik şehidi" sayılan bazı isimlerin yazılması idi. Aslında, bu fikirden sonra vazgeçildi. Fakat projenin ilk aşamasında, bu öneriye uygun olarak, tüm sivil toplum örgütlerine benim imzam ile bir mektup gönderilerek, proje izah edildi ve anıtın kaidesine yazılmak üzere isim önermeleri istendi.

Aslında, demokrasi anıtı düşüncesinin temeli, bende çok eski yıllara dayanıyordu. 1980'li yıllarda **Nokta** dergisinde, Demokrasi Şehitleri için bir anıt dikilmesi fikrini ortaya atmıştım. Sonra bu fikrimi, o zaman Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin Genel Başkanı olan **Erdal İnönü**'ye aktarmıştım. O da çok benimsemişti ve bir kampanya başlatmıştık. Amacımız, **Bedrettin Cömert**'ten, **Cavit Orhan Tütengil**'e kadar öldürülmüş olan, terör kurbanı insanlar için Demokrasi Şehitleri Anıtı adı altında bir anıt dikmekti.

Uğur Mumcu'nun öldürülmesi, işte bu projemi hayata geçirme zamanının gelip geçmekte olduğunu hatırlatmıştı. Projeyi gerçekleştirmek için sivil toplum örgütlerine yazdığımız mektuba, Türkiye Yazarlar Birliği Genel Başkanı **D. Mehmet Doğan**'dan bir polemik mektubu cevabı aldım. Onun üzerine oturdum, ben de kendisine bir mektup yazdım. Çünkü, **D. Mehmet Doğan,** yolladığı mektubu benim elime geçmeden önce basına açıklamıştı.

Yani bir anlamda **D. Mehmet Doğan,** benim Müsteşar olarak sivil toplum örgütlerine yaptığım öneriyi vesile olarak kullanmış ve laiklik konusunda son günlerde Türkiye'de görülen tartışmaları, kendi görüş açısıyla basına aktarmıştı.

Onun üzerine ben de, bunun bana bir toplumsal ve tarihsel sorumluluk yüklediğini belirterek, yazdığı mektupta bildirdiği konular için görüşlerimi kendisine ilettim.

Türkiye Yazarlar Birliği, genellikle sağ görüşlü diye bilinen edebiyatçıların bir sivil toplum örgütü idi. Bütün sivil toplum örgütleri gibi, Türkiye Yazarlar Birliği'ni de önemsiyor ve çağırdıkları zaman toplantılarına gitmeye özen gösteriyordum.

Birliğin Başkanı **D. Mehmet Doğan** ile de yıllar öncesine dayanan bir tanışıklığımız ve karşılıklı saygı ilişkimiz vardı. Bu nedenle, anıt hakkındaki mektubu onlara da (özellikle) yollamıştım.

Fakat **Doğan**'ın tavrı ve yanıtı, doğrusu hiç beklemediğim bir tepki idi. Mektubu elime geçmeden önce basından okumuştum. Açıkça anlaşılıyordu ki **Doğan**, konuyu bir polemik olarak kamuoyunun önünde tartışmak istiyordu.

Müsteşar olarak, genellikle felsefi ve yazınsal konularda hemen hemen hiç görüş belirtmiyor, tartışmalara girmiyordum. Çünkü, sanat ve edebiyat dünyasındaki tartışmaların çok yararlı olmakla beraber, Müsteşarlığın gerektirdiği tarafsızlığı ve eşit hizmet ilkesini zedeleyeceğinden korkuyordum. Sadece belli seminer ve sempozyumlarda, genel ve biyografik konuşmalar yapmakla yetiniyordum. Fakat **D. Mehmet Doğan**'ın doğrudan bana hitaben yazdığı mektubun, hem de bana ulaşmadan önce basında çıkmış olması, bu konuda mutlaka cevap verilmesi zorunluluğunu ortaya koymuştu. Böylece, "masum bir anıt projesi", beni bir laiklik tartışmasının içine çekti.

D. Mehmet Doğan'ın mektubu dikkatle okunduğunda görülecek çok önemli bir nokta var. Kendisi, her ne kadar toplumun laikler ve Müslümanlar olarak bölünmek istendiğini öne sürüyorsa da, açıkça bu bölünmeyi kendisi yapıyor.

Benim ona yanıt olarak yazdığım mektupta ise, altını özellikle çizdiğim bir başka nokta var:

Müslümanlıkla laikliğin birbirini dışarda bırakan iki ayrı kategori olmadığını, tam tersine insanların hem laik,-hem Müslüman olabilecekleri gerçeğini vurguluyorum. Bu bölünmenin, yani laik-Müslüman bölünmesinin yapay (suni), yanlış, zararlı bir bölünme olduğunu vurguluyorum ve hoşgörüye dayalı bir düzen öneriyorum.

İki mektubun metinleri de aşağıda. Bu gözle bakıldığı zaman, 1994 Türkiyesinde, gerek bu ayrımı yapmak isteyenlerin amaçları, gerek benim hem toplumbilim profesörü **Emre Kongar** olarak, hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin Kültür Bakanlığı Müsteşarı olarak bu konudaki düşüncelerim görülecektir.

D. Mehmet Doğan'ın mektubu şöyle:

"Sayın **Emre KONGAR**

Sayın Müsteşar, size asıl bilimadamı ve yazar kimliğinizle hitap etmek isterdim. Ancak, konu bilimle ilgili olmayan bir konudur ve siz muhtemelen bilimadamı kimliği ile bulunduğunuz görevi yürütmek konusunda özgür de değilsiniz.

Yazınızdan, Bakanlığınızca yeni bir anıtın inşa edildiğini öğrenmiş bulunuyoruz. Türkiye gibi anıtı bol bir ülkede, yeni bir anıta ihtiyaç duymanızın çok ciddi sebepleri olmalıdır. Her meydanında birkaç anıt bulunan şehirlerimizde, yeni bir anıt furyası açılması için Bakanlığınızın öncülük edeceği izlenimi ediniliyor.

Gerçekten ilgi çekici; laiklik batıda ortaya çıktı, uygulandı fakat, anıtı Türkiye'de dikiliyor. Bunun bir sebebi olmalı. Sanıyorum bu sebep, laikliğin Türkiye'de yeni bir bölünme ekseni olarak kullanılmak istenmesiyle ilgili olmalıdır.

Türkiye'de laikliğin bir zamanlar "dinsizlik" anlamına geldiğini, son askeri dönemin Cumhurbaşkanı pür laik **Kenan Evren** dahi söylemişti. Şimdi ise laiklik değildir, çünkü bir din haline gelmiştir/getirilmiştir/getirilmektedir. Bu dinin adı 'laisizm dini' olabilir. Türkiye'deki laikler, laikliğin kaynağı olan batıdaki anlamını ve uygulamasını kabul etmek istemiyorlar. Ona kendi kafalarından bir anlam vererek toplumu yönlendirmeyi tercih ediyorlar. Eski inkılapcı-gerici ayrımı gibi, şimdi laik-dindar (veya dinci) ayrımı meydana getiriliyor.

Laikliğin bir zamanlar Türkiye'de 'terör' aracı olarak kullanıldığını herkes biliyor. Dünya adalet tarihinde pek örneği olmayan, iki yıl önce yazdığı kitap yüzünden, iki yıl sonra çıkan kanun gerekçe gösterilerek idam edilen **İskilipli Atıf Hoca,** eğer ille de laiklik anıtı yapılacaksa, adı en başa yazılacak olanlardandır. Onunla ilgili bir fotokopiyi ekte sunuyorum. Ülkemizin gelmiş geçmiş en büyük hukukçularından **Ebulula Mardin**'in İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından yayımlanan kitabından alınan bu fotokopi, dünyaca tanınmış bir din bilgini olan, Milli Mücadeleyi destekleyen, faziletiyle bilinen bir şahsiyetin nasıl 'laiklik' uğruna kurban edildiğini açıklıyor.

Laiklik anıtına, ismi mutlaka yazılması gereken son dönemin mazlum büyük şahsiyetleri ardında mesela **Abdülhakim Arvasi, Süleyman Hilmi Tunahan, Said Nursi, Necip Fazıl Kısakürek, Osman Yüksel Serdengeçti, Nurettin Topçu,** gibi ilim, fikir ve sanat adamları yanında mesela devlet adamı **Adnan Menderes**'in adının kazılması hatıra gelebilir. Bu anıtın adsızları köşesine, bir zamanlar Kur'an ve ezan okuduğu için, namaz kıldığı

için, camiye gittiği için zulme uğramış sıradan vatandaşların adları yazılabilir. Bir köşeye sembolik olarak 163 isim konulması doğru olur.

Bu anıtın kaidesine, mesela ülkemizin en ünlü laiklerinden **Vedat Nedim Tör**'ün Başvekalet Matbuat Umum Müdürü iken 1945 yılında gazetelere gönderdiği genelgeden bir paragraf yazılabilir. 'Gazetelerimizin son günlerdeki neşriyatı arasında dinden bahis bazı yazı, mütalaa, ima ve temsillere rastlanmaktadır. Bundan sonra din mevzuu üzerinde gerek tarihi, gerek temsili ve gerek mütalaa kabilinden olan her türlü makale ve fıkra ve tefrikaların neşrinden sakınılması...'

Bu anıta adının yazılması gereken listesine, Cumhuriyet öncesinden de örnekler bulunabilir: Mesela Denizli Müftüsü **Hulusi Efendi, Sütçü İmam**, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin çeşitli vilayetlerde başkanı olan müftü ve hocalar... Birinci Büyük Millet Meclisinin sarıklı hocaları...

Denizli Müftüsü **Hulusi Efendi, M. Kemal Paşa** Samsun'a çıkmadan önce İzmir'in işgalini protesto mitinginde şunları söylemişti: 'Hemşehrilerim, şimdi İzmir'i Yunan askeri işgal etmiştir. Bu işgale muhalefet ve düşman taarruzuna karşı koymak lazımdır. İşgal edilen memleketler halkının silaha sarılması ve savaşması farz-ı ayn (herkesin uyması gereken dini bir emir), uzak memleketler halkı için farzı kifayedir. Fetva veriyorum, silah ve cephane azlığı veya yokluğu hiçbir zaman mücadeleye engel teşkil etmez.

Elinizde hiçbir silahınız olmasa dahi, üçer taş alarak düşman üzerine atmak suretiyle mutlaka karşı koyunuz. Biz birçok ülkelere hükmetmiş fatihlerin torunlarıyız (hıristiyanları göstererek) bunlar da bize birer emanettir; onlara dokunmayınız.' Bu din adamları, alimler olmasaydı acaba laik Türkiye kurulabilir miydi?

Ben, bu anıta ismi yazılacaklar yanında anıtın şekli üzerinde de görüşlerimi belirtmekten yanayım. Bu anıt tabii olarak idam sehpası veya darağacı şeklinde olmalıdır. Bunun iki anlamı vardır: Birincisi, laiklik uğruna, bilhassa İstiklal Mahkemelerince idam edilen binlerce kişinin hatırlatılması. İkincisi de, yaşayan ve gelecek nesillerde bir korku uyandırılmasıdır.

Sayın müsteşar, sizi bir icraatınızdan vazgeçirmek, sizi de aşan tarafları olduğu için oldukça güçtür. Sadece, konunun başka yönlerini, yansımalarını dikkate almanızın yararlı olacağını hatırlatmayı bir vatandaşlık vazifesi addettim.

Laik olmak, dinsiz olmak, müslüman olmamak kişinin kendi bileceği iştir; ancak bu yöntemlerin müslümanlara karşı, dindarlara karşı bir baskı aracı haline getirilmesini hiçbir zaman ve hiçbir şekilde doğru bulmuyo-

rum. Ayrıca bu satırları yazarken, Türkiye'nin yeni bir baskı ve kısıtlama dönemine sokulmak üzere olduğunu da hiç aklımdan çıkarmıyorum.

Burada sizin ilim adamı ve yazar kimliğinizi dikkate alarak şunları kaydetmekten de kendimi alamıyorum. Bugünün dünyasında çok önemli bir örnek olay var: Bosna. Bosnalıların bugünkü duruma düşmeleri ya da sonucun bu kadar şiddetli olmasının sebebi, dindarlarla dindar olmayanlar arasındaki diyaloğun geç kurulmasıdır. Dindar olmayan veya laik Boşnaklar yaklaşan tehlikeyi sadece dindarlara, müslümanlara yönelik olarak algıladılar. Kendileri bu tasnifin dışında oldukları için Sırpların düşmanlık alanı dışında kalacaklarını sandılar. Fakat, dinsiz, laik veya dindar Boşnak olmak fark etmedi. Çünkü Boşnak kimliği müslümanlıktan ayrıştırılması mümkün olmayan bir kimlikti. Sonuçta öyle veya böyle hepsi müslümandı, hepsi Boşnaktı. Kendileri değilse bile ataları müslümandı, Osmanlıydı, öyleyse düşmandı.

Türkiye'yi önümüzdeki günlerde nelerin beklediğini bilmiyoruz. Çatışmaların ortasında yaşıyoruz. Bir çatışma alanı içinde kalmamız halinde dünya nazarında laiklerle dindarların aynı kefede mütalaa edileceğinden hiç şüphe etmemelidir. Laik veya müslüman olmayan kimlik Türkleri ve Türkiye'yi tarif edemez. Türkiyeli laikler savaşa hızla yaklaşan dünyada eninde sonunda müslümanlara muhtaç olacaklardır. Bu yüzden, çatışmayı tırmandırmaları, diyalog zeminlerini yok etmeleri en azından kendileri için iyi sonuç vermeyecektir.

Temenni etmiyoruz, ama Balkanlarda Bosna son olmayacağa benzemektedir. Geçen yüzyılda belli bir merhale kateden Avrupadan müslümanları atma projesinin yeniden yürürlüğe sokulduğu izlenimi uyanmaktadır. Sırada Kosova, Makedonya ve hatta Arnavutluk vardır.

Yunanistan ve Ortodoks dünyası Rusyanın da katılmasıyla bu noktada mutabakat sağlamış görünmektedir. Müslümanların önce Balkanlardan, bilahare Trakya ve Anadolu'dan atılması yönündeki faaliyetlerin ortaya çıkması için fazla beklemeyeceğiz. Ortodoks mutabakatına Batı hıristiyan âleminin göz yumması da fazla sürpriz olmayacaktır.

Sayın **Kongar**, Bakanlığınız adına gönderdiğiniz yazınız bana konuyla ilgili görüşlerimi açıklama fırsatı verdi, bu yüzden size müteşekkirim. Bu konunun bütün halkımızı ilgilendirdiğini düşünerek, size arzettiğim görüşlerimi kamuoyuna da açıklamamda bir sakınca görmeyeceğinizi umar, saygılar sunarım."

Aslında, **D. Mehmet Doğan**'ın mektubu kendisine yakışır bir ağırbaşlılıkla kaleme alınmıştı. Zaten kendisinin birikiminden başka bir şey de beklenmezdi. Fakat, mektupta bence çok önemli bir felsefi (siyasal/toplumsal ve hatta dini) yanlış vardı. Bu yanlışı belirtmek de, bırakınız Müsteşarlığı, **Emre Kongar** olarak benim toplumsal sorumluluğumdu. Çünkü mektup, kişisel bir yazışmayı aşarak kamuoyuna açıklanmıştı.

Benim yanıtım şöyleydi;

"Sayın **Doğan**,

Bir sivil toplum örgütünün temsilcisi olarak bana yollamış olduğunuz mektubu, önce basından öğrendim. Daha sonra da mektubunuz geldi. Mektupta sözünü ettiğiniz fotokopi ise zarftan çıkmadı.

Sayın Doğan, mektubunuz, bazı katıldığım ve bazı hiç katılmadığım, pek çok değişik ögeden oluşuyor.

Tarih önünde, kamuoyu önünde beni yanıtlamakta zorunlu ve yükümlü kıldığınızı düşündüğüm iddialarınıza karşı, fikirlerim şöyle:

Her şeyden önce laiklik, kurumsal ve tarihsel olarak, kimilerince iddia edildiği gibi 'dinsizlik' değildir. Tam tersine, herhangi bir dini inanç olmazsa, laiklik kavramının anlamı kalmaz. Çünkü 'laiklik', 'dini inanç' ile 'devlet yapısı'nın farklılığı demektir.

Yani 'laiklik', doğrudan doğruya dini inançlara, onların varlığına dayalı bir kavramdır. Laik devlet, dini reddeden değil, tam tersine dini kabul eden ve herkesin kendi inancında serbestliğini güvence altına alan devlettir.

Bu çerçeve içinde 'laikliği', sizin yaptığınız gibi kendi içinde bir 'din' diye tanımlamak da olanaklı değildir. Çünkü 'laiklik', bir dizi hiyerarşik değerlerden, insana ne yapması ya da ne yapmaması gerektiğini emreden kurallardan değil, tek bir ilkeden oluşur: Devletin, insana inançları konusunda baskı yapmaması ve başkalarının baskı yapmasını da önlemesi ilkesidir bu.

Tek bir ilkenin, yani toplumun yöneticilerinin ya da çoğunluğun kendi inançlarını, toplumun öteki bireylerine zor yoluyla dayatmaması ilkesinin, bir 'din gibi' algılanması, ya da işlev yapması olanaklı değildir.

Siz galiba burada şüphecilik (agnostisizm) ve tanrı tanımazlık (ateizm) ile laikliği birbirine karıştırıyorsunuz.

Laikliğin hiçbir inancın karşısında olmaması, ya da tam tersine, her inanç ile birlikte var olabilmesi, devleti, inanç sistemi dışında tutarak, bireylerin vicdan, inanç ve din özgürlüklerinin güvencesini oluşturmasından kaynaklanır.

Bu açıdan, başkalarının inançlarına saygılı olan herkes, hangi din ve inançta olursa olsun, laiktir.

Bir başka deyişle, kendi inancını devlet aracılığı ile öteki insanlara empoze etmeyen herkes laiktir.

Laiklik karşıtı ise (hangi din ve inançta olursa olsun), insanın kendi inancını önce devlete mal etme, sonra da devlet aracılığı ile bu inancı tüm vatandaşlara zorla kabul ettirme arzusunu belirler.

Böyle bir uygulama olanaklı olsa bile, kuramsal olarak nasıl bir inancın, hangi dinin, hangi mezhebin, hangi uygulamanın 'Allah' adına empoze edileceği, hiç kuşkusuz 'baştaki en güçlü yöneticinin, yani diktatörün' anlayışına uygun olarak belirlenecektir.

Bu ilkelerden de açıkça ortaya çıkacağı gibi, laiklik, hiçbir inanç sistemiyle çatışmadığı gibi, Müslümanlık ile de karşıtlık içinde olarak düşünülemez.

Bu çerçevede laik bir insanın aynı zamanda Müslüman olması, günümüzde çok rastlanan bir gerçektir. Bunun tersi de doğrudur. Müslüman bir vatandaşımızın, aynı zamanda laik olması son derece doğaldır ve şu anda toplumumuzda bu görüş ve inançta milyonlarca insan vardır.

Sanıyorum ki asıl bölücülük, tam bu noktada ortaya çıkmakta, 'laikler Müslüman olamaz/değildir' söylemi ile, 'Müslümanlar laik değildir/olamaz' söylemi, birbirine benzeyen iki önerme halinde toplumumuzu laik ve Müslüman olarak, yanlış, yapay ve zararlı bir kutuplaşmaya götürmektedir.

Sizin mektubunuzda da, 'Türkiyeli laikler, savaşa hızla yaklaşan dünyada eninde sonunda Müslümanlara muhtaç olacaklardır' cümlesi ile, aynı yanlışa düştüğünüzü büyük bir üzüntü ile gözlemledim.

Sayın **Doğan**, laiklik, yalnız farklı dinlere mensup insanların bir arada hoşgörü ile yaşamasının güvencesi değil, aynı zamanda farklı mezheplere sahip insanların barış içinde, bir arada yaşamasının da teminatıdır.

Bir an için şeriat devletinin İslam adına egemen olduğunu düşünsek bile, ülkemizde hangi tür uygulamanın (Libya, İran, Suudi Arabistan, Kuveyt) gerçekleşeceği sorusu yanıtsızdır. 'Egemenlik Allahındır' anlayışı, bu ilkenin bugün yeryüzündeki uygulamasına ve uygulayıcılarına, devlet yapısı, siyaset anlayışı ve kimin yönetici olacağı konusunda ışık tutmadığı sürece (ki tutmadığı hemen daha Dört Halife döneminde ortaya çıkmıştır) demokrasi ve laiklik, 'Egemenlik Allahındır' görüşünü ileri sürenlerin bile tek güvencesi olacaktır.

'Ben, sizin başörtüsü örtme özgürlüğünüzü savunurum; siz de benim başörtmeme özgürlüğümü savunursanız' diyen genç kızların, müsamaha ve adalet çizgisinin neresinde durduğunuzu merak ediyorum.

İnancınızın, yüreğinize, sizin gibi düşünmeyen ama size ve düşüncelerinize saygı duyan benim gibi insanlar için, merhamet ve hoşgörü duygularını aşılamasını diliyorum.

Demokrasi ve laiklik, insanın kendisi gibi düşünmeyenlere karşı, kendisine tanınmasını istediği hakları sağlayan bir rejimdir. Yani hoşgörü ve tahammül, laik ve demokratik rejimlerde 'bireysel değerler' olmaktan çıkarılıp, toplumsal 'uygulama ilkeleri' haline dönüştürülmüştür.

Bu anlamda laiklik, 'bölücülük' değil, tam tersine inancı ne olursa olsun, tüm insanlar arasında 'bütünleştiricilik' işlevini yüklenmektedir.

Bu niteliği ile laik ve demokratik bir düzenin, 'iyi bir Müslüman'ın inanç sistemi ile herhangi bir çatışması olamaz.

Not: Mektubunuzdaki tarihsel ve evrensel çözümlemelerin ve saptamaların önemli bir bölümüne katılmıyorum ama oradaki ayrılıklarımızın temeli, yukarıda özetlemeye çalıştığım ana fikirdeki farklılıklarımızdan kaynaklandığı için üzerinde durmadım."

Sanıyorum ki bu iki mektup, çağımıza ve günümüzdeki tartışmalara tanıklık edecek bilgileri okuyucuya aktarıyor.

Ayrıca bu mektuplaşma, son günlerde körlerin fili tarif etmesi gibi, herkesin bir yöne çektiği ve kendine göre tanımladığı laiklik konusunda da düşüncelerimi açıklama fırsatı vermişti bana. Bu açıdan **D. Mehmet Doğan**'a teşekkür borçlu olduğumu düşünüyorum.

ATV'de Toplumun Tartışmasına Açtığım Tezler

Laiklik konusunda, "dindar" ya da "dinci" kardeşlerimizle tartışmaları sürdürürken, Ankara Belediye Başkanı **Melih Gökçek**'in bazı heykelleri yerlerinden kaldırmasından sonra, ATV'de değerli gazeteci **Ali Kırca**'nın yönetiminde, "İslam ve Sanat" konulu bir "Siyaset Meydanı" programına katıldım.

Aslında, Müsteşar olduktan sonra, bu tür televizyon programlarına katılmayı tümüyle durdurmuştum. Ama bu kez durum farklıydı. UNESCO Milli Komitesi'nin bir Yönetim Kurulu toplantısındayken, telefonla Bakanın aradığını söylediler. **Fikri Sağlar**, bu programa kendisinin çağrıldığını, fakat katılma olanağının bulunmadığını söylüyor, yerine benim gitmemi istiyordu. Bakanların bu tür isteklerini genellikle yerine getirme ilkeme uygun olarak, kendisine olumlu yanıt verdim. Böylece, Müsteşarlık öncesi "Kırmızı Koltuk" serüvenine benzer bir durum ortaya çıktı.

Programda benim tutumum ve söylediklerim, izleyiciler tarafından çok beğenilmişti. Bir hafta süreyle, Müsteşarlığın telefonları ve faksları, kutlama mesajlarıyla kilitlendi.

Bu "başarılı görüntünün" bir nedeni, **Melih Gökçek**'in o programda, halka dönük olarak, kendisine aykırı yazı yazan gazetecilere yönelik bir eylem önermesi ve benim buna "siyasal liderler halka örnek olmalı" ilkesi ile çok sert bir biçimde karşı çıkmam idi.

Bu çerçevede yine **Melih Gökçek**'in bana yönelik bir kültürel yaklaşım eleştirisini yanıtlarken, "yerli ideoloji-yabancı ideoloji" ayrımının yapaylığına ve tersliğine değinmiştim. Böylece, tartışmaya açmak istediğim "birinci tez"im biçimlendi.

Birinci tez: Türkiye'de Atatürkçülük ve Batılılaşma yanlıları, İslamcı kardeşlerimiz tarafından "yabancı bir ideoloji"nin temsilcileri olmakla suçlanırlar zaman zaman. Peki, bir toplumun "yerli ideolojileri" nelerdir? Hiç kuşkusuz, din ve milliyet. O halde, şu soruyu soralım: İslam dini nereden gelmiştir? Ben bu soruyu, o "Siyaset Meydanı"na katılan değerli bilimadamı **Hatemi**'ye sordum ve pek doğal olarak doğru yanıt aldım: "Müslümanlık, Türklere, Araplardan, Arap Yarımadasından gelmiştir." Böylece, Müslümanlık ile Atatürkçülük arasındaki "yerli ideoloji-yabancı ideoloji" ayrımının, hiçbir anlam ifade etmediği, mantıksal olarak da, coğrafi ve siyasal olarak da ortaya çıkmış bulunuyordu.

Yine ATV'deki tartışmalar sırasında, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Kültür İşleri Sorumlusu, değerli düşünür ve yazar **Şenol Demiröz**, çok kapsamlı ve güzel bir çözümleme yapmış ve "Batılılaşma"nın Tanzimat ile başladığını söylemişti. Bu iddia, beni ikinci tezime götürdü.

İkinci tez: Osmanlı-Türk siyasal çizgisinde Batılılaşma, Tanzimat ile değil, **Fatih Sultan Mehmet**'in İstanbul'u fethi ile başlamıştır. **İkinci Mehmet**, İstanbul'u fethettikten sonra, hem Ortodoksların ve Patriğin koruyucusu olmuş, hem de (muhtemelen Katolikleri de egemenliği altına almak isteyerek, "Cihan İmparatoru" olmayı amaçladığından) tümüyle batıya açılmıştı. Bunun en önemli kanıtı, İslam'da yasak olan resim sanatına karşı, **Bellini**'yi getirterek, bizzat resim yaptırmış olmasıydı. Bir başka kanıt, **Çandarlı**'nın boynunu vurdurarak, yönetimde Türk Asilzâdeliği yerine, devşirme egemenliği kurmuş olmasıydı. Hiç kuşkusuz, daha pek çok kanıt ve çözümleme yapılabilir ama, konumuz bu olmadığı için, fazla derinleşmiyorum.

O toplantıda fazla üzerinde duramadığım üçüncü bir tez daha vardı. Bu da İslam'da reform ve laiklik konusuydu. Bilindiği gibi pek çok İslamcı kardeşimiz ve bazı karşıtları, Müslümanlığın, asla laikliğe uygun olmadığını iddia ederler. Oysa semavi dinlerin hiçbiri, yollandıkları sırada laikliğe uygun değildir. Hıristiyanlıkta laiklik, Alman Prenslerinin Papa'ya başkaldırmaları sonunda **Martin Luther**'in başlattığı reform hareketi ile gelişmiştir.

Bugün Türkiye'de yaşayan vatandaşlarımız da hayat biçimi olarak, laik ve Müslüman bir davranışı sergilemektedir. Peki bunun kökeni nedir? Bu beni üçüncü tezime götürüyor.

Üçüncü tez: **Martin Luther**'in batıda dinden hareket ederek gerçekleştirdiği reformu, Anadolu'da **Mustafa Kemal Atatürk**, devletten hareket ederek gerçekleştirmiştir. Üstelik de, Müslümanlığın bin beş yüzüncü yıllarında, yani Hıristiyanlıktaki reform hareketinin aynı tarihlerinde.

Yalnız Hıristiyanlıktaki reform, o günden bugüne beş yüzyıl daha geçtiği için, bütün Hıristiyan âlemini az ya da çok etkilemiş ve sonunda laiklik kurumlaşmış, oysa Türkiye'deki reformun üzerinden henüz elli yıl geçtiği için, bu gelişme tüm İslam aleminde aynı ölçüde benimsenmemiştir.

İşte sevgili dostum **D. Mehmet Doğan**'ın mektubu, bana bu tezleri de toplumsal tartışmaya açma fırsatı verdi.

Kısadan hisse 1: Sanıyorum toplumumuz, "barış içinde tartışma" yöntemi ile, çok daha güzel günlerin temelini bugünden atabilir.

Kısadan hisse 2: Hangi makamda ve konumda olursanız olunuz, kendi inançlarınızdan ve düşüncelerinizden kaçamazsınız, kaçmamalısınız. Üstelik bu olayda, kişisel inançlarımla Müsteşarlık konumum çatışma değil, uyum içindeydi. Bir anlamda resmi görevim, zevkli bir kişisel "fikir açıklamasına" dönüştüğü için, bana büyük bir huzur verdi. Keşke tüm görevim boyunca aynı huzuru yaşayabilseydim.

AYASOFYA KONUSUNDA GENÇ BİR MUHABİRİN AZİZLİĞİ VE KOPAN FIRTINA: BİR MEDYA TERÖRÜ ÖRNEĞİ

Basındaki yalan haberlerle ilgili olarak, başıma gelen Ayasofya olayı, çok ilginç. Genç bir muhabirin bir haber üretme çabası, başımı derde soktu. Olay uzun süre gündemde kaldı. Televizyonlara bile yansıdı. Ben, hâlâ bile bu konudaki yalan haberi düzeltebildiğim kanısında değilim.

İşin esası, Mimar Sinan Üniversitesi'ndeki bir tiyatro grubunun Arkeoloji ve Ayasofya Müzeleri bahçesinde ve Sultanahmet Meydanı'nda, turistik mevsimde, tarihsel mekânları, açık hava oyunlarıyla canlandırması projesiydi.

Müzelerimizin gençlerle dolu, cıvıl cıvıl canlı mekânlar haline getirilmesi, en büyük hayalimdi. Bu nedenle bütün müze müdürlerine, hem genelgeler yayınlamış, hem de denetime gittiğimde, onları gençlere yönelik etkinlikler yapmaları, kafeteryalarını gençlere göre düzenlemeleri için teşvik etmiştim. İşte Mimar Sinan Üniversitesi öğrencilerinin projesi böyle bir etkinlikti. Bir ödül töreninde, davetliler ve Bakanla birlikte, Arkeoloji Müzesi'nin bahçesinde kendilerini izlemiş ve çok beğenmiştik.

İşte bu çocuklar, yine aynı amaçla bir yeni proje oluşturmuşlardı. Aslında bir yandan müzelerimizin ve tarih turizmimizin canlandırılması, öte yandan da genç sanatçılara destek olmak için, **Ali Can Yaraş** başkanlığındaki bu gruba yardım etmek istiyordum. Çocuklar, bana hiçbir şey danışmadıkları halde, herhalde Bakanlıkla ilişkileri daha rahat yürüsün diye, broşürlerine danışman olarak adımı yazmışlardı.

Yanlışlıklar Komedyası Başlıyor

Bir gün 20 Mayıs 1995 tarihli **Hürriyet**'in ilavesinde "Ayasofya'da İlk Dans" başlıklı, fotoğraflı, çok büyük bir haber çıktı. Çocukları dans giysileriyle, Ayasofya'nın kubbesi altında gösteren bir de fotoğraf vardı haberde. Oysa izin, sadece açık hava mekânları, yani bahçeler için verilmişti. (Sonradan bu fotoğrafın gerçek mi, fotomontaj mı olduğu konusu çok tartışıldı.)

Bu haber üzerine, **Yeni Şafak** gazetesinden benim de öğrenciliğimi yapmış olduğunu söyleyen **Cengiz Ural** adlı genç bir muhabir, hemen o sabah beni aradı. Günlerden Cumartesiydi. Ben bir seyahatten dönmüş, yeniden nüks eden disk kayması yüzünden evde yatıyordum. Muhabir, özellikle iznin kimin tarafından verildiğini soruyordu. İzin yazısı, ilgili birimin genel müdür yardımcısı tarafından imzalanmıştı. Ama hiç kuşkusuz, Bakanlık politikasını yansıttığı için, karar benim sorumluluğum altındaydı.

Doğrusu vicdanım, arkadaşımı basına teşhir etmeme engeldi. Muhabire aynen, "İznin kimin tarafından imzalandığı önemli değil. Sorumlu, Müsteşar olarak benim. Yazıyı ben bile imzalamış olabilirim. Bu hiç önemli değil. Ayrıca, gösteri Ayasofya'nın içinde değil, bahçede" dedim.

Ertesi gün, **Yeni Şafak**'taki haberin manşeti: "Ayasofya'da Dans Şoku", ara başlığı ise, "Prof. **Emre Kongar**: Boş Bulundum, İmzaladım" biçimindeydi. Haberde, bir tatil gününde izni yanlışlıkla imzaladığım yazılıyordu. Genç muhabir, benimle konuştuğu gün ile iznin imzalanışını (ki aylar önceydi) birbirine karıştırmış, biraz da sansasyon merakıyla, hem de benim ağzımdan, beni mahkûm etmişti.

Derhal gazeteyi aradım. Muhabiri makamıma çağırdım. Bu kez teyp koyarak bir mülakat verdim. Hiçbir şekilde benim imzamın söz konusu olmadığını ve iznin sadece bahçe için verilmiş olduğunu tekrarladım. Fakat gazetede çıkan haberde, "Boş bulundum, imzaladım" konusuna getirdiğim açıklama yer almadı. Bunun üzerine, gazeteye yazılı bir açıklama yolladım. Onu da basmadılar. Üstelik de, "yalnız bahçede yapılacak" açıklamam, verilen iznin geri alınmış olması biçiminde yorumlandı.**Yeni Şafak**'taki haberin ertesi günü 22 Mayıs'ta, **Hikmet Çetinkaya, Cumhuriyet**'teki sütununda, (haberin doğru olup olmadığını benimle kontrol etmeden) "Hoca'nın Korkusu" başlıklı bir yazı yayımladı. Burada şöye diyordu:

"Biz oy oranlarının hesabını yaparken bir de baktık ki 'şeriatçı tosuncuklar' birden ayağa kalkıp tepinmeye başlamışlar...

Tümünün de manşetleri aynı...

Bir tanesi hızını alamayıp şöyle haykırıyor:

'Ayasofya'da çıplak dans skandalı..'

Ne yapacağız şimdi?

Televizyonları ve radyoları aracılığıyla hemen yayına başlamalı 'takkeli liboşlar'...

Demeliler ki:

'Taksim Meydanı'nda toplanalım, 'Laiklere ölüm' diye bağıralım...'

Kültür Bakanlığı Müsteşarı **Emre Kongar** Hoca'mızın içi cız etmiş izlediğimiz kadarıyla...

Emre Hoca diyor ki:

'Bu proje, Arkeoloji Müzesi için hazırlanmıştı. Ben de bir tatil günü boş bulunup izin verdim. Tatil günü olduğu için gözden kaçırmışım...'

Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı'nın müsteşarı böyle konuşur mu?

'İkinci Cumhuriyetçi' entel liboşlara, döneklere, şeriatçılara yaranmak isterse neden konuşmasın...

Sahi **Emre** Hoca, kaç kültür bakanı gördü dört yıl içinde?

Fikri Sağlar, Timurçin Savaş ve şimdi de **Ercan Karakaş**...

Vallahi dimdik ayakta...

Ayasofya'da 'Narthex' adlı gösteriye şeriatçılar tepki gösterince başta Kültür Bakanı **Ercan Karakaş** olmak üzere herkes 'Aman yanlış anlaşılmasın' deyip kıvırtıyor...

Aczmendiler daha geçen hafta Fatih Camii'nde tef çalıp 'zikr' etmediler mi?"

Çetinkaya'nın yazısı, ki **Yeni Şafak**'taki haber üzerine kurulmuştu, tartışmanın bir boyutunun altını çiziyordu: Önce izin vermişiz, sonra da yapılan saldırılardan korkup gerilemişiz.

Çetinkaya, inanmış bir Atatürkçü ve iyi bir gazeteciydi. **Yeni Şafak**'taki haberi benimle kontrol etmeden yayımlamasını yadırgamıştım. Yazısındaki "Sahi **Emre** Hoca, kaç kültür bakanı gördü dört yıl içinde? **Fikri Sağlar, Timurçin Savaş** ve şimdi de **Ercan Karakaş**... Vallahi dimdik ayakta..." sözleri, bana kızmış olduğunu gösteriyordu.

Derdimi Kimseye Anlatamıyorum

Derhal, çok eskiden tanıştığımız **Çetinkaya**'yı aradım. İznin yalnız bahçe için verildiğini, yanlışlıkla ve tarafımdan imzalanmadığını, bütün bu nedenlerle bir "geriye dönüşün" de söz konusu olmadığını belirttim.

Eksik olmasın, 23 Mayıs'ta benim açıklamama yer verdi. Fakat en çok üzerinde durduğum bölümler yoktu. Belli ki, ya bana inanmamıştı, ya da başka bir nedenle bunları yazıda belirtmeyi uygun görmemişti. Açıklamama ilişkin bölüm şöyleydi:

"Sahi şu Ayasofya Müzesi'ndeki olaya ne diyorsunuz?

Tam 'cuma tatili'nin üzerine geldi...

Kültür Bakanlığı Müsteşarı Prof. Dr. **Emre Kongar** aradı bizi dün sabah. Uzun bir açıklama yaptı.

Dedi ki:

'**Hürriyet** gazetesi olayı saptırdı. 'Narthex' adlı oyun Ayasofya Müzesi'nin bahçesinde sergilenecekti. **Hürriyet** muhabiri çocukları Ayasofya'nın içine sokup fotoğraf çekmiş...'

'Şeriatçı tosuncuklar' bastırınca Kültür Bakanlığı geri adım atıyor dün yazdığımız gibi. **Aziz Nesin**'in deyişiyle 'Sel haline gelen gericiliğe uygar insanların direnmesi gerekiyor', ama ne yazık ki geri çekilme daha geçerli sayılıyor."

Çetinkaya'nın, benim açıklamama inanmadığı, Bakanlığın geri adım attığı konusunda ısrar eden satırlarından belli oluyordu.

Ayrıca öyle anlaşılıyordu ki, o dönemin Bakanı **Ercan Karakaş** da, olay ismen benim suçlanmama yönelik olduğu halde, bir Bakanlık sorunu olduğu için, her zamanki ilkeliliği ile, gerçeği anlatmak amacıyla kendisini aramış ve bir açıklama yapmıştı. **Çetinkaya**, aynı yazısında buna da şöyle değiniyordu:

"Tam yazının sonuna geldim, telefon çaldı. Kültür Bakanı **Ercan Karakaş** arıyordu...

Dedi ki:

'Yazınızı okudum. Bu olay büyütülüyor. Mimar Sinan Üniversitesi öğrencileri geçen yıl da Arkeoloji Müzesi'nde ve Ayasofya Müzesi'nin bahçesinde izin alarak gösteri yaptılar. **Hürriyet** muhabiri olayı çarpıtmış.

Dans gösterisi Ayasofya'nın bahçesinde yapılacak, içinde değil. Geçen yıl yapılan 'müze günleri' bu yıl da gerçekleştirilecek...'

Acaba yapılacak mı?

Bizim 'şeriatçı tosuncuklar' yine ayağa kalkacak mı?

Keratalar 'hile' yapmayı pek severler de..."

Bakan **Karakaş,** her zamanki dürüstlüğü ve metodikliği ile, 22 Mayıs'ta İstanbul'da bir açıklama yapmış ve tüm spekülasyonları önlemek üzere, Bakanlıkça yazılan resmi izin yazısının fotokopisini basına dağıtmıştı. Bu yazıda, gerek iznin yalnızca bahçe için verildiği, gerekse benim tarafımdan imzalanmadığı "belgelenmiş" oluyordu. **Karakaş,** ayrıca o güne kadar Ayasofya'nın konser ve hatta bir kokteyl için, DYP-SHP iktidarından önce de, sağ eğilimli hükümetler tarafından resmen kullanıldığına ilişkin belgeleri de açıklamıştı.

Ama sanki hiç böyle belgeler yokmuş gibi, bütün basın benim ve Bakanlığın üzerine gelmeye devam etti. Sağ basın, sanki varmış gibi, böyle bir iznin verilmiş olmasını, sol basın da sanki izin verilmiş de geri alınmış gibi, "geri adım atılmasını" ve hepsi birlikte, benim ciddiyetsizliğimi eleştiriyorlardı. Ayrıca sağ kesim, bu olayı fırsat bilip, Ayasofya'nın ibadete açılması konusunu da yeniden gündeme getirmişti.

Bunun üzerine oturdum, **Çetinkaya**'ya bir mektup yazdım. Mektup şöyleydi:

"Sayın **Hikmet Çetinkaya,**

22 Mayıs 1995 tarihli **Cumhuriyet**'te 'Hoca'nın Korkusu...' adlı yazınızı okudum.

Yazınız, haklı olarak, basında Ayasofya hakkında ve benimle ilgili çıkan haberlere dayalı.

Oysa bu iki konuda da, haberlerin bir bölümünde gerçeğe tam uymayan iki husus var. İznimizle onları belirtmek istiyorum.

Birinci ve en önemli sapma, **Hürriyet** gazetesinin Cumartesi günkü ilavesinde çıkan fotoğraf. Bu fotoğraf, Mimar Sinan Üniversitesi Tiyatro Bölümü öğrencilerini, Ayasofya kubbesinin altında gösteriyor. Böylece de tiyatro gösterisi, sanki Ayasofya içinde yapılacakmış gibi bir izlenim yaratıyor. Oysa bu yanlış.

Tiyatro olayı, Bakanlığımızın müzelerini canlandırma ve birer kültür merkezi haline getirme projesinin içinde yer alan ve İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin bahçesinde 2-3 yıldan beri süregelen bir program. Bütünüyle açık hava gösterisi ve Arkeoloji Müzesi'ne özgü.

Anladığım kadarıyla bu yıl, çocuklar, projeyi Sultanahmet Meydanı'na taşımak istemişler. Reklam amacıyla, bizden habersiz ve izinsiz, Ayasofya içinde fotoğraf çektirmişler.

Gördüğünüz gibi, ne projede, ne de birazdan aşağıda ayrıntılarını açıklayacağım izin konusunda, Ayasofya'nın kapalı mekânlarının kullanımı var.

Dolayısı ile, ne bir izin, ne de geri çekilme söz konusu.

Gelelim gerçeğe tam uygun olmayan ikinci habere:

Yeni Şafak gazetesinin 21 Mayıs tarihli nüshasında benim ağzımdan, "Ben de bir tatil günü boş bulunup izin verdim. Tatil günü olduğu için gözden kaçırmışım. Bu gösteriler kesinlikle Ayasofya'ya taşmayacak" ifadesi yer aldı. Bu haber de gerçeğe uygun değil.

Ben, Bakanlığın izni olup olmadığını ve varsa bu izni kimin imzaladığını soran muhabir arkadaşa aynen, 'Ben, bu Bakanlığın Müsteşarıyım. Herhangi bir bürokratın imzaladığı karardan, ben sorumluyum. Binlerce evrak arasında ben bile imzalamış olabilirim ama kesinlikle ifade ediyorum ki, gösteriler Ayasofya'nın içine taşmayacak' dedim.

Bu, benim hem kendime, hem de makamıma saygıdan kaynaklanan bir tavır idi.

Sanıyorum, genç muhabir arkadaş, bunu farklı anlamış ve biraz kendince yazmış haberi.

Burada çok açık söylüyorum: İzni kim vermiş olursa olsun, Müsteşar olarak sorumlu benim. Ama bana bir bürokratımı teşhir etmek ve sorumluktan kaçmak yakışmaz! Zaten verilen bir kapalı mekân izni de yok. Yani bir Ayasofya'yı kullanma izni ve bundan vazgeçme olayı söz konusu değil. Sadece, Arkeoloji'nin ve Ayasofya'nın bahçeleri söz konusu.

Şimdi gelelim benim genel tutumuma:

Ben, kişi olarak da, bilimadamı olarak da, Müsteşar olarak da, sevgiden, müsamahadan, barış içinde yaşamaktan yanayım. Farklı ve hatta çatışan fikir, inanç ve görüşlerin varlığına, bu varlığın dinamizm kaynağı olduğuna ve birlikte barış kurallarına uygun biçimde yaşayabileceğine, yaşaması gerektiğine inanıyorum.

Bugüne kadarki tüm davranışlarım, bu anlayışa göre biçimlenmiştir. Bundan sonra da, pek bir sapma olacağını sanmıyorum.

Sayın Çetinkaya, bu hoşgörü ve sevgi-saygı anlayışına sahip olarak, pek doğaldır ki, benim de kendi ilkelerim, ideolojim ve inançlarım var. Bunlar da bugüne kadar yazdığım ciltlerce kitapta açık ve değiştirilemez bir biçimde tarihin yargısını bekliyor.

Ama ben, benimkilere uymasa da, benim inançlarıma ters düşse de, başka inançların da mukaddes olduğuna inanıyorum.

Ayrıca, başka inançlara saygılıyım ama, insanların inançlarını kendileri gibi düşünmeyenlere zorbalıkla, baskı aracılığı ile kabul ettirmeye çalışmalarına da karşıyım.

Bu görüşlerimi ve olayın gerçek boyutlarını anlatan satırlarımı kullanırsanız sevinirim.

Yani Ayasofya'nın kullanılması kararı yoktu ki, geri dönüş söz konusu olsun. Bana Ayasofya'yı kullanma izni verdi diye saldıranlar da, bu izinden döndü diye beni eleştirenler de, kendi ürettikleri ya da basının ürettiği benim ya da Bakanlığın vermediği, 'gerçek olmayan' bir karara dayanıyorlar. Hayatımda çok haksızlığa uğradım ama, bu son olay, gerçekten benim gibi çok yaşamış, çok deneyimli olduğunu sanan birini bile çok şaşırttı.

Sanıyorum, "Medya Terörü" bu olayda da, üstelik gerçek olmayan bir kararın sorumlusu olarak, doğrudan beni hedef gösteren ve tepki çağrısında bulunan bazı gazeteler tarafından uygulanmakta. Bu noktayı da yorumlarsanız sevinirim.

Saygılarımla"

Hayatımda İlk Kez, Mahkeme Kararı İle Tekzip Yayımlatıyorum

Bu mektup üzerine **Çetinkaya,** 25 Mayıs 1995'te sütununda yine bana yer verdi ama bu kez de, mektubun objektif gerçekleri açıklayan ve yalanları düzelten bölümünü tümüyle çıkarmış, sadece "Ben kişi olarak da, bilimadamı olarak da..." diye başlayan felsefi bölüme yer vermişti. Üstelik, benim mektubumdan alıntı yaptığı cümlenin başına, "**Kongar**'ın açıklamasını veriyoruz" diyerek, istemeyerek de olsa, sanki bütün mektup sadece o bölümden ibaretmiş gibi bir izlenim yaratmıştı okuyucuda.

Bu arada, sağ basında hem siyasal saldırılar sürüyor, hem de "**Emre Kongar** bütün bakanları yanılttı. Şimdi sıra **Ercan Karakaş**'ta" biçiminde kişisel suçlamalar çıkıyordu.

Manşetlerin bir bölümü, buraya aktaramayacağım kadar hakaret doluydu. Aslında, mahkemeye verip tazminat istesem, muhtemelen zengin olurdum.

Konu benim açımdan tam bir karabasana dönüşmüştü. Hem çok sert bir biçimde suçlanıyor, hem bu suçlamalar tümüyle haksız ve yanlış haberlere dayandırılıyor, hem de kimseye derdimi anlatamıyordum.

Gerçeklerin eninde sonunda egemen olacağına her zaman inandım. Hâlâ da inanıyorum. Bıkmadan, objektif doğruları anlatmaya devam ettim.

Önce **Çetinkaya**'yı yeniden aradım ve buraya kadar sevgili okuyucularıma aktardığım görüşlerimi tekrarlayarak, sütununda hâlâ aklanmamış olduğumu söyledim. Bana çok ilginç bir yanıt verdi: "**Yeni Şafak**'taki haber hâlâ resmen tekzip edilmedi" dedi. Anlaşılıyordu ki, bazı

kişilerce ısrarla sürdürülen, "Hem izin verdiler, hem de korkup geri aldılar" yalanından etkilenmişti.

Çetinkaya'nın bu sözleri, bana bir yol da göstermişti. Derhal bir resmi tekzip yazısı hazırlatıp, **Yeni Şafak** gazetesine yolladım.

Yeni Şafak, tekzibi yayımlamadı. Ama artık bir kez o yola girmiştik. Bunun üzerine, hayatımda ilk kez, mahkemeye başvurdum. Mahkemeden karar aldık. Sonunda büyük uğraşlardan sonra, tekzip yayımlandı. Tarih 14 Eylül 1995'ti. Yani olayın patlak vermesinden yaklaşık dört ay sonra.

Derhal yayımlanan tekzibi sevgili **Çetinkaya**'ya yolladım. Ama tabii, konu tümüyle gündemden düşmüş olduğu için, sütununda yer vermedi. Yine de ben, kendi kendime bile olsa, bir aklanmışlık duygusu yaşadım.

Toktamış Ateş'in Yazısı: Gerçekler İfadesini Buluyor

Bu arada, büyük bir umutsuzluk içinde dert yandığım değerli bilimadamı, güvenilir insan **Toktamış Ateş**, yine **Cumhuriyet**'te konuyu özetleyen bir yazı yazmıştı. **Çetinkaya, Cumhuriyet**'in Genel Yayın Koordinatörü olduğu için, belki de bu yazıyı yeterli görmüş ve onun üzerine, artık benim sonraki açıklamama kendi sütununda yer vermemişti.

Benim tüm duygu ve düşüncelerimi çok iyi anlatan **Ateş**'in 10 Haziran'da yayımlanan "Gene Medya Terörü" başlıklı yazısı, benimle ilgili olmayan son bölümü hariç şöyleydi:

"Zaman zaman bu sütunda dile getiriyorum, inanılmaz bir medya terörü yaşamaktayız. Aslında okurlarım, 'medya' sözcüğünü de sevmediğimi bilirler. Fakat öylesine yerleşti ve içerik kazandı ki sevsek de sevmesek de kullanıyoruz.

Medya terörünün son kurbanlarından biri benim sevgili arkadaşım **Emre Kongar.** 'O, pek kendini kurban ettirmez, ne yapar yapar üste çıkar...' gibisinden düşünenleriniz varsa, bu kez yanıldılar. Bu kez 'medya', **Emre Kongar**'ı da bir biçimde 'yedi'...

Konu, Ayasofya Müzesi'nde yapılan dans gösterisi ve buna izin verilip verilmediği biçiminde başladı. Daha doğrusu kimin izin verdiği konusunda geniş spekülasyonlara gidildi. Bu konuda benim görüşümü soranlar da oldu. Açıkça söyledim. Ayasofya Müzesi'nin bugünkü statüsü ve konumu ne olursa olsun, bir 'dinsel mekân' havasını koruduğunu ve burada bu tür

bir gösteri yapılmasının pek 'münasip' olmadığını, ancak kopartılan fırtınanın aslında siyasi bir fırtına olduğunu ve bu işin bahane edildiğini dile getirdim.

Aslında, Mimar Sinan Üniversitesi öğrencilerinin neden 'Frenkçe' adı olan bir dans grubu oluşturduklarını ve bu mesajı neden Ayasofya Müzesi'nde vermek istediklerini de anlayabilmiş değilim. Soru yönelten kimi gazeteci arkadaşlara, bu görüşümü de söyledim.

Anadolu halkının 10.000 yıllık öyküsünü konu alan bir dans gösterisiymiş hazırladıkları gösteri. Bu 10.000 yılı nereden bulduklarını da anlayabilmiş değilim. Yani anlayamadığım bir sürü husus var. Ve tüm bunların üstüne sevgili **Emre**'nin böyle bir şeye 'nasıl' izin verdiğini de anlayamamıştım. Hele bu olay dallanıp budaklandıktan sonra, 'Hafta sonunda imzalamışım, gözümden kaçmış..' gibisinden mantıksız bir açıklamayı yapmış olmasını, hiç ama hiç anlayamamıştım. Benim bildiğim **Emre Kongar**, üzerini okumadan, hem de iyice okumadan hiçbir şeyi imzalamaz.

Geçenlerde bir yerde karşılaştık. 'Protokol görevlerini' tamamladıktan sonra yanıma geldi. 'Bu ne iştir, sevgili **Emre**?..' diye lafa girdim. Aman Allahım...

Adam dolmuş-taşmış; patlama raddelerine gelmiş. Birileri bir işler karıştırmış, fatura **Emre**'nin burnuna dayatılmış. Derdini de kimselere anlatamıyor. (Türkiye'de **Emre Kongar** konumundaki bir yazar kendini anlatamıyorsa, varın ötesini siz tahmin ve tahayyül edin...)

Bu dans grubuna izin, Ayasofya Müzesi'nin içi değil, bahçesi için verilmiş. Kaldı ki günlük bir gazetede yayımlanan fotoğrafın nasıl çekildiği de bilinmiyormuş. Kimileri, gazeteci arkadaşın, çocukları ikna ederek müzeye soktuğu ve fotoğrafları çektiğini ileri sürerken, kimileri de 'fotomontaj' iddiasını ileri sürüyormuş. Yakın ve uzak planların aynı derecede net olması, fotomontaj iddia ve iddiacılarını haklı çıkarır gibiymiş. Tabii bu konulara benim aklım ermez ama, bunun teknik olarak saptanmasının çok güç olmaması gerek.

Neyse, şöyle ya da böyle çekilen ya da monte edilen fotoğraf gazetede yayımlanınca, 'İslamcı' kesimden bir gazeteci arkadaş, **Emre Kongar**'a, bu izni nasıl ve neden verdiklerini ve bu izni verenin kim olduğunu sormuş. **Emre**, elbette izin talebinin altındaki imzaların kime ait olduğunu biliyormuş.

Ama kendi bürokrasi anlayışı çerçevesinde, kim imzalamış olursa olsun, sorumluluğun kendinde olduğunu söylemiş. (Hoş, her zaman böyle davrandığını da söyleyemem. Kimi zaman sorumluluğu hukuk danışmanlarına ya da müze müdürüne yıkar. Ben de buna şahidim...)

Gazeteci arkadaş bu izni verenin kim olduğunu öğrenmek konusunda ısrarlı olunca da (günlerden cumartesiymiş), hafta sonu olduğu için kimseyi bulamayacağını ifade etmiş. Ve haber, 'sorumluluk bilinci içindeki' gazetede yayımlanmış: '**Emre Kongar**, ben bu imzayı hafta sonunda atmıştım, atlamışım diyor...' Bizim sevgili **Emre** çıldırmış tabii. (Doğrusu çıldırınca da hiç çekilmez...) Hemen bir mektup yazarak haberi tekzip etmek istemiş. Muhabir gene gelmiş ve yeniden konuşmuşlar. Ve yapılan konuşma yayımlanmış, gönderilen tekzip yayımlanmamış.

Diğer gazeteler de bu konuda yazılan mektuba pek ilgi göstermemişler. Ve bizim sevgili **Emre**, eli böğründe kalakalmış...

'Ben' diyor, 'Ben bana yapılan haksızlığı duyuramazsam, ben isyanımı dile getirme konusunda yetersiz kalırsam, bu toplumun çok daha dar çevreli insanları ne yapar, ne yapabilir?'

Gerçeken çok haklı bir soru bu. İnsanı isyana sevk eden haksızlıklar ve saptırmalar karşısında, sokaktaki insanın hiçbir gücü ve olanağı yok. Kitle iletişim araçlarında çalışan bin türlü insan var. Bunlar arasında gerçekten sorumluluğunun bilinci içinde görev yapmak için çırpınanların yanı sıra, her türlü moral değeri 'aşan' ve 'orijinal olma' uğruna her şeyi göze alanlar da görülüyor. Ama işin sonunda 'testiyi kıran da suyu getiren de' aynı kefeye konuluyor... Hatta kimi zaman, testiyi kıran ödüllendiriliyor, suyu getirmeye çalışan cezalandırılıyor."

Toktamış'ın bu güzel yazısına ekleyecek bir şeyim yok. Dilerim benim başıma gelenler, başka kimsenin başına gelmez ve bu satırları okuyan medya mensupları da, biraz daha dikkatli davranır.

Kıssadan hisse: Türkiye'de öyle bir değer yozlaşması ve medya terörü yaşanıyor ki, kimi zaman gazetecilerle konuşmamak, gerçeğin basına yansımasına, konuşmaktan daha fazla hizmet edebiliyor.

CİHAT BURAK'IN OYULAN RESMİ VE MEHMET ÖZEL'İN TEFTİŞE VERİLEN LEONARDO DA VINCI'Sİ İLE MICHELANGELO'SU

Bizim Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'ndeki yöneticiler, özellikle Plastik Sanatlar Dairesi'ndekiler, Bakanlıkça satın alınmış olan tabloların dışarı verilmesini pek istemezler.

Çok önceleri başka kurumlara verilmiş bazı tabloların geri gelmediği belirlenmiş ve bu konuda bir tahkikat bile açılmıştı. Bakanlıkta bulunan bizim elimizdeki tabloların ise, çok iyi değerlendirildiğinden hiç kuşkum yoktu.

Bakanlığın çeşitli yerlerine, giriş, koridor ve oda duvarlarına, değerli tabloları asıyor, zaman zaman da bunları değiştiriyorduk.

Odamdaki Tablolar

Ben, odamdaki tabloları kendi elimle seçmiş ve yerleştirmiştim.

Sol duvarda en başta **Bedri Rahmi Eyüboğlu**'nun 1934'te yapılmış "Muradiye'de Kahve" isimli bir kır kahvesi resmi yer alıyordu. Yanında 1979 tarihli **Mustafa Ayaz**'ın "Ankara" adlı tablosu vardı. **Nâzım**'la hapiste yatarken ressamlığını geliştiren **Balaban**'ın 1972'de yaptığı "Birdirbir Oyunu", **Ayaz**'ın yanındaydı. Sol duvardaki son tablo, Almanya'da yaşayan ressamımız **Mehmet Güler**'in 1983 tarihli "Köy Önü" idi.

Karşımdaki duvar **Zahit Büyükişleyen**'in "Ankara'nın Taşına Bak" isimli, 1982 tarihli nefis bir tablosu ve 1992 tarihli "Yeniden Yapılanma" adlı bir **Adnan Çoker** ile başlıyordu. **Zahit**'in ve **Çoker**'in resimlerini yan yana asana kadar bir hayli "duvar kompozisyonu" değiştirmiştim.

Adnan Çoker'i, bizzat ressamın evine giderek, ellerimle seçip almıştım. En sevdiğim resimlerden biriydi.

Çok hoş, fakat siyah egemen olduğu için, başka resimlerle yan yana konması son derece zor bir tablo idi.

Zahit Büyükişleyen'in güzelim tablosu ile yan yana oldukça uyumlu ve güzel durdu.

Karşı duvarımın ikinci yarısında **Turan Erol**'un tarihsiz "Mavi Minibüs"ü ve **Devrim Erbil**'in "Anadolu Çeşitlemesi", her sıkılıp başımı kaldırdığımda bana gülümsüyorlardı.

Aslında, odamdaki hiçbir tabloyu unutmama olanak yok.

Ama tam karşı duvarımdaki dört yapıt, öfkeli ya da sevinçli, sıkkın, bıkkın ve yorgun ya da azimli, dinamik, hevesli anlarımda, göz belleğim yoluyla bilincime öyle bir kazıldılar ki, şimdi gözlerimi kapasam belki kopyalarını yapabilirim.

Sağ duvar, pencerelerle kaplı olduğu için, 1974 tarihli bir **Mehmet Güleryüz** ancak sığdırılabilmişti.

Böylece, hem bakmaktan zevk duyduğum, gerçekten güzel resimleri duvara asmış, hem de Türkiye'de plastik sanatlar konusundaki çeşitli yaklaşımları da dengeli bir biçimde temsil etmiştim. Okullu ve alaylı ressamlar; yurt içinde ve dışında yaşayanlar; Akademi ve Gazi Eğitim ekolleri, hepsi, odamın duvarlarını süslüyordu.

Bu arada yine bizzat satın aldığım (öyküsünü bir başka bölümde anlattığım) **Abidin Dino**'nun üç tablosundan hiçbirini odama asamamıştım, çünkü sürekli olarak sergilerde kullanılıyorlardı.

Başka odalarda da güzel resimler vardı.

Bakanlığın toplantı odalarından biri U masa yerleştirilmiş olan "Yunus Emre" salonu idi.

Yunus Emre salonunun masası ve koltukları halk arasında "cart renkler" denilen biçimde düzenlenmişti.

Duvarlara da 0.7 veya 1 metreye, 1.5-2 metrelik büyük resimler asılmıştı.

Bakan, basın toplantılarını genel olarak bu salonda yaptığı için, televizyonda en çok görülen resimler de bunlardı.

Yunus Emre Salonundaki Olay

Ankara'da geçirdiğim sürgün yaşamı sırasında sabahın köründen, gece yarılarına kadar süren Bakanlık mesaisinden dolayı, çok ender olarak kendime, yani eski ve gerçek dostlarımla birlikte olmaya, zaman ayırabiliyordum. Bunların toplamı 4 yıla yakın bir süre içinde bir elin iki parmaklarını geçmez.

İşte bu gecelerin birini, her ikisi de ODTÜ mezunu mimar ve öğretim üyesi olan **Ayşıl** ve **Yıldırım Yavuz** ile geçiriyorduk.

Eşim de İstanbul'dan bir iş için gelmişti ve yemekte o da vardı.

Şimdi sıkı durun.

Bir ara **Yıldırım** "Yahu" dedi, "sana bir şey söyleyeceğim ama yanlış anlama."

Müsteşar olduktan sonra, dostların, devletin tüm aksaklık ve yanlışlıklarından beni sorumlu tutmalarına alışkın olduğum için, "Buyur, buyur, çekinmeden söyle" dedim.

Ve dediğime de pişman oldum.

Yıldırım'ın anlattığına göre Yunus Emre salonunda bir jüri toplantısı yapılıyor. Konu, bir ilimizin yarışmaya çıkarılan kültür merkezinin projeleri.

Projelerin üzerlerine basılı olduğu ozalit kâğıtları, duvardaki tabloların üzerine monte edilerek, jüriye sunuluyor.

Ben duyduklarıma inanamayarak sordum: "Peki" dedim, "ozalitleri tabloların üstüne nasıl koydular? Raptiyelediler mi?"

"Hayır" dedi **Yıldırım.** Sadece çerçevelerin üst kenarlarına seloteyp ile tutturdular."

Anlaşılan doğrudan resimlerin tahrip edilmesine yönelik bir vahşet söz konusu değildi.

Değildi ama, bu ayıbın işlendiği yer Kültür Bakanlığı idi.

Ertesi sabah ilk işim Yunus Emre salonuna gidip, tabloların çerçevelerini kontrol etmek oldu.

Evet. Seloteyp parçaları hâlâ orada idi.

Derhal sorumlular hakkında soruşturma açmak üzere harekete geçtim.

Mehmet Özel'den Bir Anı: Oyulan Bir Cihat Burak Resmi

Bu arada konuyu dehşetle aktardığım Güzel Sanatlar Genel Müdürü **Mehmet Özel** güldü.

"Ben size bir hikâye anlatayım da üzülmeyin" dedi. "Hiç olmazsa bizim resimlere bir şey olmamış!"

Anlattığı öykü şu:

Yıl 1978. **Mehmet Özel,** Bayındırlık Bakanlığı Yapı İşleri Dairesi'nde, Kültür Bakanlığı'nın bir işini izlemektedir.

Birden gözü duvardaki bir resme takılır.

Tablo, **Cihat Burak** imzası taşımakta ve Paris'ten bir manzarayı, Notre-Dame meydanını yansıtmaktadır.

Fakat, Notre-Dame meydanının ortasındaki yapı, Notre-Dame Kilisesi değil, Süleymaniye Camii'dir.

Mehmet Özel, gözlerine inanamaz!

Tabloya yakından bakar.

Evet, tabloyu duvara asan kişi, resmi oymuş ve Notre-Dame meydanının ortasına Süleymaniye Camii'nin resmini koymuştur.

Özel, resmi, "Ben bunu size daha iyi yaptırayım" diyerek, o bürokratın odasından alır, **Cihat Burak**'a götürür ve onartır.

Mehmet Özel, Kültür Bakanlığının kuruluşundan beri Güzel Sanatlar Genel Müdürüdür.

Bakanlık kurulduğundan beri 17 bakan ve pek çok müsteşar görmüştür.

Belleğinde inanılmaz ilginçlikte anılar, olaylar, ilişkiler, çelişkiler vardır.

Bu yaşamı sırasında, odasının duvarındaki **Leonardo da Vinci** ve **Michelangelo** resimlerinden dolayı, bir müsteşar, "müstehcen resim asmaktan" kendisi hakkında tahkikat da açmıştır.

İşte, Türkiye bugünlere, "o günlerden" geldiği için, benim Ankara'da resim galerilerinin açılışlarına gitmem ve bizzat resim satın almam gibi son derece olağan bir davranışım haber dergilerinde "övülecek bir eylem" olarak yer almıştı.

20 Mayıs 1993 tarihli **Aktüel** dergisinde şu yazı çıkmıştı:

"Ankara'daki sergi açılışlarının gözbebeği, Kültür Bakanlığı Müsteşarı **Emre Kongar**. En son Galeri Zon'daki **Orhan Taylan**, **Jülide**, **İsmet Ergün**'ün desenlerinden oluşan serginin açılışını da o yaptı ve sempatik tavırlarıyla herkesin sevgisini yeniden kazandı. Ankara'daki sanat çevreleri onsuz olamıyor. Sanatçılarla yakından ilgileniyor, Kültür Bakanlığı koleksiyonuna eserlerinden satın alarak, onları destekliyor, teşvik ediyor."

İSTANBUL KÜLTÜR VE SANAT VAKFI'NIN BAŞINA GELENLER: EFES'TE İPTAL EDİLEN JOSE CARRERAS KONSERİ VE İZİN VERİLEN DEVE GÜREŞİ

Bakanlıktaki bazı işler, ne yazık ki, kimi zaman uzmanların önerilerine göre değil, politikacıların baskılarına göre biçimleniyordu. Bunların başında da ören yerlerimizin kullanımı sorunu geliyordu.

Aslında antik tiyatroların güncel sanat olaylarıyla değerlendirilmesi, çok güzel ve verimli bir etkinlikti. Ben esas olarak, tümüyle böyle bir politikadan yanaydım. Örneğin, Aspendos'ta düzenlenen bir Opera Festivali, artık yavaş yavaş tüm dünyanın ilgisini çeken bir sanat olayı haline gelmektedir. Üstelik bu tür etkinlikler, hem restorasyon, hem de çevre düzeni açısından, ören yerlerimizin yeniden elden geçirilmesine ve onarılmasına da yol açtığı için, bir anlamda korumacı politikamıza da uygun düşüyordu.

Yalnız burada zaman zaman bir sorun ortaya çıkıyordu: Çok yıpranmış olan bu tiyatrolarda, bazen çok yüksek desibelli pop konserleri ya da denetlenemeyen kalabalıklar, ören yerinin zarar görmesine yol açıyordu. Bu açıdan, konser ve benzeri etkinliklerin düzenlenmesinde çok dikkatli davranmak gerekiyordu.

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın Başına Gelenler

Önce **Nejat Eczacıbaşı**, onun ölümünden sonra da **Şakir Eczacıbaşı**, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın başkanları olarak, gerçekten mucizeler yaratmışlardı. Uluslararası bir müzik festivali, ondan doğan bir tiyatro festivali, sonra bir sinema festivali, daha sonra bir plastik sanatlar bienali ve nihayet bir caz festivali.

Ben, yıllar öncesinden, bir yazar olarak bu festivallere büyük destek vermiştim. Hatta **Bülent Ecevit** ile yakınlaşmamıza yol açan makalelerimden biri, 1970'li yıllarda "Festivaller Üzerine" yazdığım bir deneme idi. **Ecevit**, o sıralarda, CHP'nin kültür politikası hakkında soru soranlara, benim makalemi tavsiye ediyordu. **Vecdi Sayar** ile de, bu yolla tanışmıştım.

Eczacıbaşı ailesi, Türkiye'deki burjuvazinin kültürel öncülüğünü yapıyordu. Sanıyorum, bunda, daha genç yaşında "sanata sapıtan" **Şa-**

kir Eczacıbaşı'nın büyük payı vardı. Ama **Şakir**'in önünü kapamayan bir aile geleneğini de unutmamak gerek. **Şakir**, sonunda uluslararası düzeyde bir fotoğraf sanatçısı olmuş, başta **Nejat Eczacıbaşı** olmak kaydıyla tüm aile, ve sonradan özellikle **Bülent Eczacıbaşı**, birer "mesen" kimliği ile kültür hizmetlerine daima öncülük etmişlerdi.

İşte Müsteşarlık görevine başladığım ilk anda, (hatta daha başlamadan önce) önüme gelen sorun, İstanbul Festivali bünyesindeki Tiyatro Festivali'nin finansman açığı idi. Vakfın bütçesi, bütün çabalara karşın, yaklaşık 400 milyon liralık bir açık vermişti. Bu para bulunamazsa, 1992 yılında Tiyatro Festivali'nin gerçekleştirilmesi tehlikeye giriyordu. Tiyatrocular Bakana pek ulaşamamışlardı. Ulaşanları ise Bakan, "Festivale zaten yeterince yardım yapıyoruz" diyerek, biraz da sertçe yanıtlamış, ilişkiler gerginleşmişti.

Ben, bütün bunları, henüz yasal atamam gerçekleşmeden önce, İstanbul'da Bakan ile katıldığım bir kokteylde, tiyatroculardan öğrenmiştim. Özellikle gazeteci ve tiyatro yazarı **Zeynep Oral** çok üzgündü. Ben tabii saf Müsteşar adayı, ne Bakanı tanıyorum, ne ilişkileri biliyorum, derhal doğrudan olaya müdahale ettim.

Kokteylde İstanbul Belediye Başkanı Prof. **Nurettin Sözen** de vardı. Kokteylin bitiminden sonra, Bakanı ve beni, bir kahve içmeye (yanlış hatırlamıyorsam) Galatasaray'daki Beyoğlu Pub'a götürdü. Kahve sırasında ben, derhal konuya girdim. Fakat baktım, Bakan hiç oralı değil. Ben (yeni bir görev heyecanı olsa gerek) bastırıyorum, Bakan direniyor. Sonunda **Nurettin Sözen** dayanamadı: "400 milyon ne ki, sizde yoksa ben vereyim" dedi.

O sırada, Bakanın bu davranışı üzerinde fazla durmadım ama, yeni girdiğim çevredeki tüm insanları ve olayları, belli bir sistematikle gözlemlediğim için, bu olayı da "bir davranış biçimi olarak" zihnime not ettim.

Rahmetli **Nejat Eczacıbaşı**, çok hoş sohbet bir insandı. Ya da belki bana öyle davranıyordu. İstanbul Festivali ile ilgili çok anısı vardı. Bunlardan birini çok sık tekrarlardı: Bir dönemin Kültür Bakanlığı Müsteşarı, kendisinden destek istediğinde **Eczacıbaşı**'na, "**Nejat** Bey, ben gavur mızıkasına niye yardım edeyim ki?" yanıtını vermiş. Bir defasında da Festival açılışına davet edilen Başbakanın yerine Spor Bakanı gelmiş ve olay skandala dönüşmüştü. Çünkü bakan, hem yaklaşık bir saat geç kalmış, hem de çok uzun ve sıkıcı bir konuşma yapmaya koyulmuştu.

Bir süre sonra salondan önce homurtular, sonra da protesto sesleri yükselmeye başlamıştı. Bu olaydan sonra, Festival Yönetim Kurulu, açılış törenlerinde siyasetçilerin konuşmalarına soğuk bakmaya başlamıştı. **Nejat** Bey, bu olayı bana hatırlattığında, ben de dinleyici olarak o açılışta bulunduğumu söylemiştim ve karşılıklı anıları tazeleyerek çok gülmüştük.

Daha sonra, **Nejat** Bey ölünce, Festival'in yönetimi, kardeşi **Şakir Eczacıbaşı**'nı Yönetim Kurulu Başkanlığına seçti. Fakat ben, bütün çabalarıma karşın (belki de bunlardan dolayı) Bakanla İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın arasını bir türlü düzeltememiştim. Vakıf, kendisine Kültür Bakanlığı tarafından tahsis edilmiş olan Yıldız Sarayı içindeki Dış Karakol binasında çalışıyordu. Bir süre sonra Bakan, bu binada bir lokanta açılması için, Vakfı yerinden çıkarma kararı aldı. Oysa, hukuken böyle bir işlem pek olanaklı gözükmüyordu.

Üstelik de, İstanbul'u uluslararası kültür ve sanat merkezi yapan bir Vakfın yerinden çıkartılıp, binanın bir lokantaya verilmesi, küçük çaplı bir skandala yol açabilirdi.

Fakat **Şakir Eczacıbaşı** da Kültür Bakanlığı ile uğraşmaktan bıkmıştı. Bakanın dayatması sonunda binayı boşaltıp, Galatasaray'daki Luvr apartmanına taşıdı Vakfı. Ama yasal engellerden dolayı, Dış Karakol binası, o lokanta işletmesine verilemedi. Zaten bu arada Bakan da değişmişti. Yeni Bakan döneminde İstanbul Mimarlar Odası'na bir tahsis yapıldı ve İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı, binayı boşalttığı ile kaldı.

İşte bu aralarda Vakıf, uluslararası kültür ve sanat pazarına yönelik büyük bir projeyi uygulamaya koydu. Efes Antik Tiyatrosu'nda **Jose Carreras** ve **Monserrat Caballe**'e muhteşem bir konser verdirilecek ve böylece hem Vakıf, İstanbul Festivali açısından kendini uluslararası pazarda daha iyi tanıtacak, hem de Türkiye'nin kültürel ve turistik propagandası yapılmış olacaktı. Konserin biletleri, New York'ta da satışa sunulmuştu. Bu nedenle, Amerika'dan İzmir'e bir uçak seferi bile planlanmıştı.

Festival yöneticileri, bir yandan projeyi geliştiriyorlar, öte yandan da, Bakanın kendilerine karşı tutumuna çok güvenemediklerinden sürekli olarak bir aksilik olup olmadığını soruyorlardı. Ben de bakanla birkaç kez konuşup, bir aksilik olmayacağı sözünü almıştım. Hatta bir gece, Dolmabahçe Sarayı'ndaki bir Festival etkinliğinden çıkışta, Vakıf yöneticileriyle birlikte yürürken, ben konuyu onların yanında bir kez

daha açmıştım. Bakan da ciddiyetle, **Nejat** Bey'e ve **Melih Fereli**'ye (Vakfın Sanat Yönetmeni) bir kez daha güvence vermişti.

Neyse, sözü fazla uzatmayayım. Bütün verilen bu sözlere karşın, sonunda Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Efes'in, onarım gerekçesiyle, bu konsere tahsisine izin vermedi. Benim müdahalem de fayda etmedi.

Çünkü Bakan da kapatılma kararını destekledi. Oysa, hemen bu konserden önce de sonra da, kimi zaman sınırlı ve kısıtlı, kimi zaman bütünüyle serbest olarak, pek çok tahsis yapılmıştı, yapılıyordu ve hâlâ da yapılmaktadır.

Sonradan Antalya Aspendos'a aktarılan bu konserin iptali, Vakfın büyük bir prestij ve yüz bin dolar dolayında bir para kaybına yol açmıştı. Fakat **Eczacıbaşı** ailesinin bütün üyeleri, genel olarak Devlete ve özel olarak da Kültür Bakanlığına çok saygılıydılar. Ağızlarından doğrudan ya da dolaylı olarak tek bir yakınma sözcüğü kamuoyuna yansımadı. Yıldız Sarayı'ndan çıkarılışları ise, sadece küçük bir "sızıntı" ile basında yer aldı. Fakat gerek biz, gerek **Eczacıbaşılar,** bu sızıntının da genişlemesini önledik.

Bu olayla ilgili olarak, bürokrasiye ilişkin müthiş bir çelişki daha yaşadık. **Sağlar** zamanında yeterli maddi yardım yapılmadığı ve Yıldız Sarayı'ndaki yerinden de çıkarıldığı için, Vakıf adına, İstanbul'daki müze giriş biletlerine yardım pulu yapıştırılması kararı alınmıştı.

Sonradan **Ercan Karakaş** zamanında, bu pul bedelinin enflasyondan dolayı arttırılması gündeme geldi. Turizm acentaları, **Karakaş** üzerinde müthiş bir baskı kurdular. Turizmciler, hem müze giriş bedellerinin yüksek olduğunu, hem de pul yapıştırılmasının yasal olmadığını öne sürüyorlardı. Aslında pul yapıştırılması, Vilayetin kararı ile tümüyle yasaldı. Yalnız zorunlu değildi.

Ercan Karakaş kendisi de bir zamanlar turizmcilik yaptığı halde, Kültür Bakanı olduğunu hiçbir zaman unutmadı. Kendi ilkeliliğine ve tutarlılığına uygun olarak, kendinden önce alınmış olan kararları aynen destekledi. Ne zaten uluslararası standartlarda yüksek olmayan giriş fiyatlarından geri döndü, ne de pul konusunda ödün verdi.

İlginç olan nokta, pul parasının enflasyon oranında yükseltilmesine ilişkin protokolün, Bakanlık ile İstanbul Kültür Sanat Vakfı arasında imzalandığı aynı günlerde, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürü, Bakana da, bana da haber vermeden, Vilayet aracılığı ile yollanan bir yazıya ya-

nıt olarak, pul ödemelerinin zorunlu olmadığını, resmi bir yazı ile turizmcilere bildirmişti. Turizmciler de, Genel Müdürün yolladığı bu yazıyı hemen çoğaltıp, bütün rehberlere dağıtmıştı. Böylece, Bakanın imzaladığı bir protokol, aynı günlerde, Genel Müdürün bir yazısı ile, fiilen geçersiz kılınmıştı. Bakan **Karakaş,** bir toplantıda, çok sert bir biçimde, herkesin önünde Genel Müdüre, Bakanlığın genel politikasına aykırı davrandığını hatırlattı. Ama iş işten geçmişti. Türkiye'nin en önemli festivalini düzenleyen, İstanbul'u uluslararası kültür ve sanat çevrelerinde layık olduğu yere yükselten, bu yolla turizmcilere de çok para kazandıran Vakfın ve Bakanlığın yara alması önlenemedi.

Efes'te Carreras Konseri Yasağından Sonra, Deve Güreşine İzin

Ören yerlerinin çeşitli faaliyetler için kullanım tahsisi, yerel bir komisyon ve Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğümüzce yapılıyordu. Aslında çok eski bir dostum olan Genel Müdür, işine gelmeyen istekleri, "yönetmeliğe aykırı" diyerek sürekli yokuşa sürerdi. Biz, ören yerlerini korumak için, çıkarttığımız bir yönetmelikte, Efes'te deve güreşinin yapılamayacağını kesin bir hükme bağlamıştık. Buna rağmen, Bakan, politikacıların baskılarına, Genel Müdür de, Bakanın talimatına direnemediği için, deve güreşi yapılmasına izin verildi.

Bütünüyle karşı olduğum bu izin için Bakana, "**Carreras**'ı yasakladık, deve güreşine izin verdiğimiz duyulursa, bu skandalı kaldıramayız" dediğim halde, hiç etkili olamadım. Üstelik, deve güreşleri sırasında bir de pır pır uçak düşmez mi? Allahtan basın olayın geçmişini bilmediği ve zaten böyle kültür sanat olaylarıyla da fazla ilgilenen olmadığı için, kimse **Carreras** ile deve güreşi arasındaki traji-komik çelişkiyi yakalayamadı.

Genel Müdür, kendisini çok sert bir biçimde eleştirdiğimde, inanılmaz bir savunmada bulundu: "Konser tiyatrodaydı. Deve güreşleri ise stadyumda. Hem üstelik deve güreşleri, tarihte de burada yapılırmış" dedi.

Deve güreşlerinin stadyumda, konserin tiyatroda olduğu doğruydu, ama her ikisi de Efes Antik Kenti'nin içinde ve birbirine çok yakın olduğu için, kavram olarak konseri yasaklayıp, üstelik yönetmeliğin açık hükmüne karşın, deve güreşine izin vermenin hiçbir mantığı yoktu.

Nitekim, yurt içinde kamuoyundan saklanan bu çelişki, çelişki olarak olmasa da salt Efes'te deve güreşi yapılmasının yanlışlığından dolayı, yurt dışında bizi, özellikle Yunanlıların da bulunduğu bir uluslararası forumda çok sıkıntıya sokmuş ve prestij kaybımıza yol açmıştı. Ayrıca deve güreşinden sonra, Antik Kent'in ışıklandırma düzeninde, kalabalıkların kırdığı projektör camları ve kopardığı kablolar yüzünden büyük hasar meydana gelmişti.

Efes'teki deve güreşi konusu hakkında, değerli bilimadamı Prof. Dr. **Cevat Erder** de bir toplantıda bana çok yakındı. Uzun uzun, Yunan asıllı iki Amerikalının, bir uluslararası sempozyumda Efes'teki deve güreşlerinin fotoğraflarını perdede gösterip, Türklerle nasıl alay ettiklerini anlattı. Ben, "Söz uçar, yazı kalır" deyince de, bir mektup yolladı. **Erder**'in mektubu şöyle:

"6-12 Mayıs 1995 tarihlerinde 'J. Paul Getty Trust' tarafından düzenlenmiş olan 'Conservation of Archeological Sites in the Mediterranean Region' konulu, Tunus'da başlayan Sicilya (Piazza Armerina), Girit (Knossos), Kuşadası (Efes) ve Atina'ya kadar uzanan, Akdeniz ülkelerinden ve konuyla ilgili diğer ülkelerden gelen 80'e yakın bilimadamının katıldığı çok ilginç bir toplantıdan dönmüş bulunmaktayım.

Her gezilen yerden, önce ve sonra tanıtım ve değerlendirilmelerin yapıldığı bu çok önemli toplantının içeriği ve sonuçlarını burada sunmamın zor olacağını siz de takdir edersiniz. Ancak bir Türk vatandaşı ve Üniversite mensubu olarak dikkatinizi çekme zorunluluğunu hissettiğim iki hususu belirtmek isterim.

1. Bunlardan biri, Efes Arkeolojik alanı tanıtılırken, geçen yıl stadyum'da gerçekleştirilen deve güreşleri diapozitivlerinin gösterimidir. Bu, koruma uzmanlarının gezi süresinde en çok eğlendiği an olmuştur. Attıkları eleştirisel kahkahalar hâlâ büyük bir acıyla kulaklarımda çınlamaktadır. Bu tür gösterilerin tekrarının yararlı olacağı kanısında olmadığınızı umarım.

2. Diğeri, Efes tiyatrosunun sizce de bilinen nedenlerle gösterilere kapatılmış olması ve bilimsel araştırmalara öncelik verilerek durumun yeniden değerlendirilmesine gidilmesi büyük bir takdirle karşılanmıştı. Ancak, sonradan öğrenilen, kısıtlı da olsa ani bir kararla, tiyatronun yeniden gösterilere açılabileceği haberi olumsuz bir yaklaşım olarak ve hayretle karşılanmıştır.

Bilgilerinize sunma zorunluluğunu duyduğum bu iki hususun dikkate alınarak gereğinin yapılacağı umudunu taşımaktayım."

Görüldüğü gibi **Erder**, Efes'teki traji-komik olayın sıkıntısını bir uluslararası toplantıda bizzat yaşamış biri olarak, Bakanlığı resmen uyarmak zorunluluğunu hissediyordu.

Ben, bu mektubu hemen Müsteşar Yardımcım aracılığı ile, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürüne ve Selçuk Belediye Başkanına bir üst yazı ile birlikte yollattım. Sonuçlarını önümüzdeki yıllarda hep birlikte izleriz.

Efes'in öteki faaliyetlere kapalı tutulması konusunda ise, **Erder**'in önerisi paralelinde, oradaki kazı başkanı Avusturyalı profesörün de görüşüyle, sadece İzmir Kültür ve Sanat Festivali'nin bazı zararsız gösterileri için ve yalnız sınırlı bir bölüme izleyici almak kaydıyla tahsis yapmış ve kullanımı zaten genel olarak yasaklamıştık.

Aslında kitap için hazırladığım metnin Efes bölümü burada bitmişti. Fakat müsveddeleri bir kez daha gözden geçirdiğim sırada bir televizyon haberi ile irkildim: Yunanlılar, tam Kardak krizinin yaşandığı günlerde, Efes'teki deve güreşlerini, uluslararası platformda gündeme getirip, Türkiye'yi yıpratmaya çalışıyorlarmış. Haberi veren kanal, "pes" diyordu Yunanlıların bu tavrına.

Konu nedir diye düşünürken, 24 Şubat tarihli **Cumhuriyet** gazetesinde, "Deve Güreşi Krizi" başlığı ile aşağıdaki haber çıktı.

"Yunanistan, şimdi de deve güreşleri yüzünden Türkiye'yi protesto ediyor. 20 Şubat tarihli **Guardian** gazetesinin haberine göre, Yunanistan Kültür Bakanı **Stavros Benos**, ilgili kurumlara, Efes harabelerinde deve güreşleri düzenlenmesine izin verilmesini protesto eden mektuplar gönderdi. Habere göre, Kültür Bakanı **Benos**, 'UNESCO'nun koruması altındaki tarihi alanlara memeli hayvanların sokulması, tarihin ayaklar altına alınması ve uluslararası kültürel mirasın hiçe sayılması demektir' şeklinde konuştu.

Habere göre, Kültür Bakanlığı yetkilileri, Türkiye'nin bu kararını, Kardak krizinden sonra yaşanan gerilimi tırmandırmaya yönelik bilinçli bir 'provokasyon' olarak tanımladılar. Haberde, bir bakanlık sözcüsünün 'Ege'de yaşanan son olaylardan sonra alınan bu karar, Yunanistan-Türkiye ilişkilerini daha da kötüleştirecektir' şeklinde konuştuğu belirtildi."

Haberden anlaşılan, Yunanlıların deve güreşi olayını, ya yeni öğrendikleri, ya da yeni öğrenmiş gibi yaptıkları ve Türkiye'yi uluslararası kamuoyunda kınadıklarıydı. Üstelik, daha da vahim bir nokta, Efes ören yerinin asıl sahibi ve koruyucusu gibi davranarak, orada deve gü-

reşine izin verilmesini, "Kardak krizi dolayısıyla Türkiye'nin yaptığı bir karşı hamle" biçiminde, dünya kültür çevrelerine sunmalarıydı. Böylece, kendi ülkemizin bir tarih hazinesini, sanki biz de "Yunan malı" olarak görüyormuşuz gibi bir izlenim yaratmaya çalışıyorlardı. Gerçekten "pes".

Çuvaldızı, Yunanlıların her zamanki "Türkiye düşmanlığı" davranışına batırdıktan sonra, iğneyi de kendimize sakladığımızda, söyleyecek hiçbir söz bulamıyorum!

Pamukkale'deki Deveci

Bu hazin ve çelişkili bölümü, deve güreşi olayının anımsattığı bir başka devecinin hoş öyküsü ile noktalayayım. Sanıyorum, bu öykü, Türkiye'deki bürokrasi ve onun sorunları hakkında çok güzel bir anekdot niteliği taşıyor.

Bakanlık olarak, Pamukkale'de travertenleri kurtarmak üzere büyük bir proje başlatmıştık. Bakan, olayın önemini ve ciddiyetini kavradığı için, projeyi çok yakından bizzat izliyordu. Böylece, gerçekten de travertenleri kurtarmak için çok önemli adımlar atıldı.

Bu proje dolayısıyla, ben, başta Vali olmak kaydıyla, Denizli'deki yerel ve merkezi yöneticilerle çok sık temas ediyordum. Bir gün Vali Yardımcısı aradı ve harabelerin bulunduğu en tepe noktada, Özel İdare Moteli'nin hemen önündeki alanda, bir devecinin yuvalandığını ve onu oradan atamadıklarını söyledi. Ben, "Ne sakıncası var devecinin?" diye sorunca da, turistleri deve üzerinde gezdirirken, doğrudan doğruya hem tarihsel kalıntılara, hem de travertenlere zarar verdiğini söyledi. Anladığım kadar, asıl şikâyet, develerin gerçekten, antik kalıntıları tahrip ediyor olmasındandı. "Peki" dedim, "Bunu önlemek sizin yetkinizde değil mi?" "Evet" dedi Vali Yardımcısı, "Bizim yetkimizde ama deveci, araya bir sürü politikacı ya da nüfuz sahibi yerel adam sokuyor. Biz engelleyemiyoruz. Ankara'dan bir yazı gelirse, emir Ankara'dan geldi deyip adamı durduracağız" dedi.

Bütün yönetim dönemim boyunca, doğru bulduğum konularda, altımdaki ve üstümdeki insanlar yerine imza atmaktan, sorumluluk almaktan hiç çekinmedim. Bu konuda da derhal bir Müsteşarlık yazısı yolladım Denizli Valiliğine. Sonra da günde böyle yüzlerce iş halledip imza attığım için, olayı unuttum gitti.

Bir sabah yine saat sekiz dolayında Bakanlığa geldiğimde, dışarda bir ziyaretçim olduğu haberini aldım. Sabah erken gelmemin nedeni, günlük plan ve programı gözden geçirmek ve birim amirlerini arayarak, Bakanlık içi işleri izlemek olduğu için, bu saatlerde gelen ziyaretçilerden pek hoşlanmazdım. Zaten sabah çok erken veya gece çok geç gelenler, mutlaka "tatsız" bir sorun getirirlerdi.

Ziyaretçinin kim olduğunu öğrenince, daha da şaşırdım. Olayı unutmuş olduğum için, bir devecinin benimle ne görüşeceğini tahmin edemedim. Adamcağız uzun yoldan geldiğini ve yine uzun bir dönüş yolculuğu yapacağını söyleyerek, hemen görüşmek konusunda ısrar ediyormuş. Sekreterlik odasında yabancıların uzun süre beklemesinden de pek hoşlanmıyordum. Konu da merakımı çekmişti. "Gelsin" dedim.

İçeri uzun boylu kara yağız bir adam girdi. Masaya yürüdü. Ben, herkese yaptığım gibi ayağa kalktım, elini sıktım ve yer gösterdim. Oturmadı. Masayı ortalayarak, bir anlamda "üzerime dikilerek"; "Bak beyim" dedi, "Ben on bir nüfus besliyorum. Ekmeğimle oynayanı affetmem!"

Haydi bakalım! Böyle bir durumda ne yaparsınız? Ben, her zaman yaptığımı yaptım, "Anlat bakalım" dedim ve adamın sorununu dinledim. Zaten, ilk sözleri üzerine hayal meyal anımsadığım olay, bütün ayrıntılarıyla aklıma gelmişti.

Adamın anlattığı öykü ilginçti. Tüm aile uzun yıllardan beri Pamukkale'de devecilik yaparmış. Şimdiye kadar kimse de bu "ticareti" engelleyememiş. Hem kalabalık bir aile geçindiriyormuş, hem de Türk turizmine hizmet ediyormuş. Bu işi sürdürmek için de bugüne kadar çok kişi ve makamla mücadele etmiş. Bundan sonra da mücadeleden yılmazmış. Çünkü bu onun ekmek parasıymış. Onunla oynayanı da affetmezmiş.

"Peki" dedim. "Bunun benimle ilgisi ne?" "Beyim" dedi, "Sen benim için özel yazı yollayıp oradan atılmamı emretmişsin." "Sen bunu nerden biliyorsun?" diye sordum. "Vali Yardımcısı senin imzanla gelen yazıyı gösterdi" dedi. Anlaşılan, Vali Yardımcısı, çaresiz kalıp topu bana atmış. Zaten telefonda da bunu söylediğini hatırladım.

Deveciye büyük bir sabırla, işin çeşitli yönlerini anlattım. Pamukkale'deki projenin, ticari faaliyetleri Karahayıt köyüne kaydırmayı öngördüğünü, bütün faaliyetlerin ve bu arada turistlerin de artık bu köye gideceğini, kendisinin de bu yeni ticari merkezde işine devam edebilece-

ğini söyledim. Bu konuda kararı da benim değil, Vali Yardımcısının vereceğini ama mutlaka işinin devam ettirilmesinin sağlanacağını belirttim. Sanıyorum, hem benim kendisine gösterdiğim ilgi ve ayırdığım zamandan, hem de söylediklerimin kesin kararlar niteliği taşıdığını algıladığından, ikna oldu. Teşekkür etti ve gitti. Ben de tatsız bitebilecek bir "bâdire"den böylece kurtuldum.

Kısadan hisse; en gergin anlarda bile, insanları saygı, akıl, mantık ve yasalar çerçevesinde etkileşime sokmayı başarırsanız, bir çözüme ulaşmak olanaklı oluyor. Bunun ön koşulu da, insanlara önce biraz saygı, biraz ilgi göstermektir diye düşünüyorum.

OPERA'DA MUHTEŞEM TRİO: RENGİM GÖKMEN, YEKTA KARA, SELMİN GÜNÖZ VE BİR VASİYET

Ey bu satırları okuyan güzel insanlar: Devlet Opera ve Balesi tarafından sahnelenen bir yapıt izlemişseniz ya da bundan sonra izleme şansınız olursa, gözlerinizin önünde hakiki bir "mucize" gerçekleştiğini biliniz.

Devlet Opera ve Balesi, trilyonu aşan bütçesi içinde para sıkıntısı; iki binin üstündeki personeline karşın, sanatçı sıkıntısı çeken bir kurumdur.

İşin fecaati açısından 1995 yılı bütçesinden bir örnek vereyim: Devlet Opera ve Balesi'nin tüm ödeneği bir trilyon, yetmiş sekiz milyar dört yüz milyon idi. (Bu paranın yıl sonuna dek en az yüzde yirmisi kesilir ama, siz hiç kesilmediğini farzediniz.) Bu miktar, Kültür Bakanlığı'nın tüm bütçesinin yaklaşık altıda biri dolayındadır.

Şimdi bir an için şu soruya yanıt vermeye çalışın: Acaba bir trilyonu biraz aşan bu bütçenin ne kadarı maaş, ne kadarı sahneye konulacak yapım parası?

Sıkı durun sevgili okuyucularım: Bu bütçenin yüzde doksanından (rakamla % 90'ından) fazlası maaş. Size mutlak rakam verirsem, trajik gerçek daha iyi algılanabilir: Bu bütçenin tam bir trilyonu, evet tam bir trilyonu maaş. Kalan 78 milyar da yatırım ve transfer harcaması. Yani bir bölümü doğrudan, bir bölümü dolaylı olarak, sahnelenecek yapıtlar için harcanabilecek olan para. Bozdur bozdur harca!

Bir opera ya da bale görmüş olanlar, şimdi bir an için gözlerinin önüne o dekorları, o kostümleri getirsinler. Ayrıca, ya yönetmenin, ya orkestra şefinin, ya koreografın, ya da bazı başrol sanatçılarının yurt dışından getirtildiğini hatırlasınlar. Bu, bir mucize değil de nedir ?

Katmerli mucize mi istiyorsunuz? Danimarkalılar, kendi ülkelerinde "Türk Turandotu"nu dakikalarca ayakta alkışladılar. Organizatörler bir ilave Avrupa turnesi için **Yekta Kara**'nın peşine düştüler.

Opera ve Bale'ye Refah Engeli

Her yıl bütçe görüşülürken, Refah Partili milletvekilleri, Bütçe Komisyonu'ndan başlayarak, Devlet Opera ve Balesi'ne en ağır eleştirileri

yöneltirlerdi. Devlet Tiyatroları ve Devlet Senfoni Orkestraları (bu arada özellikle Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası) da, bu eleştirilerden nasiplerini alırlardı ama asıl hedef, her zaman Opera ve Bale idi.

Ben oldum olası, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Plan ve Bütçe Komisyonu müzakerelerinden korkmuşumdur. Çünkü pek çok milletvekilinin, müzakereleri sıradan tartışma sayıp hazır bulunmadığı bir sırada, kararlı bir grup ya da bir kişi çok önemli değişmeler yapabilir komisyonda. Sonra "ayıkla pirincin taşını."

İşte 1995 yılı bütçe müzakerelerinde bu korktuğum başıma geldi. Aslında 1995 yılı bütçesinin tartışmaları Komisyon'da Kültür Bakanlığı için çok yumuşak ve çok tatlı başlamıştı. Bütçe Komisyonu üyelerinin pek sevmedikleri, bu yüzden de çeşitli oyunlar ve hatta şov'a varan gösterilerle (aleyhindeki iddiaların yer aldığı konuşma ve şarkı kasetlerini Komisyon'da üyelere dinletmek gibi) saldırdıkları eski bakan **Sağlar** yerine, karşılarında hükümeti temsil eden ve kendi aralarından biri olan **Timurçin Savaş**'a çok anlayışlı davranılıyordu. Zaten **Timurçin Savaş** da Plan ve Bütçe Komisyonu üyesi olmanın tüm avantajlarını kullanıyor, sıkıntı duyduğumuz yerlerde, üyelerle kulis yaparak sorunları aşıyordu.

Belki de bu anlayışlı hava yüzünden, SHP'li milletvekilleri oturumlara pek de rağbet etmiyorlardı.

Komisyon'da, tüm konuşmalar ve eleştiriler bittikten sonra, ilgili bakanlığın bütçesi kabul edilmeden önce, değişiklik önergeleri okunur ve oylanır. Bu önergeler genellikle bakanlık ile milletvekilleri arasında varılan anlaşmaya göre verilirdi. (Bu arada sevgili okuyucularımın bilmediğini sandığım müthiş bir avantajı belirteyim: Plan ve Bütçe Komisyonu üyelerine, bütçenin belli bir bindesi oranında doğrudan yatırım yapma hakkı tanınırdı. Böylece Plan ve Bütçe Komisyonu üyesi olan bir milletvekili, seçim bölgesine, bir bakandan bile daha fazla yatırım yapma olanağına kavuşur ve bir dahaki seçimi güvenceye alırdı.)

Ayrıca önergeler bütçe tekniğine göre hazırlandığı için, sadece belli rakamlarla belirtilen kalemlere yapılan eklemeler, aktarmalar ya da bunlardan eksiltmeler biçiminde önerilirdi. Yani bütçedeki harcama kalemlerinin ne olduğunu ezbere bilmezseniz, önergenin anlamını da izleyemezdiniz. Bu nedenle de her önerge okunduğunda, herkes, grup başkan vekiline ya da hükümete bakardı, nasıl oy vereceğini saptayabilmek için.

İşte böyle sakin ve güzel, Bakanlığın bol bol övüldüğü bir oturumdan sonra oylamaya geçildiğinde, birdenbire, hiç haberim olmayan bir önergenin okunduğunu fark ettim. (Doğal olarak, bütün değişiklik önergelerine Müsteşar olarak ben, ya onay veriyor, ya da karşı çıkıyordum. Genellikle ilave fon tahsisi yapıldığı için, hemen hemen hepsine otomatik onay veriyorduk.) Derhal "bir dakika" diye müdahale etmeye kalktı isem de, kimse bana dikkat etmedi. Zaten benim bürokrat olarak Komisyonda söz hakkım da yoktu. Sadece Bakanın ve SHP'li milletvekilinin dikkatini çekmeye çalışmıştım. (Yanlış hatırlamıyorsam, o anda Komisyon'da tek bir SHP'li milletvekili kalmıştı.)

Timurçin Savaş da deneyimli olduğu için, derhal bir terslik olduğunu fark edip, "Hükümet katılmıyor bu önergeye" diye net bir biçimde tavır koydu. Fakat anlaşılan, daha önce, Refah, ANAP, MHP anlaşmış ve ne yazık ki, koalisyon ortağı DYP de bunlara katılmıştı. Başkan, (ki o sırada Başkan yardımcısı bir DYP'li idi) önergeyi oyladı ve kabul edildiğini bildirdi.

Özet olarak önerge, Devlet Opera ve Balesi'nin, maaş dışındaki tüm ödeneklerini, başka kalemlere aktarıyordu. Bir bölümü Anıtlar ve Müzelere, bir bölümü ise, Halk Kültürlerine verilmişti. Böylece Devlet Opera ve Balesi'ne, maaş ödeyip, hiçbir harcama yapamamak, yani hiçbir yapıt sergilememek gibi bir kader çizilmişti.

Toplumda müthiş bir tepki oluştu. Sanatçılar ayaklandı. Herkes, Genel Kurul görüşmelerine ağırlık koydu. Genel Kurul'da, yani bizzat Meclis'te, bütçe müzakereleri sırasında gider arttırıcı öneride bulunulamamakla birlikte, kalemler arası aktarma yapma hakkı vardı. Başbakan da araya girdi. İstanbul'dan gelen sanatçılar, kulisi ve dinleyici localarını doldurdular. Komisyonda atılan kazık, Genel Kurul'da düzeltildi. Düzeltildi de ne oldu? Opera ve Bale, bütçesinin yüzde sekizi kadar bir harcama ile prodüksiyon yapma olanağına kavuştu.

Maestro Rengim Gökmen, Primadonnalar Yekta Kara ve Selmin Günöz

İşte bütün bu olanaksızlıklar içinde inanılmaz başarı gösteren bir yönetici idi Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürü **Rengim Gökmen.** Yakışıklı fiziği, son derece kibar ve beyefendi tavırları ve konuşması, sanki ideal bir Orkestra Şefi modeli haline getirmişti Gökmen'i. Çok da

iyi bir yönetici idi. Telaşsız, sanatçı psikolojisini iyi bilen, çevresindeki kaprisleri ve dengeleri sorun çıkmasını önleyecek biçimde kullanan yetkin ve etkin bir Genel Müdür'dü. Demokratik ve özerk bir Opera-Bale yasası hazırlanmasında da çok katkıları olmuştu. Sanatta, hele hele orkestra şefliğinde fazla demokratiklik olabileceğine çok da inanmadığı halde, yönetim ilkesi olarak, demokratik kurul ve kuralların olabildiğince yapılaşmalarına yol açabilmişti.

Rengim Gökmen'in Opera ve Bale'ye katkıları çoktur. Bunların en önemlilerinden biri, belki de birincisi, Aspendos Festivali idi. Antalya'nın görkemli tarihi tiyatrosunda Opera Festivali'nin ilkini, büyük bir heyecanla **Gökmen** başlattı. Neler çektiğini ben yakından biliyorum. Daha sonra hem bu festivali desteklemek, hem de Opera ve Bale'nin işletme sorunlarının hiç olmazsa bir bölümünü çözebilmek için, bir vakıf kurdu. Kurucular toplantısına ben de katılmış ve Bakanlığın resmi desteğini ifade etmiştim. Vakıf kurulunca da hemen destekleyip, işletme sorunlarının çözümüne katılmasını sağlamıştık. Vakıf aracılığı ile Aspendos Festivali'nin de sürekliliği, hiç olmazsa bir ölçüde güvenceye alınmış bulunuyordu.

Bu güzel insan, (seveni çoktur, ama uzun süre yöneticilik yaptığı için sevmeyeni de vardır herhalde) benim hem zevkle, hem de başarı ile çalıştığım bir "birim amiri" idi. Bütün yetenekli sanatçılar gibi, yöneticilik yapmaktan hiç de memnun değildi. Kendi sanatını, orkestra şefliğini, ihmal ettiğinden dolayı çok yakınıyordu.

İstifasını, sırf benim hatırım için, sekiz-dokuz ay erteledi. Bir başka deyişle, ben, onun ayrılma kararından sonra aylarca görevde kalmasını ve çalışmasını sağladım. Sonunda artık, ben de direnç gücümü yitirdim. **Rengim Gökmen**, Genel Müdürlüğün sıkıcı, bıktırıcı ve verimsiz enerji kaybından, yine sanatının güzelliklerine döndü. Görevi bir başka güzel insana, **Hasan Hüseyin Akbulut'a** devretti. Şimdi bayrağı **Akbulut** koşturuyor. Telaşsız bir dinamizm ve başarı ile.

Yekta Kara, sadece sahnelerin ses primadonnası değil, İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nin hem idari, hem de sanatsal yönetim anlamındaki "birinci kadını"dır. Üstün yöneticilik niteliği, yalnızca sahnede yönettiği operalar açısından değildir. O, bunu, İstanbul gibi bir "cadı kazanında" başarıyla müdürlük yaparak da kanıtlamış bir "sevgili dost"tur. "Sevgili Dost"tur diyorum, çünkü ağabeyi felsefeci ve dilci Profesör rahmetli **Berke Vardar,** hem babamın (genç), hem de benim

(yaşlı) arkadaşımdı. **Yekta Kara**'yı da çok eskiden tanır ve uzaktan hayranlığımı sürdürürdüm. Müsteşarlığımın ilk idari eylemlerinden biri, O'nun İstanbul Müdürlüğüne atanmasına katkıda bulunabilmek olmuştu ve bundan büyük mutluluk duymuştum.

Kabına sığmayan bir sanatçı, bir yönetici olan **Yekta Kara**, İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'nin onarımı sırasında da, ne yapmış etmiş, **Cemal Reşit Rey** Salonu'nu kullanarak, programını uygulayabilmişti. Ayrıca doğrudan kendi girişkenliği ile, Bakanlığın tarihsel mekânlarında, "Tarihle iç içe, halkla el ele" adıyla halk konserleri başlatmıştı. Bir yandan Turandot gibi uluslararası başarıya ulaşan operaları yönetiyor, öte yandan İstanbul'un "gayya kuyusu" gibi olan sanat çevresinde çok başarılı bir müdürlük görevi yapıyordu.

İzmir Devlet Opera ve Balesi Müdürü **Selmin Günöz**'ü ise, önce ismen, kâğıt üzerinde tanıdım. İzmir gibi çok sorunlu bir yere atanmıştı ve ne denli başarılı olabileceği tartışılıyordu. İşlerimin çokluğundan dolayı, göreve başladıktan uzunca bir süre sonra gidebildim İzmir'e. Keşke gitmez olsaydım. Eski Elhamra Sineması'nın yetersiz olanakları yüzünden, damı eternitle kaplı boya atelyelerinin içindeki bale çalışma odaları, (evet yanlış okumadınız, yersizlikten dekor boyaları ile bale provaları aynı mekânda yapılıyordu, sanıyorum hâlâ da öyle) sahne arkasındaki kargacık burgacık küçücük havasız soyunma odaları çok çarpıcıydı. Müsteşarlığımdan da, devletten de, hatta insanlığımdan da utandım İzmir'deki sefaleti görünce. Aslında İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nin de koşulları çok zordu. Bir başka bölümde de anlattığım gibi, aynı binayı ve aynı sahneyi beş ayrı kurumla paylaştıkları için, onların da çok sorunları vardı. Ama İzmir'in yanında, bunlar bile hafif kalıyordu.

Sadece Opera ve Bale değil, Devlet Senfoni Orkestrası da sıkıntı içindeydi. İdare bölümü başka binada, prova salonu başka yerde, konser salonu ise başka bir merkezde idi.

Tüm görev dönemim boyunca İzmir'e, özellikle tam bir çıkmazda olan, sevgili dostum **Ahmet Taner Kışlalı**'nın zamanında başarıyla kurulmuş, fakat sonradan geliştirilememiş İzmir Opera ve Balesi'ne destek olmaya çalıştım.

Ama bir müsteşar, elinde bulunan, genel bütçenin binde beşi oranındaki olanaklarla ne yapabilir ki? Şu anda bu satırları yazarken bile, İzmirli sanatçılara karşı, devletin aczinden dolayı, müthiş bir eziklik duygusunu yine yaşıyorum.

İşte bütün bu, adeta "gerçeküstü" (sürrealist) olanaksızlıklar içinde üretilen ve başrolünü **Selmin Günöz**'ün oynadığı "My Fair Lady" müzikalini, Yevgeni Onyegin Operasını ve bizzat gözlerimle görmesem, asla inanmayacağım daha başka başarıları anlatmak için "Mucize" kelimesinden başka sözcük bulamıyorum.

Üstelik, bütün maddi olanaksızlıklara ek olarak, İzmir, opera ve bale sanatçılarının birbirleriyle en çok çekiştikleri, birbirlerini sözlü ve yazılı ihbarlara en çok konu ettikleri bir kentti. **Rengim Gökmen**'le birlikte enerjimizin ve zamanımızın büyük bölümünü İzmir'e harcıyorduk.

Selmin Günöz, bu kaos içinde gerçek bir sanatçı ve yönetici direnci gösterdi sonuna dek. Ama sonunda galiba o da yoruldu ve benim görevden ayrılmamdan kısa bir süre sonra Ankara'ya göç etti.

On Beş Yılda Yalnız 370 Kadro İle Açılan İki Birim

Devlet Opera ve Balesi'ne 1981 yılından 1996'ya kadar topu topu yalnız üç yüz yetmiş kadro alınabilmişti. Buna karşılık, İzmir'de ve Mersin'de iki ayrı opera ve bale birimi hayata geçirilmişti. Hem de çok üstün ürünlerle.

Opera ve özellikle bale, nankör mesleklerdir. Belli bir yaştan sonra, ne denli ünlü ve başarılı olursanız olunuz, doğa, hükmünü icra eder. İşte büyük güçlüklerle, bu topluma inanılmaz hizmetler veren opera ve bale sanatçılarının emeklilik ve sosyal güvenlik sorunları da var.

Maliye Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı da daha çok ekonomik verimliliğe yönelik olduklarından, kültür işlerine pek destek vermezler. Samsun, Van ve Gaziantep Opera'larının açılması için çok çalıştık.

Samsun'un kararını da Bakanlar Kurulu'ndan çıkardık. Ama ben görevi bıraktığımda, hâlâ kadroları verilmemişti. Hiç unutmuyorum, hem benim hem eşimin arkadaşı olan **İlhan Kesici,** o zaman DPT Müsteşarı idi. (Sonradan İstanbul Belediye Başkan adayı ve 1995 seçimlerinde de ANAP Bursa Milletvekili oldu.) Ben, yeni sanat kurumları oluşturabilmek için sağa sola koşuştururken, bir gün bir toplantıda bana, "Yahu **Emre** ne yapacaksın Samsun'da Opera'yı, bırak bu fantezileri" diye takılmıştı.

Rengim Gökmen'in ve ondan sonra Genel Müdür olan **Hasan Hüseyin Akbulut**'un şahsında, **Yekta Kara** ve **Selmin Günöz**'ün kişilikle-

rinde, tüm Opera ve Bale sanatçılarını saygıyla, sevgiyle, övgüyle anıyorum. Hepsi tek tek birer "mucize" olan bu insanların, ortak yaptıkları işler ise "mucizevi"dir.

Bir de birbirlerini yemeseler...

Bir Vasiyet

Tüm sanat kurumlarında, kaybedilen sanatçı ve yönetici için bir tören yapılması adettir. Sanatçının ya da yöneticinin tabutu sahneye getirilir. Küçük bir tören yapılır, bir parça seslendirilir, kişiliği bir iki konuşma ile anlatılır. Sonra da sanatçı dostları, tabutun önünden saygı geçişi yaparlar.

Ben de, hem **Rengim Gökmen**'e, hem de **Hasan Hüseyin Akbulut**'a bir vasiyette bulundum. Benim için yapılacak törende, **Ferit Tüzün**'ün Çeşmebaşı bale müziğinin soprano bölümleri icra edilsin. Bunu **Yekta Kara, Selmin Günöz** veya onların uygun göreceği biri yapabilir. Kimse bulunamazsa **Müfide Özgüç**'ün o billur sesi ile kaydedilmiş olan bölümler banttan çalınsın. Sonsuzluk yolculuğuna Anadolu'nun o dinamik ritmi ile, bale yapar gibi çıkmak istiyorum.

YAŞAR KEMAL EPOPESİ TOPLANTISI VE İKİ DEĞİŞİK VALİ, İKİ ZIT YAKLAŞIM

Kültür Bakanlığı olarak pek çok yerel kültür ve sanat etkinliğine destek veriyorduk.

Bu arada, ulusal ve hatta evrensel nitelikte bazı olayların, İstanbul ve Ankara dışındaki kentlerde düzenlenmesine de özen gösteriyorduk. Böylece, Türkiye'nin her yöresindeki kültür düzeyini arttırmaya çalışıyorduk.

Kentlerde en büyük memur validir.

Vali, hem devletin oradaki temsilcisidir, hem de elinde çok çeşitli olanaklar vardır.

Bu anlamda biz, her faaliyetimizde o kentin valisi ile özel bir işbirliği gerçekleştirme çabası da gösteriyorduk.

Vali, devletin en büyük temsilcisi olarak, iline gelen bakan ve müsteşar düzeyindeki merkezi hükümet temsilcileri ile de ilgilenirdi.

Adana'da Yaşar Kemal Epopesi

Türkiye Yazarlar Sendikası, sevgili ve ünlü **Yaşar Kemal** için bir "Çağdaş Epope" (destan) sempozyumu düzenlemişti.

Fransa'daki Dünya Kültür Akademisi'nin de desteği ile yapılacak olan bu "çağdaş efsane" toplantısına, **Yaşar Kemal** üzerine bildiri verecek yazarlar ve bilimadamları katılıyorlardı.

Kültür Bakanlığı olarak, bu faaliyete parasal ve manevi destek vermiştik.

Aynı sıralarda, **Yaşar Kemal**'in doğduğu köy olan Hemite'de, tasarımını **Metin Deniz**'in gerçekleştirdiği, heykeltraşlığını **Yunus Tonguç**'un yaptığı bir anıt açılacaktı.

Sempozyum 9 Mayıs 1993 tarihinde Adana'da Çukurova Üniversitesi'nde başlayacaktı.

Türkiye Yazarlar Sendikası, bir özel uçak tutmuş ve davetlileri İstanbul'dan Adana'ya getirmişti.

Organizasyonu, Türkiye Yazarlar Sendikası adına, sevgili **Onur Yurdatapan** yapıyordu.

Onur Yurdatapan, general bir babanın oğlu, **Şanar Yurdatapan** ile **Lale Mansur**'un kardeşi idi.

Ayrıca, İstanbul'da Esentepe'de bir yıl kadar aynı apartmanda altlı üstlü oturmuştuk.

Ben, Hemite'deki törene yetişememiş, sempozyumun açılışını yapmak üzere, uçakla 8 Mayıs günü Adana'ya gitmiştim.

Havaalanında İl Kültür Müdürü **Mehmet Göl** tarafından karşılandım.

Kendisine bir araba bile tahsis edilememiş olduğu için, bir arkadaşından ödünç aldığı beyaz bir Renault 12'yi bizzat kendisi kullanarak, Müsteşarını ağırlıyordu.

Biz Bize Bir Sempozyum ve İrticalen Okuduğum Efsane Kitabı

Ertesi sabah, Çukurova Üniversitesi'nin amfisinde sempozyum başladı.

Vali yok. Vali adına bir temsilci de yok.

Daha önemlisi, salon bomboş.

Sadece, Türkiye Yazarlar Sendikası'nın İstanbul'dan getirdiği konuklar var.

Bir de, Adana'nın yerel aydınlarından ve üniversiteden birkaç kişi.

Koskoca amfi "bomboş".

Aslında, Türkiye'de kültüre verilen önemi ya da "kültürün önemsizliğini" belirten, çarpıcı bir simgesel görüntü idi o toplantı.

Açış konuşmalarında, Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı **Oktay Akbal, Yaşar Kemal** üzerine kısa fakat çok güzel bir takdim yaptı.

Sıra bana geldiğinde, değişik bir sunuş yapmaya kararlıydım.

Grubun küçük fakat çok kaliteli oluşu, yapacağım bu değişik türdeki takdimi kolaylaştırıyor ve bana cesaret veriyordu. Çünkü, "mesajı" ancak izleyicilerin algılama gücüne dayalı olan bu sunuş, iyi anlaşılmadığı takdirde, o kadar ünlü kişinin önünde rezil olmak da vardı.

Kürsüye geldim.

Herkesi, Kültür Bakanlığı ve Kültür Bakanı adına selamladım.

Yaşar Kemal'in feodaliteden kapitalizme geçişi en iyi yansıtan yazar olduğunu söyledim.

Ayrıca, toplumsal yapıyı en iyi çözümleyen yazarlardan biri olması-

na karşılık, insan ögesini de ihmal etmediğini, bireyi en ince ayrıntılarıyla ele almış olduğunu belirttim.

Bunlara ek olarak, doğa sevgisini ve çevreciliği de, "yeşil hareket" moda olmadan çok önce kitaplarındaki ana temalardan biri olarak kullandığını vurguladım.

"O, bir yaşayan efsanedir, bir destandır" diyerek konuşmamın ilk bölümünü noktaladım.

Bu bölüm, genel olarak yapacağım sunuşun sadece girişi idi.

Girişi bitirdikten sonra izleyicilere, "Şimdi" dedim, "Size 2993 yılında, yani günümüzden bin yıl sonra yazılmış olan bir **Yaşar Kemal Efsanesi**'nden bir bölüm okuyacağım!"

Salona, "Bana şurdan kitabı verin bakayım!" diyerek, herkesin dikkatini bir kez daha tahrik ettim. Uyuyanları uyandırdım.

Tabii, "bir kitap" değil de, "kitabı" dediğim için, bir tedirginlik ve huzursuzluk yaşandı.

Salon iyice uyarıldı.

En ön sırada oturan bir gence, "Verin canım, herkeste var ya. Ünlü **Yaşar Kemal** Efsanesi kitabı" dedim.

Çocuk iyice afalladı.

Onun üzerine "Şu mavi kaplıyı" diyerek, yanındaki ciltli ajandayı işaret ettim ve kürsüden indim. Gidip defteri aldım. Kürsüye geldim. Rastgele bir beyaz sayfayı açıp okumaya başladım.

Dikkatli bir okuyucu mutlaka fark etmiştir: Bu bölümün arabaşlığı, dil ve anlam bakımından çelişkili.

"İrticalen" hazırlıksız, bir metni okumadan, ona bağlı kalmadan yapılan konuşma demektir. Bu nedenle, "irticalen kitap okudum" sözü yanlıştır. Bir konuşma, ya "okunarak" yapılır, ya da hazırlıksız, "irticalen".

İşte ben, bu mantık ve anlam çelişkisini kullanarak, bu satırları okuyanlara, **Yaşar Kemal Epop**esi'nde ne yaptığımı anlatmaya çalışıyorum.

Aslında, irticalen konuşuyordum. Fakat, konuşmamı sanki bir kitaptan okuyormuşcasına izleyiciye aktarıyordum.

Rolünü ezberlemiş bir aktör ya da aktris değilseniz, boş bir sayfaya bakarak "okuyormuş gibi yapmak," dünyanın en zor işlerinden biridir.

Doğrusu benim de, yapıp yapamayacağım konusunda kuşkum vardı ama, falsosuz bitirdim.

Her neyse, açtım boş defteri ve başladım okumaya:

"**Yaşar Kemal**, daha henüz yaşarken bile tam bir efsane olmuştu".

"Yazarlar, çizerler ona 'üç M' diyorlardı: Muharrir, Mürşid ve Mehdi".

"Bir yazar olarak 'Muharrirlik' mertebesine zaten hemen erişmişti".

"Aynı zamanda, sürekli olarak halkı aydınlattığı için, kendisine, 'Mürşid' de deniyordu".

"Daima gerçeği gördüğü ve bu niteliği ile insanları da doğru yola sevkettiği için, son olarak kendisine 'Mehdi' lakabı da takılmıştı".

"**Yaşar Kemal**, yaşarken bu üç M özelliği ile herkesin başvurduğu bir bilge kişi idi".

"Örneğin, o dönemde Cumhurbaşkanı 'beklenmedik bir biçimde' ölmüştü".

"Politikacılar, yöneticiler, hep toplanmışlar, 'Ne yapalım?' diye sormak için, **Yaşar Kemal**' e gitmişlerdi".

"**Yaşar Kemal** de onlara '**Süleyman**'ı seçin! Demirden eli vardır. İyi yönetir' demiş ve dönemin Cumhurbaşkanı böylece belirlenmişti".

Dedim ve elimdeki boş beyaz sayfaları dinleyicilere çevirerek:

"İşte bin yıl sonra yazılmış olan **Yaşar Kemal** efsanesi böyle diyor" sözleri ile konuşmamı noktaladım.

Kürsüden inerken, gerçekten o küçük topluluktan beklenmeyen bir alkış patladı.

Mesajım, çok iyi anlaşılmış ve tam yerine ulaşmıştı.

Böylece, gerek biçim, gerek içerik olarak, büyük usta **Yaşar Kemal**'e istediğim ölçüde bir saygı gösterebilmiş olduğumu sanıyorum.

Oktay Akbal, elimi sıkarken, "Müthiş bir sanat adamısın **Emre**" dedi.

Yaşar Kemal de çok mutlu olmuştu. Beni kucakladı. İki yanağımdan öptü. Gözleri dolmuştu. (Zaten müthiş bir duygu adamıdır.)

Çok sonraları Adana'daki organizasyonun yükünü büyük ölçüde taşımış olan sevgili **Demirtaş Ceyhun** da, "Yahu" demişti. "Nasıl o boş sayfalara bakarak, hiç kekelemeden, okur gibi hikâye anlattın? Hepimiz şaşırdık kaldık ".

Her neyse, açış konuşmalarından sonra, sempozyum, bildiriler ile normal mecrasına girdi.

Ben, o akşam yine uçakla Ankara'ya dönüyordum.

Kültür Müdürü, yine arkadaşının özel arabasını kullanarak beni havaalanına götürdü.

Fakat tam alana giren yol, polis tarafından kesilmişti.

Hac kafileleri dolayısıyla trafik polisi yolu kesmişti.

Önce Kültür Müdürü, yolu kesmiş olan polise, "Arabada Müsteşarım var, izin verin de geçelim" dedi.

Polis hiç oralı olmadı.

Onun üzerine ben, "Evladım, ben bu devletin Müsteşarıyım. Yardımcı ol da, havaalanına gideyim" dedim.

Polisin cevabı harika idi. (Düşündükçe hâlâ gülüyorum.)

"Ben de bu devletin polisiyim" dedi. Sonra gayet ilgisiz bir biçimde bize arkasını dönerken, kalabalığa doğru eliyle işaret ederek : "Buyrun, geçebilirseniz geçin!" dedi ve bizi kaderimizle baş başa bırakarak yürüdü gitti. Belki de, otomobil özel plakalı olduğu ve ben önde, Müdürün yanında oturduğum için, kimliğime pek inanmamıştı.

Zar zor, havaalanına ulaştık.

VIP salonu kilitliydi. Uzun uğraşlardan sonra, salon açıldı, THY yetkilisi bulundu.

Uçağa eriştiğimde kan ter içinde kalmıştım.

Aslında Valinin, bize kötü muamele eden polisten ya da VIP salonunun durumundan tabii ki haberi bile yoktu.

Ama, **Yaşar Kemal** üzerine, uluslararası nitelikteki bir bilimsel sempozyuma hiçbir ilgi göstermeyen, iline gelen pek çok yazar, çizer, bilimadamından oluşan toplulukla hiç alakadar olmayan bir Vali ile kendisine doğrudan bağlı olan polislerin davranışı da, genel bir bütünlük oluşturmuştu.

Bir Başka Vali: Bir Kültür Adamı

İlginç bir rastlantı ile, yine Türkiye Yazarlar Sendikası'nın, yine uluslararası nitelikteki bir başka etkinliği aynı yıl, hemen hemen tam beş ay sonra 7 Ekim'de, Edirne'de yapıldı.

Türkiye Yazarlar Sendikası, yine Kültür Bakanlığı'nın desteği ile, "Uluslararası Doğu Avrupa, Balkanlar ve Karadeniz Ülkelerindeki Çağdaş Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu" düzenlenmişti.

Bakanın programı uygun olmadığı için, açılışı yine ben yapacaktım.

O sabah, araba ile İstanbul'dan yola çıktık.

Edirne sınırına geldiğimizde yol, aynen Adana'da olduğu gibi trafik polisi tarafından kesilmişti.

Ama bu kez, beni karşılamak ve trafik polisinin öncülüğünde ve korumasında yola devam etmemizi sağlamak için.

Vilayete girdiğimizde, gerçek bir kültür adamı olan Edirne Valisi **Koru Engin,** tüm yardımcıları ve müdürleri ile kapıda karşıladı beni.

Sempozyumun yapılacağı salona girdiğimizde (ki yaklaşık bin kişilik bir salondu), ise gözlerime inanamadım.

Büyüklü küçüklü izleyicilerle tıklım tıklım doluydu salon.

Birçok yaşını başını almış izleyiciye ek olarak, pek çok genç de salonu doldurmuştu. Anlaşılan Vali, lise son sınıf öğrencilerinin de sempozyuma gelmelerine izin vermişti.

Nerede Adana'daki "korkutucu" yalnızlık, nerede Edirne'nin cıvıl cıvıl ama disiplinli kalabalığı.

Belediye Başkanı (ki gerçekten zarif bir insandı) **Hamdi Sedefçi** ve Edirne'nin hemen hemen tüm aydınları, gençlerle kucak kucağa, özlenen bir kültür ve kültür için dayanışma ortamı oluşturmuşlardı.

Toplantının tüm yükü, TYS'nın ikinci başkanı sevgili **Demirtaş Ceyhun**'un üzerindeydi. **Demirtaş**'ın açış konuşmasından sonra sıra bana gelince, önce moda deyimi ile "sivil toplum örgütlerinin", yani esas olarak "gönüllü örgütlerin" toplumsal rolüne değindim. Atatürk'ün dil ve tarih konularını bu tür örgütlere emanet ettiğini, bizim de Bakanlık olarak sempozyumu Türkiye Yazarlar Sendikası ile birlikte yapmamızın bu konudaki inancımızı yansıttığını vurguladım.

İkinci olarak, televizyon kültürüne karşı, yazılı kültürün önemini vurguladım ve konuşmamın bir yerinde, "Unutmayınız ki, yazılı kültürün efendisi, elektronik kültürün kölesiyiz" biçiminde bir cümle söyledim.

Ses tonum alkış bekler biçimde olmadığı, konuşmam sürdüğü halde, salonun ortalarından doğru bir alkış başladı ve tüm salona yayıldı.

İzleyici gerçekten de çok duyarlı nitelikteydi.

Alkışın başladığı noktaya baktım: Gençler çoğunlukta idi.

Sonradan, Edirne'de çıkan **Oluşum** dergisi, Ekim 1993 sayısında beni kapak yapmış ve "YAZILI KÜLTÜRÜN EFENDİSİ, ELEKTRONİK KÜLTÜRÜN KÖLESİYİZ" diye başlık atmıştı.

Üçüncü olarak da, dilin kültürel kimlik ile olan ilişkisine dikkati çekerek, dilimizi barış, sevgi, hoşgörü, eşitlik ve adalet için kullandığımız ölçüde insanlığa yararlı olacağımızı vurguladım.

Benden sonra sıra Valinindi.

Son derece iyi hazırlanmış, çok güzel bir konuşma yaptı.

Alkışlarla açılış oturumu bitti.

Biz Vali ile çıktık ve Edirne'nin Bakanlığın etkinlik alanına giren sorunları ile ilgili yerlerini denetledik.

Valinin konulara egemenliği derhal dikkati çekiyordu.

İşimi bitirip "allahaısmarladık" dediğimde, içimde, böyle bir Vali ile birlikte görev yapmış olmanın sevinci vardı.

Adana toplantısı ile Edirne toplantısı arasında geçen zaman zarfında Adana Valisi terfi ettirilmiş, Edirne Valisi ise, yeni kararname ile merkeze, yani kızağa alınmaktan son anda kurtulmuştu.

Kader!

DAĞILAN SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE KÜLTÜR VE SANAT BUNALIMI. RUSYA YİNE DE, HÂLÂ BÜYÜK DEVLET

1990'lı yıllarda Türk-Rus ilişkilerinin kuruluşunun beş yüzüncü yılı, Ankara'da gerek Rus Sefaretince, gerekse Kültür Bakanlığınca yoğun sanat programları yoluyla kutlanıyordu.

Sevgili dostum eski Büyükelçi **Albert Çernişev,** 1492 yılında **İkinci Beyazıt** ve **Üçüncü İvan** arasında başlatılan ilişkilerin şanına layık konserler, sergiler düzenliyordu. Ben de, hem Bakanlık olarak bunlara destek vermeye, hem de kutlamalarda bizzat bulunmaya özen gösteriyordum.

Çernişev, olağanüstü bir diplomattı. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Rusya Federasyonu'nun kurulması sırasında kesintisiz olarak Ankara Büyükelçiliğinde bulunmuştu. Son derece sempatik ve zeki bir insan idi. Nitekim, sonradan da, Bakan yardımcılığı makamına terfi ederek, Türkiye'den ayrılmıştı.

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile oluşturduğumuz TÜRKSOY örgütlenmesini dengelemek için, Ruslar ile beraber inşa ettiğimiz ve imzaladığımız Karadeniz Kültürel İşbirliği Alanı Anlaşması sırasında, Rus Kültür Bakanı **Evgeni Sidorov** ile de yakın ve güvene dayalı bir dostluk kurmuştuk.

Bu arada **Sidorov**'un yardımcısı, çok güzel bir sanatçı olan Bayan **Tatyana Sherefova Nikitina,** Türkiye'ye gelmiş ve konuğumuz olmuştu. Ev sahipliğini şahsen ben yapmıştım.

1990'lı yıllarda bir gelişme daha vardı Türk-Rus ilişkilerinde. Türkiye'den kaçırılmış bulunan Truva Hazineleri'nin, İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'dan Rusya'ya getirilmiş olduğunu ve **Puşkin** Müzesi'nin depolarında saklandığını öğrenmiştik.

Aslında Alman arkeolog **Heinrich Schliemann**'ın kaçırdığı Truva Kralı **Priamos**'un hazinesinin sahibinin kim olduğu, uluslararası hukuk açısından çok tartışmalıydı.

Bir iddiaya göre, Osmanlı Devleti'nin kaçakçılık iddiası ile dava açtığı bir Yunan mahkemesi, **Schliemann**'a 50.000 Frank para cezası vermiş, bu cezayı Osmanlı'ya ödeyen arkeolog, böylece hazinenin yasal sahibi olmuştu. Oysa, Osmanlı arşivlerinde böyle bir belge yoktu, Ayrıca **Schliemann**'ın anılarında da böyle bir olaydan bahsedilmediği gibi, hazineyi kaçak olarak dışarı çıkarttığı da biliniyordu. Nitekim sonradan,

Yunanlılarla anlaşamayan **Schliemann,** hazineyi önce Rusya'ya götürmüş, ancak Çar **II. Alexander,** çalıntı eserlere para ödemek istemeyince, Almanlara bağışlamıştı. İşte Sovyetler Birliği'nin Almanya'yı işgalleri sırasında Moskova'ya naklettikleri hazine buydu.

Ruslar, hazinenin **Puşkin** Müzesi'nde bulunduğunu o zaman resmen kabul etmiyorlardı. Ayrıca, 1993'te Parlamento, Rusya'daki eserlerin yurt dışına çıkarılamayacağına ilişkin bir de karar almıştı.

Biz Kültür Bakanlığı olarak, bu hazine üzerinde hakkımız olduğunu ileri sürebilmek için, Ruslarla sıcak ilişkileri sürdürmeye çalışıyorduk.

Beş yüzüncü yıl kutlamaları çerçevesinde, Bakanlık olarak, Moskova'da bir karma resim sergisi planlamıştık. Ruslar, bu sergiyi benim açmamı istemişlerdi. İşte hem Truva hazineleri konusunda yumuşak bir yaklaşımla ilişkileri geliştirmek, hem de Türk-Rus kültürel değişim programını paraflamak üzere, **Sidorov**'un davetini kabul ederek, 9 Kasım 1993 tarihinde, Hukuk Müşavirimiz **Refik Ali Uçarcı** ve Dış İlişkiler Daire Başkanı **Servet Ayman** ile birlikte Moskova'ya gittim.

Ruslar'ın Olağanüstü Programı

Moskova'daki Kültür Ataşemiz, Prof. **Ali Gitmez** idi. Benim Hacettepe'den yakın arkadaşım olan **Ali Gitmez,** Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde iken Moskova'ya atanmıştı. Son derece çalışkan, akıllı ve birikimli bir arkadaştı. Seyahatimin resmi ilişkiler bölümüne ek olarak, kendisinden, beni olanaklı olduğu ölçüde çok sanatçı örgütüyle buluşturmasını ve hiçbir an boş kalmamak koşuluyla, Moskova'daki tüm sanat etkinliklerini seyretmemi sağlamasını rica etmiştim.

Rusların da yakın desteğiyle, **Ali,** benim için müthiş bir program yapmıştı. Gerçekten sabahın sekizinden, gece yarısına kadar bir an boş kalmamacasına bir koşuşturmaca. Şimdi geriye baktığımda, sevgili **Ali Gitmez**'e ve **Sidorov** başta olmak kaydıyla, tüm Rus dostlara ne çok şey borçlu olduğumu anımsıyorum. Dört günlük bir seyahat içine gerçekten bir sosyo-politik ve kültürel gözlem şöleni sığdırmışlardı.

Gidiş ve dönüş ile birlikte altı güne yayılan bu seyahatin her anını değerlendirmek kaygısı ile, Moskova'ya vardığımız gece, değerli Büyükelçimiz **Ayhan Kamel** resmi olmayan bir "hoşgeldin" yemeği verecekti. Havaalanına indiğimizde, yemeğe kadar birkaç saat olduğunu gördüm ve hemen Kremlin Meydanı'na gidip gidemeyeceğimizi sordum. Rus dostlarım da, **Ali Gitmez** de bunun çok iyi bir fikir olduğunu

sanmadıklarını, çünkü havanın çok soğuk olduğunu, benim yeni Ankara'dan gelmiş olarak, Meydan'ın keskin soğuğunda hastalanabileceğimi, bu ziyareti gündüz, hava daha yumuşakken yapmamızın uygun olacağını söylediler. Ben ısrar ettim. "Peki" dediler. Ve hiç olmazsa, elimde taşımakta olduğum pardesümü giymem için uyardılar.

Enfes bir Moskova akşamı. Kremlin Meydanı yalnızca çok soğuk değil, aynı zamanda dondurucu bir rüzgâr esiyor. Kasım ayında Moskova. Gece Kremlin Meydanı. Ben, dünya tarihini değiştiren olaylara tanıklık etmiş Meydan'da, Saray'a ve etrafa bakıyorum. Zaten fazla giyinmekten hoşlanmadığım için, soğuğa falan dikkat ettiğim de yok.

Gece **Ayhan Kamel**'in yemeğine gittiğimizde, sesim tümüyle kısılmıştı. Tüm hafta, resmi müzakereler dahil, fısıltı halinde konuşabildim ancak.

Ayhan Kamel, tam bir büyükelçi. Büyük bir yetkinlikle, Türk-Rus ilişkilerini özetleyiverdi. Aklı ve zerafeti ile tam bir ev sahibi idi. Sanıyorum, Moskova seyahatimin başarısında onun da ilgi ve desteğinin büyük rolü vardı.

Resmi görüşmelerden arta kalan zamana, altı müze ile dört resmi ve gönüllü kuruluş ziyareti, iki özel aile (ev) gezmesi, Bolşoy ve Kremlin'de iki ayrı gösteri izlenmesi, biri Rus Bakanın, biri bizim Büyükelçinin iki resmi akşam yemeği, bizim karma serginin açılışı, iki radyo ve bir televizyon programı gibi olayları sıkıştırdığımı ve bu arada, otel, sokak, park, cadde, dükkân ve açık hava pazarı gezintilerini ihmal etmediğimi söylersem, **Ali Gitmez**'e ve başta beni hiç yalnız bırakmayan Bakan Yardımcısı **Alexeevich Rodionov** olmak kaydıyla, Rus dostlara neden "medyun-u şükran" olduğumu anlarsınız sanırım.

Resmi Temaslardaki Kalite

Rusya büyük devlet. Her zaman da "Büyük Devlet" olmuş. Bunun geleneğini de biz bile gözlemledik. Her konuştuğumuz ve karşılaştığımız yetkili, müthiş bir "global vizyon" sergiliyordu konuşmasında. Sonra da "bölgesel" çözümlemelere geçtiğinde, pek doğal olarak adamların ne dediği, niçin dediği ve izledikleri politika, son derece açık seçik ortaya çıkıyordu.

Sidorov ve arkadaşları ile müzakereler, tam bir uyum içinde geçti. **Tansu Çiller,** Rusya'dan daha yeni dönmüştü. **Sidorov,** kendisi ile tanıştığını, çok etkilendiğini söyledi. Ben de her zamanki nezaket sözlerinden

sonra, üç ana konu üzerinde düşüncelerimi söyledim. Birinci olarak, yeni kurulan Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerimizde Rusya'nın desteğine ihtiyaç duyduğumuzu belirttim. İkinci olarak, bu Cumhuriyetlerde Marksizmin çökmesinden sonra ortaya çıkan boşluğu doldurmakta olan milliyetçilik ve dincilik akımlarının mutlaka demokratiklik ve laiklik ilkeleriyle desteklenmesi gerektiğini, yoksa ortalığın çok daha fazla karışacağını söyledim. Üçüncü olarak da, müze uzmanlarını, Truva harabelerinin yerini görmek ve istedikleri tetkiklerde bulunmak üzere Türkiye'ye davet ettim. (Nitekim üç kişilik bir heyet, sonradan Türkiye'ye geldi.)

Ertesi gün, ikinci resmi temasımızı, Rusya Dışişleri Bakanlığında Dış İlişkiler ve Kültürel İlişkiler Yönetimi Başkanı **Mosel Konstantin Nikolaevich** ile yaptık. **Sidorov** 'a söylediğim üç ana noktayı, biraz daha "global çözümleme" çerçevesinde ayrıntılandırarak kendisine aktardım. **Nikolaevich,** inanılmaz bir duyarlılıkla algıladı sözlerimi, özellikle ideoloji konusunda çok derinliğine analizleri ile bana destek verdi.

İşin en ilginç tarafı ise, Truva Hazineleri konusunda müzakerelere kapalı olmadıkları izlenimi vermesiydi. Kendisi, "Ulusal Tarihsel Zenginlikler" Komisyonu üyesi olduğu için, (Bu Komite, doğrudan Parlamentoya bağlıydı ve Başkanı **Sidorov**'du) söyledikleri özel önem taşıyordu.

Müze, Örgüt ve Ev Ziyaretleri

Rusya'daki müzelerde insanı en çok etkileyen öge, aynen bizde olduğu gibi, "tarihin ihtişamı". Bizim bakımımızdan çok önemli bir tarafı da var bu müzelerin: Bizim tarihimizin "öteki yüzünü" görebiliyorsunuz oralarda. Ortodoks dininin ve Çarlığın tüm özellikleri, Osmanlı tarihinin "karşıt yüzünü" oluşturuyor.

İkinci bir öge, bugünlerde Rusya'nın yaşadığı mali zorluklar. Her müzede, gerek maaşların yetersizliği, gerekse hizmet ödeneklerinin yokluğu hemen göze çarpıyor. Bütün yöneticiler, gerek kendi yaşam koşullarından, gerekse müzelerinin kaynak yetersizliğinden yakınıyorlar. "Ah eski güzel günler" edebiyatı, tüm kültür kurumlarında egemen. Resmen ve hiç çekinmeden konuşuluyor bu konu.

Görkemli tarih müzelerinin yanında, folklor ve el sanatları müzeleri de çok etkileyiciydi. Müzecilik, tam bir saltanata sahipmiş. Şimdi bile bu saltanatın devam ettiğini ve hızla çökmekte de olsa, daha uzun süre tarihten gelen alt yapı sağlamlığının, müzeleri yaşatacağını söylemek çok yanlış olmaz sanırım.

Plastik Sanatçılar Birliği'nde, ressamlar ve eleştirmenler ile yaptığımız toplantılarla, yazarlar ve edebiyat eleştirmenleri ile yaptığımız söyleşilerden, tek bir izlenim çıkıyordu: Devlet, bu alanlardan desteğini çekince, tam bir kriz baş göstermişti Rusya'daki sanat ve edebiyatta.

Gözlemleyebildiğim kadarıyla sorunun temeli, bir zamanlar hem maddi kaynak, hem de manevi ve siyasal prestij bakımından oldukça yeterli bir devlet yardımına sahip bu alanlardaki desteğin çekilmesinde yatıyor. Devlet desteği çekilince, faaliyetler durmuş. Ayrıca sanatçı ve edebiyatçılar da kendilerini, sosyal statü ve maddi güvence açısından "açıkta kalmış" bir durumda bulmuşlar. İşin daha da kötüsü, topluma egemen olan "serbest piyasa koşulları", bu alanların yaşamasına yetecek bir kaynak sağlayamamış. Çünkü servet el değiştirince, "yeni zenginler", toplumun geleneksel sanat ve edebiyatsever tutum ve davranışını yansıtmayan bir sosyal grup niteliği ile ortaya çıkmış.

Bu durumda, bütün sanatçı ve edebiyatçılar, "dışa açılma" modasının da etkisiyle (ve başka seçenek de kalmadığından) gözlerini "yabancı ülkelere" çevirmişler.

Hiç kuşkusuz, Türkiye de bu "dışarı" kavramının içinde. Bu nedenle, Rusya'da iş yapan özel teşebbüs firmaları, biraz ilgilenseler, hem müthiş kültür-sanat etkinlikleri üretebilir, hem de Rusya'nın tarihsel zenginliklerinin inanılmaz güzellikteki kültür ve sanat ürünlerini satın alabilirler.

Benim bu satırlarımı, yurt dışında iş yapan firmaların yöneticilerinin okuyacağını doğrusu pek sanmıyorum. Ama onların basın ya da sanat danışmanları tesadüfen bu kitabı okurlarsa, lütfen hemen bu konuya dikkatlerini çeksinler patronlarının.

Sanırım, hem Rusya'nın, hem Türkiye'nin yararlanabileceği pek çok kesişme noktası bulunabilir Rusya'da. (Sevgili **Ali Gitmez**'in bir vakıf projesi vardı, benim çok desteklediğim. Kendisi ile temas edilirse, belki anlamlı bir "küçük adım"a katkıda bulunulabilir.)

Yukarda çizdiğim manzara, ev ziyaretlerinde çok daha çarpıcı olarak gözüküyordu. Dünya güzeli bir hanım şairin evine çay içmeye gittiğimizde, kendisi de bir edebiyatçı olan kocası ile tanıştık. Orada bulunduğumuz iki-üç saatlik zamanın tümünü, geleceğe yönelik umutsuzluk nutukları ve geçmiş komünist sisteme özlem söylemi ile geçirdik. Beni en çok etkileyen söz, ev sahibinin kocasının "Sovyetler bitti, sanat ve edebiyat da bitti" cümlesi idi.

Şair hanımın ikram ettiği sıcak kurabiyelerle birlikte yudumladığımız konyak şişesi dibe doğru indikçe, adamcağız duygusallaşıyordu. Sonunda hepimizi şaşırtan bir şey oldu: Ağlamaya başladı.

Ben doğrusu, kişisel olarak, Rusya gibi bir büyük toplumda ne sanatın, ne de edebiyatın biteceğini düşünüyorum. Belki "Devlet destekli" ve "örgütlü" faaliyetler azalabilir ama, o büyük tarihsel birikimin çağdaş yansımaları yok olmaz sanıyorum. Yine de birazdan anlatacağım opera ve bale görkeminin çökmekte olduğunu ve bizim ünlü **İbrahim Tatlıses**'imiz benzeri sanatçıların yükseldiğini görmemek için kör olmak gerek.

Kremlin ve Bolşoy'da İki Gösteri

Bolşoy'dan ayrılan bir grup opera ve bale sanatçısı, "Kremlin Grubu" diye anılan bir başka örgütlenme gerçekleştirmişler. Kremlin'in duvarlarına yapışık olarak inşa edilmiş olan muazzam salonda gösteriler sunuyorlar.

Önce, bu Kremlin "Tiyatrosundan" söz etmek istiyorum. Tam o görkemli Kremlin Sarayı'nın duvarlarına bitişik olarak, son derece çirkin, kişiliksiz ve ayrıca çevreyi, yani Kremlin'i çok bozan bir "Kongre Salonu" inşa etmiş Sovyetler. "Bu çirkinliğe ve tarih katliamına kimse karşı çıkmadı mı?" diye sorduğum bir Rus kültür adamı, açık yüreklilik ile, "Karşı olanlar çoktu ama, bina, Sovyetler Birliği'ndeki Komünist Parti delegelerinin toplantı salonu olarak yapıldığından, kimse cesaret edip de sesini çıkaramadı" dedi. Belki çıkaran da vardı ama kimse dinlememişti. Bilemiyorum. Bildiğim bir şey varsa, binlerce kişilik kongre salonunun her koltuğunda "simultane çeviri" sisteminin olduğu, kat kat balkonların ise salonun görkemini iyice arttırdığı ve bütün bu "ihtişamın", binanın çirkinliğini ve çevreye verdiği zararı asla mazur göstermeyeceği. (Meraklısı için belirteyim, **Kruşçev**'in başkanlığında ünlü de-Stalinizasyon akımının başlatıldığı Komünist Parti Kongresi, bu salonda yapılmış.)

Her ne ise, benim asıl anlatmak istediğim, Kremlin'de izlediğim "Kuğu Gölü" balesi. Bildiğiniz gibi, "Kuğu Gölü", klasik bir baledir. Dolayısıyla, klasik balenin gerektirdiği, bale sanatının tüm inceliklerini sahnede görmek olanaklıdır. Üstelik müthiş bir takım çalışması da gerektirir. Kordo baledeki küçücük bir aksama bile, derhal göze çarpar ve izleyici rahatsız olur.

Kremlin'deki "Kuğu Gölü", inanılmaz bir güzellikte idi. Tam bir bale şöleni, tam bir uyum, tam bir başarı.

İşin ilginç yanı, hem "Kuğu Gölü"nü, hem de birazdan anlatacağım, Bolşoy'da izlediğim "Yevgeni Onyegin"i, Türkiye'ye dönünce yeniden görmemdi. Bunların birini Ankara'da, birini de İzmir'de izledim. Ankara'daki "Kuğu Gölü"nü izledikten sonra, perde arkasında sanatçıları tebriğe gittiğimde, "Nasıl buldunuz?" diye sordular. Sanatçı dostlarım ve sanat yöneticisi arkadaşlarım bilirler: Ben asla sözümü sakınmam. Bunun bir de iyiliği vardır: Övdüğüm zaman bunu hatır için değil, gerçekten inandığım için yaptığımı bilirler. İşte o geceki soruya, son derece sakin bir biçimde, "Kordo bale biraz daha çalışılmalı" diyerek yanıt verdim. Sevgili sanatçılarımız genellikle çok yeteneklidirler ama, nedense kimi zaman (belki de prodüksiyonlar çok hızlı üretildiği için) yeterince birlikte prova yapma ve çalışma olanağı bulamıyorlar. O zaman da toplu sahneler aksıyor. (Sanat yöneticileri bilirler, ben, özellikle balede ve modern dans gruplarında, korepetitör denilen, çalıştırıcı arkadaşları çok önemser ve onları sürekli biraz daha "kırbaç kullanmaları için" teşvik ederdim bu nedenle.)

Rusya'daki ikinci sanat şölenine, ünlü Bolşoy tiyatrosunda, "Yevgeni Onyegin" operasını izlemek için gittim. Tam bir klasik yorum, mükemmel bir sahneleme idi. Bolşoy, tam bir tiyatro. Bordo renklerin, kadife kumaşların egemen olduğu "emperyal" bir havası var. Üstelik boyutları da çok daha insani.

Gerek Bolşoy'da, gerekse Kremlin'de, aralarda ve oyunlardan önce, alışveriş yapabileceğiniz, hatıralık eşya satan çok hoş küçük dükkânlar var. Türkiye'ye dönünce, hemen İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'nde böyle iki küçük köşe açtırdım sevgili **Gülser Orhan**'a.

Hem Kremlin'deki, hem de Bolşoy'daki izleyici kompozisyonu çok karışıktı. Gençler ve turistler çoğunlukta gözüküyordu. Gençlerin çoğu, "operaya uygun" kıyafet giymişlerdi. Turistlerin, grup halinde gelenlerin kıyafetlerinin önemli bir bölümü "uygunsuzdu". Her ülkede olduğu gibi, Moskova'da da Japon turistlerin çokluğu dikkati çekiyordu.

"Yevgeni Onyegin"i, Türkiye'de de, İzmir'de **Selmin Günöz**'ün başrolü oynadığı, **Aleksandr** adlı bir Rus yönetmenin sahneye koyduğu biçimiyle izledim. Opera benim uzmanlık alanım değildir. Bu nedenle, "İzmir'in'Yevgeni Onyegin'i, Bolşoy'dakinden daha iyiydi" gibi bir yargı verirsem, gülünç olmaktan korkarım. Ama şunu bütün nesnelliğimle

söyleyebilirim: İzmir'in "Yevgeni Onyegin"i, Bolşoy'dakinden daha çağdaş, daha yeni bir yorumdu. Bunu zaten, yönetmenle sabah üçe kadar yediğimiz "Gala sonrası" yemekte de uzun uzun tartışmıştık. (Çok küçük bir ayrıntı: Yönetmen, bir "laser pointer" kullanmıştı oyunda. Seven bir kadının paradoksunu, bu alet ile o denli güzel aktarmıştı ki izleyiciye, başlı başına o sahnedeki buluş bile, bir izleyiciyi hayran etmeye yeterdi diye düşünüyorum: Kadın, sözlü olarak hayatının bağışlanmasını istediği ve sevmediği adamın kalbini, elindeki "laser pointer" ile rakibine işaret ederek, aslında ölmesini arzuladığını belirtiyordu.) Her ne ise, sanıyorum şöyle bir yargı versem, hiçbir sanat uzmanı ya da sanat eleştirmeni, beni ciddiyetten uzak ve "çizmeden yukarı" bulmaz: Ben, İzmir'in "Yevgeni Onyegin"ini, Bolşoy'unkinden daha çok beğendim.

Karma Serginin Başarısı

Türkiye'den götürdüğümüz "Çağdaş Türk Resmi Karma Sergisi", Rusların çok büyük bir sergi mekânındaki muazzam bir salonda açıldı.

Açılışı, Büyükelçi **Ayhan Kamel**, Rus Kültür Bakan Yardımcısı **Rodionov** ve ben birlikte yaptık. Daha sonra, Ruslara sergiyi bizzat gezdirdim. Çünkü eserlerin önemli bir bölümünü, Bakanlığa ben aldırmış ve özellikle bu sergiye yollanmasını sağlamıştım. **Abidin Dino**'dan **Fatma Tülin Öztürk**'e kadar, pek çok çağdaş ressamın yapıtı vardı sergide. Sevgili **Tunç Tanışık** her zamanki çalışkanlığı ve özverisi ile sadece sergi komiserliği değil, aynı zamanda bizzat hamallık da yaparak, Ruslarla birlikte sergiyi mükemmel bir biçimde ve tüm olanaksızlıklara rağmen, tam zamanında yetiştirmişti.

Sergi ile ilgili iki radyo ve bir televizyon programında konuştum. Ruslar, hâlâ büyük bir kültür ülkesi olmanın geleneklerini zor da olsa sürdürüyorlardı. Bu sayede, Moskova'da Türk plastik sanatlarını başarıyla sunma şansını elde edebilmiştik.

Bu bölümdeki "kıssa"dan şu "hisse"leri çıkarmak istiyorum: Hiçbir toplumda, ister Amerika'da, ister Rusya'da, isterse Türkiye'de, üstün ve ileri sanat yapıtlarının üretimi, yalnızca "serbest piyasa"nın mantığına bırakılamaz gibi geliyor bana. İkinci olarak da, Rusya'daki dönüşüm ve oluşum, daha çok sürprizlere gebe. Yaşayan görür.

ACAR GAZETECİ ÖZGEN ACAR'IN ZAFERİ: KARUN HAZİNELERİ TÜRKİYE'YE GERİ GELİYOR VE CEVAPLANAMAYAN BİR SORU: KAZANACAĞIMIZ DAVADAN NİÇİN FERAGAT ETTİK?

Türkiye, tam anlamıyla bir "açık hava müzesi". Her metrekaresinden tarih fışkırıyor.

Tarihin ve arkeolojinin önemini bizden çok önce kavramış olan Batılılar, ülkemizi yıllarca talan etmişler. Batı kültürünün temellerini oluşturan eski Yunan uygarlığına ilişkin buluntuları toparlayıp ülkelerine götürmüşler.

Berlin'deki Bergama Sunağı, Rusya'daki Troya Hazineleri, Amerika'daki Elmalı Definesi ve daha yüzlerce parça ve hazine, hâlâ peşinde koştuğumuz tarihsel ve kültürel miras.

Arkeologlar ve gazeteciler, bunları tek tek saptayıp, peşlerine düşüyorlar. Örneğin, ünlü arkeoloğumuz Prof. **Jale İnan**, çok ilerlemiş yaşına rağmen, neredeyse yürümesi bile olanaksızken, bir yandan Perge'de ve Side'de kazı yapıp, yeni buluntuları ortaya çıkarıyor, öte yandan Amerika'ya kaçırılmış **Herakles** heykelinin öteki yarısını delil olarak kullanıp, heykeli ülkemize geri alma savaşı veriyor. **Jale İnan**'ı bana, **Sevinç** ve **Erdal İnönü** tanıştırmasalardı, bu değerli insanın dostluğundan mahrum kalacaktım.

Eski eserlerimizi izleme ve geri alma konusundaki uzman gazetecilerin başında **Özgen Acar** gelir.

Osmanlı döneminde başlamış olan talan, günümüzde de "define avcıları" ve "eski eser kaçakçıları" yoluyla, yurt dışına kaçırılan ve oralarda büyük paralara satılan eserlerle devam ediyor. Bir ara eski eser piyasası, yılda iki milyar doları (evet yanlış okumadınız iki milyar dolar, yani 1996 fiyatlarıyla yüz otuz trilyon Türk lirası) buluyor.

Ben görevden ayrıldığımda, Bakanlığın müzeler ve ören yerleri için 700 kadar bekçi kadrosuna ihtiyacı vardı ve Maliye, tasarruf tedbirleri çerçevesinde, bu kadroları vermiyordu.

Belki daha da önemli bir yapısal sorun, müzeler, kendilerine getirilen "buluntu" eserlere düşük fiyat biçiyor ve biçtiği fiyatı bile, ödenek yetersizliğinden ödeyemiyordu.

Dışa kaçmayı önleyecek en önemli faktör olan iç piyasa ise, özel koleksiyonculara kaçakçı muamelesi yapılmasından dolayı gelişemiyordu. Oysa kaçakçılığı önlemenin birinci yolu, devletin arkeolojik buluntulara makûl değer biçmesi ve gecikmeden ödeme yapması; ikinci yolu da, koleksiyonerleri destekleyerek, iç piyasada hem bilincin geliştirilmesine, hem de alışverişin canlandırılmasına katkıda bulunmaktır.

Müsteşarlık dönemimde, bu konuda birçok çalışma başlattım ama ne yazık ki, yasaları ve daha kötüsü gelenekleri değiştirmek kolay olmuyor.

Bir başka önlem, özel müzeciliğin teşvikidir. Örneğin **Koç** ailesi, başta **Rahmi Koç** olmak üzere, yüksek bir tarih ve arkeoloji bilincine sahiptir. Gerek **Sadberk Hanım** Müzesi, gerekse Endüstri Müzesi, **Rahmi Koç**'un Türk kültürüne yaptığı önemli katkılardır. Fakat kendisini dinlediğimde, özellikle yurt dışında alınıp Türkiye'ye yeniden kazandırılan tarihi eserlerin gümrük muameleleri, beni bile hayrete düşürmüştü. Ülkeye döndürülen tarihi eserlere özel bağışıklıkların verilmesi şarttır.

Kaçakçılığı önlemenin bir başka yolu da, bilinçsiz "define avcılarının" kullandığı dedektörlerin satışını ve kullanılmasını yasaklamaktı. Bu konuda ilgili Bakanlığa yazı da yazdık ama bir sonuç alamadık. Define avcıları, arkeolojiye büyük zarar veriyorlardı. Çünkü bir mezar ya da bir buluntu keşfettikleri zaman, altın arama hırsı ile, höyükleri darmadağın ederken, tüm çevreyi ve daha önemlisi, tarihsel ortamı bozuyorlar, çok önemli tarihsel kanıtlar böylece yok olup gidiyordu.

Özgen Acar'ın Takipçiliği

Değerli gazeteci **Özgen Acar**, bu konularda bir uzmandır. Kendisi özel koleksiyoncu idi. Koleksiyonunu, Bodrum Müzesi'ne bağışlamıştır.

Karun Hazineleri'nin öyküsünü de 18 Kasım 1993 tarihli **Cumhuriyet** gazetesinde şöyle anlatıyor: 1960'lı yılların ortalarında, Uşak'ın Güre bucağında, İkiztepe tümülüsü (anıtmezarı) köylüler tarafından soyuluyor. Bulunan hazine, çeşitli ellere geçtikten sonra yurt dışına kaçırılıyor.

Daha sonra uluslararası bir kaçakçının "siparişi" üzerine, Manisa, Kırkağaç ilçesi, Bakır Bucağı Harta mevkiindeki tümülüs bir kez daha

soyuluyor. Çeşitli tümülüslerden çalınan eserler yaklaşık 2500 yıllık. Milattan önce 6. yüzyıl ortalarına göre tarihleniyorlar. Lidya, Pers ve Doğu Yunan sanatına ilişkin. Lidya Kralı Krezus dönemi. **Krezus**, bizde "Karun kadar zengin" özdeyişinin temelini oluşturan Kral. Bu nedenle, bu eserlerin tümüne birden "Lidya Hazineleri" veya "Karun Hazineleri" deniliyor.

İşte **Özgen Acar**'ın saptamasına göre, Amerika'ya kaçırılan ve çeşitli kurum ve kişilerce satın alınan bu hazinenin çeşitli parçalarını, New York'taki ünlü Metropolitan Sanat Müzesi, on sekiz yıl boyunca depolarında saklıyor.

Derken 1970 Temmuz ayında **Özgen Acar, Cumhuriyet** gazetesinde ilk haberleri ve ardından 1973'te "Uşak'tan New York'a Giden Lidya Hazineleri" adlı makalesini yayımlıyor ve kamuoyunun dikkatini bu konuya çekiyor. Bir yandan da, Metropolitan Sanat Müzesi yetkilileri ile görüşme olanakları arıyor, fakat atlatılıyor.

Sonunda 3 Nisan 1986 tarihli **Milliyet**'te hazinenin nasıl soyulduğunu ve Amerika'ya nasıl kaçırıldığını görgü tanıklarının da ifadelerine dayanarak açıklıyor. Bunun üzerine zamanın Kültür ve Turizm Bakanı **Mükerrem Taşçıoğlu**, hazineyi geri almak için dava açacağını söylüyor.

Fakat dava açılması gecikiyor. Bunun üzerine **Özgen Acar**, değerli gazeteci **Hikmet Çetinkaya**'ya Metropolitan'daki hazineyi gösteriyor ve olayı anlatıyor. **Çetinkaya**, 25 Mayıs 1987 tarihli **Cumhuriyet**'te "Karun Hazineleri İçin Azalan Umut" başlığı ile, "Türk Hükümeti başvuru süresini geçirirse, 16 milyar liralık koleksiyon müzenin malı olacak" dediği bir haber yayımlıyor. Bunun üzerine, dönemin Kültür ve Turizm Bakanı **Mesut Yılmaz** davayı açıyor.

Bir "Ara Karar"la Davanın Kazanılacağı Kesinleşiyor

Milliyet ve özellikle **Cumhuriyet** gazetelerinin büyük desteği ile açılan davanın en önemli aşamasına, New York Federal Mahkemesi Yargıcı **Vincent Broderick**'in bir ara kararı ile ulaşılıyor. A.B.D.'deki mahkemelerin gidişatı, yargıçların verdikleri ara kararlar ile belirleniyor. Bu ara kararda Yargıç **Broderick**, Metropolitan Sanat Müzesi'nin bütün itirazlarını reddediyor ve dava artık, Türkiye'nin kesin olarak kazanacağı bir mecraya giriyor.

İşte bu aşamadan sonra, Metropolitan Sanat Müzesi yetkilileri, Türkiye ile müzakerelere başlıyor. Müze davanın sonuçlanmasını istemiyor. Çünkü dava kesinleştiği takdirde, hem büyük bir prestij kaybına uğrayacaklar, hem de bir örnek oluşturmuş olacaklar.

Bu arada yabancı gazetelerde, "Amerikan müzeleri boşalacak" biçiminde haberler çıkıyor. Çünkü dava kazanıldığı takdirde, hem Türkiye'nin haklılığı hukuken kanıtlanmış olacak, hem de Amerikan federal hukuk uygulamalarına bir örnek oluşturulacak.

Bu sıralarda, Birleşmiş Milletler nezdindeki daimi temsilcimiz, değerli Büyükelçi **İnal Batu**, bir karar tasarısını kabul ettirme başarısını gösteriyor. Buna göre, yasadışı yollardan kaçırılmış eserlerin ait oldukları ülkelere iadesi, Genel Kurul'un bir tavsiye kararını oluşturuyor.

Müsteşardan Gizlenen Uzlaşma

Bütün bu işler olurken ve biz Bakanlık olarak davanın lehimize sonuçlanacağını umutla beklerken, bir gün Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürü Prof. **Engin Özgen**'in yurt dışına çıkma izni geldi önüme. **Engin Özgen**, Amerika'ya gidiyordu. Kendisini çağırdım ve Amerika'da ne yapacağını sordum.

Uzun süre lafı dolandırdıktan sonra, ısrarım üzerine, Metropolitan Sanat Müzesi aleyhine açmış olduğumuz davadan "feragat" ettiğimizi ve Müze ile anlaşma imzalamaya gideceğini söyledi. Benim bundan niçin haberim olmadığını sordum. Cevap kanımı dondurdu. "Aman hocam, bu çok gizli. Bakan, kimseye söyleme dedi".

Bir an ne tepki vereceğimi bilemedim. Bir Bakanlıkta, Müsteşardan gizli bir operasyon yapılıyordu. Aslında ben, müzakereler yapıldığını biliyordum ama anlaşmaya varıldığından haberim yoktu. Zaten müzakerelere karşı da olumsuz bir tutum takınmış ve "Kazanacağımız belli olan bir davada karşı taraf ile niye müzakere edelim ki?" demiştim.

Engin Özgen'e, "Bir Bakanlıkta Müsteşardan gizli bir iş yapılıyorsa, ya Müsteşar dürüst değildir veya yapılan gizli iş ve bunu yapanlar dürüst değildir" dedim. (Bu sözümü sonra, birkaç toplantıda birkaç kez daha tekrar ettim ki, herkes duysun ve payına düşeni alsın!)

Daha sonra kendisine, davadan feragat etmesinin gerekçesini sordum. Bana, "Yargıç çok yaşlı. Orası Amerika, çok büyük menfaatler var. Başına bir kaza gelir, bir şeyler olur. Biz, bir an önce işi sağlama alıp, hazineyi getirtmek istiyoruz" dedi.

Ben, bu gerekçelerin hiçbirinin, kazanacağımız bir davanın sağlayacağı avantajları karşılamayacağını belirttim ama **Engin Özgen**, Bakanın, eserlerin bir an önce getirilmesi talimatını verdiğini, kendisinin sadece bu talimatı uygulamakta olduğunu söyledi.

Baktım, iş "dönülemeyecek bir noktaya" gelmiş. Bunun üzerine ortada çok büyük bir sakınca varsa, hiç olmazsa onu önlemek üzere bir tedbir düşündüm. Aklıma hemen **Özgen Acar** geldi. **Acar**, bu konulardaki büyük birikiminden dolayı, Bakan Danışmanı olarak kısa bir süre görev de yapmıştı.

Derhal Bakanı aradım. Odasında yoktu. Bir Müsteşar Yardımcısının odasında bir görüşme yapıyormuş. Hemen oraya gittim. **Gülşen Karakadıoğlu**'nun odasında, yanlış hatırlamıyorsam rahmetli **Rüşdü Şardağ** ile konuşuyorlardı. "Çok önemli ve çok ivedi bir konu var" diyerek kendilerinden izin alıp, Bakana yavaşça, "Biliyorsunuz, çok önemsemesem sizi rahatsız etmezdim. **Engin Özgen**, Amerika'ya Metropolitan ile anlaşma imzalamaya gidiyormuş. Kazanacağımız davadan niçin feragat ettiğimizi kimseye anlatamayız. Torunlarımız bile şaibe altında kalır. Mutlaka yanına **Özgen Acar**'ı katalım" dedim.

Çok üzüntülü ve heyecanlı olduğum için, söylediklerim kelimesi kelimesine aklımda.

Bakan şöyle bir yüzüme baktı. Halimi ve söylediklerimi birlikte değerlendirdiğini sanıyorum. Çünkü ben, bakanları öyle "zırt-pırt" rahatsız eden bir Müsteşar değildim. Konuşmasını kesmiş olmam bile bir "tavır" idi. Başka hiçbir şey söylemedim. "Peki" dedi, "Özgen de gitsin".

Hemen **Özgen Acar**'ı bulduk. **Engin Özgen**'in yanına kattık. Fakat sonradan **Özgen Acar**, geri döndüklerinde, anlaşma metninin çoktan hazırlanmış olduğunu ve kendisinin imza törenine kabul edilmediğini söyledi.

Özgen Acar, çok vahim bir şey daha söyledi daha sonraları: Hazinenin sekiz parçası, Metropolitan Sanat Müzesi'nde kalmıştı.

Geri Alınan Hazinenin Maliyeti

Bir politikacının kendi dönemini belli başarılarla taçlandırmak istemesi, en doğal hakkıdır diye düşünüyorum. Kendinden önce yapılan işleri, yatırımları, çabaları yok saymak, politikanın ve politikacının ta-

biatında vardır. Kamuoyu, bunun pek çok örneğini bilir. Birden çok yapılan temel atma törenleri, temeli atanın hatırlanmadığı ve çağrılmadığı açılış törenleri, hepimizin belleğindedir. Bu açıdan, bir bakanın bir işi hızlandırması ve kendi dönemi içinde bitirmek istemesi, gayet doğaldır.

Ama bu hızlandırmanın bir maliyeti varsa ne olacak?

Özgen Acar, Karun Hazinesi'nin başka parçalarının Metropolitan Müzesi dışında bazı yerlerde bulunduğunu ve bunların peşine de düşülmesi gerektiğini, daha anlaşma ilk duyulduğunda yazmıştı. Sonradan, Hazine'nin bazı parçalarının (ki, bunların sayısı, kendisine göre sekiz idi) Müze'de kaldığını söyleyince, hemen **Engin Özgen**'e sordum. "O parçaların Anadolu'dan gittiği konusunda şüpheler var" dedi. "Peki davayı kazansaydık, onları da alabilir miydik?" dedim."Uzmanların raporuna bağlı" diye yanıt verdi.

Sonuç olarak, hem uluslararası platformlarda baskı unsuru olarak kullanabileceğimiz bir hukuk zaferinden vazgeçmiştik, hem bazı parçalar Amerika'da kalmıştı, hem de ben Müsteşarlıktan ayrılana kadar, başarılı Amerikan avukatlık firmasına fiilen ödediğimiz para, yaklaşık ikibuçuk milyonu Karun Hazineleri için olmak kaydıyla (borçlarımız dışında) yedi milyon doları, 1996 başındaki döviz kurlarına göre yaklaşık yarım trilyon Türk Lirasını bulmuştu.

Bir Madalya Önerisi

Bu bölümü, kıssadan hisse ile değil, bir öneri ile bitirmek istiyorum. Sevgili okuyucularım, biliyorsunuz, yakın bir geçmişte Türkiye Cumhuriyeti Devleti de bir madalya sistemi kurdu. Ülkeye üstün hizmeti geçenlere, Bakanlar Kurulu kararı ile "Devlet Nişanı" veriliyor. Bu sistemin ilk uygulamalarından birini de, **Tansu Çiller**'in, 1995 seçimlerinden önce, CHP'nin ayrılmasından sonra, **Deniz Baykal** ile yeniden bir seçim koalisyonu kurmadan evvel oluşturduğu, fakat güvenoyu alamayan, birkaç gün ömürlü azınlık hükümeti yaptı.

Daha önce DYP-SHP koalisyonuna önerilen, fakat SHP'li bakanlar imzalamadığı için uygulamaya sokulamayan bir Devlet Nişanı'nı, fırsattan istifade, **İhsan Doğramacı**'ya verdi. Kanımca, bu çok doğru bir karar değildi. Çünkü **Doğramacı**, 12 Eylül askeri döneminde, hem üniversite özerkliğini zedeleyen YÖK sisteminin sorumlusu, hem de üni-

versiteden, haksız yere, gerekçesiz olarak pek çok hocayı tasfiye ettiren kişi idi. İşte şimdi ben, Türkiye'den çalınan tarih hazinelerinin amansız takipçisi **Özgen Acar**'a, yaklaşık çeyrek yüzyıldır yılmadan sürdürdüğü ve pek çok başarı kazandığı bu savaş için bir Devlet Nişanı verilmesini öneriyorum. Unutmayalım ki, bu madalya, verildiği kişilerin değeri ile önem ve anlam kazanacak, tartışmalı ve olumsuz işler yapanlara verildiği oranda, saygınlığı kalmayacaktır.

SULTAN SÜLEYMAN'IN İKİNCİ ZİGETVAR SEFERİ: BİR DİPLOMASİ VE İNŞAAT BAŞARISI

Kanuni Sultan Süleyman, vergisini ödemeyen ve Erdel'e saldıran Avusturya'ya haddini bildirmek üzere 1566'da bir sefer düzenler. Aslında seferin gerçek planlayıcısı ve komutanı **Sokullu Mehmet Paşa**'dır. **Sokullu**, son hedef olarak Zigetvar kalesine yönelir. İçinde Erdel Kralı **Zemlin**'in de bulunduğu Osmanlı ordusu, kaleyi, ancak 34 günlük bir kuşatmadan sonra alır. Fetihten bir gün önce **Kanuni** ölür. Fakat **Sokullu**, bunu ordudan gizler ve Şehzade **Selim**'e haber yollar. Ordu Belgrad'a döndüğünde, **Selim** de yetişir ve **Kanuni**'nin ölümü açıklanır.

Kale komutanı **Zrinyi**, çok iyi bir askerdir. Kalenin düşeceğini anlayınca, bir rivayete göre, etrafındaki atlılarla bir "huruç harekâtına" girişir ve savaşarak ölür. Bir başka rivayete göre ise, kalenin bütün cephanesini toplar, üzerine çıkar ve kaleyi kendisi ile birlikte havaya uçurur.

İşte **Kanuni Sultan Süleyman**'ın 1494 yılında Trabzon'da doğumunun beş yüzüncü yıldönümü dolayısıyla Zigetvar'a bir anıt dikme projesi, uzun bir hazırlık döneminden sonra, ince bir diplomasi ve çok kısa süreli bir inşaat başarısı ile gerçekleştirildi.

Bu bölüme "Sultan Süleyman'ın İkinci Zigetvar Seferi" adını vermemin nedeni, bu anıtın açılışının Cumhurbaşkanı **Süleyman Demirel**'in Macaristan seyahatine rastlatılmış olmasıydı.

Hazırlık Dönemi

Macaristan'daki **Kanuni** Anıtı, önce bir **Kanuni** Türbesi projesi olarak düşünülmüştü. **Kanuni Sultan Süleyman**'ın ölümünü gizlemek isteyen **Sokullu**, bir nevi mumyalama işlemi için, Padişahın iç organlarını, kimse duymasın diye Otağı Hümayun'un (Padişah Çadırı) zeminine gömmüştü. Bu açıdan, Otağ'ın yeri büyük önem taşıyordu ve ancak yaklaşık olarak tespit edilebilmişti. Hatta bu konuda tarihçilerden ve arkeologlardan kurulu bir bilim heyetinin çalışma yapması, hâlâ gerçekleştirilmemiş bir proje olarak beklemektedir. İşte ilk türbe projesi, Zigetvar kentinin biraz dışındaki bir alana yapılmak üzere planlanmıştı.

Kanuni'nin beş yüzüncü doğum yıldönümü temasları, benim dönemimde ilk kez Türkiye'ye gelen Kültür Bakanı **Bertalan Andrasfalvy** ile yapılan görüşmelerle başlamıştı. Ankara'da yapılan toplantılarda, değerli mimarımız **Turgut Cansever**, Gülbaba Türbesi'nin düzenlenmesini, **Kanuni** Türbesi'nin yapımını ve **Abdurrahman Paşa** mezarının onarımını gündeme getirmişti. Bu projelerin temelleri, eski Bakanlardan **Namık Kemal Zeybek** zamanında atılmıştı.

Önümüzde bu projelerin gerçekleşmesi için aşılması gereken iki sorun vardı: Biri, bütçeden para bulmak, öteki de, Macar makamlarından izin almak ve destek görmek.

Andrasfalvy'ye müthiş bir ziyaret programı düzenledik. Ankara'da ve İstanbul'da çok iyi ağırladık. İstanbul'daki ev sahipliğini ben yapıyordum. Sevgili **Mithat Sirmen**, Dış İlişkiler Genel Müdürü olarak, muhteşem bir gezi programı düzenlemişti. Boğaz'da bir motor gezintisi, Hilton'da bir akşam yemeği, Kapalıçarşı ziyareti, konuk Bakanı bir hayli memnun etmişti.

Daha sonra Bakan **Sağlar**, Aralık 1993'te Macaristan'a gitmiş ve orada hem Budapeşte'deki bir parka dikilen, bizim yolladığımız bir **Atatürk** Büstü'nün açılışını yapmış, hem de **Kanuni**'nin beş yüzüncü yıl kutlamaları için düzenlenecek sergi ve dikilecek anıt için yararlı müzakerelerde bulunmuştu.

Bu arada, değerli heykeltraş **Metin Yurdanur**, dikilecek anıtın bir maketini yapmıştı. Bu maketi, 1994 yılı bütçe müzakerelerinde Plan ve Bütçe Komisyonu'na götürüp göstererek, gerekli ödeneği almıştık.

Tarihte, Osmanlı İmparatorluğu, kendi ülkelerinde zora düşen pek çok Avrupalı'ya kucak açmıştı. Polonyalılar ve Macarlar, bundan en çok yararlanan ülkeler arasındaydı. Macar milliyetçiliğinin iki ünlü kahramanı da, Avusturya'ya karşı başlattıkları milliyetçi isyanlar Avrupalılar tarafından bastırılıp, başarısızlığa uğrayınca, Osmanlı'ya sığınanlar arasına girmişlerdi.

Bunlardan **Ferenc Rakoczi**, 1717'de Osmanlı'ya sığındı. 1720-1735 yılları arasında Tekirdağ'da yaşadı ve burada öldü. Bir başka kahraman **Lajos Kossuth**, 1849'da Macarlar Avusturyalılar'a yardım eden Rus ordularına yenildikten sonra, 1849 yılında Osmanlılar'a sığındı. İki yıl Kütahya'da kaldı. Osmanlılar, Avusturyalılar'ın bütün baskılarına karşın, **Kossuth**'u iade etmediler.

İşte biz şimdi, Macaristan'da dikeceğimiz anıta karşılık, zaten sahip

çıkmış olduğumuz bu iki Macar kahramanının, Türkiye'deki anılarını ihya edecektik.

Kütahya'daki **Kossuth** Evi de, Tekirdağ'daki **Rakoczi**'nin kaldığı ev de zaten korumaya alınmış ve müze olarak kullanılmak üzere onarılmıştı. Her ikisinin de yeniden restorasyonları yapıldı ve törenle açıldı. Daha da önemlisi, inanılmaz bir hızla bir **Rakoczi** Anıtı yapıldı ve Tekirdağ'da bir parka, **Namık Kemal**'in heykelinin karşısına dikildi. Bu Anıt-heykel'in açılışına davet ettiğimiz Macaristan Kültür Bakanı **Gabor Fodor**, işlerinin çokluğu dolayısıyla gelemedi. Yerine siyasi yardımcısı **Gyorgy Janosi** katıldı törene.

Burada iki tane çok önemli ayrıntı var. Birincisi, **Rakoczi** Anıtı'nın 23 Ağustos 1994 tarihinde, yani Cumhurbaşkanının Macaristan ziyaretinden iki hafta kadar önce açılmış olması. Güzel Sanatlar Genel Müdürü **Mehmet Özel**'in olağanüstü gayretleri olmasaydı, anıt zamanında yetişemeyecekti. Çünkü bir başka bölümde, bürokrasi üzerindeki etkilerini daha ayrıntılı anlattığım ünlü 5 Nisan "tasarruf tedbirleri paketi" yürürlüğe konmuş ve bizim bütün işlerimiz durmuştu. İkinci ayrıntı, belki daha da önemli. Macaristan'da 1994 yılında genel seçimler yapılmış, hükümet ve bu arada bizim temasta olduğumuz Kültür Bakanı da değişmişti. Yeni Bakan, acaba bir "olumsuz tutum" içinde miydi? İşin ilginç yanı, Bakan ayrı partiden, gelen siyasal yardımcısı ayrı partiden di. Macaristan seçimlerinde, Macar Sosyalist Partisi yüzde 54, Hür Demokratlar Birliği yüzde 18 oy almıştı ama hükümet, bu iki partinin ortaklığı ile kurulmuştu. (Türkiye'de yüzde 54 oy alan hangi parti, hükümet kurmak için koalisyon ortaklığı arar acaba?) Bakanlıkların bölüşümünde, Kültür ve Eğitim Bakanlığı, liberal eğilimli Hür Demokratlar Birliği'ne düşmüştü. 14 sandalyeli kabinede, Hür Demokratların, biri İçişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, biri de Ulaştırma Bakanı olarak iki sandalyesi daha vardı.

Janosi ile çok sıcak bir diyalog kurmuştum. Kendisini, İstanbul'dan bizzat almış, kendi makam arabamla Tekirdağ'a getirmiş ve sonra da geri götürmüştüm. Uzun otomobil yolculuğunda, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından, Macaristan'ın siyasal kahramanlıklarına dek, pek çok olayı konuşmuş ve hemen hemen her konuda fikirbirliği içinde olduğumuzu görmüştük.

Anıtı açan **Timurçin Savaş** da, kendisine çok yakınlık göstermiş, tam bir "eş düzeyli meslektaş" muamelesi yapmıştı. Sonradan, ilerde

anlatacağım gibi, **Janosi**'nin çok yardımını gördük. Bu arada, kendisinin çoğunluk partisinin ideologlarından ve üst düzey yöneticilerinden biri olduğunu da öğrenmiştim.

Bu sıralarda, Macaristan'daki Büyükelçimiz **Bedrettin Tunabaş**'tan da, Nisan ayında iyi haberler gelmiş, Kanuni Anıtı'nın dikileceği yerin ayarlandığını öğrenmiştik.

Buraya dek anlattıklarım, işin Macaristan tarafı. Bir de bizim Bakanlıkla ilgili olan hazırlıklar vardı ki, bu alanda da, en az Macarlarla olan ilişkilerimiz kadar zor sorunlarla boğuşmak zorunda kalmıştık.

Cumhurbaşkanının gezisi, **Kanuni**'nin ölüm tarihi olan 6 Eylül gününe göre planlanmıştı. Fakat 1994 yılı bütçesini harcama hazırlıkları yaptığımız sırada 5 Nisan kararları bir bomba gibi düştü bürokrasinin ortasına. Kısa bir süre durum değerlendirmesi yaptıktan sonra, 28 Nisan tarihinde bir eşgüdüm toplantısı düzenledim. Toplantıya bizim Bakanlığın çeşitli birimleriyle birlikte, Dışişleri Bakanlığının Kültür İşlerinden Sorumlu Müsteşar Yardımcısı, değerli Büyükelçi **Erhan Tuncel**'i ve onun takımını da çağırmıştım.

Toplantıda çok ilginç iki durum ortaya çıktı. Birincisi Macar Büyükelçisi, kısa bir süre önce Dışişleri Bakanlığını ziyaret ederek, Kültür Bakanlığınca verilen bir yemekte, gayri resmi olarak, bir heykeltraştan, Zigetvar'a bir **Kanuni** Anıtı dikileceğini öğrendiğini, bunun Macaristan'daki bazı çevreleri rahatsız ettiğini ve Zigetvar halkının da bundan memnuniyet duymayacağını düşündüğünü söylemiş.

Bununla da yetinmemiş, "böyle görkemli heykeller yapılması halinde, bu heykellerin ileride saldırılara maruz kalmasının dahi mümkün olacağını gözönünde tutmak gerektiğini" belirtmiş.

Yani, Macaristan Dışişlerinden ve Büyükelçiliğinden habersiz olarak geliştirilen bu projeye karşı bir tavır koymuş, bir de üstü kapalı olarak hafif bir tehditte bulunmuş. Öyle anlaşılıyordu ki, bizim Bakan işleri süratle halletmek için, Macar yerel makamlarıyla yaptığı temasları bizzat yürütmüş ve Macar Büyükelçiliği ile Macar Dışişlerini ihmal etmişti. Hem işleri çabuk çözmek istemesinden, hem de devlet deneyiminin tam olmamasından kaynaklanan bu durum, ciddi bir sorun yaratabilirdi.

Fakat işte bu noktada, Türk Dışişlerinin geleneksel inceliği ve profesyonelliği devreye girmiş ve Büyükelçi **Erhan Tuncel**'in altında kültür işlerini yürütmekle görevli olan Elçi **Aydın İdil**, Macar Büyükelçisine,

bu konuda Dışişleri Bakanlığında resmi bir bilgi olmadığını, bu açıdan kesinleşmiş bir proje bulunmadığını söylemiş. Yemekte kendisine aktarılan bilgilerin, Kültür Bakanı ile Budapeşte'ye giden Atatürk Büstü heykeltraşının, büyük ihtimalle, Zigetvar'daki alanı gördükten sonra, burada yapılacak olan heykelle ilgili olarak geliştirdiği kişisel tasarımları olabileceğini belirtmiş. Sözlerine, **Kanuni** etkinliklerinin pek doğal olarak Türk ve Macar heyetleri arasındaki ortak toplantılarla kararlaştırılacağını da ekleyerek, Büyükelçiyi yatıştırmış.

Aydın İdil, Mülkiye'de benden bir sınıf küçük, dilli, girişken, sempatik bir Dışişleri mensubuydu. Tüm dış ilişkilerimizde bize sürekli yardım ediyor ve destek veriyordu. Sevgili **Mithat Sirmen** ile birlikte güzel ve etkin bir ikili oluşturmuşlardı. Şu satırları yazarken, aralarında kişisel ve bürokratik olarak yaşadığımız küçük sürtüşmeleri, düşünmek dahi istemiyorum. Çoğunlukla sonunda benim müdahalemi gerektiren hafif itiş-kakışlar her zaman tatlıya bağlanmış ve Kültür Bakanlığının dış ilişkileri, en başarılı etkinlik alanlarımızdan birini oluşturmuştu. Örneğin, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile kurduğumuz UNESCO benzeri TÜRKSOY örgütü, değerli Büyükelçi ve ressam **İsmet Birsel**'in Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcılığı zamanında, **Fikri Sağlar** ile gerçekleştirdiğimiz çok önemli bir projeydi.

28 Nisan toplantısında, Macar makamlarının, "Anıt rahatsızlığının" devam ettiğine ilişkin bir bilgi daha vardı. Macaristan Dışişleri Bakanlığı Siyasi Devlet Sekreteri, **Bedrettin Tunabaş**'ı ziyaret ederek, heykelin Zigetvar Kalesi içine dikilmesinin rahatsızlık yaratacağını belirtiyordu.

Toplantıda ortaya çıkan ikinci husus, Bakanlığın çeşitli birimleri ve özellikle Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü ile Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü arasında bir koordinasyon eksikliği idi.

Cumhurbaşkanının Eylül başında düşünülen Macaristan ziyareti sırasında, iki önemli sergi, bir müze düzenlemesi ve ayrıca Devlet Halk Dansları Grubu'nun gösterilerini de planlıyorduk.

Sergilerden biri, daha önce Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilen **Kanuni** sergisi benzeri, bir tarihsel olay idi. İkincisi ise, Türk el sanatlarına ilişkindi. Bunlar, Buda Kalesi'ndeki **Ludwig** Müzesi'nde açılacaktı. Müze düzenlemesi ise, Siklos'taki **Malkoçbey** Camii'nde yapılacaktı.

Macarlar, **Kanuni** sergisine büyük önem veriyorlardı. Bu sergi aracılığıyla, çok bel bağladıkları turizm sektörü ciddi bir destek almış olacaktı. Üstelik, onların elinde de **Kanuni** dönemine ilişkin parçalar ol-

duğundan, sergi "ortak" bir nitelik taşıyacaktı. Fakat yaptığımız toplantıda bu konuda, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü arasındaki diyalog kopukluğundan dolayı, Macarlarla yapılan temaslarda ciddi bir ilerleme olmadığı ortaya çıktı.

Bakan, Macaristan ziyareti sırasında, orada dikilecek anıtı olanaklı kılmak için, serginin sigorta ve ambalajlama masraflarını Türk tarafının ödeyeceğini söylemişti. Bu husus, bize, Budapeşte Büyükelçiliğinin bir telgrafı ile bildirilmişti. Buna rağmen, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğümüz, zamanının önemli bir bölümünü, hâlâ masrafları kimin ödeyeceği konusundaki müzakerelerle harcıyordu. Oysa bir serginin, özellikle de yurt dışında, hem de ortak olarak düzenlenmesi, çok zaman ve titizlik isteyen bir işti. Bu planlama çok gecikmişti.

Macaristan'da planlanan bir başka çok önemli etkinlik, Siklos kentinde 16'ncı yüzyıldan kalan **Malkoçbey** Camii'nde bir etnografya müzesinin açılması idi. Bu cami, bir restorasyon harikası idi. Ünlü mimar **Mendele Ferenc**, ahşap malzemelerle hem kubbenin çökmesini önlemiş, hem de adeta yeni bir sanat eseri yaratmıştı.

Çok önemli bir husus da, bu restorasyon işinin Avrupa Konseyi ödülünü almış olmasıydı. Ödül plaketi, Camiin duvarına çakılmıştı. İşte biz, burada bir etnoğrafya müzesi açacaktık.

Özet olarak, Cumhurbaşkanı Eylül ayında Macaristan'a gidecekti ve Nisan sonu itibarıyla hemen hemen hiçbir iş yapılamamıştı. Durumu daha da vahim hale getiren üç ek faktör de, içte, "5 Nisan tasarruf tedbirleri" genelgesi ve yeni kabine değişikliği beklentisinin doğurduğu (bazı sonuçlarını bir başka bölümde aktardığım) siyasi otorite boşluğu duygusu ile dışta, Macaristan Dışişleri Bakanlığının Anıt projesine hâlâ soğuk bakmakta oluşuydu.

İki Kahraman: Bedrettin Tunabaş ve Mehmet Özel

İşte bu umutsuz tabloyu iki yetenekli bürokrat, tam bir başarı efsanesine dönüştürdü. Macaristan Büyükelçimiz **Bedrettin Tunabaş**, yüz yıllığı bir dolara, 12 dönümlük araziyi Zigetvar Belediyesi'nden Anıt alanı olarak kiraladı. Bu alçakgönüllü, sessiz, gösterişsiz ama son derece etkin ve yetkin bürokrat, bütün dirençleri aşarak, yıllığı bir "cent" gibi bir sembolik fiyata, araziyi temin etmişti. Ayrıca Macar makamlarıyla, tüm ilişkileri kurmuş, geliştirmiş, her iki sergi ve **Malkoçbey** Camii

Müzesi projelerini çok kısa zamanda gerçekleşme aşamasına getirmişti. Türkiye'de de Güzel Sanatlar Genel Müdürü **Mehmet Özel,** 15 Temmuz 1994 tarihinde işe başlayarak, kendisi 11 ton olan 6 metre yüksekliğindeki bir bronz anıtı, Kayseri taşocaklarından çıkartılan 82 ton taş ve Türkiye'den gönderilen 14 taşçı ustası ile, 45 gün gibi mucizevi bir sürede bu alana dikmişti. Parkı çevreleyen süslemeler ise, Süleymaniye Camii'nin süslemeleri esas alınarak Antalya'da dökülmüş ve Macaristan'a yollanarak yerine monte edilmişti.

Bütün bu işler sırasında, 28 Temmuz'da **Timurçin Savaş,** yeni Kültür Bakanı olarak göreve başlamıştı. Böylece, sadece siyasal belirsizlik ortamını aşmış olmakla kalmıyor, aynı zamanda, tam gücüyle siyasal desteğe de kavuşmuş bulunuyorduk. Çünkü **Savaş, Zeybek**'in başlattığı, **Sağlar**'ın geliştirdiği bu projeyi başarıyla sonuçlandırmak için kararlıydı.

Ağustos ayında, Dışişleri Bakanlığı iyice telaşlanmıştı. Cumhurbaşkanının gezisini haklı olarak çok önemsiyorlardı. Bütün gezi de Kültür Bakanlığının etkinlikleri üzerine endekslendiğinden, benim Macaristan'a gidip olayları yerinde denetlememde ısrarlıydılar. **Tunabaş**'ın ve **Özel**'in inanılmaz başarılarına karşın, doğrusu benim de içim rahat değildi. Her ne kadar, **Janosi** ile Tekirdağ'da pek çok ayrıntıyı konuşmuş idiysem de, projelerimizin "fiili gerçekleşme oranları", kafamda bir soru işareti olarak varlığını sürdürüyordu.

Cumhurbaşkanının ziyaretinden on gün kadar önce, Macaristan'a hareket ettim. **Mehmet Özel** ve Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanları, zaten Macaristan'da son hazırlıkları yapıyorlardı. **Kanuni** Sergisi'nin önemi dolayısıyla, Topkapı Müzesi Müdürü **Ahmet Menteş**'i bizzat yollamıştım Budapeşte'ye.

Değerli Büyükelçimiz **Bedrettin Tunabaş,** Macar makamlarıyla tüm randevuları ayarlamış, Cumhurbaşkanının gezeceği tüm noktaları denetlemem için, sıkışık ama çok işlevsel bir program hazırlamıştı. Programa göre, önce etrafı gezecek, daha sonra da Macar makamlarıyla görüşerek, eksikler varsa, onlar konusunda destek isteyecektim. **Bedrettin Tunabaş**'ın çok da iyi bir ikinci adamı vardı. **Kenan Tepedelenli,** hem Macarca öğrenmiş, hem de çevre ile çok güzel ilişkiler kurmuş bir dışişleri mensubu idi. Budapeşte'de kaldığım sürece, **Tunabaş** ile birlikte, bütün işleri adeta "tereyağından kıl çeker gibi" hallediveriyorlardı.

Kanuni Sergisi, Budapeşte'de eski Buda Kalesi'nin Ludwig Müzesi denilen kanadında çok güzel bir mekânda açılıyordu. Fakat gördüğüm düzenleme, serginin zamanında yetişmeyeceği izlenimini verdi bana. Arkadaşlara sordum; Macarlardan büyük destek ve anlayış gördüklerini ama adam sayısı eksik olduğu için zorlandıklarını söylediler. Aynı mekânda, hemen bir koridor sonraki bir salonda ise, el sanatları sergisi açılacaktı. Oysa salon, **Kanuni** Sergisi'nin ambalajları ile doluydu. El sanatları sergisinin sandıkları ise, henüz açılmaya bile başlanmamıştı.

Zigetvar, Siklos ve Peç'de işler biraz daha düzene girmiş gözüküyordu. Zaten Peç'de yapılacak fazla bir şey yoktu. Bu kentte, **Yakovalı Hasan Paşa Camii**'ni, Macarlar müze yapmışlardı. Mükemmel bir düzenleme ile, namaz kılınacak yerler, yerden yaklaşık on santim yükseltilmiş ve çevresi kordonla çevrilmişti. Böylece, insanların müzeyi gezebilecekleri koridorlar oluşmuş ve cami ile müze birlikte yaşama şansına kavuşmuşlardı. İşin ilginç yanı, Bosna'daki savaştan kaçan ve Macaristan'a sığınan Müslümanların, bu camiyi kullanmakta oluşları idi.

Peç'in en önemli yapıtlarından biri, **Gazi Kasım Camii** idi. Osmanlılar bu kenti aldıklarında, Sen Bertalan Kilisesi'nin taşlarıyla, Macaristan'ın en büyük camiini inşa etmişlerdi. Sonradan Macarlar, bu camiyi kiliseye çevirmişlerdi. Fakat duvardaki bazı ayetleri korudukları gibi, caminin kubbesinin tepesindeki alemi de yerinde bırakmışlar, hilalin içine bir haç kondurmuşlardı. Böylece dünyanın en ilginç dinsel simgelerinden biri ortaya çıkmıştı: Bir hilal ve ortasında bir haç. Macarlar, bu simgeyi hoşgörülerinin bir sembolü yapmışlar ve örneğin İspanya'da Expo 92 fuarındaki pavyonlarının üzerine, toleranslarının bir işareti olarak, aynı hilal içindeki haçı koymuşlardı.

Siklos'taki **Malkoçbey Camii**'ndeki işler de fena gözükmüyordu. Bizim arkadaşlar, Türkiye'den götürdükleri malzemelerle güzel bir etnoğrafya müzesi oluşturma çabasındaydılar. Yalnız orada da iki büyük vitrine gereksinme vardı ve bunları kentten sağlamak olanaklı değildi. Budapeşte'den getirilmeleri gerekiyordu.

En sorunsuz yer, Zigetvar'daki Anıt ve çevresiydi. **Mehmet Özel**, inşaatın başındaydı. Hiçbir sorun gözükmüyordu. Sadece, gerek Zigetvar'da, gerekse oradan yaklaşık 10 kilometre mesafedeki Anıt'ın bulunduğu parkta, Halk Dansları ekiplerimizin dans edebileceği düzgün zemin yoktu. **Özel**, bu sorunu da yerel makamlardan kereste bulup, platform inşa ederek çözme yolundaydı.

Budapeşte'ye döndüğümüzde, **Janosi**'yi ziyaret ettik. Kendisinden, **Ludwig** Müzesi'ndeki sergiler için adam ve **Malkoçbey** Camii için iki büyük vitrin istedim. Derhal bizim yanımızda gerekli emirleri verdi. Her iki konu da, hemen ertesi gün çözülmüştü. Bu arada, Bakan **Gabor Fodor** da, odaya benimle tanışmaya geldi. Onunla da bir nezaket görüşmesi yaptık. Macaristan'da hükümet yeni kurulduğu için, herkes inanılmaz derecede meşguldü. **Janosi**'nin de, partisinin hükümet programı hakkındaki ideolojik metnini hazırlamakta olduğu anlaşılıyordu.

Bedrettin Tunabaş, daha sonra beni Macaristan Koruma Kurulları Başkanı'na götürdü. Macaristan'da müthiş bir tarihi korumacılık egemendi. Koruma örgütü, bağımsız bir nitelikteydi. Başkanı da çok güçlü idi. Bizim de **Arnavut Abdi Abdurrahman Paşa**'nın mezarında yapacağımız küçücük bir onarım bile, onların iznine bağlıydı. Yapacağımız iş, yalnızca mezarın çevresini zincirle çevirmek olduğu halde, izin çok zor alınmıştı. Ayrıca, asıl büyük projemiz olan Gülbaba Türbesi'nin onarımı, doğrudan doğruya bu örgütün iznine bağlı idi.

Orada, **Pinter** adında Türk dostu bir mimarla da tanıştık. **Bedrettin Tunabaş**, çok akıllı bir biçimde, Gülbaba Türbesi'nin onarım projesini, Koruma Kurulu üyesi olan **Pinter**'e hazırlatmıştı. Fakat, adeta bir kraterin içinde durur gibi, bir parkın doruk noktasında, merdivenle inilen bir alçak mekânda kalmış olan türbenin restorasyonu için, çevresinin traşlanması gerekiyordu. Tüm proje, eski duruma uygun bir biçimde yapılmıştı. Eski durum ise, Türbe'yi satın alan bir soylunun, Türbe çevresinde inşa ettiği malikâneden esinlenerek yapılmıştı.

Zaten Türbe'nin çukurda olması, bu eski yapının yıkılmasından sonra, temel hizasının yüksek kalmasından kaynaklanıyordu. Sonuç olarak, maliyet yaklaşık 1 milyon dolardı. Türbe'nin ziyaretçisi çok fazlaydı. Çünkü turistler için hazırlanan el kitabında, Budapeşte'de görülecek yerler arasında, baştan ikinci sırada belirtilmişti.

Cumhurbaşkanı Demirel'in Seyahati

Türkiye'ye döner dönmez, Çankaya'da bir "brifing"e katılarak, **Demirel**'e izlenimlerimi aktardım. Toplantıdan anlaşıldığına göre, gezi bütünüyle Kültür Bakanlığı ağırlıklıydı. Cumhurbaşkanı, son derece dikkatliydi. Örneğin, Atatürk Büstü'ne çelenk koyarken, parka Atatürk Parkı adı verilmesini önermesi, Gülbaba Türbesi'ndeki Bektaşi ağırlıklı

hava ile **Yakovalı Hasan Paşa** Camii'ndeki Mevlevi izlerinin dengelenmesinin ve bunun ifade edilmesinin hoş bir yaklaşım olacağı gibi ayrıntıları bile not aldı ve sonradan ziyaret sırasında, hepsini hiç atlamadan büyük bir titizlikle uyguladı.

Zigetvar beldesinin bayrağında, ellerinde kılıç olan karşılıklı iki aslan vardı. Belediye Başkanı, bana, bu iki aslandan birinin **Kanuni Sultan Süleyman**'ı, ötekinin de kale komutanı **Zrinyi**'yi simgelediğini söylemişti. Bunu **Demirel**'e aktardığımda, pek inanmış görünmedi. "Nereden biliyorsunuz?" diye sorarak da, bu inançsızlığını ifade etti. Ben, her ne kadar bunu bizzat Belediye Başkanının söylediğini belirttiysem de, Cumhurbaşkanı yine tatmin olmadı. Sanıyorum, geçmiş tecrübelerinden, insanlararası ilişkilerde bazen nezaketen böyle yakıştırmaların yapıldığını ve bunu resmen kullanmanın riskli olacağını düşünmüştü.

Demirel'in ziyareti, Dışişleri tarafından çok iyi planlanmıştı. Ben Budapeşte'de iken, iki Dışişleri mensubu ile Cumhurbaşkanlığından bir kişi, en ince ayrıntıları bile programlıyorlardı.

Cumhurbaşkanının heyeti oldukça kalabalıktı. İşadamları, oldukça büyük bir grup oluşturmuştu. Fakat işin güzel yanı, tarihçiler başta olmak kaydıyla, bilimadamlarının ve yazarların da, resmi bir ziyarette ilk defa alışılmadık düzeydeki temsilleriydi. Prof. **Halil İnalcık**, Prof. **Ahmet Mumcu**, Prof. **Reşat Genç**, Prof. **Fahir Armaoğlu**, **Yılmaz Öztuna**, **İsmet Bozdağ**, **Taha Akyol** hemen aklıma gelenlerden. **Demirel**, bütün seyahat boyunca bilimadamı ve tarih yazarlarını sürekli yanında tuttu. Onlara danıştı, sorular sordu ve büyük bir saygı gösterdi.

Heyetin bir başka ilginç yönü, eski ve yeni Kültür Bakanlarının aynı anda birlikte olmalarıydı. **Timurçin Savaş** yeni, **Fikri Sağlar** eski Bakan olarak, Dışişleri Bakanı **Mümtaz Soysal** ile birlikte Cumhurbaşkanına eşlik ediyorlardı. Ayrıca, eski Kültür Bakanlarından ve Macaristan'daki bu projeleri başlatan **Namık Kemal Zeybek** de, Cumhurbaşkanlığı Danışmanı olarak heyetteydi.

Heyetteki gazeteciler, tüm seyahati Türkiye'ye çok iyi yansıttılar. Protokol Genel Müdürü Büyükelçi **Oktay Aksoy** da, her zamanki beyefendi, fakat etkin tutumu ile yine her an her yerdeydi. Üç günlük çok yoğun gezi, hiçbir aksaklık olmadan tıkır tıkır işledi.

Cumhurbaşkanları arasındaki görüşmelerde, **Demirel** çok iyiydi. Özellikle ekonomik ve kültürel işbirliği ve kara ulaşımındaki sorunlar üzerinde durdu. Anıt açılışında da çok güzel bir konuşma yaptı. Anıt'ın

önünde, emeği geçen herkesi ismen yanına çağırarak resim çektirdi. Bu arada, beni unutmamış olması da ayrı bir incelikti.

Anıt'ın açılışında **Timurçin Savaş** da bir incelik gösterdi: Macar dostlara ve bazı Türklere, Kültür Bakanlığı adına plaketler hazırlatmıştık. **Timurçin Savaş**, bir tanesini verdikten sonra, ötekiler için eski Bakanları davet etti. Özellikle **Namık Kemal Zeybek**, bundan çok memnun oldu. Törenden hemen sonra, arabasında beraber giderken, ben de bu jestini beğendiğimi belirtince **Savaş**, "Bir gün hepimiz eski Bakan olacağız. Bunu hiç unutmamak gerek" diye, kişiliğini yansıtan güzel bir cevap verdi.

Bu arada, törenden önce Zigetvar'da şehir meydanında gösteri yapan Devlet Halk Dansları ekibimiz, tören sırasında Anıt'ın çevresinde harika bir dans şöleni sundu. Herkes, henüz bu gösterinin etkisi altındayken, **Mehmet Özel**'in bir başka sürprizi ile karşılaştık. Zigetvar kentinden bir "Yaşlılar Korosu" oluşturmuştu **Özel**. Hepimiz, bu koronun Macarca ve Türkçe şarkılarını gözlerimiz yaşararak dinledik.

Bütün bu güzellikler, Macaristan Kültür ve Eğitim Bakanı **Gabor Fodor**'un "Bu Anıt'ı bizden önceki yönetim onaylamıştı. Biz de durdurmak için bir neden görmedik" ana teması etrafında yaptığı konuşmanın yarattığı serin havayı tümüyle dağıtmıştı.

Ertesi gün, sergilerin açılışı da çok başarılı oldu. Özellikle **Kanuni** Sergisi, çok mükemmel düzenlenmişti. Fakat müzenin nem ve sıcaklık oranı, çok çağdaş bir sistemle denetlenmediği için, sergi dönüşünde bir iki parçanın bakıma alınması gerekmişti. Kalıcı olmayan bu etkilenme, bundan sonraki sergiler için, hepimize de bir uyarı niteliğindeydi.

El sanatları sergimiz de küçük fakat çok şirin bir düzenlemeydi. Sergi açılışlarından sonra, her iki Cumhurbaşkanı ile birlikte milli takımlar arasında oynanan futbol maçını seyrettik ve o gece Türkiye'ye döndük. Maç berabere bittiği için, kimse üzgün değildi.

Cumhurbaşkanı ziyaretlerinde güvenlik de çok önemli bir öge oluyor. Bizim gezimizde de, bu nedenle ufak tefek sorunlar oldu. Bunlardan bir tanesine ben de tanık oldum. **Yakovalı Hasan Paşa** Camii'ndeki müzeyi gezerken, içerisi dar olduğu için, Macarlar, basın mensuplarını dışarda bırakmışlardı. Ben zaten daha önce gezmiş olduğum için, hızla önden girdim ve hemen çıktım. Zaten bütün gezi boyunca, eğer bir konuda benim bildiğimi başka kimse bilmiyorsa, ancak o zaman sessizce Cumhurbaşkanının yanına yaklaşıp bilgi veriyor, onun dışın-

da, oldukça geride duruyordum. Dışarı çıktığımda, baktım, sevgili **Yavuz Donat** kızgın kızgın söyleniyor içeri bırakılmadığına. Derhal müdahale edip, öteki arkadaşları kızdırma pahasına, kendisini kolundan tutup, beni tanıyan güvenlik görevlilerinin arasından içeri soktum. Ne yapalım, insanın gücü ilke bazında sorun çözmeye yetmeyince, bazen kişisel düzeyde çözüm aramaktan kendini alamıyor.

Genellikle Macaristan ve özellikle Budapeşte, çok iyi korunmuş bir kentsel dokuya sahip. Doğu Avrupa'daki kentler arasında Prag ile Budapeşte, sürekli bir yarış içindeler. Ben, ikisini karşılaştırdığımda, galiba Budapeşte'yi tercih ediyorum. Bunda belki de, Macaristan'daki Osmanlı izlerinin etkisi olabilir.

Gülbaba Türbesi'ni ziyaretimizde, ben de Cumhurbaşkanının yanındaydım. Kendisine **Pinter**'i de takdim ettim. Ayaküstü, çok kısa olarak onarım projesini dinledi. Maliyeti duyunca da, "Ne olacak, bir milyon dolar böyle bir iş için küçük rakam" dedi. Fakat biz, o parayı bulup, projeyi uygulamaya sokamadık. İnşallah bundan sonraki yönetimler bu işi gerçekleştirirler.

Macaristan seyahatimizden aklımda kalan bir başka hoş anı, resmi yemekler dışında kalan kahvaltı ve yemekleri, Cumhurbaşkanının, benim de içinde bulunduğum bir küçük grupla yemesi ve bu sıradaki sohbetler. Heyetin resmi bölümünün bir kısmı, Devlet Misafirhanesi'nde kalıyordu. Öteki arkadaşlar, çeşitli otellere yerleştirilmişti.

Cumhurbaşkanı, Bakanlar, ben ve yakın çalışma arkadaşlarımız birlikteydik. Bu kahvaltı ve yemeklerde ben hep, Türkiye'de askeri müdahalelerin siyasal partileri kapatıp, engelleyerek bu örgütlerin insan süzme mekanizmalarını zedelediğini, Türkiye'deki sorunların önemli bir bölümünün bundan kaynaklandığını söylüyordum. **Demirel** de, siyasal partilerin kapatılmasının getirdiği somut sorunlara işaret ederek, benim bu teorik yaklaşımımı destekliyordu. Bu arada, gerek bu tartışmalarda, gerekse tüm ziyaret boyunca, **Mümtaz Soysal**'ın alçakgönüllü ama birikimli kişiliği, hepimizi çok etkilemişti.

Macaristan seyahati boyunca, Macar Büyükelçisinin Dışişlerini ziyareti sırasında söylediği, "bu heykelin ileride saldırılara maruz kalabileceği" ifadesi aklımdan hiç çıkmadı. Buna karşı güzel bir düşünce geliştirdik **Mehmet Özel** ile birlikte. Anıt'ın yapımında çalışan ve o yöredeki Turbak köyünde (köyün adı türbeden geliyordu) oturan Macar müteahhidi, fahri konsolos yapmak. Dışişleri, konuya çok sıcak yaklaş-

tı. Bir süre sonra da, bu becerikli ve iyi insana, Fahri Konsolosluk verildi. Böylece, Anıt'ın ve parkın hem bakımı, hem de güvenliği sağlanmış oldu.

Bu arada, basında Cumhurbaşkanı **Demirel**'in, **Yahya Kemal**'in ünlü "Mohaç Türküsü" şiirini başucunda tuttuğu ve canı sıkıldıkça onu okuduğu biçiminde haberler çıktı. Bazı çevreler bunu, **Demirel**'in "aşırı milliyetçi" duygularına bağladılar. Oysa ben, bunun, "Zigetvar Seferi"nin bir uzantısı olduğunu biliyordum.

Zigetvar Seferi'nin kısadan hissesi ise şöyle: Dışişleri ve Kültür Bakanlıkları bürokratları, sıkışınca mucizeler yaratıyorlar. Ama Macaristan'da yapılacak daha çok iş var. Mesele para bulmak.

HINCAL ULUÇ'U İSYAN ETTİREN İFTİRA: ANKARA TENİS KULÜBÜ OLAYI

Bu kitabı kaleme almamın maksadı, Müsteşarlık dönemimde karşılaştığım garip olayları okuyucuya aktarmak. Böylece, hem çökmekte olan bir bürokrasinin teşhisini koyarak bazı çözüm yolları önerilmesini sağlamak, hem de insanoğlunun çelişkilerini vurgulayarak, okuyucuyu eğlendirirken düşündürmek.

Şimdi, soğukkanlı bir biçimde, başımdan geçenleri, belki de daha doğru bir deyimle, "başıma gelenleri" yazarken, kimi zaman yeniden ürperiyorum.

İşte aşağıda öyküsünü anlatacağım olay, böyle "tüylerimi ürperten" çok ama çok çirkin olaylardan biri. Üstelik bu olay tek de değil. Buna benzer pek çok iftira, yalan ve karalama ile karşılaştım yönetim süremde. Daha da acı olanı, bu olayda da örneğini göreceğimiz biçimde, bunların önemli bir bölümünün, yakın çevremden, yani yakın çalışma arkadaşlarımdan kaynaklanmış olması. Yazı işleri müdürlerinin de, hemen hemen hiçbir denetimden geçirmeden böyle haberleri kullanmaları. Neyse, öykünün kendisi, bütün yorumları aşan bir açıklıkta, bu yargılarımın tümünü sizlere daha iyi aktaracak.

Ankara Tenis Kulübü'nün İşlemlerini Tamamlıyor ve Kirasını On Kat Arttırıyoruz

Ankaralılar bilir, 19 Mayıs Stadyumu'nun içinde yaklaşık elli yıldır faaliyet gösteren bir Tenis Kulübü vardır. Ankara'da geçirdiğim yirmi yıl boyunca da, Müsteşarlığa geldiğim son dört yılda da, bu Kulübe bir kez bile gitmek nasip olmamıştı bana. Ama çocuklara ve gençlere yönelik güzel hizmetler verdiğini biliyordum.

İşte bu Kulübün de içinde bulunduğu alan, 1988 yılında Kültür Bakanlığının denetimine verilmişti. Bunun üzerine Bakanlık, yeniden Tenis Kulübü ile muhatap olmuş ve Kulübün bulunduğu yerde kalmasına karar alınmıştı. Daha sonra, Kulüp ile bir "kira anlaşması" yapılması gündeme gelmişti. Kulüp, daha önce muhatap olduğu Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'ne yılda 25 milyon kira ödemekteydi. Biz, kirayı on kat arttırdık ve anlaşmayı yaptık.

Tahsis kararı, **Fikri Sağlar** zamanında alınmış, kira anlaşması **Ercan Karakaş** zamanında imzalanmıştı.

Bütün işler olup bittikten sonra, sekreterim bir gün, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. **Celal Göle**'nin randevu istediğini iletti. Değerli bir bilimadamı ve benim de mezun olduğum Fakültenin Dekanlığını yürütmekte olan **Göle**'ye hemen randevu verdim. Yanında bir arkadaşı ile geldi. **Göle**, ünlü politikacı **Turgut Göle**'nin oğlu, yine ünlü sosyal bilimci **Nilüfer Göle**'nin de kardeşi idi. **Nilüfer Göle**'nin hem kendisi, hem de değerli eşi **Asaf Savaş Akat**, benim sevgili dostlarımdı. **Celal Göle**'yi ise, ilk kez görüyordum.

Celal Göle'nin Ankara Tenis Kulübü Başkanı olduğu ve bana, tahsis işlemini bitirmemizden dolayı bir nezaket ziyareti yaptığı anlaşılıyordu.

İki akademisyen olarak, uzun, verimli ve tatlı bir sohbet gerçekleştirdiğimizi anımsıyorum. Yöneticiliğin işlerinden ve çekişmelerinden bunaldığım için, böyle fırsatları büyük bir keyifle değerlendiriyordum. O gün de böyle olmuştu.

Ercan Karakaş'ın Telefonu ve Yeni Yüzyıl'ın Haberi

İsmail Cem'in bakanlığa yeni başladığı dönemdi. Bir gün **Ercan Karakaş** aradı. **Evrensel** gazetesinden bir muhabirin, kendisine, "Tenis Kulübünden bedava üyelik karşılığı, bu Kulübe ucuza yer tahsisi yaptığımız konusunda bazı iddialarda bulunduğunu" söyledi.

Ayrıca benim de suçlananlar arasında olduğumu ekledi.

Bir anda beynimden vurulmuşa döndüm. Birden hatırladım ki, **Celal Göle**'nin ziyaretinden bir süre sonra, gerçekten de bana bir üyelik kartı gelmişti. Ama hem Kulübe gitmeye ne niyetim, ne de vaktim olduğundan, hem de bu çeşit "onur üyeliklerini" pek çok kulüp sırf prestij amacıyla yolladıklarından, olayın üzerinde hiç durmamıştım.

Yöneticiliğimi, gerçekten kendimce büyük bir özveri saydığımdan ve hem zamanımı, hem kişiliğimi, hem sağlığımı, Müsteşarlık görevine ipotek ettiğimi düşünüğümden, yaptığım işle ilgili bu tür suçlamalar, beni psikolojik olarak çok etkiliyordu.

Çünkü başka hiçbir kazancım yoktu ki Müsteşar olmaktan. Ne para ne pul, ne şan şöhret, ne de siyasal yatırım. Bilakis, elli yaşından sonra çok azalan ömrümün en değerli yıllarını, okuyup yazmak yerine, umutsuz koşuşturmalar ve kısır çabalarla harcıyordum. Tek tesellim, iş yapabilmek, hele hele ben olmasaydım olmayacak bazı kitap basımları-

nı, ansiklopedileri, bazı kalıcı sanat örgütlenmelerini ve benzeri kültür faaliyetlerini gerçekleştirmekti. Aynı zamanda, "rutin" bürokrasiyi de çok hızlı, çok etkin, çok adil olarak işletmeye çalışıyordum.

Anlaşılan, Prof. **Celal Göle**, Bakan olarak **Ercan Karakaş**'a ve başta ben olmak üzere birtakım üst yöneticilere üyelik kartı yollamıştı.

Günseli Önal adlı muhabir de, Kulübe üye olmak için gerekli olan aidatı, sanki biz cebimize atmışız gibi bir hesap yaparak bir haber hazırlamış ve **Yeni Yüzyıl** gazetesinde yayımlamıştı. Anlaşılan, iftirayı üretenler, **Evrensel**'den sonuç alamayınca, **Yeni Yüzyıl**'a başvurmuşlar ve haberi orada yayımlatmışlardı.

"Yirmi milyona kiralık tenis sahası" başlıklı haber, çerçeve içinde "Ömür boyu üyelik alanlar" diye bir de liste yayımlamıştı. Bu listede benim, Müsteşar Yardımcılarımın, Hukuk Müşavirimin ve Kültür Merkezleri Daire Başkanımın adı vardı.

Haber şöyle diyordu:

"Kültür Bakanlığı, Atatürk Kültür Merkezi sahası içinde yer alan alanda faaliyet gösteren Ankara Tenis Kulübü ile kira sözleşmesini yenilerken, üst düzey bürokratların azizliğine uğradı ve koca araziyi neredeyse bir apartman dairesi fiyatına kiraladı. Arsanın aylığı 20 milyon liraya geliyor.

Üyelik ödentisi 80 milyon lira olan Ankara Tenis Kulübü, 7 Temmuz 1995'te bakanlık ile kira sözleşmesi yenilerken, dönemin Kültür Bakanı **Ercan Karakaş** ile birlikte Müsteşar **Emre Kongar** ve altı üst düzey bürokrata daha kulüp üyeliğini hediye edince, kirayı ucuza getirdi. Böylece Bakan ile birlikte yedi bürokratın bedava üyeliği kendisine 640 milyon liraya malolan Ankara Tenis Kulübü, 20 yıllık kira sözleşmesi yaptığı bakanlığa ödeyeceği yıllık kirayı 250 milyon lira gibi düşük bir rakamda tuttu.

Kulüp bakanlığın arsasını, anlaşmayı 20 yıl daha uzatabilme kaydını da sözleşmeye koydurarak 20 yıllığına kiraladı. Sözleşmeyle Ankara Tenis Kulübü, bakanlığın arsasını 40 yıl daha kullanmayı garantiledi. Kulüp sözleşme yenilenmeden önce de yıllık 25 milyon lira ödüyordu.

Döremin Kültür Bakanı **Karakaş**, kendisine Ankara Tenis Kulübü'ne üyelik kartı geldiğini, ancak kendisinin böyle bir talepte bulunmadığını söyledi."

Haberi okur okumaz, derhal bütün arkadaşlarımı topladım. Gerçekten benimle birlikte onlara da üyelik kartı gelmişti. Hemen, hepsini nazik bir mektupla birlikte Kulübe iade ettik. Sanıyorum, buna en çok

üzülen de Prof. **Celal Göle** oldu. Çünkü istemeden de olsa, bize atılan bir iftiraya yol açmış bulunuyordu. Olayı duyar duymaz hemen bir açıklama yapmış ve kartları bize, haberimiz olmadan bir "jest" olarak gönderdiğini belirten bir yazıyı, **Yeni Yüzyıl**'a yollamıştı.

Ben de, **Yeni Yüzyıl**'a olayın doğru öyküsünü anlatan bir yazı hazırladım. "Olayın doğrusu şudur" diye başlayan yazı, gerçekleri özetliyordu:

"1) Ankara Tenis Kulübü, 1947 yılından beri, yaklaşık yarım yüzyıldır bulunduğu yerde faaliyetini sürdürmektedir.

2) Kulübün bulunduğu alan, 1988 yılında, bu alanı yönetmekle yükümlü olan ve Başkanı Sn. Cumhurbaşkanı, üyeleri Genel Kurmay Başkanı, ilgili bakanlar ve bazı bilimadamları olan Milli komite tarafından, Kültür Bakanlığı'nın denetimine verilmiş, 1990 yılında da yine aynı Komite tarafından, Bakanlığın bu alan üzerinde yaptığı tahsisin uygun olduğu onaylanmıştır.

3) Bu tahsisler sonunda Kültür Bakanlığı, (Tenis Kulübü'nü kendisinin işletmesi söz konusu olamayacağından) Ankara Tenis Kulübü'nün alandaki yaklaşık elli yıllık geçmişini ve gençlere yönelik eğitim fonksiyonunu da dikkate alarak, 1994 yılında zamanın Kültür Bakanı Sn. **Fikri Sağlar**'ın onayı ile, mevcut durumun sürmesi kararını almıştır.

4) Bütün bu gelişmeler sonunda Kültür Bakanlığı, bugüne kadar hiç gelir elde etmediği bu alandaki tahsisi, 1995 yılında bir protokole bağlayarak, yılda 250 milyon liralık kira tahakkuk ettirmiştir.

5) Kortlar, daha önce Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın denetiminde olduğundan, Kulüp bu Bakanlığa yılda 25 milyon lira kira ödemekte idi. Bakanlığımız, bu protokol ile kirayı on kat arttırmış olmaktadır.

6) Kulübe üyelik konusunun gerçeği de şudur: Saygın bir bilimadamı ve yönetici olan Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Profesör Sn. **Celal Göle**'nin Başkanı olduğu Kulüp Yönetim kurulu, protokol imzalandıktan sonra, haberde adı geçen Sn. Bakana ve bürokratlara, kendilerinin haberi olmadan, fahri üyelik tevcih etmiştir.

7) Bu fahri üyeliğe bağlı olarak yollanan üyelik kartları, Sn. Bakan ve ilgili bürokratlar tarafından, Kulübe iade edilmiş ve edilmektedir.

SONUÇ: Görüldüğü gibi, haberde yer alan "üyelik karşılığı ucuz kiralama" iddiası, bugüne kadar büyük bir özveri ile, son derece ilkeli ve dürüst bir biçimde çalışan bakanlık bürokratlarına ve Sn. **Ercan Karakaş**'a yönelik bir haksızlıktır."

Yeni Yüzyıl, açıklamayı aynen bastı. Buna müteşekkirim. Çünkü pek çok gazete, yaşadığım pek çok olayda, yalan yanlış bir iftira atıp, sonradan yolladığımız açıklamayı bile basmıyordu. Aylarca uğraştıktan sonra, ancak mahkeme kararı ile açıklama yayımlatabiliyorduk çoğu zaman.

Hıncal Uluç'un Tepkisi

Müsteşarlık dönemimde, haber yayımlatmak ya da dedikodu üretmek için, hiçbir zaman gazeteci dostlarımı aramamıştım. Tam tersine, haber isteyenlere, "Siyasal ise bakana, teknik ise ilgili genel müdüre başvurun" diyerek olumsuz tavır almıştım. Böylece, hem gereksiz polemik ve sürtüşmelere yol açmamış bulunuyor, hem de kendimce, "devlet ciddiyetini" koruyordum. Bu tavrımı, bir süre sonra en yakınlarımın bile yalan dolan haber ürettiklerini ve üstelik basına sızdırdıklarını öğrendikten sonra da sürdürmüştüm.

Örneğin, bir Bakanlık danışmanı, resmi bir Amerika seyahatine eşimi de götürdüğüm iftirasını yayımlattığı halde, yalnızca resmi açıklama yaparak olayı yalanlamış, ayrıca kimse ile temas etmemiştim. Üstelik, haberi yayımlayan gazetenin muhabiri, haber yayımlandığı gün, yani Amerika'da olduğunun iddia edildiği gün, eşimin konuşmacı olduğu bir panelde, İstanbul'da kendisine soru sormaz mı?

Sevgili eşim, bir güzel boyamış tabii zavallı muhabiri: "Utanmıyor musunuz, benim için Amerika'da diyorsunuz, hem de burada bana soru soruyorsunuz" diyerek.

Bu olayda da sadece resmi bir açıklama ile yetinmiş, yalnız bu açıklamayı basmasını rica etmek için sevgili **Okay Gönensin**'i aramıştım.

Aradan birkaç gün geçmişti. **İsmail Cem** ile her ikimizin de ayrı ayrı bildiri vereceği, Roma'da çok önemli bir toplantıya gidiyorduk. Uçağa binerken aldığım gazeteyi bir açtım ki, **Hıncal Uluç** müthiş bir yazı yazmış.

Yazıyı okudum ve ister inanın, ister inanmayın, ağladım. Sinirlerim ne denli gerilmiş ki, tüm mücadele ve koşuşturmalarım sırasında yüzümden pek de eksik etmediğim tebessüm ve kendimi denetim gücüm, birden iflas ediverdi o anda.

Hıncal, bamtelime basmıştı çünkü: Yazı, "Adam harcamanın kolaylığı!" başlığını taşıyordu ve benim "resmi açıklama"nın ağır başlı üslubu içinde asla söyleyemeyeceğim, ama söylemeyi çok istediğim şeyleri ifade ediyordu.

Hıncal Uluç'un aşağıdaki yazısını şimdi bir kez daha okudum, bir kez daha gözlerim yaşardı, Yazı şöyle:

"Ne kadar kolay adam harcamak, bir gazeteci için... Bir satırla bitirirsiniz işi...

Mesela **'Ankara Tenis Kulübü, 7 Temmuz 1995'te bakanlık ile kira sözleşmesini yenilerken, dönemin Kültür Bakanı Ercan Karakaş ile, Müsteşar Emre Kongar ve altı üst düzey bürokrata daha kulüp üyeliği hediye edince, kirayı ucuza getirdi'** dersiniz, 21 Temmuz'daki **Yeni Yüzyıl**'da olduğu gibi biter gider...

Ve mesela bunu yazarken, **Emre Kongar**'ın sağlık sebepleri ile tenisi, bırakın oynamayı, seyretmesinin bile çok zor olduğunu hiç bilmezsiniz... **Kongar**'ın, Cumartesi ve Pazar'ları dahil, nasıl bir tempo içinde çalıştığının farkında bile değilsinizdir.

Yeni Kültür Bakanı **İsmail Cem 'Bir enkaz değil, dev bir kurum devraldım'** derken, bu kurumu yapanların başında, değişen bütün bakanlara rağmen, Kültür Müsteşarı olarak görevde devamlılığı sağlayan, gerçek bir kültür adamı **Emre Kongar**'ın bulunduğunu düşünmezsiniz bile...

Bir müsteşarın bir üyelik kartına memleketi sattığını iddia ederken, bir ülkede sporun da en büyük kültür olaylarından biri olduğu aklınıza dahi gelmez.

Hele hele, Ankara Tenis Kulübü'nün, Kültür Bakanlığı daha ortalarda yokken, o arazi Kültür Bakanlığı'na devir dahi edilmeden, çok ama çok önce başlayarak, yıllar ama yıllardan beri, sembolik bir kira karşılığı orada Ankara insanına tenis oynattığını hiç bilmezsiniz.

Aslında belki hiçbir şey bilmez, hiçbir araştırma gereği duymazsınız, ama eylemleri belki de anıt olabilecek bir adamı, bilgisi dışında yollanmış, hayat boyu kullanamayacağı bir onur kartı uğruna devleti satmakla itham eder, böylece, fevkalade ilerici, fevkalade solcu, fevkalade devrimci, fevkalade çağdaş gazetecilik yapmış olursunuz.

Sevgili **Kerem Çalışkan,** geçen haftaki mektubunda **Hıncal Ağabey bizi niye öptü?'** diye soruyordu.

Böylesine haberleri yazanları, böylesine haberleri hiç editör masasından geçirmeden sayfaya koyanları sen öpmeye başlarsan, **Sevgili Kerem,** benim öpmeme gerek kalmaz!..

Emre Kongar Hocam,

Mesleğim adına, sizden özür dilerim!.."

Şimdi sıkı durun sevgili okuyucularım: Roma dönüşü, haberde adı geçen Hukuk Müşaviri arkadaşım, bu iftirayı kimin attığını tespit ettiğini söyledi. **Fikri Sağlar**'ın zamanında atanmış olan ve en yakınımızda bulunan danışmanlardan biriydi bu "herif-i na-şerif".

Kıssadan hisse: Ben, düşmanlarımla mücadele edebilirim. Allah beni dostlarımdan ya da "dost geçinenlerden" korusun.

ALTINAY SERNİKLİ, CASUSLARA KARŞI: MİLLİ KÜTÜPHANEDE BİR SİLAH TÜCCARI

Milli Kütüphane, yalnız Ankara'nın değil, Türkiye'nin en önemli kütüphanelerinden biri, belki de birincisidir.

Altınay Sernikli, onun başkanı olan hanımdır.

Benim, Müsteşarlık görevim sırasında, ilginç kişiliğini tanımaktan zevk duyduğum birkaç insandan biriydi.

Aslında, yanında çalışan personel **Sernikli**'yi pek sevmezdi. Çok otoriter ve anlayışsız bulurlardı onu.

İdeolojik olarak da sağda olduğu ısrarla ileri sürülür, görevden alınması için baskı yapılırdı.

Biz, bunlara hiç kulak asmadık.

Bilgisayara Geçişte Amerikan Şirketi İle Dişe Diş Mücadele

Sernikli bekârdı. Tüm yaşamı, Milli Kütüphane idi.

Ben, işini ve örgütünü bu denli seven, kendisini bürokrasideki başarıya bu denli koşullandırmış bir başka bürokrat görmedim desem yalan olmaz!

Medeni cesareti de son derece yüksek bir insandı.

En zor durumlarda hiç korkmadan söz alır, inandığını, sonuna kadar gerek Bakana, gerekse bana karşı savunurdu.

Bürokrasiyi çok iyi bilirdi. Nereden para bulacağını kestirir, en zor durumlarda daima bir ek kaynak yaratırdı.

Dosyasını koltuğunun altına alır, kapıma dayanırdı.

Birim amirlerini bekletmeden içeri aldığımı bildiği için, herhangi bir sorunla karşılaştığında soluğu benim yanımda alırdı.

Benimle konuşmaya o denli alışmıştı ki, bir toplantıda Bakana üst üste birkaç kez "Sayın Müsteşarım" diye hitap etmiş, Bakandan, "Ben, Müsteşar değilim" uyarısını almıştı.

Aslında bana da birkaç kez, "Sayın Bakanım" diye hitap etmişti ama bu, benim odamdayken olduğu için, kimse duymamış, bir sorun da çıkmamıştı.

Müsteşarlığa yeni başladığım sırada **Altınay** da, Milli Kütüphaneyi bilgisayar sistemine geçirmeye çalışıyordu.

Fakat, ihaleyi kazanan Amerikan firması, sorumluluklarını yerine getirmemiş, işler bu yüzden zamanında bitmemişti.

Altınay Sernikli, derhal mahkemeye gitmiş, tespit yaptırmış, işin geri kalan kısmı için bütün hukuksal ve bürokratik önlemleri alarak, Maliye Bakanlığının da izniyle yeniden ihaleye çıkmıştı.

İşte tam bu sırada ben, Müsteşarlığa başlamışım.

Amerikalılar ve sefaretteki Türk uzmanlar sürekli beni arıyorlar, mukavelesi fesh edilen şirketin başkanı için benden randevu almaya çalışıyorlardı.

Konuyu hem dosyalar üzerinden, hem de konuşarak en ince ayrıntısına kadar çalıştım ve öğrendim. Sonuçta yapılacak hiçbir şey olmadığını gördüm. Bu durumu da Amerikalılara bildirdim: **Altınay**, hem hukuken, hem de teknik olarak çok sağlam tedbirler almış ve hiç kuşkusuz kamu yararını da çok iyi kollamıştı.

Söz konusu miktar az-buz bir rakam değildi: Kamunun bir milyon dolarını kurtarıyordu **Sernikli.**

Altınay Sernikli'nin bir huyu vardı. Heyecanlanınca gözleri yaşarırdı.

Bana gelmesi, genellikle çözemediği sorunlar sonunda olduğu için, hemen hemen her karşıma çıktığında, konuşmasını gözyaşları ile noktalardı.

Elimden geldiği kadar tüm sorunlarını çözmeye çalıştım **Sernikli**'nin. Özellikle bu bilgisayar ihalesinde gerekli incelemeleri yapıp kanaatimi oluşturduktan sonra, kendisine sınırsız ve koşulsuz destek verdim.

Lojmanını Mahkeme Kararı İle Alan Başkan

Amerikalılar, eski bir MİT mensubu Türk'ü bilgisayar şirketinin bölge müdürü yapmışlar.

Bir gün bu zat, beni görmeye geldi. "Biz bunu kamuoyuna yansıtırsak, Bakanınız siyasi bakımdan yıpranır" diye bir şantaj yaptı.

Bu arada, bir de SHP İlçe Başkanını bulmuşlar. Onu da aracı koydular. Başkana toplantıda hiçbir şey söylemedim. Sonradan telefon edip, bu işe bulaşmaması, yoksa boynunun altında kalabileceği konusunda uyardım.

O sıralarda **Altınay,** odama çok sık gelmeye başladığı için, bir başka sorununu daha öğrendim: Lojman sırası kendisinde olduğu halde, bir

başkası onun olması gereken lojmana taşınmış. **Sernikli** de onu dava etmiş!

Bu arada lojman davasını kazandı.

Fakat Bakanlıktaki bürokratlar, kendisini pek sevmedikleri için, hakkı olan lojman tahsisini, mahkeme kararına rağmen yapmakta mırın-kırın ediyorlarmış.

Altınay, utana sıkıla konuyu bana açtığında çok üzüldüm ve kızdım. Derhal müdahele ettim ve işin gereği yapıldı, **Sernikli** lojmanına taşındı.

Bu arada ilginç bir olay daha öğrendim: 12 Eylül 1980'den sonra bizim Devlet Tiyatroları Genel Müdür Yardımcısı **İzzet Ararat** ve bir arkadaşı gözaltına alınır. **Ararat'**ın yanındaki arkadaşı **Sernikli**'nin eniştesidir.

Karakoldan siyasi şubeye gidilir. Sorgulama uzar. Sıkıntılı anlar yaşanır. Sonunda "ikametgâha rapten" iki kişi de serbest bırakılacaktır.

Kefil olarak **Altınay Sernikli**, İkinci Şube'ye gider. Fakat işlemleri bir türlü yürümez. Serbest kalma zamanı sürekli ileri atılır.

En sonunda evraka bir "damga pulu" yapıştırılması gerekliliği gündeme gelir.

Sernikli, gecenin o saatinde damga pulunu nereden bulabilir ki? Tahliyenin bir gün daha ileri atılması tehlikesi ile karşılaşılır.

Altınay, dayanamaz ve bağırmaya başlar!

Başlarına müdür gelir. Olaya el koyar, **İzzet Ararat** ile **Altınay**'ın eniştesi, o gece (damga pulsuz) evlerine dönerler.

Medeni cesareti işte böylesine işe yarayan bir kadındır **Sernikli.**

Kürtlere Silah Sattığını Söyleyen Bilgisayar Uzmanı

Yine bir gün Milli Kütüphanede bir toplantıdayım.

Sernikli ve arkadaşları, kesinlikle yasaklamış olmama karşın, yurt dışından istek olduğu gerekçesiyle, benim *Türk Toplumbilimcileri* adlı kitabımdan birkaç tane aldıkları için, çok üzgün ve kızgınım.

Sanıyorum havayı yumuşatmak için **Sernikli,** sözü yine bilgisayar işini yapmayan firmaya getiriyor ve "Biliyor musunuz, biz bir de gizli ajanlarını beslemişiz" diyor.

"Hayrola?" diyorum.

Bana bir gazete kupürü uzatıyor. **Milliyet** gazetesi, 16 Kasım 1991 tarihli nüshasında, "Amerikalı Tüccardan Kürtlere Silah" başlığı ile bir haber yayımlamış.

Haberin bir bölümü şöyle:

"ABD'li bazı silah tüccarları da, yönetimin bilgisi dahilinde Kürtlere silah satıldığını söylemeye başladılar. ABD'nin PBS televizyonunca hazırlanan bir programda konuşan emekli hava subayı **Jim McDonald**, kendisinin Türkiye üzerinden Kürtlere silah sattığını söylemişti. **McDonald**, Kürtlere Doğu Avrupalı ülkelerden sağlanan küçük çapta silahlar satıldığını ve bu satışlardan ABD yönetiminin haberdar olduğunu bildirdi."

"İşte" diyor **Altınay Sernikli**, "Haberde adı geçen **Jim McDonald**, mahkemelik olduğumuz firmanın bilgisayar uzmanı olarak bizde çalışıyordu".

"Peki" diyorum, "Hâlâ burada mı?"

Mukavelesi 1990'da bitmiş.

"Nasıl adamdı?" diye sorduğumda, "Sabahları 11.00'e doğru ağzı leş gibi içki kokarak gelen, öğleden sonra da saat 3 gibi çekip giden bir adamdı" diyorlar.

Kırk Milyarlık Yatırıma Sıfır Kadro

Altınay Sernikli, 1993 yılında yeni bir matbaa ve yeni bir bilgisayar sistemi kuruyor.

Her ikisi de yaklaşık 20'şer milyarlık iki yatırım.

Özellikle matbaa, çok büyük bir baskı hacmi olan Bakanlık için büyük bir tasarruf olanağı yaratacak.

Biraz James Bond filmlerini anımsatan bu bölümü, acı bir bürokrasi gerçeğinin soğuk şoku ile bitirelim:

Yaklaşık kırk milyar Türk liralık yatırıma izin veren Maliye Bakanlığı, bu yatırımlar tamamlandıktan sonra, bir tane bile ilave uzman kadrosu vermiyor.

Kırk milyarlık yatırımı nasıl işletirsen işlet!

Ve bunun adı da "tasarruf tedbiri" oluyor.

Sakın kimse alınmasın! Mevcut yapı bu! Mevcut sistem bu!

Onun için "bu yapı, bu sistem değişmeli!"

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ, TÜBA: ERDAL İNÖNÜ'NÜN BİR ÜRÜNÜ VE GERÇEKLEŞMEYEN BİR RÜYA: TESAK,TÜRKİYE EKONOMİK VE SOSYAL ARAŞTIRMA KURUMU

Türkiye'deki bilim ve araştırma etkinlikleri, ne yazık ki uluslararası standartlara göre çok geride. Bunun en önemli nedeni, toplumun bu etkinliklere çok fazla inanmayışı ve değer vermeyişi. Pek doğal olarak, bu değer vermeyiş, hem örgütlenmede, hem de para tahsisinde önemli bir eksiklik yaratıyor.

Bu çerçevede, Türkiye'deki bilimadamlarının üç hayali vardı. Birincisi, temel bilimler alanında bir bilimsel araştırma kurumunun kurulması, ikincisi sosyal bilimler alanında bir araştırma kurumunun örgütlenmesi, üçüncüsü de bir Bilimler Akademisi.

Temel bilimler alanında, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, TÜBİTAK'ın kurulması, bu hayallerden birini gerçekleştirmişti. Benim Kültür Bakanlığındaki görevim boyunca, TÜBİTAK'ın başında değerli bilimadamı Prof. Dr. **Tosun Terzioğlu** vardı. Bu değerli insanla, bir-iki küçük projede çok verimli sonuçlar veren bir işbirliği içindeydik.

Politikacılar, genellikle sosyal ve ekonomik içerikli araştırmalara, daha doğrusu, toplumsal bilimler alanında çalışanlara pek de güvenmediklerinden, sosyal bilimler araştırma kurumunun kuruluşu, bir türlü gerçekleşmiyordu. Çünkü politikacılar, bu alanlardaki araştırma ve bulguların, kendi dayanaksız teşhis ve vaatlerini zayıflatacağından çekiniyorlardı.

Erdal İnönü'nün Başbakan Yardımcılığı sırasında, TÜBİTAK da ona bağlıydı. Hükümetin kuruluşundan kısa bir süre sonra **İnönü,** Türkiye Bilimler Akademisi, TÜBA ve Türkiye Ekonomik ve Sosyal Araştırma Kurumu, TESAK tasarılarını hazırlatmaya başlamıştı. Her ikisi de, kanun hükmünde kararname yoluyla kurulacaktı.

Ben de başbakanlıktan gelen tasarıyı incelemiş ve birtakım notlar alarak hazırlanmıştım. Son rötuşları yapmak üzere **İnönü**'nün Başbakanlıktaki odasında toplandığımızda, işler çok hızlanmıştı. **Özal**'ın ölü-

mü üzerine **Demirel** Çankaya'ya çıkmış, **Erdal İnönü** de Genel Başkanlığa aday olmayacağını, yani Başbakan Yardımcılığından ayrılacağını açıklamıştı. Bu nedenle, bir an önce kanun hükmünde kararnamelerin imzalanması gerekiyordu.

Hükümetin DYP kanadı, Bilimler Akademisini imzaladı, ne yazık ki, Ekonomik ve Sosyal Araştırma Kurumuna olumlu bakmadı. Böylece, Türkiye'deki bilimadamlarının bir rüyası daha gerçekleştirilirken, öteki hayal son anda, futbolcu deyimi ile "direkten döndü". Her iki tasarıda da büyük emeği geçmiş olan TÜBİTAK Başkanı Prof. **Tosun Terzioğlu** ve TESAK'ın Genel Sekreteri olması düşünülen Prof. **Ergun Türkcan**, çok üzüldüler. Ben de gerçekten çok üzülmüştüm. Ayrıca gerçekten de, DYP kanadının, niçin TESAK'ın kuruluşunu engelleyerek, Türkiye'nin gerçek bir bilimsel atılımı gerçekleştirmesini önlediğini, hâlâ anlayabilmiş değilim.

Sanıyorum, **Erdal İnönü**'nün girişkenliğinde kurulacak bir araştırma kurumunun, SHP eğilimli bilimadamlarının denetiminde olacağından çekiniyorlardı. Fakat bu, bütünüyle yanlış bir kaygıydı. Bilimin partisi olmazdı ki! Kurum, hangi eğilimdeki insanların denetiminde olursa olsun, ciddi bilimsel yöntemler kullanıldığı takdirde, ortaya çıkacak ekonomik, toplumsal ve kültürel gerçekler, tüm ülkenin işine yarayacaktı. Ancak fanatik kişiler, yani deneysel bulgular yerine, kendi inançlarındaki doğruları öne çıkaranlar, kuruma zarar verebilirdi. **İnönü**'nün ise böyle insanlara izin vermeyeceği zaten açıktı.

Bilimsel araştırma ile inanç ve kültür arasındaki ilişkiler hakkındaki düşüncelerimi, biraz aşağıda sevgili okuyucularımla paylaşacağım. Ama önce TÜBA'yı biraz anlatmalıyım.

TÜBA ve Bir Bilimsel Toplantı: Bilim ve Eğitim

Erdal İnönü'nün eseri olarak Türkiye'nin bilimsel yaşamında yerini alan Türkiye Bilimler Akademisi, TÜBA, büyük bir boşluğu dolduruyordu. Amacı, ülkedeki araştırmacılara ve bilimadamlarına destek vermekti. Böylece, uluslararası arenadaki büyük mücadelede, Türkiye'nin de sesini duyurması ve pek doğal olarak, ülkenin genel kalkınması ve ilerlemesi hedefleniyordu.

TÜBA'nın en önemli özelliği, TÜBİTAK gibi, idari, mali ve bilimsel özerkliğe sahip olmasıydı. Başkanlığına, değerli bilim insanı Prof. Dr. **Ayhan Çavdar** seçilmişti. Prof. **Çavdar**, hem çok başarılı bir bilim insa-

nı, hem de çok kişilik sahibi bir öğretim üyesi idi. Akademi kurulur kurulmaz, derhal bilimsel yaşamı canlandırmak için ödüller vermeye ve bilimsel toplantılar düzenlemeye başlamıştı. Bugüne kadar toplumumuzun en önemli sorunları içinde yer alan bilim, ahlak ve üniversite ilişkileri, bilim ve eğitim, üniversite yasası gibi konularda, hem verimli toplantılar yapıldı, hem de her bir toplantı sonunda bir kitap yayımlandı. Sanıyorum, TÜBA'lı Türkiye, bilimsel üretim bakımından zaten sahip olduğu potansiyeli, önümüzdeki yıllarda çok daha verimli olarak ortaya koyma fırsatı bulacak.

TÜBA'nın düzenlediği toplantılardan birine, ben de katılarak bir bildiri verdim. Prof. **Şevket Pamuk**, Prof. **Ömer Kaymakçalan**, Prof. **Süleyman Özoğlu**, Prof. **Kemal Gürüz**, Prof. **Tosun Terzioğlu**, Prof. **Erdoğan Şuhubi**, Prof. **Bülent Berkarda** Prof. **Mehmet Ali Kısakürek**, Prof. **Ömer Saatçioğlu**, Prof. **Çiğdem Kâğıtçıbaşı** ve şu anda hatırlayamadığım başka çok değerli bilimadamlarının da katılımıyla, "Bilim ve Eğitim" konusunu tartışmıştık. Bu konuşmalar, sonra kitap halinde de yayımlandı. İsteyen sevgili okuyucularım, bu kitabı da, öteki yayınları da, TÜBA, Atatürk Bulvarı, 221, Kavaklıdere, Ankara adresinden isteyebilir.

Ben esas olarak, bilimadamının da, içinde yaşadığı toplumun da özgür olduğu ölçüde, toplumsal bilimlerin gelişeceğini açıklayan bir tebliğ verdim. "Bilimi Etkileyen Faktör Olarak Kültür" adını taşıyan tebliğin özeti şöyleydi:

" 'Kültür'ü, doğanın ya da inanıyorsanız, Allahın yarattıklarına ek olarak, insanoğlunun yarattığı her şey olarak tanımlıyoruz.

Bu çerçevede, özellikle teknoloji (hem araç gereç, hem de bunların kullanımına ilişkin bilgi) bir 'kültürel öge' olarak bilimi doğrudan etkiler, hatta belirler!

Bu oturumda 'teknoloji', bilimi etkileyen ögeler grubu içinde ayrı bir başlık altında ele alınacağından, ben, bu konuya hiç değinmeyeceğim.

Kültür kavramının sınıflanmasında, pek çok ölçüt kullanılabilir. Bu sınıflamaların en ünlü olanlarından biri, maddi kültür-manevi kültür ayrımıdır.

Bu sınıflama, kültürün, aslında birbirinden ayrılması pek de kolay olmayan ögelerini, değerler, inançlar, kurallar ve araç-gereç ve fiziksel yapılar olarak ikiye böler. (Maddi-manevi ayrımının zorluklarına bir örnek, müzik alanında verilebilir: Bir senfoni, maddi kültür ögesi midir, manevi kültür ögesi mi? Ya da bir cami, sadece maddi kültür ögesi olarak alınabilir mi?)

Ben, bu konuşmam çerçevesinde, 'manevi' kültür ögeleri ile bilim arasındaki ilişkileri arayacağım.

Manevi Kültür Ögelerinin Göstergesi Olarak Felsefe Sorunları

Hiç kuşkusuz, 'bilimi etkileyen kültürel faktörler' deyimi (bundan sonra 'kültürel faktörler' deyimi, sadece 'manevi kültür ögeleri' anlamında kullanılacaktır) bir yandan bilimsel etkinliğin yapıldığı toplumun kültürünü, öte yandan da, bu 'kültür'den farklılaşabildiği oranda, 'bilimadamının' 'kültürünü' kapsamaktadır.

Bu çerçevede, kültürel faktörlerin temelinde yatan belirleyicilerin, felsefi anlamda ontoloji ve epistemoloji sorunları olduğu açıktır.

Toplumun ve bilimadamının, 'mutlak doğru'lar, yani dogmalar karşısındaki tutum ve davranışı, hiç kuşkusuz, bilimi etkileyen kültürel ögelerin başında gelir.

Bilimadamı, 'gerçeği' arar. Daha doğru bir deyişle, 'gerçeğe uygun bilgi'yi arar. Bu arayış sürecinde, hangi konuyu, hangi yöntemle araştıracağı, yaklaşımın belirleyici ögeleri arasındadır.

'Mutlak doğrulara' inanmanın ve bu doğruları kanıtlamak için araştırma yapmanın, 'bilimsel gerçeklere' ulaşması, ancak rastlantısaldır.

Felsefeden Psikolojiye Uzanan Bir Alan

Bu konudaki düşüncelerimi, farklı disiplinlerdeki değişik terminolojileri (jargonları) kullanarak, daha iyi açıklayabileceğimi sanıyorum.

Felsefi plandaki ontoloji ve epistemoloji sorunu, siyasal bilim alanında, totaliter ve otoriter toplumlar ile demokratik ya da liberal toplumlar sorununa yollama yapılarak, daha geniş açılımlara kavuşturulabilir.

Aynı çerçevede, toplumbilim açısından, feodal toplumlardan, sanayi toplumuna (sosyalist ya da kapitalist) geçiş süreci, bu sorunu, ayrı boyutlar çerçevesinde irdelememize ışık tutacaktır.

Aslında, felsefeden başlayan bu 'süreklilik', bir anlamda psikolojiye dek uzanır. Çünkü 'gerçeği araştıran' bilimsel etkinlik, bu etkinliğin yapıldığı toplumun değerlerine (bu arada toplumla etkileşimine ve ilişkilerine) bağlıdır.

Bilimadamını İrdelemekte Bir Kişilik Tipolojisi

Bireyin kişilik yapısı ile toplumsal değişme süreci arasında ilişki arayanların modellerinden birini, ben de burada geliştirmek istediğim 'tipoloji' önerisinde kullanmayı amaçlıyorum.

Riesman, toplumsal gelişme ile kişisel karakterler arasında bir paralellik belirler. 'Gelenekler tarafından yönetilen' tip, gelişme potansiyeli olan geleneksel toplumların kişi tipidir. Bu tip, kendini toplumdan ayrı bir kişi olarak göremez. Yaşantısı, geleneklere bağlıdır ve toplumsal yeniliklerin kaynağı olamaz. (David Riesman, Nathan Glazer ve Reuel Denney, **The Lonely Crowd,** Yale University Press, New Haven, 1961, s.11-13) 'İçten yönetilen' kişi, endüstrileşmeye-doğru geçiş halinde olan toplumların tipidir. Davranışlarının düzenlenmesinde, geleneklerin yerine, benimsemiş olduğu değerler ve otorite önem kazanmıştır. Artık toplumdan ayrı olan kişiliğinin farkına varmaktadır. Kendine güvenir, fakat katı ve müsamahasızdır.

'Dıştan yönetilen' kişi, gelişmiş toplumların tipidir. Davranışları, genellikle çevresindeki diğer kişilerin kendisiyle ilgili beklentilerine uygundur. Dış otoriteye dayanır ve esnektir, fakat her yöne çekilebilir.

'Özerk' kişi ise, kimliği ve davranışları özgür iradesi ve aklı ile belirlenen insandır. Bunlar geleceğin değişme tohumlarını da temsil ederler.

Riesman, bu çözümlemesiyle, toplumsal yapı ile kişilik arasında paralellik kurarak, bir etkileşim süreci içinde, kişilerin yapıya etkisini (ve toplumsal yapının kişiliklere etkisini) ortaya koymaktadır.

Toplumsal Yapılar İle Kişilik Özellikleri Arasında Bir İlişki Tipolojisi Önerisi

Toplumları çok kabaca Totaliter, Otoriter ve Demokratik olarak sınıflamak istiyorum. Totaliter toplumlar, toplumun tüm yaşam alanlarının aynı ideoloji ya da inanç sistemi ile (Hıristiyan-Müslüman-Marksist v.b.) denetlendiği toplumlardır.

Otoriter toplumlar ise, sadece hukuk ve siyaset ile kamu yaşamının, devlet tarafından denetlendiği toplumlar olarak düşünülebilir.

Şimdi, bir bilimadamının özgürlüğü sorununu, şöyle bir tabloda irdelemek istiyorum.

Totaliter toplumlarda, her kişilik tipi, toplumsal kültüre bağımlıdır. Ya içinde yaşadığı topluma tümüyle uygun davranır veya yok olur. **Galilei** ve **Yanyalı Hoca Tahsin Efendi** örneği gibi.

Otoriter toplumlarda, yalnız özerk tiplerin bağımsız olma ve yaşama şansı vardır.

Demokratik toplumlarda ise, hem içten, hem dıştan yönetilen tiplerin, hem de özerk tiplerin bağımsız olma şansı vardır.

Bilimsel etkinliği, esas olarak, bireyin 'bağımsız' iradesi ile gerçekleştirdiği bir davranış biçimi olarak algılarsak, totaliter yapılar içinde 'bilimsel tavır' sergileme olasılığının düşük olduğu ortaya çıkar.

	KİŞİLİK TİPLERİ											
	Geleneksel			İçten Yönetilen			Dıştan Yönetilen			Özerk		
TOPLUM TİPLERİ	Totaliter	Otoriter	Demokratik	Totaliter	Otoriter	Demokratik	Totaliter	Otoriter	Demokratik	Totaliter	Otoriter	Demokratik
SONUÇ	–	–	–	–	–	+	–	–	+	–	+	+

Bu çerçevede, 'totaliter' toplumlarda; bireyin faaliyetinin olanaksız gözükmesi, bu tipolojinin ortaya koyduğu sorunlardan yalnızca birisidir.

Bir başka deyişle, bilimadamının totaliter bir yapı içinde zorlanması, acaba onu zorunlu olarak, 'bilimsel davranıştan' uzaklaştırır mı? **Lisenko** örneği, totaliter toplumların evrensel bir ürünü müdür?

Ya da totaliter toplumun değerlerini, gönüllü olarak, 'bağımsız' tercihi ile benimsemiş olan bilimadamı, bilimin evrensel ilkeleri ile mutlaka çatışacak mıdır?

Tipoloji Önerimin Eleştirisi

Aslında hemen görüleceği gibi, bu tipoloji, son derece zorlamadır. Zorlama olduğu oranda da toplumsal gerçeği, yani bilimadamı ile içinde yaşadığı kültür arasındaki ilişkileri açıklamakta yetersizdir.

Bu tipolojiyi, aslında ele aldığımız sorunun açmazlarını daha iyi vurgulayabilmek amacı ile geliştirdim.

Eleştiri sorularının başında, bilimadamının kendi (iç) kültürünün, 'dış kültürden', yani içinde yaşadığı toplumun kültüründen ne denli bağımsız olabileceği gelir.

Bir an için, bireysel özelliklerin, içinde yaşanılan kültürden önemli sapmalar gösterebileceğini kabul etsek bile, böyle bir sapma yapan kişinin, önce yaşama, sonra bilimadamı olma, en sonra da bilimadamı kimliği ile varlığını sürdürme sorunu ortaya geliyor.

Bu sorunların aşıldığını varsaydığımızda ise, 'bilinç' sorunu ortaya çıkıyor. Kendisini bütünüyle toplumda bağımsız ve tamamıyla bilimsel gereklerin evrensel ölçütlerine göre davranmaya adamış bir bilimadamının bu 'seçimi', ne denli objektiftir? Yani yargıç kimdir?

Evrensel değerlerin yargıçlığını kabul ettiğimizde bile, konu seçiminden, yöntem tercihine kadar 'bilimsellik kriterini', içinde yaşanılan toplumun kültüründen ve bilimadamının değerler sisteminden soyutlamak ola-

naklı mıdır? Ya da daha temel bir soru ile, böyle bir soyutlama gerekli midir?

Özellikle siyasal, toplumsal ve insani bilimlerde, böyle bir soyutlama ne denli olanaklı ve gereklidir? Birey, bilimadamı olarak kendini toplumundan ne denli soyutlayabilir?

Toplumsal etkinin ya da zorlamanın çizgisi, 'bilimsel' olamaz mı? Yani totaliter bir yaklaşım, her zaman ve mutlaka bilimadamlarını engelleyici midir? Özellikle doğal bilimlerde, totaliter yaklaşımlara rağmen, ya da belki bunların da yardımıyla bilimsel çalışma yapılamaz mı? Yani bireyin, kendini toplumdan ve onun 'kültüründen' soyutlaması veya bağımsızlaştırması, 'bilimsel etkinliğin' önkoşulu mudur?

Bu soruların soğukkanlı yanıtları, bilgi birikiminin insanlığı bir bütün olarak gören ve bu birikimi, onun yararına yani doğa ile savaşında ve birbiri ile mücadelesinde çelişkileri çözerek, daha ileri teknolojinin daha adil bir düzen içinde gerçekleşmesine yönelik kullanımını sağlayan 'ortak akıl' tarafından yargılandığını gösterecektir.

'Ortak akıl' ise, zamanı ve mekânı çapraz kesen ve belki de hiçbir zaman var olmayan bir yargıçtır.

Kalın Çizgilerle Bir Sonuç Önerisi

Bilimi, bir yöntem sorunu olarak ele aldığımızda, bilimsel etkinliğe uygun kültürlerin, genellikle bilimin temelinde yatan 'kuşkuculuğa' göreli olarak izin veren ve bilimsel yöntemlerin uygulanabilirliğini sağlayan değer sistemleri olduğunu söyleyebiliriz.

Bu çerçevede, bilimadamının da, içinde yaşadığı toplumun da kültürü, kuşkuculuğa ve gerçeği aramaya izin verdiği oranda, 'bilimsel üretim ve verim' artacak, izin vermediği oranda, bu üretim ve verim düşecektir.

Ama hangi toplumda olursa olsun, bilimsel etkinliğin son bulacağını düşünmek, insanoğlunu tanımamak demektir."

Bu bidirim, oldukça ilgi uyandırdı ve ilginç tartışmalar yapıldı. Günümüzde siyasal olarak büyüyen "İslami Akımların", bilime ne gibi etkiler yapacağını, herkes kaygıyla izliyordu. Benim tebliğim, bu tartışmalar için bir zemin oluşturması nedeniyle ilgi çekmişti.

Bilimsel toplantıların yanında, TÜBA, pek çok konferans düzenlemekte, toplumsal yol gösterme görevini yerine getirebilmek için, belli çalışmalar da yaparak, sonuçları ilgili çevrelere iletmektedir.

Örneğin, 1994 yılı sonunda, üç uzman hukukçuya "Düşünce Özgürlüğü" konusunda bir rapor hazırlatarak, Cumhurbaşkanına, Meclis Başkanına, Başbakana, Başbakan Yardımcısına, Adalet Bakanına, Dışişleri Bakanına ve Meclis'in ilgili komisyon başkanlarına yollamıştır.

Türkiye'nin bilim çevreleri, TÜBA'yı kuran Prof. Dr. **Erdal İnönü**'yü her zaman hayırla anacaktır.

Aynı süreç içinde, kuruluşu, DYP kanadı tarafından önlenen TESAK'ın yaşama geçirilemeyişi de, "bilime bir siyaset darbesi" olarak, tarihteki yerini aldı. Önümüzdeki yıllarda, bir siyasal iktidarın, sosyal bilimcilerin bu rüyasını da gerçekleştirmesini, bütün kalbimle diliyorum.

ONUR ÖYMEN'İN ALMANYA'DAKİ BAŞARILARI VE KENDİNİ BİR TÜRK SOSYAL DEMOKRATA, BİR ALMAN FAŞİSTİNDEN DAHA YAKIN HİSSEDEN ALMAN EYALET BAŞBAKANI

Almanya'da iki milyondan fazla Türk vatandaşı yaşıyor. Türkiye'de egemen olan siyasal, toplumsal ve kültürel sorunların tümü, Almanya'ya da yansımış. Ayrıca, salt Almanya'da yaşamaktan kaynaklanan ek sorunlar da var. Böylece, oradaki vatandaşlarımızın problemleri, Türkiye'deki vatandaşlarımızın sorunlarına göre, çok daha karmaşık ve hacimli.

Devlet ise, önceleri bu vatandaşlara sadece "döviz makinası" olarak bakmış. Bu arada birtakım "açıkgözler" de, "işçi şirketleri kuruyoruz" adı altında, orada çalışanların dişlerinden tırnaklarından arttırdıkları tasarrufları dolandırmışlar. Sonuç olarak, Almanya'da yaşayan ve büyük özverilerle çalışıp para biriktiren vatandaşlarla Anavatan arasında bir güvensizlik ilişkisi doğmuş. Aynı olay, Almanya'da yaşayan Türk sanatçılar ve aydınlar arasında da oluşmuş. Özellikle siyasal mültecilerin varlığı, Türk makamlarını, orada yaşayan yazar-çizer ve sanatçı Türklere karşı kuşku ile davranmaya yöneltmiş.

Oysa, bir ileri teknoloji ülkesi olan Almanya'daki vatandaşlarımız, bırakın milyarlarca marklık birikimlerini, sadece deneyim birikimleri ve kişilik özellikleriyle, Türkiye'nin çağdaşlaşmasında itici bir motor güç görevi görebilecek müthiş bir potansiyele sahipler.

Onur Öymen'in Büyük Başarısı

Bonn Büyükelçimiz **Onur Öymen,** bu kargaşa ve çözümsüzlükler içinde göreve başlamış. Almanya'da gösterdiği büyük başarı, sonradan ona Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlığını getirdi.

Benim Müsteşarlık dönemimde, **Onur Öymen** ile Almanya konusunda son derece etkin ve verimli bir işbirliği gerçekleştirdik. **Onur** zaten oradaki işlere yepyeni bir açıdan bakarak, büyük atılımlar yapmıştı. Kültür hizmetleri de, bu çerçevede ele aldığı ve atılımcı bir yaklaşımla

yeni bir ivme kazandırdığı faaliyetler içindeydi. Bence gerçekleştirdiği en önemli başarı, Almanya'da yaşayan Türkler ile Büyükelçiliğin arasındaki buzları eritmiş olmasıydı. Bir yandan eşi **Nedret Öymen,** Türk kadınlarını ve gençlerini örgütlerken, öte yandan **Onur,** hem işadamları, hem de işçilerle anlamlı ve olumlu bir diyalog geliştirmişti. Böylece, sayısal açıdan büyük bir kuvvet oluşturan Türklerin ekonomik ve siyasal gücünü de harekete geçirmek gibi, çok etkin bir hedefi gerçekleştirmişti. Türk nüfus, her kesim açısından da büyük rakamlara vardığı için, bunların ortak kaynaklarını, para ya da kültürel etkinlik olarak seferber ettiğinde, milyonlarca marklık bir kaynak ve çok etkin bir kamuoyu ortaya çıkıyordu.

Bu çerçevede, **Öymen**'in en önemli engeli, Türklerin "bölünmüşlüğü" idi. Türkiye'deki tüm siyasal akımların aynen, hatta daha çeşitlenerek ve artarak yansıdığı Almanya'daki Türkler de çok farklı gruplara bölünmüşlerdi. Bu gruplar içinde, işçi tabanında Refah Partisi'ne yakın olan Milli Görüş daha egemen gözüküyordu. Buna karşılık, Atatürkçü dernek ve kuruluşlar da, seslerini oldukça duyuruyorlardı. Örneğin, bu gruplardan birinde aktif olarak görev yapan **Eriş Ülger'e,** Bakanlık olarak üç dilde özgün bir **Atatürk** kitabı hazırlatmış ve çok övgü almıştık.

Almanya'daki kültürel etkinlikler, üç ayrı kanaldan gelişiyordu. Birincisi, Büyükelçiliğin eşgüdümünde, Türkiye'den gelen sanatçı ve yazarların etkinlikleri. İkinci olarak, orada yaşayan Türk ve Alman sanatçıların etkinlikleri. Üçüncü olarak da, genellikle Türk "Kültür Merkezleri"nin çevresinde örgütlenen, yerel ve uluslararası programlar. Bu "Kültür Merkezleri"nin son derece karışık bir yapısı vardı. Bir yandan Türkiye'den, bir yandan da Almanya'dan resmi yardım almakla birlikte, "sahipsiz" bir görünümdeydiler. Örneğin, müdürlerin ve görevlilerin maaşları bile zamanında ödenemiyordu. İşte **Onur,** bu düzeni de bir "hale yola sokmaya" çalışıyordu.

Bu konudaki en büyük desteği de, yine hem Türkiye'den, hem de Almanya'daki Türklerden sağlıyordu. Bir seyahatimde, Büyükelçilikteki bir sabah kahvaltısında, o sırada Almanya'da olan zamanın Devlet Bakanı **Ekrem Ceyhun**'a konuyu aktarmış ve birkaç dakika içinde yüzbinlerce mark yardımı koparıvermişti. Tabii, bu başarıda, **Onur**'un ikna gücü kadar, **Ceyhun**'un zekâsı, algılama gücü ve sorunlara egemenliği de büyük bir rol oynamıştı.

Berlin Kültür Merkezi'nin Açılışı ve Alman Dışişlerinde İlginç Bir Temas

Göreve gelir gelmez, **Onur Öymen** ile sıkı bir işbirliği içinde, Türk-Alman kültürel ilişkilerini yoğunlaştırmaya başlamıştık. Bu çerçevede, 28 Kasım 1992 günü, yine **Onur**'un yeni bir başarısını, Berlin'de açılacak Kültür Merkezi'ni devreye sokmak üzere, Almanya'ya hareket ettim. Yanımda, Almanya'daki Türk Kültür Merkezleri için koliler dolusu kitap, kaset ve malzeme götürüyordum. Ayrıca, Türkiye'nin kültür hazineleri ile ilgili olarak, dört dosyayı da çantama koymuştum. Boğazköy Sfenksi, Troya Hazineleri, Konya'dan kaçırılmış Beyhekim Camii Mihrabı, Afrodisiyas İhtiyar Balıkçı Heykeli, Almanlarla müzakere edeceğim konulardı.

Öymen, benim için son derece yoğun ve güzel bir program hazırlamıştı. Zaten hepsi dört gün olan ve son günü Berlin'de geçecek olan ziyaretin Bonn ayağı, son derece doluydu ve nefes alacak zaman bile kalmamıştı. Bu temasların iki tanesi çok önemliydi. Birincisi, Büyükelçilikte düzenlenmiş olan Türk sanatçıları, yazarları, kültür konularıyla ilgili bilimadamları, Türk Kültür Merkezleri Müdürleri, vatandaş temsilcileri ve basın mensupları ile olan toplantıydı. İkincisi de, Federal Alman Hükümeti Dışişleri Bakanlığı Devlet Sekreteri Dr. **Hans Werner Lautenschlager** ile görüşmeydi. Arkeoloji Enstitüsü, ilginç bir biçimde Alman Dışişlerine bağlı olduğu için, Devlet Sekreteriyle, Almanya'daki kültürel hazinelerimizle ilgili olarak konuşacaktım.

Sefaretteki toplantı çok verimli geçti. **Onur**, anlaşılan, Almanya'daki "sol" damgası yemiş aydınlarla da arayı düzeltmişti. Almanya'da, **Yüksel Pazarkaya, Yağmur Atsız** gibi yazarlarla, **Erol Kınalı, Mehmet Güler** gibi ressamlarla ve **Burçin Büke, Fazıl Say** gibi müzisyenlerle yakından tanışma fırsatı da bulmuştum **Onur** sayesinde. Büyükelçilikte yüksek bir katılımla gerçekleşen toplantıda, "çifte vatandaşlık" gibi siyasal sorunlardan, Kültür Merkezlerinin yönetimine ilişkin sıkıntılar ve oradaki sanatçı ve yazarlara destek olmanın yollarına kadar, Kültür Bakanlığı ile ilgili olan ve olmayan bütün konular ele alındı. Ben, bir bölümünü, derhal orada karar alarak, bir bölümünü de not tutup, Türkiye'ye döndüğümde yaptığım bir "ilgili Birim Amirleri" toplantısında dile getirerek, tüm sorunlara ilgi göstermeye çalıştım. En önemli sorunun, "örgütlenme" olduğu anlaşılıyordu. Çünkü **Öymen**'in büyük çabalarıy-

la, fon sorunları önemli ölçüde aşılmış gözüküyordu. Almanya'da yaşayan ressamlara ilişkin bir kitap ve pek çok ortak sergi ve konser, bu toplantının olumlu sonuçları olarak, **Onur Öymen**'in sayesinde hem Almanya'da, hem de Türkiye'de yaşama geçirildi. Bana da bu sayede, bütün şerefi aslında **Onur**'a ait olan, Alman Devletinin "Üstün Hizmet Madalyası Büyük Liyakat Haçı" nişanı verildi.

Alman Dışişlerindeki temas ise, çok ilginç gelişti. Büyükelçi beni, daha önce Almanların bu konuya çok sıcak bakmadığı konusunda uyarmıştı. Benim, elim kolum dosyalarla dolu gittiğim toplantıya, Devlet Sekreteri elini kolunu sallayarak, yanında sadece bir yardımcı ile geldi. Ben, büyük bir nezaketle konuları tek tek ve ayrıntılı olarak anlattım. Devlet Sekreteri, cevaben, ilgili birimdeki dosyaları bulamadıklarını, dolayısıyla, benimle teknik olarak bir görüşme yapamayacağını, konuyu ancak genel boyutlarıyla konuşabileceğini söyledi. Ben, bunun üzerine kendisine, Alman bürokrasisinin tüm dünyaya örnek nitelikte bir etkinlik taşıdığını bildiğimi, bu açıdan bu eksikliğin beni şaşırttığını söyleyerek, kültürel değerlerimizi ülkemize geri kazanmanın, Türk Alman ilişkileri açısından yaşamsal öneme sahip olduğunu söyledim. Israrla konunun genel siyaset açısından önemini vurgulayıp, "Madem ki sizde belge yok, o halde ben teknik açıklamaları yapayım" deyip, bir kez daha dosyalarımı izah ettim. Nezaketle bitirdiğimiz bu konuşmadan sonra, tam benim Müsteşarlıktan ayrıldığım sıralarda, bazı parçaları Türkiye'ye geri kazanmıştık. Pek doğal olarak bunda, benim temasımın belirleyici bir rolü olduğunu sanmıyorum. Bakanlık ve Türk Büyükelçiliği olarak yürüttüğümüz ısrarlı müzakereler sonunda, bu sonuca ulaşmıştık. Gayreti geçen bütün bürokrat arkadaşları kutluyorum.

Büyükelçi ile birlikte gittiğimiz Berlin'deki açılış ise, tam bir şölendi. Berlin Başkonsolosumuz **Nuri Yıldırım**, pek çok hariciyeci gibi sanatsever bir insandı. Kültür Merkezi'nin açılışı için de **Onur Öymen** ile birlikte büyük hizmetleri geçmişti. Önce Başkonsolos ve Büyükelçi konuştular. Daha sonra ben de bir konuşma yaptım.

Katılanlar, son derece kaliteli Türk ve Alman aydınlardan oluşuyordu. **Serpil Yeter**'in bir resim sergisi, Alman heykeltraşlarının bir heykel sergisi, herkesin ilgisini çekti. Ayrıca değerli tiyatro sanatçısı **Sema Engin**, *Kuvay-ı Milliye* oyunundan bir tirad okudu ve **Fazıl Say**'ın bir piyano resitali ile tören son buldu. **Fazıl Say**, benim sevgili dostum **Ah-**

met Say'ın oğlu, ve olağanüstü yetenekli bir piyanist idi. O gece de, aralarında **Mozart**'ın *Türk Marşı*'nın bulunduğu parçaları, herkesi hayran bırakacak bir şekilde seslendirdi.

Kendini Bir Türk Sosyal Demokrat'a, Bir Alman Faşisti'nden Daha Yakın Hisseden Alman Eyalet Başbakanı

Almanya'daki işlerimiz ve projelerimiz için, birkaç kez daha Bonn'a ve Frankfurt'a gittim. Bu seyahatlerden birini, Kitap Fuarı dolayısıyla, **Timurçin Savaş** ile birlikte yapmıştık. Frankfurt Kitap Fuarı, kitap yayıncılarının birbirleriyle ilişki kurdukları, dünyanın en büyük kitap fuarlarından biriydi. Eskiden kötü bir yerde, küçük bir alanda, ışıklandırılması bile iyi yapılamayan bir "stand" ile katıldığımız bu fuara, çok önem vermiş ve "stand"ımızın yerini hem değiştirip, hem de genişleterek, kültürümüzü tanıtmanın önemli araçlarından biri haline getirmiştik. Her yıl da, Bakanın açılışa, yanında yazarlarla birlikte katılması, açık oturum ve benzeri faaliyetlerin yapılması, bir gelenek olmuştu.

Bir süre sonra, Yayınlar Dairemize yardımcı olmak üzere, Almanya'daki ilişkileri çok iyi olan **Fatma Arığ**'ı da danışman olarak kullanmaya başlamıştık. Her Almanya'ya gidişimizde, Türkiye Araştırmaları Merkezi Başkanı Prof. **Faruk Şen, HDF Başkanı, Ahmet İyidirli** Berlin Bilim ve Teknoloji Merkezi yöneticileri **Kenan Kolat** ve eşi **Dilek** gibi arkadaşlarla da işbirliği içinde, oradaki Türklere destek vermeye çalışıyorduk.

46'ncı Frankfurt Kitap Fuarı dolayısıyla, Bakan **Timurçin Savaş**'ın da bir konuşma yapacağı, "Yurt Dışındaki Türklerin Kuşaklararası Kültürel İletişim ve Etkileşimi" konulu bir de panel düzenlenmişti. Panele, **Doğan Hızlan, Demir Özlü, Faruk Şen, Zafer Şenocak** ve ben katılıyorduk. **Demir,** İsveç'ten gelmişti. Konuşmacılar, gerçek uzmanlardan oluşuyordu. **Timurçin Savaş**'ın güzel bir konuşmayla açtığı panelde, Almanya'daki sorunlar enine boyuna tartışıldı ve dinleyicilerden de çok güzel katılımlar oldu. Ben, işin daha çok "fırsat eşitliği" boyutu üzerinde durmuş ve vatandaşlarımıza Almanya'da her konuda, ama her konuda, Almanlarla aynı fırsat eşitliği tanınması üzerinde ısrar etmiştim.

Bir başka toplantıyı da, Frankfurt'taki Sosyal Demokratlar düzenlemişti. Bakanla birlikte, ona da giderek, Türkiye'deki siyasal sorunları

tartıştık. Bu toplantıya, **Ahmet İyidirli** de katılmıştı. Frankfurt Başkonsolosumuz **Yücel Ayaslı**, gerçekten çok iyi bir ev sahipliği yaparak, bütün ilişkilerimizi son derece etkin bir biçimde düzenliyordu.

Sevgili okuyucularım, biliyorsunuz, Almanya'da federal bir sistem var. Yani eyaletler kendi hükümetlerine sahip ve kendi içişlerinde bağımsız. Bakan **Savaş**, Frankfurt'a gelmişken, bu kentin bağlı olduğu eyaletin Başbakanı ile de siyasal bir görüşme yapmak istedi. Çünkü Hessen Eyaleti'nde çok Türk yaşıyordu ve hem bunların, hem de mülteci statüsü kazanan sığınmacıların sorunlarını konuşmak önemliydi.

Fakat gerek Konsolosluk, gerekse Büyükelçilik, Başbakan ile bir randevu ayarlayamamıştı. Bu konuda **Fatma Arığ**'ın ilişkileri imdada yetişti. **Arığ**'ın bir arkadaşı **Yılmaz Karahasan**, çok başarılı bir Türk sendikacı olarak, DGB Yürütme Kurulu üyeliğini sürdürüyordu. İşte bu nüfuzlu Türk sendikacısı arkadaş, bir randevu aldı ve biz bir sabah, çok erken bir saatte Hessen Başbakanı **Hans Eichel** ile görüştük.

Başbakan **Eichel**, yanına İçişleri Bakanı **Gerhard Bökel**'i de almıştı. Bizim yanımızda da **Karahasan** ve **Ayaslı** bulunuyordu. Görüşmeler çok verimli geçti. Böylece **Timurçin Savaş**, Türkiye'nin dış ilişkileri açısından da önemli ve yararlı bir teması gerçekleştirmiş oluyordu. Fakat benim asıl vurgulamak istediğim bu değil. Başbakanın, konuşmaya başlarken söylediği bir cümle, hepimizin çok dikkatini çekmişti. Belki, hem inandığı için, hem de görüşmelerin yumuşak bir havada geçmesini sağlamak amacıyla **Eichel**, konuşmasının başında, "Ben kendimi, bir Türk Sosyal Demokrat'a, bir Alman Faşist'ten daha yakın hissediyorum" demişti. Bu ifadesi, belki de o sırada Almanya'da yaşayan Türkler ile Sosyal Demokrat Parti arasında ortaya çıkmış olan hafif soğukluğu gidermeyi amaçlıyordu. Ama her ne olursa olsun, çok çarpıcı bir ifade gibi geldi hepimize.

Bu bölümü bitirirken, Türkiye'deki en etkin bürokrasinin Silahlı Kuvvetler'de olduğuna, ikinci etkin bürokrasiyi ise, Dışişleri mensuplarımızın oluşturduğuna işaret etmek istiyorum. Türkiye'nin tam bir gladyatörler arenası konumundaki uluslararası platformdaki başarılarını, **Onur Öymen** gibi hariciyecileri yetiştiren ve etkin kullanımda tutan bu bürokrasiye borçluyuz.

RAHMİ SALTUK KONSERİNDEN SONRA MÜSTEŞAR OLARAK, TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİ KANUNUNA AYKIRI DAVRANMAKLA SUÇLANIYORUM

Eskiden **Cumhuriyet** gazetesinde bir köşe vardı: "İster İnan İster İnanma" adı ile yayımlanan köşede **Ripley**, dünyadaki garip olayları anlatırdı.

Şimdi geriye dönüp, "Ben Müsteşarken Neler Oldu?" diye baktığımda, bazı olayları gerçekten "İster İnan İster İnanma" başlığı altında yayımlamak gerekir diye düşünüyorum. Bunların bir bölümü, insanoğlunun "çiğ süt emmişliği" ile ilgili. Kendilerine en büyük desteği vermiş olduğum arkadaşların, üç kuruşluk çıkarları için hakkımda nasıl yalan ve iftira ürettikleri, projesine olabilecek en büyük maddi yardımı yaptığımız sanatçıların dönüp bizi haksız yere ve amansızca nasıl eleştirdiği, hep bu "çiğ süt emmişlik" ile ilgili olan "inanılmaz olaylar".

Bir de "Bürokrasinin Mantığı"ndan gelen sürrealist öyküler var. Belki modası geçmiş bir yasa hükmü, ya da artık anlamını yitirmiş bir "Bürokrasi Geleneği", böyle inanılmaz öykülere yol açıyor.

Vatandaş, günlük yaşamında bunların binlercesi ile karşılaşıyor. İşini görebilmek için, çoğuna sesini çıkarmayıp, katlanıyor. Kimi zaman da birdenbire "zıvanadan çıkıyor", başlıyor bağırmaya. İşte vatandaşı isyan ettiren bu "binlerce ayrıntı" aslında, birkaç genel ilke ile çok kolay aşılabilir. Bunların bir bölümüne, "Devlet Nasıl Kurtulur?" başlığı altında kitabın sonunda değineceğim.

Bakanlığın Düzenlediği Konser

Bakanlık olarak, zaman zaman popüler konserler düzenleyerek halkın kültür ve sanat olaylarına katılımını arttırmaya çalışıyorduk. Hatta, öyküsünü bir başka bölümde anlattığım biçimde, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'na ve Devlet Opera ve Balesi'ne Ankara Hipodromu'nda konserler verdirerek, bu ilgiyi "çok sesli müzik" alanına da taşımaya çalışmıştık.

1993 yılında 1 Eylül'de yine Hipodrom'da bir "Barış Konseri" düzenleme kararı aldık. Böylece hem "Barış", "Demokrasi" gibi kavramla-

rın geliştirilmesine, hem de halkın bir konser izleyerek, bir sanat ve kültür olayına katılmış olmasına katkıda bulunmuş olacaktık.

Fikir (ya da talimat) ve sanatçı ismi, doğrudan Bakandan gelmişti ve bence de güzel bir proje idi.

Değerli sanatçı **Rahmi Saltuk** ile temasa geçildi. Projeyi doğrudan doğruya yardımcım **Gülşen Karakadıoğlu** izliyordu. Kendisine güvendiğim için, sadece zaman zaman bilgi almakla yetiniyor, ayrıntılara girmiyordum.

Rahmi Saltuk'un istekleri ve bu isteklerin karşılanmasında kullanılacak harcama kalemleri ve benzeri sorunlar sonunda çözüldü ve konser kesinleşti.

24 Ağustos 1993 tarihinde Ankara Valiliğine, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğünce yazılan bir yazıyı imzalayarak, konser haberini verdim ve gerekli güvenlik önlemlerinin alınmasını istedim. Yazıyı benim imzalamam, doğrudan doğruya Valiliğe hitaben yazıldığı için, bir şekil unsuru, bir protokol gereği idi.

Konser günü çok önemli bir başka bürokratik toplantım olduğu için, konsere de, konser sonrası Bakanlığın Sosyal Tesislerinde **Rahmi Saltuk** ile yenilen yemeğe de katılamadım. Fakat konser boyunca, Hipodrom ile sürekli telefon teması kurarak bir olay olup olmadığını izledim. Halkın slogan attığı söylenince de, derhal emniyetle işbirliği yapılarak, "yumuşak" bir biçimde olayın izlenmesi talimatını verdim. Sonunda konser olaysız bir biçimde bitti. Ben de rahat bir nefes alarak toplantıya devam ettim.

Konserde her kalabalıkta olabilecek birkaç sivri slogan atılmasının dışında bir olay çıkmamış olması hiç kuşkusuz, dinleyicilerin olgunluğundan kaynaklanmıştı. Yoksa, yirmi bin kişinin dinlediği bir açık hava konserinde bir avuç militan bile ortalığı savaş meydanına çevirebilirdi.

Aslında bu sonucun alınmasında, Ankara'nın kültürsever Valisi **Erdoğan Şahinoğlu** ile Emniyet mensuplarının rolü büyüktü. Hipodrom kapıları tutularak, tüm içeri girenler aranıyor, silah ve benzeri suç aletlerinin alana sokulması önleniyordu. Ayrıca bu "arama", alanın sahipsiz olmadığı mesajını da veriyordu dinleyicilere.

Daha sonra yine Hipodrom'da düzenlediğimiz bir **Zülfü Livaneli** konserini de bu vesile ile anmak isterim. **Rahmi Saltuk** konserini izleyemediğim için üzülmüştüm. **Zülfü Livaneli** konserine, bu nedenle bazı işlerimi iptal etmek pahasına gittim. Gerçekten muhteşem bir konser

oldu. **Zülfü**'nün on binlerce kişi ile nasıl diyalog kurduğunu, onları nasıl coşturduğunu yaşamak çok etkileyiciydi. Sanatın ve müziğin büyüsü bambaşka bir şey!

Konser mi, Açık Hava Toplantısı mı?

Öyle anlaşılıyor ki, bizim "Bakanlık Faaliyeti" olarak Bakan talimatıyla düzenlediğimiz "konser", polis tarafından "Açık Hava Toplantısı" muamelesine tabi tutulmuş. Komedi burada başlıyor.

Önce bir Başkomiser, bir komiser, iki komiser yardımcısı ve dört polis memuru tarafından imzalanmış bir "İzlenim Raporu" var. "İzlenim Raporu"nda Sivas ve Devrim şehitleri adına bir dakika saygı duruşu yapıldığı söylendikten sonra, "Türkiye Faşizme Mezar Olacak", "Sivas'ın Hesabı Sorulacak", "Yaşasın Halkların Kardeşliği", "Yaşasın Kürdistan" (bu sloganın altı çizilmiş), "Polis Sivas'a Mezar Olacak" sloganlarının atıldığı belirtiliyor. Rapor aynen şöyle:

GÜVENLİK ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜNE
(İZLENİM RAPORU)

01.09.1993 GÜNÜ Kültür Bakanlığının "DÜNYA BARIŞ GÜNÜ" nedeniyle Hipodrum'da düzenlemiş olduğu Konser yaklaşık 4 bin kişinin katılımı ile saat 20.00'de sanatçı Rahmi SALTIK'ın, Sevgili dostlar yürek yüreğe güzel bir vakit geçireceğiz anonsu ile başladı.

Sanatçı sırasıyla;

Elleri Kan İçinde
Başın Öne Eğilmesin
Ya Dost Şaha Gidelim
Pirim Pir Sultan
Leylim Leylim Yar
Bebeğim Uyu

Türkülerinin ardından Sivas ve Devrim şehitleri anısına 1 dakikalık saygı duruşu yapıldı.

Şeytan Canımı Alsın-Tanrı Baba
Kandan Kına Yapılmaz
Odam Kireç Tutmuyor
Kürtçe türkü söylendi
Gençti Bu Ömrüm-İki Kaşın Arasına
Dağlarına Bahar Gelmiş Memeleketimin, türkülerini söyledi.

Söylenen Türküler arasında şu sloganlar atıldı.

Türkiye Faşizme Mezar Olacak, Sivas'ın Hesabı Sorulacak, Yaşasın Halkların Kardeşliği, *Yaşasın Kürdistan*, Polis Sivas'a mezar olucak sloganları atıldı.

Toplantı saat 21.30'da normal olarak sona erdi ve dağılım sağlandı .Bilgilerinize arzederiz. 02.09.1993

Başkomiser	Komiser	Komiser Yard.	Komiser Yard.
Polis Memuru	Pol. Memuru	Pol. Mem.	Pol. Mem.

Sekiz görevli, üstelik dört tanesi rütbeli. İddialarına göre, yirmi bin kişi arasında, bir grup "Yaşasın Kürdistan" diye de slogan atmış.

Bir de konserin bant çözümü var. Bandı çözen iki kişi. Biri Başkomiser, biri polis memuru. (Her iki belgedeki isimleri vermiyorum. Orijinal belgelerin fotokopileri bende.)

İşin ilginç yanı, bant çözümünde, atılan sloganlar da, yeri geldiğinde belirtilmiş. Ama "Yaşasın Kürdistan" sloganı yok. Buradan da anlaşılıyor ki, slogan, banda kaydedilecek biçimde duyulmamış.

Her neyse, bant çözümü gecenin tümünü özetliyor:

01.09.1993 GÜNÜ İLİMİZ HİPODRUM'DA KÜLTÜR BAKANLIĞININ DÜZENLEDİĞİ "DÜNYA BARIŞ GÜNÜ" ADI ALTINDA DÜZENLEDİĞİ VE RAHMİ SALTIĞIN KATILDIĞI KONSERİN BAND ÇÖZÜMÜDÜR:

Salagon* (Sivasın hesabı sorulacak sivasın hesabı sorulacak)

RAHMİ SALTIK: Değerli dostlarım sevgili arkadaşlarım hoş geldiniz sekiz yıl aradan sonra çok sevdiğim arkadaşlarımba bu barış günün.....de büyük mutluluk duyuyorum umuyorum ki çok güzel bir konser olacak hep beraber birlikte türkülerimizi gerekirse beraber gerekirse tek olarak söylüyeceğim ve güzel bir gece geçireceğiz tekrar hepiniz hoş geldiniz ve değerili hocamızın şiirini okuyacağım Toprağını bol eyledim, Pirsultanabdal Bir yarim geldi,

Leylim Ley: Döndüm daldan kopan kuru yaprağa leylil ley
Seher yeli dağıt beni kır beni leylim ley
Götür tozlarımı uzağa leylim ley
Yarın çıplak ayağına sür beni leylim ley

* Bu belge yazım yanlışları da dahil aynen aktarıldığı için, slogan sözcüğü "salagon" olarak geçmiştir.

XXXXXXXXXXXX

Aldım sazı çıktım gürbet görmeye
Dönüp yare geldim yüzümsermeye
Ne yüzüm var şun a buna sormaya
Senden ayrı ne hal oldum beni leylim yel leylim

XXXXXXXXXXX

Ayın şavkı Kurur sazım üstüne leylim ley
Söz söyleyen yoktur sözüm üstüne leylim ley
Gel ey hilal kaşlım dizim üstüne leylim ley
Ay bir yandan sen bir yandan sarbeni leylim ley
Yedi yıldır uğramadım vatana leylim ley
Dertortağı aramadım derdime leylim ley
Geleceksen bir gün düşüp ardıma leylim ley
Kula değil yüreğine sorbeni leylim ley leylim ley

BAŞIN ÖNE EĞİLMESİN: (Slagon sivas faşizme mezar olacak) Şimdi değerli konuklar değerli arkadaşlar bakın hep beraber gördüm hep beraber omuz omuza yürük yerağe türkülerimizi söylüyeceğiz

Başın öne eğilmesin aldırma gönül aldırma
Ağladığın duyulmasın aldırma gönül aldırma
Yukarda deli dalgal gelir duvarları yalar
Seni bu sesle oyalar aldırma gönül aldırma gönül aldırma
Kurşun atata biter yollar gide gide biter
Mahpus yata şata biter aldırma gönül aldırma
Dertlerim kalkınca şaha bir sitem yolla Allaha
Görecek günler var daha aldırma gönül aldırma
(Slagon Yaşasın Halkların kardeşliği)

EŞKİYA DÜNYAYA HÜKÜMDAR OLMAZ:

Sene 1341 mevsime uydum Sebep oldu şeytan bir cana kıydım
Katil defterine adımı koydum Eşkiya dünyaya hükümdar olmaz
Bir yanım sardı müfreze kolu biryanımı sardı Varilcioğlu
Beşyüz atlıyılan kestiler yolumu Eşkiya dünyaya hükümdar olmaz
(Slagon sivasın hesabı sorulacak) ama tahmin ediyorum bilenleriniz çoktur
bir sabah uyanınca biz insanları düşünceler bekliyor
Hangi baba bir sabah uyanınca
Biz insanları düşündü mahpusa gitti pencereye kimbilir dedi belki o gece
Leylek oldu gitti ama baktım taşa çok uzakta bir köşecikte hızlı dönüyor dünya
Şeytan canımı alsın bunları çocuklar

Şeytan canımı alsın alsın bunları çocuklar
Bir şey anlıyorsam bü dünyadan ne yaptıklarından
Ey benim minnacık yaratımlarım ak ve kara benim yaratıklarım en babacan
tabirle sizi ben yönetiyormuşum sözde oysa görüyorsunuz Allah çok şükür
benimde sürüyle bakanlarım var şeytan canını alsın dedi tanrı baba
Alsın canımı ne çıkar bu bakanları ükişer üçer atmazsam kapı dıyarı
Şeytan canımı alsın alsın Vallahı çocuklar
Başımı şehat verdim kızlar verdim size güzel güzel yaşıyasınız diye
Nasıl olurda biz bana benim inadıma ordıların tanrısı dersiniz
Ne yüzle atımı alıp bir birinize top atarsınız birbirinize
Şeytan canımı alsın dedi kanlı alsın vallahi çocuklar
Bir tek orduya kumanda ettiysem bugüne dek
Zübük zübük şu zibidilerin işine bak tankların üstünde
Nedir o kasılmaları böbürlenmeleri beslediğiniz bu karınca beyleridir
Sözde benden kutsal haklar almışlar benim ilahiyetimle kral olmuşlar
Şeytan canımı alsın dedi tanrı alsın vallahi çocuklar
Sizleri böyle kötü yönetenler yönetenler geldiyse benden
Birde kara bücürler var benden geçinen burnum illahlah dedi tütsülerinden
Yaşamayı oyuna çevirmiş bu softalar benim adıma nalet yağdırdılar
Verdikleri parlak vaazlara gelince onlar benim için arapça ibranice
Şeytan canımı alsın alsın vallahi çocuklar
Birşey anlıyorsam bu heriflerin anlattıklarından
Artık bana kızmayın çocuklar sevişin güle oynayın yaşayın
Sizi yakarım makarım diyede korkmayın kralınada yobazınada basın kalayı
Bunu keselim allahısmarladık zurdahalciler ve zahanlar
Şeytan canımı alsın alsın vallahi çocuklar
Bu yüzsüz herifleri sokarsan kapıdan içeri
Hasan Hüseyin onun şiiri kandan kına yakılmaz
Vurma dedim vurursun kandan kına yakan varını
Kandan kına süren yezit yakınıpta onan varmı
Sen yarını ne sanırsın yarınından bire yezit
Bu dünyada varmısın bu dünyada varmısın
Akrep desem yılan küser yılan desem sırtlan kızar
Soyun sopun öne geçsin soyun sopun nerden yazar
Soyun sopun var ise bire yezit elbetteki senin sonun var

Nasıl kıydın bu güzele yokmu senin sevenin
Sevenin çöle gitti şu dünyada tek sevenin
Nasıl kıydın şu çocuğa seni gavur bire yezit
Sevilenin yokmu senin yaratanın dünya dünya
Yaşatmazsam dökülürmü kan dökerek bire yezit
El içine çıkılırmı nasıl kıydın bu yarına
kandan kına yakılırmı bire yezit

ODAM KİREÇTİR BENİM
Aga ben devrvişmiyem kürkümü giymişmiyem
Ben sevdim eller aldı dünyada görmüşmüyem
Odam kireçtir benim yüzüm güleçtir benim
Soyunda gir koynuma evini aştı gelin
Odam kireç tutmuyor kumunu karmayınca
Sevda baştan gitmiyor sarılıp yatmayınca
XXXXXXXXXXXXXXXX

BASMIŞTA GÖLGESİ DÜŞMÜŞTE SESİ: şu karşıkı toprak ağalarındır geçti ışığın aşasım gelir iki kaşın arasına düştüm suyu içmeyince.....

OYNARİ TÜRKÜSÜNÜ KÜRTÇE SÖYLEDİ:

birşey anlaşılıyorki arkadaşlar daha çok popüler çarçaları dinlemeyi seviyorsunuz doğal tabi herkes tarafından bilindiği için evet şimdi gecemizin sonuna doğru geldik ve Ahmet ARİF DAĞLARINA BAHAR GELMİŞ MEMLEKETİMİN: Dağlarına bahar gelmiş memleketimin haberin varmı daşduvar Deli katır kör pencere yastığından kirin uğruna öldüğü kere

Uğruna ölüdüğüm gidip geldiğim
Uğrağndaki mahsun nesim haberin varmı
Gödüşmek için saat dörtlenmiş karanfil kokuyor cigaram
Dağlarına bahar gelmiş memleketimin

Bu zöçüm tarafımızdan yapılmış olup anlaşılmayan yerler (.....) ile belirtilmiş üç sahifeden ibarettir. 01.10.1993

Başkomiser Polis Memuru

Bu iki belgeyi, bir yazıya ekleyen Vali Yardımcısı, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığına "Konser" konulu bir yazı yazıyor. Bu yazıda da altı çizgili slogan zikredilmiyor.

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Emniyet Müdürlüğü

SAYI: B.05.1.EGM.4.06.00.12 05 EKİM 1993
D-MÜT/93-
KONU: Konser

ANKARA CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞINA

Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğünün Valiliğimize vermiş olduğu 24.08.1993 gün ve B.16.0.GSE.0.11.00.01/BT-3653 sayılı yazılarıyla, 1 Eylül 1993 günü saat 20.00 de "Dünya Barış Günü" nedeniyle Sanatcı Rahmi SALTUK tarafından Hipodrum alanında halka açık üçretsiz bir konser verileceğini bildirerek izin talebinde bulunmuşlardır.

Dünya Barış Günü nedeniyle 01.109.1993 günü saat 20.00 de Hipodrum alanında düzenlenmek istenen konsare Valilik Makamının 26.08.1993 tarihli olurları ile izin verilmiştir.

Bu nedenle, belirtilen konser görevli memurlarımızca izlenmiş olup, bu hususta tanzim edilen izlenim raporu ile bant çözümleri ilişikte sunulmuştur.

Memur izlenim raporu ile bant çözümlerinin tetkikinden de anlaşılacağı gibi, Türkiye Faşizme Mezar olacak, Sivas'ın hesabı sorulacak, Yaşasın Halkların Kardeşliği, Polis Sivasa" sloganlarının atıldığı, "Sivas ve Devrim Şehitleri anısına bir dakikalık saygı duruşu" yapıldığı anlaşılmıştır.

Tetkik ve gereğini rica ederim.

VALİ ADINA Vali Yardımcısı
EKLERİ:
1/1 Adet İzlenim Raporu
2/3 Sahife Bant Çözümü

Savcı'nın Suçlayıcı Yazısı

Benim pek doğal olarak bütün bunlardan haberim yok. Fakat bir gün küt diye, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığının suçlayıcı yazısı önüme gelince, şaşkınlıktan küçük dilimi yutacaktım.

Savcı, yazısında açıkça suç işlediğimi belirtiyor ama, bu suçu görevim sırasında işlediğim için, dosyayı Bakanlığa yolluyordu.

T.C.
ANKARA
CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞI
Basın Bürosu

Basın Hz. 1993/876 GÖREVSİZLİK KARARI
Basın K. 1993/780
DAVACI :K.H.
SANIK:Emre KONGAR, Kültür Bakanlığı Müsteşarı.
SUÇ: 2911 Sayılı Kanuna Muhalefet.
SUÇ TARİHİ: 1 Eylül 1993

Hazırlık soruşturması evrakı incelendi;

Kültür Bakanlığı tarafından "Dünya Barış Günü" nedeniyle 1 Eylül 1993 tarihinde Hipodrum Alanında konser adı altında düzenlenen açık hava toplantısı ile ilgili olarak görevliler tarafından düzenlenen tutanak 5.10.1993 gün ve 194201 sayı ile tetkik ve gereği için Ankara Valiliği Emniyet Müdürlüğünce Savcılığımıza gönderilmiştir.

Konser adı altında düzenlenen bu açık hava toplantısı ile ilgili tutanağın incelenmesinde toplantıya katılanların "Yaşasın Kürdistan, Yaşasın halkların kardeşliği, Polis Sivasa" gibi bölücü nitelikte suç teşkil eden sloganlar atıldığı görülmüştür.

Bu konserin düzenlenmesi için Kültür Bakanlığı Müsteşarı Emre KONGAR Ankara Valiliğine 24 Ağustos 1993 gün ve 3653 sayılı yazı ile müracaatta bulunmuştur.

Başka bir deyişle bölücü nitelikte suç teşkil eden sloganların atıldığı konser adı altında düzenlenen açık hava toplantısının düzenleyicisi Kültür Bakanlığı Müsteşarı Emre KONGAR'dır.

2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 12. Maddesine göre düzenleyiciler toplantının amacı dışına çıkılmamasını sağlamakla yükümlü ve sorumludurlar.

Ayrıca toplantının düzenleyicileri amacı dışına çıkan toplantıyı sona erdirmekle yükümlü ve görevlidir.

1 Eylül 1993 tarihinde Hipodrom Alanında konser adı altında düzenlenen açık hava toplantısı bildirim yazısında gösterilen amacı dışına çıkmış ve bu toplantıyı düzenleyen sanık buna rağmen toplantıyı sona erdirmemiş veya toplantıyı bildirim amacına uygun şekle dönüştürmemiştir.

2911 Sayılı Kanunun 23/4. maddesi bildirimde bulunulan amaç dışına çıkılan toplantıları kanunsuz toplantı saymıştır.

Sanık Emre KONGAR yukarıda da belirtildiği gibi 2911 sayılı kanunun 12 ve 28/3. Maddelerinde yazılı bulunan suçu işlemiştir.

Ancak sanık memur olup bu suçu görevi nedeniyle ve görevinin ifası sırasında işlemiş bulunduğundan hakkında soruşturma yapmağa Memurin Muhakematı Hakkında Kanun uyarınca Savcılığımız görevli ve yetkili değildir.

Bu nedenle SAVCILIĞIMIZIN GÖREVSİZLİĞİNE, Soruşturma evrakının takdir ve ifası için KÜLTÜR BAKANLIĞINA GÖNDERİLMESİNE, karar verildi.31.12.1993.

Cumhuriyet Savcısı

Yazıyı okur okumaz, derhal Hukuk Müşaviri arkadaşımı ve öteki hukuk danışmanlarını topladım. Çok sert bir yanıt verilmesini istedim. Ayrıca konuyu hemen Bakana ilettim. Çünkü olay, bürokratik olmaktan çok siyasal nitelik taşıyordu. Fakat Bakan pek ilgi göstermedi. Onun üzerine arkadaşlar, aşağıdaki oldukça sert görüşü ve kurulan bir komisyonun bu görüşe dayalı takipsizlik kararını Bakan onayına sunup konuyu kapattılar. Böylece, genellikle karşı olduğum ve memurların görevleri sırasındaki iddialardan dolayı idare kararı olmaksızın yargı önüne çıkarılmasını engelleyen "Memurin Muhakematı Hakkında Kanun", benim de yargı önünde zaman kaybetmemi önlemiş oldu.

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Hukuk Müşavirliği

SAYI: B.16.0.HKM/ ANKARA

BAKANLIK MAKAMINA

1 Eylül 1993 tarihinde "Dünya Barış Günü" nedeniyle Hipodrom alanında Sanatçı Rahmi Saltuk'un katılımı ile Bakanlığımız Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğünce organize edilen bir konser düzenlenmiştir.

Bu konser nedeniyle Ankara C.Başsavcılığı toplantıyı 2911 sayılı Yasa'nın 2364. maddesi nedeniyle bildirimde bulunulan amaç dışına çıkan kanunsuz toplantı saymış, toplantının düzenleyicisi iddiası ile Sayın Müsteşar Emre Kongar hakkında evrak düzenlemiş, savcılığın görevsizliğine, soruşturma evrakının Bakanlığımıza gönderilmesine karar vermiştir.

24.1.1989 tarih ve 354 sayılı Kültür Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında kanun Hükmünde Kararname'nin;

Amaç başlıklı 1. maddesinde "Bu kanun Hükmünde Kararnamenin amacı, kültürel değerleri yaşatmak, geliştirmek, yaymak, tanıtmak, değerlendirmek ve benimsetmek, kültür konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve işbirliğinde bulunmak,....."

Yine 354 sayılı K.H.K. nin Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'nün görevleri başlıklı 9. maddesinin ilk fıkrasında a) "Geçmiş ve çağdaş sanat akımlarını takip ederek yurdumuzda sanat faaliyetlerinin Milli Kültür ve çağdaş anlayışa uygun olarak yürütülmesi ve yayılmasını, milletin bu yönden bilgi sahibi olmasını, Güzel Sanatlarımızın yurtiçinde ve yurtdışında tanıtılmasını sağlamak ve bu hususlarda ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmak,

e) Fıkrasında (Değişik:13.9.1989-KHK-379/3 md.) Güzel sanatlar ile ilgili orkestralar, korolar, Çalgı, Ses ve Halk Oyunları toplulukları, resim ve heykel müzeleri, Güzel Sanatlar galerileri kurulmasını teklif etmek ve bunlara ilişkin hizmetleri yürütmek, milli varlıklarımızı yurtiçinde ve yurtdışında tanıtmak amacıyla yarışmalar sergiler. KONSERLER düzenlemek mükafat vermek,

Hükümleri bulunmaktadır.

Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Yasaların verdiği görevle yasalarda öngörülen bir Devlet görevini yerine getirmiştir. Bakanlığın en sorumlu ve yetkili bir makamının gözetim ve bilgisi içinde ilgili Genel Müdürlüğün düzenlediği bir etkinliğin kanunsuz toplantı sayılmasını anlamak mümkün değildir. Bunu yapanlar suç işlemiştir.

Yapılan etkinlik Anayasa'nın Birinci kısım Genel Esaslar Başlığı altında düzenlenen Yürütme Yetkisi ve Görevi başlıklı 8. madde hükmü ile ilgilidir.

Kişinin Hakları ve Ödevleri Başlıklı Anayasa'nın ikinci bölümünde yer alan 34. maddede düzenlenmiş Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı ile ilgili bir durum yoktur.

Yasalarla verilmiş bir Devlet görevinin yerine getirilmesini kanunsuz toplantı sayıp Devletin en üst yönetim organlarının başında bulunan yetkili ve görevli saygın kişilerin suçlanmaya kalkışılması hukuken izahı mümkün olmayan bir durumdur.

Anayasadan ve yasalardan kaynaklanan Devlet görevi yerine getirilirken polisin bu görevi yerine getirenler hakkında evrak düzenlemeye kalkışması hukuk devleti ile bağdaşması olanaksız bir durum yaratmaktadır.

Devlet görevi yerine getirilirken sorumsuz bazı kişilerin suç teşkil edecek davranışları olabilir. Kişisel, yasaya aykırı davranışlar olabilir. Nitekim

sayın Müsteşar Valilik Makamına talimat vererek bu tür olabilecek olaylara karşı önlem almalarını istemiştir.

Toplantı 2911 sayılı yasa kapsamında ele alınacak bir toplantı değildir. Bu nedenle 2911 sayılı yasanın 9. maddesinde öngörülen düzenleme kurulu tarafından düzenlenmiş bir toplantı olarak değerlendirilemez. Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğüne yasalarla verilen bir görevin yerine getirilmesi ile ilgili bir etkinliktir.

Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın Basın Hz.1993/876, basın K.1993/780 sayılı 31.12.1993 günlü görevsizlik kararı yasaya aykırı olarak düzenlenmiş bir evraktır.

Sayın Müsteşar Emre Kongar'la ilgili evrak düzenlenmesini gerektirir suç teşkil edecek bir durum olmadığını, yapılacak bir işlem bulunmadığını evrakın işlemden kaldırılmasını Olur'larınıza arz ederim.

BAKAN Birinci Hukuk Müşaviri

Polis, Müsteşarı, Bakanlık Görevi Yaptığı İçin Suçlarsa Ne Olur?

Bir devlet yapısı hiç kuşkusuz farklı fonksiyonların yerine getirilmesi üzerine kuruludur. Örneğin, bir Müsteşar uyuşturucu kullanırsa, ya da karısını döverse, polisin ona müdahalesi kadar doğal bir olay olamaz.

Ama iş "siyasal suçlara" gelince, durum ne olacak? Örneğin ben daha 1970'li yıllarda, yani yaklaşık yirmi yıl kadar önce, Danıştay'da bilirkişi olarak, sinema filmlerinin siyasal ya da ahlaksal sakıncası hakkında görüş bildiriyordum. Yani Devletin, en yüksek idari yargı organına "Bilirkişilik" yapıyordum. Kültür Bakanlığı'ndaki görevim sırasında da Müsteşarlık gereği, ülkenin, üniter devleti oluşuran Anayasanın laiklik ve demokratiklik ilkeleri ve mevcut siyasal düzen çerçevesinde gelişme ve ilerlemesini hedef alan çalışmalar yapıyordum.

Bir başka deyişle, gerek bilgi ve uzmanlık, gerekse bürokratik makam olarak, "Devlet"in kültür politikası hakkındaki yetkinliği tarih içinde ve güncel olarak kabul edilmiş kişiydim. Böyle bir kişiyi, "polisin izlemesi", ancak totaliter rejimlerde bir anlam taşır. Cümlemi "bir anlam taşır" diye bitirdim. Çünkü her rejimde, polis herkesi izliyor. Her rejimde, herkes, herkes için dosyalar tutuyor. Zamanı gelince de bom-

bayı patlatıyor. Bütün bunların bir anlam taşıması ise, ancak "iddiaların", "yetkili mercilerce" önemsenmesi ve benimsenmesi sonunda olanaklı hale gelir. Bu da ancak totaliter rejimlerde olur.

Benim olayımda beni üzen ve şaşırtan, polislerin tuttuğu zabıt değil. Hiç kuşkusuz onlar, çok zor mali, ekonomik, idari ve siyasal şartlar içinde kendilerine amirlerince verilen görevleri yapıyorlar. Hatta Vali Yardımcısının Cumhuriyet Savcılığına yazdığı yazı da değil. Aslında Vali Yardımcısı da bana göre hatalı. Neyse, diyelim ki atlamış. Peki ya beni suçlu ilan eden Savcı? Bir ihtimal, "Nasıl olsa, Memurin Muhakematı Kanununa göre sorun yok" diye düşünmüş olabilir ama, bu hukuk açısından benim suçlanmış olmam gerçeğini değiştirmez ki! Mutlaka, bir hukuk adamının böyle bir yazı yazması için kendine göre haklı gerekçeleri de vardır. Ama doğrusu ben, bu gerekçeleri pek göremedim ve anlayamadım. Esas üzüntüm, Türkiye'deki "adalet mekanizmasına" olan güvenimden ve inancımdan kaynaklanıyordu. Neyse, gene de aynı güven ve inancımın devam ettiğini, başıma gelen bu kişisel olayın, bu genel inancımı sarsmadığını belirtmeliyim. Bu olayda adı geçen tüm görevlilerin adlarını da saklı tuttum. Çünkü amacım, "olay" anlatmak. İnsan suçlamak değil.

Ben, değerli hukuk adamı **Turan Karakaş**'ın sert bir dille kaleme aldığı ve bana suç isnat edenleri asıl suçlu ilan eden Hukuk Müşavirliği yazısını, Savcılığa yollattım. Ama hiç ses seda çıkmadı. Bu olay da bizim anıların içinde, tarihin yargısını beklemek üzere yerini aldı.

Bilmiyorum, bütün bu yazışmalardan Ankara'nın sanatsever Valisinin ve Adalet Sarayı önüne Atatürk Anıtı dikerken verimli bir işbirliği yaptığımız Cumhuriyet Başsavcısının haberleri oldu mu? Olsaydı ne yaparlardı? Bunları herhalde hiçbir zaman öğrenemeyeceğim.

Ne diyeyim, Allah Hekimi, Hâkimi, Polisi eksik etmesin ama, insanı onlara muhtaç da etmesin.

TANSU ÇİLLER VE MURAT KARAYALÇIN İLE BİR TOPLANTI

Koalisyon hükümetinde, bazen bir iş, birden çok ve farklı partilerde olan bakanlıklar ile ilgili olduğu zaman, ya bir devlet bakanının ya da Başbakanın başkanlığında eşgüdüm toplantıları yapılırdı. Bunlardan bir tanesinde **Cevheri**'nin yaptığı tatlı sürprizi bir başka bölümde anlattım.

Bu bölümde, **Tansu Çiller** ile **Murat Karayalçın** birlikte katıldıkları için, bence aralarındaki ilişkileri de belirtmesi bakımından ilginç olan bir başka toplantı anlatacağım.

Aslında **Tansu Çiller** ile çok eskiye dayanan bir tanışıklığımız vardı. Ayrıca, 1991 seçimlerinin öncesinde politikaya atılırken de ünlü yalıdaki bir-iki davete katılmıştım. Bir başka bölümde bunları anlattım.

Murat Karayalçın ise, her anlamda bir "eski dost", bir "aile dostu" idi.

Doğrusu, bu iki politikacının birbirleri ile olan günlük ilişkilerini merak ediyordum. Bu merakımın tatmini çok gecikmedi.

Meclis'te Eşgüdüm Toplantısı

Başbakanın Meclis'teki çalışma odasındayız. **Çiller, Karayalçın** ve Bakan olarak sadece Kültür Bakanı **Timurçin Savaş**. Ama tüm Maliye ve Ekonomi Bürokrasisi orada.

Maliye Müsteşarı sevgili **Kemal Kabataş** tam yanımda oturuyor. Yetenekli ve güzel Hazine Müsteşarı **Ayfer Yılmaz** karşımda (sonradan DYP Mersin Milletvekili oldu). Başbakanlık Müsteşarı **Ali Naci Tuncer**, hemen **Murat Karayalçın**'ın yanında. Onun yanında, benim karşı sıramda İstanbul Valisi **Hayri Kozakçıoğlu** (sonradan DYP İstanbul Milletvekili oldu). Daha bir iki bürokrat var ama şu anda hatırlayamıyorum.

Çiller, masanın başında. Sağ yanında çıkıntılı bölümde **Karayalçın** oturuyor. Rahat, ayak ayak üstüne atmış, arkaya kaykılmış. **Çiller,** dirsekleri masaya dayalı, gözleri hitap ettiği kişinin gözlerinde.

Toplantı, İstanbul'daki kentleşme, hazine arazilerinin değerlendirilmesi ve Boğaziçi kanun tasarısı için yapılıyor.

Konu son derece hassas. Çok olumlu yönleri var. Çok olumsuz, toprak yağmasına gidebilecek yönleri de. Ben, tüm yasa ve yönetmelikleri de çantamdan çıkarıp önüme koymuştum. Pür dikkat ne olacağına bakıyorum.

İlk sözü doğal olarak **Çiller** alıp, toplantıyı açıyor ve yasa tasarılarının açıklanmasını istiyor. Anlatılanları kısa bir süre dinledikten sonra da müdahale ediyor: "Bana, şu andaki yasa ve yönetmeliklerde olmayıp da, bu tasarıların getirdiği yenilikleri anlatın" diyor. Ve bu müdahaleci ve soru soran tutumunu tüm toplantı boyunca sürdürüyor. Bende yarattığı izlenim, işe dönük, belirlediği hedefe kısa yoldan varmayı amaçlayan ve zaman kazanmaya çalışan bir toplantı yöneticisi.

Ali Naci Tuncer'e hep "Sayın Müsteşar" diye hitap ediyor. Çevresine genellikle kötü muamele ettiği dedikoduları yaygın olduğu için, bu konuşma biçimi dikkatimi çekiyor. Saygılı ve mesafeli.

Murat Karayalçın, gerek yerel yönetim, gerek fiziksel planlama deneyimlerinin verdiği güvenle son derece rahat. Başbakanla ilişkileri de açık ve samimi. Rahatlıkla birbirlerinin sözünü keserek, bazen aynı doğrultuda bazen çatışan düşünceler paralelinde toplantıyı götürüyorlar.

Dikkatimi çeken bir başka nokta, gerek **Çiller**'in, gerekse **Karayalçın**'ın genellikle "uzmanları" dinleyerek, sonradan karar oluşturacak bir politikacı suskunluğu yerine, tartışmalara ve düşüncelerin oluşumuna aktif katılmaları. Bir anlamda kendilerinin toplantıya katılan tüm bürokratlarla aynı uzmanlık düzeyinde, hatta kimi zaman daha birikimli olarak müdahalelerde bulunmaları.

Timurçin Savaş, her zamanki beyefendiliği ve sükûneti içinde dinliyor. Gerekli yerlerde gerekli müdahaleleri yapıyor. Yeni Bakan olmasına karşın, toplantı öncesi kendisine verdiğimiz kısa brifing bilgilerini ustalıkla kullanıyor.

Aslında toplantı bir süre sonra, "kültürel alanların planlaması ve işletmesi" çerçevesinden çıkıp, "yerel yönetim-merkezi yönetim" tartışmasına dönüşüyor. İlginç bir biçimde **Murat Karayalçın** ve **Kozakçıoğlu** yerel yönetimlerin lehinde, ben (genel olarak yerinden yönetime inandığım halde, sadece bu konuda) ve **Tansu Çiller**, merkezi yönetimin lehinde bir kamp oluşturuyoruz. **Timurçin Savaş**, bizim cephede gözüküyor.

Bir süre ben, gerek yerel yönetimlerdeki bilgi ve fon eksikliğinden, gerekse devletin bütçe olanaksızlıkları dolayısıyla, kültürel alanların

merkezi yönetimce planlanan projeler çerçevesinde, "Yap-İşlet-Devret" modeli ile geliştirilebileceğini anlatıyorum. Özellikle Bakanlığın binde 5 olan bütçesinin yetersizliği sorununu dile getiriyorum. **Karayalçın,** umulmadık bir biçimde bu modele karşı çıkıyor. Esas savunduğu ilke, yerel yönetimlerin yetkilerinin genişletilmesi ve mevcut yetkilerine sınırlama getirilmemesi. Ben, yerel yönetimlerin toprak yağması ve planlama yozlaşması yönündeki eğilimlerini hatırlatarak, buralardaki rantın denetimi sorunlarını anlatmaya çalışıyorum ama **Karayalçın,** yerel yönetimleri desteklemekte kararlı gözüküyor.

Bir ara Başbakan sözü, o sıralarda (ve bu satırların yazıldığı 1996 baharında da) önemli bir toplumsal görüntü halinde ortaya çıkan "ekmek kuyruklarına" getiriyor. "Bu bir toplum için yüzkarasıdır. Mutlaka fiyat farkı önlenmeli, bu kuyruklar ortadan kaldırılmalıdır" diyor. **Karayalçın** ve **Kozakçıoğlu,** konuya çok hakim. Bir süre bu konudaki önlemler tartışılıyor. Belediyelerin, "özel teşebbüs" mantığına aykırı bir biçimde ekmek üretmesiyle (yani ekmeğe bir anlamda sübvansiyon vermesiyle), özel teşebbüsün kendi işleyiş biçiminden vazgeçmemesi arasındaki çelişki tartışılıyor. Çözüm için **Kozakçıoğlu**'na talimat verilerek, toplantının esas konusuna geri dönülüyor.

Toplantının ilerleyen dakikalarında, önerilen yasaların, bizim, yani Kültür Bakanlığının, korumacılık yetkileriyle çeliştiği anlaşılıyor. Biz, zaten bu konuda hazırlıklıyız. Koruma Kurullarımızın yetkilerine müdahale anlamına gelebilecek herhangi bir maddeyi kabul etmeyeceğimizi belirtiyoruz. **Timurçin Savaş,** sakin sakin, bu konuda ödün vermeyeceğimizi anlatıyor. **Karayalçın,** bize destek veriyor.

Başbakan bu konuya çok duyarlı değil. Sözü yeniden Kazlıçeşme Bölgesi gibi alanların değerlendirilmesine getiriyor. Kazlıçeşme'de dört-beş çeşit ayrı mülkiyet biçimi bulunmasının getirdiği sorunları tartışıyoruz bir süre.

Bir ara, ben fırsattan istifade, sözün mantığını yakalayıp, toprak, tarih ve doğa yağmasını anlatıyorum ve belediyelerin duyarsızlığından yakınarak bir "koruma polisi" kurulmasını öneriyorum. **Karayalçın,** "Her konuda ayrı kolluk gücü kurmak irrasyonel olmaz mı?" diye karşılık veriyor ve konu orada kapanıyor, ama hiç olmazsa toplantıya katılanların zihinlerine bir çizik atabildim diye seviniyorum.

Başbakan, "Kültürel alanların işletilmesi" konusunda, "Peki bu işletmeleri nasıl izleyeceksiniz? Planlamayı kim yapacak? Ben bu sorunla-

rı bizzat izleyeceğim, haberiniz olsun" diyor. Ben, o sırada önümdeki bir yasa metninden, önerilen bir yeniliğe karşı olan maddeyi aramakta olduğum için, kime hitap ettiğini görmüyorum. Derken, Başbakan devam ediyor: "Sayın **Kongar**, tamam mı?" Anlaşılıyor ki, Başbakan kültürel alanların merkezi planlanmasından yana.

Toplantı Sonrası

Saat 18 ile 20 arası, kuru kuruya bir çay servisi ile toplantı bitiyor. Başbakan, kişisel olarak mültefit. Hepimizi gülümseyerek, adlarımızla hitap ederek, ellerimizi sıkarak uğurluyor.

Derhal Bakanlığa dönüyoruz. İlgili Müsteşar Yardımcısı ve Hukuk Müşaviri arkadaşlarımızla bir değerlendirme yapıyoruz: Bakanlığımızın "Boğaziçi yasa tasarısına" bakışı olumsuz. **Timurçin Savaş** da bu görüşü benimsiyor.

Görüşümüz Başbakanlığa bildiriliyor.

Sonuç olarak bizim arkadaşlar, Başbakanlıktaki çalışmalara alınmıyorlar. Yasa tasarısı, bizim Bakanlık mensuplarının katkısı olmadan hazırlanıyor. Ama biz direniyoruz. Ben görevden ayrıldığım tarihe kadar, bu konuda başka bir gelişme de olmuyor.

Genel izlenimim, gerek **Tansu Çiller**'in, gerekse **Murat Karayalçın**'ın belli konulara, "genel uzlaşma arayan politikacılar" gibi değil, net ve açık tercihleri olan "uzmanlar" gibi yaklaştıkları. Bu yaklaşımın sonuçlarını ise, toplum ve tarih değerlendiriyor ve daha da değerlendirecek.

Karayalçın hakkında bir ek gözlemim daha var: Bir politikacıda alışılmadık düzeydeki açık, samimi, dürüst kişiliği, toplantıda da aynen ortaya çıktı. Kendine ve çevresine güvenen bir kişiliği var. Sanıyorum SHP-CHP birleşmesinde de herkesin gözleri önünde cereyan eden olaylardaki belirleyici kişisel öge de bu "güven" duygusu idi.

Kısadan hisse: Liderin kendine ve çevresine güvenmesi konusunda, bu kitabın sonunda yazdığım "Liderliğin On Altın Kuralı" bölümüne bakmanızı öneririm.

MEMLEKETİMDEN SUÇ MANZARALARI: MEMUR YARGILAMA KURULUNDAKİ DOSYALAR

Müsteşarlık dönemimde, bir protokol yemeklerinde çektiğim sıkıntıyı, bir de "Memur Yargılama Kurulu" ve "Yüksek Disiplin Kurulu" Başkanı olmaktan duyduğum üzüntüyü hiç unutmayacağım.

Protokol yemeklerini oldum olası sevmem. Sanıyorum, bu konuda çok açıklama yapmama gerek yok. Sevgili okuyucularım benden arif oldukları için, bunun nedenlerini hemen algılayacaklardır.

Peki, denilebilir ki, "Bir yargılama kurulu başkanı olmak, bir anlamda adalet dağıtmak ve böylece belki yapılabilecek haksızlıkları önlemek güzel bir şey değil mi?". Hiç de değil sevgili okuyucular. Davulun sesi uzaktan hoş gelir. O içinden çıkılmaz dosyalar, karşılıklı suçlamalar, "mevzuat gereği" ağır ceza vermek zorunda kalınan vakalar, çok canımı sıkardı. En büyük korkum da "haksızlık etme" olasılığı idi. Bu nedenle, hemen hemen her olayda ilke olarak, önerilen cezanın bir altta olanını uygulama olanağını araştırırdım.

Zaten, Mülkiye'de biraz hukuk okumuş olmaktan gelen, işin zorluğu hakkında az buçuk bir fikrim vardı. Üstelik, ben, kariyer olarak da yönetimi ve güvenlik güçlerini yani emniyet müdürlüğünü ya da kaymakamlığı veya valiliği seçmemiştim. Akademik yaşama adamıştım kendimi. İnsanların kaderleri hakkında karar verme yetkisini ve hakkını görmüyordum kendimde.

Ama ne yapalım, "Başa gelen çekilir" deyip, arkadaşlarımla birlikte dalardım dosyaların içine. Çok değerli iki hukuk müşaviri ile çalışıyordum. Biri **Turan Karakaş**, öteki **Refik Ali Uçarcı.** Her ikisi de pırlanta gibi çok değerli ve çalışkan insanlardı. **Turan Karakaş**, avukatlıktan ve siyasetten, **Refik Ali Uçarcı** ise, mülkiye müfettişliğinden geliyordu. **Turan Karakaş**, son derece yetenekli bir insan idi. Sonradan "Keloğlan Demokrasi Diyarında" adıyla "Uzun Soluklu Politik Bir Masal" yazmıştı. Okumamış olanlara şiddetle öneririm. Türkiye'nin siyasal sorunlarını anlatıyor bu kitapta. Okunması çok kolay olan eğlenceli bir metin.

Personel Daire Başkanlarım ve yardımcıları da çok iyi idi. Önce **Özdemir Basmacıoğlu,** sonra **Hacer Turan** ve her ikisinin de yardımcısı olarak bütün dosyaları hazırlayan **Nurten Çalışkan** çok güvendiğim,

namuslu ve çalışkan arkadaşlardı. Kurula ayrıca Teftiş Heyeti Başkanı ve bir de Genel Müdür katılırdı. Teftiş Heyeti Başkanı olarak **Ahmet Atasoy,** son derece insan, hem mevzuatı, hem de insan psikolojisini iyi bilen bir arkadaştı. Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürü **Yahya Aksoy** da, Kurul'da hem folklor, hem de yönetim bilgisi ile bize çok yardım ediyordu.

Arkadaşlarım artık benim üslubumu iyice öğrendiklerinden, dosyaları en ayrıntılı biçimde hazırlıyorlar, en müsamahalı yaklaşımı öneriyorlardı. Böylece bir süre sonra, bu sıkıcı karar toplantıları, tatlı sohbet anlarına dönüşmüştü.

İlginç Olaylar

Şimdi geriye doğru baktığımda belleğimde iz bırakmış pek çok ilginç vaka anımsıyorum. Bakanlığın tüm illerde örgütü, ayrıca yüzlerce müze ve kütüphanesi vardı. Sanat kurumlarıyla birlikte istihdam edilen personel sayısı on yedi binin üzerindeydi. Bir anlamda "Bakanlık mensupları", Türkiye'nin tam bir kesitini oluşturuyordu. Ayrıca personel arasında, mimar, mühendis, arkeolog, kütüphaneci gibi, sanatçılar dışında da kaliteli eğitim almış uzman kişiler çoktu.

Aslında sanatçılar ve uzmanlık eğitimi almış olanlara ilişkin sorunlar, "düz personel"den hiç de az değildi. Hatta bunların gerek sayı, gerekse karmaşıklık ve ciddiyet açısından, düz memurların sorunlarından daha büyük bir yer tuttuğunu söyleyebilirim.

İki bayan memurun ağız dalaşı sırasında orada olan kocalarının da kavgaya karışarak, iki ailenin tekme sille birbirine girdiği bir olayı hâlâ hüzünle hatırlıyorum.

Bir başka hiç aklımdan çıkmayan olay, kütüphanenin odunlarından elli kilosunu evine götürdüğü iddia edilen memurun trajedisi idi.

Oldukça ilginç bir başka vaka, müzenin buzdolabından sürekli olarak bira ve kola çalan, ama bunları içmek yerine götürüp dışarda satan bir bekçinin dosyası idi.

Çok zorlandığım vakalardan biri de üvey kızının ırzına geçtiği iddia edilen bir memurun durumu idi. Kız sonradan iddiasını geri almıştı. Fakat, memurun bulunduğu ilin valisi, adamın göreve dönmesini uygun bulmuyordu. Hafif meşrep biri olduğu anlaşılan kız ise, zaten bulunduğu ili bırakmış, bir büyük kente kaçmıştı. İddianın gerçekliği tar-

tışmalıydı. Üstelik olay, mahkemeye de intikal etmişti. Memurun beraat etmesi halinde biz ceza vermiş isek, haksız duruma düşecektik. Velhasıl, karmakarışık bir durum. Bilmem sevgili okuyucularım, neden "Memur Yargılama Kurulu Başkanı" işlevinden tedirgin olduğumu anlatabiliyor muyum?

Sosyal Statü Zorlamasının Yol Açtığı Bir Sahtekârlık

Bir olay var ki, gerek toplumbilimsel, gerekse psikolojik boyutlarıyla son derece ilginç. Adamı suça zorlayan, toplumdaki "statü hiyerarşisi'". Sonradan suçun ortaya çıkması ise, tümüyle kişinin derbeder psikolojik özellikleri.

Olayın öyküsü şöyle: Bir küçük kentte, bir memurumuz, mutsuz bir evlilikten sonra boşanıyor. Dul kalan adamcağızı evlendirmek için ailesi seferber oluyor. Mutlu bir biçimde o küçük kentin eşrafından, yani ileri gelen ailelerinden birinden bir kız bulunuyor.

Her şey düzgün giderken, yeni kurulacak yuvanın döşenmesi, buzdolabı, çamaşır makinesi gibi araçların satın alınması gündeme geliyor. Bizim memur, yetersiz maaşı ile bunları nasıl alsın?

Evlenen bilir. Bu dönemde ev eşyası düzmek memur kısmının ne haddine? Ancak ailenin yardımı ile bu sorunlar çözülebilir. Adamın ailesi yoksul. Yardım edecek paraları yok. Kız tarafı tüm masrafları görmeye hazır. Fakat o zaman bu küçük kentteki sosyal yapıya göre, "koca"nın statüsü perişan olacak, adamcağızın karısı üzerinde hiçbir otoritesi ya da saygınlığı kalmayacak. Bu durumda tek bir çıkar yol kalıyor: Eşyayı taksitle almak. Yani borçlanmak.

Buraya kadar çok iyi. Ama ya taksitle alacağınız eşyanın senedini imzalayacak iki memur kefil bulamıyorsanız ne yapacaksınız?

Aslında bizimki birini bulmuş. Ama ikinci kefil yok. O zaman çalışma arkadaşlarından birinin adını kullanıvermiş!

Olayın gerçekleşmesi şöyle: Bizim memur, borç senetlerini hazırlıyor. Birinin haberi ve rızası olan, ötekinin ise ne haberi ne de muvafakati bulunan iki kefilin adlarını yazıyor, imzalarını da atıyor. İş geliyor, imzaların tasdikine. Onu da bir sabah erkenden büroya gelerek, dairenin mührünü müdürden habersiz kullanıp hallediveriyor.

Artık her şey yolundadır. Senetler firmaya, eşya eve. Evlilik tamam. Firma doğal olarak senetleri bir banka şubesine ciro ediyor, ya da tahsi-

lat için veriyor. Bizimki, her ay başı bankada "trink" borcunu ödüyor. "Peki konu sana nasıl geldi?" diyeceksiniz.

Olayın temelinde nasıl bir "sosyal statü" sorunu yatıyorsa, ortaya çıkmasında da bütünüyle bir "psikolojik sorun" var. Bizim adam, savruk, düzensiz. Zaten ilk evliliği de bu yüzden bitmiş galiba. Her ay muntazam bonoları öderken, sorun yok. Fakat görevle ilgili bir işe çıkıyor günün birinde. Ve görevdeyken, zamanı gelen bonoyu ödemeyi unutuyor. Banka şubesinden işyerine telefon ediyorlar, bono gecikti diye. Sahtekârlık o zaman açığa çıkıyor.

Olanaklı olan en düşük cezayı verdik yolladık adamı. "En düşük ceza" dediğime bakmayın, anımsayabildiğim kadar, yaptığı iş "evrak sahtekârlığına" girdiğinden, çok ciddi bir ceza vermek zorunda kalmıştık.

İşte böyle sevgili okuyucular. Memurlar düzeyinde kimbilir daha ne trajediler yaşanıyor Türkiye'de. Bunları çözmeye başlamanın birinci adımı, pek doğal olarak, çok kabarık ve çok verimsiz olan bürokrasi kadrolarını azaltmak.

Son bölümde, Müsteşarlık dönemimdeki gözlemlerime dayanarak, "Devlet Nasıl Kurtulur?" başlığıyla bu konudaki önerilerimi aktaracağım. Yalnız bir yanlış izlenim vermemek için, hemen şunu eklemeliyim ki, devlet, aralarından zaman zaman sahtekâr ve suçlu da çıksa, esas olarak, hem namuslu, hem de üç kuruş için özveri ile çalışan cefakâr Anadolu insanının sırtında gidiyor hâlâ. Bu isimsiz kahramanları, hüzünlü bir saygı ile anıyorum.

AYDIN, ŞAİR VE SEMPATİK LAZ: YAŞAR MİRAÇ, BEŞ YÜZ BİN LİRAMA NASIL EL KOYDU!

Aslında başlıktaki sorunun yanıtı içinde: Bir insan hem aydın, hem şair, hem de laz olunca, ben ona nasıl direnebilirim ki?

Ayrıca çok kısa bir zamanda, borcunu derhal ödediğini de belirtmeliyim!

Neyse, olayın 15 yıllık bir geçmişinin olduğunu söylersem, ne denli karmaşık ve ciddi bir süreç sonunda benim yarım milyonuma el konduğu ortaya çıkar!

Miraç, Kışlalı Döneminde Ödül Kazanıyor

Gelmiş geçmiş Kültür Bakanları arasında makamına en çok yakışanlardan biri, hiç kuşkusuz Prof. Dr. **Ahmet Taner Kışlalı**'dır.

Gerçek bir aydın, çok değerli bir sosyal bilimcidir **Ahmet Taner Kışlalı**.

1977 seçimlerinde, **Bülent Ecevit**'in önerisi ile CHP'nin kontenjanından (aynen **Hikmet Çetin** gibi) siyasete girmiştir.

1977 yılındaki genel seçimlere, **Bülent Ecevit**'in ünlü **Göreme Sokak**'taki özel bürosunda hazırlanıyorduk.

Bilsay Kuruç, Cahit Kayra, rahmetli **Gündüz Ökçün, Uğur Korum** ve ben, sürekli olarak bir yandan yeni parti programı, öte yandan seçim stratejisi konusunda gece gündüz çalışıyorduk.

Bilsay ve ben, sokağın adıyla kısaca "Göreme Sokak" diye anılan büronun sürekli elemanlarıydık.

Seçimlere doğru, kimin ne görev alacağı konuşulmaya başlanınca, **Bilsay** ile benim siyasal bir görev istemediğimiz anlaşıldı. **Bilsay**'ın aklında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı vardı. Ben ise, Kültür Bakanlığı (programda ilan edildiği gibi) kaldırılırsa, ortaya çıkacak olan yeni özerk yapıyı oluşturacaktım.

Sanıyorum **Bülent Ecevit, Bilsay**'ın yerine **Hikmet Çetin**'e, benim yerime de **Ahmet Taner Kışlalı**'ya kontenjan milletvekilliği önerdi.

"Sanıyorum" diyorum, çünkü ben **Ahmet Taner Kışlalı**'yı **Bülent Ecevit**'e kontenjan için önerdiğimde, hiç sesini çıkarmamıştı. Belki çoktan kararını verdiği, belki de kararını henüz vermediği için! Siyasal

liderlerin, özellikle kontenjan kullanımı ve benzeri, kendilerinin yazgılarını da etkileyecek durumlarda, neden ve nasıl karar verdiklerini kendilerinden başka kimse pek bilmez!

Her ne ise, **Bülent Ecevit,** hükümet kurmak için muhtaç olduğu bağımsız milletvekillerinin her birine birer bakanlık sandalyesi vermek zorunda kalınca, **Kültür Bakanlığı** da kaldırılmadı ve **Ahmet** (çok yerinde bir kararla) bakan oldu.

Ahmet Taner Kışlalı'nın başlattığı veya arttırarak sürdürdüğü pek çok güzel etkinlik vardı. (Kültür Yüksek Kurulu diye bir de kurul oluşturmuştu. Onun öyküsünü *Kültür Üzerine* adlı kitabımda anlattım. Merak eden bakar!)

Kışlalı, bu arada1979'da, bir de yarı belgesel nitelikte "konulu kısa film senaryosu yarışması" açar.

Yarışmada üç film senaryosu birincilik ödülünü paylaşır.

Kazanan senaryolardan biri, **Yaşar Miraç**'ın "Kemençenin Türküsü" adlı çalışmasıdır.

Miraç, 15 Yıl Sonra Benim Gırtlağıma Sarılıyor

Bir gün, **Yaşar Miraç**'ın telefonla aradığını bildirdiler.

Sevdiğim bir şairdi. 1983 yılında, benim de içinde bulunduğum bir jüri, "Dilsiz Sevdalılar" adlı şiirine **Abdi İpekçi Barış ve Dostluk Ödülü**'nü vermişti. "Bağlayın hemen" dedim.

Yaşar, 15 yıl önce ödül kazanan senaryoyu Bakanlığın kaybettiğini, şimdi, bizim sinemaya destek programımız çerçevesinde yardım istediğini, bu nedenle de senaryoyu yeniden yazmayı düşündüğünü söylüyordu.

"Derhal" dedim. "Hemen yaz, usulüne uygun başvuruyu yap!"

Yaşar Miraç, 1980 yılında da 12 Eylül askeri darbesinden sonra, Türk Dil Kurumu'ndan ödül almıştı.

Son seçilmiş başkanı, Kültür Bakanlığı'nın eski müsteşarlarından Prof. Dr. **Şerafettin Turan** olan Türk Dil Kurumu'nun jürisi, 1980 yılı şiir ödülünü **Yaşar Miraç**'ın *Trabzonlu Delikanlı* adlı şiir kitabına vermişti.

Yaşı uygun olanlar anımsar: 12 Eylül darbesinin lideri **Kenan Evren,** Türk Dil Kurumu'nu kapatırken, bu kurumun "komünistlere ödül veren" bir örgüt olduğunu söylemişti.

Nitekim bu çerçevede, Milli Güvenlik Kurulu, yayımladığı bir bildiride şair **Yaşar Miraç**'ın, devletin güvenlik kuvvetlerini küçük düşürmekten gözaltına alındığını ve kitaplarının toplatıldığını ilan etmişti.

Oysa, **Yaşar Miraç**'ın anlattığına göre, durum çok farklı idi.

Ne **Yaşar Miraç** gözaltına alınmıştı, ne de kitapları toplatılmıştı.

Hatta, *Trabzonlu Delikanlı* ve o sırada piyasada olan *Gül Ekmek* adlı kitabı için dava bile açılmamıştı.

Sadece *Taliplerin Ağıdı* adlı kitabı için dava açılmış, o davadan da beraat etmişti.

Ama Sıkıyönetim Komutanlığı, **Miraç**'ın bütün kitaplarını "yasak kitap" ilan ederek çoktan mahkûmiyet kararı vermişti bile!

Kabak Benim Başıma Nasıl Patladı?

Bütün aydınlar, politikacılar ve vatandaşlar gibi **Yaşar Miraç** da, Bakanlığa, "çat kapı", habersiz, randevusuz gelirdi.

Hatta bu yüzden benim sevgili yardımcım **Gülşen Karakadıoğlu**'nu, kendisini kabul etmediği için, Bakana şikâyet bile etti bir defasında.

Neyse, bir gün, yine habersiz kapıma dayanmış.

Tam "ne yapacağım, nereye sıkıştırabilirim" diye düşünürken, Refah Partili milletvekili **İbrahim Halil Çelik** de gelmez mi?

Artık işi gücü bıraktık tabii. (İstersen bırakma! Milletvekilleri kapıyı "küt" diye açıp girerler içeri nasıl olsa.) "Buyursunlar" dedim.

Bir öğleden sonra, siyasal ve sanatsal sohbete kurban oldu! Ya da bir başka deyişle, bir kültür ve sanat sohbeti ile kurtuldu!

İşin ilginç tarafı Marksist **Yaşar Miraç** ile, Refahlı **İbrahim Halil Çelik**, çok uygar bir ortam içinde konuştular.

Okuyucu, Kültür Bakanlığı Müsteşarlığını "kültürel bir faaliyet" sanıyorsa, yanılıyor.

Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı, bütün müsteşarlıklar gibi, en alt düzeyde bir "bürokratik faaliyet".

Ama arada bir böyle kültürel sohbet zorunluluğu da çıkıyordu.

Doğrusu ben de, bürokratik hamallıktan çok sıkıldığım için, böyle fırsatları kolluyordum.

İşlerimi aksatmaması koşulu ile, bu tür sohbetler, belki de müsteşarlık işkencesine dayanmamı sağlayan olumlu ögelerden biriydi.

Sohbetin bir yerinde **Yaşar,** Bakanlığın 250 milyon destek kararı aldığını, bunun yarısını ödediğini, öteki yarısını hâlâ vermediğini, oysa filmi bitirdiğini ve borçlandığı için ivedi olarak geri kalan parasını istediğini söyledi.

Bu arada gayet rahat bir tavırla, "Cebimde bir kuruşum kalmadı. Bak ona göre" dedi.

Neyse, kendisine bütün gerekenlerin yapılacağı güvencesini verdim ve gerçekten de yaptım.

Ama ne çare, para bir türlü çıkmıyor. İşlemler uzun sürüyor.

Miraç, gene dayandı kapıma!

Bu kez aldım, ORAN yolu üzerinde keşfetmiş olduğum bir açık hava lokantasında balık yedirdim. (Aynı lokantaya İngiltere Büyükelçisini götürdüğümde hayran kalmıştı. **Yaşar Miraç**'a da "Büyük Devlet Sefiri" muamelesi yapıyordum.)

Ama **Yaşar,** "Beş param yok. Bu gece kalacak yerim de yok. Siz bana cebinizden para vereceksiniz. Bu devlet, bana zaten çektirdiklerinden dolayı borçlu. Üstelik şimdi bana Bakanlığınızın sözü de var. Siz Müsteşar olarak, beş yüz bin lira verin. Ben yatacak yeri ayarlayayım. Bakanlık paranın geri kalanını verince, size öderim" dedi.

Hadi buyrun bakalım!

Para konusunda hiçbir zaman "eli sıkı" olmadım.

Tam tersine, bonkör ve müsrif bile sayılabilirim.

Ama gençliğimde arkadaşlarım tarafından çok "dolandırıldığını" için, borç vermekten nefret ederim ve yaklaşık 20 yıldır kimseye borç da vermedim.

Çok zorlandığımda borç yerine "hibe" verdim.

Fakat şimdi durum farklı.

Bizim laz şair, devlet adına beni sorumlu tutuyor.

Sevimli de bir kişiliği var.

Üstelik, bence çok da yetenekli.

Bütün ilkelerimi bozdum. Yarım milyonu toka ettim.

"Bana bak" dedim. "Anılarımı yazıyorum. Bu olayı aynen yazacağım. Getirmezsen onu da yazarım."

"Yazın" dedi. "Bu devletin bana borcu var ve benim bu gece yatacak yerim ve param yok!"

Öykünün sonunu merak mı ediyorsunuz?

Ben, o paranın üzerine bir bardak soğuk su içtim.

Ama olaylar beni mahçup etti!

Yaşar Miraç, kısa bir süre sonra, Bakanlıktan paranın geri kalan yarısını aldığında hemen gelmiş, **Zülâl**'e, borcunu bırakmış.

Hâlâ, gerçekten o gün muhtaç mıydı, yoksa benim üzerimde işlerini çabuklaştırmam için baskı kurmak amacıyla mı borç istedi, bilemiyorum.

Ama lazlığını, şairliğini ve kurmuş olduğumuz sıcak dostluk ilişkisini düşünerek, galiba gerçekten "meteliğe kurşun atıyordu" ve benim beş yüz bin liram herhalde işe yaradı diyorum.

Ama yine de bilinmez!

Ne de olsa laz aklı!

Beni suya götürüp susuz getirir!

BÜROKRASİ, BÜROKRATLAR VE İSTİSNALARA BİR ÖRNEK: HEM KARA, HEM KADI, HEM OĞLU, AMA KENDİSİ KADIN

Sevgili okuyucularım, "Devleti" genellikle seçimleri kazanan siyasal parti denetler. Bürokrasi de o partinin emrine girer. Kimi zaman, seçim sonrası siyasal iktidar değişikliklerinde, ya da "kazanan parti"nin belli olmadığı durumlarda veya askeri darbe zamanları bazı karışıklıklar olur. Fakat bir seçim dönemine yayılamayacak kadar kısa bir sürede, bütün karışıklıklar düzelir, hemen "herkes hizaya girer". Koalisyonlarda ise, her parti, kendi Bakanlık bürokrasisini denetler.

Aslında bürokrat, bir anlamda "partisiz" ya da "renksiz" olmak zorundadır. Çünkü onun görevi, işini yasalara, yönetmeliklere ve emirlere göre yapmaktır. Siyasal anlamda yargılama ve hatta karar verme hakkı yoktur. Bu hak, Bakanındır. Bakan, bunu genellikle, Müsteşar, Genel Müdür gibi "Amir"lerle de paylaşır. Bu nedenle de "memur", siyasal anlamda mutlak olarak, bürokratik anlamda genellikle, hem yetkisizdir, hem de sorumsuz.

Ama gelin görün ki, işler hiç böyle gitmiyor. Herkes "renkli", hatta "rengârenk" olmak zorunda hissediyor kendini. Çünkü bir memur, yaklaşık 25-30 yıl aynı iş yerinde çalışacak ve bu arada yükselecek. Ama herkese yetecek sayıda şeflik, şube müdürlüğü, daire başkanlığı, genel müdür yardımcılığı yok. Hele genel müdürlük ve üstü hiç yok. Bu nedenle de insanlar, siyasal iktidarlardan önce, birbirlerini "damgalıyorlar".

Herhangi bir iktidar döneminde bir yere girdiyseniz, hele hele bir "yönetici" kadroya atandıysanız yandınız. Ömrünüz, o siyasal iktidarla sınırlı oluyor. İktidar değişince, arkadaşlarınız, kendilerine yer açmak için, derhal sizi gammazlıyor ve görevden alınmanız için her şeyi yapıyor. Zaten bu o denli bir "danışıklı dövüş" olmuş ki, birden çok siyasal iktidarla çalışmış olan yöneticiler, "tavizcilikle" ve hatta "üç kâğıtçılıkla" suçlanıyor. Hem de bizzat "dostları" ya da "siyasal yandaşları" tarafından.

Olaya insan psikolojisi açısından bakınca, bu saldırganlığı anlayışla karşılamak olanaklı. Ömrünüzün tümünü sıkıcı, bıktırıcı, monoton ve

rutin bir "8.5-5.5" mesaisi" içinde tüketmeye mahkûmsunuz. Üstelik aile problemleri, geçim sıkıntısı ve benzeri sorunlar. Tek yükselme yolunuz da, "sizi sahiplenecek biri" ya da "birileri".

Sevgili okuyucularım, bu "siyasal torpil" olayı, o denli yaygınlaşmış ki, bir memurumun terfii için, bana, tam dört ayrı partiden altı milletvekilinin telefon ettiğini bilirim.

İnsanlar, bürokrasideki işlerini, "parti örgütü aracılığı" ile yaptırmaya öylesine alışmışlar ki, işleri hangi partiye bağlı bakanlıktaysa, önce o bakanın hemşehrilerini devreye sokuyorlar, sonra da mensup olduğu partinin örgütünü ve milletvekilini. Ne yazık ki, tüm yetkiyi ellerinde tutan bakanlar da, doğrudan doğruya bu etkilerle iş yapıyorlar.

Böylece bir memur için tek çıkış, ya "hemşehrilik ilişkileri" ya da "parti örgütü" oluyor. Bu konuda çok net bir önerimi, kitabın sonunda, "Devlet Nasıl ve Nerede Kurtulur?" bölümünde yazacağım. Ama burada hemen belirtmeliyim ki, bürokrasi, siyasetin tasallutundan mutlaka kurtarılmalıdır. İşin acıklı tarafı, zavallı memurların bütün bu cambazlıkları, bir "ekmek parası" adına yapmak zorunda bırakılmaları. Hem de "yetersiz bir ekmek parası" uğruna!

Bir Garip Öneri

Bürokrasinin "siyasallaşması" konusunda, ilk ve belki de en tehlikeli örneği, işe başladığım günlerde yaşadım. Olayı anlatınca, neden "belki de en tehlikeli" dediğim, hemen anlaşılacak.

Odama yeni oturmuştum. Henüz atamam yapılmadığı için, hemen hemen kimseyle temas etmiyorum. Bir akşam vakti, önceden de tanıdığım ve saygı duyduğum bir bakan danışmanı geldi.

Hem bürokrasinin tüm kurallarına, hem de benim bütün ilkelerime aykırı, yaklaşık şöyle bir şeyler söyledi ve bir öneri yaptı: "Bu Bakan ne yazık ki, sosyal demokrat filan çıkmadı. Son derece egoist ve fırsatçı. Bu nedenle de, gerek Bakanlığın politikaları çok başarısız, gerekse Bakanlık içi kadrolaşma çok yanlış ve yetersiz. Şimdi siz geldiniz. Güvendiğimiz bir insan ve inanmış bir sosyal demokratsınız. Biz bazı arkadaşlar, sizin çevrenizde toplanıp, hem bu Bakanın yanlışlarını düzeltmek, hem de Bakanlığa bir çeki düzen vermek istiyoruz!"

İlk kelimelerinden itibaren çok rahatsız olmuştum. Eskiden tanımasam, derhal konuşmasını kesip odadan çıkaracaktım. Fakat hem eski

dostluğumuz, hem de kişisel terbiye ve nezaketim, bir de çok yeni olmam, bu hareketimi önlemişti.

Kendisine, derhal iki ilkemi söyledim. Birinci ilke: Bir bakanlıkta, tek bir ses olur, o da bakanın sesidir. Bürokrasi, bir anlamda, bir "talimatlar hiyerarşisidir." En üstte bakan, onun altında müsteşar, onun altında müsteşar yardımcıları ve genel müdürler, en alt düzeydeki memura kadar bir piramit oluşturur. Bürokrasinin etkinliği, bu hiyerarşik piramidin, karar ve iletişim kanallarının da, aynı hiyerarşi ilkelerine göre işlemesine bağlıdır. İkinci ilke: Bir bakanlıkta, tek bir kişi parti politikası yapar, o da bizzat bakandır. Ben, seçimlerde aday olmuş olsam da, artık devlet memuruyum. Bu açıdan, Bakanla, partiyle ve öteki politikacılarla, parti siyaseti yapmam. Onlarla temasım, olsa olsa, ancak Bakanlık işlerinin gerektirdiği sınırlı ve kısıtlı bir düzeydedir.

Bunları aktardıktan sonra da, söylediği sözleri duymamış olmayı tercih ettiğimi, Bakanlığı bir hizip mücadelesine asla alet etmeyeceğimi bildirdim.

Kendisinin Bakanlık ile siyasal partiyi birbirine karıştırdığını, söylediği mücadelenin, bir "parti içi hizip" mücadelesi olduğunu, Bakanlık hiyerarşisinde bunun olanaklı olmadığını, tekrar aklımsıra bilimsel bir biçimde de vurguladım. Ayrıca Bakana karşı tavır almanın, bana karşı da tavır almak anlamına geleceğini ekledim ve konuşmayı sertçe bitirdim.

Bu hadiseyi, bürokrasinin, siyasal etkilere ne denli açık olduğunu ve bunun ne denli tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini, bir örnek olayla açıklamak için anlatıyorum.

İşin, benim açımdan bir de acıklı sonucu var. Bu arkadaş, sonradan bana, Bakanlık içinde amansız bir muhalefet yapmayı ve bunu, basın dahil, Bakanlığın dışındaki tüm çevrelere de yansıtmayı bir görev edindi. Herhalde bu kez de, "Bakanlığı ve Türkiye'yi **Emre Kongar**'dan kurtarma" misyonuna adamıştı kendini. İşin daha da acıklısı, Bakanın da bu arkadaşı desteklemesi ve ödüllendirmesi idi.

Arkeologlarla Aynı Hizmeti Yapan Müze Araştırmacılarının Trajedisi

Yukardaki çözümlemelerim, memurlara ve danışmanlara "partizanlık" suçlaması biçiminde algılanmasın. Ayrıca, herkes "partizan" da değil tabii. Üstelik müzedeki bir arkeolog arkadaşım "partili" olsa ne fark eder, partisiz olsa ne değişir? Ama bazı alanlarda, "partizanlık" çok

önem kazanıyor. İş, kaymakam, polis, savcı ve benzeri meslek gruplarına gelince, sorun "Devletin tarafsızlığı"nın tehlikeye girmesine gidebiliyor.

Bürokrasinin en önemli koşulu, yüz yüze ve duygusal temele dayanan ilişki yerine, yazılı kurallara göre işlemesidir. Onu, örneğin aile ya da arkadaş grubundan ayıran en önemli öge de budur: Kişilere göre değişiklik göstermeyen, "gayri şahsi" ve yazılı kurallar egemendir bürokraside. Bu ölçüyü bozduğunuz takdirde, işler arap saçına döner. "Liyakat"in yerini "iltimas" alınca, torpil, piston, eğitimden ve yetenekten daha etkili olunca, "bürokrasi" de işlemez.

Ama onun işlemesi, zaten kimin umurunda ki! Her parti, her bakan, başarısını, işe yerleştirdiği "delege" ve "yandaş" sayısı ile ölçtüğü sürece, bürokrasinin etkinliği kimin derdi?

Kültür Bakanlığının, bürokratlar açısından bir olumlu, bir de olumsuz özelliği vardı. Önce olumsuz özelliğini söyleyeyim: Bir zamanlar Kültür ve Turizm Bakanlıkları tek bir Bakanlık idi. Sonradan bu örgütler ayrıldı.

Bu ayrılış sırasında, dil bilen yetenekli ve nitelikli bürokratlar, dış tayinlerin çokluğu nedeniyle, Turizm Bakanlığına geçmiş. Daha az nitelikli olanlar ise, Kültür'de kalmış.

Buna karşılık, Kültür Bakanlığının uzmanlık isteyen kadroları, bürokratların genelde nitelikli olması sonucunu doğuruyordu. Arkeologlar, sanat tarihçiler, tarihçiler, dilciler, kütüphaneciler, antropologlar, mimarlar, plancılar gibi. İyi uzmanlık eğitimi almış personel hayli çoktu. Bu durum, genel düzeyi de oldukça yükseltiyordu.

Bu çerçevede, "teknik personel" kadrolarından kaynaklanan müthiş bir adaletsizlik de yaşıyorduk. Bir zamanlar **Mesut Yılmaz**'ın Bakanlığı sırasında arkeologlar için Maliye'den "teknik personel" yetkisi alınmıştı. Teknik personel kadroları, mimar, mühendis gibi memurlar için ihdas edilmiş, normalden yüzde otuz ile yüzde elli oranında yüksek ücret sağlayan bir olanak veriyordu. İşte Kültür Bakanlığında da, yalnız "arkeologlar" "teknik personel" sayılıyor ve aynı işi yapan sanat tarihçileri, Hititologlar, Sümerologlar, tarihçiler gibi arkadaşlarından daha fazla para alıyorlardı.

Üstelik daha da ilginç bir durum, Hacettepe Üniversitesi'nin "arkeoloji" bölümünün adı, "Sanat Tarihi ve Arkeoloji" bölümü olduğu için, bu bölüm mezunlarının da "teknik personel" sayılmasını Maliye Bakanlığı kabul etmiyordu.

Durum çok açık bir adaletsizliği yansıtıyordu ama, Bakanlık olarak bizim yapabileceğimiz fazla bir şey de yoktu. Özellikle "müze araştırmacısı" olan arkadaşlar, hem mağdur edilmişlerdi, hem de akıl, mantık ve adalet duyguları, bu arkadaşların durumlarına isyan ediyordu. En azından, Müsteşar olarak ben de bu durumu kabullenemiyordum. Gerek Maliye Bakanlığı, gerekse Başbakanlık Personel Dairesi ile uzun ve sancılı tartışmalardan sonra, yargı yolunun dışında yapılacak pek bir şey olmadığı bir kez daha anlaşılmıştı. Çünkü her iki kurum da, aslında "arkeologlara" teknik personel kadrosu verilmesinin yanlış olduğunu, bu nedenle, yapılmış olan bir yanlışı yaygınlaştıramayacaklarını söylüyorlardı. Oysa bence, kütüphaneciler, antropologlar, sosyologlar gibi uzmanlar da, bu haktan yararlanmalıydılar.

İşte 657 sayılı personel yasasının bir garipliği daha önümüze dikilmişti. Bu durum üzerine, hukuk müşavirimizin de önerisi ile şöyle bir yol izledik: İdare Mahkemesi'ne başvurmuş ve olumlu karar almış bir "müze araştırmacısı"nın durumunu emsal alarak, "idari yargı kararı uygulama" gerekçesi ile tüm benzer durumdaki arkadaşları "teknik personel" kadrosuna geçirtmeye başladık. Ne yazık ki, bu uygulamayı zorunlu olarak kendisine sorduğumuz Maliye, "idari yargı kararları bireyseldir, genel olarak uygulayamazsınız" dedi. Böylece bir adaletsizliği giderme çabamız sonuçsuz kaldı. Üstelik daha da trajik bir sorun ortaya çıktı. Bizim "teknik personel" olarak intibakını yaptığımız memurlar, kendilerine verilen ücret farkını geri ödemek zorunda bırakıldı. Sorunun çözümü, daha sonra, yan ödeme kararnamesinde arandı. Ama "Personel Kanununun" ıslah edilmesi gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmıştı.

Bürokrasi Nasıl Denetlenir?
Yaka Kartı Operasyonu ve Ödülüm(!)

Kimi zaman yapacak pek de anlamlı işi olmayan memurlar, her zaman çalışma disiplinine titizlikle uymayabiliyorlar.

Gizli işsizliğin egemen olduğu, yani bir kişinin yapacağı iş için üç-dört kişinin istihdam edildiği devlet dairelerinde, işe geç gelme, erken çıkma, hiç gelmeme, iş yerinin kurallarına uymama, bazen ciddi boyutlara ulaşan sorunlar olarak belirir.

Bu sorunların çözümü, hiç kuşkusuz bürokrasinin yeniden düzenlenmesi, devletin (kadro anlamında) küçültülmesi ve aynı anda etkin-

leştirilmesi ile olanaklıdır. Fakat, bu köklü reformlar yapılmadan da Bakanlığın iş disiplinini sağlamak gerekiyor. Gelenekler, bu konuda bazı önlemler üretmiş. En klasik örnek imza kartonları. Memurların sabah geldiklerinde ve akşam çıkarken imzalayacakları isim listeleri. Bu imza kartonları, sabah belli bir saatte kaldırılıyor, akşam da belli bir saatten önce konmuyor.

Böylece memurların sabahları zamanında işe gelmeleri, akşamları da vaktinden önce işyerinden ayrılmamaları sağlanıyor. Tabii bu arada unutulan, bu dosyaları tutanların, izleyenlerin ve denetleyenlerin de bıkkın ve sıkkın memurlar oldukları.

Biz de, bütün geleneksel önlemlerle birlikte, imza kartonu usulünü uyguluyorduk. Ben ayrıca, sabahları saat sekiz civarında işe gelip, geceleri de çok geç saate kadar çalıştığım için, ana hizmet binamızı da, öteki binaları da zaman zaman habersiz dolaşarak, bizzat "görünüyordum" arkadaşlara. Böylece, bir "denetim yapmaktan" çok, bir "örnek oluşturmaya" da çalışıyordum.

İnsanların zorla değil, eğitim ve ikna yoluyla denetlenebileceğine inandığım için, "disiplin" önlemlerine ancak "Devlet ciddiyetinin" gerektirdiği ölçüde önem veriyor, olayı bir "Müsteşar terörü" haline dönüştürmekten özenle kaçınıyordum.

Fakat, **Erdal İnönü**'nün SHP Genel Başkanlığından ayrılmasından ve **Murat Karayalçın**'ın Başbakan Yardımcısı olmasından sonra, hükümetin SHP kanadında değişiklik yapılması dedikoduları çok yaygınlaşınca ve bu değişiklik biraz da gecikince, **Fikri Sağlar**'ın gideceği söylentileri Bakanlıktaki disiplini bir hayli zedelemişti.

Uzun süre "Birim Amirleri" toplantılarını sıklaştırarak, yürütmekte olduğumuz projeleri birimler bazında daha yakından ve bizzat izleyerek, "biz buradayız" mesajını vermeye çalıştım. Fakat baktım, bunlar da pek bir işe yaramadı. Bu arada Bakan da, seçim kampanyaları için, sürekli Ankara dışında olduğundan, "disiplin", artık ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmıştı Bakanlıkta.

Bunun üzerine, bir "Yaka Kartı" operasyonu yapmaya karar verdim. Aslında ilk Müsteşarlığa başladığımda, korku ve teröre değil, saygı, sevgi ve anlayışa dayalı bir otorite kurmak istediğimden, bu tür "şekilci" davranışlarımı "asgaride" tutmuştum. Bu nedenle de, şimdi bir "sert disiplin" önlemi, imajım açısından pek beklenen bir davranış olmayacaktı, ama ne yapalım başka çare yok gibi gözüküyordu.

Planım çok basitti. Bakanlık mensuplarına kimlik kartları ile birlikte bir "yaka kartı" da verilir ve çalışma saatleri içinde bu kartları yakalarında taşımaları beklenirdi. Pek doğal olarak bu kurala da kimse uymazdı. Çünkü kimse bunu denetlemezdi. İşte ben, bu yaka kartı taşınması olayını tam bir disiplinle uygulamaya koyacaktım. Böylece Bakanlık içinde yeni bir "denetim" ögesi, herkesin dikkatini çekecek, memurlar da amirler de kendilerine bir çeki-düzen verecek, bizim otoritemiz hiç olmazsa biçimsel olarak varlığını hissettirecek, böylece son günlerde görülen dağınıklık ve savrukluk, belki de bir ölçüde önlenebilecekti.

Bu arada, sabahları erken işe başladığımda günlük sorunları konuşmak üzere evlerinden arayarak "nazikane" uyardığım "Birim Amiri" arkadaşlar da, belki memurlarına örnek olurlardı.

Sevgili okuyucularım, otoritenin kurulmasında ve devam ettirilmesinde çok basit bir kural vardır: (Aynı kural çocuk eğitiminde de geçerlidir.) Yerine getirilemeyecek emir vermemeli ve verdiğiniz talimatı da sonuna dek izlemelisiniz. Yerine getirilmesi olanaksız isteklerde bulunan ya da kendi verdiği emirleri izlemeyen yöneticiyi kimse dinlemez olur bir süre sonra.

Bu nedenle ben, bütün yönetim dönemim boyunca (yanlış olarak) "sert" bir Müsteşar olarak algılandım. Çünkü verdiğim talimatı, her koşulda sonuna kadar izledim. Tabii, yapılması savsaklanan aynı iş konusunda uyarı sayısı arttıkça, ister istemez biçimsel bir sertleşme de ortaya çıkıyordu.

Her neyse, biz gelelim "Yaka Kartı Operasyonu"na. Önce Personel Daire Başkanını çağırdım. Bakanlıkta yaka kartı olmayan hiçbir personel kalmamasını, herkese yaka kartı hazırlanmasını istedim. Bunun için de kendisine, istediği bir aylık süreyi verdim. Arkasından kendime üç tane yaka kartı hazırlattım. Biri yakama takılmak, biri çalışma masama, biri de eve konmak üzere. Böylece unutkanlık ihtimalini ortadan kaldırıyordum. Bir aylık hazırlık dönemi içinde Müsteşar Yardımcısı arkadaşlara da sürekli yaka kartı takma alışkanlığı kazanmalarını rica ettim. Daha sonra (yine bu bir aylık süre içinde) odama yaka kartı olmayanların girişini yasakladım. Bu arada, Bakanla da konuşmuş, onun da tam desteğini alarak, özel kalem personelinin de sürekli yaka kartı takmalarını sağlamıştım.

Bir aylık sürenin bitiminde, bir birim amirleri toplantısında, artık

herkesin yaka kartı hazır olduğuna göre, her ihtimale karşı bir hafta daha bekleyip, bizzat denetime başlamalarını söyledim.

Bütün bu süreler geçtikten ve tüm önlemler alındıktan sonra, artık tüm binaları ve birimleri dolaşarak, "Yaka Kartı" kontrolü yapacağımı bildirdim. Personelinde yaka kartı eksik gördüğüm birim yöneticisini de yasal olarak uyaracağımı (yani cezalandıracağımı) belirttim.

Denetime, önceden haber vererek başladım. Gideceğim binadaki birim amirine haber veriliyor, gerekli hazırlıkları yapması isteniyor ve ben daha sonra "yaka kartı" için denetime başlıyordum.

Şimdi sanacaksınız ki, bu kadar uzun, kapsamlı, planlı, programlı hazırlıktan sonra, üstelik önceden de haber verilen denetimlerde her şey yolunda gözüktü. Hiç de öyle olmadı sevgili okuyucularım. Bluzu bozulmasın diye kartı masasının üstünde tutanlar mı istersiniz, yakasına taktığı kartı ceketinin üst cebinin içine saklayanlar mı?

Bu arada "Yaka kartım personel dairesinden gelmedi" mazeretleri de gırla gidiyordu.

Bu olayı, bu kadar ayrıntılı olarak "genel bürokrat davranışını" değiştirmenin ne denli zor olduğunu da vurgulamak için anlatıyorum.

Sonunda herkes "yaka kartı" takmaya alıştı. Bu arada, pek çok zaman da geçmiş, beklenen ve laçkalaşmaya yol açan bakan değişikliği de gerçekleşmişti. Paradoksal olarak, operasyonun başarıya ulaştığı an, artık güncel fonksiyonel gerekliliğinin de en aza indiği andı. Ama hiç olmazsa, genel disiplin açısından bir düzenleme yapılmış oluyordu.

Bütün bu çabalarımın basına yansıyan bir de ödülü (!) oldu. Aslında, pek kimsenin okumadığı AKİS adlı derginin 7 Kasım 1993 tarihli sayısında bir haber çıktı: Haberin başlığı **"Fikri Sağlar-Emre Kongar"** idi:

"Kültür Bakanı Fikri Sağlar'ın, Müsteşarı Prof. Emre Kongar'la arasının pek iyi olmadığı bilinen bir gerçek. Bunun arkasında Emre Kongar'ın Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı'na SHP eski Genel Başkanı Erdal İnönü'nün isteğiyle getirilmesinin yattığı, Fikri Sağlar'ın kendi müsteşarını atayamamayı pek içine sindiremediği söylenir. Bu yüzden Sağlar'ın Emre Kongar'ın imzasıyla yapılabilecek bir sürü işlemi doğrudan kendisi üstlendiği, yani Kongar'ı görmezden geldiği Kültür Bakanlığı'nda sıkça konuşuluyor.

Emre Kongar'ın bu yüzden değişik uygulamalarla vakit geçirdiği, basit işlere dahi sinirlendiği anlatılıyor. Hatta, Bakanlık koridorlarında yaka kartı takmadan dolaşanların dahi Kongar tarafından haşlandığı söyleniyor."

Haber, sarsılan otoritesinin sağlanması için çalıştığım Bakanın yakın çevresinden biri tarafından (ben hemen kim olduğunu öğrenmiştim) yazdırılmıştı. Üstelik doğru da değildi. Yetkilerimin tümünü, tam bir etkinlikle kullanıyordum. Bu kişiyi hiç yüzlemeden, bir gün odama çağırdım ve sözü dergideki habere getirip, "Ben kendi otoritemi sağlamak için böyle bir şey yapsam, Müsteşarlığa ilk geldiğimde yapardım. Bir yönetici olarak benim bu tür önlemlere ihtiyacım yok.

Ayrıca ben, hem Müsteşarım. Her türlü cezai müeyyide uygulama yetkim var. Hem de arkasında bir düzineden fazla kitabı olan bilimadamı **Emre Kongar**'ım. Bu kimliğimle de saygı görmek için biçimsel koşullara muhtaç değilim. Bütün bunları Bakanın otoritesi ve Bakanlığın selameti için yaptım. Bu yazıyı yazdıran geri zekâlılar, kendi bindikleri dalı kesiyorlar" dedim. Her hain gibi o da yüzsüzdü. Bana çok hak verdi ve odadan çıktı.

Bu kişi için, "tipik bir bürokrattı" demiyorum; çünkü bu yargı, gerçekten büyük bir bölümü özveri ile çalışan memur arkadaşlarıma hakaret olur.

Ama çevremdeki herkes bu kişi gibi değildi. Ortalamayı olumlu anlamda da çok aşan bürokratlar vardı. Şimdi bunlardan birini örnek olarak anlatacağım.

Bir Müsteşar Yardımcısı'nın Portresi: Gülşen Karakadıoğlu

İyi bir üst yönetici, işleri bizzat yapan değil, her işin uzmanlık alanındaki en iyi yöneticiyi seçip atamasını yapan, sonra da ona yol gösteren ve destek veren kişidir. Benim dört müsteşar yardımcım ve yirmi bir "birim amirim" vardı. Bu birim amirlerinin bir bölümü genel müdür, bir bölümü "bağımsız daire başkanı" (Yayınlar Dairesi, Milli Kütüphane gibi), bir bölümü de öteki önemli dairelerin başkanlarıydı (İdari ve Mali İşler veya Döner Sermaye gibi). Müsteşar Yardımcıları ile her hafta, birim amirleri ile de her ay toplantı yapıyordum.

Bu toplantılarda, Bakanlığın genel yaklaşımları ile birlikte, özel ve önemli projeleri de ele alıyor, birimlerin ve yöneticilerin birbirlerinden haberli olmasını sağlayarak, eşgüdümü gerçekleştirmeye çalışıyordum. Birimler dört Müsteşar Yardımcısı arasında bölüştürülmüştü. Müsteşar Yardımcılarıma her zaman çok güvendim ve çok saygı gösterdim. Onların beni nasıl gördüklerini hiçbir zaman çok iyi anlayamadım ve

doğrusu çok merak da etmedim. Özellikle görevden ayrıldıktan sonraki davranışları üzerinde hiç durmuyorum. Onlar, benim Bakanlığı yönettiğim sırada, kapasitelerine göre en üst verimlilik düzeylerinde yardım aldığım bürokratlardı.

Gülşen Karakadıoğlu soyadını bu bölümün başlığına verdiğim yardımcımdı. Kendisine, "Hem Kara, hem kadı, hem de oğlu, ama zarif bir hanım" diye takılırdım zaman zaman. Esas mesleği "dramaturgluk" idi. Çok geniş bir genel kültürü ve çok derin bir tiyatro bilgisi vardı. Tüm sanat kurumlarını ona bağlamıştı Bakan. Yani Devlet Opera ve Balesi, Devlet Tiyatroları, Güzel Sanatlar, Sinema ve Telif Hakları. Özellikle, Bakanlığın tüm sanat işleri ve dolayısıyla "vitrini", **Karakadıoğlu**'nun yönetim ve denetimindeydi.

Bir yönetici olarak, çalıştığım arkadaşlarda üç genel özellik arıyordum. Çalışkan olmak. Dürüst olmak. Akıllı olmak. Sevgili okuyucularım, belki inanmayacaksınız ama, bu üç özelliği de kendinde toplamış insan o kadar az ki.

Ya çalışkan ama akıllı değil. Ya akıllı ama dürüst değil. Ya dürüst ama akıllı ve çalışkan değil. İşte **Karakadıoğlu,** bu üç özelliği ve çok başka bazı özellikleri de kişiliğinde toplamış bir yöneticiydi. Son derece dürüst, son derece çalışkan, son derece titiz, ilişkileri son derece yaygın ve ilkeli bir Müsteşar Yardımcısıydı.

Fikri Sağlar, ilk Bakan olduğunda, Bakanlığı teslim almaya yanında iki kişi ile gelmiş. Biri **Gülşen Karakadıoğlu**, öteki, sevgili dostum, değerli gazeteci **İsmet Demirdöğen**. **Demirdöğen**, uzun süre Bakanlık Danışmanı olarak çok yararlı ve etkin hizmetler yaptıktan sonra, esas mesleği olan gazeteciliğe geri döndü. Kendisini saygıyla anıyorum.

Şimdi şöyle geriye dönük olarak düşünüyorum da, Bakanlığın yaptığı her güzel ve kimi zaman inanılmaz zor işin altında **Karakadıoğlu**'nun imzası var. Beyoğlu Küçük Sahne'nin onarımı ve yeniden hizmete açılması, Bayrampaşa'da yeni bir tiyatro salonunun açılması, Antalya Oda Orkestrası'nın kurulması, Bakanlığın onuru olan Doğu ve Güneydoğu'ya sanatçı çıkartmaları, Aspendos Opera Festivali'nin başlatılması, Telif Hakları Yasası'nın çıkarılması ve Sinema Yasası'nın hazırlanması, Tiyatro, Opera ve Senfonilere demokratiklik ve özerklik getiren yasa çalışmaları, sinemalara ve özel tiyatrolara parasal destek verilmesi hemen aklıma gelenler. Daha saymakla bitmeyecek yüzlerce küçük ama önemli hizmeti var. Kitaplar başta olmak kaydıyla, Güzel Sa-

natlar'ın büyük başarısının ardında **Mehmet Özel** onun ardında da **Gülşen Karakadıoğlu** vardı.

Bakanın çok yakını olmasını hiç kötüye kullanmazdı. Her zaman saygılı, dikkatli, titiz ve çalışkan bir bürokrattı. Devletin parasını kendi parasından daha dikkatle harcardı.

Karakadıoğlu'nun bir başka çok önemli özelliği, "inisiyatif alabilmesiydi". Kimilerinin korkudan (çünkü karar vermek sorumluluk getirir), kimilerinin ise tembellikten asla teşebbüs etmeyeceği projelerin altına girer, sürekli danışır, bilgi verir, talimat alır, ama yeri geldiğinde kendi insiyatifi ile karar vermekten çekinmezdi. Çünkü inisiyatif kullanırken, hem ilkeli, hem dürüst, hem de Bakanın ve benim genel yaklaşımlarımıza uygun kararlar üretirdi.

Aslında **Karakadıoğlu**'nu sevgili okuyucularıma biraz "moral aşılamak" için anlattım. İstedim ki insanlar, bürokrasi içinde sadece "neme lazımcı", "idare-i maslahatçı" kişilerin bulunduğunu zannetmesinler. **Karakadıoğlu** ve onun gibi memur ve yöneticilerin bulunduğunu da bilsinler. Ben, Müsteşarlığım boyunca, **Karakadıoğlu** gibilerle de karşılaştım ve onlarla çalışma zevkine ulaştım.

İşte bürokrasi ve bürokratlar böyle bir umman. Bu konuda bir büyük ustayı, ünlü yazar **Erhan Bener**'i anmadan geçmek olanaklı değil. Konu ilginizi çektiyse, bu büyük yazarın iki ciltlik *Bürokratlar* adlı kitabını mutlaka okuyunuz.

Sevgili okuyucularım, aslında bu bölümü "iyimser" bir sonla bitirmek üzere kararlıydım. Fakat burası Türkiye. Ben bu satırları yazdıktan sonra, ama kitap çıkmadan önce, **Fikri Sağlar**, benim Müsteşarlık dönemimdeki yedinci Bakan olarak yeniden Kültür Bakanlığına atanınca, (ben, onun başladığı gün milletvekili adayı olmak üzere Müsteşarlıktan ayrılmıştım) yaptığı ilk işlerden biri, en yakın çalışma arkadaşı **Gülşen Karakadıoğlu**'nu görevden almak oldu.

Karakadıoğlu'nun görevden alınış biçimi ise, bürokrasi ve siyaset ilişkileri açısından, tam bir ibret öyküsü. Ben göreve başlamadan önce, Bakanın görevden aldığı Müsteşar Yardımcılarından biri, **Cevdet Türkeroğlu,** Taşkent Kültür Müşavirliğine atanmıştı. **Türkeroğlu,** 1995 yılı ortalarında, İdare Mahkemesinden geri dönüş için kesin karar aldı. Oysa, iyi mali koşullarda sürdürdüğü Taşkent'teki görevi, 1996 yılı ortalarında bitiyordu. Müsteşar Yardımcılığı görevine dönmesi ise, bizim çalışma verimliliğimiz bakımından kurduğumuz düzeni olumsuz etkileyebilirdi.

Bu durumda ben, kendisini arayarak, yukarıdaki gerekçeleri açıkladım ve görev süresi bitene kadar, Taşkent'te kalmasını önerdim. **Türkeroğlu**, bu öneriyi kabul etti ve bize, görev sonuna kadar, İdare Mahkemesi kararı uygulamasını ertelemek istediğini belirten bir dilekçe yolladı. Böylece sorun, en azından bir yıl için çözülmüş oldu.

Fikri Sağlar, hem **Türkeroğlu**'nu Taşkent'e, hem de **Karakadıoğlu**'nu Müsteşar Yardımcılığına atamış Bakan olarak, 1995'in sonunda seçim koşuluyla göreve gelen kabinenin Kültür Bakanı sıfatıyla, yeniden göreve başlayınca, peş peşe tayinler yaptı. Önce, seçime girmek için istifa etmemle boşalan Müsteşarlığa, bir Müsteşar Yardımcısını üçlü kararname ile atadı.

Böylece bir Müsteşar Yardımcısı kadrosu boşaldı. Bu kadroyu, **Cevdet Türkeroğlu**'na vermedi. Eski özel kalem müdürünü, Müsteşar Yardımcısı yaptı. Ondan sonra da, **Türkeroğlu**'nu, dilekçesine rağmen, Müsteşar Yardımcılığı görevine çağırdı. İdare Mahkemesi kararını uygulama gerekçesi ile, **Karakadıoğlu**'nu görevden aldı ve **Türkeroğlu**'nu Müsteşar Yardımcılığına başlattı.

Kıssadan hisse bir: Bürokraside ve siyasette çare tükenmez!

Kıssadan hisse iki: Bürokrasinin temel ilkesi olan "liyakat" yerine, kişisel "sadakat"i koyarsanız, bürokrasi bozulacağı için, bundan başta kendiniz olmak kaydıyla, herkes zarar görür.

ANKARA'NIN ECZACIBAŞISI: MEHMET BAŞMAN VE ÜNLÜLERİN İÇ İÇE İLİŞKİLER YUMAĞI

Sevgili okuyucularım, şimdi size çok ilginç, çok heyecanlı ve çok güzel bir öykü anlatacağım. Bir şarap şirketinin ve bir kentin müzik festivalinin öyküsü.

Yaşam garip ilişkiler ve rastlantılarla dolu.

Sevda-Cenap AND Müzik Vakfı da, böyle ilişkileri içinde barındıran bir öyküye sahip.

Ankara Müzik Festivali

Rahmetli **Nejat Eczacıbaşı**'nın İstanbul'da yaptıklarına benzer bir biçimde, **Mehmet Başman** da Ankara Müzik Festivali'ni başlatmış.

Mehmet Başman, Eski Milli Eğitim Bakanlarından **Avni Başman**'ın oğlu. Kavaklıdere Şarap Fabrikası'nın sahibi, Sevda-Cenap AND Müzik Vakfı'nın yöneticisi.

Nasıl İstanbul Festivallerine **Eczacıbaşı** firmaları öncülük etmiş ise, Ankara Festivaline de Kavaklıdere Şarapları destek oluyor. **Nejat Eczacıbaşı**'nın ve sonra **Şakir Eczacıbaşı**'nın İstanbul'daki rolünü de Ankara'da **Mehmet Başman** üstlenmiş.

Aslında Festivali düzenleyen Kavaklıdere Şarapları değil, Kavaklıdere Şarapları'nın sahibi **Cenap And**'ın kurduğu vakıf.

Bugün hem Vakfı, hem Kavaklıdere Şarapları'nı **Mehmet Başman** yönetiyor.

Mehmet Başman, bir efendi adam. Mutlaka işletmecilikte ve insan ilişkilerinde de çok başarılı olmalı.

"Olmalı" diyorum. Çünkü hem bulunduğu yer, hem de bu yere gelişi, büyük bir başarıyı gösteriyor.

Çok hoş bir kişiliği var: Alçakgönüllü ve hatta utangaç. Toplum önünde, elindeki metni bile zor okuyor. Bütün bu nedenlerden dolayı da, benim sevgimi, saygımı, sempatimi bütünüyle kazanmış bir kişi: Hem çok başarılı, hem çok alçakgönüllü.

İşte bugün, Ankara Müzik Festivali'ni yaşatan **Mehmet Başman**'ın bu alçakgönüllü yönetiminin ardında, bir zamanlar televizyonda oynayan "Şahin Tepesi" adlı diziye taş çıkartacak karmaşıklıkta bir öykü var.

Cenap And'ın Öyküsü

Festivali düzenleyen ve Kavaklıdere Şarapları'nın hisse senetlerini elinde bulunduran Vakıf, **"Sevda-Cenap And"** Vakfı.

Kim bu **Sevda** ve **Cenap And** ?

Cenap Bey, "suyun öbür tarafından" Vidinli (Benim anneannemin Midilli'ye yerleşmeden önceki memleketi).

Almanya'da iktisat ve mimarlık okumuş.

Türkiye'ye gelince, İş Bankası'nda müfettiş olmuş.

Sevda Hanım, Tunalı Hilmi'nin kızı. **Tunalı Hilmi**'nin iki çocuğu var; **İnsan** Bey ve **Sevda** Hanım.

Sevda Hanım, dönemin modası, "ince hastalığa" yakalanmış. Yani verem.

Tedaviye gittiği İsviçre'de tanışıyor **Cenap** Bey ile.

Tanıştıktan sonra da sevişip evleniyorlar.

Tunalı Hilmi Bey'in üzüm bağları var. Bağları var, ama borçları da var.

Tunalı Hilmi'nin eşi İsviçre'den kaynak bulmuş. Bu paralar, borç olarak kullanılmış. Vade gelince ödeme güçlüğüne düşülüyor.

Cenap Bey, bağların bir bölümünü İş Bankası'na satarak sorunları aşıyor.

Daha sonra, ellerinde kalan bağları değerlendirmek için, şarap endüstrisine yöneliyor.

Şarapçılığı Türkiye'de kimse bilmediği için, bir Macar inşaat kalfası ile anlaşılıyor.

Bir süre sonra iş gelişiyor. Ele para geçmeye başlıyor ve hemen aile içi anlaşmazlıklar ortaya çıkıyor.

Cenap Bey başarılı olunca, kayınbirader **İnsan** Bey de üretimden pay istiyor. Bunun üzerine kayınbiradere de hisse veriliyor.

Evlat Edinilen Çocuklar ve "Kime Niyet, Kime Kısmet?"

İşin bundan sonrası, gerçekten televizyon dizilerine taş çıkartacak biçimde gelişiyor.

İnsan Bey'in de, **Sevda** Hanım'la **Cenap** Bey'in de çocukları yok.

Oysa işletme büyük. İşin devamını sağlamak için, **İnsan** Bey de, **Sevda** Hanım da birer manevi evlat ediniyor: **İnsan** Bey **Uğurlu** Bey'i, **Sevda** Hanım da **Metin Çavdar** Bey'i (benim sevgili dostum, ünlü bilimadamı ve yazar **Metin And**) nüfuslarına geçirtiyor.

Bu operasyon ile şirketin gelişmesinin sağlama alındığı düşünülüyor.

Metin, okumaya gittiği Almanya'da sanata kayıyor. Bugünkü konumuna ve yapmış olduğu bilimsel katkılara bakılırsa, çok da iyi ediyor.

Cenap Bey, durumdan çok hoşnut değil. Sonunda bir ameliyat için Londra'ya gittiğinde, **Metin** ile ilişkilerini iyice koparıyor.

Hem şirket içi, hem aile içi olaylar ve entrikalar, tam televizyon dizilerindeki heyecan ve hız ile gelişiyor.

Bu arada, **Sevda** Hanım ölüyor. Ama veremden değil – sıkı durun – günümüzün canavarı, trafikten!

Bir süre sonra **Cenap** Bey, **Cevza** Hanım ile evleniyor.

Bütün bu oluşumlar sırasında, **Cenap** Bey, eşinin de yardımıyla, **Metin** Bey'in hisselerini de satın alarak, şirketin yönetimini kendi denetimine geçiriyor.

Yeni gelin, kocasının ve kocasının eski eşinin adına 1973 yılında **Sevda-Cenap And** Vakfı'nı kuruyor. Kardeşi **Mehmet Başman**'ı da kurucu üye olarak Vakfa alıyor.

Cenap Bey, 1981'de ölüyor. Eşinin ölümü üzerine şirketin de, Vakfın da yönetimi **Cevza** Hanım'ın üzerine kalıyor ve kız kardeşi adına, **Mehmet Başman** işlere soyunuyor.

Bu arada, Kavaklıdere semtindeki bağ, arsa olarak Sheraton'a satılıyor ve bugünkü otel yapılıyor.

Başman, satıştan sonra, paylaşma sorunları çıkınca, büyük hissedar olarak, insiyatif kullanmaya başlıyor.

Satış sonunda ortaya çıkan büyük para, Ankara'da yeni bir fabrikaya yönlendiriliyor.

Böylece, başta da belirttiğim gibi **Başman,** hem Vakfın, hem şirketin (Kavaklıdere Şarapları) tüm sorumluluğunu üstleniyor.

Ankara Müzik Festivali

Başman, bir sanat ve kültür adamı aynı zamanda.

İstanbul Festivali'ni örnek alarak, Ankara'da da bir müzik festivali düzenleme işine girişiyor.

Bana öyle geliyor ki, "girişimcilik", bazı insanların kanında var. Ticaret ve sanayide başarı gösterdikten sonra, başka alanlara da el atıyor başarılı girişimciler.

İşte **Eczacıbaşılar**, işte **Başman**. İşte Eskişehir'de bir festival düzenleme işine girişen **Zeytinoğlu**.

Ankara Müzik Festivali, ilk yıllarda büyük zorluklarla gerçekleşiyor. Kuruluş sancıları, para bulma zorlukları, sanatçılarla birlikte çalışmanın sorunları, yine sanatçıların desteği ve **Başman**'ın becerisi ile aşılıyor.

Bu arada, çorbada benim de küçük bir tuzumun olma şansı çıkıyor ve derhal bütün gücümle o şansı kullanıyorum.

Başman, var gücüyle, Ankara Müzik Festivali'nin uluslararası kimlik kazanması için çalışıyor.

Bu kimlik, Avrupa Festivaller Birliği örgütünün, Ankara Müzik Festivali'ni tanıması ile olanaklı. Tanındığı takdirde, festivale kaliteli sanatçı bulmak daha kolaylaşacak ve uluslararası düzeyde kabul görmenin her türlü kolaylığından yararlanılacak.

İşte bir gün **Mehmet Başman**, bu örgütün başkanını bana getirdi. Hollandalı bir uygar adam: **Frans de Ruiter**.

Festivalin kalitesi ve devletin bu festivale bakışı hakkında bilgi istiyor.

Kendisine derhal en üst düzeyde referans verdim ve en çok üzerinde durduğu festivalin sürekliliği konusunda da hiç kuşkum olmadığını belirttim. Hatta festivalin, süreklilik açısından siyasal istikrarsızlık yaşayan Türkiye'de, kültürel bir istikrar ögesi olduğunu söyledim.

İşte şimdi ben, biraz da paylaştığım bu sorumluluk dolayısıyla, Ankara Müzik Festivali'nin başarısını içim titreyerek izliyorum.

Böylece, İstanbul Müzik Festivali için yıllarca yazıp çizmiş ve ondan, bir tiyatro, bir sinema, bir caz ve bir de plastik sanatlar festivalinin doğmasına hem yardımcı olmuş, hem de tanıklık etmiş bir bilimadamı-yazar olarak, Ankara'ya karşı da görevimi yapmış oluyordum.

Doğramacı'dan Beklenmedik Bir Engel

Ankara Müzik Festivali, Türkiye'ye bir festival daha kazandırmakla kalmıyor, Ankara'da çok ciddi kültür ve müzik olayları yaratıyor.

Açık oturumlar düzenliyor. Ödüller veriyor. Ankara'nın kültürel atmosferine yeni bir atılım ruhu getiriyor.

Her yıl önemli bir müzik insanına bir ödül veriyor. **Cevat Memduh Altar, Adnan Saygun, Ulvi Cemal Erkin, Necil Kâzım Akses, İlhan Usmanbaş,** bu ödülü alanlar. Ödülü, genellikle Cumhurbaşkanı veriyor.

Bu arada, uluslararası onurumuz olan Leyla Gencer'e de, 1994 yılında, altın madalya veriliyor.

Cumhurbaşkanı **Süleyman Demirel**'in de katılmasıyla, görkemli bir tören yapılıyor.

Bütün bu olaylar böyle gelişirken ve **Mehmet Başman** 1995 festivalini düzenlemek için sağa sola koşuşurken, birdenbire Bilkent Üniversitesi'nin, Ankara Festivali ile aynı zamanda bir müzik festivali daha düzenleyeceği öğreniliyor.

Ankara'ya bomba düşmüş gibi oluyor.

Kentin, aynı zamanda iki festivali kaldırması olanaklı değil.

Ankara Müzik Festivali, zaten henüz emekleme döneminde.

Fakat, baba **Doğramacı**'nın kurduğu ve oğul **Doğramacı**'nın Rektörü olduğu Bilkent Vakıf Üniversitesi, eşzamanlı festivalde ısrarlı.

Bilkent Konservatuarları'nın Müdürü **Ersin Onay** işin başında.

Sevgili dostum, ünlü şefimiz **Gürer Aykal** da Ankara Festivali'nin yönetim kurulunda olmasına karşın, Bilkent projelerine destek veriyor.

Sonuç tam bir kargaşa.

Her iki festival aynı anda yapılıyor.

Bilkent Festivali, yeterince ilgi görmüyor ama Ankara Müzik Festivali, az da olsa olumsuz olarak etkileniyor.

Yine de **Mehmet Başman** ve onun gibiler, "yılmaz savaşçılardır". Aynı nitelikte olan, aynı amaca yönelik çalışmalar yapan sanatçıların bile birbirlerine destek olmakta başarısız kaldıkları bir ortamda, yapıcı çabaları mutlaka olumlu bir sonuca ulaşacak ve Ankara Müzik Festivali kurumlaşacaktır.

Nitekim, bir süre sonra, **Başman,** "eşzamanlı iki festival" sorununu çözüyor ve Ankara Müzik Festivali başarı ile yoluna devam ediyor.

EMİN ÇÖLAŞAN, YAŞAR KEKEVA, RICHARD BARKLEY, VE ORHAN PAMUK'UN ORTAK NOKTASI İLE ECEVİT'İN ZARAFETİ

Yaşar Kekeva, basında kendisine "Kasetçiler Kralı" denilen, Yaşar Plakçılık Şirketi'nin sahibi ve Müzik Yapımcıları Derneği, **MÜYAP**'ın başkanı, ünlü kaset yapımcısıdır.

25 Eylül 1992 günü İstanbul'da öldürüldü.

Gazetelere göre cinayetin nedeni, kaset firmaları arasındaki rekabet idi.

Hürriyet gazetesi, bardağı taşıran damlanın, gözleri görmeyen sanatçı **Metin Şentürk**'ün, Raks şirketi ile anlaşması üzerine, **Kekeva**'nın, elindeki **Şentürk** kasetlerinin yayın hakkını, **Dündar Kılıç**'ın kardeşi **Ali İbrahim Kılıç**'a devretmesi olduğunu yazdı.

Yine **Hürriyet** gazetesi, yasal boşluklardan dolayı, kaset yapımcılarının, "Baba" denilen "yeraltı dünyasının ünlü isimlerinden" koruma istemek zorunda kaldıklarını belirtti.

Yani, müzik dünyasında korsanlık, kaset yapımcılarının "baba"lara sığınmasına kadar gidiyordu.

Kekeva, MÜYAP başkanı olarak, yaşamının önemli bir bölümünü "korsan kasetçilerle" mücadeleye ayırmıştı.

Son savaşını ise, tüm kasetleri izinsiz kullanan ve sanatçılara telif hakkı ödemeyen özel radyolara karşı vermekteydi.

Richard Barkley ise, 1990'lı yılların başında, Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'deki büyükelçisidir.

İki Almanya'nın birleşmesini önceden görmüş ve o konuda önemli görevler yapmış, değerli bir "meslek memuru"dur.

Türkiye'ye atanması, kamuoyuna, Birleşik Amerika'nın ülkemize verdiği önemin bir göstergesi olarak sunulmuştur.

Barkley'in deyişi ile, **"Clinton yönetimi", "Bush yönetimi"**nden farklı olarak, telif hakları konusuna, patent konusundan daha fazla önem vermektedir.

Emin Çölaşan, herkesin tanıdığı, ünlü bir gazeteci-yazar'dır. Benim Müsteşarlık dönemimde **Hürriyet** gazetesinde köşe yazıları yazıyordu.

Daha önce **Milliyet** gazetesinde idi.

Özal hakkında yazdığı kitaplar yüz binlere ulaşan rakamlarda satılmıştı.

Ayrıca, başka inceleme ve anı kitapları da vardı.

Emin Çölaşan'ın **Özal** üzerine yazdığı kitapları, "korsan bir matbaa" tarafından taklit edilerek, aynen basılmış ve çok sayıda satılmıştı. Tabii **Emin**'e tek kuruş ödenmeden!

Orhan Pamuk, ünlü bir edebiyatçımızdı. Bence en önemli yanı, çok genç yaşında, özgün bir kişilik ve değerli bir kalem olarak dikkati çekmiş olmasıdır.

"Hocaefendi'nin Sandukası" adlı romanımda onu, **Umberto Eco** ile aynı düzeye koyarak, bu saygı ve sevgimi simgesel olarak belirtmeye çalışmıştım.

Orhan Pamuk da, Türkiye'deki "korsan roman" kurbanlarından biri olmuştur.

Telif Hakları Yasası ve Ulusal Yaratıcılık

İşte bu dört kişi "Telif Hakları Yasa Tasarısı" üzerinde ve benim gündemimde buluştu.

Bakın nasıl:

Bizi Bakanlık olarak en çok uğraştıran konulardan biri de, kısaca "telif hakları" yasası dediğimiz, 5846 sayılı "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu" idi.

1951 yılında çıktığı zaman oldukça kapsamlı olan, sonra birkaç kez de değiştirilmiş bulunan bu yasayı, bir an evvel çağdaş bir niteliğe kavuşturmamız gerekiyordu.

Aslında, ben Müsteşarlığa başladığımda, Bakanın kurduğu bir çalışma grubu, bir hayli de yol almıştı.

Sevgili **Cevdet Kocaman**, bu alanda faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri ile birkaç toplantı yapmış, birtakım yazılı görüşler almış ve ortaya bir öneri taslağı çıkarmıştı.

Bir yandan mimarlar, besteciler, yazarlar gibi yaratıcı gruplar, öte yanda başta Birleşik Amerika ve İngiltere olmak üzere yabancı devletler, taslakla çok yakından ilgileniyordu.

Biz esas olarak, çağdaş bir üretim alanı olan bilgisayar programları ile mimarların, bestecilerin ve yazarların haklarını çok geniş bir korumaya alıyorduk.

Evrensel koruma yoluyla, yerli üreticilerin hakları da geliştiriliyordu. Çünkü, hiç telif hakkı ödemeden, çeviri kitapların adeta bedavaya yayımlanması nedeniyle, Türk yazarlarına telif hakkı ödemeyi gereksiz bir yük gören, bu yüzden de yerli edebiyatçılarımıza haksızlık eden bir uygulama önlenmiş oluyordu.

Tüm amacımız, toplumumuzdaki "yaratıcılığı" sanat, edebiyat ve kültür olarak korumaktı.

Bakanlıkta toplantı üstüne toplantı düzenliyor, bütün ilgililerin görüşlerini birleştirmeye çalışıyorduk.

Dönemin Bakanı **Fikri Sağlar**'ın başkanlığındaki bir toplantıda, meslek kuruluşları sorununu tartıştık.

Bu konu çok önemliydi. Çünkü bu kuruluşlar, yaratıcıların haklarını arayan örgütlerdi.

Meslek Kuruluşları

SHP-DYP koalisyonu 1991 Kasım'ında işe başlar başlamaz, 12 Eylül döneminde sanat, edebiyat ve bilim alanını denetlemek amacıyla kurulmuş olan **SESAM, GESAM, İLESAM** gibi örgütler, Bakana ve Bakanlığa karşı bir yaylım ateşine başlamışlardı.

Genellikle sağ eğilimli kişilerin yönetiminde bulunan bu "hak arama örgütleri", Bakanı hem solcu, hem de sağa ve kendilerine karşı önyargılı buluyorlardı.

Aslında bu örgütlerin içinde de çok değerli insanlar vardı.

Fakat, talihsiz bir biçimde, Bakanlık ile bu örgütler karşı karşıya gelmişlerdi.

Ben Müsteşarlığa başladığımda ipler iyice gerilmişti. Gerek bu örgütlerin tutumundan, gerek bir bakan danışmanının sorumsuzluğundan, gerekse Bakanın sert tutumundan kaynaklanan bir "bildiri savaşı"nın ortasına kurbanlık koyun gibi nasıl düştüğümü bir başka bölümde anlattım.

İşte bu ortam içinde, bilgisayarcıların, mimarların, yazarların, bestecilerin, ressamların ve tüm "yaratıcıların" haklarını daha iyi koruyan ve "sözleşme" esası ile "eser sahibini" daha güçlü hale getiren bir yasa tasarısı hazırladık.

İşte **Yaşar Kekeva, Richard Barkley, Emin Çölaşan** ve **Orhan Pamuk,** benim gündemimde şöyle buluştu:

Öyküsünü bir başka bölümde aktardığım 16 meslek kuruluşu ile yaptığım toplantıda, **Yaşar Kekeva** kalkmış ve, "Sayın Müsteşar, biz burada tartışırken, kapının önünde korsanlık yapılıyor" diye uyarıda bulunmuştu. (Kendi mensup olduğu dünyanın deyimiyle "delikanlı" adamdı Kekeva.)

Aynı sıralarda, **Orhan Pamuk** beni aramış, kitabının korsan yayıncılar tarafından, kendisinden ve yayıncıdan izin alınmadan yayımlandığını belirtmişti.

Bütün bu olaylar sırasında **Emin Çölaşan**'ın **Turgut Özal** üstüne yazdığı kitapların "korsanlar" tarafından yayımlandığı hakkında gazete haberleri çıkmıştı.

İşte A.B.D. Büyükelçisi **Richard Barkley** de ziyaretime geldiğinde telif hakları yasası konusunu açınca, bu dört insan, benim zihnimde, aynı ortak noktada buluştu.

Aslında, ben yalnızca bir "eser sahibi" gibi değil, "Kültür Bakanlığı Müsteşarı" olarak da, bu yasaya bütün kalbimle inanıyordum. Nitekim, korsanlık durumunda, hem yasal olarak sözleşme yapılsaydı doğacak hakların alınmasını, hem tazminat istenmesini, hem çok yüklü bir cezayı, hem de çoğaltmada kullanılan araç gereçlere el konularak, eser sahibine verilmesini öngören hükümler getirmiştik.

Bu arada "yüklü ceza"yı bizzat ben tespit etmiştim: Eski durumda 30.000 (otuz bin) lira olan cezayı, 300.000.000 (üç yüz milyon) ile 600.000.000 (altı yüz milyon) liraya yükseltmiştim.

Enflasyona karşı da, bakanlar kuruluna, bu cezaları beş katına kadar arttırma yetkisi verilmişti.

Para cezası ile bile yetinmeyip, 1 yıla kadar hapis de koyduk.

Ayrıca, korsanlık yapanın araç gereçlerine el konmasını ve kendisinden tazminat istenmesini de öngördük.

Üstelik bir de, hızlandırma ve sonuç alma bakımından "suç üstü" kavramını bu yasayla da bütünleştirdik.

Aslında, olayın bundan sonrası, hemen hemen her zaman olduğu gibi traji-komik bir biçimde gelişti. (Yani, hem iyi bir iş yaptık, hem de kimseye yaranamadık.)

Biraz bizim Bakanlık olarak derdimizi anlatma zorluğumuzdan, biraz da **MESAM-POPSAV** çekişmesinden, çok saygın isimler, Bakanlığın "eser sahibinin haklarını yeterince korumadığı ve yapımcılara imtiyaz tanıdığı" iddiası ile bir kampanya başlattılar.

Korsan Korkusuyla Korsanlanan Yayıncı

Biz, bu arada, Bakanın isteğiyle, toplam 154 madde olan ve bu haliyle Meclisten geçmesi olanaksız gözüken tasarıyla ilgili yeni çalışmalar yapmıştık. Yasalaştırmayı bir an önce sağlayabilmek için, eski yasanın çoğu "kullanılabilir" olan maddelerini alarak, buna yeni önerileri ekleyen, toplam 26 maddelik bir "değişiklik" tasarısı hazırlamıştık. "Değişiklik tasarısı", "yasa tasarısı"nın ruhunu ve esas ilkelerini bütünüyle yansıtıyordu. Sadece ayrıntıları dışarda bırakmıştık.

Yeni "değişiklik tasarısı" da ayrı bir fırtına kopardı. Bakanlık politikasını savunmak yerine, kendi kişisel oyunlarını oynamayı sürdüren "dostlarımız", Bakanlığı Amerikalılara ihbar etmişti: "Bastırın da eski uzun tasarıyı Meclise yollasınlar. Yeni değişiklik tasarısı yeterince kapsamlı değil."

Aslında, "işgüzar dostlarımız"ın yardımlarına kimsenin gereksinimi de yoktu. Çünkü, biz zaten bütün yasa tasarılarımızı ve bu arada hem uzun, hem kısa önerilerimizi bir kitap halinde bastırıp herkese yollamıştık.

Aslında bu yasa tasarısı, ilgili, ilgisiz pek çok insanı hem karşı karşıya, hem de bir araya getirmişti.

Yayıncı ile yazar, film yönetmeni ile yapımcı, besteci ile sanatçı ve müzik yapımcısı, mimar ile müteahhit ve ev sahibi, "karşı karşıya" gelen, "bir aradaki" insanlardı.

Biz, hem herkesi memnun eden, hem de çağdaş teknolojiye uygun olan, ama en önemlisi "yaratıcı"yı koruyan, güçlendiren ve özendiren bir yasa yapmaya çalışıyorduk.

İşte bu çalışmalar sırasında, rahmetli **Kekeva, Barkley, Çölaşan ve Pamuk** buluştular.

Bu bölümü, "korsanların" ,"korsanlığı" kullanarak "korsanladıkları" bir yayıncının öyküsü ile bitiriyorum.

Remzi Kitabevi'nin sahibi **Erol Erduran**'a bir telefon gelir: "Ankara'da şu adreste şöyle bir matbaada, sizin yayınlarınızdan bazıları korsan yayın olarak basılıyor. 5.000.000 (beş milyon) lira yollarsanız, bu olayı adınıza izler ve sonuçlandırırız!"

Erduran parayı yollar.

Sonuç aslında "rahatlatıcıdır": Böyle bir olay yoktur.Verilen adreste matbaa bile bulunamamıştır! Yani aslında iddia tümüyle asılsızdır. Olan, giden beş milyona olur.

Galiba korsanlığın bu türüne argoda "söğüşlemek" diyorlar!

Telif Hakları, Sonunda Yasalaşıyor

Sevgili okuyucular, belki inanması zor ama, yürürlük maddeleriyle birlikte toplam 31 maddeden oluşan yasa, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda iki ayda yasalaşabildi ancak. Aslında tasarı, Meclis gündeminde çok daha uzun süre beklemişti. Sadece oylama iki ay sürdü. Refah Partisi, tüm kadrosu ve yetenekleriyle, yasanın Meclis'ten geçmesini engelliyordu. Bu nedenle ben, ilgili bürokrat arkadaşlarım ve Bakan, iki ay boyunca sürekli Meclis'e taşındık. Ortalama iki günde bir madde kabul edilebiliyordu. Böylece, ilk tasarıdaki yaklaşık 150 maddenin kısaltılmasının ne denli doğru bir hareket olduğu, bir kez daha ortaya çıktı.

Aslında tasarıyı, tüm ilgili kuruluşlara gönderdiğimiz için, bütün sivil toplum örgütlerinin olaydan haberi vardı. Fakat Türkiye'de kamuoyunun üzerine ölü toprağı serpilmiş bulunduğundan, böyle doğrudan kendilerini olumlu etkileyecek bir konuda bile, basına ya da siyasete yansıyan bir destek almadık. Sadece eski **GESAM, SESAM, İLESAM** gibi kuruluşlar, hak arama konusunda birden çok örgüte izin veren maddeye karşı çok etkin bir kulis yürütüyorlardı.

Bu arada, sevgili dostum, değerli yayıncı **Atıl Ant**, Yayıncılar Birliği Başkanı olarak, Bakanlığa bazı önerilerde bulunmuştu. **Ercan Karakaş** ile birlikte, **Ant** ve arkadaşlarını bir toplantıya çağırdık ve sorunları uzun uzun tartıştık. Tasarı üzerinde bir bölümü çok makul olan değişiklikler öneriyorlardı. Bunların yapılabilir olanlarını, Meclis Genel Kurulu'nda değiştirmek için çaba sarfedeceğimizi kendilerine söyledik.

Fakat Meclis'teki tartışmalar, Refah'lı milletvekillerinin engellemesinden dolayı çok yavaş ilerlediğinden, bir süre sonra, Grup ve Meclis Başkanları, yeni önerge verilmesine karşı bir tavır oluşturdular. Böylece tasarı, ciddi bir değişiklik yapma olanağına kavuşamadan yasalaştı. Sadece "bandrol" konusunun bir "sansür" uygulamasına dönüşmesini önlemek için, yayıncıların başvurusu üzerine, başka hiçbir işleme gerek olmaksızın, en geç 15 gün içinde, bandrolun otomatik olarak verilebileceğine ilişkin bir yeni düzenlemeyi başarabilmiştik.

Ecevit'in Zarafeti ve Desteği

Yasa tartışmaları sırasında, artık her günümüzü, öğleden sonraları Meclis'te geçirir olmuştuk. Kimi zaman gündem dışı konuşma bekler-

ken, kimi zaman da çoğunluk bulunmadığı için verilen aralarda, arkadaşlarla birlikte kuliste oturuyorduk. Yasa tartışmalarında bürokratların oturacağı yer, Başkanlık Divanı'na göre, "muhalefet kulisi"ne açılıyordu. (Meclis'te iktidar partilerinin kulisi bir tarafta, muhalefet partilerinin kulisi ise, salonun simetrik karşılığı olarak öbür tarafta idi.) Bu nedenle ben, Meclis'te olduğum sürece, özel olarak iktidar kulisine bir iş için geçmiyorsam, muhalefet milletvekilleri ile birlikte olurdum. Böylece bol bol Refah'lı ve ANAP'lı arkadaşlarla sohbet ederdik.

Yine böyle bir kulis beklemesi sırasında, birdenbire **Bülent Ecevit** ile karşılaştık. Her zamanki gibi, acele acele bir yere yürüyordu. Beni görünce durdu. Bilinen nezaketi ve sanıyorum eski bir dostu görmenin de güzel duyguları ile, derhal elimi sıktı ve hatırımı sordu. Ben de çok sıkıntılı bir biçimde, telif hakları yasasının bir türlü çıkmadığından yakındım.

Kendisi, bir yazar ve şair kimliğiyle, sadece bir politikacı olarak değil, bir aydın olarak da konuyla yakından ilgiliydi. "Şimdi" dedi, "Meclis Başkanının yanına gidiyorum. Derhal kendisinin bu konudaki yardımını isteyeceğim. Ayrıca grubumuzdaki arkadaşlarımızdan da rica edeceğim; bütün müzakerelerde bulunup size destek verecekler".

Gerçekten de tesadüfen o anda orada olan bir arkadaşımdan öğrendiğime göre, Meclis Başkanına bu konuda ricada bulunuyor. Meclis Başkanı da, ilgileneceğine ilişkin söz veriyor. Biz, bunun sonuçlarını, hem DYP'li **Vefa Tanır**'ın ve SHP'li **Kamer Genç**'in, hem de muhalefetin Başkan Yardımcıları olmalarına karşın, **Yasin Hatipoğlu**'nun ve **Mustafa Kalemli**'nin oturumlara başkanlık ettiği zamanlarda, olumlu olarak yaşadık.

Meclis'teki Başkanlar, gerçekten müzakereleri hızlandırmakta çok etkili olabiliyorlar. **Mustafa Kalemli**, hem çok etkin, hem çok tarafsız yönetimi ile yasaya gerçekten çok yardımcı olmuştu. Sanıyorum, sonraki dönem Meclis Başkanı seçilmesinde, bu dönem Başkan Vekilliğindeki etkin ve yetkin yönetim anlayışını tarafsızlıkla bütünleştirebilmiş olmasının büyük rolü oldu. Bu arada, bir milletvekilinin, **Kamer Genç**'in Başkanlığı sırasında, kendisine bardakla su atması olayı da, bizim yasa görüşülürken oldu. Olayı bizzat gördüğüm için, çok yanılmadığımı sanıyorum: Suyu atan milletvekili, bunu bir kızgınlık anında, elinde olmayarak değil, önceden planlayarak, soğukkanlı bir biçimde gerçekleştirmişti.

Ayrıca o günden sonra, DSP'li milletvekilleri, hem müzakerelerde, hem de daha önemlisi, yoklamalarda, başta **Hüsamettin Özkan** olmak kaydıyla, tam takım hazır bulundular ve telif hakları yasasının çıkmasında çok yardımcı oldular.

POLONYA'YA TİYATRO ÇIKARTMASI: NURHAN KARADAĞ'IN VE AYLA İLE BEKLAN ALGAN'IN BAŞARISI

Türkiye ile Doğu Avrupa ülkeleri arasında kimi zaman çok sıcak sanat ve kültür ilişkileri gerçekleşebiliyor. Yugoslavya, Macaristan, Polonya bu ülkeler arasında.

Ankara'da Polonya Büyükelçisi sevgili dostum **Wojciech Hensel** ile ilk tanıştığımda uğradığım şaşkınlığı hiç unutamam: Çok temiz bir Türkçe ile bana "Profesör **Kongar,** ben sizi Polonya'da okuduğum kitaplarınızdan tanıyorum" demişti. Büyükelçi **Hensel,** bir tarih ve Türkoloji Profesörü idi.

Polonya ile ilk kültür temasım, Osmanlılar döneminde İstanbul'a iltica eden Polonya vatandaşlarının kurduğu "Polenezköy"ün 150'inci kuruluş yıldönümü dolayısıyla Kültür ve Sanat Bakan Yardımcısı **Michael Jagiello**'nın (Yageeva okunuyor) bir folklor grubu ile ülkemizi ziyareti sırasında olmuştu.

İstanbul'da ev sahipliği yaptığım **Jagiello,** son derece sıcak ve cana yakın bir insandı. Folklor grupları da müthiş başarılıydı. Polonezköy'de yapılan törende mükemmel dansları ile hepimizin kalbini fethetmişlerdi.

Polonya kültürü ile ikinci temasım, ünlü tiyatro yönetmeni **Szajna'**nın, (Şayna okunuyor) **Yücel Erten**'in Genel Müdürlüğü zamanında Ankara'da sahneye koyduğu "İzler" adlı oyununun "Dünya Prömiyeri" vesilesiyle oldu. Aslında **Szajna**, bu oyunu daha önce yine Türkiye'de sergilemişti. Bu kez, önemli değişikliklerle yepyeni bir oyun sahneye koyuyordu. Bu nedenle oyunun asıl adı, "İzler II" idi.

Gerçekten muhteşem bir gösteri idi "İzler II". "Öncü" tiyatronun tüm ögelerini son derece ustaca kullanmıştı **Szajna**. Şimdi geriye dönerek düşündüğümde, büyük bir titizlikle çalışılmış, bütün sanatçıların çok başarılı oldukları, mükemmel bir oyun gözlerimin önüne geliyor. Herkes çok başarılıydı ama **Berrin Ötenel,** bir "Primadonna" olarak, özel bir yer tutmuş belleğimde. Ünlü caz piyanisti olan **Tuna Ötenel**'in eşi **Berrin Ötenel,** zaten çok yetenekli bir sanatçıydı. Fakat bu oyunda sanat yaşamının doruğuna çıkmıştı bence.

Gala gecesine **Szajna** da gelmişti.

Büyükelçi **Hensel** çok mutluydu. Hensel'in kayınvalidesi Türkolog ve eşi de tiyatrocu olduğu için, tüm aile, işin zevkine ve keyfine varmıştı. Tam bir "kültürel aile" idi **Henseller.** Türkiye-Polonya kültür ilişkilerinin gelişmesine büyük katkıları oldu.

"Troya" ve "Seyirlik Oyunlar" Polonya'da

Yıllar önce İstanbul'da henüz **Hürriyet**'te çalışırken, bir gün, Harbiye'deki **Muhsin Ertuğrul** Tiyatrosu'nun üst katlarında, **Ayla** ve **Beklan Algan**'ın tiyatro deneyleri yaptıkları stüdyoyu ziyaret etmiştim. **Alganlar,** çok yetenekli gençlerle bir "deneysel stüdyo" kurmuşlardı ve "Troya" adlı bir oyun çalışıyorlardı. İşte, yıllar sonra Polonya'daki bir tiyatro festivaline giden iki oyundan biri buydu.

İkinci oyun, değerli bilimadamı, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü Başkanı Prof. **Nurhan Karadağ**'ın Anadolu'dan derlediği "Seyirlik Oyunlar"dı. Tiyatro bölümünde "Sanat Sosyolojisi" derslerini verdiğim günlerden yakın arkadaşım olan ve dostluğuyla övündüğüm **Karadağ,** Anadolu folklorundan yaptığı özgün derlemeleriyle dikkati çeken bir tiyatro adamı idi. (Ben, onun **Nâzım Hikmet**'in "Benerci Kendini Niçin Öldürdü" adlı oyununu, yıllar önce Ankara'da AST'ta izlemiş ve yaptığı rejiden müthiş etkilenmiştim.) "Seyirlik Oyunlar"ın koreografisine, sevgili dostum **Yasemin Kalaç** da katkıda bulunmuştu.

İşte Büyükelçi **Hensel**'in eşinin, organizasyonunda aktif olarak görev aldığı festivale katılan bu iki oyunla birlikte, ben de Polonya'ya davetliydim.

Yanıma sevgili Müsteşar Yardımcım **Gülşen Karakadıoğlu**'nu da alarak (tiyatrodan sorumlu yardımcım oydu) 31 Mart 1995'da Varşova'ya hareket ettim.

Varşova'daki Büyükelçimiz **Korkmaz Haktanır**, son derece tatlı ve yetenekli bir hariciyeci idi. Eşi de ressam olduğundan, kültür ve sanata özel bir ilgi gösteriyordu. Geldiğimiz gece bize özel bir yemek verdi ve oradaki Türklerle tanıştırdı.

Krakov: Mücevher Gibi Bir Kent

Ertesi sabah erkenden sabah altıda Krakov'a hareket ettik trenle. Doğrusu, programa böyle bir ziyaretin konmasını oldukça yadırgamıştım. Zaten üç gün kalacağımız Polonya'da Varşova'daki kültür ve sanat olaylarını izlemek daha ilginç olurdu diye düşünüyordum.

Fakat Krakov'u görünce, bu programı yapanlara minnet ve şükran duydum. "Bir mücevher" gibiydi bu küçük kent. Tam anlamıyla korunmuş, adeta bir açık hava müzesi. Her bir ev, her bir bina bir sanat eseriydi.

Krakov'da, kentin kendisinin yanında, Milli Müze'yi, Wawel Şatosu'nu ve Japonlar'ın kurduğu "Mangha" kültür merkezini gezdik. Hepsi bir tarih hazinesi, hepsi ayrı bir kültür şöleni.

İnsan oralarda, resim sanatının "tarihsel tanıklık" açısından değerini anlıyor. Rehberimiz, her müzenin özel tarihini yağlıboya tablolara dayalı olarak aktarıyordu. Ünlü ressamların tarihsel, toplumsal tanıklıkları, insanı müthiş etkiliyor. Hele mimari! Kimi İtalyan etkisinde, kimi daha ulusal. Ama hepsi çok güzel.

Japonların kültür merkezi ise, bir başka âlem. Ünlü film yönetmeni **Wajda**, Japonya'dan aldığı büyük bir parasal ödülü bu merkeze bağışlamış. Japon yapıtlarından oluşan koleksiyonunu da. Japonlar da buraya çok yardım etmişler. Sonuçta, konferans salonları, sergi alanları ve kafeteryası ile bir "Japon Kültür Merkezi" çıkmış ortaya.

Öğleyin bize yemek veren belediye başkanı ise, bir başka âlemdi. Son değişme ve gelişmelerden etkilenmiş, belki de o sayede iktidara gelmiş, genç, dinamik, girişimci bir politikacı. Aklı fikri Türkiye ile turizmi geliştirmekte. Bütün yemek boyunca parlak projelerinden söz etti ve beni de çok etkiledi. İnsan, o tarihsel mekân içinde böyle bir girişimci yaklaşımdan çok etkileniyor doğrusu.

Polonya'daki aydınlar arasında, Rusya'daki kötümserliği görmedim. Tam tersine büyük bir dinamizm göze çarpıyor.

Yönetim, Varşova'daki büyük sarayların bir bölümünü, özel işletmeye vererek lokanta yapmış. Anladığım kadarıyla da, turizmden hayli para kazanıyorlar.

Varşova, başlı başına bir güzellik. İkinci Dünya Savaşı'nda, Hitler'in emri üzerine Naziler, kenti yerle bir etmişler. Polonyalılar da, savaş sonrası tüm kenti eski fotoğraflara ve rölevelere göre yeniden inşa etmişler. Özellikle "eski kent" dedikleri bölüm, son derece mükemmel restitüe edilmiş. İnsan neredeyse kendini birkaç yüzyıl geride sanıyor. Tüm "eski kent" bir pazar olmuş. Antikacı dükkânları, hediyelik eşya mağazaları, tamamiyle turistlere dönük.

Wilanov Sarayı da kendi başına bir müze. Aslında Polonya'daki saray ve şatoları gezerken, üç şey insanı etkiliyor: Birincisi, her birinin

içindeki antika tablolar. Bu tablolar, sarayın ya da şatonun tarihini anlatıyor. İkincisi, Ortaçağ feodalitesi çerçevesinde, şato ve sarayların önemli bir bölümünün sık sık el değiştirmiş olması.

Tablolar, her ailenin tarihini de yansıtıyor. Bu çerçevede değişik sahiplerin değişik katkıları olmuş her binaya. Üçüncü olarak, "taş mimari". İnşaatın taşa dayalı olması, bu binaların kalıcılığını sağlamış. Komünist sistemde devletleştirilen bu binalar, şimdi kamu mülkiyetinde müze olarak kullanılıyor.

Kültür Bakanı Dejmek İle Toplantı

Yaşamımdaki en büyük şaşkınlıklardan birini Polonya Kültür Bakanı **Kazimierz Dejmek** ile konuşurken yaşadım. Polonyalıların tarihi büyük acılarla dolu. Avusturyalılar, Ukraynalılar ve Ruslarla sürekli bir çatışma yaşamışlar. Sık sık işgale uğrayıp bölünmüşler. Bu arada Türklere ve Osmanlılara büyük bir sempati ile bakıyorlar. Çünkü Osmanlılar, politika olarak hep Polonya'nın bütünlüğünden yana olmuş. Hatta herkes, bana, Polonya bölünüp bağımsızlığını kaybettiğinde, Osmanlı Sarayı'ndaki kabullerde "Lehistan Büyükelçisi" çağrısının yapıldığını ve "Geliyor" yanıtı ile törene devam edildiğini hatırlattı. Yine tarihin ilginç bir olayı, Polonyalıların ulusal kahramanlarından **Jan Sobieski**'nin İkinci Viyana Kuşatması'nda Osmanlı ordusunu yenilgiye uğratan komutanlardan biri olması.

İşte aslında ünlü bir aktör ve yönetmen olan Bakan **Dejmek**, konuşmanın bir yerinde, "Şu bizim **Jan Sobieski**'nin Türklere karşı yaptığı aptalca yanlış, tüm tarihimizi kötüye götürdü" gibi bir cümle söyledi. Ben önce şaka ediyor sandım. Pek renk vermedim ama "Nasıl?" diye sordum ve anladım ki, Bakan son derece ciddi. Üstelik haklı da.

Türkler, Viyana'yı alamayınca, Avusturyalılar güçleniyor ve sonunda Polonya'yı işgal edip paylaşıyorlar. Yani, tarihsel olarak **Sobieski**'nin yaptığı hata, sonunda Polonya'nın bağımsızlığına mal oluyor. Oysa Türkler Avusturya'yı çökertseler, bu Polonyalıların çok daha işine geliyor.

Aslında **Dejmek** ile çok hoş ve çok verimli bir temas yapmıştım. İstanbul'da bulunan **Adam Mickiewicz** müzesinin restorasyonunda işbirliği, Polonezköy için bir tanıtım kitabı hazırlanması, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın Polonya'da konser vermesi, karşılıklı ki-

tap basımı gibi konularda anlaşmaya vardık. **Adam Mickiewicz,** Polonyalıların çok ünlü bir şairiydi. Siyasal nedenlerle ülkesinden kaçıp İstanbul'a sığınmıştı. Sevgili dostum **Ahmet Taner Kışlalı,** başarılı Kültür Bakanlığı döneminde, **Mickiewicz**'in İstanbul'da kaldığı evi kamulaştırmış ve müze haline dönüştürmüştü. Şimdi, çok rutubet alan bu binanın restorasyonu söz konusu idi. Her iki taraf, bu konuda işbirliği yapacaktı.

Polonya Operası ve Bizim Tiyatrocuların Büyük Başarısı

Varşova'da geçirebildiğimiz iki gecenin birinde, bir Polonya operasına gittik. Ötekinde de bizimkilerin oyunlarına.

Gittiğimiz opera, ünlü bir Polonyalı besteci olan **Moniuszko**'nun "Perili Ev" adlı komik bir operası idi. Beste de, sahneleniş de çok güzeldi. "Büyük Tiyatro" adlı bina, gerçek bir Opera Binası idi. Opera Genel Müdürü, aynı zamanda orkestrayı yönetiyordu. Aynen bizde **Rengim Gökmen**'in yaptığı gibi.

Varşova'daki son gecemizde Maly tiyatrosundaki Türk oyunlarına gittik. Tiyatro salonu, genellikle "öncü" oyunların sergilendiği çok ünlü bir mekânmış. İki taraflı tribünler ve ortada çok geniş bir sahne. Bizim Ankara'daki **İrfan Şahinbaş** deneme sahnesinin daha büyüğü.

Bir çevirmen, oyunlar, konular ve sanatçılar hakkında bilgi veriyordu. Örgütlenme mükemmeldi. Bayan **Hensel,** her şeyi çok iyi ayarlamıştı.

Önce "Troya" sergilendi. Mükemmel bir performans. Salon alkıştan yıkılıyordu.

Arkadan **Nurhan Karadağ**'ın seyirlik oyunları, salonu tam anlamıyla fethetti. Bir renk, hareket ve dans cümbüşü. Semah gösterisiyle biten oyunun sonunda, izleyiciler kendilerini tutamamış, tribünlerden sahneye inerek dansa katılmışlardı. Koskoca salon bir yandan Türkleri ayakta alkışlıyor, öte yandan onlarla birlikte el ele tutuşmuş dans ediyordu. Her kula nasip olmayacak bir şanstı bu başarıyı izlemek. **Karakadıoğlu** ile ben, gözlerimiz dolu dolu, göğsümüz gururla kabarmış seyrediyorduk bu unutulmaz manzarayı.

İşin bir de hoş tarafı, bütün bu etkinliklerin, bana bir "Polonya Devlet Nişanı" getirmiş olmasıydı. **Onur Öymen** ile işbirliği halinde Almanya'da yaptığımız güzel işlerin sonucu olarak, Almanların verdiği

devlet nişanı "Büyük Liyakat Haçı"na ve İtalyanların devlet madalyası "Kommandatore"ye ek olarak, Polonyalılar da beni devletlerinin "Komandor" madalyası ile ödüllendirmişlerdi. Eski Devlet Başkanları **Lech Walesa**'nın şahsen imzaladığı nişanı boynuma takarken, Büyükelçi Hensel, güzel türkçesi ile, "Prof. **Emre Kongar,** Polonya'yı kültürel olarak işgal etti" demişti. Ben de ona yanıt olarak, bu madalyanın onurunun, başta tiyatrocular olmak üzere sanatçılarımıza, birlikte çalıştığım bakanlar ile bürokratlara ve kendisine ait olduğunu söylemiştim. Buna gerçekten inanıyorum. Ben sadece, onların başarılı projelerinin önündeki engelleri kaldırmaya çalışmıştım.

Bu öykünün birinci "hisse"si şu: Türkiye, tüm sanat dallarında dünya çapında sanatçılara ve yönetmenlere sahiptir. Yeter ki, onlara sahip çıkalım. Dünyaya açılmaktan korkmayalım. En kısa zamanda dünya ulusları ailesi içinde sadece tarihsel zenginliklerimizle değil, çağdaş sanatımızla da bir "kültür devleti" olarak yerimizi mutlaka alacağımıza inanıyorum.

İkinci hisse **Henseller**'den geliyor: Bazen bir Büyükelçi, iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde tam bir sıçrama gerçekleştiriveriyor.

Üçüncü hisse ise, Osmanlı'ya ilişkin: Tarihteki hoşgörümüzü, hem propaganda aracı, hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin davranış biçimi olarak etkin bir biçimde kullanabilirsek, çağdaş dünyada, tarihten gelen pek çok müttefik daha bulabiliriz.

DOĞA VE ARKEOLOJİ YAĞMASINA KARŞI SAVAŞAN ŞÖVALYELER: OKTAY EKİNCİ, METİN SÖZEN, NUMAN TUNA VE KORUMA KURULLARINDAKİ ARKADAŞLAR

Kültür Bakanlığının en önemli sorunu nedir derseniz, bunun yanıtı hiç kuşkusuz "korumacılık" olacaktır.

Aslında "korumacılık" bir sorun değil, bir çözümdür. Bu açıdan, sorun niteliğinde olan olay, "yağma"dır.

Bir başka deyişle, Kültür Bakanlığının en önemli sorunu "doğa ve tarih yağması"dır.

Türkiye'nin tarihsel, arkeolojik ve doğal SİT'leri, bir zamanlar "Anıtlar Yüksek Kurulu" tarafından korunurmuş.

Belirlenen alanlarda inşaat yapmak yasak.

1980 askeri darbesinden sonra, bu Kurul da, "Bir çivi çakmaya bile izin vermiyorlar" diye kaldırılmış ve yerine "bölge kurulları" kurulmuş. Böylece SİT alanlarının yağmalanması kolaylaştırılmış.

Yağma Baskısı, Kültür Bakanlığı Müsteşarını İstifa Ettirmiş

Göreve gelince, yaptığım ilk işlerden biri de, diyalog kurabileceğim eski müsteşarlardan bilgi almak oldu.

Bunlardan birisinin nitelikleri benimkilere oldukça benziyordu. Akademik kariyerden gelen bir profesördü ve aynen benim gibi çok ısrarla getirildiği müsteşarlık görevinden, bir süre sonra istifa ederek ayrılmıştı.

"Yağma sorununu" ve "koruma politikalarını" kendisiyle konuşurken, inanılmaz bir öykü anlattı.

Kültür Bakanlığı müsteşarları, "Anıtlar Yüksek Kurulu" yerine kurulan "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu"nun da yasal başkanıdırlar. Asıl yetki, özerk nitelikteki bölge koruma kurullarınındır. Yüksek Kurul, bunların onay makamı değildir. Fakat birtakım ilke kararları üreterek, "korumacılık politikasını" belirler.

Bölge kurulları ise, genellikle üniversite öğretim üyelerinden oluşur. Beş kişilik kurulların üç üyesi doğrudan Kültür Bakanlığı tarafından, iki üyesi de YÖK tarafından atanır.

İşte, bu bölge kurullarındaki arkeolog, sanat tarihçisi, mimar ve şehir plancısı arkadaşlar (ki çoğu üniversite öğretim üyesidir), doğal ve arkeolojik mirasımızı korumak için, toprak yağması konusundaki tüm baskılara göğüs gererler.

Ben, bunlara "şövalye" diyorum.

Çünkü, aldıkları para ciddi bir rakam değildir. Sadece mesleki ilkeler ve yurtseverlik adına görev yapmaktadırlar.

Bu görevleri sırasında da, doğayı, arkeolojiyi ve tarihi yağmalamak isteyen vatandaşlar ve onların politikadaki ya da bürokrasideki temsilcileri tarafından çok çeşitli baskılara, tehditlere, kimi zaman da yaşamlarına yönelik tehlikelere maruz kalırlar.

Yüksek Kurul da, yüksek bürokratlardan ve sıra ile değişen koruma kurulları başkanlarından oluşur.

İşte yağma isteklerine karşı bölge kurullarının direnciyle karşılaşanlar, soluğu Yüksek Kurul'da alırlar.

Müsteşar, Yüksek Kurul'un başkanı olduğu için, tüm baskılar, sonunda benim üzerimde odaklaşıyordu.

Göreve geldiğimde, kurulları, üyeler ve bizim memurlarımız olan kurul müdürleri düzeyinde gözden geçirmiş ve her türlü suiistimali, rüşveti ve dedikoduyu önleyici kadrolar kurmaya çalışmıştım.

Aslında dedikodular ayyuka çıkmıştı.

Korunması gerekli SİT alanlarında, özellikle İstanbul'da inşaat izni verilmesinin "rüşvet tarifesi" olduğundan bile söz ediliyordu.

Meslek odaları bile bu konuda harekete geçmiş, kurullarda görevli olan bazı üyeleri hakkında, mesleki ilkeleri zedeledikleri gerekçesiyle soruşturma başlatarak, birtakım yaptırımlar uygulamaya başlamıştı.

İşte benden önceki müsteşarlardan birinin anlattığı öykü, bu yapı içinde son derece üzücü bir olaydı:

Türkiye'nin turistik ve tarihsel açıdan en önemli kentlerinden birindeki yağmacı bir yerel politikacı, bir arkeolojik SİT alanını, inşaata açmak ister.

Bu sahil kentimiz, aynı zamanda bir tarih hazinesidir de. Bu nedenle de arkeolojik alanlar korumaya alınmıştır.

Toprak yağmasını başlatmak isteyen "kurnaz" yerel politikacı, tarihi kalıntılara en yakın yerde, dönemin en yüksek dereceli devlet memuruna bir arsa verir.

Arsa koruma alanı içindedir ve üzerine "çivi bile çakılamaz." Ama ne gam! Sorun artık, bu yüksek dereceli yöneticinin kişisel sorunu olmuştur.

İnşaat yapılacak arazinin "koruma alanı"ndan çıkarılması için baskılar başlar.

Bu yönetici, çeşitli defalar Yüksek Kurul Başkanı olan Kültür Bakanlığı Müsteşarına dert yanar: "Senin bu kötü niyetli adamların benim inşaatı önlüyor" der.

Kültür Bakanlığı Müsteşarı direnir.

Yüksek dereceli yönetici dayatır.

Sonunda Kültür Bakanlığı Müsteşarı istifa eder.

O yönetici de, gerekli değişiklikleri yaptırır ve villasını diker.

Çözüm, Koruma ve Demokrasi Bilincinin Gelişmesinde

Aslında bu öykü son derece moral bozucudur. Çünkü "kıssadan hisse: Yağma kaçınılmazdır. Sen izin vermezsen, nasıl olsa bir izin veren bulunur" biçiminde özetlenebilir.

Gerçekten de, yağmalanan topraklar, "ortak tarihin ve ortak doğanın, kamuya ilişkin bölümü" olduğu için, bunların "sahibi" de yoktur. Ya da benim gibi, veya koruma kurulu üyeleri gibi, kendilerini "kamu yararının koruyucusu" sayan bazı "safdiller" çarçabuk "bertaraf" edilir ve yağma devam eder.

Yağma devam eder, çünkü bir yanda kişisel çıkarlar, öte yanda toplumun çıkarları vardır ve şu anda Türkiye'deki demokrasi, "toplumsal çıkarların, kişisel çıkarlar uğruna yağmalandığı" bir mekanizmaya dönüşmüştür.

Belediye başkanları ve parlamenterler, delege sistemi gereği, tarihi ve doğayı yağmalamak isteyen vatandaşların sözcülüğünü yapmaktadır. Hiç biri de, "Durun yahu, tarihe ve tabiata yazık oluyor. Bunlar, bizden sonraki kuşakların da yararlanacağı biçimde, tüm vatandaşlarımızın ortak malı olarak herkesin kullanımına sunulmalıdır" dememektedir.

Tam tersine bütün yağmacılar, "Sizden önceki yönetim, kendi yandaşlarına yağma izni vermiş. Siz de bizim yandaşlarımıza izin verin ki, bozulan adalet sağlansın" mantığı içinde hareket etmektedir.

Oysa demokrasi, "kişisel çıkarların, kamu yararının önüne geçtiği" bir rejim değildir.

Tam tersine demokrasi, "kamu çıkarı kavramının, kişilerin ortak çıkarlarından çok daha güçlü ve yararlı olduğu" bir bilince dayalıdır ya da dayalı olmak zorundadır.

Demokrasilerde nasıl "temel hak ve özgürlükler, çoğunluk iradesinin sınırlarını belirliyorsa, kamu yararı da bireysel çıkarların sınırını çizer!"

Demokrasiyi, çoğunluğun diktatörlüğü olmaktan çıkaran öge nasıl temel hak ve özgürlüklerin ve bu arada muhalefet hakkının dokunulmazlığı ise, yine aynı demokrasiyi bireylerin, toplumsal yararları yok edici yağma düzeni olmaktan çıkaran öge de, tarihin ve tabiatın ortak değerlerinin korunmasıdır.

İşte gerek para ve insan gücü olarak kaynak yetersizliğinin, gerek plan kavramının yokluğunun ve gerekse bilgi birikimi ve makine-teçhizat yoksunluğunun ardında bu "bilinç eksikliği" yatmaktadır.

Bütçenin Yüz Binde 25'i İle Korumacılık Yapmak Mucizedir ve Çağımızda Mucize Yoktur!

Kültür Bakanlığı bütçesi, 1995 yılında, genel bütçenin yüzdesi ile bile ölçülebilecek büyüklüğe sahip değil.

Bakanlığın bütçesi, genel bütçenin sadece binde 5'i. (Yazı ile binde beş) Buna, yüzde yarım da denilebilir.

Bundan korumaya ayrılan para ise, Bakanlık bütçesinin ancak yüzde 5'i kadar.

Çarpın binde 5 ile yüzde 5'i, yüz binde 25.

İşte biz, bu bütçe ile ülkemizin tarihini ve doğasını korumaya çalışıyoruz.

Hem de, toprak spekülasyonunun, arsa yolsuzluğunun, bütün ticari ve sınai faaliyetlerden çok daha fazla para getirdiği bir ortamda.

Bu toprak rantı yüzünden ipin ucunu biraz gevşetince, koruma kurullarındaki rüşvet rayici inanılmaz rakamlara fırlıyor. Bu duruma da, çoğu çok dürüst olan ve büyük bir özveri ile çalışan memur ve üye arkadaşlar üzülüyor.

Çözüm yollarından biri hiç kuşkusuz, bu alana fon tahsis etmek.

Önce koruma kurullarını yeterince araç ve gereç ile donatmak gerekli.

Tetkik yapmaya gidecek bir otomobilleri bile yok bu kurulların.

Bilgisayar donanımı yetersiz.

Pek çoğunun yeterli binası bile yok.

Personel durumu ise içler acısı. Dosyaları inceleyecek raportörler o denli az ki, işlerin zamanında yetişmesi bile bir mucize! Zaten hemen hemen hiçbir iş "zamanında" yetişmiyor.

Asıl fon eksikliği ise, SİT alanlarının koruma planlarının ve kamulaştırmaların yapılmasında gözüküyor.

Bir yandan da, "koruma altına alınan evler ya da konaklar" sorunu var: Bir evi "eski eser" diye koruma altına alıyorsunuz. Bu evin sahibi, evi restore edecek ekonomik güce sahip değilse, ev, yıkıma terkediliyor. Bunlara da devletin yardımcı olması gerek!

Bütün bu personel ve para eksikliği sorunları, temelde bilinç yoksunluğundan kaynaklanıyor: Merkezi yönetimin de, parlamentonun da, "koruma bilinci" yok. Çünkü vatandaşta bu bilinç yok.

Öylesine yok ki, "yağmacılığın" başını neredeyse devlet çekiyor: Bir SİT alanının ortasına, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bir okul binasının kondurulması, hiç de garip karşılanmıyor merkezi bürokrasi tarafından.

Ya da bir arkeolojik alanın, sırf "Dericiler Kooperatifine" peşkeş çekilmesi için, dinamitlenmesine (simgesel anlamda değil, fiilen, alanın dinamit atılarak düzeltilmesine), o ilin valisi önayak oluyor.

Bu örnekleri sürekli aklımda tuttuğum için, toprak yağmasına aracılık etmek üzere odama gelen belediye başkanı ve parlamenterlere hiç kızmıyor, onları müsamaha ile, sabırla dinleyip, bıkmadan usanmadan "koruma bilinci" aşılamaya çalışıyordum.

Bu çabamın boş olduğunu da biliyordum. Çünkü "yağmacılığın" genel düzenin bir parçası olduğu ortamda, "eğitim" ne işe yarar ki? Allah kimseye sonuç alamayacağını bildiği konularda eğitim yapma zorunluluğu vermesin. Kendinize ve yaptığınız işe çok güvenmiyorsanız, ruhsal depresyonun karanlıklarında yok olur gidersiniz.

Ama ben, dayanma ve direnme gücümü, ülkemin güzelliklerinden aldığım, çok sinirlendiğim ve üzüldüğüm zaman, gözlerimi kapayıp çocukluğumun güzel günlerinde kiracı olarak yazları geçirdiğimiz **Vahdettin**'in köşküne gittiğim için, ruh sağlığımı koruyabildim (mi acaba?).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Eski Binasında Korumacılık Toplantısı

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları Yüksek Kurulu Başkanı olarak, bölge kurullarının uygulamalarına ışık tutacak ilke kararla-

rı almak üzere yaptığımız çalışmalara, bölge kurulları üyelerini ve müdürlerini de, olanaklı olduğu ölçüde yaygın ve yoğun biçimde ortak etmek istiyordum.

Böylece, hem onların engin deneyimlerinden yararlanıyor, hem ortak "korumacılık ruhu"nu geliştiriyor ve onlara yalnız olmadıklarını hissettiriyor, hem de kararlara katıldıkları için, uygulamada etkinlik ve yetkinlik oranını yükseltmeye çalışıyordum.

Yüksek Kurul toplantılarında en büyük destekçim, Prof. Dr. **Metin Sözen**'di.

Metin Sözen, bizim Bursa Koruma Kurulumuzun Başkanıydı. Belediye başkanlarıyla, halkla, çok güzel bir diyalog oluşturarak sorunlara eğiliyordu. Böylece hem koruma planlarını gerçekçi temellere oturtuyor, hem de toplumdaki koruma bilincinin gelişmesine büyük katkılarda bulunuyordu.

İşte Yüksek Kurul toplantılarında, **Metin Hoca** ve sevgili **Raci Bademli** ile birlikte "paslaşarak", gerçek bir eğitim de yapıyorduk.

Metin Sözen, bu güzel insan, ayrıca kurduğu vakıflar ve oluşturduğu gönüllü örgütlenmelerle, ülkede "yeşilin" korunmasına ve geliştirilmesine de büyük katkılarda bulunuyordu.

Yeni ve korumacı bir ilke kararı alacağımız zaman, ben, önce konuyu söylüyor, bu konuda kendi tavrımı belirliyor, sonra da, "Hocam ne dersiniz?" diyerek, sözü **Metin Sözen**'e veriyordum. **Metin** de, büyük bir sabır ve yumuşaklıkla, olayın "bilimsel" ve "toplumsal" temellerini anlatarak, enfes bir eğitim yapıyordu.

Bir başka büyük destek, Mimarlar Odası İstanbul Şubesi Başkanı ve bizim İstanbul koruma kurullarından birinin üyesi olan **Oktay Ekinci**'den geliyordu.

Oktay Ekinci de, sadece koruma kurulu üyesi olarak değil, aynı zamanda yazdığı gazete haberleri ve yorumlarıyla da çok büyük bir destek sağlıyordu.

Ünlü hocalar, değerli bilimadamları Prof. **Doğan Kuban** ve **Besim Çeçener** de, zaman zaman toplantılara katılarak, zaman zaman da Kurul'un bazı önerilerini kâğıda dökerek, çok yardımcı oluyorlardı.

Bütün bu süreç içinde, Yüksek Kurul olarak, bir yandan korumacılığı geliştirecek ve önemli ölçüde fon oluşturacak yeni bir yasa taslağı hazırlıyor, öte yandan yeni ilke kararları alarak, koruma kurullarının uygulamalarına yardımcı olmaya çalışıyorduk.

Bu çerçevede arkeolojik SİT, kentsel SİT ve tarihsel SİT kavramlarına ek olarak, bir de korunması gerekli kentsel doku ile, arkeolojinin üst üste bindiği alanlar için, "kentsel arkeolojik SİT" kavramını geliştirmiştik.

Bu kararların alındığı genişletilmiş toplantılardan birini, **Atatürk** ve arkadaşlarının toplandığı Ulus'taki Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin eski binasında yapmıştık.

Amacım, para-pul, makine, teçhizat veremediğimiz arkadaşlarımıza, biraz moral aşılamaktı. Toplantıyı açış konuşmamda, İstiklal Savaşımıza da değinerek, bu morali tarihsel değerlerimizde aramaya çalıştım.

Galiba konuşmam ve toplantı mekânı amacına varmıştı ki, **Oktay Ekinci**, bu toplantıya ilişkin olarak 3 Aralık 1993'te **Cumhuriyet** gazetesinde yazdığı bir yazıda durumu şöyle aktarıyordu:

"Arkeolojik SİT'lerle ilgili **Yüksek Kurul İlke Kararları**'nın netleştirilmesi amacıyla düzenlenen toplantı için Kültür Bakanlığı'nın **"yer seçimi"** oldukça anlamlıydı. Edirne'den Diyarbakır'a kadar, ülke düzeyine yayılmış tüm Bölge Koruma Kurulları'nın bu kez **"tüm üyeleri"**, **Ulus**'taki tarihi **TBMM binası**'nın genel kurul salonundaki eski ahşap sıralara oturmuşlar, **"ulusal değerlerin yağmaya karşı nasıl korunabileceğini"** tartışmaya başlamışlardı.

Toplantıya başkanlık eden, aynı anda Koruma Yüksek Kurulu Başkanı olan Kültür Bakanlığı Müsteşarı **Prof. Dr. Emre Kongar,** bu tartışma için böylesi bir mekânın neden yeğlendiğini şöyle vurguluyordu:

"Yakın tarihimizde bu bina ve bu salon, ülkeyi işgalden kurtarmanın coşkusunu yaşayan insanların Türkiye'yi korumak için en önemli kararları almalarına tanık oldu. O yıllardan bu yana ilk kez, şimdi yine ülkeyi kurtarmak için yurt düzeyinde sorumluluk üstlenen kişiler bu salonda bir aradalar. Durumumuz ve görevimiz pek farklı değil. SİT alanlarımız, tarihsel ve doğal zenginliklerimiz bugün açık bir işgal tehdidi altında. Yağmaya karşı alacağımız önlemler ülkenin korunması anlamını taşıyacak..."

İlke kararı taslağı içinde benimsenen **"kentsel arkeolojik SİT"** kavramı, yeni bir SİT tanımı olarak koruma mevzuatına ve literatürüne ilk kez kazandırılırken, bu tür **"farklı dönemlere ait"** uygarlık ürünlerinin üst üste olduğu yerler için şu tanım benimsendi:

"Kentsel arkeolojik SİT'ler, 2863 sayılı yasanın 6. maddesinde tanımlanan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarını içeren ve aynı yasa

maddesi gereği korunması gerekli kentsel dokuların birlikte bulunduğu ve yaşamın devam ettiği alanlardır."

Örneğin **Foça** gibi, **Assos** gibi ya da **Bayraklı** (İzmir), **Halikarnas** (Bodrum), **Ceramos** (Ören) gibi, hatta İstanbul'un 2600 yıllık uygarlıklar zincirini barındıran **tarihi yarımada** bölgesi gibi, eski **Yunan, Roma, Bizans, Selçuklu** ve **Osmanlı** kültürlerinin zengin mirasını taşıyan kentlerimiz için, bu yeni kavramı esas alan koruma ilkeleri büyük önem taşıyor."

Ekinci, gerçekten çok değerli bir korumacıydı.

Hem düşünceleri ve eylemleri, hem de yazıları, bu konuda çok değerli katkılar yapıyordu.

Nitekim daha sonra 12 Şubat 1994'te, İstanbul Mimarlar Odası'nın düzenlediği bir seminerde, bu kez İstanbul'un sorunlarını korumacılık açısından tartışmış ve kamuoyunda oldukça yankı uyandırmıştık.

Ben, o toplantıda tarihi yarımada ile Galata ve Pera'nın, arkeolojik ve tarihsel değerler dışındaki tüm yapılardan kamulaştırma yoluyla temizlenmesini, İstanbul'a göçün kentin dış bölümlerindeki arsa üretimi yoluyla emilmesini, yani bir "yıkma ve yapma" planı uygulanmasını önermiştim.

Daha sonra, İstanbul Koruma Kurulları, "tarihi yarımada"yı ve Boğaz'ın Anadolu yakasını da, SİT alanı ilan ederek, bu ütopyaya doğru, çok yetersiz de olsa, bir adım atmışlardı. Arkeologlar Derneği ve Mimarlar Odası'nın büyük desteklerini alan bu kararlar, tabii ki, bir "temizleme operasyonuna", bir "kentsel yenileme" projesine dönük olmadıkları için, yetersizdi. Zaten bu iş, yani "temizleme" işi, kurulların yetki alanı içinde de değildi. İnşallah gelecekte bir gün, siyasal iktidarlar, "İstanbul'u kurtarma" projesini yaşama geçirirler de, sürekli yağmalanarak yok olan bu kentimizi, dünya tarihi ve coğrafyası açısından layık olduğu yere oturturuz.

İstanbul kurullarıyla koşut olarak, Prof. **Numan Tuna** başkanlığındaki İzmir Kurulu da, Çeşme yarımadasını SİT alanı çerçevesinde korumak için önemli kararlar verdi. Fakat benim aday olmak için istifamdan sonra, bu Kurul, Bakan tarafından görevden alınınca, kararlar havada kaldı.

Politikacılar ne yazık ki, hiçbir zaman koruma kurullarını ne benimsediler ne de korudular. **Cumhuriyet** Gazetesinde değerli yazar ve şair **Şükran Kurdakul**'un yazdığı *Tarihsel Değerleri Koruma Bilincimiz*

başlıklı, 1 Nisan 1996 tarihli aşağıdaki makale ve bu makalede yayımladığı **Besim Çeçener**'in mektubu konuyu bütün açıklığı ile irdeliyor sanıyorum.

"TARİHSEL DEĞERLERİ KORUMA BİLİNCİMİZ..."

"Zeus Sunağı'nın kağnılarla, gemilerle Almanyalara götürülmesinden haberi bile olmayan Osmanlı padişahı **Abdülaziz** pehlivandı.

Troya'yı, Bergama'yı, Anadolu'yu gören **Mustafa Kemal**.

Eskiyi görme; uzağı görme yeteneği gibidir. Yüzde yüz tarih bilincine bağlı.

Pierre Loti'cilerin anladığı eski başka, geleneksel kültür mirasına sahip çıkma bilinci başka.

Yıllar yılı bu iki seçenekten birincisi dayatıldı ülkemizde.

Pierre Loti duyarlığı.

Evrensel değerler hazinesi SİT alanları tarumar edilip arsa korsanlarına...

Mehter gösterileri bize.

Geleneksel kültür mirasına sahip çıkacak olan "Koruma Kurulları"nın siyasal iktidarlarca özgür bırakılmaması sonucudur bu.

12 Eylül yönetimi ne hakla dağıttı Özerk Anıtlar Yüksek Kurulu'nu?

Şimdi de yeni hükümetin Kültür Bakanı hangi gerekçeye dayanarak bilim adamlarını görevlerinden alıyor?...

Bu soruların yanıtını Anıtlar Yüksek Kurulu eski genel sekreteri (1970-79) değerli dostum **Besim Çeçener**'den sordum.

Gönderdiği yazıyı okurlarıma sunuyorum:

'Kültür ve doğa varlıklarının korunmasında en önemli kurum konumunda olan "Koruma Kurulları" üzerinde oynanan olumsuz oyunlar yalnızca bugünün sorunu değil. 1970-80 arasındaki eski Anıtlar Yüksek kurulu'nun korumayla ilgili olumlu tutumu ve aldığı kararlar, en kolay ve en akıl almaz haksız kazanç kaynağı spekülatif kentleşme rantlarını paylaşan bir avuç insanı rahatsız etmiş, 1980 darbesi bu kişilere havadan kazanma yolunu açmıştır.

"Askeri Konsey" 1983'te yetkilerini devretmeden 3-4 gün önce 2863 sayılı yasayı onaylayarak Anıtlar Yüksek Kurulu'nu lağvetmiş, yerine 15 koruma kurulu getirmiştir.

Amaçlanan neydi?

Amaçlanan; bilgi, deneyim ve bilinçleri olan üyelerin çoğunlukta olduğu özerk Anıtlar Yüksek Kurulu'ndan kurtulmak, yerine siyasal iktidara bağlı, istenilenler karşısında direnmeyen kurullar oluşturmaktı.

Buna karşın son 4 yılda sorumluluk duygusu taşıyan Prof. **Emre Kongar**'ın müsteşarlık görevine getirilmesi, koruma alanında kültür mirası bilinci taşıyanlara soluk aldırıcı bir hava estirdi.

Özellikle SİT kararları ile geniş alanlara getirilen ve aslında sadece spekülatif kazançları engelleyen, ama bilimsel açıdan hak edilen inşaat haklarını asla kısıtlamayan koşullar, katrilyonlarla ifade edilebilecek haksız kazanç eylemlerine hazırlanmış kimselerin doğal olarak tepkilerini çekti.

Bu nedenle "Koruma Kurulları"nda yapılan bugünkü değişiklikler 1980'li yılları anımsatıyor bize. Yasaların delik deşik edileceği kanısını taşıyor ve yaratılmak istenilen durumu, 12 Eylül yönetiminin amaçlarına uygun biçimde rayına oturtma hareketi olarak yorumluyoruz.

Tıpkı, Sayın **Emre Kongar**'ın müsteşarlıktan ayrılmasından hemen sonra Çeşme Yarımadası'ndaki arazi yağmasını engellemekten başka günahı olmayan İzmir Koruma Kurulu üyelerinin işten el çektirilmesi olayındaki gibi.

Yasal yetkileri doğrultusunda kapsamlı SİT kararları alarak kenti koruma bilincine gölge düşürmeyen İstanbul 1, 2, 3 numaralı 'Koruma Kurulları'nda görevli yurtsever bilimadamlarının görevlerinden alınması kararını tepkiyle karşılamamız aynı kaygılardan kaynaklanıyor.

Kent yağmalanması sorununu çözecek tek yasal yol şudur bence:

'Koruma Kurulları'nın özerkliği...'

Besim Çeçener'in gösterdiği yol demokrasi gereği değil mi?

Sorunun yanıtını 12 Eylül sonrası kültür bakanları versin."

Aslında bu makalenin büyük önemi, bir şair-yazarın, yani korumacılıkla ilgili meslekler dışındaki bir aydının konuya eğilmiş olmasıydı. Dilerim, bu örnek tek başına kalmaz!

Bu bölümde, ülkenin doğasını, tarihini ve arkeolojisini korumak için, her türlü olanaksızlığa karşın, canları pahasına görev yapan Prof. **Semavi Eyice**, Prof. **Gönül Tankut**, Prof. **Günsel Renda** gibi koruma kurulları üyelerine, **Yıldız Toker** gibi kurul müdürlerine ve raportörleri başta olmak üzere tüm personeline, bu arada dürüst ve çalışkan insan, Kültür ve Tabiat Varlıkları Genel Müdürü **Mehmet Tuç** ve Genel Müdürlükteki bir avuç kahraman genç uzmana saygılarımı ve hayranlık duygularımı açıklamak istiyorum.

Onlar çağdaş şövalyelerdir...

İki tane "kıssadan hisse" ile, bu bölümü bitirmek istiyorum.

Kıssadan hisse 1: Demokrasi, çoğunluk kararları yoluyla, nasıl bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin yok edilmesinde gerekçe olarak kullanılamaz ise, ülkenin tarihsel ve doğal zenginliklerinin yağmalanması aracı olarak da kullanılamaz.

Kıssadan hisse 2: Toprak rantını denetleyemeyen ve bu rantı kamu yararına kullanamayan devlet, devlet değildir.

DARPHANE KONUSUNDA LAYIK OLMADIĞIM BİR ROL VE HAK ETMEDİĞİM BİR SALDIRI: YİNE BASINDA SAPTIRMA. AMA KAYNAK KİM?

Basındaki yalan yanlış haberlere dayalı haksız saldırıların en şiddetlilerinden birini, **Gülçin Telci, Hürriyet**'te Darphane binasının Tarih Vakfına tahsisi konusunda yaptı. İşin ilginç yanı, haberi yayımlamadan önce kendisine bütün objektif gerçekleri açıkladığım halde yaptı bu saldırıyı.

Olayın objektif gelişimi kısaca şöyle: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Habitat Konferansı dolayısıyla, Kültür Bakanlığına tahsisli ve içinde Restorasyon Enstitüsü'nün bulunduğu eski Darphane binasında kurulmak üzere, bir Toplumsal Tarih Müzesi projesi geliştiriyor. Vakıf Başkanı Prof. Dr. **İlhan Tekeli**, bir mektupla, hem Habitat'ın Başkanı olduğu, hem de proje birden çok kamu kuruluşunu ilgilendirdiği için, Cumhurbaşkanına başvuruyor ve bu müzenin kurulması için Darphane binasının Vakfa tahsisini istiyor. Binanın sahibi Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü; 1980'li yılların sonunda Kültür Bakanlığına tahsis yapılmış. İçinde, şu anda başında çok değerli bir bilim insanı-uzman olan **Ülkü İzmirligil'**in bulunduğu Restorasyon Enstitüsü faaliyette.

Bu başvuru üzerine, Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlıktan ayrı ayrı iki yazı, Darphane'nin Vakfa tahsisinin "uygun mütalaa" edildiği talimatı ile birlikte, Kültür Bakanlığına geliyor. Zamanın Bakanı **Timurçin Savaş**, konuyu uzmanlara inceletiyor, proje yararlı görülüyor.

Ayrıca **Savaş**, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı, Tarih Vakfı, Mimarlar Odası gibi sivil toplum örgütleriyle işbirliğini bir genel politika olarak benimsediğinden, Cumhurbaşkanlığının yazısı üzerine, "tahsisin uygun görüldüğüne" ilişkin yazı, tüm ilgililerin, bu arada Genel Müdür **Engin Özgen**'in, Müsteşar Yardımcısı **Şakir Çelik**'in ve Müsteşar olarak benim paraflarımızla, Bakan **Timurçin Savaş**'ın imzası ile Maliye Bakanlığına bildiriliyor.

Maliye Bakanlığı da, mülk sahibi olarak, Vakfa tahsisi yapıyor.

Görüldüğü gibi, üç ayrı "Devlet Kurumu" söz konusu kararda. Üstelik de biri "Cumhurbaşkanlığı", öteki de "Maliye Bakanlığı" gibi, iki

güçlü teşkilat. Ayrıca, Başbakanlık da devrede. Kültür Bakanlığının rolü ise, ancak "istişari". Yani yapılacak işlem hakkında "görüş bildiriyor". Uygulama kararı Maliye'ye ait. Bütün bu çark içinde benim rolüm ise, imza bile değil. Bürokratik imza silsilesi içinde bir şekil parafı.

İşin asıl gerçeği ise, benim de, projeyi Cumhurbaşkanlığından gelen yazı ile öğrendiğim. Tarih Vakfı yöneticileri, dostlarım. Üstelik, kendileriyle başka projelerde yakın işbirliği de yapmışız. Ama bu projeyi, doğrudan Cumhurbaşkanlığına sundukları için, benim haberim çok geç olmuş.

Darphane'nin tahsisi yapıldıktan sonra, önceleri Vakıfla birlikte olan değerli uzman ve Türk İslam Eserleri Müzesi Müdürü sevgili dostum **Nazan Ölçer**, bir karşı kampanya başlatıyor. Restorasyon Enstitüsü'nün binadan çıkarılacağı kaygısı ile, Arkeologlar Derneği gibi ciddi ve etkili bir sivil toplum örgütü de bu kampanyaya katılıyor. Darphane'nin tahsisinin Kültür Bakanlığına iadesini istiyorlar. Bir yandan binanın Topkapı Sarayı ve Arkeoloji Müzesi içindeki üçgenin bir ayağını oluşturması, öte yandan, Enstitü'nün yerini kaybetme endişesi ve bir ölçüde de müzeci meslektaşlar arası bilimsel rekabet, bu kampanyanın temel ögeleri. Bu arada, çok sayıda değerli hocanın da içinde bulunduğu uzman arkeologlar, bu kampanyaya imzaları ile katılıyor.

Buna karşılık, Vakıf da, üçte ikisi dışardan kredi olarak sağlanmak üzere, otuz milyon dolarlık bir müze projesini hayata geçirmeye çalıştıklarını, Darphane binasının bakımsız olduğunu, Bakanlığın binde 5 oranındaki bütçesiyle, binanın onarılmasının zor olduğunu, bu proje dolayısıyla, binanın da kurtulacağını ve Habitat vesilesiyle, Türkiye'ye bir yeni müzecilik anlayışı getirerek, yepyeni bir müze kuracaklarını söylüyor.

Buraya kadar tartışma gayet mantıklı. Esas olarak, bir müzenin kurulması tartışması. Çok çok, bir meslektaşlar arası olumlu tartışma ya da rekabet olarak görülebilir. Fakat bakın, bu olay nasıl çirkinleştirildi ve nasıl bana hem hiç layık olmadığım bir rol verildi, hem de hiç haketmediğim bir fatura çıkarıldı.

Telci'nin Saldırısı

Müsteşarlıktan, aday olmak için istifa edip İstanbul'a geldiğim dönemde, bir gün **Hürriyet**'ten **Murat Bardakçı** aradı. **Bardakçı**, Tarih Vakfı'na olumsuz bakan ve bunu da saklamayan bir yazardı. Oda arka-

daşı **Gülçin Telci**'nin, Darphane'nin tahsisi konusunda Tarih Vakfı'nı ve Kültür Bakanlığını eleştiren bir yazı yazacağını, bu nedenle kendisine benimle konuşmasını önerdiğini söyleyerek, telefonu **Telci**'ye verdi. **Gülçin Telci**, "Darphane'nin devir emrini sen imzalamışsın, ben bu belgeyi arıyorum" dedi. Kendisine uzun uzun, benim böyle bir emir filan imzalamadığımı, zaten, bunun oradaki uzmanlar tarafından yapılması gerektiğini söyledim ve yukarda özetlediğim tüm öyküyü kendisine uzun uzun anlattım. **Gülçin**, "Ne yapalım, galiba seninle de çatışacağız" deyince, tekrar tekrar olayı anlattım ve projeyi ancak öğrendikten sonra olumlu gördüğümü, başlangıçta zaten haberdar olmadığımı, sonradan da girişkenlik almadığımı izah ettim ve başka sorusu varsa, yanıtlamaya hazır olduğumu da belirttim.

Aslında vicdanım çok rahat olmakla birlikte, olay tam 1995 seçimlerinde aday olduğum döneme rastladığı için, çok telaşlanmıştım. Çünkü, Ayasofya olayı deneyiminin olumsuz anıları, hâlâ çok canlı idi. Gerçekten de, korktuğum başıma geldi. Hemen hemen hiç rolümün olmadığı, üstelik de kendi içinde yararlı ve olumlu bir güzel müze projesi konusunda, inanılmaz bir suçlama çıktı ortaya.

Telefon konuşmamızdan kısa bir süre sonra, **Telci**'nin yazısı **Hürriyet**'te çıktı. Bu yazıda **Telci** Tarih Vakfı'nı "Entelektüel Mafya" diye niteliyor ve beni de, Darphane binasını, Vakfa "pek de yasal olmayan bir biçimde", "peşkeş çekmekle" suçluyordu. 6 Aralık 1995 tarihli yazının bana ilişkin bölümü şöyleydi:

"**Cumhuriyet** gazetesinin bir hanım yazarı, geçenlerde Topkapı Sarayı'nın uzantısı olan Darphane binasının sessiz sessiz 'özelleştirilmesini' yazdı... Kültür Bakanlığı'nın, binayı 'Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'na pek de yasal olmayan bir biçimde nasıl devrettiğini, daha doğrusu, eski Kültür Müsteşarı **Emre Kongar**'ın, saray parçasını nasıl peşkeş çektiğini anlattı."

İşin ilginç yanı, **Telci**'nin atıf yaptığı konuşma, **Leyla Tavşanoğlu**'nun bir röportajıydı ve orada benim ne adım, ne de makamım geçmişti. **Telci**, inanılmaz bir sorumsuzluk ve önyargı ile beni şiddetle bizzat kendisi suçluyor, üstelik, sanki bunu başkası yazmış da, ondan alıntı yapıyormuş izlenimi veriyordu.

İlk tepkim, **Telci**'yi mahkemeye verip, tazminat istemeyi düşünmek oldu. O denli kızmıştım. Sonra, yine kendimi denetledim ve **Hürri-**

yet'in Yazı İşleri Müdürlerinden **Nurcan Akad**'ı aradım. Kendisini Ankara'dan biraz tanıyordum. Dostluğum yoktu ama, gazetecilik ahlakına da, niteliklerine de çok güvendiğim bir insandı. Durumu anlatınca, "Bir açıklama yollayın, basalım" dedi.

Oturdum, hemen aşağıdaki faksı çektim.

"1) Eski Darphane binası, Cumhurbaşkanlığından gelen bir öneri üzerine, Kültür Bakanlığının onayı ile, Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü tarafından, Tarih Vakfı'na tahsis edilmiştir. Mülkiyet, dün de, bugün de Milli Emlak Genel Müdürlüğünündür.

2) Darphane binasının "tahsisi", İstanbul Şehir Müzesi projesinin gerçekleştirilmesi için yapılmıştır. Bakanlık, bu koşulla tahsise onay vermiştir.

3) Bütün işlemler, tam anlamıyla hukuka ve bürokrasiye uygun gerçekleştirilmiştir.

4) Tahsis işlemine izin veren makam, doğrudan doğruya "Bakanlık"tır. Müsteşar olarak benim, böyle bir tahsisi yapmaya ne yetkim, ne de gücüm vardır. Yalnızca normal bürokratik prosedür gereği, bütün kademelerle birlikte, "uygun görüş" imzam vardır. İzin, ancak "Bakan" imzası ile geçerlik kazanmıştır.

5) Bir İstanbul Müzesi kurulması, kültürümüz açısından olumlu bir projedir. Zaten bu nedenle, Cumhurbaşkanlığı makamı projeye sahip çıkmış ve Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü de tahsisi yapmıştır. Kültür Bakanlığının izni de, aynı gerekçeye dayanmaktadır. Keşke Kültür Bakanlığının genel bütçe içindeki binde 5 olan ve gittikçe azalan payı, daha yüksek olsaydı da, böyle projeler doğrudan Bakanlıkça yapılabilseydi.

6) Yazıda atıf yapılan '**Cumhuriyet** gazetesinin bir hanım yazarı'nın yazısında, ne adım geçmiş, ne de bana ilişkin bir suçlama yer almıştır. Bu nedenle, Sn. **Telci**, bu ifadesi ile bizzat kendi yargısını yanlış olarak kamuoyuna aktarmakta, üstelik de sanki başka bir yazar tarafından yazılmış izlenimi vermektedir.

7) Her ne olursa olsun, bir 'İstanbul Müzesi kurulması projesinin' kamuoyunda tartışılmasını çok olumlu bir gelişme olarak görüyorum. Ama lütfen, böyle güzel tartışmaları, insanları karalayarak çirkinleştirmeyelim. Kültürel hazinelerimizin geliştirilmesi gibi, kamu yararını uluslararası kültürel düzeye taşıyacak olan çabalarda bulunanları, ya da bu çabalara onay verenleri, 'şaibeli işler yapıyorlarmışcasına' suçlamayalım. Bir müze projesini, bu projenin asaletine yakışır biçimde tartışalım.

Saygılarımla."

Görüldüğü gibi, bana yapılan "çirkin iftirayı", son derece ölçülü ve saygılı bir ifade ile düzeltmeye çalışıyordum. Fakat galiba, "efendilik" ve "ölçülülük", bu toplumda fazla sonuç almıyor.

Faksımdan sonra, bir haftadan fazla zaman geçtiği halde, açıklamama yer verilmemişti. Oysa dönem, benim adaylık dönemimdi ve bu tür suçlamalar çok etkili olabilirdi. **Akad**'ı tekrar aradım. "Basacağız" dedi. Gene bir süre geçti. Yine ses seda yok. Bu kez sevgili dostum, **Hürriyet**'in Genel Yayın Yönetmeni **Ertuğrul Özkök**'ü aradım. O da, habere çok üzüldüğünü, bana haksızlık edildiğini ve açıklamayı **Gülçin Telci**'nin sayfasında kullanacaklarını söyledi. Açıklama, nihayet yılbaşı sırasında, seçimlerden sonra, hakkımdaki iddialar da özetlenip, okuyucuya bir kez daha hatırlatılarak, kısaltılmış bir biçimde basıldı.

Yalanın Ölçüsü Artıyor ve İftira Tırmandırılıyor

Derken, 2 Ocak 1996'da, **Yeni Yüzyıl**'da **Şule Türker** imzası ile bir yazı çıktı. Bu yazı aslında, belki neden benim rolümün abartıldığı ve olumsuz bir faturanın da, gerçeklerin saptırılması yoluyla neden bana çıkartıldığı hakkında bazı ipuçları içeriyordu. Yazı, iki bölümdü. Birinci bölüm imzalı idi ve o sırada yeniden Bakan olan **Fikri Sağlar**'ın ağzından bir paragraf vardı. Bu paragraf şöyleydi:

"Darphane'nin devir işlemlerinin **Timurçin Savaş**'ın Kültür Bakanlığı döneminde başladığını kaydeden **Sağlar,** dönemin müsteşarı olan **Emre Kongar, Savaş**'a yanlış bilgi verdiği için Maliye'ye devir konusunda bakanlıktan olumlu görüş bildirildiğini söyledi."

İşin daha da vahimi, yazının üstünde çerçeve içinde "Neyin Kavgası Veriliyor" başlıklı imzasız bir bölümde, inanılmaz bir iftira atılarak, Cumhurbaşkanını, sahte belge vererek yanılttığım söyleniyor ve şöyle deniyordu:

"Vakıf Başkanı, Cumhurbaşkanı onayını gösterirken, pek çok kişi, dönemin Kültür Bakanlığı müsteşarı **Emre Kongar**'ın **Demirel**'i yanlış bilgilendirerek onay aldırttığını söylüyordu. Sonra **Kongar**'la Tarih Vakfı Başkanı **Silier** arasındaki ilişkiler konuşulmaya başlandı. Hatta, bu ilişki ağı içinde olanlar artık "entelektüel mafya" olarak anılıyordu. Sonunda, **Kongar**'ın Darphane binalarının vakfa tahsisi konusunda **Demirel**'i ikna et-

mek için hazırladığı bir belgenin sahte olduğu ortaya çıktı. Belge Dünya Müzeler Birliği'ne ait bir kararı içeriyordu. Dünya Müzeler Birliği'nin başkanı, **Silier**'den hatasını düzeltmesini istedi. Ardından Türkiye'nin önde gelen arkeolog ve sanat tarihçileri bir deklarasyon yayınlayarak Darphane binalarının Tarih Vakfı'ndan derhal alınmasını istedi."

Oysa ben, bu konuda bırakınız Cumhurbaşkanı ile konuşmayı veya ona belge vermeyi, tüm projeyi Cumhurbaşkanlığından gelen bir yazı üzerine öğrenmiştim. Sahte belge iddiası ise, **Nazan Ölçer** tarafından bir seminer bildirisi için Vakfa karşı yapılmış. Vakıf, **Ölçer**'in taslak metin ile nihai metni birbirine karıştırdığını söyleyerek, bu iddiayı cevaplamıştı. Ayrıca Vakıf, yayımladığı bir haber bülteninde, basında yer alan iddiaları yanıtlarken, benim için açıkça, "bu onur verici süreçte, herhangi bir rolü olmamıştır" diyerek, gerçeği dile getiriyordu. (Tarih Vakfından Haberler, Özel Sayı, Aralık, 1995, Sayfa 14)

Yeni Yüzyıl'daki haber üzerine, derhal Anadolu Ajansı'na bir genel ve **Yeni Yüzyıl**'ı arayarak oranın Yazı İşleri Müdürü **İsmet Berkan**'a da bir özel açıklama yaptım. **Yeni Yüzyıl**, açıklamamı aynen yayımladı.

3 Ocak 1996 tarihli bu açıklamamda, hakkımdaki iddiaların gerçeğe uygun olmadığını söyleyerek, iftiraları yalanlıyor ve sözlerimi şöyle bitiriyordum. "Türkiye'ye bir müze kazandırılması projesinin tartışılması, esasında olumlu bir gelişmedir. Ama konunun müze projesinden saptırılarak, kişisel karalama ve iftiralara dönüştürülmüş olması, hem üzüntü vericidir, hem de projeye karşı çıkanların, müze projesinden çok, kişisel bazı kaygılar taşıdıkları izlenimini vermektedir."

Bu açıklamamın yanıtı, Bakanlıktaki resmi dosyadan çıkarılıp basına fakslanan, imzalanmamış yani tamamlanmamış bir evrak ile geldi. **Zaman** gazetesinde, 5 Ocak tarihinde, "Darphane'de tarihi yağma" başlıklı bir haber çıktı. Bu haberde, **Ercan Karakaş**'ın imzasına açılmış ve **Karakaş** tarafından imzalanmamış bir belge yayımlanıyor ve altta da "**Kongar** Engeli" denilerek, Darphane'nin geri alınmasına ilişkin olarak hazırlanan bir yazıyı benim hem paraflamadığım, hem de "sümen altı" ettiğim, yani sakladığım belirtiliyordu.

Artık Bakanlıktaki dosyalardan resmi evrak çıkarılıp basına yollanmaya ve aleyhimdeki (aslında anlamsız olan) kampanya sürdürülmeye çalışılıyordu. Kampanya aslında anlamsızdı. Çünkü Darphane'nin mülkiyeti devlette kaldığı gibi, içinde bir müze kurulması gibi güzel bir

proje gündeme geliyordu. Ben, bu projeyi, en başta da öğrenseydim, hiç kuşkusuz yine destek verirdim.

Ertesi gün, adım belirtilmeden **Hürriyet**'te de, aynı haber çıktı. **Hürriyet**'teki haberde, Darphane binasının restorasyonu için, Kültür Bakanlığı tarafından ayrıca 57 milyar bir paranın da Vakfa verildiği gibi, yalan bir ifade daha yer almıştı. Adım geçmediği için, **Hürriyet**'e açıklama yollamadım. Ama, içinde "Prof. **Kongar**'ın Tarih Vakfı yöneticileriyle birlikte Cumhurbaşkanına çıktığı, bilinen bir gerçektir" gibi kuyruklu yalan bir ifadenin yer aldığı yazı için, **Zaman** gazetesindeki haberin yazarı **Ömer Faruk Şerifoğlu**'na aşağıdaki açıklamayı gönderdim.

"Sayın Şerifoğlu,

5.1.1996 tarihli **Zaman** gazetesindeki 'Darphane'de tarihi yağma' başlıklı haberde, şahsımla ilgili bazı yanlış bilgiler yer almıştır. Bu konudaki gerçekler, aşağıdaki gibidir. Düzeltirseniz sevinirim.

1) Olayın özü, Darphane binasının, bir 'Toplumsal Tarih Müzesi' kurulması için, Tarih Vakfı'na tahsisi işlemidir. Bu arada, Darphane binasının hem restore edilerek yeniden kazanılacağı, hem de bir müze kurulacağı açıktır. Bu nedenle, (tabii bu proje kabul edilir ve devam ederse) bir tarih yağmasından değil, tam tersine bir "tarih değerlendirmesinden" söz etmek, daha doğru olacaktır.

2) Haberde, benim Tarih Vakfı yetkilileriyle Cumhurbaşkanlığına gittiğim 'bilinen bir gerçek' diye anlatılmıştır. Oysa bu iddia, bütünüyle gerçek dışıdır. Ben bu konuda, hiçbir zaman Cumhurbaşkanlığına gitmedim, bilgi arz etmedim. Tam tersine, projeyi, Cumhurbaşkanlığından Kültür Bakanlığına gelen bir yazı ile öğrendim. İşin bu aşamasından sonra ise, projeyi şahsen olumlu bulduğum ve Bakanlığın tahsis onayında parafımın olduğu doğrudur.

3) Belge diye yayımlanan ve imzalanmamış bir evrak olan, dönemin Bakanı Sayın **Ercan Karakaş**'ın adı gözüken ama imzası bulunmayan evraka gelince: Bakanlığın daha önce yaptığı bir işlemden (yani tahsis işleminden) geri dönülmesinin, ancak makamın (yani Bakanın ya da yardımcısı olan müsteşarın) talimatı ile olacağı açıktır. Oysa ne Sayın **Ercan Karakaş**, ne de ben böyle bir 'geri dönüş' talimatı vermiştik. Bu nedenle, gazetenize 'belge' diye fakslanan eksik imzalı evrakın hiçbir hukuki ya da bürokratik değeri yoktur. Eğer Bakan ya da ben, böyle bir işlemi başlatsaydık, zaten evrak imzalanmış olurdu.

4) Bu evrakı benim bekletmiş olduğum (sizin deyişinizle, 'sümen altı' etmiş olduğum) iddiası ise, tümüyle gerçek dışıdır. Ben, Müsteşarlık dönemimde hiçbir evrakı masamda bir günden fazla tutmazdım. Belki seyahat ve benzeri nedenlerle birkaç günden fazla uzayan evrak olabilir. Ayrıca bir Müsteşar, 'evrak tutmaz'. Karar makamı olduğu için, ya imzalar ya da iade eder. Ben, olayı çok iyi hatırlıyorum. Tahsis sonrası, önüme böyle bir evrak geldi. Geri dönüş için bir gerekçe ya da bir karar olmadığı için, evrakı, üstelik üzerine not da koyarak, ilgili birimine derhal iade ettim. Bu konuyu bugün gündeme getirenlerin imzalanmamış bir evrakı basına sızdıracaklarına, imzalayarak, ilgili yerlere yollamaları daha mantıklı değil mi?

5) Bu projede rolümün çok fazla abartılması, hakkımda gerçek dışı beyanlarda bulunulması, devlet ciddiyetiyle bağdaşmayacak imzalanmamış evrakın, yine devlet ciddiyetiyle bağdaşmayacak biçimde dışarı fakslanması ve bu proje için Bakanlıktan tek kuruş harcama yapılmadığı halde, dedikodu halinde 'milyarların' aktarıldığı yalanlarının söylenmesi, bir müze projesi tartışmasının, bazı kişisel nedenlerle amacından saptırıldığı izlenimini vermektedir.

Gerçekleri okuyucusuna yansıtmakta titiz olduğunu düşündüğüm gazetenizde bu açıklamama yer verirseniz, sevinirim."

Bu açıklama, **Zaman**'da yer almadı.

Amaç Üzüm Yemek mi idi, Yoksa Bağcıyı Dövmek mi?

Yolladığım yanıtın dördüncü maddesinin son cümlesi, çok önemli idi. İmzalanmamış belgeyi, ancak resmi görevliler dışarı sızdırabilirlerdi. Oysa yetki, o sırada belgeyi sızdıran resmi görevlilerin elindeydi. Amaç, doğrudan bana yönelik bir karalama kampanyası olmasa, yetkililer, dışarı belge fakslayacaklarına, doğrudan yetkilerini kullanıp, aynı belgeyi imzalayarak, Maliye Bakanlığına yollayabilirlerdi. Nitekim, sonradan (kendi açılarından haklı olarak) bunu da yaptılar.

Zaman'ın ve **Hürriyet**'in belge diye yayımladığı tamamlanmamış evrak, aslında **Timurçin Savaş** zamanında da yazılmış bir "geri alma" yazısı idi. Tahsis, **Timurçin Savaş** zamanında yapılmış olduğundan, belgeyi dışarı sızdıranlar, herhalde çok mantıklı olmayacağı için, bir başka Bakanın, **Ercan Karakaş**'ın zamanında yeniden hazırladıkları aynı yazıyı basına yollamışlardı. Her iki defasında da, Bakanlığın yaptığı bir tasarruftan geri dönülmesi talimatını Bakan ya da ben vermediği-

miz için, doğal olarak, üstelik üzerlerine not da koyarak Genel Müdürlüğe iade etmiştim. Hatta o zaman, "bu yazı da nereden çıktı?" diye düşündüğümü anımsıyorum. Çünkü ilk tahsis onayında, aynı Genel Müdürün ve aynı Müsteşar Yardımcısının da parafları vardı. İşin hoş tarafı da buydu.

Bu "belge" adıyla yayımlanan ve ancak ilgili birimin dosyasından alınması mümkün olan imzalanmamış evrak, hem saptırılan, hem de benim üzerimde odaklaştırılan kampanyanın, yalanlara dayalı olarak nereden kaynaklandığını da, daha net olarak gözler önüne sermişti.

Kısadan hisse: Basın, yalan yanlış haberlerle insanları suçlamadan önce, mutlaka tüm tarafları dinlemek zorunda. Suçlanan kişilerin de görüşlerine mutlaka yer verilmeli. Ama toplumda ve hatta devlette saygın bir yere sahip olan kimi odaklar, sürekli olarak bir konuda yalan haber, yani "desenformasyon" üretirlerse, basın ne yapsın? Ben, yine de "suçlamaları hemen kabul edip yayımlamak yerine, gerçeği aramakta ve bulmakta ısrar etsin" derim. Burada da muhabirlerden ve yazarlardan daha çok, yazı işleri müdürlerine iş düştüğü kanısındayım. Gelişen teknolojide bilgisayar kullanarak, haber yazan ve bunu doğrudan sayfaya yollayan gazeteciler, artık hiçbir denetimden geçmiyor mu? O zaman, yazı işleri müdürlerinin işlevi ve gerekliliği, tartışma konusu olmaz mı?

Bir de, kendi kendime hâlâ sorduğum bir soru var: "Pek de yasal olmayan biçimde peşkeş çekme ve Cumhurbaşkanını sahte belge ile yanıltma" gibi tamamen asılsız ve çok suçlayıcı iddialara karşı, mahkemeye gidip tazminat istememekte acaba hata mı yaptım?

Son olarak iğneyi de kendime batırmak istiyorum: Keşke, bu konuda gereksiz ve anlamsız suçlamalarla karşılaşmasaydım da, olayı, "gerçeklerden sapan medya ve onun kaynakları" yönü yerine, Darphane binasının hangi amaçla, kim tarafından, nasıl değerlendirilmesinin daha olanaklı ve daha yararlı olduğu konusunda derinleştirebilseydim. Ama sanıyorum, bu tartışma, daha uzun süre gündemde kalacak.

NÂZIM HİKMET GÜNLERİNDE MUSTAFA ŞERİF ONARAN'IN HATIRINA BAŞIMA GELENLER VE RÜŞTÜ ASYALI'NIN KURTARICILIĞI

Mustafa Şerif Onaran, hem kişi, hem de edebiyatçı olarak tadına doyulmayan bir insandır.

Uzun ve dolu bir yaşam boyu edindiği birikim, bir cerrah-doktor olarak geliştirdiği "insanlık", onu "bilge"lik noktasına ulaştırmıştır.

Yumuşak sesi ile süzülmüş kişiliği bütünleşince, insan gerçekten **Mustafa Şerif Onaran**'dan etkilenir.

Benim, çok eskiden, 12 Eylül döneminde askeri yönetimin, **Atatürk**'ün kişisel mirasını yok ederek kapatmış olduğu Türk Dil Kurumu zamanından, dostumdu.

Hâlâ ikimizin de en tatlı anı olarak anımsadığımız sohbet, 1977'de benim ciğerimin delindiği sırada hasta yatarken, rahmetli **Ceyhun Atuf Kansu** ve sevgili **Adnan Binyazar** ile birlikte geldikleri ziyarette geçirdiğimiz uzun saatlerdi. Sanıyorum, hasta olmama rağmen ya da hasta olduğumdan dolayı, sohbetin güzelliğini ve olağanüstü uzunluğunu hiçbirimiz unutamamıştık.

İşte **Mustafa Şerif**'in başkanı olduğu Ankara'daki Edebiyatçılar Derneği, 30-31 Ocak 1994 tarihinde, "**Nâzım Hikmet** Günleri" adı altında bir sempozyum düzenlemişti.

Bakanlık olarak, "sivil toplum örgütleri"nin kültürel etkinliklerine yardım etme politikamıza uygun olarak, bu faaliyeti de destekliyorduk.

Mustafa Şerif Onaran, benim de, **Nâzım Hikmet**'in sanatının genel olarak tartışılacağı bir oturuma başkanlık etmemi istemişti.

Ben, Müsteşar olalı, "serbest kültür ve bilimadamı" kimliğimi rafa kaldırmış olduğumdan, bu isteğe hiç de sıcak bakmadım.

Çünkü, **Nâzım Hikmet** çok tartışılan bir kişiliğe sahipti. Bu konuda ne söylersem söyleyeyim, mutlaka polemik konusu yapılacaktı.

Nitekim, birazdan anlatacağım gelişmeler, kuşku ve kaygılarımda ne denli haklı olduğumu ortaya çıkardı.

Fakat **Mustafa Şerif Onaran**'ı tanıyanlar bilirler: Tuttuğunu koparan bir arkadaştır.

Genellikle doğruluğuna çok inanmadığı işlere girmez, girdiği işlerde de ipin ucunu asla bırakmaz!

İşin Daha Başında Salon Sorun Oluyor

Edebiyatçılar Derneği'nin Yönetim Kurulu ile çok iyi ilişkilerim var.

Arada Ankara'da, Spor Yazarları Derneği'nin lokalinde, gece bana yemek veriyorlar. Başta başkanları **Mustafa Şerif** olmak suretiyle, her biri ayrı bir değer ve her biri ayrı bir güzellik olan **Hüseyin Atabaş, Ali Cengizkan, Şükrü Erbaş, Özcan Karabulut**'dan oluşan grupla sohbete doyamıyorum. Bu sohbetlere kimi zaman, **abece** dergisinin yazı işleri müdürü **Osman Bolulu** da katılırdı. Ankara'da geçirdiğim ızdıraplı müsteşarlık günlerimin en tatlı anıları, bu grupla sohbetler sırasında oluşmuştu diyebilirim.

İşte bu çerçevede, **Mustafa Şerif Onaran** çok bastırınca, gerçekten hiç istemeye istemeye, yüzüm tutmadığı için, **"Nâzım Hikmet'in Sanatına Genel Bakış"** adlı oturuma başkanlık etmeyi kabul ettim.

Fakat daha işin en başında sorunlar çıkmaya başladı.

İlk sorun, toplantının yapılacağı salon konusunda ortaya geldi.

Mustafa Şerif Onaran, toplantı için konuştuğunda Bakan, hem destek vermiş, hem de sempozyumun, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasının salonunda yapılmasını istemiş.

Fakat, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, salon konusunda son derece kıskanç: Kendi konserleri dışında, başka hiçbir etkinliğin yapılmasını kabul etmiyor.

Gerekçeleri de oldukça sağlam: "Geçmişte de bu salon Türk Musikisi konserleri ve siyasal amaçlarla kullanılmak istendi. Oysa bizim provalarımız ve haftada iki konserimizle salon zaten tam kapasite ile kullanımda. Bizim dışımızdaki tek bir uygulama bile salonun denetiminin elimizden gitmesine yol açabilir" diyorlar.

Ben, tam iki arada, bir derede kaldım.

Sevgili **Mustafa Şerif**'e "Benim personelimin bir ilkesinin zedeleneceği toplantıya, Müsteşar olarak katılıp konuşma yapamam. Beni bağışlayın" dedim.

Fakat bu kez **Mustafa Şerif**'in ısrarı ile karşılaştım.

Ne **Hasan Hüseyin Akbulut** ve arkadaşları geriliyor, ne de **Mustafa Şerif Onaran** ısrarından vazgeçiyor.

Neyse, sonunda **Onaran** tekrar Bakanla görüşüp, CSO'nun muhalefetine hiç değinmeden, toplantının Devlet Tiyatrolarının Şinasi Sahnesi'nde (eski Çağdaş Sahne) yapılmasının, ulaşım, merkeziyet ve benzeri avantajlardan dolayı daha uygun olacağını söylemiş. Bakan da bunu kabul edince, ilk sorun çözüldü.

Bu Kez de Yaptığım Konuşma Sorun Oluyor!

Mustafa Şerif Onaran oturum başkanlığı yapacağım bölüm için, mutlaka bir de konuşma hazırlamamı istemişti.

Gerek **Nâzım**'ın yazdıklarını, gerekse **Nâzım** hakkında yazılan araştırma ve incelemeleri masamın üzerine yığdım ve o yoğun bürokrasiden zaman buldukça (kimi zaman geceyarısından sonra, kimi zaman sabahın erken saatlerinde) zaten önceden okumuş olduğum kitapları bir kez daha gözden geçirdim.

Nâzım'ın büyük şairliği yanında, gerek kişisel, gerekse siyasal yaşamı, ayrı ayrı birer roman konusu olacak kadar renkli ve doludur.

Ben, sanatını genel olarak gözden geçirirken, çok da başarılı olmadığı tiyatro ve roman gibi alanları bırakıp, sadece şiiri üzerinde durmayı ve şair kişiliği ile tüm yaşam serüveni arasında bir "karşılaştırma" yapmayı uygun buldum. Çünkü, bir yandan gerçek bir şiir dehası, öte yandan yurt özlemi ile yanıp tutuşan bir Türkiyeli, diğer yandan ise, ünlü bir komünistti.

Ama çok çelişkili bir yaşamı vardı: Örneğin Sovyetler Birliği'ne kaçtığı dönemde, oradaki Türkiye Komünist Partisi yöneticileri, "Troçkist" olduğu gerekçesiyle kendisine parti içinde doğru dürüst bir makam vermemişlerdi.

Örneğin, yurdunu çok sevdiği halde, yurt dışına kaçmak zorunda bırakılmış ve orada ölmüştü.

İlk şiir izlenimlerini, annesine âşık olan ünlü şair **Yahya Kemal**'den almıştı.

Yüreği, insan sevgisi ile doluydu.

Sonuç olarak, yurtsever, komünist, insancıl, dâhî bir şairdi. (Türkiye'de yurtseverlikle "komünistlik", pek çok kişi için zıt kavramlar olarak kabul edildiği için, bu sözlerim pek çok insana çelişkili gibi gelebilir. Ama ne yapalım ki, **Nâzım Hikmet** gerçeği böyle! Kabul etseler de, etmeseler de!)

İşte bu yargılarımı, kısaca ve çarpıcı biçimde aktaran, bir sayfalık bir konuşma hazırladım. Sonunu da, **Nâzım**'a layık bir biçimde bağlamaya çalıştım.

Sonradan üzerinde fırtınalar koparılan konuşma şöyleydi:

"**Nâzım Hikmet**'in sanatını anlamak, önce, **Nâzım Hikmet**'i anlamaktan geçer.

Nâzım, yalnızca edebi yapıtlarıyla değil, kendini ifade ettiği çeşitli anı ve izlenimleriyle de "şeffaf" bir kişiliktir.

Günümüzün moda deyimi "şeffaflık", ünlü bir sanatçının, üstün nitelikli bir edebiyat adamının adeta "yaşam ilkesi"dir.

Bu açıdan, **Nâzım Hikmet**'i çözümlemek, yalnızca bir "gözlem" ve "inceleme" sorunu olmaktadır.

Nâzım Hikmet'in yapıtlarına ve kendi ağzından yaşamına baktığımızda, şöyle bir hiyerarşik sıralama bana oldukça gerçekçi gözüktü.

Önce insandır

Sonra şairdir

Daha sonra vatanseverdir

En sonra da komünisttir

Bu yargımı, bu güzel sempozyumun değerli tartışmacıları önünde, sadece bir "varsayım", **tartışılacak bir yargı** olarak zikrettiğimi belirtmek isterim. Tartışmaları başlatmaktan başka bir amacım yok.

Şimdi düşüncelerimi biraz açayım:

"Önce insandır ". Sevgi doludur. İşte insan olmanın ilk niteliği!

Her şeyi, herkesi sever. İnsanları, kadınları, dostları, toprağı, devrimi ve en önemlisi yaşamı!

"Sonra şairdir". Bir insanın olabileceği en üst düzeyde duyarlıdır. Bu duyarlığını, edebiyatın en üstün dallarından birinde, şiirde dile getirir.

Tüm edebiyat dalları arasında şiirdir onu topluma aktaran. Tüm öteki dallar, şairliğinin duyarlığı, öz ve biçim bütünlüğü ve ahengi yanında, ikinci planda kalır.

"Daha sonra vatanseverdir". Doğduğu, geliştiği, ailesel ve duygusal köklerini borçlu olduğu toprağı asla unutmaz.

Deyim yerindeyse, "Ah vatanım" diyerek verir son nefesini.

Paradoksal gözükecek ama, o vatanın kurtuluşu uğruna verdiği savaş sonunda, vatanını bile terk etmek zorunda kalmış, vatanı uğruna en büyük bedeli ödemiştir.

"En sonra da komünisttir". Komünistliği en sonradır. Aslında "disip-

linsiz" bir komünisttir. Paradokslar adamıdır **Nâzım Hikmet**. Kendi bildiği, kendi duyduğu biçimde komünisttir. Bu nedenle de, dönemin resmi komünist partisi tarafından hep itilip kakılır.

Evet: Bence hiyerarşik olarak önce insan, sonra şair, daha sonra vatansever ve en sonra da komünistti ama insanlık için o artık sadece bir şairdir: İnsanlığı, vatanseverliği ve komünistliği şiirlerinde yaşayan bir abide.

Böylece belki de, "önce şairdir, en sonra da şiirdir" demek, tarihe daha uygun bir yargı olur!"

Böylece bu konuşmamı, "**Nâzım** şiir gibi bir insandı" mesajı ile noktalamaya çalışmıştım.

Nâzım, Şiirlerini Rüştü Asyalı Okusun Diye mi Yazmış!

Sempozyumun, benim, yoğun işlerim dolayısıyla katılamadığım sabahki açılış oturumunda **Vecihi Timuroğlu** Bakanı, yüzüne karşı, **Said-i Nursi** ile **Nâzım'ı** kıyasladığı ve bir tuttuğu için, açıkça eleştirmiş. **Said-i Nursi**'yi kütüphanelere sokmanın ve bunu özgürlük adına ilan etmenin demokrasiye hizmet olmadığını söylemiş. Bakan da kalkıp cevap vermiş. Hava bir hayli gerginleşmiş.

Öğleden sonra oturumu başlarken, arkadaşlar bana bu durumu aktardılar.

Bunun üzerine ben, biraz rahatlatıcı ve esprili bir başkanlık yapmaya karar verdim.

Her oturumdan önce, Devlet Tiyatrosunun değerli sanatçısı **Rüştü Asyalı, Nâzım**'dan dizeler okuyordu! Ama ne okuyuş! Gerçekten hem çok duyarak, hem de çok güzel yorumlayarak okuyordu.

Rüştü Asyalı, mükemmel sesi, sağlam tiyatro bilgisi ve iyi oyunculuğu ile, çok sevdiğim bir kişiydi. Üstelik benim askerlik arkadaşımdı. Tuzla piyade okulunda, 1972 yılında **Uğur Mumcu, Uluç Gürkan**, ben, hep birlikte, bir altı ay geçirmiştik. Çok da güvenilir bir kişiliği vardı.

Benim oturum başkanlığımdan önce de **Rüştü Asyalı, Nâzım**'ın o etkileyici dizelerinden örnekler okudu.

Söz bana gelince, oturumu başlatmadan ve kendi konuşmamı yapmadan önce, **Yahya Kemal** ve babam **İhsan Kongar** arasında geçen bir olay ile paralellik kurarak, **Rüştü Asyalı**'ya bir gül attım!

Böylece ortalığı, olanaklı olduğu ölçüde yumuşattım.

Sonra da çok kısa olan bildirimi, kâğıttan okumadan, doğaçlama biçimde sundum.

O sırada hemen hemen hiçbir ters tepki gelmedi.

Benden sonra, **Alpay Kabacalı** ve **Konur Ertop** tarafından, **Nâzım Hikmet**'in Türk ve dünya edebiyatındaki yeri tartışıldı. Daha sonra **Füsun Akatlı, Nâzım Hikmet**'in romancılığını, **Süreyya Karacabey** de **Nâzım Hikmet**'in tiyatrosunu anlattı.

Oturumu bitirip çıkarken, herkes, (bermutat) renkli bir oturum oluşturduğumuz için bizi tebrik etti. Yalnız bir kişi, " **Nâzım**'ı nasıl bölersiniz ?" diye benim konuşmama serzenişte bulundu.

Aydınlık Saldırıya Geçiyor!

3 Şubat 1994 tarihli **Aydınlık** gazetesi, "**Kongar**'a göre **Nâzım** 'disiplinsiz komünist' " manşetiyle bir haber yayımladı.

Haberin alt başlığı "Devletin ve devletin eteğindeki kimi liberal solcuların **Nâzım Hikmet**'i 'evcilleştirme' çabalarının son örneği, önceki gün Ankara'da sona eren ve Edebiyatçılar Derneği tarafından düzenlenen '**Nâzım Hikmet** Günleri'nde yaşandı" idi ve şöyle devam ediyordu:

"Devletin ve devletin eteğindeki kimi liberal solcuların **Nâzım Hikmet'i 'evcilleştirme'** çabalarının son örneği, önceki gün Ankara'da sona eren ve Edebiyatçılar Derneği tarafından düzenlenen **'Nâzım Hikmet Günleri'**nde yaşandı.

Toplantının ikinci ve son günü **'Nâzım Hikmet'in Sanatına Genel Bakış'** başlıklı bildirisini sunan Kültür Bakanlığı Müsteşarı **Emre Kongar, Nâzım Hikmet**'in aslında **'disiplinsiz bir komünist'** olduğunu iddia etti. **Nâzım Hikmet**'in sanatını anlamanın, önce **Nâzım Hikmet**'i anlamaktan geçtiğini belirten ve **Nâzım'ın 'önce insan, sonra şair'** olduğunu vurgulayan **Kongar,** sıralamayı şöyle sürdürdü : **'Daha sonra vatanseverdir. En sonra da komünistti ama insanlık için o artık sadece bir şairdir. İnsanlığı, vatanseverliği ve komünistliği şiirlerinde yaşayan bir abide'** dedi.

Nâzım'ın **'Ah vatanım!'** diyerek son nefesini verdiğini kaydeden **Kongar,** şiirlerinde kendisini **'Sevdalınız komünisttir'** diye tanıtan şairin komünistliği konusunda da şunları söyledi:

'Komünistliği en sonradır. Aslında disiplinsiz bir komünisttir. Paradokslar adamıdır Nâzım Hikmet. Kendi bildiği gibi, kendi duyduğu biçimde komünisttir. Bu nedenle de dönemin resmi Komünist Partisi tarafından hep itilip kakılır.'

Kongar, konuşmasında, **Nâzım'ın 'en sonra da komünist'liğinin,** hangi süre içinde **'hiç komünist olmamıştı'**ya çevrileceği konusunda ise bir şey söylemedi! "

Görüldüğü gibi, makale benimle alay ederek bitiyordu. Yazan belli değildi. "Kültür-Sanat Servisi" imzası ile yayımlanmıştı.

Haberi ve yorumu yazan herhalde çok genç biri idi. Çünkü herkes bilir ki, Türkiye Komünist Partisi yöneticileri, onu Moskova'ya "Troçkist" diye ihbar etmişlerdi. Bu nedenle de, çok istemesine karşın, bir türlü resmi Türkiye Komünist Partisi içinde aktif bir üst düzey yönetici rolü alamamıştı **Nâzım Hikmet.**

Benim sadece **Nâzım'**ı daha iyi anlamaya yardım etmek kaygısı ile yaptığım konuşma, doğrudan komünizme saldırı ve **Nâzım'**a hakaret olarak algılanmıştı.

Oysa, gözden kaçan çok önemli bir nokta, **Nâzım Hikmet** döneminde de her dönemde olduğu gibi, komünistliğin bir inanç sorunu olmasına karşılık, "disiplinin" bir parti sorunu, yani TKP ile uyum sorunu olmasıydı.

Ben sadece, **Nâzım'**ın TKP ile uyum içinde olmadığına işaret etmek istemiş, ama tartışmayı uzatmamak için TKP'yi eleştirmemiştim.

Nâzım Hikmet'in o dönemdeki Türkiye Komünist Partisi yöneticileriyle uyum içinde olmadığı çok iyi bilinirken, bana yapılan saldırıları, her inanç sistemi içindeki bağnazların, **Nâzım** ve komünizm konusunda da varlıklarının bir kanıtı olarak algılıyorum.

Bir yazar, yine **Aydınlık'**ta, 4 Şubat'ta bana, "Sayın Hocam, **Nâzım'**ın aslında bir sosyal demokrat olduğunu ne zaman ilan etmeyi düşünüyorsunuz?" diye soruyordu.

Bütün bunlar da, **Nâzım'**ı daha iyi anlamak amacıyla, getirdiğim bir tartışma önerisinden kaynaklanıyordu.

Sanıyorum, saldırıları tahrik eden nokta, benim Kültür Bakanlığı Müsteşarı olmamdı.

Derhal "devletin eteğindeki kimi liberal solcular" yaftası asılmıştı **Mustafa Şerif Onaran** ile arkadaşlarının boynuna.

Nâzım'ı "evcilleştirmekten" söz ediliyordu. Hatta bir yazar, bir zamanlar şiirlerinden siyasal mesajlarının ayıklanması önerisinin yapıldığını bile anlatıyordu.

İşin ilginç yanı, saldırının TKP'nin en büyük ideolojik ve siyasal düşmanı olan **Aydınlık** tarafından yapılmış olmasıydı.

Sanıyorum, **Aydınlıkçılar, Nâzım**'ın, "TKP çizgisine göre disiplinsiz" diye nitelenmesini, kendi siyasal ve ideolojik çizgileri açısından kabul edilemez görmüşlerdi de, bana onun için çok saldırdılar.

Yani onlara göre, TKP çizgisi yanlış olduğu için, bu çizgiye uygun olmamak "disiplinsizlik" nedeni değildi.

Böylece, Sovyetler Birliği'ndeki Stalinist uygulamaların göçmüş olmasının, komünizmin sonu olmadığını söyleyen bana, Stalinist uygulamalara karşı çıkmakla ün yapmış olan eski Maoistler, bir güzel de haddimi bildirmiş oldular!

Hani adam demiş ya, "Hayatta beni bir kişi anladı, o da yanlış anladı", ben de **Nâzım Hikmet** konusunda öyle oldum.

Ama bugün de olsa, o konuşmayı aynen yaparım. Belki dönemin koşullarına ve **Nâzım** ile TKP ilişkilerine biraz daha ayrıntılı eğilirim. Belki ilk gençliği sırasında, annesine âşık olan **Yahya Kemal**'den nasıl etkilendiğini ilk şiirleriyle de gösteririm... Ama aynı konuşmanın altına bugün de imzamı atarım! Orada yaptığım tek şey, **Nâzım**'ı analitik olarak ele almaktı! Çok da iyi ettiğim kanısındayım. Çünkü bugüne dek söylenmiş beylik lafları tekrarlamak, (sadece **Nâzım** konusunda değil, her konuda) bana yakışmaz diye düşünüyorum. Ya konuşmazdım. Ya da konuşuyorsam, "söyleyeceğim bir şeyler var" demekti.

"**Nâzım** bölünmez" diyenlere, "Peki öyleyse niçin şairliğini ayrı, tiyatrocuğunu ayrı, romancılığını ayrı inceliyorsunuz?" diye sormazlar mı?

Bilim, toplumun, insanın, kısaca yaşamın karmaşıklığını çeşitli düzeylerde soyutlayarak irdeleyen ve inceleyen, böylece belli modeller ve kurallarla toplumsal ve insani gerçeğe ulaşan bir çaba değil midir?

Bilimsel yani soyutlayıcı ve analitik (tabii sonra da sentezci) bir çaba ile **Nâzım** gibi bir dehayı incelemek, neden bu kadar saldırıya uğrasın?

Bunun yanıtı "bağnazlık"tır. Yani eski Türkçe ile "softa"lık.

Softalar, yalnız dinde değil, her düşünce sisteminde, her inançta olabilir. Bana saldıranlar da, kendilerince benim "yanlış" yaptığımı düşünenlerdi.

Ama şurada bir terslik vardı: Kimse, TKP ile **Nâzım**'ın ilişkisine değinmiyor, yani **Nâzım**'ın "disiplinsiz komünist" olduğu tespitini çürüt-

müyor, sadece benim yanlış olduğumu söylüyorlardı. Bana saldıranlar için ne kadar mantıksız bir durum.

Rüştü Asyalı'nın Kurtarıcılığı ve Edebiyatçılar Derneği'nin Yürekliliği

Aydınlık gazetesinde bu konuda yayımlanan son makale, tartışmayı tatlıya bağladı.

Makalenin adı "**Nâzım,** bu şiirleri Rüştü Asyalı okusun diye mi yazmış?" idi ve benim yukarda anlattığım olayı hikâye ediyordu:

'**Nâzım Hikmet Günleri**'nin sunuculuğunu, Devlet Tiyatrosu sanatçılarından **Rüştü Asyalı** üstlenmişti. Yılların sanatçısı **Asyalı,** ayrıca oturumlar arasında **Nâzım**'dan şiirler okudu. Otuz yıldan beri **Nâzım**'ın şiiriyle içli dışlı olan **Rüştü Asyalı**'nın güçlü yorumu ve yapaylıktan arındırılmış doğal söylemi, gerçekten de olağanüstü güzellikteydi. Oturum Başkanı Prof. Dr. **Emre Kongar** da, bu güzelliği övmek için cömert davrandı:

'Dostumuz **Asyalı**, yorumunda o kadar başarılıydı ki, sanki **Nâzım** bu şiirleri, **Rüştü Asyalı** okusun diye yazmış!'

Emre Kongar, bu sözleri söyledikten sonra, hemen bir anısını anlattı:

'Çocukluk günlerimden anımsarım... **Yahya Kemal,** zaman zaman bize geldiğinde babama şiirlerini okutur, sonra da, **"İhsancığım, o kadar güzel okudun ki, sanki bu şiirleri sen okuyasın diye yazmışım!"** derdi. Sonradan öğrendim ki, **Yahya Kemal,** şiirlerini okuttuğu herkese aynı sözleri söylermiş!'

Emre Kongar dönemin önde gelen aydınlarından olan babası **İhsan Kongar**'la ilgili bu anısını aktardıktan sonra, yeniden **Rüştü Asyalı**'ya dönerek şu eklemeyi yaptı:

'Tabii, senin durumun farklı!.. Sen gerçekten, **Nâzım**'ın da seveceği biçimde okudun şiirleri... Bunu, gönül almak için söylemiyorum.'

Rüştü Asyalı, Kültür Bakanlığı Müsteşarı'nın bu onurlandırıcı sözlerine teşekkür ettikten sonra şöyle dedi:

'Ben de bu övücü sözlere, **Nâzım** ustanın bir **"Hamiş"**iyle (dipnotuyla) yanıt vermek istiyorum. Belleğimde kaldığına göre, 1930'larda yazdığı taşlamalardan birinin altına **Nâzım,** şöyle bir **"Hamiş"** eklemişti: **"Bu şiirin kâfi derecede kuvvetli olmadığını muterifim** (itiraf ediyorum). Ama, kabahat bende değil, ilham edende!" Ben de **Nâzım**'ın bu sözlerinden esinlenerek diyorum ki, okuduğum şiirlerin yorumunda başarılı olabilmişsem, hüner bende değil, eserin kendisinde! Yani, söyleyene değil, söyletene bakın!..'

Rüştü Asyalı'nın bu alçakgönüllü davranışı, izleyenlerden, en az güçlü şiir yorumları kadar büyük alkış topladı..."

Böylece **Rüştü Asyalı**'nın kişiliğinde, **Aydınlık** gazetesi ile (hele babam için söylenen güzel sözlerden sonra) barışmış oluyorduk.

Fakat bu kez Edebiyatçılar Derneği, olayın peşini bırakmak niyetinde gözükmüyordu.

Dernek, Genel Sekreter **Şükrü Erbaş** imzası ile **Aydınlık** gazetesine bir açıklama yolladı.

Açıklamada şöyle deniliyordu:

" Derneğimizin 30-31 Ocak 1994 günlerinde düzenlediği 'Nâzım Hikmet Günleri' ile ilgili olarak, gazetenizin 3 Şubat 1994 tarihli sayısında "Kültür Sanat Servisi" kaynaklı bir haber yayımlandı.

İki gün boyunca 5 ayrı oturumda, 25 bildirinin sunulduğu ve bu alanda bugüne kadar yapılan en kapsamlı etkinliğin, yalnızca Sayın **Emre Kongar** ve **Konur Ertop**'un konuşmalarından parçalar alınarak, 'devletin eteğindeki liberal solcular', '**Nâzım**'ın evcilleştirilmesi' gibi nitelemelerle verilmesi bizi çok şaşırtmıştır.

Sizin çok daha iyi bilmeniz gereken gazetecilik mesleğinin ahlaki değerleri açısından şaşırtmıştır; Nâzım Günleri'nin amaç ve bütünlüğü açışından şaşırtmıştır; haberi kaleme alan kişi ya da kişilerin – isim belli değil – niyeti ve 'devrimci' düşünceleri açısından şaşırtmıştır.

Bugüne kadar devletin ilgisizliğinden ve tutumundan yakınan bizler, devlet bir parça sahip çıkınca anlaşılmaz bir kaygıyla bu kez de buna karşı çıkıyoruz. Evet, Nâzım Günleri Kültür Bakanlığı'nın değerli katkılarıyla düzenlenmiştir. Ancak hiçbir şekilde konuşmaların içeriği konusunda bir sınır, bir kısıtlama söz konusu olmamıştır, olamazdı. Böyle bir şeyi düşünmek, derneğimizin üyeleri ve yöneticileri ile sempozyuma katılan çok değerli yazar ve bilimadamlarımıza yapılabilen en büyük ayıptır.

Sizin de bileceğiniz gibi bir sempozyumda, sempozyumun tanımı ve özelliğinden ötürü, ne düzenleyenlerin, ne de konuşmacıların, yapılacak konuşmaların içeriğine bir müdahalesi söz konusu olamayacağı gibi, dile getirilen tüm düşüncelere katılması da beklenemez. Sempozyumun bütünü izlenseydi ya da kitap haline getirilen bildiriler okunsaydı – doğrusu buydu ve kitap, orada gazetecilere armağan olarak verilmişti – konu ve konuşmacılar olarak nasıl bir geniş yelpazeye yayıldığı görülecekti.

Nâzım'la ilgili çalışmalardan, şiirindeki biçimsel yapı özellikleri, insan sevgisi, ruhsal yapı özellikleri, çağdaşlık düşüncesi, devrim ve toplum kavrayışı, ilerleme teması, dünya kavrayışı ve düşünce yükü gibi konularla, 'insan-şair-vatansever-komünist' **Nâzım** olabildiğince bir bütünlük içinde işlenmiştir. Kitap olarak 172 sayfayı bulan konuşmaları, bilerek ya da bilmeden atlayarak, cımbızla çekilmiş cümlelerle sempozyumu saptırmak ve suçlamak, bırakın Kültür Bakanlığı'nın katkıları ile derneğimizin iyi niyeti ve çabasını, **Nâzım**'ın kişiliğine bir saygısızlıktır. Yazınızda kullanılan 'evcil' sözcüğü ise, gerek hakiki, gerekse mecazi anlamıyla **Nâzım**'a karşı kullanılabilecek yakışıksız ve talihsiz bir nitelemedir."

Bu yazıda özellikle dikkati çeken nokta, "insan-şair-vatansever-komünist" **Nâzım,** olabildiğince bir bütünlük içinde işlenmiştir" tümcesiydi.

Böylece Edebiyatçılar Derneği, benim yaklaşımımın önyargısız bir "bilimsel çaba" olduğunu vurguluyor ve bunu "bütüncül" bir görüş olarak benimsediğini ve desteklediğini belirtiyordu.

Sonuç olarak, Türkiye o denli kısır ki, hakkımda bana haksızlık yaparak da olsa yazı yazanlar başta olmak kaydıyla, bu konuda tebliğ verenleri, toplantıyı düzenleyenleri ve yazı yazarak ilgi gösterenlerin tümünü yürekten kutluyorum.

Toplantının tebliğleri bir kitap olarak basıldı. Merak edenler, Ankara Edebiyatçılar Derneği'nden *Nâzım Hikmet* adlı kitabı temin edebilir.

O zaman gerçeğin farklı yönlerini daha iyi yakalama fırsatına kavuşurlar.

Değerli yazar ve düşünür **Afşar Timuçin**'in düzenlediği bu sempozyum ve onun kitabı, sanıyorum **Nâzım Hikmet** konusunda bugüne dek üretilmiş olan çalışmaların en kapsamlılarından ve en güzellerinden biridir.

Refik Erduran'ın ve Attila İlhan'ın Tanıklığı

Bu satırları yazarken, ünlü şairimiz ve romancımız **Attila İlhan**'ı arayıp, **Nâzım Hikmet** ile TKP arasındaki ilişkileri bir kez daha sordum.

Attila İlhan, Nâzım'ı ilk suçlayanın **Şefik Hüsnü** olduğunu, **İ. Bilen**'in ise, daha sonra devreye girdiğini hatırlattı.

Bir başka ilginç anıyı **Nâzım**'ı bir sürat motoru ile bir Romen şilebine götüren **Refik Erduran,** sempozyum gecesi verilen yemekte anlattı:

Refik, o sırada **Nâzım**'ın kız kardeşi ile çıkmaktadır. Onu yurt dışına kaçırma işini de **Refik** üstlenir. Bir motor ayarlar ve **Nâzım**'la birlikte boğazdan Karadeniz'e doğru yola koyulur. Motor bir süre sonra, Karadeniz'e doğru gitmekte olan bir Romen şilebine yaklaşır ve **Nâzım**'ı şilebe çıkarmak isterler. Kaptan, Moskova'ya sorar. Yanıt bir türlü gelmez. Motorun benzini tükenmektedir. **Refik, Nâzım**'a, kaptana para vermeyi teklif eder. **Nâzım,** buna çok kızar: "Bunlar rüşvetle iş yapmazlar" der. Neyse sonunda Moskova'dan izin gelir de, **Nâzım** benzin bitmeden şilebe çıkar!

Bu arada **Refik Erduran**'ın kullandığı sürat motorunun, o dönemin ünlü zenginlerinden **Malik Yolaç**'a ait olduğunu da anımsatmalıyım!

Türkiye, ne ilginç bir ülke dostlar!

Bu ülkede yaşamanın tadına varmasını bilmek gerek!

KOLTUK DEĞNEĞİYLE AYAKTA DURAN YEŞİLÇAM VE SİNEMA YASASI

Müsteşarlığa başladığım ilk günlerde İstanbul'da Atatürk Kültür Merkezi'nde Bakanın başkanlığında bir toplantı yapıyorduk.

Toplantı bittikten sonra Bakan döndü ve Bakanlık kadrolarını eleştirerek, "Şu anda sinema konusunda Bakanlığa başladığım noktanın gerisindeyiz. Önce başladığımız noktaya, yani sıfır noktasına erişeceğiz. Ondan sonra yeni mesafeler alacağız" dedi.

Gerçekten de akıl almaz bir biçimde Bakanlık ile İstanbul'daki film çevreleri ve pek doğal olarak Yeşilçam, birbirlerine girmiş gözüküyordu.

Oysa Bakanlık, hem sinema endüstrisine doğrudan para yardımı yapan uygulamaları, hem de yeni yasa konusunda tüm ilgililerle danışarak çalışmalarını sürdürüyordu.

Yani, sinemacıların kendi aralarındaki küçük rekabet sürtüşmeleri dışında, Bakanlık ile İstanbul arasında ciddi bir sorun nedeni yoktu ortada.

Bakanın ciddi bir yakınma yansıtan sözleri üzerine konuya yakından baktım.

Ben zaten İstanbullu olduğum için, bazı dedikodular, Müsteşarlığa başlamadan önce de kulağıma geliyordu.

Sinemanın Bunalımı

Türkiye'de sinema bir bunalım içindeydi.

Bu bunalımın ana nedeni, film maliyetlerinin yükselmiş olması yanında, kaliteli film yapımının gerek teknik açıdan, gerekse izleyici talebi bakımından, artık çok zor hale gelmiş olmasıydı.

Aslında Türkiye, özellikle yönetmenler açısından, çok şanslı bir ülkedir. **Yusuf Kurçenli**'sinden **Atıf Yılmaz**'ına, **Ömer Kavur**'undan **Yavuz Özkan**'ına, **Sinan Çetin**'inden **Nesli Çölgeçen**'ine, **Ali Özgentürk**'ünden **Bilge Olgaç**'ına kadar, şu anda aklıma gelen ve gelmeyen pek çok uluslararası nitelik ve yetenekte sinema adamımız vardır.

Ama ne yazık ki, sanat yeteneği bir endüstriyi kurtarmaya yetmiyor...

İçinde bulunulan bunalımı aşmak üzere Kültür Bakanlığı, pek çok filme maddi destek sağlıyordu.

Bu destek, aslında Bakanlık dışı kuruluşların temsilcilerinin çoğunlukta olduğu bir komisyon tarafından dağıtılıyordu. Başkanlığını da Müsteşar Yardımcım **Gülşen Karakadıoğlu** yapıyordu.

1992 yılında Türkiye'de çevrilen filmlerin yüzde sekseninden fazlası, Kültür Bakanlığı'ndan destek alarak çevrilmiş filmlerdi.

İşte bu denli yaygın bir desteğe ve yasa çalışmalarındaki tüm iyi niyete karşın, Bakanlık ile İstanbul'un arasının niçin bozuk olduğunu anlamak zordu.

Konunun, Türk sinemasının içinde bulunduğu bunalımla filan ilgisi yoktu.

İki ana kaynak vardı sorunun temelinde.

Önyargılar

Biri, İstanbul'da bazı çevrelerin (kişi ve grupların), SHP'nin denetimine giren Kültür Bakanlığı'na karşı siyasal olarak (eski iktidar olan ANAP lehine), tavır almış olmalarıydı.

Bu önyargılı saldırıya karşı, adil, objektif, sinema sektörüne destek veren uygulamaları sürdürmekten başka bir önlem almak olanaklı değildi.

Ben bir de, eski hocalık ve gazetecilik ilişkilerimi zorlayarak, bu çevrelere, Bakanlıkla haksız yere zıtlaşmanın ne ülkeye, ne de kendilerine yarar sağlayacağına ilişkin samimi mesajlar yolladım. (Bunların ne denli etkili olduğu hakkında hiçbir izlenimim bugün bile yok.)

İkinci neden ise, doğrudan bizden kaynaklanıyordu.

Sinema ilişkilerini emanet ettiğimiz genel müdür vekili, gerek yasa çalışmalarında, gerekse parasal destek sağlama faaliyetlerinde, İstanbul ile gereksiz ve anlamsız bir gerginlik ve çatışma ilişkisi içine girmişti.

Aslında kendisi, benim eskiden tanıdığım, sevgi ve saygı duyduğum bir insandı.

Fakat görev görevdir: Bu yanlışlığı saptar saptamaz, Bakanla konuşup onayını aldım ve kendisinin istifasını istedim. Bu arkadaş, sonradan bana amansız savaş açan Bakan danışmanlarından biri oldu.

Ayrıca Bakandan ve benden izin alınmadıkça, sinema konularında Bakanlık dışı örgütlerle tüm sözlü ve yazılı temasları yasakladım.

Böylece, İstanbul ve Yeşilçam ile Bakanlık ilişkilerini, bir ölçüde de olsa, denetim altına alabildik.

Sonrası bence, Bakanlık açısından, (kamuoyunun bir türlü teslim etmediği) tam bir başarıdır. Ama tabii sorunları yapısal olan Türk Sinemasını kurtarmak için, asla yeterli değildir.

Bugünkü koşullar altında mükemmele yakın bir yasa taslağı hazırladık.

Ayrıca, parasal destek ciddi boyutlarda sürdü. Film endüstrisi, büyük ölçüde (ne yazık ki) Kültür Bakanlığı desteği ile ayakta duruyor.

Üstelik, bu iki başarı da Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü'nün talihsiz genel müdürlük öyküsüne karşın gerçekleşti.

Hepsini sıra ile anlatayım.

Sinema Genel Müdürlüğü'nün Zorluğu

Göreve başladığımda Sinema Genel Müdürlüğü görevi önerilen **Vecdi Sayar**, bunu kabul etmemiş, önce, yetenekleri ve bürokratik kademesi tartışmalı olan bir şube müdürü, daha sonra da, bir bakan danışmanı vekaleten genel müdür olarak görevlendirilmişti.

Bu danışman arkadaşımız, biraz sert ifadeli ve yaşadığı gerçeklerle kafasındaki beklentileri kimi zaman birbirine karıştıran, ama esas olarak da saygın bir kimliği ve kişiliği olan bir insandı.

İstanbul çevreleri ise, bir kesimi zaten olumsuz anlamda önyargılı, öteki kesimler ise, fazla hassas olduğu için, gereksiz ve anlamsız gerginlikler ortaya çıkmış ve kendisi görevden ayrılmıştı.

Yerine güzel insan, değerli sinemacı **Mahmut Tali Öngören**'i atamaya karar verdik.

Öngören, görevi başta kabul de etti. Fakat, son anda teknik bir nedenden ötürü, vazgeçti.

Ondan sonra yine uzun süren ve yerini doldurabilme sorunları yaşanan vekalet dönemi.

Nihayet **Mehmet Ege**, Sinema Genel Müdürlüğünü kabul etti.

Mehmet Ege, son derece kişilikli ve değerli bir insandı.

Bir ara **Bozkurt Kuruç** görevde iken, Tiyatro Genel Müdürlüğü için önerilmiş, fakat sonradan, Cumhurbaşkanı rahmetli **Özal**'ın karşı çıkması üzerine adaylıktan çekilmişti.

Gerçekten, sinema sektörüne ve sektör ile Bakanlık ilişkilerine bir çeki düzen verecek güzel projeler oluşturdu.

Mehmet Ege de, babası saygın politikacı **İskender Cenap Ege** gibi, "gerçek devlet adamı" ciddiyetine sahipti.

Onunla, projelerini konuşurken gerçekten umut doluyordum.

Ne yazık ki, göreve başladıktan çok kısa bir süre sonra istifa etti.

Hem de bana haber bile vermeden.

Daha önce bazı sıkıntıları olduğunu söylemiş, ben de, "Dişinizi sıkın, hepimiz sıkıntıdayız!" demiştim.

Sonradan "merhaba"ya geldiğinde, zarif bir biçimde, benden habersiz ayrıldığı için özür diledi.

"Çok sıkılmıştım. Sizin de ayrılmama karşı olduğunuzu biliyordum. Onun için haber vermedim" dedi.

Mehmet Ege'nin sıkıntılarını biliyordum.

Hepsi haklı ve gerçekten aşılması çok zor, hatta "aşılamaz" sıkıntılardı.

Onunla uzun süre çalışma fırsatı bulamadığım için üzgünüm.

Mehmet Ege'den sonra, uzun süre yine vekalet dönemi başladı.

En sonunda ciddi, çalışkan, dürüst, değerli bürokrat **İhsan Yüceözsoy**'un atanmasıyla, Sinema Genel Müdürlüğü sorununu çözdük.

İşte biz, böyle talihsiz bir genel müdürlük serüvenine karşı, sinema alanında çok olumlu işler başardık.

Bunun en önemli nedenlerinden biri, Müsteşar Yardımcısı **Gülşen Karakadıoğlu**'nun üstün çabaları, öteki de Bakanın sinema sektörüne, sektörün hissedebildiğinin çok ötesinde destek vermesiydi.

Bu iki faktör bir arada, önce, gerçekten mükemmele yakın bir sinema yasa tasarısı ortaya çıkardı.

Yeni Sinema Yasa Tasarısı

Bizim kısaca "sinema yasa tasarısı" dediğimiz, tam ismi "Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu" olan tasarı, bir yandan sansürü tümüyle kaldırıyor, öte yandan vali ve kaymakamların karakûşî kararlarla film yasaklamalarını önlüyor ve ayrıca, hem ciddi bir fon oluşturuyor, hem de korsanlığın önüne geçiyordu.

Yasanın son şeklini, sevgili dost rahmetli **Onat Kutlar**, Emek ve Akün sinemalarının sahibi **İsmet Kurtuluş**, ünlü yönetmenler **Atıf Yılmaz** ve **Memduh Ün**, değerli sanatçı **Halil Ergün**, ünlü hukukçu **Çetin Özek** ve **Gülşen Karakadıoğlu** ile birlikte yaptığımız bir toplantıda vermiştik.

Yalnız, yurt dışında olduğu için **Atilla Dorsay** toplantıya katılamamıştı.

Sonra da, tasarının açıklandığı ilk toplantıda, (haklı olarak) kendi fikrinin alınmadığını belirterek, Bakanlığa sitem etti.

Bakan toplantıyı açmış, sonra da "Hadi bakalım, tasarıyı bugün artık sonuçlandırın" diyerek, başkanlığı bana bırakmıştı.

O gün, zaten olgunlaşmış bulunan taslağı bitirmek için olağanüstü bir çalışma yapmıştık.

Ben toplantıya katılanlardan bir tek **Memduh Ün**'ü iyi tanımıyordum.

Ötekiler zaten çok iyi arkadaşlarımdı.

İşte bu grupla, önce sansür sorununu çözdük.

Filmleri önce "18 yaşın altındakilerin göremeyeceği", "15 yaşın altındakilerin göremeyeceği" ve "herkesin görebileceği" filmler olarak üç kategoriye ayırdık.

Fakat bu kategoriler, ağır şiddet ve pornografik film sorununu çözmüyordu.

Bunun üzerine ben, "sınıflandırma dışı" diye yeni bir kategori oluşturmamızı ve bunu, gerek mali, gerekse hukuki olarak çok ağır yaptırımlara bağlamamızı önerdim.

Çetin Özek Hoca da bu önerimi destekledi.

Böylece, pornografik olan veya aşırı şiddet içeren filmleri, mali açıdan iyice zorladık. Bunlar, kayıt tescil sırasında normal filmlerden beş misli fazla ücret ödeyecekler, TV'de ancak 24.00'ten sonra ve belli bir ücret karşılığı gösterilebilecekler ve sinemada gösterilmeleri sırasında fotoğraflı afiş kullanamayacaklardı.

Sansürü tümüyle kaldıran bu çözüm, bir yandan çağdaş bir "sınıflandırma kurulları" sistemi getiriyor, öte yandan sektörün desteklenmesi için ciddi bir fon oluşturuyordu.

Sınıflandırma kurullarında (ki üç kişiden oluşuyordu), bir ruh sağlığı uzmanı bulunması zorunluydu.

Bu kurulun kararlarına itiraz mercii olan üst kurul ise, bir ruh sağlığı uzmanı, bir hukukçu, bir sinema kesimi temsilcisi, kitle iletişimi kesiminden bir temsilci, sinema-televizyon ya da iletişim bilimleri alanından bir üniversite hocası, ayrıca sosyal bilimler alanından bir hoca daha ve Kültür Bakanlığı'nın belirleyeceği bir kişiden oluşuyordu.

Gerçekten "bilimsel" bir üst kurul oluşturmuştuk ve hepimiz bununla iftihar ediyorduk.

Aslında çeşitli yönleriyle mükemmele yakın bir yasa tasarısı hazırlamıştık.

Nitekim, Mecidiye Köşkü'nde yasa tasarısının esaslarını açıkladığımız basın toplantısında hiçbir ciddi eleştiri almadık.

Grubu oluşturan iki değerli yönetmen, bir parlak hukukçu ve sinema sahiplerini ve emekçilerini temsil eden arkadaşlar, gerçekten sektörün sorunlarını iyi yansıtmışlardı.

Bu arada, özellikle **Memduh Ün** ile **Atıf Yılmaz**'ın çok yararlı olduklarını vurgulamalıyım.

Toplantının sonunda sevgili dostum, heyecanlı ve olumlu insan **Halil Ergün** (**Abdi İpekçi**'yi canlandırdığı filmin galasında **Erdal İnönü** ile birlikte çektirdiğimiz, üzerinde kendisinin de imzası olan, üçlü fotoğrafı hâlâ özenle saklıyorum), çok ciddi bir uyarıda bulundu: "Biz burada yeni bir sinema yasası yapıyoruz ama sektörün sorunlarına, örgütlenme ve sosyal güvenlik açısından çözümler önermiyoruz" dedi.

Çok haklıydı.

Halil Ergün, Bakanlık Danışmanıydı.

Derhal, "Müsteşar olarak, seni bu konuda çalışma yapmak üzere görevlendiriyorum" dedim.

Sevgili **Halil Ergün**, Müsteşarlığım boyunca beni hep eleştirerek, "Hocam o makamda oturuyorsun, ama sorunların çözümüne yeterince katkıda bulunamıyorsun" derdi. (Bence haklıydı da.)

Bugün kendimi özellikle eleştirdiğim sıralarda şu soruyu da sormadan geçemiyorum: Acaba arkadaşlarım üstlerine düşeni ne ölçüde yaptılar? Bana ne denli yardımcı oldular? **Halil Ergün**, benim dışımdaki arkadaşlarımın ve özellikle kendisinin, sorunların çözümüne katkıları hakkında ne der?

Şimdi bu satırları okurken yine güldüğünü ve beni eleştirdiğini duyar gibi oluyorum **Halil Ergün**'ün. Ama bana çuvaldızı batırırken, kendine de iğneyi batırmayı hiç denedi mi acaba?

Tasarıyı kamuoyuna açıklamış ve Başbakanlığa yollamıştık.

İçişleri Bakanlığı, vali ve kaymakamların film yasaklama yetkisinin kaldırılmasına karşı çıkmıştı.

O noktada Bakan direndi.

Sonunda yasa tasarısı, vali ve kaymakamların yasaklama yetkisini, mahkemeye başvurma yetkisine çevirerek kaldıran biçimiyle, Başbakanlık tarafından Meclise sevkedildi. Fakat ben, Müsteşarlıktan ayrıldı-

ğım tarihe kadar, Milli Eğitim Komisyonunu aşamadı. Sanıyorum, sektör yeterince ilgi gösterseydi, daha hızlı bir sonuç alınabilirdi.

İnşallah bizden sonraki yönetimler bu işi başarırlar da, biz de hem yıllardır süren şu yüz kızartıcı "sansür" belasından kurtuluruz, hem de ciddi bir fon aracılığıyla, sinemaya destek daha anlamlı boyutlara ulaşır.

Bakanlığın Sinemaya Doğrudan Yardımları

Bu arada Yeşilçam içi ve dışı sinema endüstrisine katkılarımız tüm hızı ile sürüyordu.

Sevgili yardımcım **Gülşen Karakadıoğlu**'nun başkanlığında yedi kişilik komisyon, nesnel ölçütlere göre uzun ve ince incelemeler ve tartışmalar sonunda desteği dağıtıyordu.

Komisyonda zaman zaman **Atilla Özdemiroğlu, Hülya Koçyiğit, İrfan Tözüm, Kadir İnanır, Memdun Ün, Rengim Gökmen, Halil Ergün** gibi ünlü sanatçılar, meslek örgütlerinin, Bakanlığın temsilcileri olarak bulunuyordu.

Yarısı kredi, yarısı hibe olmak üzere film başına yarım milyar destek ile işe başlamıştık. Sonradan bu desteği, enflasyonla birlikte sürekli yükselttik.

Bu konuda rivayet muhtelifti.

Kimi dedikoducular, yapımcıların Bakanlıktan aldıkları paranın yarısı ile film yaptıklarını, geri kalanın ise, "üzerine yattıklarını" söylüyorlardı.

Sanıyorum bu dedikodular, bizim yönetimde olmadığımız eski günlere ilişkindi.

Bizim zamanımızdaki dedikodu ise, daha çok, "desteğin yetersiz kaldığı, hiçbir işe yaramadığı" biçiminde gelişti.

Aslında, ne birinci, ne de ikinci dedikodu doğru idi.

Kültür Bakanlığı, gerçekten sinema endüstrisine büyük bir katkıda bulunuyor, yapımcılar da bunu en iyi biçimde değerlendiriyordu.

Politika olarak, tek bir filmi tümüyle desteklemek yerine, "layık olduğu düşünülen" projelerin hepsine, olanaklı olduğu ölçüde, yardım yapma düşüncesini benimsemiştik.

Böylece, son yıllarda adı duyulan filmlerin hemen hemen hepsine destek verilmişti: **İki Kadın, Cazibe Hanımın Gündüz Düşleri**, ve daha pek çok film Bakanlıkça desteklenmişti.

Ayrıca, belgesellere ve çizgi filmlere de destek veriyorduk.

Bakanlık hiçbir biçimde "yönlendirme" ya da "sansür" uygulamıyor, sadece projenin ciddiyeti açısından, senaryo, oyuncular, yönetmen gibi öğelere bakarak değerlendirme yapıyordu.

Ayrıca, komisyonda Bakanlığın varlığı da belirleyici değildi. Yasanın da öngördüğü biçimde çoğunluğun sanatçı temsilcileri ve sanatçı kökenli üyelerde olmasına dikkat ediyorduk.

Üstelik üyeler, para filan da almıyorlardı.

Kızılay menfaatine, vatan, millet ve film endüstrisi adına karar veriyorlardı.

Bu nedenle de, ekonomik sıkıntıdan ve sert rekabetten dolayı, çok dedikoduları olan bir sektörde, en az yıpranma ile en çok iş yapılabiliyordu.

Sinema Endüstrisini Ancak Yine Kendisi Kurtarabilir

Sinemanın içinde bulunduğu bunalımı ve Bakanlığın desteğini şu rakamla açıklamak isterim: 1992 yılında çevrilen 28 filmden 23'ü Bakanlıktan destek almıştı. Ondan sonraki yıllarda, çok fazla film çevrilmediği için, rakamlar çok anlamlı değil.

Aslında bana sorarsanız, "doğrudan maddi destek" yanlış bir politika!

Devlet, laboratuvar olanakları, makine, teçhizat ve ham madde kolaylıkları, salon sağlama, vergi, resim ve harçlar konusunda destek sağlamalı, gerisine pek karışmamalı kanısındayım.

Belki doğrudan belgesel yapabilir ve yaptırabilir. Ama gerisi "suni teneffüs" oluyor!

Yine de sıcak paranın yüzü yumuşak.

Bu bunalımlı dönemde, bir süre için de olsa, bu maddi desteği kesmek pek olanaklı gözükmüyor. Zaten bir süre için herhalde doğru da değil.

Ama sinema sektörünün, bir an önce kendine çekidüzen vermesi ve kendisi için pek de övünülecek bir nitelik taşımayan bu "Devlet Desteğinden" mutlaka kurtulması gerekmektedir.

CUMHURBAŞKANLIĞI SENFONİ ORKESTRASINDAN AKBULUT FIKRALARI: BU AKBULUT BAŞKA AKBULUT

Hatırlarsınız bir zamanlar, bir dönemin Başbakanı için "Akbulut Fıkraları" diye kitaplar üretilmişti.

İşte bizim Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasında da bir Akbulutumuz vardı: **Hasan Hüseyin Akbulut**!

Hasan Hüseyin Akbulut, orkestrada ikinci kemanlarda çalıyordu.

Ama asıl özelliği, C.S.O.'nun "seçilmiş müdürü" olmasıydı.

Evet, Türkiye'deki bürokrasinin en şaşırtıcı taraflarından birini temsil ediyordu **Akbulut**: Devlet memuru olmasına karşın, seçilmiş bir müdür.

Tüm orkestra sanatçıları toplanıyor ve her yıl beş kişilik bir yönetim kurulu seçiyor.

En çok oy alan da (geleneksel olarak) Bakan tarafından müdür olarak atanıyor.

Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasını bana, "bir cümle ile tanımla" derseniz, cevabım şu olur: "Bir avuç güzel insan". Aslında bu "bir avuç güzel insan" tanımım, tüm orkestralarımız ve sanat kurumlarımız için geçerli.

Müdür-Şef Çekişmesi

Orkestranın idari yönetimi, müdürde. Oysa sanatsal çalışmasının sorumlusu şef. Şefin otoritesi sınırsız. Müdürün yetkileri tam.

Bu durumda çatışma başlıyor.

Şef, müdürü ve onu seçenleri yeterince çalışkan olmamakla, müdür ve onu seçenler de şefi yeterince uyumlu olmamakla itham ediyorlar.

Şef de şef: **Gürer Aykal.**

Aslında "demokratik yönetim" ilkesi müdürden yana.

Ama sanatta demokrasi değil, estetik kaygılar egemen olduğu için, sanatsal başarı ve düzey, şefin tartışılmaz otoritesini destekliyor.

Böylece tam bir çıkmaz oluşuyor.

Müsteşarlık dönemimde bu saygın ve sevgili, ama aralarında anlaşamayan değerli insanlar arasında hep denge unsuru olmaya çalıştım.

Bilmem bunu ne derece gerçekleştirebildim? Ama çabam büyüktü.

Gürer Aykal, benim çok eski dostum. Yıllarca önceden, sevgili ve rahmetli eşi **Duygu** ile birlikte sıcak ve sağlam bir dostluğumuz var.

Sonradan **Mümtaz Soysal** ile evlenmiş olan rahmetli **Sevgi Soysal**'ın kardeşi olan **Duygu**, müthiş bir enerji, kabına sığmaz bir koreograf.

Gürer'in bir kız kardeşi ile subay olan eniştesi, ayrıca, bizim aile dostumuz.

Ankara'da Hacettepe'deki öğretim üyeliğim sırasında, 1960'lı ve 70'li yıllarda C.S.O. konserlerine çok sık gidiyorum.

Suna Kan, sonradan rahmetli olan **Faruk Güvenç, Gürer Aykal, Duygu, Koral** ve o zamanki eşi **Sumru Çalgan**, konser sonrası yemeğe çıkıyoruz.

Şu anda en değerli anılarımdan biri olan kâğıt bir on liralık banknotun üstünü imzalamışız hepimiz bir gece, hatıra olarak.

Müsteşar olduğumda, **Gürer** sadece bir ara tebrik için uğruyor. Bir yandan da Texas'da bir orkestranın şefliğini yaptığından, zamanının bir bölümünü A.B.D.'de geçiriyor. Bu nedenle, çok fazla ve sık görüşemiyoruz.

Bir defasında, dostluğumu "istismar etmek istemediği için" sık uğramadığını söylüyor. Oysa ben, onu görmekten ve onunla konuşmaktan her zaman haz duyuyorum.

Akbulut İle Nasıl Dost Olduk

Göreve başladığımda işler çok yoğun olduğu için, yaklaşık 6-7 ay, C.S.O.'nun hemen hemen hiçbir konserine gidemiyorum.

Derhal sitemler (haklı olarak) başlıyor: "Müsteşar bizi ihmal ediyor. İstese zaman bulur!" diyorlar.

Sonunda işler biraz yola girince konserlere muntazam gitmeye başlıyorum.

Kimi zaman Cuma gecesi konseri kaçırırsam, Cumartesi sabah gidiyorum.

Bu çerçevede, her konserden sonra şefi ve (varsa) solisti kutlamak için müdürün odasına gitmeye başlamıştım.

Önceleri bir "protokol ziyareti" olarak başlayan bu "tebrik görüşmeleri", bir süre sonra, kendi içinde sevgi kıvılcımları ile bezenen bir grubun oluşumuna yol açtı.

Orkestra Müdürü **Hasan Hüseyin Akbulut**, ev sahipliği yapıyordu.

İdare Müdürü **Ali Bey**, her zamanki becerikliliği ile kimi zaman kahve, kimi zaman içki ikram ediyordu konser sonrası.

Kimi zaman sevgili Müsteşar Yardımcım **Gülşen Karakadıoğlu**, ama mutlaka **Yankı** dergisinde birlikte çalıştığımız eski dostum **Şefik Kahramankaptan** (benim deyişimle, kahramanların kaptanı ve kaptanların en kahramanı) ve eşi, bu gecelerin müdavimi idiler.

Hasan Hüseyin Akbulut'un eşi de bize katılırdı çoğunlukla.

Orkestra Yönetim Kurulu üyesi **Hüseyin Ertuğ**, her zamanki tebessümü ve sessiz beyefendiliği ile sürekli aramızdaydı.

Zaman zaman değerli fotoğrafçı **Ozan Sağdıç**'a da alışmıştık.

Tüm orkestra sanatçıları, konsere gelen çeşitli dostlar, örneğin o zamanlar protokol genel müdürü olan büyükelçi **Oktay Aksoy** ve sevgili eşi **Benkü Aksoy** gibi sanatseverler ve senfoni orkestralarının yönetimi üzerine çok güzel bir çalışmanın sahibi de olan Prof. **Ömer Bozkurt** gibi bilimadamları, **Hasan Hüseyin Akbulut**'un odasındaki grubun değişen yüzleri idi.

Hemen hemen her Cuma gecesi hepimizde tiryakilik haline gelen konser sonu sohbetleri, bir süre sonra aramızda ciddi bir sevginin oluşmasına da yol açtı.

Müsteşarlık dönemimin en zevkli anlarını, sanat kurumlarımızın etkinliklerini izlerken, örneğin C.S.O.'nun konserlerini dinlerken ya da opera ve baleyi seyrederken yaşardım. Ama galiba konser sonrası sohbetin tadı, benim açımdan, C.S.O. konserlerine ayrı bir değer katıyordu.

İşte burada anlatacağım C.S.O. fıkralarının hepsi, bu gecelerde yaşanmış olaylar ya da aktarılmış öykülerdir.

Bir bölümünü de sevgili dostum **Hasan Hüseyin Akbulut**'tan dinledim. Sanıyorum okuyucu da bunları ilginç bulacak.

Bu fıkraların pek çok tanığı var. Yukarda saydıklarıma ek olarak, **Şinasi Çilden, Muammer Öz, Selim Öğüt** ve **Ahmet Balamir** o dönemlerdeki orkestra yönetim kurulu üyeleri olarak, bunların pek çoğunu dinlediler ya da yaşadılar!

Anlatılan Fıkralar

Bu sevgili insanlarla birlikte o denli yoğun yaşadık ki, anlatılan fıkralar ile, birlikte yaşanan fıkralar da oldu. Hatta bir tanesi hem yaşandı, hem anlatıldı.

Ben önce "anlatılan fıkraları" aktarayım.

1950'li yıllarda C.S.O., sık sık yaptığı yurt içi turnelerden birindedir.

Sivas'a gelinir.

Salon tıklım tıklım doludur.

Orkestra nasıl bir izleyici ile karşılaşacağını bilmediği için tedirgindir.

Konser başlar.

İzleyici muhteşemdir: İnanılmaz bir duyarlılıkla, alkışlanacak yerde bol bol alkışlar, genellikle yapılan hataları yapmaz, alkışlanmayacak yerde alkış tutmaz. Konserin sonunda da iki ayrı bis parçası çaldıracak kadar coşkulu bir alkış kopar.

Bu arada konser sırasında da salonda çıt çıkmamıştır.

Tüm orkestra müthiş memnundur: "İşte Anadolu insanı. Bizi Ankaralı izleyiciden bile daha iyi anlıyor" gibi, "Bizim köylümüz bile özenti aydınlarımızdan daha kaliteli" gibi yorumlar yapılır.

Konser sonrası, **Akbulut**, dışarı çıkmakta olan yaşlı, sakallı bir dinleyiciyi yakalar ve sorar: "Baba konseri nasıl buldun?"

Yaşlı adamın yanıtı **Akbulut**'u şoke eder: "Beyim, Sivas Sivas olalı Timurlenk'ten bu yana, böyle zulüm görmedi. Vali ve Jandarma Komutanı öne oturdular. Nefes almamızı bile yasakladılar. Onlar ne yaparsa, onu yapmamızı tembihlediler. Konser boyunca ne işkence çektik, bir biz biliriz bir de Allah!"

Bir başka fıkrayı yine **Akbulut** anlattı.

Orkestra Erdek'te. Konser öncesi halka eğitim de yapılıyor.

Şef, sevgili **Hikmet Şimşek**. Halka sazları tanıtıyor: Yaylı sazlar ailesi, vurmalı sazlar ailesi gibi.

Kemanı, viyolayı ve viyolonseli anlatırken, "İşte bunlar hep aynı aileden, yaylı sazlar ailesinden" diyor.

Tam o anda bir eşek anırmaya başlıyor. Ama ne biçim anırma!

Bir türlü de susmuyor.

Hikmet Şimşek, espriyi patlatıyor: "Bu anıran, bizim aileden değil!"

Hasan Hüseyin Akbulut'tan bir fıkra daha: Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasının bir santral memuru var.

Adı **Nizamettin. Aziz Nesin**'in *Yaşar, Ne Yaşar Ne Yaşamaz!* adlı oyunundaki "kara kaplı nizami" gibi, her şeyi bilen, her şeyden haberi olan biri.

Örneğin her yıl yapılan C.S.O. Müdürlüğü seçimlerinin sonuçlarını önceden tek kişi biliyor, o da santral memuru **Nizamettin.** Çünkü **Nizamettin**, telefon trafiğine hâkim.

İşte bir gün bir ünlü solist Ankara'ya yetişecek. Ama uçakta yer yok. Herkes uğraşıyor. Sorun çözülemiyor.

Nizamettin, "Siz işi bana bırakın" diyor.

Açıyor telefonu THY'ye ve "Ben, Cumhurbaşkanlığından **Nizamettin.** Derhal şu solist sanatçıya bir yer ayarlayın" diyor ve işi hallediveriyor.

Aslında **Nizamettin** haklı. Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın elemanı değil mi? Yemin etse başı ağrımaz!

Yaşanan Fıkra Gibi Olaylar

Igor Oistrakh herkesin bildiği gibi, çağımızın en ünlü kemancılarından biri.

22 Ocak 1994 Cumartesi günü sabah konserinde, adeta kendimden geçerek dinliyorum **Lalo**'nun İspanyol Senfonisini.

Eser zaten harika. Kemancı ise enfes!

Herkes büyülenmiş.

Derken tam konserin ortasında "küüt" diye bir ses: İkinci kemanlardan bir hanım yerde baygın.

Derhal sahneye fırlıyorum. Arkadaşlarının da yardımıyla **Zeynep Rona**'yı arkaya taşıyoruz. Hemen doktor geliyor.

Kızımız hamile. Üstelik de sabah hiçbir şey yemeden çıkmış evinden. Açlıktan bayılıveriyor.

Konser, her şeye karşın sürüyor. Ama aklım kemancımızda.

Neyse, olay, başka bir sorun çıkmadan atlatılıyor. Yani anne adayının da, bebeğin de sağlığı iyi. (Sonradan nurtopu gibi bir kızı oldu.)

Konserden sonra olayın heyecanı ile konuştuğumuz sanatçılardan konzertmeisterimiz **Oktay Dalaysel**, "Bu **Lalo**'nun İspanyol Senfonisinde bir şey var" dedi!

Ben "Nedir?" diye sorunca da elime, "Bakın, okuyun" diye Türkiye Filarmoni Derneği'nin çıkardığı **Filarmoni Sanat** dergisini verdi. Dergideki yazının başlığı "Bir Kırık Keman" idi. Yazı şöyleydi:

"Oktay Dalaysel, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın konzertmeisteri, 1. kemancısıdır. Aynı zamanda Devlet Konservatuarı'nda keman hocalığı da yapan **Dalaysel**'in keman usulleri konusunda yazdığı kitap,

müzikoloji açısından bir boşluğu doldurmakta ve konservatuarlarda ders kitabı olarak okutulmaktadır.

Öğretmen bir çiftin çocuğudur. 5 yaşındayken annesi ve babası ayrılır, **Dalaysel** annesi ile birlikte kalır. Babası hiç aramaz, ilişkileri kopar.

Aradan 28 yıl geçer. **Dalaysel**, konservatuarın yüksek bölümünü bitirmiş, sanatçı olmuştur. İstanbul'da keman sanatçısı olarak ilk konserini verecektir. Şef, **Cemal Reşit Rey**'dir. Konser, duvar afişleriyle İstanbullulara duyurulur.

Salon dolmuş, konser başlamıştır. **Dalaysel**, zarif stiliyle eseri icra ederken, inanılmaz bir şey olur. Keman, "çat" diye ikiye bölünür, sap bir tarafa, gövde bir tarafa düşer. Dinleyiciler ayağa kalkmış, şaşkınlıkla olayı izlerken, Dalaysel, sahneden kulise geçer. Morali çok bozulmuştur.

Dalaysel, başka bir kemanla yeniden sahneye çıkar, eseri çalmaya başlar. Konser, başarıyla ve izleyicilerin coşkulu, ayakta alkışlarıyla sona erer.

Bu sırada, sahnedeki olayı "talihsizlik" olarak gören ve kulisin köşesinde dinlenmeye çalışan **Dalaysel**'in yanına, elinde bir demet çiçekle, tanımadığı, yaşlı bir adam yanaşır. Çiçeği verir, tebrik eder ve "Ben, senin babanım **Oktay**..." der. Geldiği gibi sessizce, tıpkı 28 yıl önce yaptığı gibi ayrılır gider."

Yazıyı okuyup, soran gözlerle kendisine bakınca, "İşte" dedi Dalaysel, "O kemanın kırıldığı konserde, ben de **Lalo**'nun İspanyol Senfonisini çalıyordum."

Bu arada **Dalaysel** ile ilgili bir başka fıkra daha: Bir konser sonrası C.S.O. üyeleri, zamanın (şimdi ölmüş bulunan ve hakkında çok fıkra yazılan) Cumhurbaşkanına takdim edilir. **Oktay Dalaysel** de "konzertmeister" diye tanıtılır. Cumhurbaşkanı yanındakine dönüp, "Cumhurbaşkanlığı orkestrasında bu Alman ne arıyor?" diye sorar.

Orkestra ile ilgili Bakan, Başbakan ve Cumhurbaşkanı fıkraları pek çok.

Bunlardan biri de, sahnenin arkasındaki org ile ilgili. Yine **Akbulut**'tan!

Orgun borularının bir bölümü orkestranın tam arkasında yer alıyor. Aslında dekoratif bir görünümü var.

İşte tasarruf tedbirleri sırasında bir ara yakıt bulunamadığı için salon soğuk. Günün Kültür Bakanı konsere geliyor. Birinci bölümde oldukça üşüyor. Ara olduğunda, müdüre dönüyor "Şu sahnenin arkasındaki kalorifer borularını salonun içine dağıtın da, ortalık biraz ısınsın" diyor!

Bir fıkra daha: Dönem, askeri yönetim dönemi.

Bakanlığın çok üst düzey yöneticilerinden biri, CSO'nun biraz daha "milli hisleri" güçlendirici eserler çalmasını istiyor. Kendisine, repertuvarın uluslararası olma zorunluluğu hatırlatılınca, enfes bir yanıt veriyor: "Ne yani, biz Almanya ile savaşa girsek, siz yine **Beeethoven** çalmaya devam mı edeceksiniz?"

Bir fıkraya da galiba ben yol açtım.

Birkaç ses sanatçısı solistin katıldığı konserlerden birinde, solistlerin hepsi çok kötü idi.

Konser sonrası **Hasan Hüseyin Akbulut,** bermutad beni odasına davet etti. "Aman" dedim. "Ben kaçıyorum!"

Akbulut, "Niye" diye sorunca da, "Şimdi solistleri tebrik etsem, 'bu müsteşar müzikten hiç anlamıyor, bu denli kötü söyleyen solistler tebrik edilir mi' diyecekler, tebrik etmesem, 'Yahu ne kaba müsteşar, solistleri bile tebrik etmedi' diyecekler, onun için ben kaçıyorum" dedim.

Sonradan öğrendiğime göre **Akbulut,** bunu özellikle kötü performans gösterildiğini düşündüğü günlerde fıkra yapıp herkese anlatıyormuş, "Müsteşar yine kaçardı!" diye.

Bir fıkra da Sevgili **Rengim Gökmen**'den. **Rengim Gökmen,** harika bir insan. Hem orkestra şefi, hem de Devlet Opera ve Balesi'nin uzun süre genel müdürlüğünü yapan çok başarılı bir yönetici.

Bütün yetenekli insanlar gibi **Rengim Gökmen**'in de en önemli özelliği, yaşama ve özellikle kendisine belli bir eleştiri ve hoşgörü gözlüğü ile bakması.

Bir gün, benim orkestradaki elemanlarla ilgili bir soruma şöyle bir esprili cevap vermişti:

"Bizde bir şaka vardır: Telli sazlarda en yetenekli icracı kemancı olur. Kemancı olamayan viyolacı, viyolacı olamayan viyolonselci, viyolonselci bile olamayan kontrbasçı, hiçbirini olamayan da ancak şef olur! derler" demiş ve eklemişti:

"Şef de olamayanı ise genel müdür yapıyorlar!"

Ben derhal "estağfurullah"ı yapıştırmakla birlikte, kendisinin alçakgönüllülüğüne ve hoşgörüsüne duyduğum saygıyı da vurgulamıştım.

Çok sonraları **Gökmen,** sanatsal çalışmalarına ağırlık vermek üzere Genel Müdürlük görevinden ayrıldığında, Sevgili **Hasan Hüseyin Akbulut** atanmıştı bu göreve.

Ben de ilk iş olarak **Gökmen**'in bu fıkrasını kendisine aktarmıştım ve birlikte çok gülmüştük!

Sevgili **Rengim Gökmen**'in çok tatlı bir esprisini de burada aktarmak istiyorum. Bir gün, "Yazar ve ressam gibi sanatçılara çok gıpta ediyorum. Çalışırken müzik dinleyebiliyorlar" demişti.

İşte böyle!

Kimi zaman fıkralar dinleyerek, kimi zaman kendimiz fıkra olarak, ama her zaman büyük bir haz ile geçti C.S.O.'daki saatlerim.

Aslında Türkiye'deki senfoni sanatçıları toplam 500-600 kişi. Şimdi inşallah, değerli ve genç kadın şefimiz **İnci Özdil**'in yönetmenliğinde, yetenekli besteci **Sıdıka Özdil** ile destekleyerek kurduğumuz Antalya Orkestrası ile bu sayı biraz daha artacak. Bunlar, ülkemizin "ender bulunan kişileri". Belki kendi aralarında dedikoduları, çekişmeleri ve kulisleri çok yoğun. Ama hepsinin oluşturdukları grubun, "korunması gerekli kültür varlıklarımız" biçiminde algılanması gerekir diye düşünüyorum.

Bu çerçevede, bu güzel insanların, birbirleriyle didişmek yerine, birbirlerine sahip çıkarlarsa, çok daha verimli ve çok daha güçlü olacaklarını düşünüyorum.

Kısadan hisse: Türkiye'nin güzelliklere ne denli gereksinmesi varsa, güzelliklerin de birbirlerine karşı sorumlulukları o denli büyük!

KÜTÜPHANELERE ALINAN KİTAPLAR VE HASAN PULUR SENDROMU: GAZETECİNİN, HÜKÜMETTEN ÇIKAR SAĞLAMA KORKUSU

Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, her yıl milyarlarca liralık kitap alımı yapar piyasadan.

Bin yüz kadar kütüphanenin her biri için bir nüsha alındığını düşünseniz, günümüzde 2000 basan kitaplar için, ne büyük bir pazar olduğu ortaya çıkar.

Biz, kütüphanelerimizde çeşitli türden kitaplar bulunsun diye, tek bir cinsten bin yüz tane alacağımıza, genellikle üç-dört cins kitaptan üç yüzer-beş yüzer alıyorduk.

Yayınevi ve Yazar Kayırma Mekanizması

Ben, yirmi yıldır, bilim yaşamının "en çok satan" birkaç yazarından biriyim. Bir gün de aklıma, Kültür Bakanlığına başvurup, "Benim kitaplarımı alın" demek gelmedi.

Namık Kemal Zeybek, Kültür Bakanlığına atanır atanmaz, "Bugünlerde **Emre Kongar**'ın *Kültür Üzerine* adlı kitabını okuyorum" diye beyanat vermişti. Sanıyorum bu, o kitaptaki Atatürkçülerin, Marxçıların ve Şeriatçıların bağnaz olmamalarını, birlikte yaşamayı öğrenmelerini önerdiğim bir makaleye atıf yaparak, kendi uzlaşıcı tutumu hakkında bir ipucu vermek için kullandığı bir yoldu. (**Zeybek**'le, Müsteşarlığım sırasında Ankara'da çok karşılaştık. Her zaman zarif ve dikkatli idi. Her yerde, benim *Hocaefendinin Sandukası* adlı romanımı çok beğendiğini anlatıyordu.)

Yukardaki beyanat üzerine, telefonu açıp, "Sayın Bakan, o okuduğunuz kitabımdan kütüphanelerinizde acaba hiç var mı?" diye sormak ve satın alınmasını önermek, aklıma gelmedi.

Neyse durum bugün de çok farklı değil. Çünkü Müsteşar olduğum için, "kişisel çıkar sağlıyor" derler korkusu ile, kitaplarımın kütüphanelere alınmasını yasakladım.

Göreve başlar başlamaz ilk eğildiğim sorunlardan biri, kitap alımı oldu.

Derhal ilgili arkadaşları topladım.

O güne kadar nasıl kitap seçtiklerini sordum: Sonuç dehşet verici çıktı: Yayınevlerine göre seçim yapılıyormuş.

"Dünyanın neresinde yayınevlerine göre kitap seçilir? Bunun mantığı nedir?" diye sorduğumda verilen yanıt da ilginçti.

"Dünyanın hiçbir yerinde yayınevlerine göre kitap seçilmez. Ama biz burada mecbur kalıyoruz. Çünkü yayınevleri, 'şu yayınevinden çok alındı, bu yayınevinden az alındı' diye basında ve Mecliste üzerimizde baskı kuruyorlar. Biz de mecburen onlara kulak veriyoruz!"

Aslında arkadaşlar haklıydılar.

Türkiye'de kitap okuma oranı çok düştüğü için, pek çok yayınevi artık, ancak Kültür Bakanlığının desteği ile kör-topal yaşamını sürdürebiliyordu.

Bir de tabii, arkadaşların deyimiyle "bireysel başvurular"! Yani kendi kitabını kendisi bastırıp, sonra da bir nüshasını koltuğunun altına sıkıştırıp, "Hadi benim kitabımı satın al" diye bakanın ya da müsteşarın kapısında bekleyenler.

Bir de saldırgan ve küstah oluyorlar ki...

Ter ve İçki Kokan Bir "Bireysel Başvuru"

Bir örneği hâlâ unutamıyorum ve gerçekten şu anda bu satırları yazarken o kişiyi nasıl sabır ve tahammül ile dinleyip odamdan kovmadığıma şaşıyorum. (Müsteşarlık makamı galiba beni iyice sabır ve tahammüle alıştırdı. Bundan sonra günlük yaşamın pislik ve çirkinliklerine de daha kolay tahammül edeceğim herhalde!)

Sekreterlerim, sürekli olarak telefonla ve şahsen zamanlı zamansız gelerek, benimle görüşmek isteyen biriyle, artık başa çıkamadıklarını bildirdiler.

Oysa daha ilk başvurusunda, üç-dört gün sonrası için randevusu verilmiş.

Ama hazret, randevuyu yeterince çabuk bulmamış, "hemen görüşmek" için ısrar ediyor.

"Konusu neymiş?" dedim.

"Özel diyor, açıklama yapmıyor" dediler.

Belki çok yaşamsal bir sorunu vardır diye, verilen randevudan önce, bir uygun araya sıkıştırmalarını söyledim.

Öğleden sonra saat 15-16 sıraları. Mevsim yaz!

İçeri bir adam girdi.

Ben, her odama gireni, mutlaka ayağa kalkıp elini sıkarak karşılarım.

İster konuk olsun, ister bürokrat. Bu, benim önce genel olarak insana, sonra da kendi işgal ettiğim makama saygımdır.

Bu zatı da, ayağa kalkıp elini sıkarak karşıladım.

Üzerinde kısa kollu bir gömlek. Vücudu leş gibi ter, ağzı da alkol kokuyor.

Ağzının alkol kokması rastlantı olabilir. Belki o gün öğleyin, bir arkadaşı ile iki tek atmış olabilir. Ama üstünün ter kokması, en azından "temizlik" kavramından nasibini almadığını gösteriyor.

Elinde bir kitap.

Beyefendinin denemeleriymiş.

Ve biz, bundan bin tane alacakmışız!

"Niçin?" diye sordum.

Yanıt harika: "Kitapları veresiye bastırdım. Para ödeyemediğim için, matbaadan alamıyorum. Siz, para ödeyeceksiniz ki, ben de kitapları matbaadan çekeyim!"

"Peki" dedim. "Affedersiniz ama, siz bu kitabı bastırmadan önce bizim arkadaşlarla görüştünüz mü? Sözlü veya yazılı bir anlaşmamız var mı?"

"Hayır ama, alırsınız diye düşündüm. Üstelik ben sosyal demokratım. Sizden önceki sağcı Bakan **Namık Kemal Zeybek** bile benim kitaplarımı alıyordu!"

Bu Müsteşarlık görevinde, sık sık Allah'ın beni sınadığını düşünmüşümdür.

Ama sanıyorum ki o gün, Hazreti Eyüp sabrı göstererek, bu sınavların en zorlarından birini aşmıştım: Adamı sonuna kadar dinleyip, "Peki beyefendi, bizim kitap alımı için değerlendirme komisyonlarımız var, sizin kitabınızı da onlara havale ederiz" diyerek!

Yeni Kitap Alım İlkelerini Nasıl Belirledik

Sokrates'in doğurtma yöntemini herkes bilir: Karşısındakine sorular ama doğru ve ciddi sorular sorarak gerçeğe ulaşma yöntemi.

Ben de, belki hocalığımdan gelen alışkanlıkla, gerek müsteşar yardımcılarımla, gerekse birim amirlerimle yaptığım konuşma ve toplantılarda, doğrudan "talimat" vermek yerine, onlara sorular sorarak, doğruyu kendilerine buldurmaya çalışırdım.

Bu yöntemin yöneticilikte çok kesin ve çabuk bir sonucu vardı: İşi yapacak olan kişi, kararı kendisi üretmiş olarak, daha canla başla çalışır, çünkü olayı benimserdi.

Yeni yayın satın alma politikamızı belirlemek için yaptığım toplantıya, ilgili müsteşar yardımcıları ile Kütüphaneler Genel Müdürünü, Yayınlar Dairesi Başkanını ve **Hasan Bülent Kahraman**'ı çağırmıştım.

Yayınlar Dairesi Başkanlığını, o sırada **Ayla Kutlu** yürütüyordu. **Ayla**, çok iyi bir yazar olmasının yanında, Mülkiye mezunu, bürokraside çok üst düzeylerde hizmetler vermiş, kişilikli, çalışkan, birinci sınıf bir insandı. (Sonradan, Bakanla anlaşamayıp istifa etmesi, hepimizi çok üzmüştü.)

Toplantıya klasik soru yöntemi ile başladım. O güne dek kitapların nasıl alındığını yukarda anlattığım biçimde belirledim.

Daha sonra şu soruları sordum:

Soru: "Kitapları hangi ölçüte göre almalıyız?"

Yanıt: "Konularına göre."

Soru: "Biz hangi konulara ağırlık vermeliyiz? Konuları nasıl, hangi ölçütlere göre belirlemeliyiz? Hükümetin kültür politikası nedir?"

Yanıt: "Kültür politikası, demokratik ve özgürlükçüdür. Kendisini tanımaktan ve açıklamaktan korkmayan toplum yaratma amacına yöneliktir."

Soru: "Toplum, kendini hangi konularla, nasıl tanır?"

Yanıt: "Araştırma, inceleme ve anı kitapları ile!"

Böylece kitap alım politikası da belirlenmiş oluyordu: Yakın tarih ve öncelikle karanlık olan 12 Eylül, 12 Mart, 27 Mayıs dönemleri, çok partili döneme geçiş, tek parti dönemi, Cumhuriyetin kuruluşu, İstiklal Savaşı, Birinci Dünya Savaşı, Meşrutiyet dönemleri konularındaki araştırma, inceleme ve anı kitapları, sonra edebiyat, en sonra da çeviri kitapları.

Listeleri Hasan Bülent Kahraman Yaptı

Derhal, en karanlık dönemler olan 12 Eylül, 12 Mart dönemlerine ilişkin kitapların alınması ile işe koyulduk.

Fakat hemen çok ciddi bir sorun ortaya çıktı. Kütüphaneler Genel Müdürlüğünün kadroları, bu konuda liste hazırlamakta yeterli değildi.

Allahtan, **Hasan Bülent Kahraman** vardı.

Hemen kolları sıvadı. Piyasada ne var ne yok, üç aşağı beş yukarı belirledik.

Listeler ortaya çıktıktan sonra, ilginç bir nokta gözüme çarptı: 12 Eylül ve 12 Mart dönemini irdeleyen kitapların çoğu, "gazeteci-yazarlar" tarafından kaleme alınmıştı.

Aslında bu sonuç pek de şaşırtıcı değildi.

12 Eylül'den sonra kurulan YÖK, **Doğramacı**'nın başkanlığında, üniversiteleri tam bir kışlaya çevirmiş ve tasfiye sonunda, geride kalan öğretim üyelerinin de bilimsel ürün verme düzeylerini asgariye indirmişti.

Ayrıca basın, çok değerli bazı gazetecileri, zaman içinde "araştırmacı-gazeteciliğe" doğru yöneltmekte idi.

Biz ilk kez, vatandaşların ülkede olup bitenleri öğrenmesine yönelik bir kitap alım politikası uygulayınca da, bu gazeteci-yazarların kitapları ön plana çıkmıştı.

O sırada önümüzde 18 Haziran 1992 ara yerel seçimleri vardı.

Bir süre sonra gazetelerde, "Kültür Bakanlığı, gazeteci-yazarların kitaplarını satın alıyor" diye haberler yayımlanmaya başladı.

Hemen harekete geçip, bu yanlış değerlendirmeyi durdurmak istedim.

"Biz gazeteci-yazarların kitaplarını değil, yakın tarih incelemelerini alıyoruz" diye düzeltme çabasına girdim.

Sonuç, tam bir başarısızlık.

Çünkü, "gazeteci-yazarların kitapları alınıyor" değerlendirmesi, ne yazık ki "olumlu propaganda" olur diye, Bakanlıktan sızdırılıyormuş.

Kısa bir süre sonra, korktuğum başımıza geldi.

Muhalefet lideri **Mesut Yılmaz** başta olmak kaydıyla, özellikle basının bir bölümü, Bakanlığa "gazetecileri satın almak istiyorlar" diye saldırmaya başladı.

Böylece, kim olduğunu bilmediğim ama tahmin ettiğim bazı işgüzarların sızdırdığı yanlış değerlendirme, tam anlamıyla "kaş yapayım derken, göz çıkarmak" oldu.

Olayın çok eğlenceli devam eden sonrası var.

Ama ona geçmeden önce, **Hasan Pulur** sendromunu anlatmalıyım.

Hasan Pulur Sendromu: Hükümetten Çıkar Sağlama Korkusu

Listelerin hazırlanmasında bile zorlanan Kütüphaneler Genel Müdürlüğü personeli, **Kahraman**'ın yardımı ile ortaya çıkan kitap isimlerinin bir bölümünü nerden temin edeceği konusunda da yardım istiyor, olanaksızlıkla karşılaştığı zaman da bilgi veriyordu.

Ben de, "beceriksizlik" ya da "kötü niyet" gibi engelleri aşmak için, bana aktarılan her bilgiyi kaynağında kontrol ediyordum. (Sonradan Genel Müdür olarak atanan değerli bürokrat **Gökçin Yalçın** sayesinde, Kütüphaneler Genel Müdürlüğündeki darboğazlar ve yönetim sorunları, oradaki personelin özverili çabalarıyla, tümüyle aşıldı. Zaten sevgili kütüphanecilik uzmanları, bugün Türkiye'de en çok haksızlığa uğrayan gruptur. Burada tüm kütüphanecileri, yaptıkları özverili çalışmalar için saygıyla anıyorum.)

Bir gün, alınmasına karar verilen, **Hasan Pulur**'un *Olaylar ve İnsanlar* kitabının, galiba beşinci cildinin ya da ikinci cildinin piyasada kalmamış olduğunu söylediler.

Pulur'un kitabı, gününe tanıklık eden en önemli belgelerden biriydi.

Hemen telefona sarıldım. **Pulur**'u buldum. Konuyu anlattım ve kitabının piyasada bulunup bulunmadığını sordum.

Kitap konusunu bilmeyenler için anlatayım: Genellikle bizim kitap alımlarımızdan yazarın pek haberi olmaz. Çünkü, Türkiye'deki uygulamada, yazar, telif hakkını alır ve kitabın tüm haklarını yayınevine devreder.

Sonrasını da pek izleyemez.

Yayınevi özel surette bildirmedikçe yazar, kitabını kimin aldığını, Bakanlığın alıp almadığını bilmez. Hatta yayıncı kötü niyetli ise, kitabı yazara hiç haber vermeden yeniden basar bile.

İşte **Hasan Pulur** da, ilk kez kitabının alınacağını benden duydu.

Çok ilginç bir tepki gösterdi. Kitabın piyasada kalıp kalmadığını söylemeden önce, "Aman benim kitabımı almayın" dedi.

"Niye?" dedim.

"Üç kuruşluk kitap alırsınız, 'Bakanlığa satıldı derler' dedi".

Haydaaa. Buyrun bakalım!

Köşe yazarlığının böyle sorunları da var tabii.

"Yani almayalım mı? Türkiye halkı sizin kitapları okumasın mı? Türkiye'de olup bitenleri öğrenmesin mi? Sizin kitaplar kütüphanelere girmesin mi?"

Hasan Pulur'un durumu gerçekten güçtü.

Bir yandan bir yazar olarak kitaplarının okunmasını istiyor, öte yandan "satıldı" denir diye korkuyordu.

Oysa, yine konu ile ilgili olanlar bilir, kitap satışından yazarın cebine girecek para da çok az ve çok dolaylıdır.

Kitabını kendi bastırıp, kendi koyduğu fiyattan Bakanlığa satanlar hariç, yayın hakkını ciddi yayınevlerine devretmiş olan ciddi yazarlar, bizim alımlardan çok küçük ve dolaylı bir kazanç sağlarlar. Çünkü yayınevi, yazara telif hakkı olarak yüzde on dolayında bir para öder ve sonra fiyat artışlarını bile yazara yansıtmaz.

Baktım olacak gibi değil, eski dostluğumuzu kullanarak, "Peki peki, sen karışma **Hasan Ağabey**. Biz yayınevi ile zaten hallediyoruz" dedim ve telefonu kapattım.

Arkadan, bizim işgüzar arkadaşlar konuyu gerçekten de "Kültür Bakanlığı, gazeteci-yazarların kitaplarını alıyor" diye basına bilgi sızdırınca, **Hasan Pulur**'un korktuğu oldu.

ANAP lideri **Mesut Yılmaz**, "Bir Bakanın yaptığı gibi, gazeteci -yazarların kitaplarından yirmi beş bin adet satın alarak, olumsuz tabloyu tersine çevirmek mümkün değildir" diye beyanatı patlattı.

Derken **Zaman** gazetesinde **Fehmi Koru, Taha Kıvanç** adı ile yazdığı sütunda, "Tek kitabı olan bir yazarın bile bu işten yüz milyon kârı olduğunu, on-on beş kitabı olanların milyarları götürdüğünü" söyledi. Oysa taş çatlasa, yazarın, bu işten kârı bir-iki milyon olurdu. O da, yayıncısı ne zaman yeni baskı yaparsa. Yani işin maddi yanı ihmal edilebilecek kadar küçüktü.

Bu yazısında özellikle **Emin Çölaşan**'a sataşan **Koru,** yalan yanlış bilgilerle kamuoyunu iyice yanıltıyordu.

O sırada **Emin Çölaşan** aradı. Kitaplarının alındığından haberi yoktu. Olayı doğrudan **Fehmi Koru**'nun makalesinden öğrenmişti. Kendisine kısaca durumu anlattım. Satın aldığımız kitapların listesini de faksladım.

Bu arada **Emin**'in kitaplarını alırken, rahmetli **Özal** ile mahkemelik olduğu kitabı, devlet ciddiyetine uygun olarak, liste dışına çıkarttırmıştım.

Emin, işin doğrusunu 31 Temmuz 1992 tarihli **Hürriyet**'te açıkladı.

Çölaşan'ın Kaleminden Kitap Alımlarımız

Emin Çölaşan'ın makalesi, olayı tüm boyutlarıyla özetlediği için, buraya aynen alacağım.

"Dün gazeteye henüz gelmiştim, **Yavuz Gökmen** yan taraftan telefonla arıyor... **'Hayırlı olsun, malı hep birlikte götürüp milyarder olmuşuz'** diyor! Benim şaşkınlığımı duyunca, **'Zaman Gazetesi'nde Fehmi Koru'nun yazısını okumadın mı?'** diye soruyor. Geleli beş dakika olmuş, henüz gazetelere bakmamışım..."

"Ve hemen sevgili **Fehmi Koru**'nun **Taha Kıvanç** ismiyle yazdığı yazıyı okumaya başlıyorum. **Fehmi,** geçen gün **Mesut Yılmaz**'ın basın toplantısına gitmiş ve yazılı metinde en çok şu cümle dikkatini çekmiş:

'Bir Bakan'ın yaptığı gibi gazeteci yazarların kitaplarından 25 bin adet satın alarak...olumsuz tabloyu tersine çevirmek mümkün değildir.'

"Bu alıntıyı yapan **Fehmi Koru,** yazısına daha sonra şöyle devam ediyor:

'Gazeteci yazarların kitaplarından 25 bin adet satın almak da nereden çıktı? Geçen hafta gazetelerde küçük bir haber vardı. Kültür Bakanı Fikri Sağlar 12 Eylül'le ilgili kitap yazmış gazetecilerin eserlerinin de kütüphanelerde bulundurulmasına imkân sağlayacaktı...

'Mesut Bey'e, basın toplantısı sonrasında odasında sohbet ederken, bu 25 bin rakamının doğruluk derecesini sordum. Mesut Yılmaz bir ara Kültür Bakanlığı da yaptığı için bu işleri bilir. Nitekim, söylediklerinin doğru olduğunu teyit etti. ANAP lideri basın toplantısındaki cümlesini oldukça nazik düzenlemiş. "Fikri Sağlar gazetecileri satın almaya çalışıyor" **diyebilirdi mesela.**

'Haberde adı geçen bazı meslektaşlarımızın 10-15 kitabı var. Her birinden 25 bin tane satan, bir milyarın üzerinde telif ücreti alır yayımcısından. Tek kitabı olanların bu alışverişten kazancını yazayım da, bu işlemin hacmini siz anlayın. 100 milyon lira!... Fikri Sağlar'ın, kitaplarından satın alınacağını açıkladığı gazetecilerin büyük bölümünü yakından tanıyorum. Tanıdıklarım arasında Fikri Bey'in ne için yaptığı bu kadar açık teklifine kanacak adam pek yok.

'Mesela Emin Çölaşan... Şimdi sevgili Çölaşan, Fikri Sağlar kitaplarını satın alınca, her biri 100 milyondan yaklaşık yarım milyar tutan telif ücreti elde edecek diye, Kültür Bakanlığı'nda yapılan yanlışları yazmayacak mı? Benim tanıdığım Emin Çölaşan, sırf böyle bir ihtimal okuyucusunun aklından geçer diye, konudan haberdar olur olmaz teklifi elinin tersiyle iter. Uğur Mumcu da, Cüneyt Arcayürek de...'

"Bu konuda gösterdiği duyarlık ve övgüleri için önce **Fehmi Koru** arkadaşıma teşekkür ediyorum. Dün bu yazıyı okuyunca hemen Kültür Bakanlığı Müsteşarı **Emre Kongar**'ı arayıp "Bu iş nedir?" diye sordum. Yoksa gerçekten ve hiç haberim yokken, bir anda milyarder mi olmuştum?

"**Kongar**, işin gerçeğini anlattı. Yakın tarihimizle ilgili ve özellikle 12 Eylül sonrasını anlatan bazı kitapları, devlet kütüphaneleri için almaya karar vermişlerdi. Şöyle dedi:

'12 Eylül sonrasında üniversite sustuğu için bu konuyu sadece gazeteci yazarlar işledi. Bu yüzden onların kitaplarını alıyoruz. Şimdi listeyi sana faksla geçiyorum.'

"Liste elime geldi, tek tek saydım. Kültür Bakanlığı, gazetecilerin yaklaşık 20 bin kitabını satın almış. Bazısı 300, bazısı 500, bazısı 900 adet. Bu gazeteciler arasında **Erbil Tuşalp, Hasan Pulur, Osman Ulagay, Betül Unculular, Hasan Cemal, Yavuz Donat, Cüneyt Arcayürek, Metin Toker, Ufuk Güldemir, Uğur Mumcu, Nazlı Ilıcak, Bekir Coşkun, Ali Sirmen, Ahmet Kahraman, Refik Erduran, Mehmet Ali Birand, İlhan Selçuk, Cemal Süreya, Şahap Balcıoğlu, Yavuz Gökmen, Fatih Çekirge** ve ben varız! Hemen her görüşü temsil eden gazeteciler...

"Kültür Bakanlığı benim *Turgut'un Serüveni* kitabımdan 500 (**Yazı ile: Beş yüz**), *12 Eylül Özal Ekonomisinin Perde Arkası* isimli kitabımdan 300 (**Yazı ile: Üç yüz**) adet satın almış. Hepsi bu kadar! 500 adet *Turgut Nereden Koşuyor* almaya da niyetlenmişler, ama o kitap mahkemelik olduğu için listede olmasına karşın vazgeçmişler.

"Şimdi düşünün ki, benim 12 kitabım bu ülkede 1983'ten bu yana tam 740 bin (**Yazı ile: Yedi yüz kırk bin**) adet satmış... Ve şimdi Kültür Bakanlığı benim 800 adet kitabımı yayınevlerinden, satın almış. **Fehmi Koru**'nun yazısını okuyunca, **'bir günde milyarder olmuşum'** diye sevinmiştim! Ama acı gerçek – **yani bu 800 rakamı** – bir anda ortaya çıkınca şok geçirdim!... Çünkü Kültür Bakanlığı bu 800 kitap için iki yayınevine toplam **9 milyon 859 bin** lira para ödemiş! Ne yapalım, ben de bu olay nedeniyle – **ve aylar sonra** – yayınevlerinden yaklaşık **1.5 milyon** lira telif ücreti alıp hem bu hükümete satılmış, hem de köşeyi dönmüş olurum!

"İşin şakası bir yana, bütün bunları öğrendikten sonra **Fehmi Koru**'ya telefon edip durumu anlattım. Gelen tepkilerden, gerçeği o da öğrenmişti. Kendisini **Mesut Yılmaz**'ın yanılttığını söyledi.

"Bu yazıyı niçin yazdım? Allah'a bin şükür alnımda bugüne kadar en ufak bir leke olmadı. Ama **Fehmi**'nin yazısı bu konuda bazılarının kafasında, **'Vay bee, demek ki bunlar da bu dönemde durumu ayarladılar ve devlet kesesinden malı götürüyorlar'** düşüncesi uyandırabilirdi.

"Bazıları gibi, **'Alışırlar, alışırlar'** diyemezdim. Bu yüzden – **diğer gazeteci yazar arkadaşlarım adına da** – cevap verip gerçeği açıkladım.

"Darısı, haklarında her gün pek çok şey yazılıp söylenen, ama bir kez olsun cevap veremeyen hırsızların, vurguncuların, yüzsüzlerin başına!"

Kıssadan Hisse

Okuyucu derhal fark etmiştir. **Hasan Pulur**, kuşku ve korkusunda haklı çıktı.

Hemen bazı politikacılar ve basın, "köşe yazarları satıldı" diye, yalan yanlış ve çok abartılı saldırılara geçtiler.

Benim gönlüm ise çok rahattı.

İlk kez kütüphanelere "çok satan" ve halkın aydınlanmasını sağlayacak kitapları sokmuştuk.

Fakat yine de tartışmanın bu biçime kaymasından büyük üzüntü duymuştum. Ama galiba, politikacıların ve çevrelerindeki akıllı-akılsız danışmanların kafası farklı çalışıyor. O dönemdeki bakanın çevresi, bu yansıma biçiminden hiç de rahatsız gözükmedi. Tam tersine hepsinin keyfi pek yerindeydi.

Aslında **Hasan Pulur**'un kaygısını en iyi anlayacak insanlardan biri bendim.

Çünkü sırf polemik olur diye, kendi kitaplarımın kütüphanelere alınmasını yasaklamıştım.

Oysa halktan kütüphane müdürlerine, kütüphane müdürlerinden de bana yansıdığına göre, kitaplarıma oldukça büyük bir talep olduğu anlaşılıyordu.

Ama para konusu hiçbir şeye benzemez. Bu yaşa kadar alnı ak gelmiş ve gerçekten de paraya çok önem vermeyen biri olarak, kendime güvenimin kurbanı olmaktan korktum.

"Nasıl olsa ciddi bir kazancım yok. Hiç olmazsa, kitaplarım halka erişsin. Ben nasıl olsa haksız saldırıları göğüslerim" diyemedim.

Kitaplarımın alımlarını (yüreğim yana yana) yasakladım.

Allah hiçbir zaman bir yazarı, şu ya da bu nedenle kendi kitaplarının alınmasını yasaklayan duruma düşürmesin.

Galiba ben de **"Hasan Pulur Sendromuna"** maruz kalmıştım. (*)

---

* Bu öykünün devamı için, kitabın sonundaki "Yankılar" bölümünde, **Hasan Pulur**'un yazısına bakınız.

INDIANA ORMANLARINDA PROF. İLHAN BAŞGÖZ İLE SABAH JİMNASTİĞİ VE HENRY GLASSIE OLAYI

İlhan Başgöz, bir anıt adam. Çok çile çekmiş. Çektiği bütün çilelere karşın, ülkesine, ülkesinin kültürüne hizmet etmekten vazgeçmemiş.

1940'lı yıllardaki ünlü Dil-Tarih tasfiyesinde, **İlhan Başgöz, Pertev Naili Boratav**'ın asistanıdır.

Pertev Naili Boratav ve arkadaşları görevden alındıktan sonra, sıra asistanlara gelir.

İlhan Başgöz, doktora tezini yapmakta olduğu için, biraz da işlerin uzaması nedeni ile 1950'ye kadar Fakültede kalır. Bu arada tezini bitirir.

Fuat Köprülü'nün de içinde bulunduğu jüri, tezi kabul eder.

Artık "tasfiye" işlemini geciktirmek olanaklı değildir.

Fakülteden ayrılır ve Tokat'a stajyer öğretmen olarak atanır.

Öğretmenliği sırasında validen ve üç ayrı müfettişten takdir belirten yazılar ve raporlar alır. Alır ama, politika baskın çıkar: Solcu olduğu gerekçesi ile 1952 yılında, asil hocalığı yani "asaleti" tasdik edilmez.

Başgöz, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı öğretmenlikten de istifa etmek zorunda kalır.

Dönemin Milli Eğitim Bakanı **Tevfik İleri**'dir.

Açıkta ve işsiz kalan **İlhan Başgöz,** yaşamını radyo programları yaparak kazanır.

Fakat bir süre sonra, bu iş de elinden alınır.

Sonunda Ford Foundation'ın bir eğitim projesini alır.

Ama bu kez de, Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmesi için pasaport verilmez.

O sırada 27 Mayıs darbesi olmuştur.

Başgöz, Milli Birlik Komitesi üyelerinden **Sami Küçük** ve **Suphi Gürsoytrak**'a ulaşır ve onların yardımıyla pasaportunu alarak, Birleşik Amerika'ya gider.

Kaliforniya'da dört yıl, proje ile ilgili çalışır ve sonra 1965'te Indiana Üniversitesi'ne geçer.

Halen Indiana Üniversitesi'nde emeklilik sınırında, son katkılarını sürdürmektedir.

Başgöz ve Henry Glassie

Kültür Bakanlığının çeşitli ödülleri vardır.

Müsteşar olur olmaz, tarihsel olarak itip kaktığımız değerlerimizi, olanaklı ise ödüllendirmeye, olanaklı değilse de, hiç olmazsa, Bakanlık etkinliklerine katmaya çalışıyordum.

Bu çerçevede, örneğin **Başgöz**'ün de hocası olan ünlü halkbilimcimiz **Pertev Naili Boratav**'a, benim başkanlığımdaki jüri, 1993 Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü'nü vermişti.

Bir halkbilim kongremize de güzel insan **İlhan Başgöz**'ü bildiri sunmaya davet etmiş ve kendisine bir Kültür Bakanlığı Özel Ödülü vermiştik.

Buna karşılık **Başgöz** de çok güzel bir konuşma ile, içinde hiçbir kötü duygu (kin ya da nefret) olmadığını gösteren bir tavır sergilemiş, bilgeliği ve hoşgörüsü ile hepimizi kucaklamıştı.

Başgöz'ün bu tutumu son derece önemliydi. Çünkü kendisi, geçmişte uğradığı haksızlıklara ek olarak, 1970'li yılların sonunda Kültür Bakanlığı tarafından Türkiye'ye bir uluslararası sempozyuma çağrılmış, fakat sonradan sağ kesim yöneticilerin iktidara gelmesi üzerine, son dakikada bildiri verecekler listesinden adı çıkarılmıştı. Bunun sonunda büyük bir skandal yaşanmış, pek çok bilimadamı sempozyumdan bildirisini çekmişti.

Bu nedenle **Başgöz**'ün bizi, yani Kültür Bakanlığını öven tutumu, bir anlamda, onun gözündeki bir aklanmayı da temsil ediyordu. (Sanıyorum Müsteşarlık görevim sırasındaki büyük ızdırabımı hafifleten en önemli ögelerden biri, büyük adamlarımızın gözündeki bu barışma-aklanma sürecini başlatabilmiş ve sürdürebilmiş olmamdı.)

İşte aynı sırada, yine Prof. **Başgöz**'ün önerisi ile Prof. **Henry Glassie**'ye de ödül vermiştik.

Henry Glassie, ana dili gibi Türkçe konuşan, İrlanda asıllı, Amerikalı bir halkbilim profesörü idi.

Önceleri İrlanda üzerinde odaklaşmış, sonradan **İlhan Başgöz**'ün etkisi ile Türkiye'ye yönelmişti.

Henry'nin eşi **Kathleen Foster** da, Indiana Üniversitesi'nin müzesinde görevli, Türkçe bilen bir meslektaşı idi.

Karı-koca **Glassie**'ler, Türkiye'de uzun süredir çalışıyordu.

Kültür Bakanlığı ödülünü verdiğimiz sıralarda, özellikle Kütahya yöresindeki çalışmaları, bir kitaba dönüşmek üzereydi.

İşte bu noktada, Türk bürokrasisinde küçük çaplı bir mucize daha gerçekleştirerek, bu kitaba Kültür Bakanlığı olarak 25 bin dolarlık bir katkı yaptık.

Böylece, **New York Times**'da övgü dolu eleştiriler alan *Turkish Traditional Art Today* adlı muhteşem kitap, Indiana Üniversitesi ile T.C. Kültür Bakanlığının ortak yayını olarak okuyucu önüne çıktı ve çok kısa zamanda üç baskı yaptı. Yine **New York Times** tarafından 1994 yılının en önemli on kitabından biri seçildi.

Indiana Üniversitesi'ndeki Sergi

İlhan Başgöz'ün öncülüğü ile, Prof. **Glassie,** Indiana Üniversitesi'nin Güzel Sanatlar Müzesi'nde bir sergi düzenledi. "Günümüzde Türk Geleneksel Sanatları" adını taşıyan bu sergi 26 Ekim ile 23 Aralık 1994 tarihleri arasında, gerçekten inanılmaz bir kültür propagandası oldu Indiana'da.

İşin en hoş tarafı, Prof. **Henry Glassie** ve eşi **Kathleen Foster**'ın, ziyarete gelen öğretmenler için özel eğitim turları düzenlemiş olmalarıydı.

Bunlardan bir tanesine ben de katıldım ve o zaman, "Müzecilik nedir? Bir müze nasıl gezilir?" gibi konularda gerçekten çok bilgisiz olduğumu anladım.

Henry, insanlara önce Türkiye'yi ve Türk kültürünü, Anadolu'yu anlatıyordu.

Daha sonra her bir parçanın önünde ayrı ayrı duruyor ve daha önce verdiği bilgiler çerçevesinde o parçaları değerlendiriyordu.

Bu arada **Henry**'nin gerçek bir filozof yaklaşımı ile açıkladığı insan-doğa-evren-tarih ilişkilerini, önünde durduğu her sanat yapıtı açısından irdelediğini de büyük bir zevkle ve hayranlıkla gözlemlemiştim.

Henry, bu sergide bir başka güzellik daha gerçekleştirmişti: Türkiye'den, sergilenen eserlerle birlikte, onları üreten sanatçıları da getirmiş ve bir hafta süre ile sanatkârların üretim süreçlerini, canlı olarak ziyaretçilere sunmuştu.

Amerikalılar böylece, bir çini tabağın boyanışını, bir hat eserinin yazılışını, hatta bir halının dokunuşunu, canlı olarak görme fırsatına kavuşmuş oldular.

Sakalım, Bu Kez Hükümetin Saygınlığının Temsilcisi Oluyor

Serginin açılışını ben yapmıştım.

Açılış törenine Indiana Üniversitesi'nin Rektörü ve Rektör Yardımcısı da gelmişti.

Önce Rektör çok güzel bir konuşma yaparak, bana hoşgeldin dedi ve serginin açılışını kutladı. Daha sonra ben **Glassie**'yi ve üniversiteyi kutlayan ve teşekkür eden bir konuşma yaptım.

Bu, serginin resmi açılış töreni idi.

Henry ve eşi, sergi dolayısıyla iki ayrı seminer düzenlemişlerdi.

Birinci seminer, Rektör Yardımcısının nefis bir konuşması ile açıldı. Törene, Indiana Üniversitesi'nin bulunduğu Bloomington kentinin Belediye Başkanı olan bir hanım da katıldı ve çok hoş bir konuşma yaptı.

Fakat hepimizi en çok etkileyen, yine **Henry**'nin yaklaşık 20 dakikalık bir slayt gösterisi idi.

Kendi çektiği fotoğrafları, yine kendisi bizzat canlı olarak anlatarak sundu. İşte o zaman, "Bir ülke nasıl tanıtılır?" sorusunun en mükemmel yanıtlarından birini gördüm. (Türkiye'nin tanıtımı için milyonlarca dolar harcayanların, bu toplantıya tanık olmalarını isterdim! Üstelik de en üst düzey Amerikan aydınlarından oluşan bir topluluğa hitap ediyordu Prof. **Glassie!**)

Ben de bu toplantıda bir konuşma yaparak, oradakilere dilim döndüğünce, Türkiye'yi genel çizgileriyle aktardım.

Bir-iki gün sonra, bu kez sadece benim, **Henry Glassie**'nin ve Prof. **İhan Başgöz**'ün katıldığı bir seminer yapıldı.

Bu semineri **Kathleen Foster** sunuyordu.

Beni kürsüye davet ederken, uzun uzun, sakal öykümü, askeri dönem sırasında üniversiteden nasıl istifa ettiğimi anlattı. Sanıyorum, hikâyenin ayrıntılarını Prof. **İlhan Başgöz**'den öğrenmişti.

Sözlerini de, "İşte bu onurlu bilimadamı, şimdi Kültür Bakanlığının Müsteşarlık koltuğunda oturuyor" gibi bir ifade ile bitirdi.

Böylece ülkemin demokratikleşme sorununun tartışıldığı ve imajının sorgulandığı A.B.D.'de, birdenbire yönetimin liberalliğinin simgesi haline geldi benim sakal!

Müthiş bir alkış patlaması ile kürsüye geldiğimde, kitapları ile ünlü olmak isteyen bir bilimadamının sakalı sayesinde ün yapmasının utanç verici bir durum olduğunu ama bunun bütünüyle benim iradem dışında geliştiğini söyleyince, bir alkış daha koptu.

Amerikalılar, espriden anlayan, alçakgönüllülüğü yakalayan bir genel anlayışa sahiptirler. (Aydınlarından söz ediyorum.)

Sanıyorum, o gün orada bulunan bilimadamları, gazeteciler ve politikacılar ile aramda bir güven bağı oluştu ve Türkiye kültürü üzerine çok güzel bir etkileşim sürdürebildim. Çünkü konuşmamın ardından, yaklaşık bir saat de tartışma yapıldı.

Bu arada **Henry,** yazdığı kitaba büyük bir parasal katkıda bulunduğumuz halde, tek bir kelimesine bile müdahale etmediğimizi vurgulayarak, bilimsel özgürlük ve bağımsızlık anlayışımızı herkesin içinde övdü.

Bu övgüsünü bir yandan kişisel olarak benim – yani Müsteşarın – bilimadamı oluşuma bağlarken, öte yandan, Amerikalılardan para yardımı istediği zaman, hemen her kuruluşun "müdahaleci" bir yaklaşım sergilediğini belirterek, bizi mukayeseli olarak da yüceltti.

Tüm Amerikan ve dünya kamuoyunda Türkiye'nin demokratiklik derecesinin tartışıldığı bir anda, bundan daha yararlı bir toplantı düşünemiyorum. Çünkü somut olarak **Henry**'nin kitabı da, kendi de, ben de (sakalımla birlikte) ortadaydık!

Sanıyorum ki, bir Türk olarak, bundan daha güzel, daha övücü bir başka olaya bütün yaşamımda tanık olmamıştım.

Başgöz'le Orman Yürüyüşleri

Indiana'da **İlhan Başgöz**'ün evinde kalıyordum.

Başgöz, çok güzel bir orman içinde, tek katlı nefis bir evde (nefis dediğime bakmayın, mütevazı bir A.B.D. evi) tek başına yaşıyordu.

Biz, yaklaşık bir hafta kadar, aynı evi paylaşan iki bekâr erkek olarak yaşadık.

Ben, hayatımda bu denli uyumlu, saygılı, anlaştığım bir başka arkadaş tanımadığımı söylersem, sakın abarttığımı sanmayın.

Başgöz ile genel hayat felsefemize ek olarak, günlük yaşam zevklerimiz de uyuşuyordu.

İkimiz de meyve ve peynir seviyorduk.

İkimiz de az içki içiyorduk.

İkimiz de sabah jimnastiği yapıyorduk.

İlhan Başgöz de, ben de sabah erken kalkıyorduk. (Aslında ben, sabahları erken kalkmayı hiç sevmem ama alıştım galiba artık.)

Sabah jimnastiğinden sonra, kahvelerimizi içip ormanda yürüyüşe çıkıyorduk.

Kırağı ile ıslanmış kızıl renkli yaprakların üzerinde, yemyeşil ağaçların arasında yaptığımız uzun yürüyüşler, hem doğa ile, hem de birbirimiz ile çok uyumlu bir birlikteliğin keyfini veriyordu.

Başgöz Hoca, beni arabasıyla, Indiana'nın başka ormanlarına ve parklarına da götürdü.

Hamburgerlerimizi alıp basıyorduk gaza.

Bloomington, gerçekten inanılmaz bir doğa parçası idi. Tabiatın nasıl korunduğunu, bizim halka keşke burada gösterebilseydim.

Yürüyüş ve doğa gezilerimizde, zaman zaman da sabah kahvaltısında uzun uzun geçmişi ve geleceği konuştuk.

Başgöz Hoca'ya anılarını yazmasını öneriyordum. O da, "Çok işim var" diye direniyordu.

Sonunda bir gün, bana "Bak bakalım nasıl olmuş" diye iki masalımsı halk öyküsünü verince aklımda bir şimşek çaktı:

"Neden" dedim, "Anılarınızı bu halk öyküleri biçiminde yazmıyorsunuz? Örneğin Dede Korkut gibi!"

Birden **Başgöz**'ün gözleri parladı: "Evet" dedi, "Böyle olabilir".

Ben şimdi, onun kendi içinde efsane olan yaşam öyküsünün bir halk söylencesi biçiminde yayımlanmasını bekliyorum!

Bu arada **Başgöz,** müthiş bir işe daha soyundu: Indiana Üniversitesi'nde bir "Türkiye Kürsüsü" kurulması. Bu bitmez tükenmez enerji ile dolu insan, 70 yaşının sınırında, kendisine büyük acılar çektirmiş olan ülkesine son bir hizmette daha bulunabilmek istiyordu. Türkiye'den alacağı toplam bir milyon dolar kadar olan bir bağış parası ile (yani ülkeden kaçırılan eski eserleri yurda getirebilmek için, bir avukatlık firmasına fiilen ödediğimiz paranın yedide birine) üniversiteden de aynı miktarda fon bularak, ülkemiz için bir kürsü oluşturma projesini başlattı.

Bu para, Başbakanlık Tanıtma Fonu tarafından sağlanabilirdi. Projeyi, Washington Büyükelçimiz, değerli hariciyeci **Nüzhet Kandemir** de destekliyordu.

Ben de, Ankara'da kolları sıvadım. **Erdal İnönü** o sırada Dışişleri Bakanıydı. O da, projeye (beklendiği gibi) tam destek verdi. Hemen hemen bütün bürokratik işlemlerin bitip, sıra para transferine geldiğinde, ben Müsteşarlık görevinden ayrılmıştım. Bu satırların yazıldığı sıralarda, ilk bölüm olan üç yüz bin dolar yollandı. **Başgöz**'ün bu projeyle de tarihe bir kez daha geçeceğine, bütün kalbimle inanıyorum.

KARŞIMDA İNTİHARA KALKIŞAN BELEDİYE BAŞKANI

Bakanlıktaki çalışmalarım sırasında koyduğum çok az sayıdaki kesin kurallardan biri de, dosyaların sadece Bakanlık mensupları tarafından imzaya çıkarılması idi.

Aslında, çok özel ve ivedi haller dışında, hiçbir müsteşar yardımcısının ve genel müdürün kapımda imza kartonu ile beklemesini uygun bulmadığım için, genel müdür ve müsteşar yardımcısı arkadaşlarım imza kartonlarını odacıları ile benim sekreteryama yolluyorlar, sekreterler, kartonları bekletmeden benim masamın yanındaki yere getiriyorlar, ben de fırsat buldukça imza atıyordum.

Böylece Bakanlığın müsteşarlık katındaki imza bekleme süresini ilk geldiğimde çok dosya yığılmış olduğu için, önce bir haftaya, sonra 48 saate, ay sonunda 24 saate ve bir-iki ay sonra da günlük 8 saate indirmiştim.

Sadece anlamadığım ya da imzalamak istemediğim onaylar için ilgili birim başkanını çağırıyordum.

Böylece vatandaşların ve belediye başkanı gibi iş sahiplerinin ellerine dosya verilmesini kesinlikle önlemiştim. Çünkü, imza hızı zaten inanılmayacak kadar artmıştı.

Gece Gelen Belediye Başkanı

Bir gün yine **Hasan Bülent Kahraman** ile akşam 8 dolayında, odamda bir iş konuşması yaparken, Orta Anadolu kentlerimizden birinin bir beldesinin belediye başkanının benimle görüşmek istediğini haber verdiler.

İş takipçilerinden çalışamaz halde olduğum için, bu saatte ve randevusuz-habersiz gelinmesine canım sıkılmıştı. Ama yine de, o saatte gelen bir belediye başkanını çevirmeye gönlüm razı olmadı.

"Herhalde" dedim kende kendime, "Çok önemli bir işi var ki, bu saatte kapıma dayandı!"

"Gelsin" dedim. "Bakalım ne derdi var?" Biraz sonra kapı açıldı, uzun boylu karayağız, yakışıklı bir Orta Anadolu insanı içeri girdi.

Girdi ama elinde, bizim imza kartonlarından biri.

"Nedir o?" dedim.

"Dosya efendim" diye yanıtlayınca da, "İş sahiplerinin elinde dosya olmaz. Derhal dosyaları sekreterliğe bırakın" dedim.

Başkanın ricacı tebessümü yüzünde dondu. Hiç direnmeden ve duraksamadan, bir tepkisel eylem içinde dışarı çıktı.

Hemen sekreteri çağırdım. Dosyaları istettim. İmzaya gelen evrak önemsiz ve her türlü işlemi tamamlanmış bir-iki çok düşük düzeyde nakil kararı idi.

Dosyaların zaten çoktan yasaklamış olduğum "elden takibi"ni gerektirecek ne bir pürüzü, ne de bir önemi ya da ivediliği vardı.

Başkanın Tepkisi

İkisine de imzayı attım ve bu kez belediye başkanını tekrar içeri yollamalarını istedim.

Başkan içeri girdiğinde, o güneş yanığı karayağız yüzü bembeyazdı. Henüz, odadan dışarı çıkarılmış olmasının şokunu yaşadığı anlaşılıyordu.

Hasan Bülent Kahraman'ın karşısındaki koltuğa (masamın önüne) çöktü ve gözleri dolu dolu haykırdı:

"Ben şimdi burada kendimi vuracağım!"

Bir an belinde tabanca olup olmadığını düşündüm.

Tabancayı çekerse ve gerçekten kendini vuracak bir duygusallık içinde ise (ki öyle gözüküyordu), ya "önce şu herifi temizleyeyim" diyerek, beni vurursa...

Gözüm bir an **Hasan Bülent Kahraman**'a ilişti. Yüzü kül rengi olmuştu.

Ne de olsa can korkusu!

Derhal elimi masaya vurdum ve bağırarak, "Bana bak" dedim. "Dosyalarını imzaladım, gecenin bu saatinde size hizmet için canım çıkıyor, üstelik, habersiz ve randevusuz gelmişsin, bıktım artık sizden, asıl ben kendimi vuracağım!" dedim.

Şok mu vermek istemişti, yoksa içten bir isyan içinde miydi, o an için bilmiyordum. Ama benim karşı saldırım, duruma egemen olmamı sağladı.

Koskoca adam, benim bağırmam üzerine, gözyaşlarına boğularak günlerdir Ankara'da, beldesine hizmet sağlamak için bakanlık bakanlık dolaştığını, hiçbir yerde de derdini aktaracak kimse bulamadığını anlatmaya başladı.

Neyse, çaylar, kahveler ve sigaralardan sonra (ben de Müsteşarlığa başlayınca yedi yıldır bıraktığım sigaraya yeniden bağımlı olmuştum) dostluk koyulaştı.

Ben ona hak verdim, o bana hak verdi ve böylece canımızı da (bilmiyorum gerçekten tehlikede mi idi?) kurtarmış olmanın keyfi ile yanağından öperek, başkanı yolcu ettim!

Başkan kapıdan çıkar çıkmaz **Hasan Bülent Kahraman,** "Aman hocam" dedi. "Adam sizi vuracak diye korktum."

"Sorma" dedim, "Ben de! Üstelik çok da utandım adam ağlamaya başlayınca. Hem kendi adıma, hem devlet adına!"

Hasan Bülent Kahraman, Atatürkçülük konusunda benden farklı düşünmekle birlikte, yazar-düşünür kimliği ile, Bakanlıkta kendime en yakın bulduğum kişilerden biri, belki de birincisiydi. Bakanlardan birine çok kızdığı bir gün, benim arkamdaki **Yahya Kemal Beyatlı**'nın babama imzalı olarak verdiği fotoğrafa atıf yapıp, "Sizin arkanızda **Yahya Kemal**'in imzalı resmi var, onun arkasında Terzi İzzet'in elbisesi bile yok!" demişti.

Sözünü ettiği "Terzi **İzzet** ", **Adnan Menderes**'in terzisi idi. 1950'li yıllarda, **Menderes**'in **İsmet Paşa**'ya yaptığı saldırılara cevap veren bir CHP'li, "**İsmet Paşa**'nın arkasında İstiklal Savaşımızın şanlı tarihi var. **Adnan Menderes**'in arkasında ise, sadece Terzi **İzzet**'in elbisesi" demişti. **Bülent**, geniş kültürü ile, bu söze gönderme yaparak, bakanı eleştiriyordu.

Belediye Başkanı ile yaşadığımız olayı sonradan anımsattığımda ve kendisi için korkup korkmadığını sorduğumda, "Tabii ben de korktum ama asıl sizi vuracak zannetmiştim" diyerek, ilk andaki izlenimini teyid etmişti.

MÜSTEŞARLIKTAN KATMERLİ AYRILIŞ VE MUTLU SON

Müsteşarlığa atanmam, biri vekaleten, biri de asaleten olmak üzere, iki kez yapılmıştı. Ayrılışım da öyle oldu: İki kez.

Birinci ayrılışım, SHP-CHP birleşmesinden sonra, Genel Başkan seçilen **Deniz Baykal'ın** DYP ile anlaşamamasının ardından, DYP'nin kurduğu azınlık hükümetinin Cumhurbaşkanınca onaylanmasıyla gerçekleşti.

DYP azınlık hükümeti listesinde yeni Kültür Bakanı **Köksal Toptan**'dı. Kabine, biz **Cem** ile birlikte Altın Portakal Film Festivali'nin ödül töreni için Antalya'da iken, akşam saatlerinde ilan edilmişti. Bu nedenle, ertesi sabah derhal Ankara'ya döndük ama uçak saati dolayısıyla öteki bakanlıklarda öğleyin saat 12 dolayında gerçekleştirilen devir teslim töreni, bizim Bakanlıkta saat 17 dolayında oldu. Çünkü saat 14'te de Başbakan yeni kabineyi toplantıya çağırmıştı ve **Toptan** daha önce gelememişti. Bu gecikme, biraz aşağıda anlatacağım bir yanlış habere yol açmış, bu durum ise, benim ayrılışımı basında bir "olay" haline getirmişti.

Cem ile birlikte **Toptan**'ı kapıda karşıladık. Yukarı aldık. Kısa bir özel görüşmeden sonra, birim amirleriyle tanıştırdık ve **Cem**'i yolcu ettik. Eski Bakanı geçirip yukarı çıkar çıkmaz, yeni Bakan ile kısa bir süre özel görüşmek istediğimi söyledim. Yine odaya çekildik ve başbaşa görüşmemiz başladı.

Kendisine, bu göreve bir siyasal görüşün oluşturduğu koalisyon hükümetince atandığımı, şimdi bu siyasal görüşü, yani Sosyal Demokrasiyi temsil eden Parti, hükümetten ayrıldığına göre, makamı boşaltmanın doğru olacağını düşündüğümü söyledim. **Toptan**, büyük bir nezaketle, "Bir şartla" dedi. "İhtiyacım olduğu zaman, size başvurma imkânını bana vermeniz halinde bu kararınızı onaylarım". Ben de bunun üzerine, zaten bir bilimadamı olarak bütün yaşımımda her danışmak isteyene yardımcı olmayı bir görev bildiğimi, kendisine her zaman yardıma hazır olduğumu belirttim.

İşin birinci kısmı böylece çözüldükten sonra, ikinci bölüme geçtim ve Bakana hemen önümüzdeki günlerde aynı tarihlere rastlayan, biri

Bakanlıkla ilgili, biri de benim özel olarak katılmamı gerektiren iki önemli toplantı olduğunu söyledim. Biri Frankfurt Kitap Fuarı'nın açılışı, öteki de Atina'da yapılacak olan **Abdi İpekçi** Barış ve Dostluk Ödülü töreni idi. Kendisine, Müsteşarlık görevim resmen devam etseydi, Frankfurt'a gitmemin gerekli olduğunu, fakat Müsteşarlıktan ayrıldığım takdirde, Atina'daki törene katılmamın daha doğru olacağını; çünkü **Abdi İpekçi** Barış ve Dostluk Ödülü'nün başlangıçtan beri jüri üyesi bulunduğumu söyledim. Böylelikle, eğer "Güvenoyu alana kadar görevde kalın" deseydi, Frankfurt'a gitmem gerekeceğini, ama şimdi ayrılmamı kabul ettiğine göre, Atina'ya katılacağımı hissettirdim. Ama konuşurken sözün ağırlığını, Atina'ya gitmeyi tercih ettiğim biçiminde getirmiştim. Gerçekten de, birlikte çalışmayı kısa bir dönem için bile düşünsek, her ikimiz için de pek çok sorun çıkacağına inanıyor ve bunlardan kaçınmak istiyordum. **Toptan**, büyük bir zerafet ve anlayışla, Atina'ya gidebileceğimi söyledi.

Bunu da böylece hallettikten sonra, sürecin üçüncü bölümüne geldim. Kendisine, yıllarca hiç izin yapmadan çalıştığımı, dolayısıyla şu anda iki aylık izin hakkım olduğunu, uygun görürse, bunu kullanmak istediğimi, ama bunun makamı boşaltmış olmamı engellemeyeceğini, iki ayın sonunda emekliliğimi isteyeceğimi, kendisinin de bu arada yeni bir atamanın yapılması dahil, serbestçe bu makam üzerinde tasarruf edebileceği anlayışında olduğumu bildirdim. Bir de "oyun oynuyorum zehabına kapılmasın" diye, zaten veda mektuplarımı çoktan herkese göndermiş olduğumu söyledim. Sanıyorum kendisi de bundan haberdardı. Derhal, yıllık iznimi ve Atina'ya gidişimi (izinliyken de olsa yurt dışına çıkışım Bakanlık onayına tabi olduğu için) imzaladı. Bu arada, kısa geçen konuşma süresinde, bütün siyasal yaşamda esas ögenin insana saygı olduğunu öğrendiğini, hepimizin bir gün öleceğini, önemli olanın karşılıklı sevgi ve saygı olduğunu söyledi. Ben de bu görüşlerine tümüyle katıldım.

Zaten uzun süredir hazırlıklı olduğum için, bu konuşmadan sonra çantamı aldım ve Müsteşarlık makamını terk ettim.

Ayrılışım Nasıl Basına Yansıdı?

İstanbul'da bir yandan dinlenir, öte yandan Atina'ya gitme hazırlıkları yaparken, bir sabah **Doğan Hızlan**'ın 8 Ekim 1995 tarihli **Hürriyet**'te "Yeni Kültür Bakanı iyi işleri sürdürmeli" başlıklı yazısını gör-

düm. **Doğan Hızlan** bu yazıda, yeni Bakanın kendinden önceki dört SHP'li bakanın başlattığı işleri sürdürmesi gerektiğini söylüyordu. Yazının bir yerinde de "Ankara Bürosu'nun bir haberi beni önce şaşırttı, sonra da üzdü. Yeni Kültür Bakanı **Köksal Toptan**, görevi gece yarısı devralmış. Bakanlığın üst kademelerindekileri tanıyorum. Onlar yangından mal kaçıracak insan psikolojisi taşımayan insanlardır. Hepsi alanlarında önemli işler başarmış, adları sanları olan kişilerdir" diyordu.

Sanıyorum, bu yanlış izlenim, bizim Bakanlıktaki devir-teslimin öteki bakanlıklara oranla daha geç yapılmasından kaynaklanmıştı. **Doğan**'ı aradım ama bulamadım. Anlaşılıyordu ki, **Toptan** da hemen aramış ve düzeltmeyi yapmıştı. Ertesi gün **Doğan** şöyle yazıyordu: "Bakan'ın belirttiğine göre Müsteşar Prof. Dr. **Emre Kongar**, gelmiş, ayrılmak istediğini bildirmiş. Kendisinin buraya bir siyasal tercihle geldiğini, onun için de ayrılacağını açıklamış. İnce bir davranış. Gerekli bir aydın tutumu. Bürokrasi terbiyesi. Bakanınki de bununla yarışır bir davranış. Bakanın telefonda söylediğine göre, **Emre Kongar** dostumuz, Atina'daki Abdi İpekçi Ödülleri'nde müsteşar sıfatıyla bulunacakmış. İkisinin de tavrı hoşuma gitti. **Emre Kongar**'ın bir politik tercih sonucu ayrılması, Bakan'ın da onu müsteşar sıfatıyla Atina'ya göndermesi."

Böylece olay, hem **Toptan**, hem de benim için birer artı puan olarak basında yer aldı. Değerli yazar **Rauf Tamer** yine **Hürriyet**'te "Gözden Kaçanlar" başlığı ile 13 Ekim'de şöyle yazıyordu:

"Ara sıra güzel manzaralara da rastlıyoruz.

İşte...Kültür Bakanlığı Müsteşarı **Emre Kongar**, yeni Bakan'a diyor ki:

–Temsil ettiğim kanadın **ortaklığı** bitmiştir... Ben de **istifamı** size arz ediyorum...(Daha rahat çalışmanız dileğiyle.)

Bakan **Köksal Toptan** da nezaket gösteriyor:

–Fikirlerinize **ihtiyaç** duyduğumuzda sizi daima arayacağız.

Nezaket dedim.

Keşke nezaket'ten de öte **ehliyet** öne çıksaydı.

Ve Bakan deseydi ki:

–Hayır Sayın **Kongar**...Sizi bırakmayız. Buraya **siyaset** yapmaya değil, **hizmet** vermeye geldik... Güzel şeyler yaptınız...Lütfen devam ediniz. Sizinle çalışmak, bana da **başarı** getirecektir.

Bir gün, elbet bu tür laflar da duyacağız...

Gitmem diye koltuğa yapışıp Danıştay'a başvuran tipler yerine, **Kongar** gibi uygar insanların gelmesi, elbet siyasete de bir **seviye** katacak...

Ve **siyaset**, direnemeyecek.

Ehliyet kazanacak.

Hizmet esas olunca da, partizanlık defolup gidecek.

Köksal Toptan'lar kolay yetişmediği gibi, **Emre Kongar**'lar da kolay yetişmiyor.

Bütün mesele, böyle güzel bir **karışım**'ın Türkiye'ye yansıması...

Bir gün... Mutlaka...

Zaten şu **uygar diyalog** onun habercisi değil mi?

Ümitliyim."

Bu hava tüm basına yansıdı. Hatta televizyonlar haber bültenlerinde olaya yer verdi. Güzel bir hava oldu. Böylece **Doğan Hızlan**'ın bir yanlış anlaması, aslında bence pek de önemli olmayan, çünkü gerek benim, gerekse **Toptan**'ın açısından, "normal" olan bir davranışı, manşetlere çıkardı. Sanıyorum, Türkiye, "normal" de olsa, uygar davranışlara o denli susamıştı ki, bizim son derece olağan diyaloğumuz bile, takdirle karşılandı.

İkinci Ayrılış: Bu Kez Adaylık İçin İstifa

Atina'daki **Abdi İpekçi** Barış ve Dostluk Ödülleri töreni çok görkemli oldu.

Türk heyetinde **Zeynep Oral**, **Doğan Hızlan**, **Nail Güreli**, **Cengiz Bektaş** gibi ünlü yazar ve kültür adamları vardı. Ayrıca, İşçi Partisi Genel Başkanı **Doğu Perinçek** de bir yazısından dolayı ödüle layık görüldüğü için, ödülünü almak üzere bize eşlik ediyordu.

Türkiye Büyükelçisi **Ümit Pamir**'in verdiği gayri resmi yemeğe gelen, dönemin Ulaştırma Bakanı, eski hükümet sözcüsü **Venizelos**, iç siyasete dönük bir biçimde televizyonların önünde, Türkiye'ye saldıran bir konuşma yaptı. Büyükelçinin de tasvibini alarak, ona, felsefi temelleri uzlaşmaya dayalı olan ama Batı Trakya ve benzeri olayları hatırlatan bir konuşma ile yanıt verdim.

Rahmetli **Haldun Taner**'in bacanağı olan değerli Büyükelçi **Ümit Pamir**, konuşmamdan hemen sonra, "Duyduğum en iyi politika ve felsefe dersi oldu" diye beni kutladı.

Ertesi gün, resmi törenlere Türkiye'den **Hikmet Çetin** ve Atina'dan eski Başbakan **Miçotakis** gibi ünlü isimler katıldı. Herkes barış ve dostluktan çok güzel söz etti. Bu arada Başbakan **Papandreu**'nun oğlu **Yorgo**

Papandreu, Eğitim Bakanı olarak, gerçekten çok anlamlı ve fonksiyonel bir konuşma yaptı. İki ülke arasındaki düşmanlığın, esas olarak ders kitaplarından kaynaklandığını ve bu kitapların düşmanca ifadelerden arındırılmak üzere, karşılıklı olarak gözden geçirilmesi gerektiğini söyledi. Anlaşılan, Yunanistan'da da aynen bizde olduğu gibi, iç politikaya yönelik şoven nutuklarla, aklın egemen olduğu sözler, siyasetçilerin kalitesine göre, farklı yerlerde ama aynı zamanlarda gözlemlenebiliyordu.

Türkiye'ye döndüğümüz gün, **Çiller**'in azınlık hükümeti, Meclis'ten güvenoyu alamadı. Yeniden CHP-DYP hükümeti, bu kez erken seçim koşuluyla, kuruldu.

Bu gelişme üzerine, henüz daha yeni kabine onaylanmadan, seçim kararı alınınca, **Deniz Baykal** ile konuşmuş ve aday olmak için istifa tarihinin çok yakın olmasına işaret ederek, istifa etmek niyetinde olduğumu, ne dediğini sormuştum. Aynen 1991 seçimlerinde olduğu gibi, aday olma düşüncemi ilk kez yine ona açmıştım. "Son dakikaya kadar bekle ve öyle istifa et" dedi ve "**Adnan**'la konuş" diye de ekledi.

Yeni kabine açıklandığında, **Fikri Sağlar** yeniden Kültür Bakanlığına atanmıştı. Ben, adaylık niyetinde olduğum için, bu atamaya sevindim. Çünkü, yeni ve Bakanlığı hiç tanımayan bir isim gelseydi, vicdani olarak, yeni bir siyasetçiyi yalnız bırakıp politikaya gitmekte zorlanabilirdim.

Devir teslim günü, iznimi kesip Ankara'ya gittim. **Cem** ile birlikte teslim ettiğimiz Bakanlığı, **Toptan**'dan **Sağlar** ile birlikte teslim aldık. Devir-teslim töreninden sonra da, artık neredeyse rutin halini almış olan "ikili özel görüşme" süreci için **Sağlar**'la odaya çekildik. Aday olma niyetimi kendisine aktardım. Zaten bundan haberi vardı herhalde.

Cevaben bana, "Siz isterseniz, ben, sizinle Müsteşar olarak çalışırım" dedi. Ben de kararımda ısrar ettiğimi, böylece aynı zamanda kendisine, "tercih ettiği bir müsteşarla çalışması için olanak tanımak istediğimi" söyledim. Bu sözlerimle, aramızda hiçbir zaman karşılıklı konuşulmamış olan, ama hep yakın çevresinden sızdırılarak basında yer almış bulunan "memnuniyetsizlik" dedikodularına da kendimce bir yanıt vermiş oluyordum.

Sağlar, bunun üzerine bana şans diledi ve birim amirleri toplantısında Bakanlığa veda ederek, ertesi gün ayrıldım. Toplantıda, **Sağlar**'a herkesin önünde, değişen bütün Bakanların hizmet sürelerinde, kendi kurmuş olduğu kadroları, bakanların da anlayışıyla koruduğumu, Ba-

kanlığın başarısının bu arkadaşlar aracılığı ile devam ettirildiğini, bu başarının bir anlamda kendisinin de başarısı olduğunu söylemiştim. Ama sonradan yaptığı uygulamalar, bu mesajımı tam almamış ya da alsa bile, kabul etmemiş olduğunu gösterdi.

Seçim Dönemi

Bakanlıktan ayrılıp İstanbul'a döndüm ve o gece ATV'de **Ali Kırca**'nın programında CHP'den aday olacağımı açıkladım. Politikacı arkadaşlarıma göre, CHP'ye başvuracağımı açıklamakla yanlış yapmıştım. CHP'ye açık bono vermeseydim, aday listelerinde daha iyi bir yere konabilme konusunda pazarlık olanağımı koruyacağımı söylüyorlardı deneyimli arkadaşlar.

Fakat ben, siyasetin bir "pazarlık konusu" olduğunu kabul etmediğim için, önceden uyarılmama karşın, açık ve net tavrımı televizyon ekralarında da sürdürdüm. Daha sonra, gerek aday listeleri açıklanmadan önce, gerekse aday listeleri açıklanıp seçilemeyeceğim bir yere konulduğum belli olduktan sonra, bu tutumumu değiştirmedim. Televizyonlarda, basında ve yüz yüze seçim kampanyasında aday olarak, üzerime düşen görevleri sonuna kadar yerine getirdim.

Bu arada, seçim kampanyasında işleyeceğim konuları bir bildiri biçiminde formüle etmiştim. Bu metinde, hem Müsteşarlık dönemime atıfta bulunuyor, hem de seçilirsem neler yapacağımı açıklıyordum. 12 maddelik metin söyleydi:

1) Müsteşarlığım döneminde Kültür Bakanlığının yaptıklarıyla, hem genel anlamdaki özgürlük, demokrasi, çoğulculuk ilkeleri, hem de özel projelerin sayısı ve verimliliği açısından iftihar ediyorum. Bu büyük başarı, başta Bakanlar olmak kaydıyla, Müsteşar Yardımcıları, Genel Müdürler ve tüm personel tarafından yapılan bir takım çalışmasıyla gerçekleşmiştir.

2) Kültür Bakanlığında pek çok "küçük çaplı mucize" gerçekleştirdik. Sekiz ciltlik *İstanbul Ansiklopedisi*, şu anda satışta. Üç ciltlik *Sendikacılık Ansiklopedisi*'nin tüm hazırlıkları tamam. 1996'da yayımlanacak. Dünyanın önemli yayınevleri ile ortak kitaplar yayımladık. **Henry Glassie**'nin *Turkish Traditional Art Today* kitabı, Indiana University Press ile birlikte yayımlandı ve New York Times tarafından 1994'ün en iyi on kitabından biri seçildi. **Halil İnalcık** Hoca'nın, *Balkanlarda ve*

Ortadoğu'da Osmanlı İmparatorluğu kitabı da aynı diziden çıktı. Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için iki ayrı araştırma sonuçları kitaplaştırıldı. Üçüncüsü yolda. Ayrıca, "Demokrasi Dizisi" ve "İnsan Hakları" dizisi diye iki yeni dizi başlattık. Çok güzel demokrasi kitapları bastık.

3) Kültür ve Tabiat Varlıklarımızın korunmasında büyük dönüşümler gerçekleştirdik. Tüm siyasal baskılara karşın, İstanbul'un tarihi yarımadasını SİT ilan ettik. Koruma Kurullarının üyelerini, değerli akademisyenlerle yeniden düzenledik. Yüksek Kurul olarak, Bölge Kurullarının üzerindeki birey bazındaki baskıları kaldırıcı ilke kararları aldık.

4) Çok önemli iki yasa çıkardık. Telif Hakları Yasası ile, özel teşebbüsün yatırımlarının yüzde yüzünün vergi matrahından düşürülmesini sağlayan yasa. Böylece, Türkiye'nin fikir ve sanat üretimine yapısal bir destek verdik. Yazarları, bestecileri, mimarları, grafikerleri, bilgisayar programcılarını koruduk. Türkiye'nin sanatsal ve düşünsel üretimini çağdaş düzeye çıkarıcı önlemler aldık.

5) Müzik, tiyatro ve operayı yurt çapında yaygınlaştırdık. Hem parasal destek verdik, hem yepyeni salonlar oluşturduk, hem de yeni gruplar ve orkestralar kurduk.

6) Türkiye'de bugün çok ciddi bir değer yozlaşması yaşanıyor. Demokrasi çoğunluk diktatörlüğü ile, çoğulculuk bölücülükle, başarı köşe dönmecilikle, düşünsel gelişme döneklikle, siyaset fırsatçılıkla, karıştırılıyor.

7) Müslümanlık, Milliyetçilik gibi mukaddes sayılan değerler, kimsenin tekelinde değildir. Bu değerlerin siyasette kullanılması, hem kimseye hayır getirmez, hem de ülkeyi gerçekten böler. Bu nedenle, tarikatların partilerle doğrudan ilişki kurarak sıcak siyaset yapmalarını ülke yararına görmüyorum.

8) Demokrasi ve laiklik bütün dinlerin, mezheplerin, her türlü inancın güvencesidir. Bu açıdan, "Laikler-Müslümanlar" ayrımı, büyük bir aldatmacadır. Türkiye'deki Müslümanların çoğu laiktir. Laiklerin çoğu da Müslüman.

9) **Atatürk**'e hayranım. Hem dünya çapında büyük bir devrimci olduğu için, hem de bugünkü laik ve demokratik Türkiye'nin temellerini attığı için. **Atatürk**, Batı'nın dinde reformunu dinden değil, siyasetten hareket ederek Türkiye'de gerçekleştirmiştir. Aydınlanmacılığı ve demokrasiyi getirmiştir bir İslam toplumuna.

10) Siyasete "Bir şey olmak için değil, bir şeyler yapmak için" girdim. Yapmak istediklerim, CHP programında çok iyi açıklanmış. YÖK'ün kaldırılması, sanat kurumlarına özerklik verilmesi, Türk Dil ve Tarih Kurumlarının yeniden kurulması, Milli eğitimin çağdaş gereklere göre yeniden ve tek bir ilke etrafında çok amaçlı liseler olarak örgütlenmesi, gençlere okulların yönetiminde yetki verilmesi, sosyal bilimler araştırma kurumunun kurulması, milletvekillerinin siyaset dışındaki dokunulmazlık zırhlarının kaldırılması gibi somut projeler bazında, sade bir milletvekili olarak çalışmalar yapmak istiyorum.

11) Bilime, demokrasiye, sevgiye ve gençliğe inanıyorum. Bu ilkelere uygun olan tutum ve davranışları, politikaya egemen kılmak için çaba sarfedeceğim.

12) Türkiye'nin genel sorunlarının, sosyal demokrasinin üç ilkesi ile çözülebileceğine inanıyorum: Üretimde verimlilik, Siyasette katılım, Toplumda fırsat eşitliği.

Bütün seçim kampanyası süresince, bu metni kullandım. **Cumhuriyet**'te yayımlanan röportaj da, katıldığım televizyon tartışmalarındaki sözlerim de, bu metnin daha çok 6. madde ve sonrasında belirttiğim siyasal ilkelere dayanıyordu.

Basının Büyük Desteği ve Genel Merkez'in Tutumu

Adaylığımı açıklayınca, basından ve televizyondan büyük bir destek gördüm. Özellikle **Cumhuriyet** gazetesi, arka sayfasında benimle **Hülya Karabağlı**'nın yaptığı bir röportajı manşetten yayımlayarak, unutulmaz bir destek verdi. Röportajın başlığı, "Demokrasinin çoğunluk diktatörlüğü olmadığına dikkati çeken Prof. Dr. **Emre Kongar**, 'Siyaset, fırsatçılıkla karıştırılıyor' dedi" biçimindeydi. **Ahmet Taner Kışlalı, Oktay Ekşi, Atilla Dorsay, Zeynep Oral, Yalçın Pekşen, Melih Aşık, Hasan Pulur, Hıncal Uluç** gibi ünlü yazarlar hakkımda çok güzel yazılar yazdılar. **Erhan Akyıldız, Osman Saffet Arolat** ve **Masum Türker**, beni programlarına çıkardılar. Bu arada, **Akyıldız**'ın canlı programında, "milletvekillerinin siyaset dışı dokunulmazlıklarının kaldırılmasını" önerdim. HBB, bu önerimi bir kampanyaya dönüştürdü. Seçilemesem bile, bazı düşüncelerimi kamuoyuna aktarma fırsatı bulduğum için çok mutluydum.

Bu arada, aday listeleri **Deniz Baykal**'ın çevresindeki çok küçük bir grup (bir rivayete göre de tek bir kişi) tarafından hazırlanmıştı. Listeler

bu konuda yetkili olan Parti Meclisi'ne indirildiğinde de kıyamet kopmuştu. Birleşmeden sonra, SHP-CHP bütünleşmesi sağlanamadığından, birkaç kişi hariç, kimse yerinden memnun değildi. Beni de İstanbul İkinci Bölgede altıncı sıraya koymuşlardı. Hemen önümde, Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı **Aysel Baykal** vardı. **Baykal** yerini beğenmeyip istifa edince, öteki adayları bir öne ilerleteceklerine, benim arkamdaki yedinci sıradaki **Halil Öktem** adlı arkadaşı alıp, benim önüme beşinci sıraya koymuşlardı. Bu olay da basında yer aldı.

Bütün bu gelişmeler sonunda, çevremde adaylıktan çekilmem konusunda çok büyük bir baskı başladı. Fakat bu sırada, SHP'de Bakanlık ve Meclis Başkanvekilliği yapmış bazı politikacılar, aday sıralamasındaki yerlerini beğenmeyip, DYP gibi farklı ideolojik yapıda bir partiye geçtiklerinden, ben, adaylıktan çekilmeyi bile uygun görmedim.

"Seçimlerde aday olmak, olimpiyatlarda yarışmak gibidir. Kazanmak şart değildir. Yarışmak bile yeterli bir onurdur" diyerek, seçim kampanyasına devam ettim. Bu tavrım ve sözlerim, basına da yansımıştı ama Parti'den hiç kimse en ufak bir ilgi bile göstermedi.

Zaten adaylık başvurumdan sonra, Genel Başkan ve arkadaşları, sanki böyle bir insan yokmuş gibi davranıyorlardı. Ben de, doğrusu başta **Baykal** olmak kaydıyla, kimseyi rahatsız etmek istemiyordum.

Aslında gerek 1995 erken seçimleri, gerek CHP'nin tutumu, gerek benim seçim serüvenlerim, gerekse Parti'nin uğradığı yüzde 10'luk hezimet, kamuoyunun gözleri önünde büyük bir açıklıkla cereyan ettiği için, bu konuda fazla derinleşmek istemiyorum.

Ama yine de, dört noktayı vurgulamalıyım. Birinci nokta: Parti, tam bir bölünme içindeydi. SHP-CHP birleşmesi, bırakın "bütünleşmeyi", CHP'lilerle SHP'lileri, tam bir "düşman kardeşler" haline getirmişti. İlçelerdeki toplantılarda, neredeyse yumruk yumruğa kavgalar oluyordu. Sonunda, Baykalcı yöneticiler, ortalığı yatıştırmak için, benden yardım istiyorlardı. Ben, "birlik, bütünlük" öneriyor ve bizzat **Baykal** hizbi tarafından seçilemeyecek yere konmuş bir aday olarak, ağırlığımı hissettirince, uzlaşma sağlamakta etkili de oluyordum. Ama yine de, ortalık yatıştıktan sonra, yanıma gelip kulağıma, "Ben, kırk yıllık partiliyim. Bunlar, seni de harcadılar. Sen gene bunlara yardım ediyorsun, ama beni kesseler, artık **Baykal**'ın CHP'sine oy vermem" diyenler oluyordu. Bu olaylardan biri, **Altan Öymen** ve **Ayfer Atay**'ın da bulunduğu bir toplantıda meydana gelmişti ve hepimiz çok üzülmüştük.

İkinci olarak belirtmek istediğim nokta, CHP'nin baraja takılacağı iddialarının, Parti'nin çok lehine sonuç vermiş olmasıydı. Birçok kararsız ve oy kullanmayacak insan, "**Atatürk**'ün kurduğu parti, Meclis dışında kalmasın!" diye, sandık başına gidip, CHP'ye oy verdi.

Üçüncü bir nokta, CHP'nin her şeye rağmen yüzde 10'a düşen çekirdek oylarının sahipleri arasındaki çoğunluğun, kendilerine "Atatürkçü" diyenler tarafından oluşturulmasıydı. Ben, bunu, İstanbul'da bizzat yaşadım.

1995 seçim kampanyası ile ilgili olarak belirtmek istediğim dördüncü husus, daha kişisel. Parti, beni seçilemeyecek yere koyduğu halde, ben adaylıktan çekilmeyince, son derece garip bir durum ortaya çıkmıştı. Yıllarca örgütlerin açık oturumlarına ve konferanslarına çağrılan (sevilen olup olmadığını bilmiyorum ama), tanınan ve dört yıl Parti'nin hükümetindeki bürokrasiye hizmet etmiş bir bilimadamı-yazar olarak, seçilme şansımın olmadığı bir sıraya yerleştirilmiş olmam ve kampanyayı samimiyetle sürdürmem, Baykalcı olanları bile, bana yapılan muamele konusunda tepkiye yöneltmişti. Aslında anlatmak istediğim bu değil.

Seçilemeyecek bir yerde olduğum halde, kampanyayı sürdürmem, başka parti mensuplarıyla katıldığım açık oturum ya da tartışma programlarında, beni çok zor durumda bırakıyordu. Örneğin, bir televizyon panelinde, **Bedrettin Dalan**'ı iyice sıkıştırmıştım. Kurt politikacı **Dalan**, bir cümle ile hem kurtuldu, hem tüm izleyicilerin önünde beni bitirdi: "İyi diyorsun da hocam, partin seni seçilebilecek bir yere bile koymadı. Bu dediklerinin hiçbir anlamı yok!" Bu olay üzerine, bir daha hiçbir tartışmalı televizyon programına (çok davet olmasına, hatta birinde il örgütünün bütün ısrarlarına rağmen) çıkmadım. Yüz yüze propagandada da aynı sorunla karşılaştığım için, genellikle bizim bölgenin birinci sıradaki adayı, sevgili dostum **Altan Öymen** ile dolaştım ve sıkışınca, "Olsun, ben seçilemeyeceğimi biliyorum ama **Altan Öymen**'i desteklemek için kampanyayı sürdürüyorum" dedim.

Yine de sonuç olarak, bir televizyon kanalında, milletvekillerinin adi suçlardaki dokunulmazlıklarının kaldırılması konusunda bir kampanya başlatmış, herkesin kişisel çıkar uğruna rakip partilere geçtiği bir ortamda, elimde bazılarından çok daha üstün olanaklar olmasına rağmen, böyle bir şeye tenezzül etmeden, üstelik de basında, özellikle **Milliyet** ve **Cumhuriyet** gazetelerinde yer alan bir biçimde, dürüst ve ilkeli insanla-

rın da politika yaptıklarını kanıtlamıştım. Yani bence, çok önemli bir görev yapmış, toplumdaki *değer yozlaşmasına, ayak oyunlarına, fırsatçılığa ve çıkarcılığa karşı, özellikle gençler için bir örnek oluşturabilmiştim. Bu sonuç, benim için, milletvekili seçilmekten daha önemliydi.*

Sonuç olarak, dört yıllık Müsteşarlık maceram, adaylık serüvenim ile son buldu. Fakat edindiğim deneyimler, yanıma kâr kaldı. Ben de, bu satırlar ile yaşamımın son döneminde öğrendiklerimi sizlerle paylaşmak istedim.

Eğlenceli olmasına çalıştığım bu kitabı, edindiğim deneyimleri, "Devlet Nasıl Kurtulur?" sorusu üzerine, Meclis, siyasal partiler ve bürokrasi için özet öneriler halinde sizlere sunduğum iki kısa bölüm ve bir de yine "hem nalına hem mıhına" anlayışla yazdığım, "Liderliğin On Altın Kuralı" kısmı ile bitiriyorum.

Mutlu Son

Şimdi sevgili okuyucularım, herhalde "mutlu son, bu sürecin neresinde?" diye düşünüyorlardır. Mutluluk, hiç kuşkusuz, bir "ateşten gömlek" olan Müsteşarlıktan ayrılmamın getirdiği bir duyguydu. Ama asıl "mutlu son", bambaşka bir yerde, akademik kariyere başladığım Hacettepe Üniversitesi'nde alınan bir kararla geldi. Benim yalnızca Müsteşarlık dönemimi değil, 15 Şubat 1983'ten beri üniversite dışında kalmış olmaktan doğan mutsuzluğumu da noktaladı. Üniversite yasasının, YÖK döneminde sıkıyönetimce gerekçesiz ve haksız olarak görevden alınanlara ve bu arada istifa edenlere tanıdığı bir özel haktan yararlanarak, ben de eski yuvama döndüm. Bu dönüş, gerek benim yaşam çizgim, gerek Hacettepe Üniversitesi'nin öğretim üyeleri açısından, pek çok anlam ifade ediyordu. Bu gelişmeyi de, sevgili okuyucularımla paylaşmak istiyorum.

YÖK sistemi, **İhsan Doğramacı**'nın askerlere kurdurduğu, tüm üniversite özerkliğini rafa kaldıran bir düzendi. Tüm Türkiye adeta tek bir üniversite, öteki üniversiteler de ona bağlı kuruluşlar gibi düşünülmüştü. Standart eğitim programları hazırlanmış, dersler, isimleri, içerikleri, hatta saatleri bile YÖK tarafından belirlenmişti. Böylece Türkiye'nin "aydın üretiminin" denetimi amaçlanıyordu. Askeri yönetim ve **Doğramacı**, bununla da yetinmedi. Mevcut yöneticilerin pek çoğu değiştirilerek, seçilmiş rektör ve dekanların yerine, kendi atadıkları insan-

lar getirildi. Bu yeni getirilen yöneticilerin eğitim ve kimlikleri, o dönemin gazetelerinden rahatlıkla öğrenilebilir. İşte bu çerçevede, Hacettepe öğretim üyeleri tarafından Rektörlüğe seçilmiş olan değerli bilimadamı ve beyin cerrahı Prof. Dr. **Süleyman Sağlam** da görevden alınmış ve yerine Prof. **Yüksel Bozer** atanmıştı.

Bu arada, askeri yönetim, 1402 Sayılı Sıkı Yönetim Yasası'nın komutanlara verdiği bir yetkiyi kullanarak, pek çok değerli öğretim üyesini gereksiz ve haksız yere görevden aldı. Görevden alınanlar, gene bu yasaya göre, bir daha devlet memuru olma hakkını da kaybediyorlardı.

Görevden alınan pek çok değerli öğretim üyesi arasında, inanılmaz isimler vardı. Örneğin Prof. **Bahri Savcı**, hem Anayasa profesörü olarak çok bilgili, saygın ve ciddi bir bilimadamıydı, hem de dünyanın en barışçı ve müsamahalı insanıydı. Üstelik de emekliliği gelmişti.

Askeri yönetim, bu sırada bir de sakal operasyonu başlatmıştı. Bütün öğretim üyeleri, sakallarını kesmeye zorlanmış ve "sakal benim kişiliğimin simgesidir, asla kesmem" diyenler dahil, herkes buna uymuştu. Ben ise, üniversiteyi o denli seviyordum ki, o zamanki söylemimle, "Hocalığa devam etmek için, değil sakalımı, kolumu bile kesmeye razıydım". Ama bir şartım vardı: Bana, sakalımın kesilme talimatının bir yazı ile bildirilmesini istiyor ve bu bildirime karşı Danıştaya başvuracağımı söylüyordum. Ancak yargı kararı ile sakalımı kesecektim. Bu isteğim kabul edilmedi ve ısrar edersem, benim de 1402 sayılı yasa uyarınca görevden alınacağım, yeni atanmış Rektör tarafından bildirildi. (Bunun öyküsünü, *Yaşamın Anlamı* adlı kitabımda anlatıyorum.) İçlerinde benim de hocalarımın bulunduğu bilimadamlarının görevden alınmasıyla, bir süre sonra zaten benim de üniversitede kalmamın anlamı ortadan kalkmıştı. "**Doğramacı** yönetimindeki YÖK düzeninde, öğretim ve araştırma olanağı kalmadığından", Hacettepe'den, yüreğim kan ağlayarak, 15 Şubat 1983'te istifa ettim. Sonra da "üniversite hocası olarak sahip olduğum mutluluğu", bir daha yakalayamadım. Sağa sola savrulup durdum.

İşte o dönemde atanan ve daha sonra birkaç kez daha görevlendirilen Rektör de, 1995 seçimlerinde aday olmak için istifa edince, Hacettepe'de yeniden rektör seçimi yapıldı. Üniversitenin 1982 yılında görevden alınan "son seçilmiş Rektörü" Prof. Dr. **Süleyman Sağlam**, bir adayın 93, öteki adayın 90 oyuna karşılık, 646 oy gibi ezici bir çoğunlukla yeniden Rektör oldu.

Ben de, seçimleri yitirdikten sonra, seçim yasası gereği yeniden görevime dönme hakkımı kullanmış, fakat Müsteşarlığa atama yapılmış olduğu için, Bakanlık Müşaviri olmuştum. Bu arada, Anavatan partisi ile Doğru Yol Partisi'nin kurduğu ANAYOL koalisyonu göreve başlamış ve ANAP'lı **Agâh Oktay Güner**, Kültür Bakanı olmuştu.

Ben, zaten daha **Köksal Toptan** geldiği zaman emekli olmayı kararlaştırdığım için, atanmam gerçekleştikten sonra yine iznimi almış ve işlerimi tamamlamaya koyulmuştum.

İşte bu sıralarda, Hacettepe'de yukarda özetlediğim gelişmeler meydana gelmişti. Beni istifaya zorlayan yönetim değişmiş, Hacettepe, üniversite saygınlığına yakışır biçimde, eski özerkliğinin simgesi olan Prof. Dr. **Sağlam**'ı yeniden Rektör seçmişti. Bu arada, YÖK Başkanı **Doğramacı**, zaten görevden ayrılmıştı. Artık ben de bu "yeni oluşumun" içinde, bilimsel çalışma, yani "araştırma ve öğretim" yapabilirdim.

1990 yılında, 2547 Sayılı Üniversite Yasası'nda yapılan bir değişiklikle, askeri dönemin ve YÖK'ün açtığı yaraları sarmak amacıyla, 1402 sayılı yasa uyarınca görevden alınanlarla, istifa edenlerin, istedikleri takdirde "kadro şartı aranmaksızın" görevlerine geri dönebilecekleri hükmü getirilmişti.

İşte bu hükümden yararlanarak ben de, başvurumu yaptım ve şu "son satırları" yazdığım sırada, müjdeyi aldım: Hacettepe'deki öğretim üyeliğine dönüşüm kabul edilmişti.

Böylece 13 yıldır "üniversite dışında kalmaktan" kaynaklanan mutsuzluğum sona eriyordu. Ayrıca üniversitenin ve bilimin saygınlığını korumak adına verilen bir hukuk, mantık, demokrasi, özgürlük ve özerklik savaşını da, en azından Rektör, Prof. Dr. **Süleyman Sağlam**'ın temsil ettiği Hacettepe Üniversitesi yönetiminin vicdanında kazanmış oluyordum. Bu, onlar için de, benim için de bir onurdu, ama asıl şeref, hepimizin adına HACETTEPE'nin idi.

DEVLET NASIL VE NEREDE KURTULUR: MECLİS VE SİYASAL PARTİLER

Değerli okuyucularım, buraya dek kitabımı oldukça eğlenceli bir biçimde yazmaya çalıştım.

İstedim ki, okuyucu, esas olarak "eğlenerek" okusun. Okurken de, isterse, ülke sorunları, bürokrasi, siyaset, kültür ve insanoğlunun temel özellikleri üzerinde düşünsün.

Şimdi kitabı bitirirken, iki ayrı sonuç bölümü yazmanın uygun olacağını düşündüm. Birinci bölüm "ciddi" önerilerin" yer alacağı "Devlet Nasıl Kurtulur?" sorusu üzerine. İkinci bölüm de, yine kitabın "eğlenceli" bir biçimde bitmesini sağlayacak, "pek de ciddi olmayan" "Liderliğin On Altın Kuralı" üzerine.

Sevgili okuyucularım, "Devlet Nasıl Kurtulur?" sorusunun yanıtını iki ayrı düzeyde tartışmaya açmak istiyorum. Onun için bu bölümü, iki ayrı kısımda yazdım.

Birinci kısımda, "Devletin kurtuluşunu nerede aramalı?" sorusunun yanıtını tartışacağım. İkinci kısımda da, bürokrasi ile ilgili somut bazı önerilerim olacak!

Hemen söyleyeyim ki, bu sonuç bölümleri de uzun ve ayrıntılı tartışmalardan değil, kısa, net, açık seçik önerilerden oluşacak. Kitabın, buraya dek oluşturmaya çalıştığım "kolay okunabilir" havasını korumaya çalışacağım.

"Devlet Nasıl Kurtulur?" sorusunun doğru yanıtı, bu kurtuluşun nerede aranması gerektiği ile çok yakından ilgili.

Kimi düşünürler, devletin kurtuluşunu "ideolojilerde" ararlar. "Komünizm", "sosyalizm", "şeriat", "demokrasi", "sosyal demokrasi", "liberalizm" gibi. Aslında bu arayış, "bence" doğru bir adrestedir. Tek sakıncası, bu "doğru adres"in çok genel olması, kurtarıcılığı kabul edilen ideolojinin, tarihte ve günümüzde birden çok değişik uygulamasının görülmesi ya da gelecekte farklı yöntemlerin önerilebilmesidir.

Bir başka yazar grubu, kurtuluşu, "ekonomik" yapıda arar. Aslında "ideolojik yaklaşımın" bir uzantısıdır bu. Ama bu grubun önerileri daha somuttur. Örneğin "özelleştirme" ya da tam tersi "devletleştirme", böyle arayışların ortaya attığı reçeteler içindedir.

"Devletin küçültülmesi" ya da "özelleştirme değil özerkleştirme", bu açılardan ideolojik boyutu da olan, uygulamaya dönük, anlamlı reçetelerdir.

Bazı düşünürler, kurtuluşun doğrudan doğruya, "insan" ögesine bağlı olduğunu savunur, eğitim ve benzeri yollarla insan malzemesi düzeltildiği takdirde, sorunların çözüleceğine inanırlar.

Aslında, bu "makro yaklaşımların" hepsinin, doğru yanları ve eksikleri vardır ve bunlar üzerinde derinliğine tartışmalar yapılmaktadır. Ben de başka kitaplarımda, bu tür tartışmalar yaptım.

Bu bölümde, böyle bir genel ideolojiye ya da makro yaklaşıma gönderme yapmayacağım. Somut önerilerimi, bu kısmı izleyen sayfalarda yazdım. Bunları okuyunca, nasıl bir makro çerçeveye yerleştireceğinize kendiniz karar verirsiniz. (Ben kendimi, bütün ömrüm boyunca "Sosyal Demokrat" olarak tanımladım. Bundan sonra da öyle tanımlamaya devam edeceğim. Ama benim kendi hakkımdaki yargımdan çok, galiba "başkalarının" ve "tarihin" ne diyeceği çok önemli. Onun için, önerilerime teorik bir tanım getirme çabası içinde olmadım.)

Asıl amacım, dört yıllık Müsteşarlık dönemimde, "en tepeden" bakma fırsatı bulduğum "devlet mekanizması"nın "kurtuluşu"nun nerede aranması gerektiğine işaret etmek, sonra da bazı somut önerilerde bulunmak.

Kurtuluş'un Yeri: Parlamento

Sevgili okuyucularım, bürokrasiden ya da mevzuattan yakınan politikacı, aslında kendi kendini, yani politikacıları eleştiriyor demektir.

Nedeni açık: Yasaları yapanlar da, kadroları ve bütçeyi oluşturanlar da, memurları atayanlar da bizzat politikacılardır. Şikâyet eden politikacı, olsa olsa, başka politikacıların "eskiden" yaptıklarından veya mevcut iktidarın belirleyici gücünün dışında kalmış olmaktan yakınıyor olabilir. Ama bu, asıl sorumlunun politikacı olduğu gerçeğini değiştirmez.

Bürokrasi nedir? Yasalar, yönetmelikler ve gelenekler çerçevesinde bütçeye göre, başbakanın ve bakanın belirlediği yönde iş yapan memurların oluşturduğu bir kurum.

Bu kurumun birinci bağlayıcısı yasalardır. Hem kendi faaliyet alanı ile ilgili yasalar, hem de genel anlamda devleti düzenleyen yasalar. İkin-

ci olarak, tüzük, yönetmelik, yönerge gibi öteki yazılı kurallar gelir. Üçüncü kaynak, "geleneklerdir". Yani "yerleşmiş" ve dolayısıyla "meşrulaşmış" usuller. İşte, bütün bu "kurallar" çerçevesinde hangi işlerin yapılacağını da "bütçe" belirler. Bütün bunların eşgüdümü ve siyasal yönlendirilmesi de bakan tarafından yapılır. Bakan ayrıca, memurların atamasını da (küçük dereceli memurları tek başına, yöneticileri de başbakan ve cumhurbaşkanı ile birlikte) yapar.

Bürokrasinin tüm yapısını ve işleyişini belirleyenler, Meclis ve Meclisin seçtiği bakanlar, yani politikacılardır.

Yeteneksiz ve başarısız politikacı, ilk olarak bürokrasiyi suçlar. Tümüyle haksız, samimiyetsiz ve gerçek dışı bir suçlamadır bu. Çünkü, bürokrasiyi belirleyen bütün ipler, doğrudan doğruya Meclisin, yani politikacının elindedir. (Sevgili okuyucularım, mutlaka fark etmişlerdir: Burada yasalardan sapan, yolsuzluk yapan, kötü niyetli bürokratlardan yada uygulamalardan söz etmiyorum. Bir yasalar, yönetmelikler ve memurlar bütünü olarak, bürokrasiden bahsediyorum.)

Bu sözlerim, tüm bürokrasi ve özellikle çok tartışılan Adalet Bürokrasisi (yani savcılar ve yargıçlar) için de geçerlidir. Adaletin işleyişini eleştiren politikacının yapacağı şey, savcı ve yargıçları suçlamak değil, onların uyguladığı yasaları değiştirmektir.

Aslında Meclis, tüm ülkenin, tüm düzenin sorumlusudur. Bırakın doğrudan denetlediği ve belirlediği bürokrasiyi, piyasayı da Meclis belirler. Yasalar, yönetmelikler, tahsisler ve benzeri tedbirlerle, hükümetin tüm müdahaleleri, doğrudan Meclisin yani politikacının iradesindedir.

Bürokrasiyi suçlayan politikacı, aslında "başkalarının belirlediği" bürokrasiyi eleştirip, "bürokrasiyi ben belirlemeliyim" mesajını veriyorsa, zaten o gücü, iktidarda olup olmaması ile bağlantılıdır. Yani muhalif politikacı, "bürokrasi" adı altında iktidarı eleştiriyordur. Eleştiri, iktidar politikacılarından geliyorsa, onlar da "kendi kendilerinden" yakınıyor demektir.

Şimdi diyeceksiniz ki, "bunları zaten biliyoruz". Doğru, doğru ama, neden o zaman televizyon kapatmalarında Radyo Televizyon Üst Kurulu'nu (RTÜK), üniversiteye girişte Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezini (ÖSYM), sağlık konusunda hastaneleri, eğitim yetersizliği konusunda öğretmenleri, imar yağmasında belediyeleri eleştiriyoruz?

Pek tabii, mevcut yasalara aykırı uygulama varsa eleştirilecek! Ama

ya temel yapıya ilişkin eleştirilerimiz neden hep doğrudan uygulamaya yönelik kalıyor? Aslında hepsinde ama hepsinde belirleyici anahtar kurum Parlamento!

Kurtuluş'un Yolu: Siyasal Partiler

"Devlet Nasıl Kurtulur?" sorusunu "Nerede Kurtulur?" biçiminde değiştirdiğimizde, bunun yanıtının Parlamento olduğunu gördük.

Peki Parlamentoyu "Doğru Dürüst Çözüm Üreten Bir Kurum" haline nasıl sokarız?

Bu sorunun yanıtı, "Siyasal Partiler yoluyla!"dır.

Herkesin bildiği gibi, milletvekillerini halk değil, partiler seçer. Daha doğru bir deyişle, kimin Meclise girebileceğine, aday sıralaması sırasında siyasal partiler (ya ön seçimle veya genel merkez yoluyla) karar verir.

Söylemek istediğim şu: Ülke sorunlarının çözüm yeri Meclis, Meclisin oluşturulma yeri ise, siyasal partilerdir.

Politikacıları seçen, eğiten, çeşitli görevlere ve sonunda milletvekili olarak Parlamentoya yollayan süreç, siyasal partiler tarafından işletilir.

Bir doktor olmak için, insanlar neredeyse 20-25 yıl, mühendis olmak için 15-20 yıl, avukat, yargıç, savcı olmak için 15-20 yıl çalışıyorlar.

Peki bütün bu meslek sahiplerinin, hangi koşullarda çalışacağını, kaç para kazanacağını ve benzeri şartları belirleyen politikacı, kaç yıl eğitim görerek Meclise gelir?

İşte siyasal partilerin rolü ve işlevi, "politikacıyı seçmek", "eğitmek" ve "Meclise" yollamaktır.

Bu nedenle de hiyerarşisi, lider kadrosu, programı, kimin, hangi ölçülerde, ne kadar zamanda, nereye yükseleceği belli olmalıdır.

Genç bir insan, belki gençlik kollarına girer. Sonra ilçe yönetiminde görev alır. Belki yerel yönetimlerde, belediyelerde denenir. Sonra daha üst görevler, adaylıklar ve benzeri "etkileşim" süreçleri yaşar. Bu süreçler sırasında, bir yandan politikacı partiyi etkiler, ideolojisine, programına katkıda bulunur; öte yandan, parti de onu eğitir, güvenilirliğini ölçer, yetiştirir.

Türkiye'de her on yılda bir gerçekleştirilen askeri darbeler, bu seçme ve eğitme sürecini yapacak siyasal partileri çok zayıflattığı için, Parlamento, çözüm üreten bir kurum olmaktan çıkmıştır.

Demek ki, siyasal partilerde önce istikrar gerekli. Sonra, bu istikrar, politikacıları seçecek, yetiştirecek ve Meclise yolladığı zaman, tutarlı ve layık kişiler Parlamentoya girmiş olacak. Yoksa, seçimin ertesi günü parti değiştiren milletvekillerinden kurtulamayız. Böyle kişilerden oluşan Parlamento da çözüm üretemez.

Politikacı üretme, eğitme ve geliştirme kurumu olan siyasal partilerin yapıları, hem şeffaf, hem halk ve üye denetimine açık olmalı, hem de belli bir ideoloji ve liderlik çerçevesinde istikrar kazanmış bulunmalıdır.

Aidata dayalı üyelik ilkesinin getirilmesi ve delege sisteminin kaldırılması, sendikalarla, üniversitelerle, vakıflarla ve tüm sivil toplum örgütleriyle organik ve hukuksal bağların kurulması, siyasal partilerin işlevsel olabilmeleri için, hemen akla gelen bazı önlemler.

Kurtuluş'un Formülü: Mucize Yok, Vatandaş Var

Evet, "Kurtuluş'un yeri Meclis", "Kurtuluş'un yolu siyasal partiler"; peki kurtuluş reçetesi nedir?

Mucize reçete yok. Tek ve biricik kurtuluş yolu, vatandaşın ağırlığını önce özel olarak tercih ettiği siyasal partilere, sonra genel olarak siyasete koymaktır. Bu da örgütlenmekle ve izlemekle olur.

Bu konularda pek çok şey yazılıp çizilmiştir. Bu nedenle, ben artık fazla derinleşmeyeceğim. Yalnız şunu unutmayın sevgili okuyucularım: Her eleştirdiğiniz kamu hizmeti ya da kararı, doğrudan doğruya sizin ilgisizliğinizden dolayı varlığını sürdürebiliyor.

Özet olarak, devleti kurtarmak için Meclisi düzelteceğiz. Meclisi düzeltmek için, siyasal partilere çeki-düzen vereceğiz. Siyasal partilere çeki-düzen vermek için de, vatandaş olarak siyasete ağırlığımızı koyacağız. Ancak böylece, çıkarcı ve fırsatçı politikacı prototipinden, özverili ve dürüst politikacı prototipine geçebiliriz.

Seçim Sistemi ve Meclis İçtüzüğü İle İlgili İki Somut Öneri

Bu bölümü bitirmeden önce, iki somut öneriyi de okuyucunun dikkatine sunmak ve tartışmaya açmak istiyorum.

Birinci somut önerim, seçim sistemi ile ilgili. Ülkemizde hemen hemen her seçimden önce, seçim sisteminin değiştirildiği bilinir. Bu değişiklikler, kimi zaman daha adil bir temsile, kimi zaman da çok oy alan

ya da birinci olan partiye iltimas yaparak, istikrar uğruna adaletin bozulmasına yol açmıştır. Ayrıca ülkemizde, benim, toplum ve siyasal koşullarımıza çok uygun olduğunu sanmadığım, bir de "Başkanlık" ve "Yarı Başkanlık" tartışmaları başlatılmıştır.

Kanımca, Meclisin daha kaliteli olmasını ve aynı zamanda, halk tercihlerinin Parlamentoya daha adil yansımasını sağlayacak bir sistem, Almanların uyguladığı seçim sisteminin değişik bir biçimidir. Aslında, bir başka ülkenin seçim sistemine gönderme yapmanın, pek de sempatik bir iş olmadığını biliyorum. Ama ben, bu sistemi "Almanlar uyguladığı" için değil, kafamdaki modelin değişik bir biçiminin, Almanya'da uygulandığını öğrendiğim için, hem anlaşılması, hem de tartışılması daha kolay olur diye, Almanların benzerliğini belirterek öneriyorum. Bu sistemde, milletvekillerinin yarısı, seçim çevrelerinde en çok oyu alan kişi olarak dar bölge sistemiyle seçilir. Ben, birinci yarının, her seçim çevresinden tek bir kişinin dar bölge sistemine göre değil, yine nüfusa göre belli sayıda milletvekilinin o çevre için uygulanacak "nispi temsil" ile partilere dağıtılarak seçilmesini öneriyorum. İkinci yarı ise, partilere ülke çapında aldıkları oylara göre dağıtılan milletvekillerinden, yani bizde "Türkiye milletvekilliği" denilen ve Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen usulle seçilir.

Şimdi burada uzun tartışmalara girmek ve önerimin gerekçelerini, yararlarını ve muhtemel sonuçlarını açıklamak istemiyorum. Sadece, bu usulün, ülkenin seçim sistemi ile ilgili olarak, hem adaletin sağlanması, hem de istikrarın getirilmesi yanında, bir yandan kaliteyi yükselterek, öte yandan ülke sorunlarının Meclise daha iyi yansımasını sağlayarak, büyük avantajlar getireceği kanısında olduğumu belirtmek istiyorum. "Büyüklerimiz!" ve "değerli basınımız" gerekli görürse, tartışmayı başlatır ve derinleştirirler. Benim gücüm, öneriyi ancak okuyucunun dikkatine sunacak bir yazarın sınırlı ve kısıtlı kuvveti. Gerisi "kamuoyunun" işi.

İkinci somut önerim, Meclisin çalışma biçimine ilişkin. Hem milletvekillerinin Meclise devam sorununu çözmek, hem de Meclisin işlevlerini (yasama, denetim) hızlandırmak için, bir içtüzük değişikliği öneriyorum. Bu değişikliğe göre, Meclisin her toplantısında, milletvekilleri kaç kişi olursa olsun, oturum açılmalı ve karar yeter sayısı, her oylamada oya katılanların yarıdan bir fazlası olmalıdır. Yani içtüzükte, Meclisin çalışması için öngörülen bütün ön şart oran ve rakamlarının kaldı-

rılmasını öneriyorum. Böylece, "gelenler, oylamaya katılır". Bir halk deyimi ile, "Türbeyi bekleyen, çorbayı içer!"

Şimdi diyeceksiniz ki, bütün mevcut olma oranlarını ve rakamlarını kaldırarak, Meclise devamı nasıl sağlayacaksın? Bu öneri, zaten devamsızlığı "dillere destan" olan milletvekillerinin ayağını Meclisten tümüyle kesmez mi?

Hayır, sevgili okuyucularım. Tam tersine, bence, devamı arttırır. Bakın neden? Diyelim ki, bir yasa taslağı görüşülecek ya da bir araştırma komisyonu kurulacak. Pek doğal olarak, muhalefet, iktidarın atacağı bu adımı (genellikle olduğu gibi) engelleme kararında. Ne yapar bu durumda: Bütün milletvekillerini tam kadro Meclise getirir. Peki iktidar ne yapar? O da muhalefeti aşmak için, onlardan daha fazla milletvekilini hazır bulundurur. Böylece, sistemin muhalefet-iktidar ilişkileri mantığı, Meclise devam sorununu kendiliğinden çözer. Meclise yeterince milletvekilini getiremeyen iktidar da, hem eylemlerinde yenilgiyi, hem de kamuoyu önünde kınanacak bir beceriksizlik damgasını yemenin sıkıntısını tadar. Ayrıca, böylece Meclis, günler aylar süren "nisap" ya da "oturum çoğunluğu" veya "karar yeter sayısı" sorunlarını aştığı için, hem çok daha hızlı, hem de çok daha verimli çalışır. Üstelik partiler de, seçmen de, bilinçli ve sorumlu milletvekilleri ile bilinçsiz ve sorumsuz parlamenterler arasındaki farkı ve hem iktidarın, hem de muhalefetin ciddiyetini ya da ciddiyetsizliğini açıkça görmüş ve yargılamış olur.

Bilmem, "büyüklerimiz" ve "değerli basınımız", bu önerimi de tartışmaya değer bulur mu? Benden önermesi!

Evet, şimdi gelelim, bürokrasi konusundaki somut bazı önerilere. Ama unutmayınız, "Mucize Yok, Vatandaş Var". Dolayısıyla, benim somut önerilerim de zaten "herkesin bildiği şeyler".

BÜROKRASİ İÇİN BAZI SOMUT ÖNERİLER

Bu bölümde, baştaki bir "genel çözümleme"den sonra, çok fazla açıklama yapmayacağım. Sadece bazı genel ilkelerden, daha teknik ve bürokratik önerilere doğru bir düzen içinde, bazı düşünceler ileri süreceğim. Eminim ki okuyucu, bu önerileri, benim ifade etmek istediklerimden çok daha iyi algılayacaktır.

Yalnız sevgili okuyucularımı tekrar uyarayım. Bu önerilerin hepsi zaten tartışılan ve konuşulan önlemler. Onun için sakın mucize beklemeyin. Ama bu öneriler gerçekleşebilirse, "Devletin Kurtuluşa Doğru Yöneleceğini" de unutmayın.

Ayrıca, çok önemli bir uyarıyı, bu önerilerin bir "toplumsal reform" anlayışıyla değil, yalnızca ve sadece, "Devlet Çarkı" ile ilgili olarak hazırlanmış olması konusunda yapmalıyım. Kendimi, bu kitapta, sadece "bürokrasi" ile sınırladığımı belirtmeliyim.

Okuyucuların, "genel çözümleme" kısmına yeterince dikkat edeceklerini sanıyorum. Bu kısımda, "devlet" ile "iş yapan insan" arasındaki çelişkilere ve "iş yapan insanlar" arasındaki hayatî bazı farklılıklara işaret etmeye çalıştım.

Bir Genel Çözümleme

Bürokrasideki sorunların bir kısmına, "emperyalistler arası denge kuralı" ile, "bürokrasi ve bürokratlar" bölümlerinde doğrudan değinmiştim. Şimdi burada, devlet bürokrasisi için somut önerilerime geçmeden önce, olayı bir başka açıdan çözümlemek istiyorum.

Üst düzey bir yönetici-bürokrat, örneğin bir genel müdür ya da bir müsteşar, göreve atandığı andan itibaren, mutlaka düşman kazanmaya ve yıpranmaya başlar. Aynı ilke, icra görevi yapan bir politikacı (yani bakan) için de geçerlidir. Çünkü, daha işin en başında, yöneticinin atandığı göreve gelmeyi isteyen ya da bekleyen, yetenekli veya yeteneksiz kişiler, atanan insanı hemen eleştirmeye, yapılan atamanın "yanlışlığını" vurgulamaya başlar. Böylece, bir "önemli göreve" gelen insan, daha hiçbir iş yapmadan, doğrudan düşman kazanır.

Görev süresince durum daha da vahim bir nitelik kazanır. Genellikle iki tip yönetici vardır: Birinci tip, bürokraside yıllanmış, deneyim ka-

zanmış, her işte çevresel dengeleri kollayan, "idare-i maslahatçı", en üst düzeye tırmanmak için kimseyi rahatsız etmemeyi ilke edinmiş ve bu nedenle de çok iş yapmayan kişilerdir. İkinci tip ise, içerde henüz çok törpülenmemiş, heyecanını yitirmemiş, nispeten genç, atılımcı, iddialı, doğrudan iş üretmeye ve bir şeyler yapmaya dönük insanlardır. Bu "atılımcılar" da ikiye ayrılır. Bu ayrıma, biraz ilerde değineceğim.

Birinci tipler, yani "idare-i maslahatçılar", "iş yapmadıkları" için, nispeten az, ikinci tipler, yani "atılımcılar" ise, iş yaptıkları için çok, ve iş yapma oranları ile yükselen, ama hiçbir biçimde kaçınamayacakları bir eleştiri dalgası ile karşı karşıya kalırlar.

Bir yönetici, "yaptığı iş ile orantılı olarak, düşman kazanır ve eleştirilir." Bakın bu neden böyledir? Yani ne denli başarılı olursa olsun, bir "atılımcı yönetici" neden iş yaptıkça yıpranır?

"İş yapmak", en azından iki ayrı eylemi kapsamaktadır. Birinci olarak, bazı insanları bazı görevlere getirme, ikinci olarak da, akçeli işlerde hem bir projeyi tercih etme, hem de o projeyi yapacak olanı ya da olanları seçme. Yani, "atama" ve "ödeme"!

Sevgili okuyucularımın tahmin edebileceği gibi, yapılan her atama (aynen yöneticinin kendisinin atanmasında olduğu gibi), o göreve gelmek isteyen öteki kişileri düşman eder. Derhal hem atanan kişiye, hem de atamayı yapana saldırı başlar.

Proje seçimi ve onu gerçekleştirecek olan insanın ya da insanların belirlenmesi ise, daha da tehlikelidir. Bir alanda bir işin yapılmasına karar vermek, başka bazı işlerin yapılmaması anlamında, o alandaki bir tercihi belirler. Diyelim, bir kitap basma kararı aldınız. Derhal sorular başlar: Niçin kitap basmak da, kitap satın almak değil? Veya niçin şu yazarın kitabı tercih edildi de, bu yazarın kitabı seçilmedi? Uygulama aşamasında sorular ve eleştiriler daha da keskinleşir: Niçin iş, seçilen matbaaya verildi de, başkalarına verilmedi! Kitap örneğini, inşaat, onarım gibi bütün paralı işlere uygulayabilirsiniz.

Bu eleştirilerin en önemli nedeni, Türkiye ekonomisinin büyük bir bölümünün, bütçe yoluyla "Devletin sırtından geçinenlere" tahsis edilmiş olmasıdır. Türkiye'de yaklaşık on bir-on iki milyon aile vardır. Yalnız devlet memurlarının sayısı ise, bir buçuk milyon kişi dolayındadır. Bunların bir bölümünün aynı aileden olduğu düşünülse bile, en iyi tahminle, Türkiye'deki ailelerin yüzde on kadarı, geçimini doğrudan maaş olarak devletten sağlamaktadır. Projeler açısından, durum daha

da kötüdür. Devlet ihaleleri (sadece inşaatı kastetmiyorum, her türlü faaliyetten söz ediyorum) ekonominin çok büyük bir kısmını etkiler. Bütçe esas olarak "piyasaya" akıtılan paraları kapsar. Yani nüfusun büyük kısmı, "devletle iş yaparak" para kazanmaktadır. Burada, "devlet eliyle bireyin zengin edilmesine yönelik" "suiistimallerden" değil, normal, ahlâki ve yasal faaliyetlerden söz ediyorum.

Böylece, atamalar ve projeler birlikte düşünüldüğünde, bütçe, doğrudan insanlara yönelik "para aktarımı" aracı olmaktadır. İşte "iş yapan" bir devlet memurunun ya da bakanın kararları, paylaşımdaki bu büyük rekabet dolayısıyla, "eleştiri ve düşman üreten" bir mekanizmaya dönüşür.

Aslında, bütün bu faaliyetler için objektif bazı ölçütler belirlenmiştir. Gerek atamalar, gerekse ihaleler, kimi zaman çok ayrıntılı kurallara bağlanmıştır. Ama aynı göreve ya da aynı işi yapmaya uygun olan insanların ya da firmaların birden çok olması, bu "objektif kurallara" uymak yoluyla sağlanan koruma kalkanını aşar. Karar makamında oturan kişiyi, hedef haline getirir.

Bu saldırıların önlenmesinin tek ve biricik yolu, (her alanda yasallığın ve kurallara uygunluğun zaten var olduğunu kabul edersek) "şeffaflıktır". Kendisine ve verdiği kararların (atama ya da ihale) doğruluğuna, dürüstlüğüne güvenen yönetici, bunları sadece "ilgili kişilerin" değil, başta medya olmak kaydıyla, tüm toplumun bilgisine ve denetimine, her an, en ayrıntılı biçimde açık tutar.

Bir yönetici, bürokrat ya da politikacı, "iş yapmak" konusunda, üç ayrı "davranış modeli" uygulayabilir. Birinci model, daha önce belirttiğim "idare-i maslahatçılık"tır. Olanaklı olduğu ölçüde karar almaz ve alınan kararlara katılmazsınız. Böylece, kendinizi korumuş olursunuz. Şimdi gelelim "atılımcıların" sınıflandırılmasına. İkinci model, "çıkarcı atılımcılık"tır. Bu davranış biçiminde, yaptığınız iddialı atama ve işleri, kendi durumunuzu özel olarak güçlendirecek kişilere yöneltirsiniz. Sizin o makama gelmenize yardım edenler, yükselmenizde ilerde yardımcı olabilecek insanlar ya da doğrudan menfaat ilişkileri içinde olduklarınız, atama ve ihalelerde öncelik alır. Üçüncü davranış biçimi, "toplumcu atılımcılık"tır. Bu davranış biçiminde, doğrudan doğruya toplumun çıkarlarını ön planda tutarsınız. Atamalarda en layık kişi, ihalelerde en verimli ve işi en etkin yapacak olan firma ya da insan seçilir. (En "etkin" ve "verimli" diyorum, en "ucuz" demiyorum, çünkü "ucuz-

luk", kimi zaman işin kalitesini çok düşürmekte, hatta bazen işin tümüyle yarıda kalmasına yol açmaktadır.)

"İdare-i maslahatçılar", en az eleştiri alır. "Çıkarcı atılımcılar" ile, "toplumcu atılımcılar" ise, hiç kuşkunuz olmasın, aynı oranda düşman kazanır ve eleştiri alır. Hiç kimse, bunlar arasında ciddi bir ayrım yapmaz. Yapmaya zahmet etmez. Çünkü tek tek bireyler de, "kamuoyu" da artık, "toplumun çıkarları" ya da "dürüstlük" gibi değerlerden uzaklaşmakta ve sadece "bana doğrudan ne yararı var?" sorusuna göre karar vermektedir.

Ama, "çıkarcı atılımcılarla", "toplumcu atılımcılar" arasında, çok önemli bir fark vardır: "Çıkarcı atılımcılar", çevrelerine, kendi yandaşlarını, hatta militanlarını toplarlar. Bunlar da, her yerde, siyasetçi ya da bürokrat olarak, yöneticinin savunuculuğunu, destekçiliğini, hatta "amigoluğunu" yaparlar. Öte yandan, "toplumcu atılımcılar", hem dürüst ve onurlu kişilerle işbirliği yaptıklarından, hem de zaten görev ve iş verilen insanlara, o makamlar ve işler "layık oldukları" için verildiğinden, yani bu kişiler, bulundukları yere "bileklerinin gücüyle" geldiklerinden, ya da işi "hakkıyla, söke söke" aldıklarından, kendilerini kimseyle dayanışma içinde görmezler. Yöneticiye sadece, ahlâki ve vicdani açıdan zayıf bir destek verirler. Böylece, bireysel çıkarların, genel ahlâki değerlerin önüne geçtiği toplumumuzda, "çıkarcı atılımcılar", her türlü güvenceye ve desteğe kavuşurken, "toplumcu atılımcılar", kurtlar sofrasında meze olma yalnızlığına terkedilirler.

Genel olarak, bulundukları nesnel konum açısından, politikacı yöneticilerin, daha çok "çıkarcı atılımcı" davranışa, bürokrat yöneticilerin ise, "idare-i maslahatçı ve "toplumcu atılımcı" davranışlara eğilimli olduklarını söyleyebilirim. Fakat her iki grupta da, grubun genel eğilimlerine ters tutum ve davranışlara sık sık rastlandığını belirtmeliyim.

Buraya kadar belirlediğim "açmaz"ların giderilme yolu, her şeyden önce, "ahlâki değerlerin" yeniden belirlenmesi, "kamu yararının", "toplumsal çıkarların", "dürüstlüğün" ve "demokrasinin" yeniden toplumsal değerler hiyerarşisi içindeki öncelikli yerlerine kavuşturulmasıdır.

İkinci olarak, "devletin (menfaat dağıtma anlamında) küçültülmesi, bir ölçüde bu çirkin mekanizmayı önleyebilir.

Üçüncü ilke de, "şeffaflık"tır. Ancak her düzeydeki şeffaflık, "idare-i maslahatçıları" iş yapmaya zorlayacak, "toplumcu atılımcılara" destek

sağlayacak, "çıkarcı atılımcıların" ise, maskelerinin düşmesine yardımcı olacaktır.

Şimdi bu genel sorunları ve üç ana çözüm ilkesini akılda tutarak, somut önerilere geçebiliriz.

Devlet Nasıl Kurtulur? Ya da Türkiye'deÇağdaş Bir Yönetimin Temellendirilmesi İçin Yenilik Önerileri

1) Vatandaşın, Devlet karşısında potansiyel suçlu değil, saygın yurttaş olduğu ilkesi kabul edilmelidir. Türkiye Cumhuriyeti'ndeki tüm vatandaş-devlet ilişkilerinde esas ilke, "Vatandaşın Sözü"ne güvensizliktir. Her "beyan", bir "resmi belge"ye dayandırılmak istenir. Oysa, "resmi belge" almak çok kolaydır. Zaten bu belgelerin de hiçbir yararı yoktur.

Tüm işlemlerde vatandaşın sözüne güvenilmelidir. "Yalan beyan", çok ağır cezaya bağlanmalı, tüm "resmi belge" istemleri, tüm muameleler açısından kaldırılmalıdır.

Kimlik için Nüfus kâğıdı fotokopisi, ikametgâh ilmühaberi için adres beyanı, sabıka kaydı, vergi borcu v.b. işler için hep "beyan usulü".

Unutmayın ki, sahtekârlar, bu "resmi belgeleri" zaten aşıyor. Olan dürüst vatandaşa oluyor. Zaman, para ve enerji kaybediyor.

2) Merkezi yönetim yerine, "yerinden yönetim" düzenine geçilmelidir. Merkezi hükümetin, iller düzeyindeki yetkilerinin hepsi değilse bile, çok büyük bir bölümü valilere ve belediye başkanlarına devredilmelidir.

Buradaki tartışma, Türkiye'de, genellikle merkezi hükümet yetkilerinin belediyelere devredilmesi biçiminde gelişmiştir. Bu öneri, merkezi hükümet ile belediyeler arasındaki siyasal farklılıkların yaratacağı sorunlardan dolayı rafa kaldırılmış gözükmektedir. Oysa hem belediyelerden çekinmemek gerekir; çünkü bunlar, doğrudan yerel halkın denetimindedir. Hem de, gerekirse ikinci bir denetim için (yolsuzluk ve benzeri konularda) merkezi yönetimin belediyeler üzerindeki vesayet yetkisi kullanılabilir. Ayrıca, belediyelere verilmesinde sakınca görülen hizmetler, doğrudan Valilere aktarılabilir. Yerinden yönetim, Vilayet yoluyla gerçekleştirilebilir.

Bence, taşradaki tüm memur atamaları, tüm yatırımların denetimi, tüm hizmetler, yani bakanlıkların il düzeyindeki tüm atama ve hizmet fonksiyonları, valilerin ve belediyelerin yetkisine verilmelidir.

Belediyeler ile vilayet arasındaki iş bölümü konusunda ise, örneğin eğitim gibi, ulusal bütünlükle ilgili hizmetler vilayette, sağlık gibi doğrudan denetlenebilecek hizmetler ise belediyede olabilir.

Ayrıca, Belediye Meclisleri ile İl Genel Meclislerinin ortak çalışmalarını öngören bir işbirliği modeli de oluşturulabilir. Bu model oluşturulurken, bir yandan devletin üniter niteliği özenle korunmalı, öte yandan, yerinden yönetimce yapılan hizmetlerin etkinleştirilmesi hedeflenmelidir.

3) Devletin arazisi, tarih, tabiat ve kültür varlıkları, planlı bir biçimde korunmalı; kentler, master planlara bağlanmalı, bölgesel kalkınma planları devreye sokulmalıdır. Böylece, hem gecekondulaşma önlenmeli, hem sağlıklı kentleşme sağlanmalıdır. Bu amaçla hem "korumacılık", hem de "kentleşme" değiştirilemez master planlara bağlanmalıdır. Hiç zaman yitirmeden, büyük kentlerdeki gecekondu bölgeleri için, "Kentsel Yenilenme Projeleri" hayata geçirilmelidir.

Özellikle GAP bölgesi, Marmara Metropol Alanı ve öteki "metropolleşen" bölgeler için, hem "fiziksel planlama", hem de "bölgesel kalkınma planları" devreye sokulmalıdır. Bu planlar, hem oluşturulma, hem uygulama aşamasında, tam bir merkezi yönetim-yerel yönetim işbirliği ile gerçekleştirilmelidir.

4) Adalet reformu yapılarak, mahkemeler hızlandırılmalıdır. "Gecikmiş adalet, adaletsizliktir" özdeyişini herkes bilir. Bu konuda usul yasaları hızla gözden geçirilerek ve yargıçlara daha geniş takdir yetkileri tanınarak, muhakeme süreleri çok kısaltılabilir.

"Adalet Polisi", mutlaka ama mutlaka kurulmalıdır. Hem sürat, hem güvenilir adalet, hem de çapraz denetimin getireceği güvence bakımından, bu kuruluşun çok önemli olduğunu düşünüyorum.

5) Tam bir eğitim reformu yapılmalı, imam hatip liseleri de, klasik lise sistemi de kaldırılmalı; orta öğretim ile üniversite arasında anlamlı bir bağ kurulmalıdır. Bugünkü klasik lise sistemi de, İmam Hatip Lisesi sistemi de, Türkiye'nin (ya da herhangi bir çağdaş ülkenin) sorunlarına yanıt vermekten uzaktır. Ayrıca, "Üniversiteye Hazırlık Kursları", orta öğretim ile üniversite arasındaki kopukluğun açık kanıtıdır.

Yepyeni, çağdaş, bireysel yetenek ve arzu ile ulusal gerekler arasında dengeyi arayan "çok amaçlı liseler" ile, "fonksiyonel yüksek öğrenim"

düzeni arasında uyum sağlanmalıdır. Üniversiteler tümüyle özerkleştirilmeli, bu özerk yapı, yine özerk bir niteliğe kavuşturulması gereken Talim Terbiye Kurulu ile eşgüdüm içinde olmalıdır.

6) Ziraat Bankası dahil, tüm bankalar özelleştirilmeli, KİT açıklarının hazinece karşılanmasına son verilmelidir. Para denetimi, ekonomik kaygılar dışında, siyasal amaçlı ve nüfuz suiistimali için kullanıldığında, hem ekonomi çığrından çıkmakta, hem siyaset yozlaşmaktadır. Ziraat Bankası dahil, tüm bankaların özelleştirilmesi, hem siyaseti "temizleyecek", hem ekonominin "kendi mantığı içinde" işlemesine yardımcı olacaktır.

KİT açıklarının hazinece karşılanmasına son verilmeli, böylece devlet işletmeciliğinin ekonomi üzerindeki yükü kaldırılmalıdır. Bu çerçevede KİT sorunu, "özelleştirme" değil, "rasyonellik", "rantabilite" ve "prodüktivite" sorunu olarak ele alınmalıdır. Özelleştirme veya özerkleştirme yapılabilir de, yapılmayabilir de.

7) Personel Rejimi değiştirilmeli, bürokrasi kadroları yeniden düzenlenmelidir. Memur girişleri ve yükseltilmeleri, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından, objektif ilkelere ve liyakat esasına göre yapılmalıdır. Memur sendikacılığı, tam anlamıyla yaşama geçirilmeli, işçi-memur farkı, hem mali, hem de idari ve yasal olarak ortadan kaldırılmalıdır. Personel rejimi, liyakat esasına göre yeniden düzenlenmelidir. Bürokrasi, siyasal etkilerden arındırılmalı, hangi iktidar gelirse gelsin, bürokratlar yerlerini korumalı; bakanlara sadece siyasal yardımcı ve müsteşar atama hakkı verilmelidir.

8) Bütçe tekniği yeniden gözden geçirilmelidir. Kaldırılmış olan fonlar, daha geniş olarak yeniden kurulmalıdır. Cari harcamalar ve yatırım harcamaları da, transfer harcamalarındaki elastikiyete kavuşturulmalıdır. Devlet, ancak böylece "proje bazında" iş yapma olanağı elde edebilir.

9) Tüm ihaleler, Dünya Bankası'nın ihale sistemine göre, tek merkezden yapılmalı ve şeffaf olmalıdır. Yapılacak işin tanımı ile, bu işi yapabileceklerin (sermaye, personel, iş deneyimi v.b. ilkelere göre) tarifleri çok ayrıntılı olarak yapılmalı, daha sonra bunlar "herkese duyurma" yöntemi ile ilan edilmelidir. İhale işlerinin tümü, "özerk" yapıda kurulacak tek bir merkezden yönetilmelidir. Bazı ihalelerin çok önemli özellikler ve farklılıklar taşımasından dolayı (eski yapıların restitüsyonu

ya da restorasyonu gibi) bu özerk yapının içinde, ihtisas alanlarına göre değişik birimler oluşturulabilir. Tüm süreçler, sonuçlar, yer teslimleri, istihkak ödemeleri, geçici ve kesin kabuller, şeffaf bir yöntemle tüm topluma ilan edilmelidir.

10) Vergi reformu yapılarak, kayıt dışı ekonomi vergi kapsamına alınmalı, ayrıca vergi adaleti sağlanmalıdır. Çeşitli hesaplamalara göre, Türkiye'de kayıt dışı ekonomi neredeyse Devletin bütçesine eşit bir hacme ulaşmıştır. Kayıt dışı ekonominin vergi kapsamına alınması, yalnız Devlet gelirlerinin yükseltilmesi değil, aynı zamanda, vergi adaletinin sağlanması ve bütçenin finansmanında sabit gelirlilerin yükünün azaltılmasını da sağlayacaktır. Tüketim vergileri ile doğrudan gelir vergileri arasındaki denge de gözden geçirilmeli, gelir dağılımı adaletsizliği, bir ölçüde de olsa, vergi sistemi ile telafi edilmeye çalışılmalıdır.

11) Sosyal güvenlik sistemi, tek bir çatı altında toplanmalı ve özerk bir yapıya kavuşturulmalıdır. Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur, aynı ilkelerle, aynı çatı altında toplanmalıdır. İşçi-memur-serbest meslek farkı ortadan kaldırılmalıdır. Sosyal güvenlik fonlarının yönetimi, özerk bir yapı içinde yeniden düzenlenmeli, sağlık sigortası da bu bağlamda ele alınmalıdır.

12) Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, siyasetten bütünüyle özerkleştirilmeli, yeni yetkiler ve yeterli personelle donatılarak, bürokrasi üzerinde gerçek bir denetim mekanizması oluşturulmalıdır Bu kurum, aynı zamanda, bürokrasinin küçültülmesi ve etkinleştirilmesi konusunda çalışmalar yapmakla da görevlendirilmelidir.

Son söz olarak şunu söylemek istiyorum:

Yukardaki önlemler alındığında, Devletin kurtuluşu için ancak bir umut ışığı oluşabilir. Bu kurtuluşun bütünüyle gerçekleşmesi, sadece ve sadece bir önceki kısımda belirttiğim, Meclis'in düzelmesi ile olanaklıdır. Zaten buradaki önerilerim de, doğrudan Meclisin yetkisinde olan işlerdir.

Ayrıca unutmayalım ki, toplum dinamik bir mekanizmadır. Bugünkü yapı içinde önerdiğim bu hususlar hayata geçirilirse bile, yeni bir yapı ve yeni sorunlar ortaya çıkacak, bunların çözümü için de yeni öneriler ve önlemler gerekecektir.

LİDERLİĞİN ON ALTIN KURALI

Sevgili okuyucularım, şimdi size tarihten, bilimden ve akıldan süzülerek gelmiş olan "On Altın Kural" sunacağım. Bu "On Altın Kural", tüm insanlığın birikimini yansıttığı için, onlara uyduğunuz takdirde başarınız garantidir!

Bu kuralları, sonuç bölümü için yeniden formüle ederken (çünkü ben, tam yirmi yıldır bu sihirli formül üzerinde çalışmaktaydım) okuyuculara önerebileceğim kitaplara yeniden baktım. İyi ki de bakmışım. Yirmi yıllık birikimime rağmen hâlâ pek çok şeyi bilmediğimi fark ettim. Böylece bir "yeniden çalışma ve öğrenme" dönemi açıldı önümde. Sırf bu "On Altın Kural"ın "yeniden formülasyonu" yüzünden (çünkü kitaba başlarken bunları çoktan kaleme almıştım aslında) kitabın bitmesi altı ay daha uzadı.

En çok yararlandığım çağdaş yerli yazar **Ahmet Taner Kışlalı** oldu. **Kışlalı**'nın tüm kitapları, ama esas olarak *Siyaset Bilimi* adlı çalışması, bütün "lider adayları" için yararlı olabilir. (Liderler için hiçbir yararı yoktur. Yalnız adaylara önerilir. Bunun nedenini, kuralları okurken öğreneceksiniz.) Ben, **Kışlalı**'nın kitabından çok şey öğrendim. Bazı ilkelerin yeniden formüle edilmesinde çok yararlandım.

İkinci önereceğim kitap, **Keykavus**'un *Kabusname*'si. Bu yapıt, pek çoğunuzun anımsayacağı gibi, benim *"Hocaefendinin Sandukası"* adlı romanımda anlattığım, **Giftos Karpantiye**'ye karşı savaşan medrese öğrencilerinin el kitabı idi.

Üçüncü önereceğim kaynak, izninizle kendi yazdığım *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği* adlı kitap.

Dördüncü kaynak, yüzyıllarca dünyayı yönetmiş olan Osmanlı'nın kuruluş sırlarını açıklayan *Saltuk-Name*'dir. Lider adaylarının, *Menakıb-ı Sultan Süleyman* ya da *Risale-i Padişahname* adlı kitabı da aynı anda tetebbu etmeleri şiddetle önerilir.

Sevgili dostum **Can Paker**'in çabaları ile Türkçeye kazandırılmış olan **Drucker**'in *Değişim Çağının Yönetimi* adlı çalışması da, bilimin Birleşik Amerika'da bu konuda üretebildiklerini bize aktarması bakımından ilginçtir. "Üretebildiklerini" diyorum, çünkü Drucker'in "Başkanlığın Altı Kuralı" bölümü ile benim **"Liderliğin On Altın Kuralı"**

nı karşılaştırdığınızda, Türkiye'nin "Devlet Adamlığı" ve "Liderlik" konusunda ne denli ileri olduğunu ve başta Amerika olmak kaydıyla, tüm dünyaya nasıl öncülük edebileceğini hemen farkedeceksiniz sanıyorum!

Bu arada bizim Sevgili **Güneri Civaoğlu**'nun yazılarında sık sık atıf yaptığı **Sun Tzu**'nun *Savaş Sanatı* ve bir dönemin Başbakanının başucu kitabı olduğu rivayet edilen **Wess Robert**'in *Hun İmparatoru Attila'nın Liderlik Sırları* (dikkat bu kitabın iki ayrı çevirisi var), adlı kitapları da aynı konuda çok yararlı kaynaklar.

Çok önemli bir başka kaynak kitap da **Şakir Eczacıbaşı**'nın dilimize kazandırdığı **Bernard Shaw**'un *Gülen Düşünceler* adlı yapıtı.

Bu kitaplar arasında **Lee Iacocca**'nın *Milyarder Olma Sanatı*'nı saymıyorum, çünkü sizlere aktardığım **"On Altın Kural"**a uyarsanız, zaten "trilyoner" olacaksınız.

"On Altın Kural"ın her düzeyde ve her çapta lider için "sihirli reçete" niteliği taşıdığını belirtmeliyim. İster "İlçe Başkanlığı", ister "Belediye Başkanlığı", isterse "Genel Başkanlık" ve "Başbakanlık" ya da "Başbakan Yardımcılığı" düzeyinde lider olun, "Liderliğin On Altın Kuralı", sizi mutlaka, ama mutlaka başarıya götürecektir!

BİRİNCİ KURAL, **liderliğinizi ilelebet müdafaa ve muhafaza etmektir.** Liderliğe, seçilerek, atanarak ya da "aradan sıyrılarak" gelmiş olmanız fark etmez. Liderliğinizi canınız pahasına koruyacaksınız. Unutmayınız, "kurt kocayınca, lider düşünce köpeklerin maskarası olur." Liderlikten sizi ancak ecelin ayırabileceğini aklınızdan hiç çıkarmayınız.

İKİNCİ KURAL, **lider olduktan sonra kesinlikle okumamak ve danışmamaktır.** Siz, lider olduğunuz andaki birikiminiz ve özelliklerinizle zafere ulaştınız. Şimdi yeni kitaplar okumak, yeni insanların yeni düşüncelerini öğrenmek ve yeni kişilere danışmak, sizi liderlik özelliklerinizden uzaklaştırabilir. Bilime, bilimsel bulgulara, bilimsel yöntemlere ve bilimadamlarına çok saygı duyduğunuzu sık sık belirtiniz. Tüm yaşamınızı "çok bilimsel" bir biçimde düzenlediğinizi söyleyiniz ve asla, ama asla bilime kulak asmayınız. Sezgilerinizin, (liderlik özelliği olarak) tüm bilimsel araştırmalardan daha önemli olduğunu hiç unutmayınız.

ÜÇÜNCÜ KURAL, **çevrenizdekileri seçerken, liyakat yerine sadakate, güçlülük yerine tabansızlığa, ilkelilik yerine fırsatçılığa önem ver-**

mektir. Siz lider olarak, ekonomiyi, siyaseti, kültürü, eğitimi, sağlığı, bayındırlığı, ulaşımı, hukuku ve savunmayı herkesten iyi bilirsiniz. Sizin akla ve bilgiye değil, desteğe ve sadakate ihtiyacınız vardır. Hiç unutmayınız ki, her kaliteli, güçlü, erdemli kişi, sizin potansiyel bir rakibiniz, gizli bir düşmanınızdır. Dalkavukları da ihmal etmeyiniz. Onlar, sizin en önemli moral kaynağınızdır.

DÖRDÜNCÜ KURAL, **olanaklı olduğu ölçüde geniş kaynak denetlemek ve denetlediğiniz kaynakları kendinize, ailenize ve çevrenize aktarmaktır**. Liderlik, esas olarak insan kaynakları ile fonları denetlemektir. Ne denli çok insanı ve ne denli geniş fonları denetlersenız, o denli güçlü lidersiniz demektir. Denetlediğiniz kaynakları kişisel, ailesel ve çevresel yönlere aktardığınız oranda güçlenirsiniz. Bu aktarmaların gerekçelerini oluşturmayı ve kılıflarını önceden hazırlamayı ihmal etmeyiniz.

BEŞİNCİ KURAL, **korkuyu ve umudu, cezayı ve ödülü aynı anda kullanmaktır**. Çevreniz, sizin desteğiniz olmadan, koskocaman bir hiçtir. Bu gerçeği, onlara sık sık hatırlatınız. Arada, sebepli sebepsiz adam harcamaktan çekinmeyiniz. Adam harcama, liderliğin şanındandır, gücünüzü kanıtlar ve arttırır. Aynı anda, bol bol maddi olarak ödül dağıtınız. Ödüllendirmenin, başarıya göre değil, size olan bağlılığa göre olduğunu sürekli vurgulayınız. Bu ilkeyi yakın çevreniz dışında tüm toplum için de uygulayınız: Siz liderlikten ayrıldığınız takdirde, ülkenin karanlığa gömüleceğini; sorunların çözümünün ve aydınlığa çıkışın tek umudunun sizin liderliğiniz olduğunu anlatınız.

ALTINCI KURAL, **fırsatları anında değerlendirmektir.** Yaşam boyu insanların önüne fırsat ya hiç çıkmaz, ya da bir veya ancak birkaç kez çıkar. Önünüze çıkan fırsatları günün koşullarına göre hemen değerlendiriniz. Kendinizi, sakın daha önce söylediklerinizle ya da evvelden ilan ettiğiniz ilkelerle bağlı kılmayınız. Sizi, bu davranışınızdan dolayı "fırsatçılıkla" ya da "tutarsızlıkla" suçlayanları ise, "yenileşmeye" ve "değişmeye" karşı olan "dinozorlar" diye susturunuz.

YEDİNCİ KURAL, **farklı durumlarda farklı "yüzler" takınmak, yani "ikiyüzlü" olmak ve çok iyi "rol yapabilmek"tir.** Yakın çevrenize karşı ne denli kıyıcı iseniz, dışarıya karşı da o denli sevecen, yumuşak, akılcı, bağışlayıcı, anlayışlı gözükünüz. Güzel ve doğru işleri bizzat kendiniz yapınız. İyi ve hoş mesajları kendiniz veriniz. Kötülükleri, çirkinlikleri

ve haksızlıkları yakın çevrenize yaptırınız. Rol yapma yeteneğiniz, sizin en büyük silahınızdır. Kazık atacağınız insanlar, bunu asla önceden sezememelidir. Yoksa önlem alır, sizi etkisiz bırakabilirler. Bir makama ya da bir kaynağa gözünüzü diktiğinizde, sanki onunla hiç ilgilenmiyormuş gibi davranmalısınız. Yoksa derhal engellenirsiniz. Ne kadar kindar, güvensiz, kötü niyetli olursanız olun, dış dünyaya karşı sevecen ve hoşgörülü tutumunuzu ve imajınızı korumalısınız. Unutmayınız siyaset, ülkeye "en üst düzeyde rol yapabilme sanatıdır".

SEKİZİNCİ KURAL, **liderliğinizi pekiştirmek için düşmanlarınızı kullanmak, düşmanınız yoksa yaratmaktır.** Siyasal liderliğinizin başarısı, program ya da proje üretmekle değil, düşmanlarınıza karşı verdiğiniz savaşın başarısı ile ölçülecektir. Bu nedenle üç ayrı düzeyde düşman belirleyiniz, yoksa yaratınız: a) Toplumdaki genel düşmanlar. Bunlar ne denli soyut ve genel olursa, o denli işe yarar. Dış mihraklar, medya, güç odakları ve benzerleri. b) Partinizin ya da grubunuzun özel düşmanları. Bunlar daha somuta indirgenmiş olmalıdır. Bir başka parti veya grup, bir ideoloji, bir siyasal lider gibi. c) Parti içi ya da grup içi düşmanlar. Bunları ne denli kişiselleştirirseniz, o denli işe yarar. Karşı hizip, karşı grup, en yakın yardımcınız ya da danışmanınız gibi. "Ortak düşman"a karşı savaş, örgütünüzün ya da yandaşlarınızın, sizin liderliğiniz etrafında sıkılı bir yumruk gibi saf tutmasına yol açacaktır. Unutmayınız tüm başarılar sizin, tüm başarısızlıklar iç ve dış düşmanlarınızın eseridir. İşte bütün bu hizmetleri yapabilmesi için, yoksa bile düşman üretiniz. Örgütünüz içinde hizip bulunmuyorsa, bizzat bir hizip başı gibi davranıp "karşı hizbin" oluşmasını sağlayınız. Böylece tüm başarısızlıklarınızı fatura edeceğiniz bir "ihanet merkezi", bir "suçlu" bulmuş olacaksınız.

DOKUZUNCU KURAL, **gerçeğe uygun olmayan iddialarda bulunmaktan çekinmemektir.** Özellikle düşmanlarınıza karşı, doğru olmayan iddialarda bulunmaktan kaçınmayınız. Bırakınız, kendilerini aklamaya çalışsınlar. Onlar uğraştıkça, iddialarınız gündemde kalacaktır. Böylece daha çok yıpranacaklardır. Aklanmış olsalar bile, iddiaları zaman zaman hatırlatınız. Böylece hem sinirleri bozulur ve hata yaparlar, hem de iftiralar zamanla tekrarlana tekrarlana gerçek nitelik kazanır: "Çamur at izi kalsın" özdeyişini hiç unutmayınız. Aynı ceşareti, olumlu vaadlerde bulunurken de gösteriniz. Verdiğiniz sözler, yaptığınız vaadler, nasıl olsa unutulacaktır. Tutmadığınız sözleri, yerine getirmediği

niz vaadleri hatırlatanlar olursa, bunlara, "koşulların değiştiğini" söyleyiniz. Israr edenleri, düşman gruplarından birine mensup olmakla suçlayınız ve "bozgunculukla" damgalayınız.

ONUNCU KURAL, **başta kendiniz olmak kaydıyla, kimseye güvenmemektir.** Çevresine güvenen insan, her an ihanete uğrayabilir. Çevreye güven ise, ancak kişinin kendine olan güveninden kaynaklanır. Bu nedenle asla kendinize ve çevrenize güvenmeyiniz. Her ne kadar liderseniz de, bu noktaya nasıl geldiğinizi hiç unutmayınız. Kurduğunuz imparatorluğun ne denli kolay yıkılabilir olduğunu herkesten iyi bilirsiniz. Kendi eksiklerinizin, yanlışlarınızın ve zayıflıklarınızın farkında olunuz. Herkesin gözünün sizin yerinizde olduğunu, her başarısızlığınızın, çevrenizdekilere açık ya da gizli bir zevk verdiğini biliniz. Günü geldiğinde, her liderin, en yakınlarından biri tarafından yıkılacağını unutmayınız ve tedbirlerinizi ona göre alınız.

Önemli Not

Sevgili okuyucularım, yukardaki bu "On Altın Kural"ın bizzat tarafımdan test edildiğini ve geçerliliğinin yüzde yüz onaylandığını söyleyebilirim: Ben, bu "Kuralların" tam tersini uyguladım ve milletvekili adayı olduğum 1991 seçimlerini de, 1995 seçimlerini de büyük bir başarı ile kaybettim!

Kitabın Bitiş Notu

Gökten üç elma düşmüş. Biri, bu kitabı yazan bana. Biri, onu okuyan siz sevgili kitapseverlere. Üçüncüsü de, bu yapıtta öyküsü anlatılan tüm politikacılara, bürokratlara, sanat ve kültür insanlarına. Kimin hangi elmayı ayva niyetine yediğine de siz karar verin sevgili okuyucularım.

Kalın sağlıcakla.

YANKILAR(*)

Emre Hoca, Birgün...

NEBİL ÖZGENTÜRK / **Sabah**, 26 Mayıs 1996

Emre Kongar Hoca'nın Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı anıları, Nasreddin Hoca'nın fıkralarından farksız... Dört yıl devletin en üst noktasında görev yapan Kongar'ın yaşadıkları, komedi filmi için muazzam bir kaynak.

. . . **Nasreddin Hoca, pardon, Emre Hoca,** ömrü hayatı boyunca protokolu sevmeyen bir yapıya sahipti. 1992 yılının Nisan'ına kadar, çocukluğu dahil, tüm yaşamı, anne ve babasının da öğretmen olması nedeniyle kara tahtaların, kitapların ve cıvıl cıvıl öğrencilerin arasında geçmişti...

Önce öğrenciydi, sonra öğretim üyesi oldu. Ders aldı, ders verdi.

30 yıl boyunca kürsülerde ders anlattı, kitaplar yazdı ve Türkiye meselelerine bir sosyoloji profesörü olarak kimi zaman "çivi" de çaktı.

"Çivi" çakmayı sürdürdüğü bir dönemde, yani Hacettepe Üniversitesi'nde öğretim üyesiyken YÖK çıkageldi.

İşte, bu Yüksek Öğretim Kurulu ve dolayısıyla Başkanı **İhsan Doğramacı**, 1982 yılında **Kongar** hocaya taktı. **Doğramacı**'nın YÖK'ü, önce üçlü kararnameyle **Kongar**'ın profesörlüğünü engellemek istedi, ardından üniversitede kendisinin kurduğu Sosyal Hizmetler Bölümü'nü kapatıp, öğrencilerini ve hocalarını Sağlık Bakanlığı'na bağlı bir yüksekokula bağladı, **Kongar**'ı da oraya sürdü. Bununla yetinmeyip, bir hanım doçenti de, profesör olan **Kongar**'ın başına müdür olarak atadı. YÖK, takmış, bırakmıyordu ve haber gönderdi hocaya; sakalını kessin!

İşte, o çok önemliydi, **Emre Kongar**, sakalını çok seviyordu, devlet anlayışına göre bir üniversite, profesörün sakalına müdahale edemezdi, ciddi bir devlet, sakalla uğraşmamalıydı, ayrıca yine devlet memuru olan müezzinlerin, imamların, güzel sanatlardaki resim profesörlerinin sakalına müdahale edilmezken, kendisinin sakalıyla neden uğraşılıyordu?

"Sakal, karım **Bilgi Kongar**'ın egemenlik alanına girer, devletin değil!" deyip, bu "gizli emri" geri gönderdi. Ve, ekledi de:

"Eğer göze alıyorsanız, yazılı olarak sakalımı kesmeyi isteyin benden!"

Ama YÖK, arşı alaya rezil olmamak için bunu göze alamadı, Emre hocaya, "Bunu istemeyin bizden, buz gibi soğuruz sizden!" dedi ve yine gizli emirle,

---

(*) Bu bölümdeki yazılarda, kitaptan yapılan doğrudan alıntılar çıkarılmıştır.

"O halde sizi 1402 sayılı yasayla görevden alırız" haberleri gönderdi. Hocanın canı sıkıldı, "ne haliniz varsa görün!" dedi ve istifa etti.

Emre Kongar, artık öğretim üyesi değildi, sadece ünvanı olan bir emekli hocaydı. Uzmanlığına uygun çeşitli işler yaptı yıllar yılı, yine kitaplar yazdı ve nasıl, nereden estiği hâlâ anlaşılmayan bir nedenle, 1992 yılının Nisan'ında Kültür Bakanı Müsteşarı oldu.

Tam dört yıl yaptı bu görevi. Politikaya girmeye karar verdiği dört ay önce de istifasını sundu. Adaydı milletvekilliğine ama, "seçilmesi mümkün olmayan sıradan" gösterildiği için Meclis'e giremedi tabii... Tekrar kendini bilime, öğrencilerine adadı. Hacettepe Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yapmaya başladı.

Sakalını Hiç Kesmedi

Derken, geçen hafta bir gazeteci dostuyla karşılaştı, havadan sudan, hayattan üniversiteden, bakanlıktan sohbet ederken, "müsteşarlığa" ilişkin bir iki anı anlatmaya başladı **Emre Kongar**. Kısa zaman diliminde müsteşarlıkla ilgili anlatılanlar, birer **Nasreddin Hoca** fıkrası gibiydi adeta.

Gazeteci dedi ki, "Hocam, bu müsteşarlık döneminiz anlaşıldığı kadarıyla yaşamınızın en renkli ve ilginç yılları. Eteğinizdeki taşların tümünü dökün bakalım!"

Kongar hoca, "Yahu, zaten anılarımı topladım, kitaplaşıyor bile Remzi Yayınları'ndan" diye cevap verdi bu isteğe.

"Biz kitabın çıkışını beklemeyelim," dedi gazeteci ve hocanın "taşlarını" toplamaya başladı.

Hocanın müsteşar olarak yaşadığı, bürokrasi, siyaset, sanat ve edebiyat çevrelerindeki serüvenleri hem ibret hem de keyif doluydu. Kelimenin tam anlamıyla **Nasreddin Hoca**'lıktı.

Hoca anlattı, gazeteci dinledi... / . . .

"Ben Müsteşarken"

YALÇIN PEKŞEN / **Hürriyet,** 31 Mayıs 1996

Emre Kongar, sakalı yüzünden üniversiteden uzaklaşmak zorunda kaldıktan sonra yaşadığı deneyimleri **"Ben Müsteşarken"** adlı kitabında (Remzi Kitabevi, Haziran 1996) tatlı tatlı anlatıyor.

Kongar'ın sosyoloji profesörü olarak hocalığına, Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı sırasındaki çalışmalarına bir diyecek yok. Bunların belki de en başında dört dörtlük yazarlığı geliyor. Hele kitabının sonuna eklediği **'Liderliğin 10 Kuralı'** başlıklı bir bölüm var ki, siyasi mizah edebiyatının başyapıtları arasına gireceğine kuşku yok. (Bu bölüm, köşemizde daha önce yayınlanmıştı.)

Liderin 10 Kuralı...

MELİH AŞIK / **Milliyet**, 2 Haziran 1996

Profesör **Emre Kongar**, Ankara'da politika ve bürokrasi çevrelerinde dört yıl boyunca yaşadıklarını, **"Ben Müsteşarken"** adlı bir kitapta topladı. Kitap, Haziran başında piyasaya çıkıyor. **Prof. Kongar**, kitabın sonuna da, bizim arabesk liderlerle dalga geçerek, **"Liderliğin on altın kuralı"**nı eklemiş!..

Nasıl Lider Olunur?

OKTAY AKBAL / **Milliyet**, 2 Haziran 1996

Türkiye'de "lider" olmanın birinci kuralı nedir? **"Liderliğinizi ilelebet muhafaza ve müdafaa etmek."**

İkinci kuralı da: **"Lider olduktan sonra kesinlikle okumamak ve danışmamak."**

Ya üçüncü kural? **"Çevrenizdekileri seçerken liyakat yerine sadakate, güçlülük yerine tabansızlığa, ilkelilik yerine fırsatçılığa önem vermek."**

Emre Kongar, "Ben Müsteşarken" (Remzi Kitabevi yayını) adlı kitabında "Liderliğin On Altın Kuralı"nı okurlarına, daha doğrusu kamuoyuna sunmuş...

Kongar, her şeyden önce, ünlü deyimle "dünya tatlısı" bir insandır, bir dosttur. En başta da gerçek bir aydındır. Bir toplumbilimci, bir yazar... Son dört yıl boyunca Kültür Bakanlığı Müsteşarı olarak siyaset dünyamızın, hele CHP içinde önde gelen politika adamlarının gerçek niteliklerini, kişiliklerini yakından tanımış...

İlk bakışta **Kongar**'ın iyi bir politikacı olduğunu, olabileceğini sanırsınız. Öyle değil, son iki genel seçimde milletvekilliğine adaylığını koydu, daha doğrusu, genel merkezdeki yetkililer, onu aday listesine yerleştirdiler. Ama seçilemeyecek yerlere!.. / . . .

. . . Kimbilir kaç yüksek görevli yönetimin üst yerlerinde yıllar geçirmiştir, gerçekleri görmeyi biliyorlarsa, bu kuralların içinde yaşamışlardır, ama hiç biri bunları yazmayı, yazabilmeyi başaramamıştır... Dostum **Emre Kongar**'ın kültür birikimi, bilim adamlığı, bir de usta yazarlığı bu altın kuralları hem bugünkü, hem yarınki politikacılara, politika alanında at oynatmaya heveslenenlere armağan etmiş... Bir bakıma, bizlere, bize, uzaktan politika oyunlarını izleyenlere de...

Yayıncı Erol Erduran'ın Notu

Remzi Kitabevi, 4 Haziran 1996

Sayın Kongar,

"Ben Müsteşarken" adlı yapıtınızın 402. sayfasında **Korsan Korkusuyla Korsanlanan Yayıncı** başlıklı bölümde benimle ilgili olarak verilen olayda bazı eksiklikler var. Bu eksiği bildirmenin doğru olacağını düşündüm.

Yazıda "**Erduran**, parayı yollar..." deniyor. Oysa para hemen gönderilmedi. İhbarı yapan kişi, daha önce Adam Yayınevi'nin **Nâzım Hikmet** dizisinin korsanlarını da kendisinin yakalattığını, istenirse oradan kendisinin sorulabileceğini söylemişti. Adam Yayınları'nın korsan basılan kitaplarıyla ilgili yasal işlemleri yapan avukatın, bu kişinin sözlerini doğrulaması ardından, ihbarcının korsan kitapların basıldığı matbaanın adresini bildirmesi karşılığı olarak istediği paranın ilk bölümü kendisine gönderildi.

Kongar'ın Müsteşarlığı

MELİH CEVDET ANDAY / **Cumhuriyet**, 7 Haziran 1996

Hani kitaplar vardır, neresinden girseniz bağlanıverirsiniz, elinizden bırakamaz olursunuz; işte o kitaplardan biri **Prof. Dr. Emre Kongar**'ın **"Ben Müsteşarken"** adlı yeni kitabı...

Ama ben terbiyeli bir okur olarak işe başından başladım, girişten. İyi de etmişim, dostumun niyetini, amacını, düşüncemdeki kestirimle tıpatıp uygun buldum.

Daha başta: **"Sevgili okuyucular"** diyordu Kongar, **"İşte size eğlenceli olsun diye yazılmış bir kitap. Dört yıl boyunca Ankara'da, bürokrasi ve politika çevrelerinde başımdan geçen ilginç olayları anlatıyorum."**

Bir bilim adamının bürokrasiye, politikaya bakışı, bürokrasi ve politika yaşamındaki deneyimleri ilginç olmaz olur mu? Üstelik bu yaşantı, **Emre Kongar** gibi, gözlem gücü olağanüstü keskinlikte ve anlatı biçemi değme mizah yazarına taş çıkartacak incelikte olan birinin eline geçmişse, sonucun böylesine alımlı olacağını olağan karşılamak gerekecektir elbet.

Onun yukarıda anlatmaya çalıştığım bu yeteneklerini yıllar önce okuduğum bir yazısında tanımıştım; babası ile **Yahya Kemal Beyatlı**'nın dostluğuna ilişkin bir anı yazısıydı. Unutmamışımdır.

Emre Kongar'la tanışıklığım elbette bilimsel yapıtları aracılığı ile başlamıştır. Çok verimli bir bilimsel yaşamı oldu. **"İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı"** adlı çalışmasından çok yararlanmışımdır.

"Türkiye Üzerine Araştırmalar", özgün bir araştırmadır. Öğrencilerine yol göstererek ortaya çıkardığı **"Türk Toplumbilimcileri"**, kitaplığımızın temel direklerindendir. İşte bu ünlü toplumbilim profesörümüz, dört yıl önce

Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı görevini üstleniverdi. Elimizdeki kitap, bu görevde iken onun karşılaştığı ilginç olayların derlenmesinden oluşmuş. / . . .

. . . **Emre Kongar, Cumhuriyet** yazı ailesine katılmış bulunmaktadır. Okurlarımız cuma günleri onun yazıları ile karşılaşıyorlar artık.

Hoş geldi, safa geldi!

Bu da Bizim Sendromumuz...

HASAN PULUR / **Milliyet**, 9 Haziran 1996

Tatildeyken haber verdiler, **"Emre Kongar, Kültür Bakanlığı'ndaki anılarını** (Ben Müsteşarken) **adlı bir kitapta topladı, senden de söz ediyor..."**

Şaşırmadık ama, merak ettik, çünkü **Emre Kongar** Hoca'yla bir hayli ortak anımız vardır, acaba hangisini yazmış, diye...

Tatilden döner dönmez, **Emre Hoca**, kitabını bizzat getirmek nezaketinde bulundu.

* * *

Emre Kongar, bizimle ilgili anısına **"Hasan Pulur Sendromu"** başlığını atmış...

. . . **Emre Kongar**'ın anlattıkları virgülüne, noktasına kadar doğru...

Üstelik, bakanlık her yazardan 25 bin kitap değil, 20 yazardan 20 bin kitap almış, ortalama yazar başına 1000 kitap düşüyor.

Evet, korktuğumuz başımıza gelmiş...

* * *

Emre Kongar, bizimle ve başkalarıyla da ilgili anılarını, niçin yazdığının gerekçesini de şöyle belirtiyor:

"Böylece, hem kendimi denetleme yolunu açık tuttum, belleğim beni yanıltıyorsa, ya da olayı eksik veya yanlış aktardıysam, ilgililere düzeltme olanağı tanıdım, hem de okuyucuya ilginç gelebilecek bir sunuş yapmaya çalıştım."

Ehh, madem **Emre Hoca**, bize bu olanağı tanıdı, biz de istifade edelim...

Bakın bu olay nasıl gelişti:

Biz, 31 Temmuz 1992'de **Mesut Yılmaz**'a bir faks çektik:

"Demek Kültür Bakanı, diğer arkadaşlarım gibi benim kitabımdan da satın alarak olumsuz tabloyu lehine çevirmek istemiş...

Eski bir dostluğumuz olmasa, size yanlış kapı çaldınız, ya da her kuşun eti yenmez! diyeceğim.

Benim kitaplarım, sizin savunucusu olduğunuz serbest piyasada, bedeli mukabili satılmaktadır; satıcısı da Bilgi Yayınevi'dir. Benim kitabımı kim

alır, kimler alır, bilmem mümkün değildir. Tıpkı sizin, bir zamanlar kardeşinizle ortak ticaret yaparken, ürettiğiniz deri giyim eşyalarını, kimlerin alıp, giydiklerini bilememeniz gibi...

Sorumsuz politikacı benzetmesinin size yakıştırılmasını hiç istemezdim."

* * *

Dört gün sonra 4.8.1992'de **Mesut Yılmaz**'dan şu cevap geldi:

"Sayın Kültür Bakanı'nın halisane olmadığına inandığım bir icraatını dile getirirken sizi kırabileceğimi hiç düşünmediğimi itiraf etmeliyim! Sanırım bunun nedeni de her kuşun etinin yenmeyeceğini, çok iyi biliyor olmam! Bunu çok iyi bildiğim için, Sayın Fikri Sağlar'ın gerçekten de yanlış kapı çaldığı kanısındayım.

Bu konuda sizin bir bilginiz olabileceğini aklıma dahi getirmediğimden emin olmanızı isterim. Hiç kimsenin Sayın Hasan Pulur'u böylesi organizasyonların içine almaya cüret edemeyeceğini çok iyi bilirim."

Emre Kongar'ın müsteşarlık anıları, bu gidişle ikinci, üçüncü baskı yapar, eğer ihtiyaç duyarsa, bu yazışmaları da değerlendirebilir.

* * *

"Ben Müsteşarken", gerçekten okunmaya değer bir kitap, hele bir **"Aydınlar Sendromu"** bölümü var ki!

İbretlik.

Bir Müsteşarın Arka Odası

DOĞAN HIZLAN / **Hürriyet**, 13 Haziran 1996

Bilim adamı, yazar **Emre Kongar**'ın **"Ben Müsteşarken"** kitabını okurken hem güldüm, hem üzüldüm. Zaman zaman da kendimi bir şizofrenin dengesiz ruh hali içinde buldum.

Asiyab-ı devlet'in içinde dönüp duran **Emre Kongar**'ın belgesel anılarından hem bürokrasinin durumunu, hem devletimizi, hem politikacılarımızı öğrenmek çok hoş doğrusu. Bana kalırsa, bu kitaba yazarın ikinci romanı diyebilirsiniz.

Birçok bakanla çalışan **Kongar**, bir öğretim üyesinin alışkanlığıyla onlara not vermiş; geçenler var, ikmale kalanlar var, bilmiyorum, ikmale kalanlar ilerdeki politik yaşamlarında notlarını düzeltebilecekler mi?

Kongar, "Politikaya soyunmamın bir nedeni, kişisel olarak üniversitede kaybettiğim kürsüyü parlamentoya ve ülkeye taşımak idiyse, öteki nedeni de toplumsal olarak seviyeyi yükseltmek arzusu idi" diyor.

Ben, daima bilim adamlarının ve yazarların saf olduklarına inanırım. Sanırım gerçeği anlamıştır artık. / . . .

. . . Kitapta, zaman zaman sizi milletvekili baskınları şaşırtacaktır. Randevusuz çat kapı gelenler, arkalarına, seçmenlerini, belediye başkanlarını alıp müsteşar odasına çöreklenenler.

Hele bir keresinde **Kongar**, milletvekiline çıkışmış, sonradan başka milletvekili arkadaşları onu uyarmışlar:

'Milletvekilinin canını al ama seçmeninin yanında fiyakasını bozma.'

Ya telefonla adam gönderen milletvekilleri...

Emre Kongar'ın ince bir mazo yanının ağır bastığına karar verdim.

Çünkü ani baskınlardan başka arkadaşlarının da eleştirilerine uğradı, bilirsiniz aydın aydının kurdudur, onun müsteşarlığı bu sözün isbatı oldu.

Peki bir devlet kuruluşunda **Cihat Burak**'ın tablosunun başına gelenlere ne dersiniz. Ressamın Notre-Dame'ın da yer aldığı Paris tablosunu bir üst düzey yetkilisi düzeltmiş.

Çok basit bir işlem, size de tavsiye ederim. **Notre-Dame Kilisesi**'ni tablodan çıkarmış, onun yerine **Süleymaniye Camii**'ni koymuş.

Tuhaf bir ülkeyiz değil mi? Bir müsteşarın anıları, gerçekleri anlattığı halde bir mizah kitabına dönüşüveriyor.

Gerilim dolu bir roman.

Müsteşar

KÜRŞAT BAŞAR / **Yeni Yüzyıl**, 13 Haziran 1996

Bizde bilimsel çalışmayla popülerlik nedense hiç biraraya getirilmez. Bilim adamları, yazarlar popülerleştirilen yazıları, kitapları küçümser, sonuçta bilimsel geçmişi belli olmayan birtakım adamlar başvuru kitabı yazar. Batı'da artık karıncaların nasıl yaşadığından AIDS virüsünün yapısına kadar aklınıza gelecek hatta gelmeyecek her konuda sayısız kitap yayınlanır. Bu kitapların çoğu bilimsel çalışmaların popüler bir dille ve herkesin anlayacağı biçimde düzenlenmiş şeklidir.

İşte Prof. **Emre Kongar**, bizde çok az rastlanan bu türde çok başarılı örnekler yayınlamış bir bilim adamı.

Kongar, son olarak Kültür Bakanlığı Müsteşarı olarak geçirdiği 4 yılın öyküsünü "Ben Müsteşarken" adlı kitabında toplamış.

"Ben Müsteşarken", devletin yapısını, Ankara bürokrasisini, kültür sanat çevrelerinin devletle ilişkilerini anlatıyor.

Yıllar önce "Bir Beyaz Gömleklinin Anıları" adlı bir kitap okumuştum. Bu kitap da bir doktorun köy köy, sürgün sürgün gezmesinin öyküsüydü. Bütün çalışkanlığına, hizmet aşkına karşın kimseye yaranamayan ve oradan oraya sürülen bir doktorun ve onun gözlemleriyle Türkiye'nin belli bölgelerinin çarpıcı öyküsü...

Kongar'ın kitabını okurken böyle pek çok kitabı hatırladım. **Kongar,** anılarının büyük bölümünü "kendisini temize çıkarmaya" ayırmış.

Hakkında yazılan yalan yanlış haberleri, dedikoduları, yanlış anlamaları, yapılan haksızlıkları düzeltmek istemiş. Her ne kadar dürüst iş yapan insanlar, "kim ne söylerse söylesin benim alnım ak" derse de saldırılar karşısında içlerinde hep aynı sıkıntıyı duyarlar.

Yabancı ülkelerin kitapçılarında raflar anı kitaplarıyla doludur. Politikacısından sanatçısına, bilim adamından ajanına, iş adamından film yıldızına, telekızından katiline bütün ünlü insanların anıları durur raflarda.

Okuduğum anıları düşündüm. Neden biz anılarımızda hiçbir önemi olmayan insanların, ıvır zıvır dedikoduların, iftiraların üstünde bu kadar duruyoruz? Kendimizi temize çıkarmak için uğraşıyoruz?

Çünkü bu ülkede insanın onurunu korumasından daha zor hiçbir şey yok da ondan.

Çünkü işinizi iyi yapmak için dürüstçe çalıştıkça herkes üstünüze geliyor. İşin kötüsü, sizi sevenler, sizi takdir edenlerin sesi çıkmıyor ya da dikkate alınmıyor da aleyhinize çalışanlar etkili oluyor. Herkes kötülüğü, iftirayı, dedikoduyu izliyor.

Kitabın ilginç bölümleri arasında **Kongar**'ın medyayla olan mücadelesi de var. Doğru olmayan haberleri tekzip ediyor, yayınlanmıyor, yayınlansa bile, çok geç ve eksik. En büyük gazetelere, ünlü isimlere kadar dedikodularla nasıl haber üretildiğini bir kez daha görüyorsunuz.

Doğrusu **Kongar**'ın kitabını okurken bunları düşünerek üzüldüm. 40 yılda bir başarılı bir bilim adamı, kültürlü, sanatsever bir insan Kültür Bakanlığı'nda etkili bir göreve geliyor. Sonra anılarını yazıyor. Anlıyoruz ki, yılmış. Kitabın sonunda "Liderliğin On Altın Kuralı"nı yazarak kendi çabasıyla alay etmiş. Bizim kitaplıklarımız da bu "hüsran"ı anlatan kitaplarla dolu zaten.

Kısacası, "aman aklınız başınızdaysa sakın böyle şeylere kalkışmayın" diyor.

Sevgili **Kongar**, hiç böyle bir ülkede oturduğu yerden ahkam kesmek varken iş yapmaya kalkışılır mı?

Anılar Keyiflidir...

MEHMED KEMAL / **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1996

Bizde anı tutma ve anı yazma alışkanlığı yoktur. **Falih Rıfkı Atay**, bir yazısında *"Türk aydını anı yazmadığı için belleksizdir"* der. Şair, bundan olacak *"Gözümden yaş yerine siz akın anılar"* diyerek hüzünlenir. Son zamanlarda anılarını yayımlayan yazarlarımız çoğalmıştır. Hatta edebiyatımızda bir tür olan anı gözdedir. Anıyı yazınlaştırma benimsenmiştir. Buna günce denmiştir. Başta **Ataç** olmak üzere, **Oktay Akbal, Salâh Birsel, Behzat Ay**, günceden oluşan

kitaplarını yayımlamışlardır. Ben kendi payıma kimin olursa olsun, gördüğüm, rastladığım anıları büyük bir beğeniyle okurum, hiç kaçırmam.

Son günlerde **Emre Kongar** dostumuz tuğla kalınlığında (Remzi Kitabevi 520 sayfa) anılarını içeren bir kitapla karşımıza çıktı. Anı yazmada yenilik yaptığını da ileri sürüyor, diyor ki:

"Bu kitap, alışılagelmiş bir anı kitabı değil. Bir defa kronolojik değil. Her bölümde mutlaka bir olay ya da bir konu aktardım. Bu anılar, bakanlığın yaptığı işlerin bir envanteri de değil."

Ne öyleyse?

Dört yıllık Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı'nın yazınsal balı şerbeti. Yaprakları çevirip şöyle bir göz attınız mı, bir daha bırakamıyorsunuz. Olaylar olaylar, bir de durmadan dönen *"asiyab-ı devlet"* bunu görüyoruz. Aydın kişinin olayları yazması başka oluyor.

Bürokrasinin kimi örnekleri var ki, üstünden yıllar da geçse bitmiyor, tükenmiyor, eskimiyor. Sürüp gidiyor.

Bizde siyasi polis, usanmadan solcu şairlerle uğraşmıştır. Bizim dönemi bırakın, **Nevzat Çelik** gibi genç şairleri izlemiş, pasaport vermemiştir. **Nevzat Çelik**, yurtdışına çıkacak, pasaport vermiyorlar. Bu yasak kültür müsteşarımızın kulağına gidiyor. Hemen ilgileniyor. Kültür müsteşarının işi değil ama, olsun; devletin işi... / . . .

. . . **Emre Kongar**, bu kitapta anılarını dile getirmeseydi, biz olayı nereden bilecektik.

Anıları okumak keyiflidir.

Nevzat Çelik'in Mehmed Kemal'e mektubu

Cumhuriyet, 28 Haziran 1996

Sevgili **Mehmed Kemal**,

Sayın **Emre Kongar**'ın kitabının yayımlandığından ve bir nedenle de benden söz ettiğinden haberim yoktu. Köşe yazınızla yanlış anlamalar ve anımsamalar zincirini düzeltme olanağını bana sağladığınız için size teşekkür ediyorum. / . . .

. . . Belki burada altı çizilmesi gereken şey, anı kitaplarının – yazanın iyi niyetinden bağımsız olarak – kimi yanlış anlama ve anımsamalarla malul olabileceği gerçeğidir.

Teşekkür konusuna gelince; yurtdışındayken kendisine bir kart gönderdim. Bu kart eline geçmemiş olabilir ama, kendisine iki ay boyunca kısa aralıklarla telefonla ulaşmaya çalıştım; ya yoktu, ya toplantıdaydı. İki ay

sonra ulaşabildim ve kendisine aynen şu cümleleri kurdum: "Hocam, yurtdışından döneli iki ay oldu. Yanınıza uğrama fırsatım olmadı (İstanbul'da oturuyorum çünkü), telefonla da size ulaşamadım ve ancak şimdi ulaşabiliyor ve doğrudan teşekkür etme fırsatı bulabiliyorum."

Koruma Kültüründe 'Karşıdevrim'...

OKTAY EKİNCİ / **Cumhuriyet**, 20 Haziran 1996

Emre Kongar'ın müsteşarlık anılarını okuyan kimi dostlarımız, **"Bilge Bürokrat'ın"** Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurul Başkanlığı'na ayırdığı bölümle ilgili olarak beni de soru yağmuruna tuttular. Hoca, sağolsun **"Ben Müsteşarken"** demesine karşın, **"bizi"** de ve üstelik isim vererek anılarına ortak ettiğinden, koruma konusunda duyarlı dostlar telefona sarılıp **"ek bilgi"** istiyorlar. Merak ettikleri şey ise yine Emre Kongar'ın kitabında özel olarak genişçe bir şekilde yer verdiği, **"kentsel arkeolojik SİT"** kavramına dayalı, 1993 yılında alınan Yüksek Kurul İlke Kararı'nın **"şimdi ne durumda"** olduğu.

Kültür Bakanlığı'nda **Agâh Oktay Güner** dönemi başlar başlamaz önceki dönemin korumacı kadrolarına ve ilke kararlarına **"tasfiye operasyonu"** uygulayan Genel Müdür **Altan Akat**'ın, acaba o değerli çalışmayı da kendi düşüncesine uydurup uydurmadığı... Aslında bunu merak eden okurlar haklılar...

Çünkü, **"yeni"** Koruma Yüksek Kurulu'nun **19 Nisan 1996** günü tam 26 adet **"eski"** ilke kararını nasıl ve hangi yönde değiştirdiğine değindiğim **23 Mayıs 1996** tarihli yazımda, Kentsel Arkeolojik SİT kararının **"akıbeti"** hakkında bir bilgi yoktu.

Bunun nedeni ise yine **Altan Akat**'ın hazırlattığı taslakları **"olduğu gibi"** onaylamaktan başka hiçbir çalışma yapmayan Koruma Yüksek Kurulu'nun aynı toplantıda **"tümüyle iptal ettiği"** diğer ilke kararları arasında yer almasıydı. Yani **Altan Akat** ve Yüksek Kurul, **"elbirliğiyle"** kentsel-arkeolojik SİT kavramını ve buna dayalı ilke kararını da **"yok etmişlerdi"**. Yine o yazımda yok edilenlere değil, sadece değiştirilen ilke kararlarına değindiğimden, okuyanlar için bu konu belirsiz kalmıştı...

Neyse ki **Emre Kongar**, kitabına aldı da, dikkatli ve duyarlı okurlarımızın uyarısıyla şimdi bu önemli eksikliği gidermiş oluyorum. Geçen hafta **Taşkışla**'daki **HABITAT Paneli**'nde de yine bu konu gündeme geldiğinde gördüm ki, Emre Hoca'nın bile, kentsel-arkeolojiik SİT tanımının yeni Yüksek Kurul'ca iptal edildiğinden pek haberi yok. Öğrendiğinde de önce inanası gelmedi ve hayret etti. Salondaki sessizliği bozan ise bir mimar izleyicinin ağzından dökülen şu sözler oldu:

"İşte bu bir karşıdevrimdir..."

Evet. 1993-1995 döneminde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nda alınan kimi ilke kararları, Türkiye'nin kültür ve doğa değerlerinin yağmaya karşı korunması çabalarında belki de gerçekten **"devrim"** niteliğindeydi. / . . .

. . . İşte bu yıkım sürecine ve **"yağma işgaline"** dur denebilecek yeni bir uygulama dönemini başlatmak umuduyla geliştirilen kentsel arkeolojik SİT kavramının ilke kararına bağlanarak **"yasal güvenceye"** alındığı **"devrimci toplantı"**, 30.11.1993 günü Ulus'taki tarihi TBMM binasında yapıldı. Bu anlamlı yer seçiminin gerekçesini ise dönemin Yüksek Kurul Başkanı ve **"eski müsteşar" Emre Kongar**, toplantıyı açarken şöyle vurgulamıştı:

"Yakın tarihimizde bu bina ve bu salon, ülkeyi işgalden kurtarmanın coşkusunu yaşayan insanların Türkiye'yi korumak için en önemli kararları almalarına tanık oldu. Şimdi de durumumuz pek farklı değil. SİT alanlarımız, tarihsel ve doğal zenginliklerimiz, bugün açık bir işgal tehdidi altında. Yağmaya karşı alacağımız önlemler, ülkenin korunması anlamını taşıyacak..."

Bu toplantının ardından tarihi binada alınan kararları bildirdiği 10.12.1993 tarih ve 5336 sayılı yazısında ise şunu hatırlatmıştı:

"Yeni ilke kararlarında farklı kültürlerin birlikte korunmasına olanak sağlayacak düzenleme koşulları saptanmıştır. Ayrıca arkeolojik SİT'-lerde yeni yapılanma amacıyla SİT derecelerinin değiştirilmesine ve SİT alanlarından çıkarılmasına olanak sağlayan (1989 tarihli) ilke kararı da yürürlükten kalkmaktadır..." / . . .

O Müsteşarken

MUSTAFA ŞERİF ONARAN / **Siyah Beyaz**, 23 Haziran 1996

O, çenesinde kırlaşmış sakalları, kalın camlı gözlüklerinin arkasında; kimi zaman hüzünle, kimi zaman hınzırca gülen gözleriyle biraz yalnız, her zaman çalışkan, dost bir insandı.

O; **Emre Kongar**, kişiliği oluşturan koşulları iyi kullanarak Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı'na gelen; ama kendine olan güveni nedeniyle hep bakanların bir adım önünde görünen; bu nedenle çalışmaları biraz ilgiyle, biraz da kaygıyla izlenen bir bilim adamıydı.

Alıştığımız bilim adamlarının dışında; bilimdeki yazınsal ayrıntıları sezen, yazılarını şiirli bir incelikle bezeyen bir deneme ustasıydı.

Sözcükleri düşüncesinin önüne geçen; belli bir görüşün değişik boyutlarını oya gibi işleyerek konuşmasını açan bir söyleşi adamıydı.

* * *

"Ben Müsteşarken", bir anılar kitabı mı? İçinde yaşadığımız bir olayı anlatmakla yetinmiyor **Emre Kongar**. O olayın değişik boyutlarını irdeliyor, kendine özgü yorumlar getiriyor.

Bu nedenle müsteşarlığında karşılaştığı kimi olayları anlatmasını sadece bir anı olarak değerlendirmek yanlış olur. Kimi yerde kendini savunmak gereğini duyması; kimi yerde olaylara da, insanlara da boşveren bir rahatlık içinde olması; dünyaya, insanlara yeni bir açıdan bakması; anıdan çok, bir deneme yazarıyla karşı karşıya olduğumuzu düşündürüyor. Anılara da deneme gözüyle bakılabilir ama, dar kapsamlı bir deneme sayılır anı.

Emre Kongar'ın olayları kendince yorumlaması; alıştığımız, iyi bildiğimizi sandığımız kişilere değişik bir açıdan bakması bizi şaşırtıyor.

* * *

Emre Kongar'ın kitabına bir **"insan coğrafyası"** gözüyle de bakılabilir. Kitabın arkasındaki "dizin" bölümünde yedi yüze yakın kişi adı var. Bu kadar geniş bir insan coğrafyasını tanımak; onları, kimsenin sezemeyeceği özellikleriyle tanıtmak, her yazarın kolayca üstesinden gelebileceği bir iş değildir. Bir yazarın bu kadar geniş bir çevreyi tanıma olanağı var mı? Kimi kişiler bir etkinliğin içinde öylesine geçiyor. **Emre Kongar**'ın onları yakından anımsadığını sanmıyorum. Örneğin, o zamanlar **Edebiyatçılar Derneği**'nin Yürütme Kurulu'nda birlikte çalıştığımız öykü yazarı **Özcan Karabulut**'un adı **Ercan Karabulut** diye geçiyor. Belki Emre Kongar'ın aklında öyle kalmış, belki de dizgi yanlışıdır.

Bunlar pek önemli değil. Gene de böyle geniş bir insan coğrafyasını çizmeye çalışmak, oldukça karmaşık bir olaylar yumağını çözmede kolaylık sağlayabilir. Yeter ki elinizin altında kapsamlı bir yazarlar sözlüğü bulunsun.

* * *

Emre Kongar'ın deneme gözüyle baktığım anıları gösteriyor ki, hiçbir işin başına hazırlıksız geçmemeli. Özellikle hazırlığı olmayan siyasetçiler kendilerine özgü bir çevre oluştururken, yeni açılımlara yönelmeyi değil; kendilerini daraltarak, küçük bir çevre içinde kalmayı seçiyorlar. Böylece daha güçlü olacaklarına inanıyor, oysa ki kendilerine yabancı, sorunlara büsbütün uzak kalıyorlar.

Öyle anlaşılıyor ki, müsteşarlık döneminde **Emre Kongar**'dan yeterince yararlanılabilmiş değildir. Gerektiği kadar uyumlu bir kadro oluşturulmamış, bu kadro arasında eşgüdüm sağlanamamıştır.

Zaman zaman **Emre Kongar**, odasında yalnız kalmış, bu yalnızlığın ezikliğini yaşamıştır.

Emre Kongar'ın müsteşarlığı zamanında dört bakan değişmiştir; **Fikri Sağlar, Timurçin Savaş, Ercan Karakaş, İsmail Cem**. Sosyal demokratlar sivil toplum örgütleriyle uyumlu bir çalışma içinde olmuşlardır. Bu çalışmaların eşgüdümünde **Emre Kongar**'ın önemli hizmeti geçmiştir.

"Ben Müsteşarken"de bu çalışmaların izini görmek olanağı da var.

* * *

"Ben Müsteşarken", ülkemizin son dört yıllık kültür yaşamından ilginç kesitler sunuyor. Geriye göndermelerle okurların düşüncesini açan, onlara görmeyi öğreten, olaylara değişik açılardan bakmayı kolaylaştıran, yeni olanaklar kazandırıyor.

Emre Kongar'ın gözlüğüyle bakınca nice önemli sanılan kişilerin küçüklüğü; nice alçakgönüllü kişilerin önemi daha iyi anlaşılıyor.

Hele kitabın sonunda, önder olmaya özenenlere **"on altın öğüt"** var ki, ancak **Aziz Nesin**'den beklenirdi böylesi bir alaylama. Kitap boyunca kendini güçlükle tuttuğu anlaşılan **Emre Kongar,** ancak kendisinin iyi bildiği, bizim de sezebileceğimiz kimi kişilere ağısını boşaltmış oluyor.

Bir İnce Zekâ...

AHMET TANER KIŞLALI / **Cumhuriyet,** 28 Haziran 1996

İnsan vardır, zekidir... İnsan vardır, çalışkandır... İnsan vardır, bilgilidir...

Kimisi sağduyuludur... Kimisi deneyimlidir... Kimisinin kafası berraktır... Kimisi düşündüğünü yazılı ve sözlü iyi anlatır.

Ama bunların tümünü kendinde birleştirebilen insan azdır. Çok çok azdır.

Dostum **Emre Kongar**'ın *"Ben Müsteşarken"* kitabını okurken bunlar geçti kafamdan. Ama başlık için bir seçme yapmam gerektiğinde, *"Bir İnce Zekâ"*da karar kıldım. Çünkü tüm diğer özellikler, bu niteliğin süzgecinden geçerek değerlendirilmişti.

SHP dönemi Kültür Bakanlığı Müsteşarı **Kongar**'ın kitabında çok şey var. Ben bunlardan sadece ikisi üzerinde durmak istiyorum.

Birisi *"laiklik"* üzerine... Diğeri de TBMM üzerine...

* * *

Bir anıt dikilmesi ve üzerine de demokrasi ve laiklik uğruna *"şehit"* edilenlerin adlarının yazılması düşünülmüş. İlgili kitle örgütlerine, öneri almak için mektuplar yazılmış.

Sağcı yazarların üye olduğu Türkiye Yazarlar Birliği Başkanı **D. Mehmet Doğan**'ın bu çağrıya verdiği karşılık ilginç... **Kongar**'ın o zaman ona verdiği yanıt da... / . . .

. . . Anlayana sivri sinek saz.

* * *

Meclis iyi çalışmıyor. Boş sıralar, sokaktaki insanı rahatsız ediyor, demokrasiyi yıpratıyor... Ne yapmalı?

Kitapta bu soruya getirilen çok değişik bir çözüm de var:

"Meclis'in her oturumunda, milletvekilleri kaç kişi olursa olsun, oturum açılmalı ve karar yeter sayısı, her oylamada, oya katılanların yarıdan bir fazlası ol-

malıdır... Böylece, gelenler oylamaya katılır. Bir halk deyimi ile türbeyi bekleyen çorbayı içer..."

Engellemek isteyen muhalefet, kalabalık olmak zorunda!

Yasasını geçirmek isteyen iktidar, kalabalık olmak zorunda!

Seçmenine rezil olmamak isteyen millevekili Meclis'te bulunmak zorunda!

* * *

Sayın **Kongar**, en çok yararlandığı *"çağdaş yerli yazar"* olarak ismime yer vermiş. Özellikle de *"Siyaset Bilimi"* kitabımı *"lider adayları"*na önermiş. Yer yer de, bakanlık dönemimi övmüş.

Dostluğun ve koşut düşünmenin iyimser gözlükleri ile değerlendirdiğini düşünüyorum... Sağ olsun!

Ama kitabı büyük bir keyifle ve yararlanarak okurken zaman zaman bir eksiklik duygusuna kapıldım. Birlikte çalıştığı bakanlarla ilgili düşüncelerini ve bazı gerçekleri fazla *"süzgeç"*ten geçirmiş...

Özellikle de bir tanesi ile ilgili olanları... En uzun çalıştığı ile!

Oysa geleceğe ışık tutmak isteyenler, öncelikle geçmişi iyi aydınlatmalıdırlar!..

Devletin Müsteşarı!..

İLHAN SELÇUK / **Cumhuriyet,** 6 Temmuz 1996

Emre Kongar'ın *"Ben Müsteşarken"* adlı kitabı (Remiz Yayınevi) çıktı. Ben bu yazıyı yazıncaya kadar birinci baskısı tükendi, ikincisi yapıldı.

Kongar, kitabında Kültür Bakanlığı Müsteşarı'yken başından geçenleri anlatıyor ve alışılmamış bir iş yapıyor; çünkü Türkiye Cumhuriyeti, şimdiye dek nice müsteşarlar gördü; ama görevini noktaladıktan hemen sonra, yaşadıklarını yazıyla Tarih Baba'nın siciline geçirirken, özeleştirisini de eksik etmeyen bir kişiyi görmedi.

Kitap şöyle başlıyor:

"Sevgili okuyucular, işte size eğlenceli olsun diye yazılmış bir kitap. Dört yıl boyunca, Ankara'da bürokrasi ve politika çevrelerinde başımdan geçen ilginç olayları anlatıyorum."

Oysa kitap yalnız eğlenceli değil...

Ders verici.

* * *

Okumadan önce kitabın kapağına takıldım. Metalik gri zemin üzerine **Kongar**'ın *"dekupe"* bir fotoğrafı oturtulmuş. Bu düzenleme nasıl bir çağrışım türetiyor? Devlet dairesinin soğukluğuyla müsteşarın gülümsemesindeki sıcaklık arasındaki çelişki daha güzel vurgulanamazdı.

Emre Kongar'ın müsteşarlığında, hiç kimse devletin çatık kaşını göremedi...
Kongar'ın insanca gülümsemesi ağır bastı...
Darısı bütün müsteşarların başına...
Sonra kitabı açtım...
Bir solukta okudum.

* * *

Ne çok ad var kitapta!..
Telefon rehberi gibi...
Yaklaşık 700 kişiden kitabında söz açıyor **Emre Kongar**; üstelik yine telefon rehberinde olduğu gibi, her adın yanında numarası da yazılı...
Doğrusu güç bir iş!..
Kitapta adı geçen tanıdığım birkaç kişiyi Kongar'ın verdiği numarayla belleğimin rehberinde aradım...
Şıp diye karşıma çıktılar...

* * *

Fotoğraf an'ı saptar...
Fotoğrafın derinliğini – resim gibi – sezmek için gölge ve ışık gerek...
An ile anı...
Birisi saniyenin onda birinde çekilebilir, öteki zaman içinde yolculuğa çıkar...
Anların anılaşması için insan belleğinin ağına yakalanması gerekiyor. Ancak unutulup gidecek olanları geleceğin belleğine kazımak yalnız yazıyla gerçekleşemez; yazılan yazının sahibi baktığını görecek, gördüğünü anlayacak, anlatımını geleceğe yansıtacak güçteyse, amacına ulaşmış sayılabiliyor.

* * *

Emre Kongar'ın anılarında devletin mantıksızlığı, sıkıyönetimlerin anlamsızlığı, bürokrasinin olanaksızlığı, aydınların anlayışsızlığı, koltuk hırslarının boşluğu, insanların yüzeyselliği geçit resmi yaparken, yaşadığımız dönemin çelişkileri karikatürleşiyor...
Emre Kongar'ın kitabının bir yerinde, soldaki bölünmüşlüğün nedenlerini açıklayacak kuralı da buluyoruz. O satırları aktarıyorum:
"Bir politikacının en büyük rakibinin, karşı partilerdeki değil, kendi partisindeki politikacılar olduğunu sonradan öğrendim. Aslında mantık çok basitti: Karşı partilerdeki politikacıların oy deposu farklıydı. Oysa aynı partideki politikacıların hedefi o partiyi destekleyen aynı seçmenler ve delegelerdi. (...) Sanıyorum, pek çok kişiyi politikadan nefret ettiren, politikayı ve politikacıyı gerçekten çirkinleştiren süreç de bu idi: En yakın arkadaşın en büyük rakibindi."

Emre Kongar Hoca'nın Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı anıları, Nasreddin Hoca'nın fıkralarından farksız. **NEBİL ÖZGENTÜRK**

İnsan vardır, zekidir... İnsan vardır, çalışkandır... İnsan vardır, bilgilidir... Kimisi sağduyuludur... Kimisi deneyimlidir... Kimisinin kafası berraktır... Kimisi düşündüğünü yazılı ve sözlü iyi anlatır. Ama bunların tümünü kendinde birleştirebilen insan azdır. Çok çok azdır. Dostum Emre Kongar'ın "Ben Müsteşarken" adlı kitabını okurken bunlar geçti kafamdan. Ama başlık için bir seçme yapmam gerektiğinde, "Bir İnce Zekâ"da karar kıldım. Çünkü tüm diğer özellikler, bu niteliğin süzgecinden geçerek değerlendirilmişti. **AHMET TANER KIŞLALI**

Emre Kongar'ın müsteşarlık anılarını okuyan kimi dostlarımız, "Bilge Bürokrat"ın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu Başkanlığı'na ayırdığı bölümle ilgili olarak beni de soru yağmuruna tuttular. **OKTAY EKİNCİ**

Dört yıllık Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı'nın yazınsal balı şerbeti. Yaprakları çevirip, şöyle bir göz attınız mı, bir daha bırakamıyorsunuz. **MEHMED KEMAL**

Bana kalırsa, bu kitaba yazarın ikinci romanı diyebilirsiniz. **DOĞAN HIZLAN**

"Ben Müsteşarken", gerçekten okunmaya değer bir kitap. **HASAN PULUR**

Hani kitaplar vardır, neresinden girerseniz bağlanıverirsiniz, elinizden bırakamaz olursunuz; işte o kitaplardan biri Prof. Dr. Emre Kongar'ın "Ben Müsteşarken" adlı yeni kitabı. **MELİH CEVDET ANDAY**

Prof. Kongar, kitabın sonuna bizim arabesk liderlerle dalga geçerek, "Liderliğin On Altın Kuralı"nı eklemiş. **MELİH AŞIK**

... Kitabının sonunda "Liderliğin 10 Kuralı" başlıklı bir bölüm var ki, siyasi mizah edebiyatının başyapıtları arasına gireceğine kuşku yok. **YALÇIN PEKŞEN**

... Emre Kongar'ın kültür birikimi, bilim adamlığı, bir de usta yazarlığı, bu altın kuralları hem bugünkü, hem yarınki politikacılara, politika alanında at oynatmaya heveslenenlere armağan etmiş. **OKTAY AKBAL**

"Ben Müsteşarken"in eğlenceli sayfalarında gezinirken zaman zaman gülmekten katılıyorsunuz. **ZEYNEP GÖĞÜŞ**

Emre Kongar'ın gözlüğüyle bakınca, nice önemli sanılan kişilerin küçüklüğü; nice alçakgönüllü kişilerin önemi daha iyi anlaşılıyor. **MUSTAFA ŞERİF ONARAN**

"Ben Müsteşarken", devletin yapısını, Ankara bürokrasisini, kültür, sanat çevrelerinin devletle ilişkisini anlatıyor. **KÜRŞAT BAŞAR**

Emre Kongar'ın anılarında devletin mantıksızlığı, sıkıyönetimlerin anlamsızlığı, bürokrasinin olanaksızlığı, aydınların anlayışsızlığı, koltuk hırslarının boşluğu, insanların yüzeyselliği geçit resmi yaparken, yaşadığımız dönemin çelişkileri karikatürleşiyor. **İLHAN SELÇUK**

ISBN 975-14-0529-7

Kapak Fotoğrafı: Ara Güler